

Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Tidsskrift

for

Samfundsspørgsmaal, Økonomi og Handel.

Udgivet af

**Dr. Will. Scharling, Aleksis Petersen-Studnitz
og Harald Westergaard.**

Redaktør:

Aleksis Petersen-Studnitz.

Ny Række: Niende Bind.

Den samlede Rækkes ni og tyvende Bind.

København.

Forretningsfører: Aleksis Petersen-Studnitz.

Trykt hos Nielsen & Lydiche.

1891.

WATSON'S DICTIONARY

OF THE ENGLISH LANGUAGE

AND OF THE
SYNONYMS OF THE ENGLISH LANGUAGE

BY ROBERT WATSON

OF THE UNIVERSITY OF EDINBURGH

EDINBURGH

AND LONDON

1858

Indhold.

Første Hefte.

	Side
De Døvtumme i Danmark: deres sociale Forhold og Dødelighed. Af Dr. med. Holger Mygind.....	1.
✓ Alderdomsforsørgelsesørgsmaalet. Diskussion i Nationaløkonomisk Forening.....	43.
Indkomstkatten i København. Af Expeditionssekretær i Københavns Skatteinspektorat F. Jensen.....	73
De Forenede Staters Folkemængde.....	111.
Notitser: Folketællingen i Preussen; Bybefolkningen i Preussen; British Econ. Association; Economic Review; Forenede Staters Negerbefolkning.....	116.
Brev fra Kanada.....	123.

Andet Hefte.

Om Andelsvirksomhed og Fællesindkøb i Landbruget. Af Lektor ved Landbohøjskolen V. Maar.....	129.
Regering og Forvaltning i Amerikas Forenede Stater.....	156.
Krisen i Argentina. Af Ingeniør P. Vedel.....	187.
Kommunernes Størrelse. Af cand. polit. Thorvald Kornrup.....	207.
Ny Literatur: Schieisner: Samsø; Westergaard: Indledning til Studiet af Nationaløkonomien; Madsen-Mygdal: Frihed. Anmeldelser ved Professor H. Westergaard og Kontorchef E. Meyer.....	212.

Tredje Hefte.

Den kommunale Beskatning i København. Af en Kame- ralist.....	225.
Minimum af Kostudgiften. Af Læge Th. Sørensen.....	247.
Skilsmisse-Problemet.....	255.
Rousseau-Literatur. III. Af Aleksis Petersen-Studnitz	286.
Notitser: Norges Folkemængde; den svenske nationalø- konomiske Forening; Træmasseindustrien; vort Valuta- forraad.....	310.

649982

Fjerde Hefte.

	Side
Nationalskonomiens Vilkaar i Danmark. Af Kontorchef J. Schovelin	321.
Tysklands økonomiske Udvikling i det 10.—12. Aarhundrede. (Inama-Sternegg.) Anm. ved Prof. Dr. W. Scharling	350.
Den ny tyske Arbejderbeskyttelse. Af cand. jur. & polit. Cordt Trap.....	361.
Schweizisk Statistik	386.
Ny Literatur: Handelsberetning for 1890; the Economic Journal.....	397.
Replik fra Distriktslæge G. Schleisner	399.

Femte—Sjette Hefte.

Økonomiens Methode. Af Kontorchef Emil Meyer.....	401.
Normalskatten. Et Bidrag til en kommunal Skattereform. Af Expeditionssekretær i Københavns Skatteinspektoraat F. Jensen	428.
Finland. Af F.....	453.
Kystbanen. Af Kammerraad C. Christensen, Hørsholm.	493.
Lovforslaget om Arbejdernes Sikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde. Af cand. polit. Th. Kornerup.....	498.
Befolkningens tiltagende Velstand (E. Lavasseur).....	506.
Vægt- og Levesandsynlighed (T. B. Macaulay)	520.
Forsikringsvæsenet i Sverige (John May).....	527.
Ny Literatur: J. Carlsen: De Aandsvage i Danm.; Kornerup: Sygekassespørgsmaalet; M. Block: Følgerne af en Strike; P. Nathan: Die Wohnungsfrage; Kleinwächter: Die Staatsromane; Rep. of Bureau of Statistics of Labor, Boston; Arbejderlovgivningen i Massachusetts; American Industries. Anmeldelser ved Prof. H. Westergaard, Dr. Th. Sørensen og A. P.-St.....	534.

Oplysninger om de Døvtummes sociale Forhold og Dødelighed i Danmark.

Af

Dr. med. Holger Mygind.

Til Belysning af de sociale Forhold, hvorunder de Døvtumme leve, foreligger der her i Landet et fortrinligt — og saa vidt vides enestaaende — Materiale i de Indberetninger om Døvtumme, som samtlige Sognepræster i Landet hvert Aar indsende til Kirke- og Undervisningsministeriet. Naar en Døvtum indberettes første Gang, sker det ved at udfylde de forskellige Rubriker i et Skema, hvis Spørgsmaal væsentligst gaa ud paa at søge Oplysninger om Døvtumhedens nærmere og fjernere Aarsager, dens Art etc. Hvert følgende Aar opføres den Døvtumme paa et Skema indeholdende andre Spørgsmaal, der væsentligst tage Sigte paa forskellige Forhold vedrørende den Døvtummes sociale Stilling, med hvilken Staten af flere Grunde ønsker at udøve en Kontrol. Dette Skema er affattet paa følgende Maade:

	Indberetning
	for Aaret 18 fra Stift
	om en Døvtum, som tidligere har været anmeldt.
1.	Den Døvtummes Opholdssted (Amt, Herred, Sogn og By):

2. Den Døvtummes Navn:

— — Alder:
 — — Fødested:

3. Hvilket er den Døvtummes fornemste Meddelelsesmiddel: mundtlig Tale, Skrift, Haandalfabet eller Tegnsprog? [Dersom mundtlig Tale er den Døvtummes fornemste Meddelelsesmiddel, maa det tillige oplyses, om den Døvtumme baade i Hjemmet og ligeoverfor Fremmede kan gøre sig forstaaelig ved mundtlig Tale, og om han (hun) kan aflæse mundtlig Tale baade fra sine Nærmestes og fra Andres Mund.]

4. Om den Døvtumme er oplært hjemme (og i saa Tilfælde af hvem) eller paa en af de bestaaende Anstalter for Døvtumme (det kongelige Døvtumme-Institut i København, det kongelige Døvtumme-Institut i Fredericia, de Kellerske Instituter for uegentlige og aandsløve Døvtumme, Frøken Mathisens Døvtumme-Hjem for Børn af bedre stillede Forældre i København) og i saa Fald, paa hvilken af disse Anstalter, og naar afgaaet derfra — samt om den Døvtumme er konfirmeret.

5. Den Døvtummes Haandtering: om han (hun) kan ernære sig selv eller nyder offentlig Understøttelse.

6. Om den Døvtumme er gift, og da naar. Om den Døvtumme er Enkemand (Enke) og da siden naar?

7. Den Døvtummes Ægtefælles Navn, Fødselsdag, Fødselsaar samt Fødested.

8. Om de i Ægteskabet avlede Børn (afdøde Børn medregnede):

deres Antal,

— Køn,

— Navn, Fødselsdag og -Aar (eventuelt Dødsaar),

— Fødested:

9. Om der blandt den Døvtummes Søkende findes (eller fandtes) nogen, der er (var) døvtum, døv, tunghør eller lidende af en Øresygdom og da hvilken.

10. Om nogen af de fornævnte Børn er (var) døvtum, døv, tunghør eller lidende af Øresygdom og da hvilken.

11. Anmærkning, hvor bemærkes, naar den Døvtumme afgaar ved Døden eller forlader Sognet.

....., den

18

Indberettet af

.....

Ovenstaaende Skema benyttes imidlertid ikke i København, idet de her levende Døvtumme opføres paa særlige, af Politiet udsendte Skemaer, der kun

omfatte Spørgsmaal om den Døvtummes Navn, Alder, Fødeby og Beskæftigelse samt om, hvor den Døvtumme er oplært. Som Følge heraf kunne adskillige Spørgsmaal vedrørende de Døvtummes sociale Stilling ikke besvares for Københavns Vedkommende.

Som Grundlag for nærværende Fremstilling af Døvtummebefolkningens sociale Stilling i Danmark er benyttet samtlige i Foraaret 1886 til Kirke- og Undervisningsministeriet af Landets Sognepræster indsendte »Indberetninger om tidligere anmeldte Døvtumme« samt Københavns Politi-Skemaer for Oktober 1885*). Af Sognepræsternes Indberetninger ere dog kun Spørgsmaalene 3—11 bearbejdede her, idet de to første Spørgsmaal paa Skemaet ere behandlede og udførligt fremstillede i et tidligere Arbejde**). Desuden er benyttet her Besvarelsenerne af de Spørgsmaal vedrørende den Døvtummes Forældres sociale Stilling og Vilkaar, som findes paa samtlige de indtil den 1. Juli 1890 indsendte »Indberetninger om Døvtumme, som ikke tidligere have været anmeldte«, hvilke Indberetninger i deres nuværende Form første Gang anvendtes i Aaret 1879, og hvoraf der indtil det nævnte Tidsrum paa det kongelige Døvtumme-Institut i København beroede ialt 553.

Det Materiale, som saaledes har dannet Grundlaget for nærværende Arbejde, har paa alle de Punkter,

*) Disse Indberetninger, saavel som Indberetningerne om Døvtumme, der ikke tidligere have været anmeldte, bero paa det kongelige Døvtumme-Institut i København, og blev herfra ved afdøde Pastor Malling-Hansens Velvilje stilledes til Forfatterens Disposition.

**) Døvtumhedens Udbredelse i Danmark. Hospitals-Tidende, 1890, Nr. 11 og 12.

hvor Forfatteren har været i Stand til at kontrollere det, vist sig at være paalideligt i enhver Henseende*). Exempelvis skal anføres, at en statistisk Bearbejdelse af Spørgsmaalene Nr. 1 og 2 paa Indberetningerne over tidligere anmeldte Døvstumme har givet Resultater, der, paa de Punkter, hvor en Sammenligning kunde finde Sted, have været overensstemmende med Folketællingernes. Det maa desuden fremhæves, at de stillede Spørgsmaal ere gennemgaaende besvarede udførligt og med rigtig Forstaaelse, og i overordentlig mange Tilfælde er der anvendt kendelig Omhu paa at give Svarene saa nøjagtigt som muligt.

Det skal endelig bemærkes, at de nedenfor fremstillede Resultater paa flere Punkter ere sammenlignede med de i andre Lande vundne. Der foreligger imidlertid ikke paalidelige Oplysninger om de Forhold, der her skulle omhandles, fra ret mange Steder.

Den sociale Stilling, et Individ indtager i Samfundet, betinges som Regel ikke alene af Forhold vedrørende Individet selv, men ogsaa af de Forhold, hvorunder dets Ascendenter, og da navnlig dets Forældre have levet. Dette sidste Moment maa i særlig Grad have Betydning, naar Individet er døvstumt, idet i saa Tilfælde Udsigterne til at hæve sig op af det Samfundslag og

*) Det fornylig af Kultusministeriet til Landets Biskopper udsendte Cirkulære angaaende Mangler ved Udfyldelsen af Sognepræsternes Indberetninger om Døvstumme vedrører næsten udelukkende Indberetningerne angaaende Døvstumme, der ikke tidligere have været anmeldte, og er rettet mod Besvarelser af enkelte Spørgsmaal af disse, der ikke ere Genstand for Undersøgelse her.

de sociale Forhold, hvori Vedkommende er født, ere saare ringe, fordi den Døvstummes Legemsmangel paavirker i høj Grad hans Evner og Dygtighed i Kampen for Tilværelsen. Paa den anden Side synker den Døvstumme i Reglen ej heller betydelig længere ned i Samfundslagene fra den Plads, der er ham anvist ved Fødslen, dels paa Grund af den Omsorg, hvormed Staten i de civiliserede Lande, og da navnlig i vort Land, tager sig af den Døvstumme, og dels paa Grund af at den Døvstummes Ulykke er egnet til at vække Sympathi og Medlidenhed hos hans Medmennesker.

Til Oplysning om de Forhold, hvorunder Landets Døvstumme ere fødte, foreligger der i »Indberetninger om ikke tidligere anmeldte Døvstumme« Besvarelser af to herhen hørende Spørgsmaal, nemlig angaaende 1) den Døvstummes Forældres Stilling og 2) disses Vilkaar.

Der fandtes ialt 553 Skemaer indeholdende en Besvarelse af disse Spørgsmaal (se S. 3); da imidlertid adskillige af disse Skemaer vedrørte Søkende, bliver Antallet af de Fædre, der havde avlet døvstumme Børn, noget mindre — ialt 496 Mænd. Blandt disse angaves 154 at være Husmænd, 80 Gaardmænd, 71 Arbejdsmænd, 34 Indsiddere, 11 Tjenestekarle, 9 Møllere, 9 Tømrere, 9 Snedkere, 8 Fiskere, 8 Skomagere, 7 Smede, 6 Skræddere osv.

Da næsten tre Fjerdedele af Danmarks Befolkning leve paa Landet, er det ikke paafaldende, at Majoriteten af Danmarks Døvstumme ifølge deres Fødsel tilhøre Landboklassen. Dette er ogsaa paavist ved en tidligere Undersøgelse, der tillige godtgjorde, at Landbefolkningen dog ikke — saaledes som tidligere antaget

— leverer et relativt større Kontingent Døvstumme end Bybefolkningen*). Den Omstændighed, at Fler-tallet af Landets Døvstumme have deres Udspring af Landboklassen, maa selvfølgelig bevirke, at en forholdsvis stor Del af samtlige i Landet levende Døvstumme indtage en social Stilling, der er præget af de for Landbefolkningen karakteristiske Forhold — forudsat, at de paa Landet fødte Døvstumme ikke af en eller anden Grund i fremtrædende Grad søgte ind til Byerne, fordi f. Ex. de her fandt lettere Beskæftigelse o. s. v. Det viser sig imidlertid, at af de i Danmarks Landdistrikter fødte, i Aaret 1886 levende Døvstumme, der ialt udgjorde 957 Individider*), havde kun 36 o: 3.76 pCt. taget Ophold i Hovedstaden, og 58 o: 6.06 pCt. Ophold i Købstæderne (de paa Døvstumme-Institutterne i København og Fredericia sig opholdende Børn selvfølgelig undtagne). Dette viser en Bevægelse af Døvstummebefolkningen fra Landet til Byerne, der er temmelig nøjagtig lig den øvrige Befolknings, for hvilken de tilsvarende Tal i 1880 vare 3.54 og 6.93 pCt. Det vil saaledes navnlig ses, at Hovedstadens Tiltrækning paa Døvstummebefolkningen ikke er saa betydelig, som man skulde vente — og som man faktisk har frygtet — i Betragtning af, at der i København uddannes saa mange Døvstumme paa de her værende Instituter, og at der her er truffet særlige Foranstaltninger til at hjælpe de Døvstumme (Foreninger, Arbejdshjem o. s. v.). For Norges Vedkommende har Dr. Uchermann paavist ganske lignende Forhold, idet

*) Mygind l. c. S. 295.

86.₃ pCt. af de her i 1885 levende Døvstumme vare fødte paa Landet, medens 76.₈ af dem havde Ophold her. Ej heller i Norge var der nogen særlig stærk Indvandring til Hovedstaden*).

Det maa dernæst bemærkes, at den Omstændighed, at det ved en særlig Beregning har vist sig, at der mangler c. 30—40 Indberetninger fra København om ikke tidligere anmeldte Døvstumme, har bevirket, at de til Landbefolkningen hørende Samfundsklasser have traadt forholdsvis lidt for stærkt frem i numerisk Henseende i nærværende Undersøgelse. Det viser sig nemlig, at medens, ifølge tidligere Undersøgelser**), der af 100 danskfødte Døvstumme vare fødte henholdsvis i Hovedstaden, Købstæderne og i Landdistrikterne:

9. ₉₃	12. ₂₀	77. ₈₇

var af 100 danskfødte Døvstumme, som der fandtes første Indberetning om, fødte henholdsvis

4. ₂₅	13. ₁₂	82. ₈₃

i Hovedstaden, Købstæderne og Landdistrikterne. At der saaledes mangler en Del Indberetninger fra København, skyldes den Omstændighed, at de Døvstumme her — som omtalt S. 2 — optages paa særlige af Politiet omsendte Skemaer, og i Reglen først anmeldes paa de S. 1 omtalte første Indberetninger ved eller umiddelbart før deres Optagelse paa Landets Døvstumme-Instituter, hvilket finder Sted, naar Vedkommende har fyldt det 8de Aar, medens de paa Landet og i Købstæderne levende Døvstumme ret ofte anmeldes paa disse Skemaer før det 8de Aar.

*) Oplysninger til Kirkekomiteen om en Del Forhold vedkommende Døvstumhedens Forekomst i Norge S. 9 og 11.

**) Mygind I. c. S. 295.

Til yderligere Oplysning om de Hjem, hvorfra vort Lands Døvtumme udgaa, er der paa de ofte omtalte første Indberetninger om Døvtumme opstillet Spørgsmaal om den Døvtummes Forældres Vilkaar. Da Svarene paa dette Spørgsmaal selvfølgelig variere meget, er det forbundet med nogen Vanskelighed at sammenstille en Oversigt over dette Forhold. I nedenstaaende Oversigt er forsøgt at inddеле de Paa-gældende i 4 Grupper, hvis Sammentælling da har givet følgende Resultat:

Velstand	5	Individer c.	1. ₀	pCt.
Gode Forhold.....	92	—	16. ₆	-
Tarvelige Forhold .	311	—	56. ₂	-
Fattigdom	130	—	23. ₅	-
Ubestemte el. mang-				
lende Angivelse .	15	—	2. ₇	-
Ialt..	553		100. ₀	pCt.

Da der fuldstændig mangler Opgivelser fra andre Grupper af Befolkningen til Sammenligning f. Ex. fra Blinde eller Idioter, vil der ikke være Anledning til at tilføje yderligere Bemærkninger.

Spørgsmaalet om, hvilken Konfession Landets Døvtumme høre til ifølge Fødsel, kan ikke besvares ad direkte Vej, eftersom Skemaerne ikke indeholde noget Spørgsmaal i saa Henseende, men der kan naturligvis ikke være nogen Tvivl om, at de allerfleste Døvtumme her i Landet ere Protestanter, eftersom de ikke protestantiske Konfessioner have forholdsvis saa faa Bekenkere i Danmark. Flere af Udlandets Statistiker have paavist en noget større Udbredelse af Døvtumhed mellem Katholiker end mellem Protestanter (i Bayern

er dog Forholdet omvendt*)), og alle have paavist en større Udbredelse af Døvtumhed blandt Israeliter end blandt andre Trosbekendere (i Bayern forekom Døvtumhed endog med den dobbelte Hyppighed hos Israeliter end hos Kristne**)). Jeg har i et tidligere Arbejde udtalt, at der blandt de her i Landet i 1886 levende Døvtumme fandtes 4 Individer med udtalte mosaitisk For- og Efternavne, hvoraf jeg drog den Slutning, at der fandtes 4 jødiske Døvtumme i Landet***). Da der fra kompetent Side er bleven rejst Tvivl om, at der fandtes et forholdsvis saa stort Antal jødiske Døvtumme her i Landet†), har jeg underkastet Sagen en fornyet Undersøgelse, der har givet det Resultat, at alle de 4 Individer, jeg ifølge deres Navn havde antaget for Mosaiter, ogsaa i Virkeligheden vare dette, og der fandtes altsaa i 1886 (og findes endnu da dette nedskrives) 4 døvtumme Israeliter svarende til c. 4000 Individer af denne Konfession.

Naar det endelig omtales, at 27 af de omtalte 553 Døvtumme vare fødte udenfor Ægteskab, er hermed udtømt alle de Oplysninger, som det til Raadighed stillede Materiale har kunnet yde til Belysning af de sociale Forhold, hvormed Landets Døvtumme ere fødte. Det turde af det Forudgaaende fremgaa, at alle de positive Oplysninger, der have kunnet skaffes tilveje, pege bestemt hen paa, at de Døvtumme i Følge deres Fødsel gennemgaaende høre til Sam-

*) Mayr: Die Verbreitung der Blindheit, der Taubstummheit etc. in Bayern. München 1877. S. 29.

**) l. c. S. 29.

***) Mygind, l. c. S. 270.

†) Medicinsk Selskabs Forhandlinger for 1889—90. S. 66.

fundets i økonomisk og social Henseende mindre gunstigt stillede Lag — et Forhold, der ogsaa er paavist for Sachsens Vedkommende af Dr. H. Schmaltz*). Det maa dog paa den anden Side stærkt fremhæves, at Døvtumhed ej heller skaaner de gunstigst situerede Stænder, hvilket staar i Forbindelse med, at den efter Fødslen erhvervede Døvtumhed ofte har noget fuldstændigt tilfældigt i sin Optræden, og at den Døvtumhed, der skyldes medfødte sygelige Forandringer af Høreorganet, for en stor Del afhænger af Aarsager, der ofte gøre sig gældende med særlig Styrke i de i social Henseende vel situerede Klasser (f. Ex. Blodslægtskab mellem Ægtefæller, Familiedegeneration o. s. v.).

Efter saaledes at have omtalt de Forhold, som ere af Betydning med Hensyn til at belyse de Døvtummes sociale Stilling, for saavidt denne betinges af deres Ascendents Opholdssted og disses Plads i Samfundet, vil der blive skænket de for den Døvtummes egen Person ejendommelige Forhold en Omtale, for saavidt som disse ere middelbare eller umiddelbare Følger af den Abnormitet, den Døvtumme frembyder.

Hvad for det første de Døvtummes Opdragelse og Uddannelse angaar, da foreligger der af Indberetninger for 1886 om tidligere anmeldte Døvtumme ialt 575 saadanne vedrørende 297 mandlige og 278 kvindelige voxne Døvtumme, der levede paa Landet og i Købstæderne (Hovedstaden ikke medregnet, hvor som før omtalt de Døvtumme opføres paa særlige Skemaer med nogle faa Spørgsmaal vedrørende deres personlige

*) Die Taubstumme in Königreich Sachsen. Leipzig 1884. S. 179.

Forhold), og som vare konfirmerede eller komne ud over Konfirmationsalderen. Om 59 af disse Døvtumme fandtes der kun mangelfulde eller ingen Oplysninger med Hensyn til deres Opdragelse og Uddannelse. Af de resterende 516 var 47 o: kun 9,1 pCt. opdragede og oplærte i Hjemmet, hvilken Uddannelse tillades her i Landet efter indgiven Ansøgning, naar der er tilstrækkelig Garanti for, at der i Hjemmet kan ydes den Døvtumme en tilfredsstillende Undervisning af Personer, der ere fortrolige med Døvtummes Undervisning. 31 Døvtumme o: 6,0 pCt. havde slet ingen Undervisning nydt, i de fleste Tilfælde — saavidt det kunde skønnes — paa Grund af de Paagældendes mangelfulde aandelige Udvikling; i enkelte Tilfælde maatte dog Aarsagen efter al Sandsynlighed søges i en endnu af og til forekommende uforklarlig Tilbøjelighed hos Forældre til at unddrage deres døvtumme Børn Statens Kontrol og Undervisning. Om 438 Døvtumme o: 84,9 pCt. fandtes derimod den bestemte Angivelse, at de vare uddannede paa et af de i Landet værende Døvtumme-Instituter (se S. 2), et Procenttal, der næppe er højere i noget andet Land. Exempelvis kan anføres, at Dr. Wilhelmi i Kredsen Magdeburg blandt 519 Døvtumme (hvoraf dog 44 under Skolealderen) kun fandt 292, der besøgte eller havde besøgt et Døvtumme-Institut*).

I nøje Forbindelse med de Døvtummes Uddannelse staar deres Konfirmation, for saavidt som den Omstændighed, om et Individ er blevet konfirmeret eller

*) Statistik der Taubstummen des Regierungbezirkes Magdeburg nach der Volkszählung von 1871. Beilage zur Deutschen Klinik, 1873, S. 84.

ikke, i de fleste Tilfælde er et Udtryk for den Paagældendes aandelige Udvikling i Pubertetsalderen, og for det Resultat, Undervisning af den Paagældende overhovedet har givet. Det viser sig, at af de S. 10 omtalte 575 voxne Døvtumme (hvortil altsaa er henregnet alle Døvtumme, der enten havde forladt det paagældende Døvtumme-Institut eller for saavidt de vare oplærte i Hjemmet havde fyldt 16 Aar, hvilken Alder er den sædvanlige Konfirmationsalder her i Landet for Døvtumme, idet deres Uddannelse paa Institutterne varer i 8 Aar), var der 13, om hvilke ingen Oplysninger fandtes; af de resterende 562 Døvtumme vare de 515 o: 91.6 pCt. konfirmerede og om 47 o: 8.4 pCt. angaves det bestemt, at de ingen- sinde vare blevne konfirmerede. Dette sidste Forhold skyldes i enkelte Tilfælde utvivlsomt den Omstændighed, at den Døvtummes Paarørende havde unddraget den Døvtumme al Undervisning, men i største Delen af disse Tilfælde har Aarsagen sikkert været den, at de paagældende Døvtumme have været mangelfuldt udviklede i aandelig Henseende. Da døvtumme Idioter ikke ere medtagne i nærværende Undersøgelse — idet saadanne Individuers Medregnen vilde i mange Henseender forviske det Billede af de Døvtummes sociale Forhold, som her søges udkastet —, er der al Anledning til at anse det Antal Individer, der ikke ere blevne konfirmerede, for forholdsvis ikke ringe, og det peger hen paa, at Døvtumhed ikke sjældent ledsages af Mangler i de aandelige Evner. Dette Forhold, der er fremhævet af enkelte Døvtumme-Pædagoger paa Grundlag af deres personlige Erfaringer, kan forklares derved, at Døvtumhed ikke sjældent er fremkaldt ved

en akut Hjernesygdom, som har efterladt sine Spor saavel i Høreorganet som i Hjærnen, hvilken Opstaaelsesmaade utvivlsomt ogsaa er af største Betydning for den Døvtumhed, der er kompliceret med Idioti. Det er derfor ogsaa at vente, at der blandt Døvtumme findes de talrigste Overgangsformer fra den Døvtumhed, der er ledsaget af lette mentale Abnormiteter og til den, der er kompliceret med udtalt Idioti — en Abnormitet, som maaske ogsaa de paagældende Individuers Paarørende trykke sig ved at betegne ved det rette Navn ligeoverfor de Præster, der skulle affatte Indberetningerne. At Hjernesygdomme, der have fremkaldt Døvtumhed, ikke sjældent ogsaa efterlade Mærker i det intellektuelle Liv, er iøvrigt paavist af Dr. A. Hartmann, idet denne ved at undersøge paa et Døvtumme-Institut de Elever, der vare blevne døve som Følge af en Hjernesygdom, fandt, at over Halvdelen af disse viste en middelmaadig eller ringe Begavelse, og for flere af disse Individuers Vedkommende var det overhovedet tvivlsomt, hvorvidt de egnede sig til at modtage nogen Undervisning*). Paa den anden Side er det en Kendsgerning, at mange Døvtumme ere fortrinligt udrustede i aandelig Henseende, og at den væsentligste Aarsag til at kun saa faa Døvtumme — saaledes som det vil blive paavist senere — opnaa mere fremtrædende sociale Stillinger kun er den Omstændighed, at de mangler en saa vigtig Sans som Hørelsen er for Mennesket, samt rent ydre Forhold.

Blandt de ydre Forhold, som utvivlsomt spille en Rolle med Hensyn til at indsnævre den Ramme, inden-

*) Taubstummheit und Taubstummenbildung. Stuttgart. 1880. S. 14.

for hvilken de Døvtummes sociale Stilling almindeligvis begrænses, og som tillige nødvendigvis maa fremkalde en vis Ensartethed i de Døvtummes Udvikling, Dannelsestrin o. s. v., maa særlig fremhæves de døvtumme Børns Optagelse og Uddannelse i Døvtumme-Anstalter. Disse maa nemlig væsentlig være indrettede paa at yde en Undervisning, der er afpasset efter Gennemsnitstypen af de Døvtumme, der optages her, og uagtet der netop i Danmark er truffet Foranstaltninger i langt større Udstrækning end andre Steder til under Undervisningen at gruppere de Døvtumme efter deres Intelligens, Taleevne, Flid o. s. v., saaledes at enhver Døvtum modtager en efter hans Evner og Tarv afpasset Uddannelse, saa vil dog de med fremragende aandelige Evner begavede Døvtumme kun med Vanskelighed kunne naa til det samme aandelige Udviklingstrin som hørende Individider med den tilsvarende Begavelse og derfor kun med Vanskelighed bane sig frem til en mere fremskudt social Stilling.

En Bearbejdelse af den Rubrik i Døvtumme-Skemaerne, der omhandler de Døvtummes Stilling, vil ogsaa vise, at de i det Forudgaaede anstillede Betragtninger ere rigtige, idet der blandt 313 døvtumme Mænd over 20 Aars Alderen, om hvilke der fandtes positive Oplysninger om de paagældendes borgerlige Stilling, kun fandtes 2 saakaldte immaterielle Frembringere, nemlig 2 Lærere i København, medens hele Resten af Danmarks døvtumme Mænd (afset fra hine, der enten vare Rentiers, Fattighuslemmer eller overhovedet ingen Næringsvej havde), ere oplærte til at leve af deres Hænders Gerning. Det er iøvrigt karakteristisk, at ikke mindre end 236 Individider af de omtalte

313 Døvtumme, altsaa 75 pCt., vare eller havde været Haandværkere, og at navnlig enkelte Haandværkere meget søgte af Døvtumme, saaledes som efterstaaende Oversigt fremviser: Skomagere 96, Skræddere 59, Snedkere 37, Vævere 10, Bogbindere 5, Malere og Cigararbejdere hver 3, Bødkere, Træskomænd, Drejere, Sadelmagere, Børstenbindere, Rebslagere, Barberer hver 2, Litografer, Metalarbejdere, Hjulmænd, Karetmagere, Tømrere, Bundtmagere, Blikkenslagere, Formere og Korkskærere hver 1 — ialt altsaa 236 Haandværkere. Desuden fandtes der 11 Tjenestekarle, 5 Arbejds mænd og 1 »Strikker«; fremdeles dreve 6 selvstændigt Landbrug, 1 var opført som Mejerist og 1 var Bryggeribestyrer.

Statistikere fra andre Lande (f. Ex. Nassau og Norge) vise en lignende Overvægt for de samme Haandværk. Grunden hertil maa søges i, at saadanne Haandværk kun fordre Beskæftigelse indendørs, og ikke stiller særlige Fordringer til Udøverens Høreorganer, hvorfor ogsaa mange Døvtumme modtage Undervisning i disse Beskæftigelser under deres Ophold paa Døvtumme-Institutet — et Forhold, der naturligvis fremkalder en stærk Tilgang af Døvtumme til disse Fag.

Hvad de døvtumme Kvinders Beskæftigelse angaar, da viser det sig, at der fandtes positive Oplysninger herom i 122 Tilfælde. Med Syning og Haandarbejde vare beskæftigede 72 Kvinder, med Vask og Strykning 21 (deraf største Delen i Arbejdshjemmet for døvtumme Piger i København), med Tjenestepigegerning 12, med Vævning paa Landet 5, Fabriksarbejde 1 og Undervisning 1. Resten af de døvtumme Kvinder, nærværende Undersøgelse omfatter, opholdt sig enten i

deres Hjem eller hos Fremmede, idet snart huslig Gerning, snart ingen Beskæftigelse var opgivet (saaledes f. Ex. for de fleste gifte Kvinders Vedkommende), ligesom flere vare Almissenydere eller Fattiglemmer (se nedenfor).

Efter det i det Forudgaaende Fremstillede vil man være i Stand til at følge det døvstumme Gennemsnitsmenneske fra hans Fødsel, gennem Barndommen og Ungdommen indtil det Tidspunkt, da han har valgt en Levevej, og det Billede, man kan danne sig heraf, kan tegnes saa meget desto skarpere, som det har vist sig, at de Forhold, der vedrøre de Døvstumme, og som hidtil ere berørte, vise bestemte Træk, der ere karakteristiske for en større Hovedmasse af Døvstumme her i Landet (Fødested paa Landet under smaa Kaar, Undervisning paa Statsanstalter, Valg af bestemte Haandværk o. s. v.). Der skal nu forsøges i det Følgende at give en Beskrivelse af, hvorledes det fremdeles gaar den Døvstumme i Livet.

Hvad for det første de Døvstummes ægteskabelige Stilling angaar, da maa det erindres, at vi kun ere i Besiddelse af Oplysninger angaaende dette Forhold for Købstædernes og Landdistrikternes Vedkommende (se S. 2). Det viser sig da, at af 278 døvstumme Mænd over 20 Aars Alderen (jvf. S. 10), vare eller havde 81 o: 29.4 pCt. været gifte. Da — ifølge Folketællingen af 1880 — 71.6 pCt. af Mændene over 20 Aar i Landbefolkningen (til hvilke som nævnt S. 5 og 6 Hovedmassen af de Døvstumme høre saavel efter Fødested som Opholdssted) vare eller havde været gifte, vil det ses, at de døvstumme Mænd forholdsvis sjældent indgaa

Ægteskab. De døvstumme Kvinder indgaa endnu sjældnere Ægteskab, idet kun 46 af 256 Kvinder over 20 Aar o: 18.₀ pCt. vare eller havde været gifte, medens det tilsvarende Procenttal for Kvinder af Landbefolkningen er 75.₀ pCt. Da samtlige Indberetninger for 1886 indeholde positive Oplysninger om, hvorvidt de paagældende Døvstumme vare gifte eller ugifte, fandtes der altsaa af 534 voxne Døvstumme over 20 Aars Alderen ikke mindre end 407 o: omtrent tre Fjerdedele af de voxne Døvstumme levende i ugift Stand, medens de Ugiftes Tal i Landbefolkningen ellers kun udgør omtrent en Fjerdedel. En Sammenligning med Forholdet i andre Lande viser dog, at de Døvstumme indgaa Ægteskab endnu sjældnere i disse; saaledes vare ikke mindre end 88.₀ pCt. af de voxne Døvstumme i Regeringskredsen Magdeburg ugifte*), i Regeringskredsen Köln 90.₀ pCt.**), og i Preussen var i 1880 endog 91.₅ pCt. af Mændene og 94.₀ pCt. af Kvinderne blandt de Døvstumme ugifte***). I Bayern var i 1871 93 pCt. af samtlige døvstumme voxne Individer ugifte†).

Blandt de under gifte Døvstumme opførte 81 Mænd vare 6 Enkemænd og 2 Fraskilte, og blandt de under de 46 gifte døvstumme Kvinder opførte Individer vare 3 Enker, 2 Fraskilte og 1 Forladt.

Aarsagen til, at de Døvstumme forholdsvis sjældent

*) Wilhelmi: l. c. S. 74.

**) Lent: Statistik der Taubstummen des Regierungsbezirkes Köln. Köln 1870. S. 20.

***) Guttstadt: Die Verbreitung der Blinden etc. in Preussen. Zeitschrift des Kgl. Preussische statistischen Bureaus, 1883. S. 208.

†) Mayr: l. c. S. 29.

indgaa ægteskabelige Forbindelser, maa efter min For-
 mening væsentligst søges dels deri, at de — som vi
 senere skulle se — forholdsvis sjældnere komme i selv-
 stændige Stillinger, der give rigeligt materielt Udkomme,
 og dels ogsaa deri, at den Døvstummes Stilling alminde-
 ligvis er noget isoleret. Dette sidste Forhold er en
 ligefrem Følge af den Døvstummes Hørelsesdefekt,
 idet denne bevirker, at hans Omgangskreds stærkt
 indsnævres paa Grund af den Vanskelighed, han
 har ved at sætte sig i Rapport til Omverdenen. Heraf
 følger med Nødvendighed, at den Døvstummes Valg af
 Ægtefælle bliver vanskeligere, hvortil ogsaa kommer
 den Omstændighed, at en Mand, og da navnlig en
 Kvinde, med en saa fremtrædende Mangel som Døv-
 stumhed er, i Reglen har — *ceteris paribus* — vanske-
 ligere ved at vinde lydhøre Individuer af det modsatte
 Køn. Erfaringen lærer ogsaa, at de Døvstumme søge
 at bøde meget paa deres isolerede Stilling ved indbyrdes
 Sammenhold, og af de Døvstumme, der gifte sig, ind-
 gaa, som vi senere skulle se, forholdsvis mange Ægte-
 skab med Døvstumme. Paa mangfoldige Steder i
 Landet har nu den Døvstumme kun ringe Lejlighed til
 at træffe sammen med andre Døvstumme, og hans Stil-
 ling er derfor endnu mere isoleret end den Døvstummes
 i Købstæderne og navnlig i Hovedstaden. Vi se derfor
 ogsaa, at medens der i Landdistrikterne og i Købstæd-
 erne svarende til 534 Døvstumme, som vare over 20 Aar,
 fandtes 70 \varnothing : 13,1 pCt., der havde indgaaet Ægte-
 skaber indbyrdes, fandtes der i København svarende til
 100 Døvstumme af samme Alder 24 \varnothing : 24,0 pCt., der
 havde indgaaet og endnu levede i et saadant Ægteskab

(ialt 12 Ægteskaber *). En mindre væsentlig Grund til de Døvstummes forholdsvis sjældne Ægteskaber er vistnok Frygten for, at saadanne Ægteskaber rummer Farer for Afkommet; thi selv om denne Frygt var fuldt begrundet, viser dog Erfaringen fra andre Omraader, at de enkelte Individer almindeligvis kun i ringe Grad lade sig paavirke af en saadan Frygt, naar de agte at indgaa Ægteskab.

En nærmere Undersøgelse af de Ægteskaber, der ere indgaaede af de her i Landet levende Døvstumme, giver følgende Resultat. Der fandtes i Begyndelsen af Aaret 1886 ialt i Landdistrikterne og i Købstæderne 100 Ægteskaber sluttede mellem Individer, af hvilke enten det ene eller begge vare Døvstumme. Af disse Ægteskaber vare dog flere i Henhold til det S. 17 Fremstillede ophørte enten paa Grund af Dødsfald eller Skilsmisse. Disse 100 Ægteskaber vare sluttede paa følgende Maade:

48	døvtumme	Mænd	havde	ægtet	ikke	døvtumme	Kvinder,
35	—	—	—	—	døvtumme	—	
17	—	Kvinder	—	—	ikke	døvtumme	Mænd.

100 Ægteskaber vare indgaaede af 83 døvtumme Mænd og 52 døvtumme Kvinder.

Det vil heraf ses, at Døvtumme forholdsvis hyppigt her i Landet indgaa Ægteskab indbyrdes, og at navnlig de døvtumme Kvinder

*) Denne Oplysning er fremkommen ved at gennemgaa Politiskemaerne for København for Oktober 1885, hvor der for 12 døvtumme Kvinder under Rubriken Beskæftigelse er opført, at de vare gifte med en foran anført døvtum Mand.

paafaldende hyppigt ved Indgaaelse af Ægteskab ægte døvstumme Mænd, idet over to Trediedele af Landets gifte døvstumme Kvinder havde ægtet døvstumme Mænd. Der findes næppe noget andet Land, hvor Døvstumme indgaa Ægteskab indbyrdes saa hyppigt som i Danmark, hvor der saaledes findes i Landdistrikterne og Købstæderne 35 og i København (se S. 9) mindst 12, ialt altsaa mindst 47 saadanne Ægteskaber, svarende til 1255 Døvstumme af alle Aldre og begge Køn*). Dog nærmer Forholdet i Sachsen sig noget hertil, idet der her i 1880 fandtes 41 saadanne Ægteskaber svarende til en Døvstumbefolkning paa 1726 Individer**). I Regeringskredsen Magdeburg fandtes i 1871 kun 9 Ægteskaber, hvor begge Ægtefæller vare døvstumme, svarende til ialt 519 Døvstumme***), og i Irland i Aaret 1851 endog kun 5 saadanne Ægteskaber svarende til en Døvstumbefolkning paa ikke mindre end 4151 Individer†). Grunden til, at Tallet for de to sidstnævnte Lande er saa ringe, maa dog delvis søges deri, at Undersøgelserne fra disse ere af ældre Dato, idet der næppe er nogen Tvivl om, at Antallet af Ægteskaber mellem Døvstumme indbyrdes overalt — ligesom vi senere skulle se det for Danmarks Vedkommende — er i stærk Stigning.

Med Hensyn til Antallet af de Børn, der vare avlede i de af Døvstumme indgaaede Ægteskaber, viste det sig, at der i tre Tilfælde

*) Jvf. Mygind: l. c. S. 264.

**) H. Schmaltz l. c. S. 139.

***) Wilhelmi: l. c. S. 73.

†) Wilde: Practical Observation on Aural Surgery etc. London 1853. S. 472.

ingen Oplysninger fandtes om Antallet af de i disse Forbindelser fødte Børn. I de øvrige 97 Ægteskaber, om hvilke der forefandtes Oplysninger om Antallet af de avlede Børn, var der født ialt 183 Børn o: gennemsnitlig 1.88 Barn i hvert Ægteskab. Dette synes at tyde paa en forholdsvis ringe Frugtbarhed i saadanne Ægteskaber, hvor den ene eller begge Ægtefæller ere døvstumme, idet Mygge fandt, at det gennemsnitlige Antal Børn i hvert almindeligt Ægteskab udgjorde 3.54 i de af ham undersøgte Landdistrikter — et Tal, der nærmer sig stærkt de af Rubin & Westergaard for Københavns Vedkommende fundne*). Ogsaa andre Steder er der fundet et forholdsvis ringe Antal Børn avlede i Døvstummes Ægteskaber; saaledes fandt Lent i Regeringskredsen Köln gennemsnitlig kun 1.75 Børn i hvert Døvstummeægteskab**) og Wilhelmi i Regeringskredsen Magdeburg 2.00***).

Inddeles de af Døvstumme indgaaede Ægteskaber i de S. 19 omtalte 3 Grupper, da er Resultatet for Danmarks Vedkommende følgende: Blandt de 48 Ægteskaber, hvor kun Manden var døvstum, var Antallet af Børn ubekendt i ét Tilfælde; i Resten var der avlet ialt 107 Børn o: gennemsnitlig 2. i hvert; 4 af disse Ægteskaber vare barnløse. I de 17 ægteskabelige Forbindelser, i hvilke kun Konen var døvstum, var født ialt 38 Børn o: 2.2 gennemsnitligt i hvert. Af disse Forbindelser vare 3 barnløse. Blandt de 35 Ægte-

*) Ægteskabsstatistik paa Grundlag af den sociale Lagdeling i København. 1890. S. 79.

**) l. c. S. 20.

***) l. c. S. 74.

skaber, hvor begge Ægtefæller vare døvstumme, var der et, hvorom ingen Oplysninger forelaa; i de øvrige 34 Ægteskaber var der avlet ialt 38 Børn o: gennemsnitlig kun 1,1 Barn i hvert, og af disse ægteskabelige Forbindelser vare ikke mindre end 13 barnløse. Herefter synes navnlig de Ægteskaber, hvor begge Ægtefæller ere døvstumme, at være meget lidet frugtbare, dels fordi et forholdsvis stort Antal af disse vare barnløse, dels fordi der i de øvrige Ægteskaber var født forholdsvis faa Børn, saaledes som nedenstaaende Oversigt viser:

I 1 Ægteskab var født 7 Børn, altsaa ialt 7 Børn.	
- 1 — - - 5 — - - 5 —	
- 1 — - - 3 — - - 3 —	
- 7 — - - 2 — - - 14 —	
- 9 — - - 1 Barn, — - 9 —	
- 15 — - - 0 — - - 0 —	

I 34 Ægteskaber var født ialt 38 Børn.

Samenigningsvis kan anføres, at Wilhelmi i i Kredsen Magdeburg fandt blandt 9 Ægteskaber, hvor begge Ægtefæller vare døvstumme, 4, der vare barnløse, og at der i de øvrige var avlet 11 Børn*). I Sachsen fandt derimod H. Schmaltz en betydelig større Frugtbarhed i de af Døvstumme indgaaede Ægteskaber, idet der i 41 Ægteskaber sluttede mellem Døvstumme indbyrdes var avlet ialt 79 Børn, altsaa gennemsnitligt 1,9 Børn i hvert**).

Endelig skal omtales, at 9 ugifte døvstumme Kvinder havde avlet ialt 14 uægte Børn. I Magdeburg fandt Wilhelmi***) svarende til 519 Døv-

*) l. c. S. 74.

**) l. c. S. 139.

***) l. c. S. 74.

stumme af alle Aldre og begge Køn 21 ugifte Kvinder med Børn og H. Schmaltz*) i Sachsen 32 saadanne svarende til 1726 Døvstumme.

Den Omstændighed, at der i de af Døvstumme indgaaede Ægteskaber er avlet et forholdsvis meget ringe Antal Børn, er imidlertid i og for sig ikke et Bevis for, at Døvstumhed som saadan disponerer til eller fremkalder en mindre Frugtbarhed hos de Individer, der besidde denne Abnormitet. Der kunde nemlig tænkes forskellige Momenter, der paa en mere eller mindre fjern Maade stode i Forbindelse med de paagældende Indviders Døvstumhed, som Aarsag til det paaviste ringe Antal Børn i de omtalte Ægteskaber. Som saadanne Momenter skal jeg navnlig fremhæve følgende: høj Vielsesalder for den ene eller begge Ægtefæller — et Moment, hvis Indflydelse paa Børneantallet er paavist ved Rubin og Westergaards Undersøgelser —, fremdeles en forholdsvis tidlig Opløsning af Ægteskaberne, og endelig kunde det jo tænkes, at der netop kort forud for det Tidspunkt, Undersøgelsen omfatter, af en eller anden Grund var sluttet et forholdsvis stort Antal Ægteskaber, hvis Varighed saaledes paa nærværende Tidspunkt kun var kort.

Med Hensyn til Spørgsmaalet, hvorvidt Døvstumme overhovedet indgaa Ægteskab i en forholdsvis ældre Alder end Individer i Almindelighed, da giver omstaaende Oversigt over vore Døvstummets Vielsesalder følgende Resultater, der ere sammenlignede med de af

*) L. c. S. 139.

Rubin og Westergaard*) for de fynske Land-distrikter fundne, eftersom det overvejende Antal Døvstumme, hvis Vielsesalder her fremstilles, hørte til Landbefolkningen (jvf. S. 5).

Vielsesalder	Mænd			Kvinder		
	Døvstumme	pCt.	Landbefolkning	Døvstumme	pCt.	Landbefolkning
Under 20 Aar.....	-	-	17.2	-	-	3.4
20—24 -	10	12.9		12	26.7	29.7
25—29 -	23	29.0		9	20.0	34.5
30—34 -	28	36.4		10	22.2	17.1
35—44 -	14	18.2		13	28.9	11.5
45 Aar og derover.	2	2.6	8.0	1	2.2	3.2
Summa..	77	100.0	100.0	45	100.0	100.0

Det vil fremgaa af denne Oversigt, at medens Alderen 25—29 Aar er den Alder, hvori de fleste Mænd af Landbobefolkningen i Almindelighed indgaa Ægteskab, falder dette Tidspunkt for de mandlige Døvstummes Vedkommende i Alderen 30—34. Dette Forhold forklares let derved, at de døvstumme Mænds hele aandelige Udvikling foregaar langsommere end ikke døvstumme Mænds (man erindre saaledes f. Ex., at hines Skolealder først begynder med det 8de Aar), hvorfor de utvivlsomt ogsaa senere komme i en selvstændig Livsstilling. Hvad de døvstumme Kvinder angaar, fremgaar det af den nævnte Oversigt, at omtrent forholdsvis lige

*) l. c. S. 57 og 58.

saa mange af disse indtræder i Ægteskab i 20—24 Aars Alderen som Tilfældet er med ikke døvstumme Kvinder, men at der desuden er forholdsvis langt flere døvstumme Kvinder, der ere blevne gifte i 35—44 Aars Alderen, end der er ikke døvstumme Kvinder, som indgaa Ægteskab i denne Alder. Dette sidste Forhold kan næppe udelukkende søges i de samme Aarsager, som nævnt for Mændenes Vedkommende, men skyldes maaske, da de Tal, som ligge til Grund for Forholdsberegningen, ere meget smaa, tilfældige Omstændigheder.

For imidlertid at belyse stærkere Betydningen af det Moment, som en høj Vielsesalder eventuelt har paa det fundne ringe Børneantal i de Døvstummets Ægteskaber, er det nødvendigt at undersøge Vielsesalderen for samtlige de Individuer, der have indgaaet Ægteskab med Døvstumme, hvadenten begge eller kun den ene Part vare døvstumme. Der fandtes paa Indberetningerne Oplysninger om 90 Mænd og 87 Kvinder:

Vielsesalder	Mænd				Kvinder			
	Døvt. eller gifte med døvt. Kvind.	pCt. af disse	Land-befolkning		Døvt. eller gifte med døvt. Kvind.	pCt. af disse	Land-befolkning	
Under 20 Aar	-	-	17. ₂		2	2. ₃	3. ₁	
20—24 -	13	14. ₄			24	27. ₆	29. ₇	
25—29 -	26	28. ₉	35. ₅		26	29. ₉	34. ₅	
30—34 -	31	34. ₃	21. ₇		17	19. ₅	17. ₁	
35—44 -	12	13. ₃	17. ₆		16	18. ₄	11. ₅	
45 Aar og derover.	8	8. ₉	8. ₉		2	2. ₃	3. ₈	
Summa..	90	100. ₀	100. ₀		87	100. ₀	100. ₀	

Denne Oversigt viser for Mændenes Vedkommende en i Forhold til den øvrige Befolkning højere Vielsesalder, der temmelig godt svarer til den for døvstumme Mænd fundne (se S. 24). Derimod vil en Sammenligning mellem de to Oversigter for Kvindernes Vedkommende vise, at Vielsesalderen for de døvstumme Kvinder og de ikke døvstumme Kvinder gifte med døvstumme Mænd tagne under ét er ikke saa lidt lavere end den er for de døvstumme Kvinders Vedkommende alene, og det vil endvidere ses, at hines Vielsesalder ikke afviger synderligt fra den øvrige Befolknings. Dette sidste Forhold maa nødvendigvis i høj Grad svække Betydningen af en højere Vielsesalder som delvis Aarsag til det ringe Børneantal i de Ægteskaber, Landets døvstumme Mænd og Kvinder have indgaaet indbyrdes eller med ikke døvstumme Individuer, men paa den anden Side har dette Moment dog utvivlsomt gjort sig stærkt gældende som Aarsag til det lave Børneantal i de Ægteskaber, de døvstumme Kvinder have indgaaet, idet forholdsvis mange af disse vare blevne gifte i en fremrykket Alder (se S. 24).

Hvad dernæst angaar Betydningen af forholdsvis tidlig Død eller hyppig Skilsmisse som delvis Aarsag til Ufrugtbarheden i de af Døvstumme indgaaede ægteskabelige Forbindelser, da tyder den S. 39 omtalte forholdsvis noget større Dødelighed blandt de yngre Aldersklasser af voxne Døvstumme sammenlignet med den øvrige Befolkning muligvis paa, at det første af disse Momenter har udøvet nogen — omend neppe stor — Indflydelse. Saavidt man tør slutte af de smaa Tal, det

her drejer sig om, synes der imidlertid ikke at være forholdsvis mange Enkemænd og Enker i Døvtummebefolkningen (se S. 17), hvorimod Antallet af Fraskilte er forholdsvis betydeligt; men det absolute Antal Individer, der her regnes med, er dog saa ringe, at man neppe heller kan tildele dette Moment nogen Betydning.

Medens man saaledes kun med Forbehold tør tildele de i det Foregaaende fremdragne Forhold nogen Betydning som Aarsager til det tidligere paaviste forholdsvis ringe Antal Børn, avlede i de af Døvtumme indgaaede Ægteskaber, maa derimod den Omstændighed, at et forholdsvis stort Antal af disse kun havde bestaaet i kort Tid paa det Tidspunkt, nærværende Undersøgelse omfatter, spille en meget betydelig Rolle i saa Henseende. Det viser sig nemlig, at ikke mindre end 35 af de 100 af Døvtumme indgaaede Ægteskaber, der her ere Genstand for Undersøgelse, altsaa over en Trediedel af de af Døvtumme indgaaede ægteskabelige Forbindelser havde varet under 5 Aar — et Forhold, hvis store Betydning bekræftes stærkt af de af Rubin og Westergaard foretagne Undersøgelser af Ægteskaber i Almindelighed, hvis Resultater i omstaaende Oversigt ere vedføjede*).

Denne Oversigt viser, at det ringe Antal Børn pr. Par i de af Døvtumme indgaaede Ægteskaber for en stor Del skyldes den Omstændighed, at de Forbindelser, der paa det Tidspunkt, Undersøgelsen omfatter, havde varet under 5 Aar, havde lagt Spiren til saa

*) l. c. S. 80.

Ægteskabets Varighed	Begge Ægtefæller dødstumme		Manden alene dødstum		Konen alene dødstum		Samlige Ægteskaber		Antal Børn pr. Par i disse	Antal Børn pr. Par i alm. Ægteskaber
	Antal Ægteskaber	Antal Børn	Antal Ægteskaber	Antal Børn	Antal Ægteskaber	Antal Børn	Antal Ægteskaber	Antal Børn		
Under 5 Aar.....	17	11	15	15	3	5	35	31	0.88	1.18
5-9 -	8	21	11	28	4	10	23	59	2.67	2.63
10-14 -	4	4	8	33	3	12	15	49	3.27	3.64
15-24 -	1	-	6	22	2	1	9	23	2.55	4.16
25 - og derover ..	2	1	4	9	1	3	7	13	1.96	4.94
Uangiven Varighed	2	1	3	-	4	7	9	8	0.88	0.60
Summa...	34	38	47	107	17	38	98	183	1.88	3.07

faa Børn. Den viser fremdeles, at Børneantallet i disse Forbindelser er en Del mindre end det af Rubin og Westergaard for Ægteskaber af samme Varighed i den øvrige Befolkning fundne — et Forhold, der dog maaske udelukkende skyldes den Omstændighed, at et forholdsvis ikke ringe Antal af disse Ægteskaber, indgaaede af Døvstumme, havde kun været 1 Aar eller derunder (ialt 12 af de 35 Ægteskaber). Det vil endvidere ses, at de af Døvstumme indgaaede Ægteskaber, der havde været fra 5—15 Aar, kun havde været lidet mindre frugtbare end de tilsvarende Ægteskaber i den øvrige Befolkning, medens derimod Børneantallet pr. Par i de af Døvstumme sluttede ægteskabelige Forbindelser, der havde været over 15 Aar, var betydelig mindre end Børneantallet i de tilsvarende Forbindelser i den øvrige Befolkning. Dette sidste Forhold synes ved første Øjekast temmelig uforklarligt. Det fremgaar imidlertid af en nøjere Undersøgelse af disse Forbindelser blandt Døvstumme, at Børneantallet pr. Par er trykket saa stærkt ned væsentligst derved, at 5 af de 16 Ægteskaber, denne Gruppe omfatter, have været sterile, hvilket alt-saa viser et Procentantal af 31 i denne Gruppe, medens Rubin og Westergaard kun fandt 12 pCt. af Ægteskaber af samme Varighed uden Børn. Der er saaledes Grund til at antage, at det omtalte Forhold i denne Gruppe af Døvstumme indgaaede Ægteskaber skyldes tilfældige Omstændigheders Indvirkning paa de smaa Tal, der her opereres med, og da de kvindelige Ægtefæller i alle de 5 nævnte sterile Ægteskaber vare indtraadte i en Alder af respektive 36, 38, 40, 41 og 51 Aar, er der Grund til at antage, at en væsentlig Aarsag

til Ufrugtbarheden i disse Forbindelser har været den Omstændighed, at Kvinderne have sluttet disse i en forholdsvis temmelig fremrykket Alder.

Ifølge det i det Forudgaaende Udviklede er der saaledes Grund til at antage, at det i de Døvs-
stummes Ægteskaber paaviste ringe Børne-
antal pr. Par for Danmarks Vedkommende
for en Del skyldes den Omstændighed, at
Gennemsnitsalderen for de Døvs-
stummes og deres ikke døvs-
stomme Ægtefællers Ind-
trædelse i Ægteskab er noget højere end den
er i den øvrige Befolkning (hvilket navnlig er
fremtrædende for de døvs-
stomme Kvinders Vedkommende), men den væsentligste Aarsag
maa søges i den Omstændighed, at der paa
det Tidspunkt, nærværende Undersøgelse om-
fatter, fandtes forholdsvis mange Ægte-
skaber, der kun havde varet en kort Tid.
Det sidste Forhold skyldes utvivlsomt de Døvs-
stummes stedse stigende Tilbøjelighed til at indgaa ægteskabelige
Forbindelser, hvilket navnlig kan ses deraf, at medens
der i Aaret 1850 kun fandtes 32 ægteviede Døvs-
stomme svarende til en Døvs-
stummebefolkning paa 737
Individer*), fandtes der i 1886 mindst 151 saadanne
(o: 127 ægteviede i Købstæderne og paa Landet og
mindst 12 Ægteskaber i København, sluttede mellem
Døvs-
stomme indbyrdes) svarende til 1255 døvs-
stomme Individer. En Sammenligning mellem Størrelsen af de
forskellige Ægteskabsgrupper, ordnede efter Ægteskabets

*) Meddelelser fra det statistiske Bureau. 1ste Samling.
København 1852. S. 207.

Varighed, i Døvstummebefolkningen paa den ene Side og København Befolkning paa den anden Side, saaledes som fremstillet af Rubin og Westergaard, viser ogsaa ganske det samme Forhold: et forholdsvis stort Antal unge Ægteskaber og et tilsvarende ringe Antal ældre Ægteskaber i Døvstummebefolkningen, saaledes som det fremgaar af nedenstaaende Oversigt, hvor kun ere medtagne de af Døvstumme indgaaede ægteskabelige Forbindelser, hvis Varighed er kendt (sammenlign S. 28).

Ægteskabets Varighed	Døvstumme		Kbhvns. Befolkning
	Antal Ægteskaber	Disse udtrykt i pCt.	pCt.
Under 5 Aar	35	39. ₈	28. ₈
5—9 -	24	27. ₀	21. ₅
10—14 -	14	15. ₇	15. ₂
15—24 -	9	10. ₁	20. ₃
25 - og derover	7	7. ₀	14. ₂
Summa..	89	100. ₀	100. ₀

Hvorvidt de i det Forudgaaende udviklede Momenter ere i Stand til alene at forklare den i Døvstummes Ægteskaber overalt paaviste ringe Produktivitet, eller om der ogsaa er andre Aarsager hertil, og i sidste Henseende navnlig, hvorvidt der ogsaa er andre paavirkende Indflydelser, der staa i mere direkte Forbindelse med den Abnormitet, de dövstumme Individuer frembyde — derom tør man, i Betragtning af nærværende Materiales

*) l. c. S. 21 og 23.

Lidenhed, og i Betragtning af, at der ikke foreligger Oplysninger andetsteds fra, kun udtale sig med stort Forbehold. Theoretiske Betragtninger paa Grundlag af vort nuværende Kendskab til Døvtumhedens Væsen og Natur synes ikke at tale til Fordel for den Anskuelse, at Døvtumhed i Almindelighed i og for sig er en patologisk Tilstand, der medfører mindre Avledygtighed hos de paagældende Individuer. Paa den anden Side taler dog meget for, at Døvtumhed undertiden optræder som en medfødt abnorm Tilstand i Slægter, der frembyde Tegn paa Degeneration, og i saadanne Tilfælde turde der maaske vise sig Ufrugtbarhed eller ringe Frugtbarhed i Afkommet af den Døvtumme, hvilket Forhold saaledes maatte siges at skyldes Aarsager, der staa i nøjeste Forbindelse med Døvtumhedens Væsen og Natur.

Det skal endelig kortelig omtales, at af de 183 Børn, der vare fødte i de S. 21 omtalte 97 Ægteskaber, hvor den ene eller begge Ægtefæller vare døvtumme, vare de 89 mandlige og de 94 kvindelige Individuer. Af disse var der — paa det Tidspunkt, denne Undersøgelse foretoges — døde ialt 41 Individuer (7 Dødfødte medregnede), hvilket saaledes giver en Dødelighedskvotient af 22 pCt. Til Sammenligning kan anføres, at Rubin og Westergaard i de af dem i København undersøgte Ægteskaber fandt en Dødelighedskvotient af 30,1 pCt. blandt de i disse avlede Børn*). I Betragtning af vort Materiales Lidenhed er der neppe Grund til at anse Forskellen mellem de to Kvotienter for værende af nogen Betydning.

*) l. c. S. 96.

Det fortjener at fremhæves, at ikke et eneste blandt de af Døvtumme avlede Børn selv var døvtumt — et Forhold, der er ret ejendommeligt, og ikkestaar i Modstrid med andre Undersøgere, og som tyder bestemt hen paa, at Døvtumhed ikke er arvelig i den direkte Linje.

Det staar endnu tilbage at besvare Spørgsmaalet om, hvorledes det gaar det døvtumme Gennemsnitsmenneske senere i Livet, efter at vi i det Forudgaende have set dets Skæbne under Opvæksten og ved dets Indtrædelse i det praktiske Liv. Det viser sig da, at et forholdsvis ret betydeligt Antal Døvtumme have Vanskelighed ved at klare sig ved egen Hjælp i Kampen for Tilværelsen, idet næsten Halvdelen af de Døvtumme efter 20 Aars Alderen maa ty til Andres Hjælp. En Bearbejdelse af de S. 2 omtalte Indberetningers Spørgsmaal Nr. 5 giver nemlig følgende Resultat for de Døvtummes Vedkommende, der vare over 20 Aar (sammenlign S. 16).

	Mænd		Kvinder		Til-sammen	
	Antal	pCt.	Antal	pCt.	Antal	pCt.
Ernære sig selv	188	67. ₈	96	37. ₈	284	53. ₂
Opholde sig hos Familien	28	10. ₁	69	26. ₉	97	18. ₂
Understøttes af Familien	12	4. ₃	23	9. ₀	35	6. ₅
Understøttes af Private	11	4. ₀	9	3. ₅	20	3. ₇
Understøttes af det Offentlige	25	9. ₀	44	17. ₂	69	13. ₀
Fattighedslemmer	9	3. ₂	11	4. ₃	20	3. ₇
Uden Oplysninger	5	1. ₈	4	1. ₆	9	1. ₇
Summa..	278	100. ₀	256	100. ₀	534	100. ₀

Det fremgaar imidlertid af denne Oversigt, at der er en ret stor Forskel paa de døvstumme Mænds og Kvinders Skæbne, idet omtrent to Trediedele af de voxne døvstumme Mænd vare i Stand til at ernære sig selv, medens dette kun var Tilfældet med noget over en Trediedel af Kvinderne, af hvilke et forholdsvis stort Antal opholdt sig hos deres Paarørende, ligesom ogsaa en i Forhold til Mændenes Antal ret betydelig Del nød Hjælp af det Offentlige. Det Antal Døvstumme, der havde Ophold paa Landets Fattiggaarde, belyser dog navnlig stærkt, i hvilken Udstrækning de Døvstumme er nødte til at ty til Andres Hjælp, idet 3.3 pCt. af Mændene og 4.3 pCt. af Kvinderne vare Fattighuslemmer, medens de tilsvarende Tal af »Almissenydere« (hvorved forstaas saadanne Personer, der udelukkende eller fornemlig leve af Understøttelse fra Fattigvæsenet) for den samlede Befolkning ved Folketællingen 1880 vare 1.31 og 1.91 svarende til 100 Individuer af alle Aldre, medens Procenttallet af døvstumme Fattiglemmer er udregnet i Forhold til Døvstumme paa 20 Aar og derover.

Den store Udstrækning, i hvilken de Døvstumme saaledes maa opgive at ernære sig selv fuldstændigt eller delvis, efter at de ere komne ud i Livet, viser klart, i hvilken betydelig Grad Manglen paa Hørelse og Taleevne indskrænker et Individts Evne til at sikre sig en gunstig Plads i Kampen for Tilværelsen. Hertil bidrager utvivlsomt ogsaa det S. 12 omtalte Forhold, at den Døvstummes aandelige Produktionsevne i en Del Tilfælde er forringet paa Grund af Aarsager, der staa i nøjeste Forbindelse med Døvstumheden. Og naar For-

holdet er saaledes i Danmark, hvor der i særlig Grad fra Statens Side er draget Omsorg for de Døvstummes Uddannelse, hvorledes maa det da ikke være i de fleste andre Lande, hvor hele Døvstummevæsenets Ordning er mindre udviklet? Blandt de Bestræbelser, der fra Døvstumme-Pædagogernes Side have været rettede paa at sikre den Døvstumme en gunstigere Stilling i det praktiske Liv, maa særlig fremhæves de, der have gaaet ud paa at lære den Døvstumme at aflæse Tale fra Andres Mund og selv at udtrykke sig mundtlig. At dømme efter Svarene paa Indberetningerne fra 1886 synes det imidlertid som om de energiske Bestræbelser, der have været udfoldede herhjemme i de senere Decennier, endnu ikke have baaret Frugt, idet, som det fremgaar af nedenstaaende Oversigt, kun 7.1 pCt. af de Døvstumme, som havde forladt Døvstumme-institutterne eller vare konfirmerede, benyttede sig udelukkende af mundtlig Tale som Meddelelsesmiddel.

Meddelelsesmiddel	Mænd	Kvinder	Til- sammen	pCt.
Udelukkende mundtlig Tale	19	22	41	7.1
Mundtlig Tale i Forbindelse med de andre Meddelelsesmidler	41	44	85	14.8
Udelukkende Tegnsprog	48	56	104	18.1
Udelukkende Skriftsprog	20	11	31	5.4
Udelukkende Haandalfabet	26	20	46	8.3
Forskellige Kombinationer af de tre sidstnævnte Meddelelsesmidler	132	116	248	43.1
Intet Meddelelsesmiddel opgivet	11	9	20	3.6
Summa..	297	278	575	100.0

Det vil være Fremtiden forbeholdt at vise, hvorvidt Oprettelsen af det kgl. Døvtummeinstitut i Fredericia i 1880 vil fremkalde nogen Forbedring i dette Forhold. Foranstaaende Oversigt viser tillige, at et meget betydeligt Antal Døvtumme bruge en Kombination af Haandalfabet, Tegn- og Skriftsprog, enten saaledes, at to af disse Meddelelsesmidler bruges sammen, eller ogsaa saaledes, at alle tre forenede benyttes.

Til Belysning af de Døvtummers sociale Forhold skal endelig den imellem dem herskende Dødelighed omtales. Det vil indses, at der imidlertid ikke kan være Tale om at udfinde Dødeligheden mellem døvtumme Børn under 8 Aars Alderen i Betragtning af den Kendsgerning, at mange døvtumme Børn først opføres paa Indberetningerne, naar de opnaa den skolepligtige Alder, dels fordi deres Paarørende ofte nære et vedholdende Haab om, at Hørelsen vil bedre sig med Tiden, dels ogsaa fordi Enkelte overhovedet søge at unddrage deres døvtumme Børn Statens Kontrol (se S. 11), dels endelig fordi Manglen undertiden erkendes paafaldende sent af Barnets Omgivelser. Til Belysning af Dødeligheden mellem Døvtumme fra 8 Aars Alderen og indtil den Alder, da de blive konfirmerede, foreligger der fra afdøde Pastor Malling-Hansens Side et fortrinligt lille Arbejde*), hvori er fremstillet Dødelighedsforholdene i det kgl. Døvtumme-Institut i København fra 1824 til 1879. Ifølge de af Malling-Hansen anstillede Undersøgelser døde i de 16 Aar fra 1824 til 1839 31 pCt., eller henved en Trediedel af Institutets Elever under deres Ophold her; i disse 16 Aar havde

*) Om Dødeligheden mellem Eleverne paa det kgl. Døvtumme-Institut i Tiden fra 1824—1879. København 1880.

Anstalten gennemsnitlig 85 Elever om Aaret, af hvilke aarligt døde 5. Den aarlige Dødelighed var saaledes i denne Periode ikke mindre end 6 pCt. I de 30 Aar fra 1840 (efter at den nuværende Bygning paa Citadelsvejen var taget i Brug i Midten af 1839), og indtil 1869, formindskedes Dødeligheden betydeligt, idet nu ikke mere end 14 pCt. af Eleverne døde under deres Ophold paa Institutet; da den gennemsnitlige aarlige Belægning i denne Periode var 107 Elever og 27 af disse døde om Aaret, var altsaa den aarlige Dødelighed omtrent 2.5 pCt. i disse 30 Aar. I Tiaaret 1870—79 aftog herefter Dødeligheden blandt Eleverne saa stærkt, at kun 2.2 pCt. af dem døde under deres Ophold paa Anstalten; da den aarlige Gennemsnitsbelægning udgjorde 123 Elever i denne Tidsperiode, og der heraf aarligt døde 0.4 Elev, var altsaa den aarlige Dødelighed bleven reduceret til 0.3 pCt., medens Dødeligheden mellem normale Børn af den samme Alder som de døvstumme Elever er dobbelt saa stor, nemlig 0.6 pCt. Disse Oplysninger pege bestemt hen paa, at Dødelighedsforholdene ikke ere ugunstigere blandt døvstumme end blandt normale Børn, naar de døvstumme Børn anbringes under gode hygiejniske Forhold, og der er ifølge disse Undersøgelser Grund til at antage, at den større Dødelighed blandt Elever paa Døvstummeanstalter, hvorom der berettes fra andre Steder, særlig i en tidligere Periode, skyldes den Omstændighed, at Børnene have været anbragte under uheldige hygiejniske Forhold, saaledes som de notorisk vare i ældre Tider paa det kgl. Døvstumme-Institut i København.

Til Grundlag for en Undersøgelse af Dødeligheden

mellem Døvtumme efter det 20de Aar er benyttet samtlige til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet indsendte Indberetninger om disse i Tiaaret 1879—1888*). Resultaterne heraf ere fremstillede i nedenstaaende Oversigt, idet der til Sammenligning er vedføjet det Antal Døde, man kunde have ventet i hver Aldersklasse svarende til det samme Antal Individer efter den af Th. Sørensen for Arbejderbefolkningen i København fundne**) og den af Rubin og Westergaard i de fynske Landdistrikter for den jordløse Husmandsklasse beregnede***).

	Mænd				Kvinder			
	Antal levende Døvtumme	Af disse døde aarlig	Af det samme Antal af Arbejdskl. kunde ventes	Af det samme Antal af Husmandskl. kunde ventes	Antal levende Døvtumme	Af disse døde aarlig	Af det samme Antal af Arbejdskl. kunde ventes	Af det samme Antal af Husmandskl. kunde ventes
20—25 Aar	435	-	3	3	458	10	3	3
25—35 —	902	14	9	4	831	27	6	6
35—45 —	798	19	15	4	674	15	9	6
45—55 —	398	23	14	3	410	14	8	4
55—65 —	362	15	23	8	290	7	11	5
65—75 —	187	13	20	10	179	2	14	9
75 Aar og derover.....	29	6	6	13	57	6	11	22
Summa...	3111	90	90	45	2899	81	62	55

*) For den sagkyndige Bistand, som Hr. Dr. med. J. Carlsen har ydet mig ved Udarbejdelsen af de nedenfor fremstillede Resultater, ligesom ogsaa ved tidligere Lejligheder, er det mig en kær Pligt her at aflægge min bedste Tak.

**) De økonomiske Forholds og Beskæftigelsens Indflydelse paa Dødeligheden. København 1884. S. 13.

***) Landbefolkningens Dødelighed i Fyns Stift. København 1886. S. 82.

Det fremgaar af denne Oversigt, at en Sammenligning mellem det Antal mandlige Døvtumme, der ere døde indenfor hver Aldersklasse og det Antal Dødsfald, man skulde have ventet efter Beregningen af Dødeligheden mellem jordløse Husmænd — en Samfunds-klasse, som et stort Antal Døvtumme netop tilhører eller ere ligestillede med i social Henseende — viser, at der indenfor den nævnte Tidsperiode er indtruffet betydelig flere Dødsfald i den mandlige Døvtummebefolkning, end man skulde have ventet, og at dette navnlig hidrører fra en forholdsvis stor Dødelighed i Alderen 25—65 Aar. Det maa dog i saa Henseende fremhæves, at de af Rubin og Westergaard fundne Resultater hidrøre fra Landdistrikter med usædvanlig gunstige Dødelighedsforhold. Det vil derimod ses, at det fundne Antal Døde blandt døvtumme Mænd er nøjagtig lig med det efter Dødelighedsforholdene blandt Arbejderklassen i København beregnede, og at den indenfor de forskellige Aldersklasse fundne Forskel ikke er større end at den lader sig forklare af Tilfældigheder, fremkaldte ved det afbenyttede Materiales Lidenhed. Hvis man altsaa tør gaa ud fra, at de afbenyttede Indberetninger virkelig omfatte samtlige de i Landet boende Døvtumme (hvilket meget taler for at man kan, bl. a. de S. 4 anførte Grunde), og at hvert Aars Afgang skyldes Dødsfald (hvilket man sikkert er berettiget til at antage, eftersom Udvandring saa godt som slet ikke finder Sted i Døvtummebefolkningen), vil det ses, at Dødeligheden blandt voxne mandlige

Døvstumme svarer temmelig nøje til Dødeligheden hos den Samfundsklasse, der her i Landet opviser den største Dødelighed (jvf. Th. Sørensen, l. c. S. 18 o. flg.).

En Sammenligning mellem det fundne og det beregnede Antal Døde blandt den voxne kvindelige Døvstummebefolkning paa den ene Side og blandt voxne Kvinder af den jordløse Husmandsklasse paa den anden Side viser ligeledes en betydelig større Dødelighed blandt voxne døvstumme Kvinder end man skulde have ventet. En Sammenligning med Dødeligheden blandt Kvinder tilhørende Arbejderklassen viser mærkelig nok en endnu større Forskel, der navnlig er fremkaldt ved en betydelig større Dødelighed blandt døvstumme Kvinder i Alderen 20—25. Dette kan dog maaske tildels forklares ved, at der blandt Kvinder af Arbejderklassen i København i denne Aldersklasse findes et forholdsvis stort Antal Tjenestepiger, hvis Dødelighedsforhold stille sig meget gunstigt, eftersom ifølge Th. Sørensen*) Afvigelsen mellem det fundne og det beregnede Antal Døde her udgør ikke mindre end 66 pCt. Det fundne Antal døde blandt Kvinder af Døvstummebefolkningen er imidlertid saa betydeligt i Aldersklassen 20—35, at det sidst omtalte Forhold næppe alene er i Stand til at forklare dette, og der paa-trænger sig derfor uvilkaarligt den Formodning, at der virkelig findes en forholdsvis betydelig Dødelighed blandt unge døvstumme Kvinder. Denne Formodning bestyrkes i høj Grad derved, at Dr.

*) l. c. S. 94.

Uchermann paa Grundlag af sine Undersøgelser i Norge fornylig er kommen til et Resultat, der gaar ganske i samme Retning som de her fremstillede*); men nogen Forklaring herpaa er det vanskeligt at give.

Den i Døvtummebefolkningen saaledes paaviste høje Dødelighed staar næppe i direkte Afhængighedsforhold til Døvtumheden som saadan, men forklares naturligt ved de i det Forudgaaende omtalte mindre gunstige sociale og deraf følgende uheldige hygiejniske Forhold, hvorunder denne Befolkning lever. De S. 36 omtalte Undersøgelser af Mallings-Hansen pege i alt Fald bestemt hen paa, at døvtumme Individuer ikke have nogen større Dødelighed end normale, naar de anbringes under gunstige hygiejniske Betingelser.

Hermed ere de Oplysninger udtømte, som kunne tilvejebringes til Belysning af de Døvtummes sociale Forhold og Dødelighed i Danmark ad de S. 3 nævnte Veje. Det Billede af de Døvtummes Liv og Færden, der her er oprullet paa Grundlag af disse Oplysninger, er i mange Henseender langt fra lyst, uagtet netop vort Land stedse er gaaet ærefuldt i Spidsen for Reformerne paa Døvtummevæsenets Omraade. Der paatrænger sig derfor uvilkaarligt det Spørgsmaal, om der ikke ved privat eller offentligt Initiativ kunde træffes Foranstaltninger til at forbedre de Forhold, hvorunder vore Døvtumme lever, og navnlig — forekommer det mig — om ikke den store Om-

*) Døvtumhed især i Norge. Norsk Magazin for Lægevidenskaben. 1890. S. 911.

sorg, der her hjemme vises de Dødstumme under deres Opvæxt, kunde udvides til ogsaa at omfatte dem, naar de ere traadte ud i Livet og have begyndt paa den for dem ret ofte haarde Kamp for Tilværelsen. Besvarelsen af dette Spørgsmaal ligger imidlertid udenfor dette Arbejdes Ramme.

Alderdomsforsørgelsesforslaget.

Diskussion i »Nationaløkonomisk Forening« Tirsdagen den 6.
Januar 1891.

Kontorchef **Marcus Rubin** (Indleder) henviste først kortelig til de tidligere Forhandlinger om Alderdomsforsørgelsessagen i »Nationaløkonomisk Forening« i 1873 og 1874, og navnlig i 1884 om det i Efteraaret 1883 af Finansminister Estrup forelagte Lovforslag. Diskussionsaftenen i 1884 havde givet Stødet til, at Professor Westergaard og Indlederen havde paabegyndt de social-statistiske Undersøgelser om Erhvervs-, Ægteskabs- og Dødelighedsforholdene i By og Land, der havde strakt sig fra 1884 til 1890. I disse Arbejder og i Københavns Erhvervsstatistik af 1885 laa det statistiske Grundlag for det den 17. Decbr. 1890 af Folketingsmændene Berg og Hørup i Folketinget indbragte Lovforslag om Alderdomsforsørgelse for Ubemidlede. En summarisk Bearbejdelse af det hele Materiale netop med et Alderdomsforsørgelsesforslag for Øje forelaa i Indlederens Afhandling i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1888 om Omkostningerne ved en Alderdomsforsørgelse for danske Arbejdere, og en videre Benyttelse deraf i hans Foredrag paa Købstadmødet i Randers 1889, hvor

Hovedtanken i det nu foreliggende Lovforslag var angivet. Saaledes havde han en ikke ringe Andel i dette Forslag, og han erklærede tillige, at have en direkte Andel i det, at staa i Fadderskabs-Forhold til det, — hvorefter han bemærkede Følgende:

»Forslagets*) Hovedtanke er at give ubemidlede

*) Selve Forslaget er saaledes formuleret:

§ 1.

Der oprettes en Statsanstalt til Alderdomsforsørgelse for Ubemidlede.

§ 2.

Anstalten yder enhver Ubemidlet, der har dansk Indfødsret, en aarlig Understøttelse fra hans eller hendes 62de Aar.

Den modtager endvidere Tegning af Livrenter for de samme Personer mod halv Præmie af den tariffmæssige.

§ 3.

Ved Ubemidlede forstaas i denne Lov Medhjælpere ved Haandværk og Industri, Fiskeri og Søfart, samt Agerbrug, Indsiddere og Husmænd uden Landbrug, Tyende, Daglejere og Ligestillede samt overhovedet enhver Mand eller Kvinde, der efter sine Livsvilkaar maa regne paa Fattigvæsenet eller Velgørenheden som en rimelig Tilflugt for den Alder, i hvilken den personlige Erhvervsævne glipper.

§ 4.

Om Nogen er Ubemidlet afgøres af et i hver Kommune nedsat Udvalg paa mindst 3 Medlemmer, der vælges af vedkommende Kommunalbestyrelse, Byraad eller Sogneraad. Udvalget tiltrædes af en af Forsørgelsesanstalten dertil antagen Tillidsmand i Kommunen, der deltager i Udvalgets Forhandlinger, dog uden Stemmeret.

Udvalgets Kendelser kan af den Paagældende, om hvis Egenskab som Ubemidlet der er Spørgsmaal, ligesom ogsaa af Anstaltens Tillidsmænd forelægges Anstaltens Bestyrelse til yderligere Paakendelse. Saa vel Bestyrelsen som det kommunale Udvalg kan derefter indbringe Sagen for Indenrigsministeren, hvis Kendelse er endelig.

§ 5.

Understøttelsen udgør i København og Frederiksberg for Mænd 200 Kr. aarlig, for Kvinder 150 Kr. aarlig og for

Gamle (paa over 62 Aar) en beskeden Statsunderstøttelse, uden direkte Tilskud fra disse selv og uden at de miste

et Ægtepar, hvor begge Ægtefæller ere over 62 Aar, 300 Kr. aarlig. I Købstæderne og Handelspladserne, Frederiksberg undtagen, samt i Taarnby og Brønshøj-Rødovre Kommuner er Understøttelsen 150 Kr. for Mænd, 120 Kr. for Kvinder og 240 Kr. for et Ægtepar; i Landdistrikterne henholdsvis 120 Kr., 100 Kr. og 200 Kr.

Ingen kan oppebære større Understøttelse end den, der ydes i hans Opholdskommune. I øvrigt bestemmes Understøttelsens Størrelse efter den Paagældendes Forsørgelseskommune paa det Tidspunkt, han bliver 62 Aar, og kan derefter ikke forhøjes ved Overflytning til en anden Kommune eller ved Erhvervelse af Forsørgelsesret i denne.

§ 6.

Livrenten maa ikke overstige 200 Kr. før det 62de Aar og ikke 100 Kr. efter det 62de Aar. Den kan tegnes fra det 18de Aar og omfatte enhver Art af Livrente, der tegnes i Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871.

Anstaltens Tarif udarbejdes under Hensyn til den Samfundsklasses Levealder, som den gælder for.

Der aabnes Adgang til at tegne Forsikringer kollektivt paa Vilkaar, som fastsættes af Anstaltens Bestyrelse med Indenrigsministeriets Stadfæstelse.

§ 7.

Understøttelsen ydes kvartalsvis, første Gang ved det Kvartals Udløb, i hvilket den Paagældende fylder 62 Aar. Den udbetales sidste Gang for det Kvartal, i hvilket den Paagældende dør eller ophører at være ubemidlet. Understøttelsen løber ikke i den Tid, i hvilken Nogen er optagen i en af Fattigvæsenets Stiftelser eller er undergiven Straf i Fængsel eller Straffeanstalt. I Understøttelsen fradrages den Pension eller anden Understøttelse, som den Paagældende maatte nyde af offentlige Midler.

§ 8.

Ophører Nogen, der har tegnet Livrente efter denne Lov, at være ubemidlet, har han Valget mellem fremtidig at erlægge fuld Præmie eller at modtage taritmæssig Tilbagebetaling af de gjorte Indskud. Er Livrentenydelsen begyndt, vedbliver Livrenten at løbe uden Hensyn til Forandring i den Paagældendes Livsforhold.

Om Nogen er ophørt at være ubemidlet, enten efter

deres borgerlige Rettigheder derved. Her er altsaa ikke Spørgsmaal om at vente, at Arbejderbefolkningen af

denne eller den foregaaende Paragraf, afgøres paa samme Maade, som i § 4 angivet.

§ 9.

Ind- og Udbetalinger til og fra Anstalten saavel som Tegninger af Livrente foregaar gennem de kommunale Udvalg, der afatte de fornødne Lister over Kommunens Ube- midlede og aflægge Regnskab til Anstalten. Alt lønnet Ar- bejde, der nødvendiggøres for Kommunen ifølge denne Lov, afholdes af Kommunens Kasse. Dog paahviler det Anstalten at afholde Udgiften til Porto m. v., samt om fornødent til Honorar for sine Tillidsmænd.

§ 10.

Anstalten ligger under Indenrigsministeriet. Dens Be- styrelse bestaar af en Formand, der lønnes som Kontorchefer i Statens Tjeneste, og en juridisk og en matematisk Bi- sidder, der lønnes med 1,800 Kr. hver aarlig. Den fornødne Medhjælpssum fastsættes ved de aarlige Finanslove.

§ 11.

Denne Lov træder i Kraft tre Maaneder efter, at der er udkommet en Lov om Skat paa bayersk Øl af 10 Kr. pr. Tønde. Samtidig indtræder følgende Ændringer i Lov af 4de Juli 1863 om Told- og Skibsafgifter:

»Tolden for Positionerne Nr. 33—35 samt 37 bestemmes saaledes:

- Pos. Nr. 33. Vin m. m. paa Flasker, Glasballons
og Dunke..... 1 Pd. 25 Ø.
Pos. Nr. 34 a. Vin m. m., ellers, indtil og med
15 pCt. Alkohol..... 1 — 20 —
Pos. Nr. 34 b. Vin med mere end 15 pCt. Alkohol 1 — 25 —
Vin af over 25 pCt. Styrke fortoldes som Spirituosa
efter Pos. Nr. 38.
Pos. Nr. 35 og 37. Spirituosa paa Glasballons,
Flasker og Dunke..... 1 — 25 —
Taraen for disse Positioner bestemmes saaledes:
Pos. Nr. 33, 35 og 37: I Kister 24 pCt., i Kurve 16 pCt.,
for anden ydre Emballage efter Undersøgelse.
Pos. Nr. 34 a og b: I Fustager 15 pCt.»

§ 12.

Ølskatten fra dens Indførelse og den i § 11 omhandlede forhøjede Skat af Drikkevarer danner en særlig Fond, hvori

fri Drift skal sikre sin Alderdom. Det er en Forsynlighed, man ikke kan forudsætte hos dem, der sjældent have mere end til dagligt Udkomme, hyppigt have mindre, og hvis Chance for at opnaa den Alder, hvor Sparepengene skulde nydes, er forholdsvis ringe. Her er heller ikke Spørgsmaal om Hjælp til Selvhjælp, i hvert Fald ikke i første Række, fordi denne er vel paa sin Plads overfor den Art af Forsikringer, hvor Undladelsen af Forsikringen hver Dag kan bringe Arbejderen Ruin, og hvor Præmiebetalingen derfor maa gaa ind i hans absolut fornødne Udgifter — her betyder Hjælpen altsaa simpelthen en Lettelse af den tidt tunge Byrde, der paahviler ham —, men en saadan Hjælp er som Regel ikke tilstrækkelig til at lokke ham til at lægge Penge hen til langt bortliggende Formaal. Her er endelig heller ikke Tale om Tvangsbidrag fra Arbejderne. Det store Exempel herpaa finde vi jo i den tyske Invaliditets- og Alderdomsforsørgelseslov; men denne Lov vil næppe blive efterlignet andetsteds. Den har utvivlsomt, ved Siden af sit Hovedformaal, det bevidste Biformaal at ordne Befolkningen korporations- og korpsvis, hvad man andetsteds, trods Ønsket om fastere

endvidere indgaar den samlede Afgift af Brændevin. Af denne Fond afgives aarlig til Statskassen et Beløb, svarende til $\frac{2}{3}$ af den gennemsnitlige Indtægt af Skatten paa Vin m. m. og paa Brændevin i de tre sidste Aar, før Loven træder i Kraft. Fondens øvrige Midler anvendes til Gennemførelse og eventuelt til Udvidelse af de i denne Lov angivne Formaal. Dog paahviler Udgifterne til Anstaltens Administration, med Undtagelse af Udgifterne til Tillidsmændene, den almindelige Statskasse, der tillige er Garant for samtlige Anstaltens Forpligtelser.

Hr. Kontorchef Rubins Foredrag er udkommet som Brochure under Titlen: »Om Alderdomsforsørgelse» (P. G. Philipsens Forlag. 1891.)

Forbindelser end nu, ikke vil gøre paa den militærmæssige Maade, som er Tyskerne egen. Og hvad Hovedformaalet angaar, har Loven den Svaghed, at naar den ikke samtidig sikrer Ret til Arbejde eller en Minimalindtægt, blive dens Bestemmelser om Følgerne af, at Bidragene ikke ydes, til ubillig Haardhed. De store Goder, Loven byder, synes opnaaede paa en mærkverdigg doktrinær Maade, og den knappe Majoritet, Bismarck ved sit sidste store Forcenummer piskede sammen, svarede næppe og svarer vist endnu mindre nu til et Flertal i Folket.

Men nærværende Lovforslag gaar altsaa ud fra: direkte Statshjælp. Dette er ikke saa ængstende, som det lyder, selv for en stræng konservativ Betragtning. Den danske Lovgivning paabyder, at Enhver, der ikke kan forsørge sig og sine, skal forsørges af det Offentlige. Men samtidig mister man sine borgerlige Rettigheder. Meningen med dette sidste er aabenbart en dobbelt. Man berøves Valgretten, naar man er under Fattigvæsenet, for det første fordi man ikke er selvstændig, økonomisk frit stillet, naar Fattigvæsenet helt eller delvis maa forsørge En. Her er da samme Grund til, at Valgretten nægtes, som der er overfor Fallenter og Tyende. Der sættes ingen Skamplet paa Vedkommende; til at opnaa Valgretten fordres kun en relativ Uafhængighed, som de Paagældende mindst af Alle menes at være i Besiddelse af. Men dernæst er Valgretten berøvet de Fattigforsørgede som en Kapsun paa en altfor stor Tilstømning, som en Bom for, at arbejdsdygtige Personer uden tvingende Grund skal lade sig ernære af deres Medborgere. Dette Motiv bringer unægtelig Tanken mere hen paa en Straf. Overfor

begge Motiver er Grundlovsbestemmelsen om, at Valgretten berøves, til Vedkommende har tilbagebetalt Fattighjælpen eller faaet den eftergiven, ufor nøden haard. Er en Mand ikke mere under Fattigvæsenet, er han, økonomisk set, forsaavidt heller ikke mere afhængig, og det bliver meningsløst vedblivende at holde ham fra Valgretten, naar man f. Ex. giver denne til Fallenter, der have faaet deres Bo sluttet, men ikke overgivet til fri Raadighed. Og er han ikke mere under Fattigvæsenet, er det urimeligt vedblivende at straffe ham med Tab af borgerlige Rettigheder, naar man giver virkelig Straffede Æresoprejsning efter fem Aars Forløb. Den tyske Lovgivning bestemmer, at Ingen kan faa Valgret, der nyder eller i det sidste Aar før Valget har nydt Fattighjælp. Herved ere de Motiver tilfulde sket Fyldest, som maa have foranlediget de danske Lovbestemmelser. Herved vilde det ogsaa være muliggjort at overholde Loven, hvad det nu, paa Grund af Befolkningens Omflytten, ikke er, og det difficile Eftergivelses-spørgsmaal vilde falde bort af sig selv.

Men Fattiglovgivningens Bestemmelser ramme ikke den, der er under 18 Aar. Hvis han ingen Paarørende har, hvis Pligt det er at støtte ham, og han falder det Offentlige til Byrde, kommer han ikke senere til at miste sin Valgret af den Grund. Thi man gaar ud fra, at han ikke kan ernære sig selv, og det at han tyr til Andres Hjælp, kan altsaa aldrig falde ham til Last. Det samme Synspunkt maa vi anvende overfor de Gamle. De har ikke, efter vor Samfundsudvikling, som Børnene nogen naturlig Støtte, og her maa da nødvendigvis det Offentlige træde til, medens det kun undtagelsesvis gør det overfor Børnene. Naar en legemlig Arbejder har

begyndt at arbejde, om end kun med halv Kraft og som Løbedreng, fra det han er i 12 Aars Alderen — mange begyndte før — og han fortsætter med fuld Kraft fra 18 Aars Alderen, saa kan man gaa ud fra, at han efter 50 Aars Forløb, i Alderen 62, ikke kan ernære sig selv. Da han nu Ingen har, hvem han naturligt kan støtte sig til, maa det Offentlige hjælpe ham. Men det skal ikke bistaa ham med Fattighjælpen. Thi netop det er konservativt: at gøre en Adskillelse mellem de Aldersklasser, hvor Sandsynligheden er for fuld Erhvervs-evne, og hvor den er imod. Det er en anden Art af Hjælp, der ydes fra det Tidspunkt, hvor Alderdomsgrænsen sættes, end der ydes før denne. Og naar denne Hjælp paa ensastet Maade ydes den hele paagældende Del af Befolkningen, gør den ikke den Enkelte ufri og stillet under særlig Kontrol, derfor mangler det første af de førnævnte to Motiver til at lade ham miste sine borgerlige Rettigheder; da man endvidere ligesaa lidt har Grund til at skræmme Gamle som Børn fra Hjælpen, mangler ogsaa det andet Motiv. Saaledes er Stats-hjælpen til de Gamle noget for sig og bør være noget for sig og bryder ikke med de Motiver — man mene nu om dem, hvad man vil — der ligge til Grund for den almindelige Fattiglovgivning.

Men, vil man sige, der skal jo dog nogle Gamle paa Fattigvæsenet, de, der maa i Arbejdshusene, fordi de ere Drukkenboldte, de, der maa i Stiftelserne, fordi de ere Værkbrudne? Skal disse da miste deres Valgret? Ja, de sidste miste Valgretten, fordi de, ligesom Tyende, ikke mere ere fri Herre over deres Person, men under Stiftelsernes Husorden — og dér vil de alminde-

ligvis blive —, de første miste den nærmest efter »Skam«-Motiveringen.

At Personer ikke paa én Gang kan faa Hjælp af Fattigvæsenet og Understøttelse af Fonden, er man gaaet ud fra laa i Sagens og de faktiske Forholds Natur. De foreslaaede Understøttelser ere, trods deres Beskedenhed, saa store, at intet Fattigvæsen Landet over giver dem større til Nogen, der ikke behøver at være under Opsigt. Den, som ikke nu kan nøjes med en saadan Fattighjælp, vil uvægerligt blive taget ind i Fattigvæsenets Stiftelser, og det samme vil naturligvis ske i Fremtiden: enten nøjes man med sin Understøttelse, eller man maa komme ind under det Offentliges direkte Forsorg. Kun i det Tilfælde vil Nogen kunne høre under Fattigvæsenet og samtidig faa Understøttelse, naar Hustruen eller en anden, hvis Forsørgelse paahviler den Gamle, kommer ind derunder, uden at han selv faar Fattighjælp. (Iøvrigt er det maaske inkonsekvent at opretholde denne Forsørgelsespligt for Gamle i dens nuværende Omfang.) Ere begge Ægtefæller over 62 Aar, og en af dem maa optages i et Fattighus, fradrages der i Understøttelsen et saadant Beløb, at den Tilbageblevne understøttes som Ugift; ligeledes gøres Fradrag i Understøttelsen ved Hospitalskur paa det Offentliges Regning m. v. Det er paa disse Forhold de paa-gældende Bestemmelser i Lovforslaget ville være at anvende. Men selvfølgelig, naar den ubemidlede Kvinde paa over 62 Aar faar paa Landet 100 Kr., i Købstaden 120, i Hovedstaden 150 Kr., naar Manden faar 120, 150 og 200 Kr., og naar Ægteparret faar 200, 240 og 300 Kr., vil det Offentlige kun sjældent have Anledning

til at træde til. Det er jo i det hele kun Undtagelserne, disse sidste Betragtninger vedrøre, men som det er nødvendigt at dvæle ved, fordi vort Folks fine juridiske Sans altid først og ivrigst kaster sig over disse. — Det samme gælder i endnu højere Grad den noget udpekulerede Frygt for, hvordan det vil gaa, naar Oldingen strax drikker Kvartalspengene op og derefter staar uden Midler. Han kommer paa Fattigvæsenet, til han er kommen paa Fode igen, og han mister derved sine borgerlige Rettigheder.

I Fortsættelse af disse Overvejelser staar Spørgsmaalet om, hvorvidt en Mand, der før sit 62de Aar har faaet Fattighjælp, skal nyde godt af Understøttelsen. Fra forskellige Sider, hvor man har ment at maatte gaa med til den direkte Statshjælp, men man dog har villet vedligeholde Formlen »Hjælp til Selvhjælp«, har man udtalt, at Hjælpen efter det 62de Aar kun burde ydes til dem, der havde hjulpet sig selv før den Tid. Men denne Betragtning holder ikke Stik. Den tidligere Fattige skal have sine 10 Kr. om Maaneden efter det 62de Aar, naar han ikke kan undvære dem. Faar han dem ikke, og tvinges han herved til at gaa paa Fattigvæsenet, da bliver Fattighjælp en Straf for Fattighjælp. Nej, har man, før man blev 62 Aar, maattet tage mod Fattighjælp, da er man straffet nok, først ved at man er fattig og maa nøjes med Fattighjælpen, og saa ved at miste sine Rettigheder, saalænge den almindelige Lovgivning bestemmer, det vil faktisk sige, i Reglen Livet ud. Og jeg ser ikke, det gaar den saa udskregne Tugthusfange anderledes. Straffen for hans Forbrydelse afsones i Tugthuset og i den Vanære dermed følger, moralsk og juridisk. Men har han ingen Subsistens-

midler, da maa han have sine 10 Kr. om Maanedn til at leve af; maaske kan da de saare faa Personer, her er Tale om, og som jo ere henad Støvet Aar, holde sig oven Vande i deres sidste Leveaar. Først naar dette ikke lykkes, komme de paa Arbejdshuset eller i Fængslet igen, og saa falder naturligvis atter Understøttelsen bort.«

Derefter gik Indlederen over til en Undersøgelse af Spørgsmaalet om, hvorfra Midlerne til Alderdomsforsørgelsen skulde komme, særligt Spørgsmaalet om Alderdomsforsørgelsens Forhold til Ølskatten. Denne Del af Sagen blev imidlertid holdt ude fra Diskussionen, og kan saaledes forbigaa her.

Sluttelig hævdede Indlederen Nøjagtigheden af de Beregninger, der ligge til Grund for Forslaget, og forsvarede overhovedet dettes enkelte Bestemmelser. »Jeg er«, saaledes sluttede han, »jeg er trods alt — trods alt det, her ikke er Stedet at komme ind paa — overbevist om, at dette Lovforslag, behæftet, som det selvfølgelig er, med Fejl og Mangler, grundlagt, som det er, paa Synsmaader, man i nyt og gammelt kan have højst forskellige Meninger om, udarbejdet, som det er, som et Forslag, endnu mange og prøvede Kræfter skulde tumle med, før det kom ud i Livet — at dette Lovforslag ikke betyder spildt Arbejde, og at den Gærning, som er gjort, ved at indbringe det i Rigsdagen, vil bære sin gode Frugt. Nærede jeg ikke den Anskuelse, vilde jeg heller ikke have vovet at henvende mig til denne Forsamling, med Haab om dens Gunst og Overbærenhed, men ogsaa med Ønske om at lære dens kyndige Mening at kende.«

Efter Indledningsforedraget anmodede **Dirigenten** (Overpostmester Petersen), dem, der vilde tage Ordet, om kun at holde sig til det anmeldte Emne om Alderdomsforsørgelse, hvorvidt en saadan burde overtages af Staten og i saa Fald hvem, der skulde nyde godt af den osv., men derimod at holde Spørgsmaalet om, hvorledes de til en eventuel Forsørgelse nødvendige Midler skulde tilvejebringes, ude af Forhandlingen. Dette var nemlig et sekundært Punkt, Hovedsagen var, om en Alderdomsforsørgelse skulde finde Sted, og i hvilken Udstrækning. Dette alene vilde kunne give Stof til saamegen Meningsudvexling, at det muligt kunde blive vanskeligt at komme til Ende med det paa det ene Møde. Var dette først vedtaget, laa først Spørgsmaalet om Midlernes Tilvejebringelse for.

Han vilde ogsaa bede om, da Emnet var Genstand for Forhandling i Rigsdagen, efter hvad der altid var Skik og Brug i Nationaløkonomisk Forening, at holde den politiske Side af Sagen udenfor Diskussionen.

Cand. polit. & jur. **C. Trap** stod paa et fra Indlederen forskelligt Standpunkt. Den væsentligste Indvending mod den foreslaaede Ordning var, at den tog Sigte paa at give Understøttelse, naar en Person havde naat en vis Alder, medens det centrale burde være Hjælp under Fortjenstløshed paa Grund af svigtende Arbejdsevne o: Invaliditet. Naar man forsvarede den foreslaaede Aldersgrænse, 62 Aar, i Modsætning til den langt senere Begyndelsestermin (70 Aar) i den tyske Lov, med, at netop i Aldersklasserne mellem disse to Grænser laa Hovedmassen af Invaliditetstilfælde, maatte det bemærkes, at det dog var utvivlsomt, skønt der

ikke foreligger statistiske Data paa dette Omraade, at der er saare mange under 62 Aar, der ere vedvarende arbejdsudygtige og en Del, om end færre, over denne Alder, der endnu kunne arbejde. En Lov som den foreslaaede vilde derfor kun være Begyndelsen til en rationel Løsning af Spørgsmaalet, og der vilde hurtigt rejse sig nye, delvis mere berettigede Krav, til hvis Fyldestgørelse det i hvert Fald vilde vise sig umuligt at skaffe nye Midler.

Skal Invalideunderstøttelsen blive almindelig og af blot nogenlunde tilfredsstillende Størrelse, vil der dertil sandsynligvis kræves endnu betydeligere Midler end de foreslaaede, og Taleren mener derfor, at det allerede af økonomiske Grunde vil være nødvendigt, at de Understøttede selv bidrage. Dette er imidlertid ogsaa ønskeligt af andre, mere principielle Grunde. I Længden vil det næppe være muligt at opretholde nogen skarp Skillelinje i den almindelige Opfattelse af en udelukkende, paa Statsmidler grundet, Forsørgelse af de Gamle og al anden offentlig Understøttelse, hvor Nøden jo i mange Tilfælde er lige saa ufortjent som den, der skyldes Alderdommen, og ere Grænserne først udviskede, vil den offentlige Mening til Slut heller ikke tøve med i retlig Henseende at stille Alderdomsforsørgelsen lige med Fattigvæsenet. Opgaven maa netop være at skabe et fra dette grundforskelligt Institut, og dette vil kun være muligt, naar Understøttelsen fra det Offentlige købes med egne Bidrag.

Man har sagt, at det var Arbejderen umuligt at afse noget af sin knappe Løn; dette er vistnok i sin Almindelighed rigtigt, men der gives dog en Periode i de unge Aar, efter at Arbejderen i det væsentlige har

naat sin fulde Arbejdsindtægt, men før Ægteskabet i Reglen indtræder, hvor de fleste Arbejdere kunne undvære Bidrag til deres egen Forsørgelse. Da man netop i disse Aar ikke tør haabe Indskud ad frivillig Vej, tror Taleren, at det er berettiget at fastsætte en Forsikringstvang i de unge Aar, en Tanke, som har fundet Talsmænd baade herhjemme, hvor den allerede blev fremsat i Arbejderkommissionen, og i Udlandet, navnlig England og Sverig.

Kontorchef **Schovelin** fandt det fristende at følge Rubin i hans Betragtninger om de foreliggende Skatte-love, men skulde efter Dirigentens Opfordring modstaa denne Fristelse. Hvad selve Alderdomsforsørgelses-Spørgsmaalet angik, da vilde han forudskikke den Bemærkning, at den Tvivl om de fremsatte Beregningers Rigtighed, hvorimod Rubin i sit Foredrag havde værget sig, forekom ham højst besynderlig. Rubin var dog professionel Statistiker, og det manglede jo bare, at vore statistiske Bureauer ikke skulde kunne give den bedst mulige Statistik. En ganske anden Sag var det med Realitets-Spørgsmaalet. Da Taleren i sin Tid saa den Tanke, som nu foreligger udtrykt i Form af et Lovforslag, antydet fra Kontorchef Rubins Side, maatte han ærlig tilstaa, at han kun opfattede den som et statistisk Experiment, som en af disse fixe Maader, hvorpaa R. forstaar at bruge de tørre Tal til at illustrere økonomiske Spørgsmaal med. At det var Rubins ramme Alvor, faldt ham ikke ind. Men da han nu ikke længer havde nogen Grund til at tvivle herom, var han netop gaaet herhen i Aften i det Haab at faa en Begrundelse af

dette mærkelige Standpunkt, en Besvarelse af det Spørgsmaal, hvorfor i al Verden Staten skal forsørge Nogle iblandt os, fordi de blive 62 Aar gamle. Han havde imidlertid endnu ikke været saa heldig at faa Besked herom. Grunden til, at denne Side af Forslaget var ham saa dunkel, var væsentlig den, at han slet ikke kunde faa Kig paa, at Aldersgrænsen 62 Aar kunde begrundes noget som helst Krav paa det Offentlige. Efter at den tyske Lov paa dette Omraade er traadt ud i Verden, troede han overhovedet, at der i alle Fald var Enighed derom, at en virkelig rationel Alderdomsforsørgelse er en saadan, som indtræder, naar Vedkommende er udslidt, hvad enten dette sker før eller efter det 62de Aar. Det er en Leg med Ord, at kalde dette sidste Princip: Invaliditets-Forsørgelse. Hovedsagen er denne, at der paa dette Omraade overhovedet ikke lader sig anvende et saa formelt Kriterium som en bestemt Aldersgrænse, man maa tage Begrebet Alderdom reelt o: lægge Vægten paa, naar et Menneskes Arbejde har slidt ham op eller væsentlig forringet hans Erhvervs-evne. Hvis den nu foreslaaede Ordning ikke betyder andet end at skaffe nogle gamle Mennesker Forsørgelse, saa have vi jo allerede Fattigvæsenet. Dette er endog langt bedre, thi det spørger dog fornuftigvis kun om Trangen. Det giver ikke Folk Hjælp, fordi eller naar de ere 62 Aar, men fordi og naar de »ikke kunne ernære sig og sine«. Nej, men det Ejendommelige ved dette Lovforslag er aabenbart slet ikke Alderdomsforsørgelsen — ikke den sociale Side, men den politiske: Valgretten!

Man kan nu sikkert med Rette sige meget ondt om den nuværende Fattigforsørgelse, men dette Forslag er

dog endnu værre. Det har nemlig alle det nuværende Fattigvæsens Mangler og intet af dets Fortrin. Som Taleren allerede havde bemærket, tog det i Modsætning til Fattigforsørgelsen og den tyske Lovgivning ikke Hensyn til Trangen, men gik efter et rent tilfældigt, ydre formelt Kriterium. Det manglede ligeledes Fattigforsørgelsens andet Gode, nemlig dette, at den i og for sig ikke frister nogen, men snarere skræmmer Folk ved sit Væsen og sine Virkninger. Fattigvæsenet indeholder med andre Ord en stadig Opfordring til Flid, til Spar-sommelighed, til Arbejdsomhed. Disse Fordele har R.s Alderdomsforsørgelse ikke, men til Gengæld har den Fattigvæsenets store Hovedmangel: den forskelsløse Almissegivning. Den deler ligesom Fattigvæsenet i Flæng lige meget ud til Alle, hvad enten de ere Værdige eller Uværdige, Hæderlige eller Drukkenbolte, den uniformerer Alle, skærer Alle over en Kam. Og derfor er den heller ikke nogen social Reform. Thi dennes Særkende er netop at tage det ethiske Hensyn. Hvad det gælder om, er at sætte Arbejderne i Stand til gennem deres eget Arbejde at erhverve sig en i Forhold hertil staaende Ret til Forsørgelse. Man skal hjælpe dem til at kunne ernære sig selv, ikke give dem Ret til at blive ernærede af Andre. Det skal være saaledes, at jo mere de arbejde, mens de kunne, desto mere skulle de have, naar de ere udslidte — og det skal ikke være gennem deres Pimper, men gennem deres hæderlige Vandel, at de skabe sig en glad Alderdom. Principet er med andre Ord: Statshjælp til Selvhjælp.

Her ligger netop Vanskeligheden, som skal løses. Men man har i dette Lovforslag end ikke forsøgt paa at løse den. Man har med en Slags Taskenspiller-

Behændighed faaet Vanskelighederne til tilsyneladende at forsvinde efter den gamle Formel: keine Hexerei, grosse Geschwindigkeit! Men de ere der endnu.

Prof., Dr. T. N. Thiele: I Modsætning til de to sidste ærede Talere maa jeg i det Væsentlige slutte mig til Foredragsholderen og Tanken i det Lovforslag, som er paa Tale. Der er god Grund til paa denne Sag at anvende det gamle Ord om, at man skal dele for at gøre sig til Herre. Imellem Invalidforsørgelse og Alderdomsforsørgelse er der en Forskel, som det ikke gaar an at overse, og som altid maa kræve en forskellig Behandling af de to Formaal.

Invalidforsørgelse er en naturlig Genstand for Forsikringsbehandling. Det tilfældigt truende i denne Fare henviser den til denne Behandlingsmaade. Og det er ret og billigt, at de, som ville eller skulle dække sig derimod, henvises til forud at købe sig Sikkerheden ved Præmier; og det kan ikke undgaas, at denne Forsikringsart maa bære de store Byrder, som al Forsikring kræver ved den vidtløftige Behandling.

Med Alderdomsforsørgelse er Forholdet et andet. At blive gammel og svag er alles fælles Lod, hvem ikke en tidlig Død lader gaa ud af Betragtning. Alderdomsforsørgelse kan ved Livrente behandles som Forsikring, men det er ingenlunde den eneste eller blot den naturligste Maade. Den Omstændighed, at Enkeltmands Forsørgelse af Alderdom hyppigt bringes paa Forsikringens Form, har vistnok med Urette og til Skade for Sagen indsmuglet den Forestilling, at heller ikke en Alderdomsforsørgelse for alle kunde ordnes paa anden

Maade af Staten, end igennem en Forsikring, for hvilken der for hver enkelt forud maatte betales Præmie.

Men netop fordi Alderdomsforsørgelse har Betydning for alle, kan Staten her gribe ind med direkte Understøttelse i alles fælles Interesse, og uden Tvivl vil Formaålet derved naas paa simplere og billigere Maade end gennem Forsikringsformen. Det kommer kun an paa, om Staten har Interesse i, at dens gamle Medlemmer støttes. Men disse Gamle ere de selvsikrede Repræsentanter for de konservative Interesser. Ved at skaffe dem bedre Kaar og større Vægt i Samfundet følger man den lige og naturlige Vej til at holde paa det Gamle og Gode, og man kan derved slippe for de mange uheldige og krampagtige Bestræbelser, som gøres for den konservative Sag. Statens Interesse er altsaa aabenbar nok, især naar Forslaget om Alderdomsunderstøttelse, som her er begrænset til de Trængende, dem, der ikke have været heldige nok til at hæste sorgfri Existens af det lange Livs Arbejde og Kamp.

Staten maa fremdeles altid have Raad til at yde saadan Alderdomsunderstøttelse, denne flyttes jo nemlig kun fra en Aldersklasse over paa en anden. Og Kravet til at de, der skulle nyde godt deraf, selv skulle have givet Bidrag dertil, behøver ikke at faa noget særligt Udtryk i Lovbestemmelser; det vil i Tidens Længde blive opfyldt af sig selv, naar de, som nu komme til at betale Skat til Alderdomsunderstøttelsen, blive gamle nok til at opnaa denne. Ja selv i de Tilfælde, hvor saadan direkte Ydelse til dette Formaal ikke har fundet Sted, er der næppe nogen Ubillighed i at give Understøttelsen. Thi til de øvrige Uligheder i Beskatningen og Tolden kommer altid endnu denne, at den, der lever

længe, faar betale mere end den, der lever kort, uden forholdsvis større Glæder deraf, og de Gamle maa jo endnu, medens de nyde Understøttelse, betale deres Afgifter. Alderdomsunderstøttelser bliver derfor ikke nogen egentlig Gave, men kun en Tilbagebetaling af erlagte eller samtidige Betalinger til Staten.

Jeg maa derfor takke baade Hr. Rubin og Forslagsstillerne, fordi de have bidraget deres til at give Spørgsmaalet om Alderdomsunderstøttelse en god Løsning, og navnlig til at bryde den uheldige og uklare Forbindelse med Invaliditetsspørgsmaalet, som hvor vigtigt ogsaa dette er, dog bør behandles paa ganske forskellig Maade og adskilt fra Alderdomsunderstøttelsen.

Professor **Falbe-Hansen** vilde strax bemærke, at han var en Modstander af Forslagets Grundprincip. Hvad derimod angik den tekniske Side af Forslaget, dettes Udarbejdelse i formel Henseende og de Beregninger, der laa til Grund for det, kunde han yde det al Anerkendelse. De Angreb, der paa disse Punkter var rettede mod Forslaget, fandt han ubegrundede. Det maatte vel indrømmes, at der var Enkeltheder, som man kunde have ønsket anderledes, og at der var enkelte ligefremme Fejl. Men disse Fejl kunde jo rettes, de hidrørte nærmest fra, at man ved Udarbejdelsen havde set stort paa Sagen; det var affattet i store, simple Linjer, derved kunde let indløbe enkelte mindre Fejl; men som Helhed ansaa han det for et fortrinligt Arbejde. Ogsaa Beregningerne mente han var paalidelige, adskilligt bedre end de, der pleje at ligge til Grund for saadanne Forslag. Kun Beregningerne af Administrationsomkostningerne ansaa han for tvivlsomme.

Naar han, trods denne Anerkendelse af den Maade, hvorpaa Forslaget var udarbejdet, dog ikke kunde støtte dets Gennemførelse, da var det, fordi det hvilede paa et urigtigt Grundprincip.

Alderdomsforsørgelse var en saa overordentlig stor og vigtig Sag, at man fra først af maatte være meget forsigtig med det Grundlag, man byggede den op paa. Og han mente, at det her valgte Grundlag var urigtigt og farligt. Grundlaget burde være »Hjælp til Selvhjælp«, det, som det gjaldt om, var at bevare den individuelle Selvansvarligheds-Følelse usvækket; thi den var Spændkraften i Samfundet og slappedes den, vilde Sparsommeligheden formindskes og Arbejdets Energi svækkes. Dette miskendte det foreliggende Forslag, idet det vilde yde ensartet Hjælp til Alle alene af Hensyn til Trangen, og herved kom det til at hvile paa et socialistisk Grundlag, der medførte de betænkeligste Konsekvenser. En Hjælp som den foreslaaede kunde ganske vist i mange Tilfælde være nødvendig, men den maatte da ydes igennem Fattigvæsenet; under Hensyn herpaa burde Fattigvæsenet omordnes i human Retning og de sædvanlige Virkninger af modtagen Fattigunderstøttelse burde ikke altid indtræde.

En anden principiel Fejl ved det foreliggende Forslag var det, at Hjælpen skulde ydes for alle ved den samme Alder, uagtet Arbejdsudygtigheden i mangfoldige Tilfælde indtraf tidligere og i andre Tilfælde først indtraf senere. Denne Mangel hidrørte fra, at man havde adskilt Invaliditets-Spørgsmaalet fra Alderdoms-Spørgsmaalet. Man vilde derved ogsaa i ikke ringe Grad forøge Omkostningerne ved Forsørgelsen, og Omkostning-

erne spillede en stor Rolle, thi Samfundets Rigdom var ikke saa stor som det ofte antoges.

Han skulde ikke indlade sig paa Spørgsmaalet om Sukker og Øl, men kun bemærke, at Ølskatten, der jo skulde skaffe de fornødne Penge til Alderdomsforsørgelsen, paa langt nær ikke vilde indbringe de Beløb, som man ventede. En Skat paa Øl kunde ganske vist i og for sig indbringe disse store Beløb, men naar Skatten blev ordnet saaledes, som det nu var foreslaaet i Rigsdagen, vilde den indbringe langt mindre, den vilde bringe en fuldstændig finansiel Skuffelse. I de første Par Aar vilde den maaske nok indbringe meget store Beløb, men i den Form, som man havde givet den, kunde Skatten omgaas saaledes, at den, hvis den ikke omordnedes, i Tidens Løb rimeligvis vilde indbringe adskillige Millioner Kroner mindre end det, som var beregnet i Alderdomsforsørgelsesforslaget.

Indlederen, Kontorchef **Rubin**, havde forskellige Gange Ordet og udtalte sig omtrent saaledes: Hovedsagen for ham ved en Alderdomsunderstøttelse var at finde en Ordning, hvor man kunde bibeholde det nuværende Arbejds- eller Samfundsgrundlag og dog komme Arbejderen til Hjælp. Dette Samfundsgrundlag var den fri Konkurrence, og Forudsætningen var, at denne for den produktive Alder skabte en tilstrækkelig Arbejdsløn til, at Arbejderen kunde ernære sig og sine. Til dette hans daglige Underhold hørte ogsaa Sikring mod de Ulykker, der saa at sige fulgte med i det daglige Liv, navnlig Sygdom. Men for at ikke Forsikringspræmien skulde falde ham for tungt, kunde

Staten her træde til med sin Bistand, yde Hjælp til Selvhjælp.

Men medens den fri Konkurrence forudsatte, at Arbejderen i den produktive Alder normalt kunde hjælpe sig selv, var det en endnu sikrere Følge af den, at han i den uproduktive Alder normalt ikke kunde klare sig. Hans Arbejdsevne var, naar han kom op i 60erne, defekt, og, vilde man derfor bibeholde den bestaaende Arbejdsordning, maatte man af de fælles Samfundsmidler give ham et saadant Tilskud, at han kunde leve. Hertil kunde man ikke forlange, at han selv paa Forhaand skulde have bidraget, det vilde ikke blot stride imod, hvad man erfaringsmæssigt kunde vente, men ogsaa mod, hvad der var naturligt, thi Samfundet maatte være glad ved, at Arbejderen i sin produktive Alder kunde udrede det fornødne; det var sandelig ikke til at forlange, at netop han — endda til Forskel fra Størstedelen af de Bemidlede — skulde lægge hen til den Alder, han havde en kun ringe Chance for at opnaa, og tage Pengene hertil fra den Arbejdsindtægt, der knapt nok slog til for hver Dags menneskeværdige Liv.

Taleren gik altsaa ud fra: I den produktive Alder maa Arbejderen gøre Regning paa sin normale Arbejds-løn og kun støttes med Hjælp til Selvhjælp, i den uproduktive Alder bør han kunne gøre Regning paa et Statstilskud til den forringede Arbejds-løn, hans Alder medfører. Kun de, der ikke kan bjerpe sig, hverken i den produktive Alder med normal Arbejds-løn og Hjælp til Selvhjælp, eller i den gamle Alder med Statstilskud, disse Samfundets Stifbørn maatte henvises til Fattigvæsenet. Selvfølgelig skulde de behandles saa human og godt som muligt — allerede af den Grund, at man

jo ikke kan afveje Skyld og Uskyld —, men en nødvendig Følge af deres Stilling var og blev en Kontrol med dem, en økonomisk Ufrihed, der ogsaa maatte medføre en særlig Begrænsning i deres statsborgerlige Rettigheder.

Det var til Bunden en Misforstaaelse, naar nærværende Forslags Formaal var omtalt som: Valgret til Fattiglemmer o. l. Nej, tværtimod. Som det nu var, kunde det siges, at $\frac{1}{4}$ af Befolkningen over 60 Aar var under Fattigvæsenet, $\frac{1}{4}$ stredes paa Fattigvæsenets Tærskel. Reorganisationen maa blive den: at sikre den gamle Arbejderbefolkning et paa Forhaand fastsat Tilskud, saaledes at den med dette og med sit Arbejde samt Støtte hos de Nærmeste kan klare sig. Fattigvæsenet skal ikke være til for at optage en Fjerdedel af Befolkningen i visse Aldersaar. Undtagelserne hører Fattigvæsenet til, men disse maa da ogsaa stilles saaledes, som det nødvendigvis følger af, at de mister deres fri økonomiske Existens.

Og ud fra dette Synspunkt kunde Taleren besvare de øvrige Indvendinger. Her var ikke Spørgsmaal om Socialisme, thi denne vilde netop have hele den Arbejdsordning kuldkastet, hvorpaa Forslaget hvilede. Her var ingen Plads for Selvhjælp, hverken paa den sindrige Maade, at paalægge de unge Arbejdere en Skat til Fordel for de gamle, eller saaledes, at man paalagde et Tvangsbidrag hele Livet igennem — thi naar man allerede vilde yde Hjælp til Selvhjælp i den produktive Alder, hvor kunde der saa blive Raad til for den Arbejder, der endog maatte hjælpes, naar han var 40, at lægge hen, til han blev 60? Der skulde fastslaaes en sikret Ret for de gamle Arbejdere til et Tillæg til deres

Løn — vilde man ikke dette, maatte man fastsætte en tvungen Minimumsløn for de højere Aldersklasser.

Om man valgte 60 eller 62 Aar eller et andet nærliggende til Grænse, det maatte afhænge af et Skøn, og efter hvad man i Øjeblikket mente, man havde Raad til. Saaledes har vi 7 Aars Skoletvang, andetsteds, hvor man ikke tror at turde lade Byrden hvile saalænge, kun sex Aars; i nogle Lande sættes Fuldmyndighedsalder ved 25 Aar, i andre ved 21 Aar o. s. fr. Det, Forslaget principielt udsiger, er: at fra den Alder, hvor Arbejdsinvaliditeten er Reglen, skal Staten træde til. Inden den Tid, altsaa hvor Invaliditeten er Undtagelsen, er Vedkommende henvist til den Forsikring, han, efter Forslaget, for halv Præmie kan forskafe sig selv; thi overfor Undtagelsestilfældene i den produktive Alder skal Staten optræde med Hjælp til Selvhjælp, og først, hvor dette ikke forslaar, staar Fattigvæsenet i Baggrunden. Men da Aldersgrænsen her er sat til 62 — hvorimod i Tyskland til 70 — vil den aldeles overvejende Del af dem, der i Tyskland gaar ind under Invalidforsørgelsen, her komme ind under Alderdomsunderstøttelsen.

At man i Tyskland skulde opnaa noget ethisk ved en Skat, der paalægges tvangsmæssigt som enhver anden Skat paa Millioner af Mennesker [jfr. den følgende Udtalelse af Schovelin], kunde Taleren ikke se. Det ethiske laa i, om den Enkelte frivillig lagde hen til sin Alderdom, men ikke i, at han, om han vilde eller ikke, maatte ud med Pengene. Nej, ethisk var det, om Samfundet reorganiserede de nuværende administrative og socialt uhyggelige Tilstande, og her havde man Valget mellem det tyske Tvangssystem, med en uhyre Administration og en Korporationsordning med dybt-

reaktionære Spirer, eller Principet i nærværende Lovforslag — hvis man da vilde træde virksomt til og ikke nøjes med Forslag, som saa kunne ud, men blot ikke praktisk fik noget Virkeomraade, ikke var værd at tale om. Og Taleren troede, at det da var Principet i nærværende Forslag, som havde den danske Befolkning for sig, og som tilsidst nok vilde blive det sejrtriumfale.

Taleren takkede endelig for den reale Tilslutning, Forslaget havde faaet fra Professor Thiele. Ligeledes var han taknemlig for den Anerkendelse, der var ydet Forslagets tekniske Del, selv om man havde afvigende Synspunkter om Realiteten; saaledes var, netop overfor Arten af de Indvendinger, Forslaget i saa Henseende havde været Genstand for, Professor Falbe-Hansens Ytringer ham særdeles kærkomne. Overfor Kontorchef Schovelin bemærkede Taleren [ved Diskussionens Slutning] — uden at han vilde komme ind paa Formen m. m. af Schovelins Udtalelser —, at S. og Taleren sikkert begge var paa det rene med, at de forstod hinanden, og at de ikke blev enige.

Kontorchef Schovelin vilde konstatere den Modsætning, der bestod mellem Prof. Thieles og Rubins Opfattelse. Efter den første skulde en Mand have Alderdomsforsørgelse, fordi han blev gammel, fik graa Haar paa Hovedet, medens Rubin dog med os andre lagde Vægten paa, om Vedkommende var »udslidt«, men saa rigtignok blev staaende ved en generel Formodning af ren formalistisk Art som Kriterium, uden at ville gaa til Undersøgelsen af hvert enkelt konkret Tilfælde. — Naar R. stadig opstillede Stats-hjælp paa den ene Side, Frivillighed paa den anden

Side som de eneste Muligheder, saa maatte Taleren minde om, at Striden faktisk stod mellem udelukkende Statshjælp og Statshjælp til Selvhjælp, hvad der var noget ganske andet. Selvhjælpen tabte ikke sin Karakter af Selvhjælp, fordi den ikke var forbunden med Frivillighed, men — som i Tyskland — fremtvinges ved Lov. De tyske Arbejderes Tvangsbidrag o: de Bidrag, deres Arbejdsgivere udredede paa deres Vegne, vare jo nemlig, begrebsmæssig set, ligesaa vel »Selvhjælp« som, om de samme Summer vare betalte direkte af Arbejderne selv ifølge deres eget Initiativ. En Analogi havde man herhjemme i Bestillingsmændenes Selvpensionering. — Rubin havde paany fremsat den i Tyskland forlængst gendrevne Paa-stand om, at Forsikringstvang som Correlat krævede, at der skulde garanteres Arbejderne en vis Indtægt. Den nye tyske Alderdomsforsørgelse var ordnet saaledes, at Arbejderne netop ikke betalte i den Tid, hvori de ikke havde Arbejde. Hvad endelig Spørgsmaalet om Socialisme angik, da maatte Taleren i Modsætning til R. hævde, at det Ejendommelige ved de forskellige socialistiske Systemer særlig maatte søges i Troen paa at kunne skabe Menneskehedens Lykke ved en ren mekanisk Omformning af den økonomiske Samfundsordning.

Grosserer **J. J. Lachmann**: Det turde netop være at anse for en Dyd ved Lovforslaget, at det ikke beskæftiger sig med Invalidforsørgelsen. Invaliditeten er nemlig en Følge enten af Arbejdsmaader, der udsætte for Lemlæstelse, eller af Arbejdets Art, der medfører Fare for Helbredets Ødelæggelse. I begge Tilfælde kan

Arbejdsgiveren beskytte sine Arbejdere, dels ved Forsikring, og dels ved Maskinernes og Lokalernes Indretning. Statsunderstøttelse vilde derfor være til Beskyttelse for Arbejdsgiverne. Var Staten Arbejdsgiveren, maatte Forsørgelsespligten i alle Tilfælde paahvile Staten, men netop fordi det ikke er saa, konstaterer Lovforslaget — ved at udelukke Invalideforsørgelse — en betydelig Afstand fra den socialistiske Stat. Dette burde være Socialismens Modstandere tilstrækkelig Beroligelse. De Herrer, der fastholde Principet: Hjælp til Selvhjælp, lægge næppe tilstrækkeligt Mærke til, hvorledes Spørgsmaalet er opstaaet. Det er ikke sket tilfældigt, ej heller som et Udslag af den Humanitetsfølelse, der synes at gøre sig gældende nu i Tiden. Det er derimod den Retning, som Samfundets økonomiske Udvikling har taget, der er Aarsag dertil. Først efter at Maskindriften og en ny Arbejdsordning havde fjernet den tidligere Udsigt til selvstændigt Erhverv for den flittige Arbejder, og først efter at Forfatningen havde knyttet en iøjnefaldende vanærende Straf til Alderdomsunderstøttelse, først da trængte dette Spørgsmaal sig frem, og var samtidig berettiget. Det maa fremdeles betænkes, at medens den kommunale Skattelovgivning indrømmer, at Skatteevnen er begrænset og betinget af en vis Indtægt, saa tager Staten ikke sligt Hensyn. Gennem Værnepligt og indirekte Skat yder Arbejderen Bidrag til Staten, der forholdsvis til Forbrug og Skatteevne er mange Gange større end den velhavende Borgers. Naar han derhos som Lønarbejder har været nyttig for Samfundet indtil det 62. Aar, saa har han ydet alt, hvad man med Billighed kan forlange af ham som Selvhjælp, og saa bør han have erhvervet Ret til at vide sin Alderdom

betrygget. Alderdomsforsørgelsen er derfor i dette Tilfælde ikke en Naadessag eller en Medlidenhedssag. Tvertimod! Samfundet vilde forsømme sin Pligt og begaa en Uretfærdighed, ved at nægte at yde den gamle trængende Arbejder en ubetinget Hjælp i hans Alderdom. Det er derfor uforstaaeligt, at nogen vil angribe det foreslaaede moderate Bidrag til Alderdomsforsørgelse. Og, naar Hr. Kontorchef Schovelin tilmed gentagende har betonet det Ethiske som værende det Synspunkt, udfra hvilket han taler imod Sagen, og han ikke har faaet Øjet op for andet, end at Lovforslaget tilsigter: »en forskelsløs Almisseeuddeling«, saa gjorde denne Synsmaade og dette ethiske Begreb et overmaade uethisk Indtryk!

Overretssagfører **Fr. Wulff** bemærkede i Anledning af den ærede Indleders Udtalelse om, at der fattedes det fornødne Retsgrundlag til at paalægge den Ubemidlede en ufravigelig Forpligtelse til at yde et Bidrag til sin Alderdomsforsørgelse som Betingelse for Statstilskudet hertil, at dette var et Fænomen, som ogsaa fremkom paa andre Omraader, f. Ex. ved Ulykkesforsikringen, hvor Arbejdsgiveren tilpligtedes at yde Bidrag til denne Forsikring, uden Hensyn til, om den lidte Skade skyldtes ham. Tilfældet kunde indtræde, naar en af Arbejdsgiverens Arbejdere ved en fejlagtig Udførelse af sit Arbejde tilføjer en Kammerat Skade. Tiltrods herfor var Retsvidenskaben bleven tvungen til at adoptere de nye Billighedskrav, som Nationaløkonomien opstillede og forlangte realiserede i Lovgivningen. Den yngre Broder, Nationaløkonomien, var løbet forbi den ældre, Retsvidenskaben, og det blev denne sidstes Opgave ved

Udvidelsen af sin Horisont at fastsætte og udvikle Retsgrundlagets Teknik for de nye Livsforhold. — Den egentlige Anledning til, at Taleren havde begært Ordet, var imidlertid for at konstatere, at denne Forsamling i sin Helhed ikke billigede den af den højttærede Indleder og nogle andre Talere fremsatte Paastand om, at Arbejderne under normale Forhold manglede Evnen til selv at yde Bidrag til deres Alderdomsforsørgelse. Her i Forsamlingen havde Professor Falbe-Hansen, ved at pointere, at Alderdomsforsørgelsessagen burde bygges paa Principet »Hjælp til Selvhjælp«, indirekte anerkendt den omspurgte Evne hos Arbejderne, og han med sin store Sagkundskab havde vistnok kun fremsat sin Paastand i saa Henseende efter moden Overvejelse. En anden økonomisk Forfatter, Læge Th. Sørensen i Hobro, havde udtalt sig i »Nationaløkonomisk Tidsskrift« energisk i samme Retning. Dr. Sørensen forment, at Indskudstvang ligeoverfor Arbejderne kunde anvendes fra det tyvende til det niogtyvende Aar, hvor Arbejdskraften var fuldt udviklet og Familien endnu ikke dannet eller faatallig. Det burde fremhæves, at Dr. Sørensen havde hentet sine Erfaringer fra de uheldigst stillede blandt Arbejderne, nemlig Landarbejderne i en mindre velhavende Del af Landet. Der var iøvrigt Intet til Hinder for, at man indskrænkede Statstilskudet til dem, som frivilligt ydede Bidrag til deres Alderdomsforsørgelse. Hovedsagen var, at man ikke etablerede en Lov, som endydeligere forrykkede Arbejdernes Selvansvarlighedsfølelse, tilintetgjorde deres Initiativ og henviste dem til Staten som forpligtet til en altomfattende Omsorg for dem, uden at de selv behøvede at anstrænge sig. Ved en saadan Lov styrkedes sandelig ikke de konservative Kræfter i Samfundet.

Forretningsfører, Landstingsmand **P. Knudsen** hævdede udførligt, at det var en Urimelighed at paastaa, at Arbejderne i Virkeligheden havde Evne til at yde direkte Selvhjælp til deres Alderdomsforsørgelse. Taleren vilde spørge Falbe-Hansen, om han vilde modsætte sig Gennemførelsen af Reformer, der absolut vare gavnlige for Samfundet, alene fordi de var socialistiske. Et saadant Standpunkt vilde dog vistnok være uforsvarligt.

Professor **Falbe-Hansen**: Selvfølgelig bør man, naar der fremkommer virkelig gode Forslag fra socialistisk Side, tage imod dem og fremme dem; men naar Forslagene hvile paa et socialistisk Grundprincip, bør man være meget forsigtig overfor dem, at de ikke skulle føre Samfundet for langt ned ad det socialistiske Skraa-plan. Man maa huske paa det gamle Ord: »Giver man først en Finger osv.« Hvad Alderdomsforsørgelsen angaar, da bør der først gøres et virkeligt alvorligt Forsøg paa at ordne den efter Principet »Hjælp til Selvhjælp«, men et saadant Forsøg er i Virkeligheden endnu intet Sted gjort; de Tilløb til en Ordning ad denne Vej, der hist og her ere foretagne i Udlandet, have paa ingen Maade bevist Spørgsmaalets Uløselighed. Og først naar dette er bevist, kan det være berettiget at slaa ind paa den Vej, som er foreslaaet her.

Da ingen flere begærede Ordet, takkede **Dirigenten** Indlederen af Forhandlingen og de Herrer, der havde taget Del i Diskussionen samt bemærkede, at han selv havde ønsket at udtale sig om Emnet, men at han fandt det mindre heldigt, at Dirigenten tog Del i Diskussionen. Han vilde da kun sige, at han vilde finde det meget farligt at etablere en Alderdomsforsørgelse, uden som Hjælp til Selvhjælp, thi ellers vilde man risikere, at mange, som vare i Stand til selv at samle noget op til de gamle Dage, vilde undlade at gøre det, vaar de vidste, at de alligevel fik Hjælp af Staten. Han vilde betragte en almindelig Alderdomsforsørgelse af Staten uden Selvhjælp som en Ulykke for Landet, thi man tog da Løftestangen bort, som skulde bevæge den Uformuende til at spare. Emnet var imidlertid langt fra udtømmende behandlet og det vilde derfor mulig være rigtigt at fortsætte Diskussionen derom i et følgende Møde.

Mødet hævet.

Indkomstskatten i København.

Af

F. Jensen,

Expeditionssekretær i Københavns Skatteinspektorat.

(Fortættelse.)

Om Skatteansættelsen og de Forhold, der staa i Forbindelse med samme.

Naar samtlige i det Foregaaende omhandlede Betingelser for en Persons Skattepligt til Kommunen ere tilstede, udkræves endnu, for at Skattepligten kan træde i Kraft, at den Paagældende paa lovformelig Maade er ansat til Skat, thi er han forbigaaet ved Ligningen, kan der ikke rettelig afkræves ham noget Skattebidrag for vedkommende Skatteaar.

Naar undtages Bestemmelsen i § 15 i Lov '19. Febr. 1861, hvorefter Kongen bestemmer den Indkomstskat, som Medlemmerne af Kongehuset skal udrede, maa Skatteansættelsen, for at være lovlig, foretages af de der til anordnede Myndigheder under Iagttagelse af de i Loven nærmere foreskrevne Regler for Skattelisternes Udfærdigelse og Offentliggørelse.

I. Ligningsmyndighederne.

Disse bestaa af 1) Ligningsmændene, 2) Ligningskommissionen og 3) Overligningskommissionen.

1) Ligningsmændene. Ifølge § 1 i Lov 1. April 1887 er Staden med Hensyn til Ansættelsen af den skattepligtige Indtægt inddelt i Distrikter, hvis Antal for Tiden er bestemt til 25. For hvert af disse Distrikter er anordnet en særlig Kommission, bestaaende af 4 af Borgerrepræsentationen paa 4 Aar udvalgte Mænd af Distriktets Beboere. Ingen kan undslaa sig ved at modtage Valg som Ligningsmand, medmindre han har opnaaet en Alder af 60 Aar eller anfører en Fritagelsesgrund, som Borgerrepræsentantskabet finder antagelig. De kunne gjen vælges; dog skal den, der i mindst 4 Aar uafbrudt har været Ligningsmand, ikke være pligtig at modtage Valg paany før efter Udløbet af et ligesaa langt Tidsrum som det, hvori han har fungeret som Ligningsmand. De Valgte udtræde, naar de fraflytte Kommunen, samt ellers af Grunde, som Borgerrepræsentantskabet finder antagelige. Dør eller fratræder en Ligningsmand inden Udløbet af det Tidsrum, for hvilket han er valgt, gælder det nye Valg for Resten af Valgperioden.

De for hvert Distrikt valgte Ligningsmænd sammentræde under Forsæde af et af Ligningskommissionens Medlemmer og foretage Ansættelsen af de Skattepligtiges Indtægt paa Grundlag af de indkomne Selvangivelser og de iøvrigt foreliggende Oplysninger. Ligningsmændene ere derhos berettigede til at indrømme den i § 4 i Lov 1. April 1887 ommeldte Skattelempelse.

2) Ligningskommissionen bestaar af Borgmesteren og Raadmanden for Magistratens 2den Afdeling, henholdsvis som Formand og Viceformand, samt saamange

af Borgerrepræsentantskabet, indenfor dets egen Midte valgte Medlemmer, som Indenrigsministeren efter Indstilling fra Kommunalbestyrelsen maatte bestemme, hvorhos saavel Magistraten som Borgerrepræsentantskabet kan, hvis det anses nødvendigt, vælge Suppleanter til at indtræde i de faste Medlemmers Sted, hvis Nogen af disse faar Forfald, jfr. § 7 i Lov 1. April 1887. Antallet af Kommissionens Medlemmer er for Tiden 5, hvorhos der af Magistraten er udnævnt 2 Suppleanter og af Borgerrepræsentantskabet 3. Hvert af Ligningskommissionens Medlemmer fungerer f. T. som Formand for Ligningsmændene i 5 af Stadens Ligningsdistrikter, men foruden denne Deltagelse i selve Ligningsarbejdet bestaar Kommissionens Virksomhed i at afgøre de over Ligningsmændenes Ansættelser indkomne Klager, hvorhos den foretager Ansættelsen i de Tilfælde, hvor denne beror paa Afgørelsen af et Principspørgsmaal, hvilke Sager ifølge § 3 i Lov 1. April 1887 skulle henvises til Ligningskommissionen paa Forlangende af Ligningsmændenes Formand. Udenfor dette Tilfælde kan Ligningskommissionen som saadan ikke foretage nogen Skatteansættelse.

Naar Ligningskommissionen har afgjort de indkomne Klager, underrettes Klagerne om Resultatet af de trufne Afgørelser, der sker ved Stemmefflerhed saaledes, at Formandens Stemme i Tilfælde af Stemmelighed gør Udslaget. Ingen af Kommissionens Medlemmer kan deltage i Afgørelsen af en Klage over den for hans eget Vedkommende stedfundne Indtægtsansættelse.

3) Overligningskommissionen bestaar af 3 af Kongen paa 3 Aar udnævnte Mænd, hvoraf i Reglen den ene er juridisk uddannet og fungerer som Formand. Kommissionens Kendelser, der ere ledsagede af Præmisser, ere endelige og upaaankelige; Kommissionen er berettiget til at lade Klagerne bekræfte de af dem afgivne Erklæringers Rigtighed med Ed.

Kommissionen afgør alle de Ansættelsen vedrørende Spørgsmaal, som indankes for den, men forsaavidt denne ikke beror paa faktiske Oplysninger, der lade sig efterregne, men paa et umiddelbart Skøn af Ligningskommissionen, da har det sit Forblivende ved dette Skøn, medmindre Klageren erklærer at ville meddele fuldstændige, saavidt Forholdene tillade det, dokumenterede Oplysninger om sine Indtægter, hvorved Overligningskommissionen sættes i Stand til at danne sig en selvstændig Mening.

Overligningskommissionen kan ikke behandle en Klage, der ikke forinden har været forebragt Ligningskommissionen, se iøvrigt §§ 19 og 20 i Lov 19. Februar 1861.

Ifølge § 10 i L. 19. Februar 1861, jfr. § 11 i L. 1. April 1887 ere alle offentlige Myndigheder, herunder indbefattet Bestyrelser for Banker, Assuranceselskaber, Kreditforeninger og desl., pligtige til at meddele Ligningsmyndighederne de Oplysninger, der af disse maatte forlanges som fornødne til Opfyldelsen af deres Hverv, saasom Fortegnelser over Gager, over de paa Navn noterede Obligationer eller Aktier, tinglæste Panteobligationer, de i Overformynderiet indsatte Kapitaler og desl. Forsaavidt Vedkommende vægrer sig ved at meddele de forlangte Oplysninger, afgør Indenrigsministeriet, hvorvidt han dertil er pligtig, og kan, om fornødent, ved Fastsættelsen af en Dagmulkt skaffe den givne Bestemmelse efterkommet.

I Henhold til den Indenrigsministeriet saaledes givne Bemyndigelse har Ministeriet, i Anledning af en fra en Bank og nogle Kreditforeninger fremsat Vægning ved at meddele Ligningskommissionen Fortegnelser over de paa Navn noterede Obligationer og Aktier, ved Skr. af 21. Febr. 1888 resolveret, at den ovennævnte Lov-

bestemmelse er at forstaa saaledes, at det ikke kan paa-lægges Direktionen for en Kreditforening eller Bank at meddele en Fortegnelse over Ejerne af de i Foreningens eller Bankens Bøger noterede Obligationer eller Aktier, men kun en Meddelelse om hvilke Effekter, der maatte være noterede paa de af vedkommende Ligningsmyndighed opgivne Personers Navne.

De Forretninger, der i Henhold til Lov 1. April 1887 ved Magistratens Foranstaltning skulle udføres med Hensyn til Tilvejebringelsen og Bearbejdelsen af Materialet til Ligningslisterne, Forkyndelsen af Ligningskommissionens Afgørelser m. v., ere underlagte Københavns Skatteinspektorat, der ligeledes afgiver den fornødne Sekretærhjælp for Ligningsmændene og Ligningskommissionen.

Samtlige Medlemmer af fornævnte Kommissioner, saavel som Enhver, der som Sekretær eller Medhjælper bistaar Ligningsmyndighederne ved Ligningsarbejderne eller Klagernes Behandling, ere forpligtede til ligeoverfor Uvedkommende at bevare ubrødelig Tavshed med Hensyn til de Oplysninger om Skatteydernes Forhold, som ved Varetagelsen af deres Hverv maatte komme til deres Kundskab, kfr. § 19 i L. 19. Febr. 1861, jfr. § 10 i L. 1. April 1887.

II. Om Selvangivelse af den skattepligtige Indtægt og Virkningerne af saadan Angivelse.

Ifølge § 2 i L. 1. April 1887 skal der inden hvert Aars 15. Januar ved Magistratens Foranstaltning udsendes Blanketter til Selvangivelse med Opfordring til inden Udgangen af Januar Maaned at tilbagesende dem i udfyldt Stand. Blanketterne indrettes efter en af Indenrigsministeren foreskreven Formular og underskrives af Anmelderen. De Selvangivelser, der indkomme efter den 31. Januar, kunne ikke fordres tagne i Betragtning; dog ere de af Stadens Beboere, der efter Lovgivningen ere forpligtede til at føre avtoriserede Handelsbøger, be-

rettigede til at gøre Selvangivelse indtil Februar Maanedes Udgang.

Det er en frivillig Sag, om Skatteyderne ville opgive deres Indtægter, eller overlade til Ligningsmændene at fastsætte disse efter et Skøn. Loven af 19. Febr. 1861 hviler dog paa Forudsætningen om, at Selvangivelse i Almindelighed vil blive benyttet, da det i modsat Fald vilde være forbundet med store praktiske Vanskeligheder at gennemføre Lovens Bestemmelser. Det har da ogsaa vist sig, at Størstedelen af Skatteyderne selvangive deres Indtægter, hvilket navnlig, efter at Loven af 1. April 1887 er traadt i Kraft, er bleven almindelig i en stedse stigende Grad. Dette kan formentlig tildels tilskrives den Omstændighed, at der ved sidstnævnte Lov er indført Bestemmelsen om, at de Skatteydere, der ikke benytte Selvangivelse, ikke kunne fordre en foretagen Skatteansættelse nedsat, naar Nedsættelsen ikke andrager mere end $\frac{1}{8}$ af den antagne Indtægt, se § 6.

For at en Selvangivelse skal kunne betragtes som gyldig, maa den være indkommen i rette Tid; den maa derhos være tydelig udfyldt med det Beløb, som Indtægten har udgjort i det forløbne Kalenderaar. Er dette ikke sket, og det ikke af Selvangivelsen kan ses, hvad Indtægten har udgjort, eller den ikke er forsynet med Vedkommedes Underskrift, er Selvangivelsen forsaavidt ugyldig, som den paa-gældende Skatteyder intet Krav har paa, at der tages Hensyn til den, kfr. O. L. K. Nr. 55/₁₈₆₉ S. 104. Som Exempler paa utydelig eller unøjagtig udfyldte Selvangivelsesblanketter kan anføres: naar Indtægtsrubriken er udfyldt med ubestemte Udtalelser, saasom: »Utilstrækkeligt til at leve af«, »Ubestemt«, »Over 800 Kr.« eller »Under 1000 Kr.« Der maa angives et bestemt Beløb, som forøvrigt godt kan specificeres, naar dette blot sker paa en saadan Maade, at Hovedsummen kan udfindes. Heldigst er det dog, at Specifikationen, eller

andre Oplysninger om Indtægternes Beskaffenhed og Kilder, gives paa et særligt Bilag, som vedlægges Selvangivelsen.

Men naar en Selvangivelse er nøjagtig udfyldt og indleveret i rette Tid, har vedkommende Skatteyder Krav paa, at den behandles ved Skatteansættelsen. Derimod kan han ikke forlange Selvangivelsen tagen til Følge uden nærmere Undersøgelse, thi det er netop Ligningsmændenes Opgave ikke alene at ansætte Skatteindtægten for de Skatteydere, der ikke bruge Selvangivelse, men ogsaa at skønne over, hvorvidt de indkomne Selvangivelser, sammenholdt med de om den Paagældende iøvrigt foreliggende Oplysninger, kan tages til Følge eller bør forkastes. Bliver Selvangivelsen imidlertid forkastet, skal der gives Vedkommende særlig Underretning herom, tilligemed Oplysning om, hvortil Ligningsmændene have ansat hans Indtægt, og paa hvilken Maade han vil have at forholde sig, hvis han ønsker Ansættelsen prøvet af Ligningskommissionen, kfr. § 3 i L. 1. April 1887.

Som en særlig Virkning af, at Selvangivelse er benyttet i rette Tid, kan endnu nævnes, at en Skatteyder kun i saa Fald kan indrømmes Nedsættelse i sin Skatteindtægt paa Grund af særlige Forhold, saasom talrig Familie at forsørge, Gæld eller andre lignende Byrder, naar han samtidig indgiver en paa Grunde støttet Begæring derom, se § 4 i Lov 1. April 1887.

For falsk eller urigtig Selvangivelse foreskriver Loven streng Bødestraf. Herom hedder det i § 21 i Lov 19. Februar 1861: »Den, der til Skade for Kommunen mod bedre Vidende gør en urigtig Selvangivelse eller meddeler urigtige Oplysninger om sine Indtægter til Lignings- eller Overligningskommissionen*), straffes med til Stadens Kasse at bøde den besvegne

*) Under Lignings- og Overligningskommissionen maa nu ogsaa medregnes Ligningsmændene, se § 11 i Lov 1. April 1887.

Indkomstskats Beløb 10 Gange; har han tilbudt eller aflagt falsk Ed, anses han med den derfor bestemte Straf. Opdages Besvigelsen ved Behandlingen af dens Dødsbo, der har gjort sig skyldig deri, erlægges af Boet den besvegne Indkomstskat med dens dobbelte Beløb.*

Denne Strafbestemmelse anvendes uvægerlig i alle Tilfælde, hvor der opdages Besvigelser, hidført ved falske eller urigtige Selvangivelser eller urigtige Oplysninger, der have været bestemmende ved Fastsættelsen af Skatteindtægten i de Tilfælde, hvor Paagældende har erholdt Nedsættelse i den af Ligningsmændene foretagne Ansættelse.

Straffen rammer ikke alene dem, der forsætlig og med Overlæg har ført Ligningsmyndighederne bag Lyset og derved besveget Kommunen for Indkomstskat, men den maa utvivlsomt ogsaa komme til Anvendelse i saadanne Tilfælde, hvor den Paagældende ved Skødesløshed eller Ligeegyldighed har opgivet urigtigt, naar det efter de foreliggende Omstændigheder kan skønnes, at han har været eller burde være vidende om det urigtige i Selvangivelsen. Der kan selvfølgelig ved Bødens Fastsættelse være formildende Omstændigheder tilstede, som tale for, at Straffen ikke anvendes i sin fulde Strengthed, i hvilken Henseende eksempelvis kan nævnes det Tilfælde, at den Paagældende selv anmelder sin Forseelse og tilbyder at rette for sig i Mindelighed.

Viser det sig, at han har været i god Tro ved at opgive urigtigt, f. Ex. naar Selvangivelsen grunder sig paa en undskyldelig Misforstaaelse af Lovens Bestemmelser, og det iøvrigt efter Omstændighederne kan skønnes, at det ikke har været hans Hensigt at unddrage sig Skatten, kan han dog ikke fri sig for ethvert Ansvar i Anledning af urigtig Selvangivelse, naar han derved har paaført Kommunen et Tab. God Tro frir vel for Straf, men ikke for Erstatning, og han er derfor formentlig pligtig at efterbetale den forlidet

erlagte Skat, eventuelt med Tillæg af Renter og Rentes Rente.

Opdages Besvigelsen i den Paagældendes Dødsbo, kræves uvægerlig af Boet den besvegne Indkomstskats dobbelte Beløb.

I denne Henseende mærkes, at Skifteretten og executores testamenti ere pligtige til at meddele alle de Oplysninger, som de ere i Stand til at give om den Afdødes Indtægter og Formuesforhold, og som ere nødvendige for at Ligningskommissionen kan opgøre sit Krav til Anmeldelse i Boet. En af den Kgl. Lands-over- samt Hof- og Stadsret under 4. September 1869 til Justitsministeriet afgiven Erklæring om dette Spørgsmaal gaar saaledes ud paa, at det efter Indholdet af § 21 i Slutningen er gjort saavel ordinære som extraordinære Skifteretter til Pligt, naar de ved Behandlingen af et Dødsbo, hvad enten dette sker proprio motu eller efter Henvendelse fra Ligningskommissionen, opdage Besvigelsen, da at give Ligningskommissionen Underretning herom, for at denne kan gøre sit lovhjemlede Erstatningskrav gældende i Boet, samt at det følger af Forholdets Natur, at denne Fordring først gyldigen kan rejses, naar Besvigelsen er opdaget, i hvis Følge Fordringen ikke kan anses prækluderet ved Proklamas Udløb i Boet, men maa, uanset om dette maatte være udløbet eller ikke, kunne gøres gældende til enhver Tid inden Boets Slutning.

III. Om Indtægtsansættelsen, Ligningslisterne og deres Fremlæggelse.

Ansættelsen af den skattepligtige Indtægt foretages paa Grundlag af de indkomne Selvangivelser og de iøvrigt foreliggende Oplysninger af Ligningsmændene, der, for hvert Distrikts Vedkommende, affatte Listerne over de Skattepligtige med Angivelse af den for hver ansatte skattepligtige Indtægt. Listerne, ved hvis Affattelse Magistraten ved Skatteinspektoret yder den fornødne

Medhjælp, affattes efter et af Indenrigsministeren fastsat Skema, der skal være indrettet saaledes, at det ikke kan ses, hvem der har brugt Selvangivelse, udenfor de Tilfælde, i hvilke der i Henhold til § 4 i Lov 1. April 1887 er indrømmet Nedsættelse i Skatteindtægten. Ansættelsen foregaar i Møder, som det Medlem af Ligningskommissionen, der fungerer som Formand for vedkommende Ligningsmænd, berammer. Selvangivelserne prøves, antages eller forkastes, og for de Skatteydere, der ikke have benyttet Selvangivelse, eller hvis Selvangivelse er bleven forkastet, anslaaes Indtægten. I Tilfælde af Meningsulighed afgøres Sagerne ved Stemmefflerhed saaledes, at Formandens Stemme gør Udslaget, hvor lige Stemmer staa imod hinanden. Ved Ansættelsen af Skatteindtægten for Ligningsmændene selv eller den fungerende Formand, hvis denne bor i Distriktet, fratræder den, om hvis Ansættelse der er Tale. Forsaauidt Formanden finder, at en Ansættelse beror paa et Principspørgsmaal, skal han forlange Sagen henvist til Ligningskommissionen.

Da Skatteansættelsen saaledes sker distriktsvis, er der ikke fastsat noget nærmere bestemt Tidspunkt, paa hvilket de enkelte Distriktsligninger skulle foregaa, kun skal Ansættelsen af Skatteindtægten for samtlige Distrikters Vedkommende være tilendebragt inden Udgangen af Maj Maaned, kfr. L. 1. April 1887 § 3. Forinden Ligningslisterne fremlæggelse skal Enhver, hvis Selvangivelse ikke er bleven tagen tilfølg, underrettes herom med Oplysning om, hvorledes han er bleven ansat, og paa hvilken Maade han har at forholde sig, hvis han ønsker Ansættelsen prøvet af Ligningskommissionen.

Efterhaanden som Ansættelsen af Skatteindtægten i et Distrikt er tilendebragt, fremlægges Listerne, efter forudgaaet Bekendtgørelse i det eller de til offentlige Bekendtgørelser avtoriserede Blade, til almindeligt Eftersyn paa et for Distriktets Beboere bekvemt Sted, som

Magistraten nærmere bestemmer, og ligge til Eftersyn i 14 Dage. Alle Distrikternes Lister trykkes samlede og kunne af enhver Skatteyder forlanges udleverede mod en fastsat lav Betaling, efterat det Fornødne herom er kundgjort i de avtoriserede Blade, kfr. § 5 i Lov $\frac{1}{4}$ 1887.

Foranstaaende Regler gælde dog kun for den egentlige Hovedligning, idet der med Hensyn til Ansættelsen af Tilflyttere følges modificerede Bestemmelser, se § 9 i nysnævnte Lov. Ved Afgørelsen af en Tilflytters Klage kommer det ham ikke til Skade, at han ikke har brugt Selvangivelse.

Ved Ansættelsen af de Skattepligtiges Indtægter afrundes disse til fulde Hundreder af Kroner, saaledes at Tallet 200 kan gaa op deri. Hvad Indtægten overstiger dette Beløb tages ikke i Betragtning. De Personer, hvis Indtægter ikke antages at naa fulde 800 Kr., forbigaaes ved Ansættelsen.

IV. Om Reglerne for Indsigelser mod de skete Indtægtsansættelser.

Naar Indsigelser mod Skatteansættelserne skal kunne tages i Betragtning, maa de ifg. § 6 i L. 1. April 1887 være indgivne skriftlig til Ligningskommissionen inden 8 Dage efter Udløbet af det Tidsrum, i hvilket Listerne for det paagældende Distrikt skulle fremligge til almindeligt Eftersyn. Da Fristerne kunne være forskellige for de forskellige Ligningsdistrikter, alt eftersom de paagældende Lister blive før eller senere fremlagte, maa enhver Skatteyder saaledes selv mærke sig, til hvilket Ligningsdistrikt han henhører, hvorom Oplysning er givet i den trykte Selvangivelsesblanket, samt naar Indsigelsesfristen udløber. I saa Henseende mærkes, at Mandtallene, der danne Grundlaget for Ligningslisterne, optages umiddelbart efter Oktober Flyttedag, og at de Skattepligtige derfor i Reglen vil være optagne paa Skattelisterne for det

Distrikt, i hvilket de have haft Bopæl den sidste Oktober Flyttedag eller strax efter samme.

I Bekendtgørelserne om Listernes Fremlæggelse findes angivet de Gader og Husnummere, der henhøre til hvert enkelt Ligningsdistrikt, og Bekendtgørelserne indeholde ogsaa Oplysning om, naar Indsigelsesfristen for hvert af de paagældende Distrikter udløber.

Indkommer en Indsigelse efter Udløbet af den lovbestemte Frist, vil den ikke blive tagen tilfølg, men Ansættelsen forbliver staaende ved Magt, selv om den efter de fremkomne Oplysninger maa antages at være for høj. Kun i Tilfælde, hvor Ligningskommissionen efter de foreliggende Omstændigheder kan skønne, at Klageren faktisk har været forhindret fra i rette Tid at forvisse sig om den for ham skete Ansættelse, kan Kommissionen tage under Overvejelse, hvorvidt der kan ses bort fra, at Indsigelsen er kommen for sent saaledes, at Klagen eventuelt gøres til Genstand for Behandling i Realiteten.

Enhver, der er ansat til skattepligtig Indtægt, kan forøvrigt klage ikke blot over sin egen Ansættelse, men ogsaa over enhver Andens, som han formener er for lav, saavel som over, at Nogen er forbigaaet. Klager over Andenmands Ansættelse eller Forbigaaelse maa selvfølgelig være forsynede med Klagerens Underskrift og Adresse, og forinden saadan Klage afgøres, skal der gives den, der er Genstand for Klagen, Lejlighed til at udtale sig om samme. Anonyme Klager have saaledes ikke Krav paa at komme i Betragtning. Gaar en Begæring fra en Skatteyder ud paa Forhøjelse af hans egen Indtægt, tages denne Begæring uden videre Undersøgelse til Følge. Begæring om Nedsættelse kan derimod ikke tages i Betragtning, naar den Paagældende enten slet ikke eller ikke i rette Tid har brugt Selvangivelse, og Nedsættelsen ikke andrager mere end $\frac{1}{8}$ af den antagne Indtægt, medmindre Ligningskommissionen finder, at han har anført fyldestgørende Grunde

for, at han ikke er fremkommen med Selvangivelsen inden den foreskrevne Tid.

Ved Klager over for høj Ansættelse maa den Paa-gældende enten skriftlig eller mundtlig meddele Ligningsmyndighederne saadanne Oplysninger og Bevisligheder, som kunne gøre det indlysende eller dog i høj Grad sandsynligt, at Ansættelsen er for høj. Vælger han skriftlig Redegørelse, maa han selvfølgelig, navnlig naar Ligningsmændene have forkastet hans Selvangivelse, give en fuldstændig og udtømmende Forklaring om sine Indtægter og Indtægtskilder, da han ikke kan vente, at Ligningskommissionen vil omstøde Ligningsmændenes Skøn, naar han ikke meddeler væsentlig andet eller mere, end hvad der fremgaar af Selvangivelsen. Han gør derfor rettest i at bilægge Klagen med et fuldstændigt og nøjagtigt Regnskab, eller, hvis han ikke forstaar at aflægge et saadant, da at meddele saadanne Oplysninger, at der derpaa kan bygges et Skøn over hans Indtægter, f. Ex. naar han er Handlende eller Næringsdrivende, vil en Angivelse af Omsætningens Størrelse og Driftsudgifterne ofte kunne give en Vejledning ved Bedømmelsen af hans Klage.

Tror han sig ikke i Stand til ad skriftlig Vej at kunne gøre tilstrækkelig Rede for sig, staar det ham frit for, hvad dog udtrykkelig maa anføres i Klagen, at fremsætte Begæring om mundtlig at maatte meddele nærmere Oplysninger. Han vil da blive tilsagt til personligt Møde, og kan for den Embedsmand, som af Ligningskommissionens Formand er bemyndiget til at modtage hans Forklaring, fremføre hvad han mener taler for, at hans Indsigelse bør tages til Følge. Han maa dog ved denne Lejlighed afgive en aabenhjertig Forklaring om sine Forhold og finde sig i at besvare de Spørgsmaal, der af Hensyn til Sagens Oplysning rettes til ham. Vægrer han sig herved, eller er han forbeholden i sine Meddelelser, har han intet Krav paa, at hans Indsigelse bliver tagen til Følge; han har

Intet at beklage sig over i saa Henseende, da han i den Tavshedspligt, som Loven paabyder Enhver, der har med Ligningsarbejdet og Klagernes Behandling at gøre, er tilstrækkelig betrygget imod, at Noget af det han meddeler vil komme til Uvedkommendes Kundskab, saa han kan ikke paaskyde, at Frygten herfor afholder ham fra en aaben Forklaring.

Naar en Skatteyder end ikke tilnærmelsesvis kender Størrelsen af sin virkelige Indtægt og heller ikke kan meddele saadanne Oplysninger, at Ligningskommissionen derpaa kan danne sig et Skøn over denne, kan han ikke vente Nedsættelse af den skete Ansættelse, naar denne ikke er større, end at det ansatte Beløb kan skønnes at medgaa til hans egne og Families Fornødenheder, kfr. O. L. K. Nr. ²⁷⁶/₁₈₆₂, S. 47, og Nr. ¹⁸/₁₈₇₆ ibd.

Det er kun selve Indtægtsansættelsen, der kan være Genstand for Nedsættelse i Henhold til derom fremsat Begæring fra vedkommende Skatteyder, derimod ikke Skatteprocenten, medmindre en under Militæretaten ansat Person skulde være beskattet med mere end 2 pCt. af sine Tjenesteindtægter, thi i saa Fald er han berettiget til at forlange Nedsættelse i den beregnede Indkomstskat i Forhold hertil. Ligningsmændenes Afgørelse af Andragender om Nedsættelse i i Henhold til § 4 i L. 1. April 1887 kan ikke indankes for Ligningskommissionen, jfr. § 19 i L. 19. Febr. 1861.

Naar de indkomne Klager ere afgjorte af Ligningskommissionen, underrettes de Paagældende om Udfaldet, hvorved bemærkes, at samtlige Klager skulde være afgjorte inden Udgangen af Avgust Maaned, se § 8 i L. 1. April 1887.

Er Klageren utilfreds med Ligningskommissionens Afgørelse, kan han inden 14 Dage efter Forkyndelsen indgive en paa Grunde støttet Besværing til Overligningskommissionen, der da tager hans Sag under Behandling i Overensstemmelse med Reglerne i Lov 19. Febr. 1861 §§ 19 og 20, se iøvrigt hvad foran er be-

mærket under »Overligningskommissionen«. Indkommer Klagen efter Udløbet af den nysnævnte Frist, vil den blive afvist som for sent indkommen.

Overligningskommissionen er berettiget til at antage lønnede Medhjælpere, der navnlig skulle staa den bi ved at gennemgaa de Aktstykker og Dokumenter, der skulle tjene til Oplysning ved Ansættelsen. Den, der ønsker mundtlig at give nærmere Oplysninger, maa ytre sig herom i selve Klagen; ønsker han at møde personlig for selve Kommissionen, kan dette ikke nægtes ham, kfr. § 19 i L. 19. Febr. 1861.

V. Indkomstskattens Beregning.

Naar den skattepligtige Indtægt er fastsat for samtlige Distrikters Vedkommende, bestemmer Kommunalbestyrelsen med hvilken Procent Skatten skal beregnes. Procentens Størrelse vil afhænge af Kommunens Behov i det paagældende Aar, eftersom Indkomstskatten tjener til Dækning af de kommunale Udgifter, som ikke kunne afholdes af de løbende Indtægter, dog maa Indkomstskatten ifg. § 16 i L. 19. Febr. 1861 ikke sættes højere end 3 pCt. af den samlede Skatteindtægt. Først naar Procenten er fastsat, beregnes Skatten for hver enkelt Skatteyder i Forhold til den for ham ansatte skattepligtige Indtægt saaledes, at der af Indtægter imellem 800 og 2400 Kr. kun beregnes Skat af en forholdsmæssig Del, der benævnes Skatteindtægt.

Ifg. § 11 i L. 19. Februar 1861 udgør Skatteindtægten af Indtægter imellem 800 og 2400 Kr. følgende Beløb:

Af en Indtægt paa 800 Kr. udgør Skatteindtægten 200 Kr.

-	-	—	-	1000	-	-	—	400	-
-	-	—	-	1200	-	-	—	600	-
-	-	—	-	1400	-	-	—	900	-
-	-	—	-	1600	-	-	—	1200	-
-	-	—	-	1800	-	-	—	1500	-
-	-	—	-	2000	-	-	—	1800	-
-	-	—	-	2200	-	-	—	2100	-

For Indtægter paa 2400 Kr. og derover bliver det fulde Beløb Skatteindtægt.

VI. Skatteaaret.

I Modsætning til, hvad der efter den gældende Lovgivning er fastsat for de øvrige Kommuner i Riget, hvor Skatteaaret falder sammen med Kalenderaaret, regnes Skatteaaret i København for Tiden fra 1. April til 31. Marts, og Indkomstskatten beregnes saaledes for dette Tidsrum, kfr. § 16 i L. 19. Februar 1861.

Grunden til denne Afvigelse fra Kalenderaaret er simpelthen den, at Skatten beregnes af Indtægterne for det foregaaende Kalenderaar, hvilket medfører, at Skatteyderne først maa have en Frist efter Aarets Udløb til Opgørelse af Indtægterne og Selvangivelse af disse, og dernæst medgaar der en Tid til Forberedelserne til Indtægtsansættelsen, navnlig til Materialets Ordning saaledes, at selve Ligningen i Reglen ikke kan ventes paabegyndt før i Slutningen af Aarets første Kvartal. Da Ansættelsen af Skatteindtægten efter § 1 i Lov 1. April 1887 først kan forlanges tilendebragt inden Udgangen af Maj Maaned og Ligningslisterne derhos skulle henligge til Eftersyn, samt Klagerne tildels behandles, vil det hele Ligningsarbejde først i Slutningen af Juni eller Begyndelsen af Juli Maaned være saa vidt fremmet, at Skattens Opkrævning kan paabegyndes; men det vilde da være for sent at opkræve 1ste Kvartals Skat, hvis Skatteaaret faldt sammen med Kalenderaaret.

Disse Omstændigheder have saaledes nødvendiggjort et særligt Skatteaar for København, som derhos er udtrykkelig fastsat ved den oven citerede Lovbestemmelse.

Det er utvivlsomt, at Skatteaaret for enhver Kommunes Vedkommende maa være fastsat ved Lov, og at det ligger udenfor de kommunale Myndigheders Kompetence selv at vælge dette, alene af den Grund, at selve Skattepligten er betinget af en Persons Ophold

i Kommunen i Skatteaaret. For Land- og Købstad-kommunerne er Skatteaaret derfor ogsaa ved de paa-gældende Skattelove fastsat saaledes, at det falder sammen med Kalenderaaret, og da Skatten her er en Formue- og Lejlighedsskat, er denne Ordning naturlig. Land- og Købstadkommunallovene gælde imidlertid ikke for Handelspladserne, naar undtages §§ 21, 22 og 50 i L. 6. Juli 1867, men da der ved »Skatteaaret« i § 21 utvivlsomt sigtes til Kalenderaaret, hvor ikke andet er bestemt ved Lov, saaledes som for Københavns Vedkommende, er det formentlig ikke lovmedholdeligt, naar andre Kommuner end Københavns benytte et fra Kalenderaaret afvigende Skatteaar.

VII. Indkomstskattens Opkrævning.

Ifølge § 23 i Lov 19. Februar 1861 opkræves Indkomstskatten ved Slutningen af hvert Fjerdingaar, hvergang med en Fjerdedel, og inddrives paa samme Maade som tidligere Kommuneafgifter, nemlig ved Kongens Foged, kfr. iøvrigt Lov 29. Marts 1873 §§ 3—5. Opkrævningen foregaar ved Stadens Rodemestre i Løbet af det nærmest følgende Kvartal. Efter Rodemestrenes Instrux skal Skattebilletterne i Reglen præsenteres paa Skatteydernes Bopæl indtil 3 Gange i Kvartalets Løb, dog kun forsaavidt Vedkommende bor paa Stadens Grund eller har anvist et Sted paa samme som Betalingssted. Denne Forpligtelse for Rodemestrene hviler dog kun paa en ren administrativ Bestemmelse, som Skatteyderne ikke have nogen Ret til at kræve opfyldt; de kunne derfor ikke fri sig for Følgerne af, at Skatten ikke er betalt i rette Tid, fordi en Rodemester har forsømt at præsentere Billetten til Betaling indtil 3 Gange. En Rodemesters Forsømmelse i saa Henseende kan dog paatales ved Klage til Skatteinspektøren, der er Rodemestrenes nærmeste Foresatte. Skatterestancer, der ikke ere berigtigede ved Udløbet af

det nærmest følgende Kvartal, blive ved Kongens Foged inddrevne ved Udpantning hos de Paagældende, hvorom dog forinden sker Bekendtgørelse i de til offentlige Bekendtgørelser avtoriserede Blade.

Fraflytter en Skatteyder Kommunen uden forinden at berigtige de ham paahvilende Skatterestancer, blive disse affordrede ham eller inddrevne ved Fogden i den Jurisdiktion, han tilflytter. En Fraflytter kan dog ikke forinden sin Afrejse komme til at betale Skatten for det Kvartal, i hvilket han flytter, da denne endnu ikke er forfalden til Betaling og Skattebilletten derfor ikke er udfærdiget, men vil han fri sig for Beløbets Inddrivning ved Fogden, maa han ved Forfaldstid sende Rodemesteren Beløbet.

VIII. Skattepligtens og Skatteansættelsens Bortfalden.

Skatteligningen gælder for et Aar, regnet fra 1. April til 31. Marts (Skatteaaret), dog saaledes, at den bortfalder med Udgangen af det Kvartal, i hvilket den Paagældende enten dør eller fraflytter Kommunen, kfr. § 16 i Lov 19. Februar 1861.

Forsaavidt Fraflytning finder Sted inden Forløbet af fulde 4 Maaneder af Skatteaaret, er Skattepligten ikke indtraadt, og der bliver derfor heller ikke Tale om dens Ophør; men da han i saa Fald ikke kan afkræves nogen Del af det ham paalignede Beløb, bortfalder Skatteansættelsen.

Dør han derimod inden Forløbet af 4 Maaneder af Skatteaaret, maa Skattepligten siges at være tilstede saaledes, at hans Bo bliver pligtig at udrede Skatten til Udgangen af det Kvartal, i hvilket han er død. Reglerne om et 4 Maaneders Ophold i Kommunen til Begrundelse af Skattepligt kunne formentlig ikke komme til Anvendelse i dette Tilfælde. En Viborg Overretsdøm af 8. Marts 1880, U. f. R. 1880 p. 585, har vel antaget, at det

en Købstadbeboer, der var død i Januar 1878, paalignede Skattebidrag for Januar Kvartal 1878 ikke kunde paa-hvile hans Bo, men for Københavns Vedkommende har det altid været anerkendt og fulgt som Regel, at Skatten paahviler Boet indtil Udgangen af det Kvartal, hvori Dødsfaldet er indtruffet, navnlig er Kommunens Paastand i saa Henseende godkendt af Skifteretten, og der er heller intet i Ordene i § 16 i L. 19. Februar 1861, der strider mod denne Opfattelse. Efterlader den Afdøde sin Hustru, maa denne, saafremt hun forbliver hensiddende i uskiftet Bo, og saaledes overtager Boets Forpligtelser, udrede Skatten som Boets Repræsentant.

Den Omstændighed, at ugift Kvinde, der rettelig er ansat til Skat, i Skatteaarets Løb indgaar Ægteskab, kan ikke medføre Ophævelse af hendes Skattepligt, saa længe hun forbliver boende i Kommunen. Hendes Forpligtelse gaar derimod over paa Fællesboet, og Manden maa som dettes Repræsentant ogsaa hæfte for Hustruens Skattebidrag. Er Ægteskabet derimod indgaaet før Skatteaarets Begyndelse, og hun er ansat til Indkomstskat under Forudsætning af, at hun var ugift, forekommer det tvivlsomt, om Ansættelsens Gyldighed kan opretholdes. Man maa dog vistnok her betragte Ansættelsen som ugyldig paa Grund af, at de subjektive Betingelser for Skattepligten ikke have været tilstede. Kun i det Tilfælde, hvor Hustruen har benyttet Selvangivelse som Ugift og ikke har underrettet Ligningsmyndighederne om det senere, men før Skatteaarets Begyndelse, indgaaede Ægteskab, kan Ansættelsen mulig betragtes som gyldig; i hvert Fald maa Manden, hvis han har brugt Selvangivelse og ikke har medregnet Hustruens Indtægt, være pligtig at betale den hende paalignede Skat.

Statistiske Oplysninger om Indkomstskatten for Aarene 1862—1888.

(Nedenstaaende Tabeller ere udarbejdede paa Grundlag af det i
Stadens Regnskaber tilstedevarende Materiale.)

I. Den samlede Indtægt for Stadens Skatteydere i hvert
af Aarene 1862—1888, sammenholdt med den paa-
regnede og virkelig indkomne Skat:

Aar	Antagen Indtægt	Skatte- indtægt	Skatteprocenten	Det samlede til Indtægt beordrede Skattebeløb afrundet til lige Kroner	Det Beløb, hvormed Indkomst- skatten er indgaaet
	Kr.	Kr.		Kr.	Kr.
1862	41,000,200	36 060,800	2	512,852	489,368
1863	44,504,000	38 785,700	1 $\frac{1}{2}$	581,376	566,825
1864	43,486,600	36,248,500	2 $\frac{1}{6}$	711,305	677,362
1865	44,753,400	37,424,400	2	749,411	716,522
1866	46,514,200	38,730,900	2	762,166	734,480
1867	47,223,000	39 030,300	1 $\frac{3}{4}$	706,316	699,882
1868	47,055,200	38,573,100	2	767,793	727,133
1869	47,315,200	39,151,900	2	768,026	714,430
1870	47,681,200	39,442,600	2	884,539	830,494
1871	50,655,600	41,206,100	1 $\frac{3}{4}$	725,880	676,081
1872	58,152,800	47,441,500	1 $\frac{3}{4}$	787,724	717,794
1873	60,103,200	49,142,500	1 $\frac{7}{8}$	876,127	811,902
1874	67,992,600	54,923,700	2 $\frac{1}{8}$	1,080,086	978,381
1875	70,422,600	56,542,500	1 $\frac{1}{4}$	863,640	774,648
1876	73,456,400	58,974,500	2	1,062,110	964,447
1877	74,301,600	59,853,000	2	1,166,001	1,067,887
1878	71,754,400	57,792,600	2 $\frac{1}{2}$	1,469,805	1,323,867
1879	70,360,900	56,164,800	2 $\frac{1}{2}$	1,538,253	1,391,788
1880	73,200,500	60,112,000	3	1,694,384	1,515,567
1881	81,058,300	66,714,100	3	1,896,570	1,692,094
1882	85,361,900	70,755,000	3	2,026,921	1,809,110
1883	89,322,600	74,117,200	3	2,156,966	1,926,533
1884	95,416,800	78,725,400	3	2,260,630	2,001,271
1885	97,908,600	80,681,800	3	2,358,749	2,116,978
1886	98,305,600	80,733,300	3	2,403,042	2,141,492
1887	97,489,800	80,061,200	3	2,419,495	2,101,331
1888	101,180,000	84,100,600	3	2,580,319	2,310,437

Det i hvert af de ovennævnte Regnskabsaar ind-
gaaede Skattebeløb er noget forskelligt fra, hvad der er
indkommet af Skatten for hvert af de tilsvarende Skatte-
aar. Da Skatteaaret regnes fra 1. April til 31. Marts,
er i Indtægten for 1863 indbefattet sidste Kvartal af

Indkomstskatten for 1862—63, men kun de 3 første Kvartaler af Skatten for Skatteaaret 1863—64, og paa samme Maade forholder det sig for hvert af de efterfølgende Aar. I de første Aar er tillige medtaget under Indtægten nogle Restancer fra den tidligere Nærings- og Hjælpekat, hvilke Beløb dog ere forholdsvis smaa, og de spille derfor ikke nogen Rolle i Oversigten.

Under det indgaaede Beløb er ligeledes medtaget Bøder for urigtig Selvangivelse, se nærmere herom Tabel V.

II. Forholdet mellem indkomne Selvangivelser og Antallet af de til Indkomstskat ansatte Personer:

Aar	Antal indkomne Selvangivelser	Af disse forbigaaede ved Ligningen som lydende paa u. 800 Kr.	Antal behandlede Selvangivelser	Antal Personer, der ere ansatte til Indkomstskat	Antal Skatteydere, der ikke have brugt Selvangivelse	Den pCt. af Skatteyderne, der ikke have brugt Selvangivelse
1862	33,742	—	—	16,231	—	—
1863	28 565	11,332	17,233	17 844	—	—
1864	24,021	—	—	17,397	—	—
1865	23,593	10,652	12,941	17,465	4,524	20 ₆
1866	23 006	10,143	12,863	17,925	5,062	20 ₈
1867	22,741	9 546	13,195	18,724	5,439	29
1868	22,175	9 256	12 919	18,553	5,634	30 ₈
1869	20,797	7,896	12,901	18,665	5,764	30 ₀
1870	21 140	7,869	13,271	18,690	5,419	29
1871	20,951	7,972	12,979	18,980	6,011	31 ₇
1872	21 030	7,630	13,400	20 553	7,153	34 ₈
1873	23,356	9,129	14 227	21,639	7,412	34 ₈
1874	23 720	7,728	15,992	26 050	10,056	38 ₈
1875	25,532	8,732	16 800	27,250	10,450	38 ₄
1876	25,015	8 078	16,937	29,060	12,123	41 ₇
1877	27,261	8,732	18,529	28,979	10 450	36
1878	26,569	8,214	18,355	27,835	9 480	34 ₁
1879	26,876	8,779	18,097	26 804	8,707	32 ₅
1880	26 506	8,362	18 144	27 232	9,088	33 ₄
1881	27,674	8 817	18 857	30 210	11,353	37 ₆
1882	29,898	8 958	20,940	31 237	10 297	33
1883	31,962	10,044	21 918	32,543	10,625	32 ₈
1884	35 249	11,440	23,809	35 383	11,574	32 ₇
1885	39,344	12,710	26 634	37,085	10 451	28 ₂
1886	39,967	12,581	27 386	38,711	11,325	29 ₃
1887	42,374	12,703	29 671	38,317	9,646	25 ₂
1888	45,084	16,230	28,854	40,520	11,666	28 ₈

III. Oversigt over forkastede Selvangivelser, samt Antallet af indkomne og behandlede Klager i Aarene 1862—1888.

Aar	Antal forkastede Selvangivelser, hvorom de Paagældende have faaet Tilmeldelse	Deraf forblevne ubesvarede		Antal Klager					
		Ant.	pCt.	hidrørende fra forkastede Selvangivelser	fra Skatteydere, der ikke have brugt Selvangivelse	Ialt	Endelig afgjorte ved Ligningskommissionen	Indkomne for Overligningskommissionen	Helt eller tildels tagne til Følge af Overligningskommissionen
1862	2,084	1383	66 ₄	701	758	1,459	1,104	355	80
1863	5,416	1937	35 ₄	3 479	355	3,834	3,180	654	84
1864	3 203	1439	44 ₉	1,764	685	2,449	2,018	431	94
1865	2,183	1061	48 ₆	1,122	349	1,471	1,345	166	43
1866	1,878	955	50 ₃	923	252	1,175	1,044	131	43
1867	1,840	847	46	993	264	1,257	1,128	129	26
1868	1,381	675	48 ₉	706	218	924	815	109	27
1869	1,062	524	49 ₃	538	210	748	683	65	13
1870	941	417	44 ₃	524	248	772	719	53	19
1871	807	369	45 ₇	438	157	595	564	31	9
1872	1,337	573	43 ₁	764	181	945	857	88	26
1873	679	346	50 ₉	333	222	555	513	42	13
1874	2,739	1,124	41	1,615	403	2,018	1,880	138	55
1875	1,116	572	51 ₃	544	197	741	704	37	14
1876	775	436	56 ₃	339	349	688	654	34	13
1877	1,051	495	47 ₁	556	255	811	742	69	19
1878	730	328	45	402	295	697	607	90	26
1879	605	246	40 ₆	359	254	613	565	48	22
1880	896	356	39 ₇	540	346	886	753	133	58
1881	3,210	1,220	38	1,990	739	2,729	2,326	403	168
1882	3,571	1,383	38 ₇	2,188	738	2,926	2,404	522	215
1883	3,757	1,603	43 ₅	2,154	521	2,675	2,170	505	191
1884	4 605	1,907	41 ₄	2,698	641	3,339	2,898	441	193
1885	4,412	1,793	40 ₃	2,619	629	3,248	2,679	569	247
1886	5,160	1,703	33	3 457	1050	4,507	3,689	818	388
1887	4,413	1,458	33	2,955	889	3,844	3 226	618	306
1888	4,332	2,582	59 ₆	1,750	248	1,998	1,667	331	155

Ad Tabel I. Denne udviser, at den antagne Indtægt for samtlige Skatteydere i Aarene 1862—1888 er stegen fra ca. 41,000,000 Kr. til 101,180,000 Kr. eller med 141₉ pCt., medens Skatteydernes Antal i samme Tidsrum er voxet fra 16,200 til 40,500, eller 150 pCt.

IV. Afgang i Indkomstskatten i hvert af Aarene
1862—1888.

Aar	Ført til Afgang paa Grund af					Den samlede Afgang i Aarene 1862—68
	Nedsættelse i Skatteindtægten ifølge Reklamation		Dødsfald eller Bortflytning fra Kommunen, Skatteyderes Insolvens og lign. Aarsager	Ophold i fremmede Kommuner (Landliggere)	Militære Nedsættelser	
	til Ligningskommissionen	til Overligningskommissionen				
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1862	—	—	—	—	—	23,320*)
1863	—	—	—	—	—	14,510**)
1864	—	—	—	—	—	32,190†)
1865	—	—	—	—	—	32,608
1866	—	—	—	—	—	27,578
1867	—	—	—	—	—	6,329
1868	—	—	—	—	—	40,048
1869	—	—	33,562	22,141	—	
1870	6,741	1,407	28,280	22,783	—	
1871	8,550	35	27,861	23,777	—	
1872	8,792	1,204	35,052	40,588	—	
1873	9,545	977	29,337	40,915	—	
1874	11,298	1,818	53,069	54,206	694	
1875	3,926	609	56,483	41,757	—	
1876	15,555	668	50,129	45,440	—	
1877	11,633	672	56,213	47,012	—	
1878	14,274	2,258	77,186	76,684	10,308	
1879	11,227	876	75,568	80,032	10,348	
1880	16,918	2,918	84,506	101,825	13,144	
1881	27,085	7,756	83,658	108,778	12,863	
1882	31,913	—	94,331	119,457	13,449	
1883	22,589	10,448	106,297	102,147	16,117	
1884	35,823	19,313	115,178	124,118	15,472	
1885	31,941	2,451	120,832	121,869	15,896	
1886	36,602	15,314	128,524	114,663	15,617	
1887	30,302	43,876	133,835	92,386	16,258	
1888	—	14,822	159,116	76,222	17,683	

Skatteindtægten har derimod været Genstand for en noget mindre Tilvæxt, nemlig fra 36,000,000 Kr. til

*) Herunder 5439 Kr. af den tidligere Nærings- og Hjelpekat.

**) — 1464 - af do.

†) — 430 - af do.

V. Indkomne Bøder for falsk eller urigtig Selvangivelse.

Aar	Beløb		Anmærkning
	Kr.	Ø.	
1863	735	»	I disse Summer er dog indbefattet forskellige mindre Beløb, der ere erlagte som Efterbetaling eller Erstatning af forliden erlagt Indkomstskat.
1865	340	»	
1867	4,880	61	
1869	459	»	
1872	3,636	25	
1876	100	»	
1885	9,722	»	
1886	43,780	»	
1887	27,543	60	
1888	88,640	11	

84,000,000 Kr. = 133.₃ pCt., hvilket viser, at den største Tilvæxt falder paa Skatteydere med en Indtægt af imellem 800 og 2400 Kr.

Ad Tabel II. Det vil af denne Tabel ses, at Selvangivelsernes Antal i det første Aar, Indkomstskatloven virkede, var overordentlig stort, idet 96.₇ pCt. af Skatteyderne have selvangivet deres Indtægt, men at Benyttelsen af Selvangivelse derefter Aar for Aar har været i Aftagen indtil Aaret 1876, da Antallet af de Skatteydere, der undlod at bruge Selvangivelse, kulminerede med 41.₇ pCt. Alene i Aarene 1870—1876 ere Selvangivelserne aftagne med 11.₇ pCt. Men efter 1876 begyndte Antallet igen at stige og er, naar undtages Aaret 1881 og en mindre Aftagen i 1886 og 1888, vedbleven hermed saaledes, at i de sidste Par Aar ikkun lidt over en Fjerdedel af Skatteyderne have undladt at bruge Selvangivelse. Den stærke Aftagen af Selvangivelsernes Antal i Perioden 1863—1876 er besynderlig, men kan forklares ved den Omstændighed, at Lovens Bestemmelse om Retten til at selvangive sine Indtægter, oprindeligt af Mange er bleven misforstaaet derhen, at Skatteyderne selv skulde sætte sig i Skat. Denne urigtige Opfattelse førte naturligvis til, at der i

de første Aar over en lav Sko benyttedes urigtige Selvangivelser, hvilket bekræftes ved det store Antal forkastede Selvangivelser i 1863, det største Antal, der nogensinde er bleven forkastet. Den Omstændighed, at Angivelserne gjordes til Genstand for en omhyggelig Prøvelse, bevirkede imidlertid, at Skatteyderne efterhaanden fik Øje for, at de, naar de vilde benytte Selvangivelse, ikke alene havde Forpligtelse til at opgive rigtigt, men ogsaa ifaldt Bødeansvar ved urigtig Angivelse af Indtægten. Den første Bøde faldt i 1863, se Tabel V. Men med Skatteydernes bedre Forstaaelse af Loven svandt ogsaa Lysten til at bruge Selvangivelse, navnlig da de, ved at lade sig ansætte efter et Skøn af Ligningskommissionen og Ansættelsen derved blev for lav, ikke havde nogen Forpligtelse til at berigtige denne, medens de paa den anden Side kunde gøre Indsigelse mod en for høj Indtægtsansættelse.

Samtidig med Selvangivelsernes Aftagen har der utvivlsomt i stort Omfang forsætlig været benyttet falske eller urigtige Angivelser af Indtægten, navnlig i Perioden 1870—76, i hvilken Konjunkturerne vare saa gode, at mange Skatteydere blandt den næringsdrivende Mellemklasse har samlet eller i hvert Fald lagt Grunden til deres Formue. Det er i hvert Fald ved den i de senere Aar nødvendiggjorte skarpere Kontrol med Selvangivelserne og den hyppige Anholdelse af Skatteydere, der have brugt urigtig Angivelse af deres Indtægter, vist sig, at Størstedelen af falske eller vitterlig urigtige Angivelser falder i nævnte Periode, et Forhold, som iøvrigt bekræftes ved den Omstændighed, at det største Antal forkastede Selvangivelser, hvorimod ingen Indsigelser er fremkommen, falder i Aarene 1873, 1875 og 1876, se Tabel III. Dette er saa meget mere paafaldende, som Skatteprocenten netop i disse Aar var forholdsvis lav, idet den varierede imellem $1\frac{1}{4}$ og 2 pCt., og man fristes derfor til at søge Motivet til de urigtige Selvangivelser

tildels i den Omstændighed, at Skatteyderne nødigt vilde paradere i Skattebogen med deres virkelige Indtægter, og for at undgaa dette hellere søgte at føre Ligningsmyndighederne bag Lyset. Grunden til, at Selvangivelsernes Antal siden 1876 har været i Stigning, ligger utvivlsomt i den Omstændighed, at den stærke Bebyggelse paa Stadens Grund og Folke-mængdens tilsvarende Forøgelse stillede store Krav til kommunale Foranstaltninger, til hvis Gennemførelse krævedes betydelige Summer, som for en Del maatte afholdes af Stadens løbende Indtægter, i hvis Følge man ikke alene maatte forhøje Skatteprocenten først til 2.₂ pCt. i 1878 og 1879 og siden 1880 til 3 pCt., men samtidig hermed maatte gaa noget strængere tilværks ved Ansættelsen af de Skattepligtiges Indtægt saaledes, at navnlig de Skatteydere, der ikke havde benyttet Selvangivelse, og om hvis økonomiske Forhold Ligningsmyndighederne kun vidste liden eller ingen Besked, Aar for Aar maatte forhøjes, indtil man paa denne Maade havde ramt deres virkelige Indtægt, og de Paagældende derfor fandt det rettest selv at angive disse for at undgaa for høj Ansættelse og de med Reklamation forbundne Ulemper.

Ad Tabel IV. Denne Tabel udviser bl. A., hvorledes Landliggerforholdet har udviklet sig siden Emanationen af Landkommunalloven af 6. Juli 1867 til Skade for Københavns Kommune. Allerede i 1869 medførte Skattefordelingerne paa Grund af Landophold i fremmede Kommuner et Tab i Indkomstskatten af 22,141 Kr. eller ca. 3 pCt. af den paaregnede Skat. Dette Tab var i jævn Stigning, indtil det i 1884 kulminerede med 124,118 Kr. eller $5\frac{1}{2}$ pCt. af den paaregnede Skat. Efter 1884 formindskedes Godtgørelsen til Landliggere, og var i 1887 naaet ned til 92,386 Kr. = 4.₂ pCt., i 1888 endog til 76,222 Kr. = 3 pCt. Grunden til denne Nedgang maa søges i den Omstændighed, at Magistraten

i 1884 fik gennemført en anden Fordelingsmaade af Landliggeres Skattepligt imellem København og vedkommende Landkommuner, idet Landkommunerne tidligere havde faaet fuldt Skattebidrag i Forhold til Landopholdets Varighed, medens Skattepligten nu blev fordelt saaledes, at København fik en forholdsmæssig Andel af Skatten under Hensyn til, at de paa-gældende Skatteydere under Landopholdet bevarede deres Boliger heri Staden, og derhos jævnlig personlig vare tilstede her for at tilse deres Forretninger og saaledes maatte siges under Landopholdet at have samtidig Bolig i begge Kommuner.

Den exceptionelle Nedgang i 1888 i Godtgørelsen til Landliggere, skyldes dog tildels Udstillingen. Tabet i Indkomstskat paa Grund af Dødsfald, Bortflytning fra Kommunen, Skatteyderes Insolvens m. v. udgjorde i 1869 4, pCt. af den paaregnede Skat; i 1887 var Tabet 5, pCt., altsaa en Forøgelse af 0, pCt. Afgangen i 1888 er særlig stor i Forhold til de nærmest foregaaende Aar paa Grund af, at Nedsættelserne efter § 6 i L. ^{19/2} 61 først ere foretagne i Løbet af Skatteaaaret.

Afsluttende Bemærkninger.

I de 30 Aar, i hvilke Loven af 19. Februar 1861 har været gældende Norm for Paaligningen af den personlige Kommuneskat i København, er der ved de enkelte Bestemmelser Gennemførelse i Praxis efterhaanden indhøstet Erfaringer, der paa forskellige og væsentlige Punkter have blottet Mangler ved Loven, ligesom ogsaa den stedfundne stærke Udvikling i denne Periode af Samfundsforholdene og Samfærdselsmidlerne tildels har forrykket de Forudsætninger, hvorpaa saavel den københavnske Skattelov som de øvrige Skattelove ere byggede.

Den personlige Skattepligt er saaledes absolut betinget af fast Ophold eller Bolig i Kommunen uden Hensyn til, hvorfra Skatteyderen har sine Indtægter, eller hvor han driver Erhverv; men medens det i tidligere Tid vistnok maatte betragtes som Regel, at en Person havde Bopæl i den Kommune, hvor han drev Næring, havde Embede eller Bestilling, har den exceptionelle Udvidelse af Hovedstaden og nærmeste Omgivelser og den dermed følgende Udvikling af Samfærdselsmidlerne væsentlig forandret dette Forhold og medført en let og bekvem Adgang for Stadens Indvaanere til at tage Bolig udenfor Kommunen med Bibeholdelse af deres Erhvervsvirksomhed i København. De unddrage sig imidlertid herved Skattepligten til Københavns Kommune, medens de samtidig i væsentlig Grad drage Nytte af Staden, som endog i mange Tilfælde betinge deres økonomiske Stilling; det er indlysende, at dette Forhold allerede har haft og med de nu bestaaende Skattelove fremdeles vil faa til Følge, at den Indtægt, der tilfalder Kommunen igennem Indkomstskatten, betydelig forringes i samme Grad som Nabokommunerne lukrerer herved.

Som allerede omtalt i de indledende Bemærkninger, var der under Forhandlingerne om Loven af 19. Febr. 1861 fra forskellige Sider Stemning for at inddrage Interessent- og Aktieselskaber samt juridiske Personer under den kommunale Skattepligt, uden at det dog lykkedes at faa dertil sigtende Bestemmelser optagne i Loven. I de forløbne Aar har imidlertid Samfundsforholdenes Udvikling medført, at der i et Omfang, som man næppe da har tænkt sig, har dannet sig forskelligartede Selskaber til Overtagelse af industrielle Anlæg og Handelsforetagender eller andre Næringsbrug; disse Selskaber have skabt en stærk Konkurrence med de private Forretninger og derhos i høj Grad lagt Beslag paa de kommunale Indretninger og Foranstaltninger, uden at yde noget direkte Skattebidrag til Kommunen.

Paa den anden Side maa det erkendes, at Tids-

forholdene have ført det med sig, at de Fordringer, der stilles til Tilfredsstillelsen af Livets absolute Fornødenheder, ligeledes ere stegne saaledes, at Evnen til at udrede Skatten af de mindre Indtægter ikke nu er tilstede i samme Grad som ved Lovens Emanation.

Det er særlig paa de her nævnte Hovedpunkter, at der, i de siden 1861 forløbne Aar, hyppigt og med stigende Vægt har været stillet Krav om Reformen. Der skal nu i det Følgende gives en kortfattet Oversigt over det Væsentlige af, hvad der i saa Henseende er fremkommet.

Ifølge § 25 i Lov 19. Febr. 1861 skulde forskellige Bestemmelser i Loven, hvorunder § 11 (Skatteskalaen), underkastes en Revision inden Udgangen af Aaret 1864. I Henhold hertil blev der i 1864 forelagt Rigsdagen et Lovforslag, hvorved der dog kun, efter Kommunalbestyrelsens forud indhentede Erklæring, søgtes gennemført nogle mindre væsentlige Ændringer sigtende til at lette Ligningskommissionens Arbejde, men dette Lovforslag blev ikke gennemført. Loven havde paa dette Tidspunkt kun virket i nogle faa Aar, og der var derfor endnu ikke indhøstet saadanne Erfaringer, at man allerede fandt Anledning til at fremkomme med Forslag til videregaaende Reformen.

I 1867 optoges Sagen paany, idet Indenrigsministeriet opfordrede Kommunalbestyrelsen til at tage Spørgsmaalet om den i § 25 i Lov af 19. Febr. 1861 befalede Revision af denne Lovs §§ 2, 3 og 11 under Overvejelse og fremkomme med Forslag til de Forandringer i Loven, der fra Kommunens Side maatte ønskes foretagne. Resultatet af Magistratens Overvejelser i denne Anledning foreligger i et Lovudkast med dertil knyttede Motiver, der findes i Borgerrepræsentationens Forhandlinger for 1867—68, p. 172—210. Magistraten foreslog ved denne Løjlighed Skattepligten udvidet, dels til at omfatte den Indtægt, der er-

hvervedes ved Næring, Embede eller Ejendom i København, uden Hensyn til, om Indtægtsnyderen havde Bopæl i København, dels til de saakaldte juridiske Personer, samt Afskaffelsen af den trykte Skattefortegnelse, foruden nogle mindre Ændringer m. H. t. Fremgangsmaaden ved Skattens Ligning og Skatteydernes Selvangivelse, ligesom man overhovedet ved denne Lejlighed kom nærmere ind paa Bestemmelser om den mellemkommunale Beskatning. Borgerrepræsentationen fraraadede imidlertid at gennemføre sidstnævnte Bestemmelser, ligesom ogsaa Forslaget om Beskatning af juridiske Personer, hvorimod man enedes om Forslaget til Beskatning af Indtægt hidrørende fra Næring eller Embede, oppebaaren af udenfor København boende Personer. Borgerrepræsentationen foreslog ligeledes en Forandring i Skalaen sigtende til at lempe Skatten paa de mindre Indtægter, udover hvad der er fastsat i Loven, medens Magistraten ikke kunde tiltræde dette Forslag, men holdt paa Bevarelsen af den oprindelige Skala. Lovforslaget sendtes Indenrigsministeriet ved Skr. af 21. Decbr. 1867 (se B. R. F. 1867—68, p. 347—350) med Anmodning om Sagens videre Fremme, men det blev ikke forelagt Rigsdagen, hvorimod et af Ministeriet ændret Lovforslag fremsattes i Rigsdagens ordinære Samlinger i 1867 og 1868, men naaede ikke i noget af Aarene udover 1ste Behandling.

Ved Skr. af 16. April 1872 forelagde Indenrigsministeriet paany Kommunalbestyrelsen Spørgsmaalet om en Skattereform til nærmere Overvejelse, idet Ministeriet var betænkt paa, i Henhold til de under Rigsdagens senest foregaaende Samlinger førte Forhandlinger, at fremsætte Forslag til Lov om Paaligning af kommunal Formue- og Lejlighedsskat udenfor København, hvorved bl. A. Spørgsmaalet om den mellemkommunale Beskatning skulde søges ordnet ved almindelige Regler, der i deres Hovedtræk maatte bygges paa det Grundlag, som er angivet i en af Folketinget den 29. Febr. 1871

vedtagen Dagsorden (Rigsdagstidenden 1871—72, Till. B, p. 949 o. fl.) og hvori udtales Forventning om: at Regeringen i næste Rigsdagssamling vilde forelægge et Lovforslag om den kommunale Beskatning, omfattende alle Landets Kommuner, og gaaende ud fra den Grund-sætning: at den personlige Skatteydelses Størrelse bør være afhængig af Personernes Indtægt, Formue og Lejlighed, samt at den Enkeltes Skattebidrag ikke alene kommer hans Opholdskommune tilgode, men ogsaa andre Kommuner, forsaavidt han der driver Næring, beklæder Embede eller har Indtægter af fast Ejendom eller igennem Tiender, samt at denne Beskatning overhovedet ordnes saaledes, at den kan danne Grundlaget for en Statsskat.

Da Gennemførelsen af disse Bestemmelser imidlertid vilde nødvendiggøre tilsvarende Regler for den københavnske Skattelovgivning, og den i § 25 i Lov 19. Febr. 1861 paabudte Revision endnu ikke var fyldstgjort, fremsatte Ministeriet Begæring om, at Magistraten vilde foranledige, at saavel Spørgsmaalet om den mellemkommunale Beskatning, som iøvrigt de Forandringer, der maatte anses ønskelige i Loven af 19. Febr. 1861, toges under Overvejelse af Kommunalbestyrelsen, og at der derefter tilstilledes Ministeriet Forslag til de Forandringer i Lovgivningen om den kommunale Beskatning i København, som den maatte finde Anledning til at anbefale.

Denne Sag gav nu Anledning til en meget omhyggelig og indgaaende Behandling af samtlige de Forhold, der havde Krav paa at blive tagne i Betragtning ved en eventuel Skattereform, se B. R. F. 1872—73, p. 255—298, 754—818 og 823—840. Resultatet af Forhandlingerne mellem Kommunalbestyrelsens 2 Afdelinger blev Vedtagelsen af et Lovforslag om Paa-ligning af Indkomstskat til Staden København, hvori de i 1867 fremsatte Forslag bleve optagne og tilknyttede yderligere Bestemmelser, sigtende til en fyldigere Reform.

Der var ved denne Lejlighed Spørgsmaal om at indtage Formuen under Skatteobjektet, men herfor var der dog ikke Stemning, idet Kommunalbestyrelsen udtalte sig for Bibeholdelsen af den oppebaarne Indtægt alene.

Løvrigt omfattede dette Lovforslag følgende Hovedpunkter:

1) Skattepligten skulde udvides til Aktieselskaber, Foreninger og unavngivne Interessentskaber, saavel som Stiftelser (dog ikke milde og velgørende), Lehn og andre juridiske Personer, dog kun med Hensyn til den Indtægt, der ikke uddeltes til deri interesserede Personer, som havde fast Ophold heri Landet: endvidere skulde Staten og Kommuner heri Landet, forsaavidt de maatte have Bedrift i København, være skattepligtige af Halvdelen af den derved indvundne Indtægt, ligesom Enhver, der uden at have Bopæl i København, men sammesteds drev Næring eller anden Bedrift, havde Embede eller Bestilling, ejede fast Ejendom, eller igennem Arvefæsteafgift eller Kanon havde faste Indtægter, skulde inddrages under Skattepligten med Halvdelen af deres fra Staden hidrørende Indtægt. Forsaavidt de sidstnævnte Personer havde Bolig i København, men kunde henføre deres Indtægter fra ovennævnte Kilder til anden Kommune, skulde de ligeledes kun svare Indkomstskat af Halvdelen af disse Indtægter til København.

2) Fordelingen af en Persons Skattepligt mellem flere Kommuner paa Grund af Ophold der, enten samtidigt eller til forskellige Tider af Skatteaaret, skulde ske i Forhold til Opholdets Varighed dog saaledes, at der for hele den Tid, han eller hans Husstand maatte opholde sig i København, skulde beregnes fuld Skat af hele den Indtægt, han maatte have dersteds fra Næring, Bestilling eller Ejendom, medens han skulde være fri for at skatte til København for den Tid, han opholdt sig i anden Kommune, af den Indtægt, han maatte

have fra lignende Kilder i Opholdskommunen, hvorimod den, der hverken havde skattepligtigt Ophold i København eller anden Kommune her i Riget, skulde betale Skat af sin fulde fra København hidrørende Indtægt.

3) Indtægter paa under 1000 Kr. skulde gaa fri for Skat, medens den Moderation paa de mindre Indtægter, der nu ophører med 2400 Kr., var udvidet til Indtægter paa indtil 4000 Kr, saaledes at kun Indtægter paa dette Beløb og derover skulde beskattes fuldt ud.

Dette Lovforslag, der var affattet under Hensyn til, at der udarbejdedes et lignende for de øvrige Kommuner, blev imidlertid ikke særligt forelagt Rigsdagen, idet Ministeriet fremsatte Forslag til Lov omfattende samtlige Landets Kommuner, altsaa ogsaa København, men dette naaede ikke længer end til 1ste Behandling i Folketinget.

I den ordinære Rigsdagssamling 1882—83 fremkom et privat Lovforslag om den personlige Kommuneskat m. v. (den saakaldte interkommunale Beskatning), hvilket blev vedtaget af Folketinget, men efterat være oversendt til Landstinget standsedes af dette Ting ved en motiveret Dagsorden, hvori Trangen til en kommunal Skattereform, særlig i interkommunal Henseende, anerkendtes, og Regeringen opfordredes til at forberede og fremme en saadan Reform.

I denne Anledning udsendte Ministeriet et Cirkulære, dateret 5. Maj 1883, til samtlige Amtmænd om at foranledige Lovforslaget gjort til Genstand for Overvejelser i de forskellige Amdsraad og Kommunalbestyrelser, navnlig Bestemmelserne om den mellemkommunale Beskatning, Aktieselskabers og unavn-givne Interessentskabers, Stiftelsers og andre juridiske Personers Inddragelse under den personlige Kommuneskat, samt om Hartkornsskatternes Fixering, hvorhos begærtes Oplysning om den Minimumsindtægt, der ved Paaligning af Formue- og Lejlighedsskatten hidtil var

bleven anset som Betingelse for Skatteevne, samt den Minimumsindtægt, der i de Kommuner, hvor en degressiv Skala benyttedes, var anset som Betingelse for fuld Skattepligt.

Ved Skr. af s. D. anmodede Ministeriet ligeledes Magistraten, under Henviſning til Cirkulærets Indhold, om at foranledige Sagen taget under Overvejelse af Kommunalbestyrelsen og Betænkning derefter tilstillet Ministeriet.

I Cirkulæret udtaler Ministeriet, at det ofte nok har haft Lejlighed til at blive opmærksom paa de ved den bestaaende Ordning heftende Mangler og Ulemper og i 1872—73 havde fremsat Forslag til Lov om en Reform paa dette Omraade, men at Folketinget ikke havde fundet Anledning til at lade det nyde Fremme. Det nu forelagte Lovforslag var imidlertid ikke af et saadant Indhold, at Regeringen kunde give det sin Tilslutning, medmindre gennemgribende Forandringer vare blevne foretagne i samme, hvorimod den var stemt til Gunst for den interkommunale Beskatning, og da Forslagets Bestemmelser i saa Henseende vare holdte i nøje Overensstemmelse med det tidligere Regeringsforslag, var der Intet til Hinder for, at disse benyttedes som Grundlag for de kommunale Bestyrelses Overvejelser.

Efterat Sagen havde været Genstand for Overvejelser i Magistraten, kom man her til det Resultat, at den forlangte Betænkning maatte indskrænke sig til Behandling af Spørgsmaalet om Beskatning af Formuen ved Siden af Indtægten, samt om Fastsættelsen af Skalaen, medens man iøvrigt kun skulde indskrænke sig til at henlede Ministeriets Opmærksomhed paa de Bestemmelser i Lovforslaget, der af principielle Grunde ikke burde gennemføres, eller som vare i Strid med Udkastets Grundtanke, eller ikke passede paa Københavnske Forhold, for at Ministeriet derefter selv kunde tage Beslutning om og hvorvidt de paaankede Bestemmelser skulde ændres.

Med Hensyn til de i Lovudkastet indeholdte Bestemmelser om Ligningskommissionen og dens Sammensætning kom man snart paa det Rene med, at en Reform paa dette Omraade for Københavns Vedkommende ikke kunde blive tilfredsstillende ved en Ændring af de i Udcastet foreslaaede Bestemmelser, og at en Omordning derhos var saa paatrængende nødvendig, at der burde søges gennemført særlige Lovbestemmelser for København, uanset hvilken Skæbne det foreliggende Lovudkast iøvrigt vilde faa. Som Følge heraf blev der udarbejdet et særligt Lovforslag om Fremgangsmaaden ved Paaligning af Indkomst-, eventuelt Formueskat i København. I Skr. af 9. Januar 1884 fremsatte Magistraten sine Betragtninger i Sagen, tilligemed de paa samme byggede Forslag, for Borgerrepræsentationen, se B. R. F. 1883—84, p. 1144—1213. Efterat Sagen havde været behandlet i et af Borgerrepræsentationen nedsat Udvalg, og dette havde afgivet sin Betænkning, blev denne Genstand for nærmere Forhandlinger, hvorom henvises til B. R. F. 1884—85, p. 679—707, 816—857. Der viste sig at være nogen Uenighed imellem Kommunalbestyrelsens 2 Afdelinger om forskellige Punkter i Hovedlovforslaget, hvorom den til Indenrigsministeriet afgivne Betænkning kom til at bære Vidnesbyrd.

Borgerrepræsentationen kunde saaledes ikke tiltræde Forslaget om en særlig Beskatning af Formuen paa Grund af de praktiske Vanskeligheder, der formodedes at ville vise sig ved at komme til en rigtig Ansættelse af Formuen og en retfærdig Beskatning af samme, medens Magistraten mente, at disse Vanskeligheder vare noget overvurderede. Angaaende Beskatning af Aktieselskaber og unavngivne Interessentskaber samt om Maaden, hvorpaa Skattefordelingen mellem de forskellige Kommuner rettest burde iværksættes, var der ligeledes Divergens, ligesom ogsaa om Fastspøttelsen af Skalaen, men iøvrigt var man enig om at bifulde Principet om en Formue-

og Indtægtsskat fælles for hele Landet, ligesom ogsaa fuld Enighed var tilstede om at faa Forslaget til en forandret Paaligningsmaade for København ophøjet til Lov.

Det eneste Resultat, der hidtil er udgaaet af de i det Foregaaende omhandlede Reformforslag, er Loven af 1ste April 1887, hvorved man fik gennemført en Omordning med Hensyn til Ligningsarbejdet, og opnaaede Ret til at ansætte Tilflyttere til Indkomstskat for en Del af Skatteaaret, hvorimod det ved denne Lejlighed gentagne Forsøg paa at blive den trykte Skattefortegnelse kvit ikke lykkedes.

Endnu skal kun bemærkes Følgende: Den Omstændighed, at Skatteansættelsen er baseret paa Skatteydernes frivillige Selvangivelse af deres Indtægter, har fra første Færd stemplet det i Loven af 19. Febr. 1861 givne Beskatningsprincip som et af de uheldigste, der vel kan tænkes anvendt for den kommunale Beskatning, idet Loven selv aabner Skatteyderne en Udvej til helt eller tildels at unddrage sig Skatten, særlig af store og ekstraordinære Indkomster, nemlig ved at de Paaældende kan undlade at bruge Selvangivelse og derved fordølge deres virkelige Indtægt for Ligningsmyndighederne; disse kunne vel, hvor Skatten er en Formue- og Lejlighedsskat og forudsat noget Kendskab til den paaældende Skatteydere Levevis, komme til et nogenlunde rigtigt Skøn om hans Skatteevne, men herpaa kommer det jo slet ikke an. Ved et Skøn at fastsætte hans Indtægt for det foregaaende Aar, maa paa Forhaand betragtes som overordentlig vanskeligt, for ikke at sige umuligt. Der er derfor i Virkeligheden ikke anden Udvej for Ligningskommissionen end at prøve sig frem ved Aar efter Aar at forhøje Ansættelsen for saadanne Skatteydere, der ikke have benyttet Selvangivelse, indtil disse selv tilkendegive, at deres virkelige Indtægt er naaet. Men det ses let, at denne Methode ikke er tilfredsstillende. Saa fremt Indkomstskatten skal svare til sit Navn og sin egentlige

Karakter, ses ikke rettere, end at Skattepligten burde være obligatorisk i Forhold til Skatteydernes fulde Indtægt saaledes, at de maatte være forpligtede til under Bødeansvar som for falsk Selvangivelse at berigtige en for lav Ansættelse, noget, der finder Sted f. Ex. i Hamborg, hvor Indkomstskatsprincippet overhovedet er gennemført med al ønskelig Konsekvens. Noget udtrykkeligt Forslag om Indførelsen af tvungen Selvangivelse har ikke været fremsat under noget af de foran omtalte Reformforsøg, om det end undtagelsesvis er fremført under Forhandlingerne om samme. Dets Gennemførelse ved Lov maatte imidlertid nødvendiggøre saadanne Bestemmelser, der hindrede Skatteyderne fra at unddrage sig Skatten af deres fulde Indtægter ved blot at fraflytte Kommunen, ligesom ogsaa enhver Offentliggørelse om Skatteydernes Indtægtsforhold maatte afskaffes og forbydes, thi netop denne Offentliggørelse har sikkert for mange Skatteydere den Betydning, at de hellere undlade at bruge Selvangivelse og derved unddrage sig en Skat, som de iøvrigt gerne vilde betale, end udsætte sig for, at deres virkelige Indtægtsforhold gives til Pris for Offentligheden.

De af Landliggerforholdets Udvikling flydende Tab for København vilde næppe blive væsentlig formindskede ved Gennemførelsen af de foreslaaede Bestemmelser for den interkommunale Beskatning, der ikke indeholder særlige Regler for dette ejendommelige Forhold. Som Forholdet nu er, aabenbarer det imidlertid en af de største Urimeligheder ved den bestaaende Skattelovgivning, idet der ligefrem nu sættes en Præmie paa Landophold udenfor Kommunen, derved at Skatten i Landkommunerne i Reglen holdes saa lav, at derved Fordelingen af Skattepligten fremkommer en Fordel for Skatteyderne i Form af en ofte ikke ringe Nedsættelse i Indkomstskatten, udover det Beløb, der er betalt til Landkommunen. Da det tilmed er de største Skatteydere, som hovedsagelig drage Fordel af Landliggergodtgørelsen, bliver

Ubilligheden saa meget større, naar henses til de mindre Skatteydere, der ikke have Raad til at ligge paa Landet og ofte have ondt ved at udrede Indkomstskatten, der vel maa siges at være særlig byrdefuld for de smaa Indtægter. Landliggerforholdet er af en saa exceptionel Natur — det maa nærmest siges at være en Luxus at ligge paa Landet — at de almindelige Fordelingsregler ikke passe her, og der vilde derfor formentlig intet Ubilligt være i at paalægge Landliggere et mindre Skattebidrag til Landopholdskommunen, uden Ret til at kræve Nedsættelse, paa Grund heraf, i Skatten til Hovedopholds- og Erhvervskommunen.

De Forenede Staters Folkemængde.

Af en officiel Beretning, »Census Bulletin, Nr. 12, 1890«, undertegnet af Folketællingens Leder, »Superintendent of Census« Robert P. Porter, uddrage vi Følgende angaaende de foreløbige Resultater af Tællingen i de Forenede Stater 1890.

Befolkningen i de Forenede Stater udgjorde, naar man ser bort fra Indianerne og den hvide Befolkning i de indianske Territorier, den 1. Juni 1890 efter den foreløbige Optælling $62\frac{1}{2}$ Million Individer. »Dette Tal kunne senere og nøjagtigere Optællinger ubetydeligt forandre; men saadanne Forandringer ville ikke være af Betydning.« I 1880 udgjorde Folkemængden 50.₁₅₆ Mill. Den absolute Tilvæxt i de ti Aar var altsaa noget over 12 Millioner, den relative omtrent 25 pCt. Men i 1870 angaves Folkemængden at udgøre 38.₅₅₈ Mill., saa at den absolute Tilvæxt fra 1870 til 1880 kun var lidt mindre end i det sidste Decennium, medens den relative Tilvæxt fra 1870 til 1880 endog var lidt mere end 30 pCt.

Den officielle Beretning gør derefter følgende for amerikanske Forhold karakteristiske Bemærkninger:

»Hvis disse Tal [en Tilvæxtprocent paa over 30 pCt. fra 1870 til 1880 og paa knap 25 pCt. fra 1880 til 1890] skyldtes korrekte Data, vilde de i Sandhed berede Skuffelse. Saadan en Nedgang i Tilvæxtprocenten ligeoverfor den uhyre Indvandring i de sidste 10 Aar vilde betyde en stor

Nedgang i Befolkningens Frugtbarhed eller en tilsvarende Foregelse af Dødeligheden. Disse Tal forklares imidlertid let, naar man véd, af hvilken Beskaffenhed de benyttede Data ere. Det er en bekendt Sag, som omfattende og indgaaende Undersøgelser have bevist, at Tællingen i 1870 var i høj Grad mangelfuld (»grossly deficient«) i de sydlige Stater, i den Grad mangelfuld, at ikke blot i disse Stater viser Tilvæxtprocenten fra 1870 til 1880 sig som større, end den virkelig var, men at Tilvæxtprocenten i Landet som Helhed berøres meget betydeligt derved. Det var ikke Census-Bureauet, der var Skyld i hine Mangler. Tællingen i 1870 fandt Sted under en Lov, som Superintendenten, General Francis A. Walker, betegnede som »plump, forældet og barbarisk«. Bureauet havde ingen Magt over sine Tællere, bortset fra en tom Protest, og selv denne Ret bestredes paa nogle Steder. Under Omtalen af disse Mangler skrev Superintendenten for den tiende Census (af 1880) i sin Beretning, hvor Talen var om Tællingen, Syd-Carolina: »Det staar fast, at enten var Tællingen i 1870 i høj Grad mangelfuld, eller ogsaa var Tællingen i 1880 svigagtig.« Altsaa maa de, der tro paa, at den tiende Tælling [i 1880] var nøjagtig og ærlig — og at den var det, er sikkert —, acceptere det andet af General Walker angivne Alternativ: at den niende Tælling [i 1870] var »i høj Grad mangelfuld«. Hvad der gjaldt om Syd-Carolina, gjaldt ogsaa, mer eller mindre, om alle de sydlige Stater. Naturligvis er der ingen Mulighed for nøjagtigt at bestemme Manglernes Omfang; men efter al Sandsynlighed er Tallet fra 1870 ikke mindre end halvanden Million for lille. Der kan kun være liden Tvivl om, at Folkemængden i 1870 var mindst 40 Millioner, i Stedet for, som det hed, 38,558,371. Hvis dette Skøn over Manglen i 1870 er nøjagtigt, har den absolute Stigning fra 1870 til 1880 kun udgjort omtrent 10 Millioner, den relative omtrent 25 pCt.«

Paa den Maade frelser man saa Æren i 1890: den absolute Stigning i det sidste Decennium bliver omtrent 2 Millioner større end i det foregaaende, og den relative bliver omtrent ens i de to Tiaar.

Forøvrigt er det jo bekendt, at Tallene fra 1890 have vakt megen Misfornøjelse paa adskillige Steder i Amerika, at der tales om bevidst Svig, da der knytter sig bestemte politiske Interesser til de Tal, Folketællingen konstaterer.

Den officielle Beretning anstiller videre Betragtninger over, hvilken Andel Fødselsoverskudet og hvilken Andel Indvandringen maa antages at have i de 12 Millioners Fremgang. Superintendenten formener, at c. 5 Millioner maa skrives Indvandringen tilgode, saa at den naturlige Væxt faar c. 7 Millioner, hvorefter Fødselsoverskudet i de Forenede Stater i de ti Aar maa sættes til omtrent 14 pCt.

Efter de foreløbige Resultater fra 1890 skulde i dette Aar følgende ni blandt de forenede Stater have over 2 Mill. Indbyggere:

	Folke- mængde i 1890, Mill.	Procentvis Tilvæxt		
		1880-90	1870-80	1860-70
New-York.....	6. ₀	18	16	13
Pennsylvania.....	5. ₂	23	22	21
Illinois.....	3. ₂	24	21	48
Ohio.....	3. ₇	15	20	14
Missouri.....	2. ₇	23	26	46
Massachusetts.....	2. ₂	25	22	18
Texas.....	2. ₂	40	94	35
Indiana.....	2. ₂	11	18	24
Michigan.....	2. ₁	28	38	58

Derefter følge 18 Stater med mellem 1 og 2 Millioner Indbyggere, nemlig:

Jowa, Kentucky, Georgia, Tennessee, Wisconsin, Virginia, Nord Carolina, Alabama, New Jersey, Kansas, Minnesota, Mississippi, Californien, Syd Carolina, Arkansas, Louisiana, Nebraska og Maryland.

Tilbage staa 22 Stater og Territorier i følgende Orden:

Vest Virginia (henved 800,000 Indb.), Connecticut, Maine, Colorado (c. 400,000 Indb.), Florida, New Hampshire, Washington, Rhode Island, Vermont, Syd Dakota, Oregon,

Columbia Distrikt, Utah (c. 200,000), Nord Dakota, Delaware, New Mexico, Montana, Idaho, Oklahoma, Wyoming, Arizona, Nevada (44,000).

Tilsammen 49 Stater og Territorier imod 47 i 1880.

Deler man Staterne mellem Grupper efter deres Beliggenhed, faas følgende Tal:

	Folkemængde			Tilvæxt		
	1890 Mill.	1880 Mill.	1870 Mill.	1880-90 pCt.	1870-80 pCt.	1860-70 pCt.
Nordl. Atlantiske Stater	17.4	14.5	12.3	20	18	16
Syd. Atlant. do...	8.3	7.6	5.0	16	30	9
Nordl. Central do.	22.3	17.4	13.0	29	34	43
Syd. do. do.	11.0	8.0	6.4	23	39	12
Vestlige Stater ...	8.0	1.3	1.0	70	78	60
De Forenede Stater	62.5	50.3	38.6	25	30	22

Tilvæksten i de vestlige Stater er saaledes relativt mange Gange større end i de øvrige Grupper af Stater; men vilde man betragte ikke Grupperne, men Staterne enkeltvis, vilde man selvfølgelig se endnu mere paafaldende Forhold. Vi anføre et Par Exempler blandt de vestlige Stater:

Californien hører blandt de vestlige Stater til dem med forholdsvis ringe Væxt. Tallene var nemlig for Californiens Vedkommende:

Folkemængde i 1870	560,000 Indb.	Tilvæxt 1860-70	47 pCt.
—	- 1880 860,000 —	—	1870-80 54
—	- 1890 1200,000 —	—	1880-90 39

Derimod var Tilvæksten enorm i Wyoming, Montana og Idaho, hvilke Stater slet ikke eksisterede i 1860:

I Wyoming

Folkemængde i 1870	9,000 Indb.	Tilvæxt 1860-70	— pCt.
—	- 1880 21,000 —	—	1870-80 128
—	- 1890 61,000 —	—	1880-90 191

I Montana

Folkemængde i 1870	21,000 Indb.	Tilvæxt 1860—70 — pCt.
— - 1880	39,000 —	— 1870—80 90 —
— - 1890	132,000 —	— 1880—90 237 —

I Idaho

Folkemængde i 1870	15,000 Indb.	Tilvæxt 1860—70 — pCt.
— - 1880	33,000 —	— 1870—80 117 —
— - 1890	84,000 —	— 1880—90 158 —

Endnu større var Tilvæksten dog i Washington:

Folkemængde i 1870	24,000 Indb.	Tilvæxt 1860—70 107 pCt.
— - 1880	75,000 —	— 1870—80 214 —
— - 1890	350,000 —	— 1880—90 365 —

Men ligeoverfor disse Stater med uhyre Tilvæxtprocenter, findes der andre, hvor Tilvæksten har været ganske beskedent. Blandt de vestlige Stater har en, Nevada, endog lidt Tab.

A P-St.

Notitser.

Folketællingen i Preussen. — Bybefolkningen i Preussen. — British Economic Association. — The Economic Review. — De Forenede Staters Negerbefolkning.

Ifølge de foreløbige Resultater af Folketællingen i Preussen den 1. December 1890 (offenliggjorte i et »Sondernummer« af »Statistische Korrespondenz« af 21. Febr. 1891) levede der da i Preussen paa det nærmeste 30 Millioner Indb., eller c. $5\frac{3}{4}$ pCt. flere end ved Tællingen den 1. Decbr. 1885. Kongeriget Preussens Folkemængde udgjorde ifølge Tællingerne siden 1867

		Genmstlig aarlig Tilvæxt
		— pCt.
3. Decbr. 1867	24. ₀	—
1. — 1871	24. ₇	0. ₆₉ —
1. — 1875	25. ₇	1. ₀₅ —
1. — 1880	27. ₃	1. ₁₇ —
1. — 1885	28. ₃	0. ₇₅ —
1. — 1890	30. ₀	1. ₁₃ —

I de enkelte Provinser stillede Forholdet sig saaledes:

		Tilvæxt 1885—90 ÷ 0. ₀₇ pCt.
Østpreussen.....	2. ₀ Mill. Indb.	1. ₇₀ —
Vestpreussen.....	1. ₄ — —	20. ₀₇ —
Bykreds Berlin ..	1. ₆ — —	8. ₅₄ —
Brandenburg.....	2. ₅ — —	—

Tilvæxt 1885-90

Pommern.....	1.5	Mill. Indb.	1.84	pCt.
Posen.....	1.8	—	2.18	—
Schlesien.....	4.3	—	2.71	—
Sachsen.....	2.6	—	6.34	—
Slesv.-Holst.	1.2	—	5.83	—
Hannover.....	2.3	—	4.86	—
Westfalen.....	2.4	—	10.17	—
Hessen-Nassau ...	1.7	—	4.49	—
Rhinland.....	4.7	—	8.42	—
Hohenzollern.....	0.07	—	÷ 0.86	—

Bybefolkningen i Preussen.

I et Extranumer af »Statistische Korrespondenz«, af 31. Januar 1891, meddeles de foreløbige Resultater af Folketællingen den 1. December 1890 i de preussiske Bykommuner med over 10,000 Indvaanere. Af saadanne Bykommuner fandtes ialt 205 med tilsammen 8.3 Mill. Indv., — som man kan tænke, betydeligt større Tal, end de Tal, de foregaaende Tællinger have at opvise. Der taltes af Byer i de forskellige Størrelsesgrupper med resp. over 500,000, 100—500,000, 50—100,000, 20—50,000 og 10—20,000 Indvaanere:

Byernes Størrelsesklasser	1871		1875		1880		1885		1890	
	Tal	Indv. Mill.	Tal	Indv. Mill.	Tal	Indv. Mill.	Tal	Indv. Mill.	Tal	Indv. Mill.
over 500,000 Indv....	1	0.8	1	1.0	1	1.1	1	1.3	1	1.8
100,000-500,000 Indv.	3	0.5	5	0.7	6	0.9	11	1.5	15	2.4
50,000-100,000 —	14	1.0	14	1.0	17	1.3	14	1.0	12	0.8
20,000-50,000 —	31	0.9	37	1.1	45	1.3	56	1.6	64	1.9
10,000-20,000 —	88	1.2	101	1.4	107	1.5	114	1.8	113	1.6
Tilsammen Byer over 10,000 Indv.....	137	4.4	158	5.2	176	6.0	198	7.0	205	8.3

Ved Sammenligning af disse og de følgende Tal maa det dog have i Erindring, at der har fundet nogen Om-

lægning af By- og Landdistrikter Sted, — der imidlertid ikke er af meget indgribende Betydning.

Pr. 1000 af Totalbefolkningen i den preussiske Stat levede

d. 1. Decbr.	i Byer med over 10,000 Indv.	deraf i Byer med over 100,000 Indv.
1871.....	179	52
1875.....	202	65
1880.....	223	75
1885.....	248	102
1890.....	277	133

Man ser heraf, hvor langt stærkere Befolkningen i Byerne, og særligt i de store Byer, er voxet end i Landet i det hele taget. Og saa kommer yderligere dertil den store Tilvæxt i de store Byers Forstæder og Nabosogne.

Befolkningstilvæksten, udtrykt i Procent, var

	i Femaaret 1885—90 pCt.	i Femaaret 1880—85 pCt.
i Berlin.....	20. ₀	17. ₂
i Byer med 100—335,000 Indv.....	15. ₄	11. ₇
- — — 50—100,000 —	19. ₂	11. ₈
- — — 40—50,000 —	15. ₇	19. ₁
- — — 30—40,000 —	14. ₅	9. ₈
- — — 20—30,000 —	9. ₂	9. ₉
- — — 15—20,000 —	12. ₀	9. ₅
- — — 10—15,000 —	9. ₇	8. ₁

Man ser deraf, at med Undtagelse af to af disse Bygrupper, har der i de forskellige Grupper i det sidste Femaar fundet en tildels endog meget stærkere Tilvæxt Sted end i det foregaaende Femaar. Selvfølgelig har Tilvæksten i de enkelte Byer været meget forskellig: Berlin er i de sidste fem Aar gaaet fremad med 20 pCt. (fra 1,315,000 i 1885 til 1,580,000 i 1890), Berlins Forstad Charlottenburg endog med godt og vel 81 pCt. (fra 42,000 i 1885

til 77,000 i 1890), og andre Byer have en Tilvæxt paa 60, 50, 40, 30 pCt. osv. at opvise, — medens der omvendt findes nogle Byer, hvis Tilvæxt har været yderst ringe eller endog 0, ja negativ (blandt disse sidste hører Byen Slesvig med $\div \frac{1}{3}$ pCt. Tilvæxt). For nogle Byers Vedkommende er denne Tilbagegang dog kun tilsyneladende, væsenlig foranlediget derved, at den 30. November 1890 var en Søndag: Adskillige Arbejdere, der arbejde i Byerne og ogsaa overnatte der om Hverdagen, drage om Lørdagen til deres paa Landet i Byens Nærhed boende Familier, og vende først Mandag Morgen tilbage til Byen, bleve derfor i 1890 talte i Landsognene, i 1885 derimod i de respektive Byer.

Næst Berlin ere Preussens største Byer: Breslau 335,000 Indv., Köln 281,000, Magdeburg 202,000, Frankfurt a. M. 180,000, Hannover 165,000, Königsberg 161,000, Düsseldorf 145,000, Altona 143,000, Elberfeld 126,000, Danzig, Barmen, Stettin, Krefeld, Aachen, Halle (101,000—121,000).

British Economic Association.

England har nu endelig faaet sig en nationalekonomisk Forening, under det ovenfor angivne Navn. Hidtil dannede det berømte »Statistical Society« i London, nu »Royal Statistical Society«, der udgiver det udmærkede Fjerdingaarsskrift »Journal of the Royal Statistical Society«, Midtpunktet for de engelske Nationalekonomer; men som Selskabets Navn udsiger, er det et særligt statistisk, ikke et almindeligt nationalekonomisk Selskab. Den 20. November 1890 stiftedes imidlertid »the British Economic Association«. Denne Association vil blandt andet virke ved Udgivelsen af et nationalekonomisk Tidsskrift, der foreløbig dog kun er bestemt til at udkomme fire Gange om Aaret. Det første Numer agtes offentliggjort sidst i Marts d. A. Tidsskriftets Redaktør skal være Professor F. Y. Edgeworth.

G. J. Goschen er Associationens Præsident, og blandt

dens Vicepræsidenter findes Navne som John Morléy, A. J. Balfour m. fl.

I Medlemslisten findes enkelte tyske og franske Navne, som Brentano, Schmoller, Gide etc.

Associationen agter ikke at give sit Tidsskrift nogen Parti-Farve: »Tidsskriftet«, hedder det i Programmet, »skal repræsentere alle Skygger af økonomiske Anskuelser og være Organ ikke for en enkelt Skole af engelske Økonomer, men for alle«.

Kontingentet er det i England for lignende Foreninger sædvanlige: en Guinea.

»The Economic Review«

er et nyt engelsk Fjerdingaarsskrift, hvis første Numer udkom i Januar d. A. Tidsskriftet udgives i Forbindelse med Oxford Universitetets Afdeling af »the Christian Social Union«. Det vil hovedsagelig beskæftige sig med de økonomiske Spørgsmaals moralske og sociale Side. Det første Hefte aabner »the Right. Rev. the Lord Bishop of Durham« med en Artikel om Kooperationens pædagogiske Betydning. En anden Gejstlig har skrevet om »Pengeanbringelsernes Ethik«, en tredje om otte-Timers-Bevægelsen etc., — og saaledes tegner Tidsskriftet til at blive et Organ for gejstlige Forfattere, der beskæftige sig med økonomiske Spørgsmaal.

De Forenede Staters Negerbefolkning.

Ifølge de officielle Folketællinger 1790—1880 havde de Forenede Stater ved hver af de ti Tællinger en Negerbefolkning af følgende Størrelse:

Aar	Mill. Negere	pCt. af Folkemængden	Tilvæxt i 10 Aar pCt.
1790.....	0.767	19. ₃	—
1800.....	1.002	18. ₉	32. ₃
1810.....	1.378	19. ₀	37. ₆
1820.....	1.772	18. ₄	28. ₆

Aar	Mill. Negere	pCt. af	Tilvæxt i 10 Aar
		Folkemængden	pCt.
1830.....	2,339	18,1	31,4
1840.....	2,874	16,8	23,4
1850.....	3,489	15,7	26,6
1860.....	4,442	14,1	22,1
1870.....	4,880	12,7	9,9
1880.....	6,841	13,1	34,9

Men ved Forstaaelsen af disse Tal er adskilligt at iagttage, — saaledes som F. A. Walker udførligt paaviser i »Publications of the American Statistical Association«, 1890 (Nr. 11 og 12).

Det er Slavehandelen, der har skaffet de Forenede Stater den farvede Befolkning; men efter at det var blevet besluttet, at Slaveimporten skulde ophøre, blev der dog i 1787 givet Tilladelse til at fortsætte med den indtil 1808: fra dette Aar af var Indførslen af Slaver til de Forenede Stater forbudt. Men i det sidste Decennium, i hvilket Slaveindførselen var tilladt, bestræbte Slaveimportørerne sig med særlig Iver for at dække Markedets Trang til Slaver, og dette er Grunden til, at Negerbefolkningen (af hvilken i Slaveriets Dage henimod 90 pCt. var Slaver, og kun lidt over en halv Snes Procent frie) i Tiaaret 1800—1810 voxede med den største af alle de ovenanførte Tilvæxt-Procenter. Ogsaa tog Negerbefolkningen paa dette Tidspunkt noget til ved Louisianas Inkorporation. I de følgende Tidsafsnit voxede Negerbefolkningen ikke blot ved sit eget Fødselsoverskud, men ogsaa ved Indlemmelse af Stater med Negerbefolkning: saaledes skyldes den store Tilvæxt fra 1820—30 noget den Omstændighed, at Florida, med en forholdsvis stor Negerbefolkning, da erhvervedes. Paa samme Maade maa ved Tilvæksten fra 1840—50 tages i Betragtning, at Erhvervelsen af Californien, Texas, New Mexico og Utah forøgede Negerbefolkningen. Mest paa-faldende blandt de ovenfor nævnte Tilvæxttal er dog Tallet for Tidsrummet 1870—80: en Tilvæxt paa næsten 35 pCt. Men derom forklarer F. A. Walker, at denne overraskende

Tilvæxt skyldes — et Falsum: Tallene for 1870 ere forfalskede; Folketællingen af 1870 i de amerikanske Sydstater med stor Negerbefolkning var den mest skandaløse Ting, man kan tænke sig, efter hvad General Walker yderst skarpt udvikler. Negerbefolkningen i 1870 udgjorde aldeles sikkert ikke kun 4.880, men uden al Tvivl over 5 Mill., maaske endog $5\frac{1}{2}$ Million, godt og vel. Gaar man ud fra, at Negerbefolkningen i 1870 var blot 3 à 400,000 større end det ved Folketællingen givne Tal, maa den ovenfor anførte Tabel rettes paa følgende Maade:

Aar	Mill. Negere	pCt. af den hele Befolkning	Tilvæxt- pCt.
1860.....	4.443	14.1	22.1
1870.....	5.207	13.4	17.2
1880.....	6.551	13.1	26.4

General Walker søger at godtgøre, at disse Tal ere langt sandsynligere end Folketællingens.

A. P.-St.

Brev fra Kanada.

Naar jeg skriver til Dem her fra det fredelige, gamle Kanada, fra den smukke gammeldags By Quebec med sine Fæstningsmure, Kirker og Klostre paa Klippen omflydt af den prægtige St. Lawrence Flod, med Udsigt over den mægtige havlignende Strøm og ind over de franske Bønders vel dyrkede Marker til de bagved liggende skovklædte Højder — saa er det, fordi der her for Tiden er et Par Spørgsmaal oppe af Betydning, ikke blot for Kanada, men for hele Verden.

Det ene er Spørgsmaalet om den herværende franske Nationalitet. Der er for Tiden en hel Del Strid om det franske Sprog ude i Nordvest-Territoriet. Det er en Selvfølge, at dette er blevet indført i Skolerne for de franske Halvblods og for Indianerne af de franske katolske Præster. Nu ville de indvandrede Skotter og Amerikanere overalt have Engelsk i Stedet. Biskop Tâche, som har store Fortjenester af Missionen og Civilisationen i det Hele taget i disse Egne, holder paa sine franske Skoler. Spørgsmaalet har sat en Del ondt Blod. I et Distrikt paa Grænsen af det franske og engelske Kanada have Franskmændene overfaldet nogle protestantiske Konventikler. Omvendt har der i det fælles Parlament for »The Dominion« hævet sig enkelte Røster for helt at afskaffe Franskmændenes Særrettigheder i Landet og gøre alt engelsk. Striden har imidlertid ikke saa forskrækkeligt meget at sige. Den

franske Nationalitet staar her i det Hele fast og uanfægtelig, og den lokale Strid i Nordvest-Territoriet er ogsaa allerede afgjort derhen, at Retten til at tale Fransk for Domstolene og i Legislaturen bevares, og at Skolespørgsmaalet, som nødvendigt er, overlades til den lokale lovgivende Magt.

Men selve den franske Nationalitet her er meget interessant at betragte. Den er fransk, og dog er den aldeles forskellig fra Folk og Kultur i Frankrig. Nu, da jeg ser den, forstaar jeg mine konservative og kirkelige Venner i Frankrig, som Aar tilbage fortalte mig, at de, naar det gik for vidt med Demokrati og Gudløshed i Frankrig, vilde trække sig tilbage til Kanada, hvor der var et ganske anderledes Samfund. Det er der, og det har sin Interesse for et Øjeblik at se paa dette Samfund, fordi det er en praktisk Illustration til nogle af Tidens vigtigste Spørgsmaal.

Befolkningen er i hele Nedre-Kanada med Hovedstederne Quebec og Montreal aldeles overvejende fransk. De franske Kanadiere ere vel henved en 2 Millioner i Tal, og af dem findes der halvanden Million i Quebec eller Nedre-Kanada og nærmeste Nabolag. Resten er indvandret fra de amerikanske Fabrikbyer eller fra Settlements i Vesten. Det er et rent Mindretal, der findes i Nedre-Kanada af Engelsktalende og af Protestanter. De findes navnlig kun i de større Byer. Og af de Engelsktalende er endda som oftest næsten Halvdelen Irlændere, fuldkommen saa gode Kelter og Katholiker som Franskmændene. Denne Befolkning tager i Modsætning til den i Frankrig stærkt til. Da Englænderne tog Landet, i Midten af forrige Aarhundrede, havde det kun 60,000 Indbyggere. Franskmændene her leve aabenbart paa en Maade, der er aldeles forskellig fra Befolkningens i Frankrig. De er forholdsvis sædelige, gifte sig tidligt, faa mange Børn og ere gode Katholiker. De have altid været dette, lige fra Jacques Cartier først fandt Landet i 1534 og de første Kolonier dannedes i det 17de Aarhundrede. Den store

Opdager Champlain rejste her og andet Steds, 1608 og senere, altid først et Kors og et Kapel. Da Paul Choneday, Sieur de Maissonneuve, i 1642 landede nær den indianske Landsby Hochelaga og grundlagde La ville Marie de Mont Real, det nuværende blomstrende Montreal, den første By i Kanada, saa rejste han atter først et Alter. Adelsmændene, der grundede den franske Magt, var altid ledsagede af Præster og fromme Kvinder. Og endnu findes der alle Vegne Kirker med de stejle, i Almindelighed tintakkede Tage og Taarne. Næsten alle Byer og Landsbyer have Navne efter Helgene. Overalt vrirler det af alle mulige kirkelige Institutioner, af Præster, Munke og Nonner. Kirken ejer den Dag i Dag forholdsvis mere, og mere værdifuld Ejendom i Kanada, end den havde i Frankrig før den store Revolution. Ogsaa dens politiske Magt er stor. Intet Parti kan regere i Nedre-Kanada uden i Overensstemmelse med Kirken. Selv med den nuværende liberale Premier, Monsieur Mercier, er dette Tilfældet. Han har sidste Aar endelig ført igennem, at der er givet, til at blive anvendt efter Pavens nærmere Bestemmelse, en Sum af over 1½ Million Kroner, som Erstatning for Jesuiternes Ejendomme, der blev konfiskerede, efter at Englænderne i forrige Aarhundrede havde erobret Landet.

Koloniens klerikale og royalistiske Karakter gjorde ogsaa, at den under Uafhængighedskampen ikke sluttede sig til de Forenede Stater, men blev i Englands Hænder. Den er under England trivedes, i Modsætning til alle Frankrigs egne Kolonier, og er vel tilfreds, fordi den fik Lov til at regere sig selv. Navnlig nu, da Selvregering i videste Maal er indført, vilde selv ubetydelige Opstandsforsøg, som dem, der før har fundet Sted, være en Umulighed. Kirken selv forstaar meget godt, hvad den engelske Frihed vil sige, og en af Hovedvanskelighederne for den fremtidige Ordning af Forholdet mellem Kanada og de Forenede Stater er netop, at Fransk-mændene ikke ere fuldt sikre paa, hvorledes det vilde gaa

deres Religion og Sprog under Staterne. De véd, hvad de har, men ere ikke absolut sikre paa, hvad de vilde faa ved en Forandring.

Men hvad er Resultatet af dette velordnede, katolske, franske Samfund? I visse Retninger meget godt. Folket lever, som Franskmændene altid gør, tilfreds. Høflige og venlige Ansigter møder man overalt. Der synges i Husene og ved Arbejdet. Skovhuggerne og Fløderne oppe i de uhyre Skove og paa de store Floder syngende endnu de gamle franske Sange fra forrige Aarhundrede. Man lever vel indrettet og økonomisk, som man f. Ex. ikke har nogen Forestilling om i de amerikanske Stater. Agerdyrkningen staar ikke paa noget lavt Standpunkt; det kan man se paa Markernes Tilstand, saa snart man blot kommer ind i Landet og træffer de kanadiske Kirker og Husene med de høje Tage — høje, fordi det er et Land med megen Sne om Vinteren, og Sneen maa ikke blive liggende paa Taget. De franske Landmænd, »habitants«, ere rigtignok noget gammeldags; de bruge meget faa Maskiner, især i Sammenligning med det amerikanske Vesten; men de have gode Kreaturer og lave godt Smør og god Ost. Gejstligheden er slet ikke daarlige Landmænd. Nogle Trappister og andre Munke have endnu den Dag i Dag den største Fortjeneste af Rydningsarbejdet oppe i de endnu vildsomme Skove. I det mindste i en af Provinserne er en Gejstlig selvskreven Kommissær for Agerbruget. Der er en ikke ringe materiel Udvikling, og den staar i bestemt Forbindelse med den sociale og kirkelige Ordning.

Alligevel er der noget, der mangler. Der er ikke, og der kunde ikke være Tale om det økonomiske Liv, der findes i Staterne og især i Vesten. Der møder man idelig de kanadiske Farmersønner ved Siden af Amerikanerne og i det kanadiske Vesten ved Siden af Skotterne. Den unge franske Kanadier er tilfreds, naar han har sit gode Udkomme; Amerikaneren og Skotten arbejder sig op til de selvstændige og betydelige Stillinger. Selv i de

større Byer i Fransk Kanada ere de største og betydeligste Stillinger, Bankvæsen og Storhandelen i Regelen i Hænderne paa engelsktalende Folk, og ikke mindst paa Skotter. Og hvorledes hænger det sammen med det aandelige Liv? Der findes respektable, vel skrevne Blade, skønt i Retning af Nyheder intet i Sammenligning med de engelsk-kanadiske eller amerikanske. Men Literaturen i sin Helhed er ringe, ja næsten forsvindende, naar man erindrer, at der er Tale om et Folk paa op imod to Millioner Mennesker. Af Bøger fra Frankrig indføres og trykkes forholdsvis kun faa. Jeg har haft Lejlighed til oftere at besøge et Bibliothek paa det herværende Universitet. Det er det eneste franske Universitet, har ikke 200 Studenter, og der studerer dog saa at sige ingen franske Kanadiere i Udlandet, hverken i Staterne eller i Frankrig. Paa Bibliotheket har jeg i Regelen været ganske alene med en Monsignore, som har noget med Bestyrelsen at gøre. Bibliotheket er vel udstyret f. Ex. med ældre Historie, har noget om alle Forhold — Danmark f. Ex. var repræsenteret ved »Professor« Sindings »History of Scandinavia« — men man kendte af nyere franske Forfattere ikke Henri Martin. Et Theater findes ikke i hele fransk Kanada. Dette vilde ikke have saa meget at sige, naar der var Tale om en anden Nationalitet; men det har noget at sige, naar vi har at gøre med Franskmænd. Trods den hele respektable Udvikling, trods Præsteskabets Fortjenester med deres store Midler, deres Missioner og mange velgørende Institutioner, er Resultatet dog, at de franske Kanadiere ved Siden af Amerikanere og Englændere altfor meget blive »hewers of wood and drawers of water«.

Systemet her giver ikke den individuelle Dygtighed og Udvikling, som det engelske og amerikanske Samfund, det viser den daglige Erfaring.

Befolkningen har i sit Ydre et fuldkommen fransk Præg og er afgjort keltisk, ikke opblandet med germanisk, som f. Ex. i Bourgogne. Jeg er noget forbavset, naar jeg

hører, at den oprindelig skal skrive sig fra Normandiet. Der føjes rigtignok til, fra »basse Normandie«, omtrent det samme som Bretagne. Normandiet nær Bretagne skulde ellers være noget af det mest skandinaviske. Sproget er ikke let at forstaa, det er altfor meget en Dialekt bygget paa det Franske 200 Aar tilbage.

N—n.

Om Andelsvirksomhed og Fællesindkøb i Landbruget.

Af

V. Maar,

Lektor ved Landbohøjskolen.

En Samvirken mellem Jordbrugerne i direkte produktivt Øjemed har fundet Sted fra ældgammel Tid her i Landet; man ser det i Fællesskabet i Jorddyrkingen og i Kreaturerne Røgtning før de store Landboreformers Tid. Efter at denne Samvirken ved Gennemførelsen af Landboreformerne i det væsentlige var ophørt, dannedes der efterhaanden en Mængde Landboreninger Landet over, især efter 1840; men disse Foreninger have i Reglen haft andre Formaal, særlig søgt at udbrede Kundskaber gennem Foredrag og Diskussioner, Dyrskuer, Udstillinger og Præmieringer af forskellig Art. Først i den sidste Snest Aar have de Sæmmenslutninger faaet nogen større Betydning, som gaa ud paa Køb i Fællesskab, og først i det sidste Aarti have Foreningerne til Drift i Fællesskab faaet almindelig Udbredelse, en Udbredelse, der da ogsaa er sket i Stormskridt. Hvad der særlig har henledet den almindelige Opmærksomhed paa denne Sag, er det

store Antal Andelsmejerier og Andelssvineslagterier, der i Løbet af faa Aar ere indrettede her i Landet.

En Sammenslutning mellem enkelte Erhvervsdrivende i lignende Formaal som fornævnte er jo i vor Tid saa almindelig, er anset for saa berettiget og har bragt saa store Fordele, at det mærkelige ved Landbrugets Sammenslutninger nærmest synes at være, at disse Foreninger først i de senere Aar have naaet et større Omfang.

For at forstaa den hele saakaldte Andelsbevægelse, dens økonomiske Berettigelse og paa den anden Side de Afveje, den kan lede ind paa, samt Grundene til, at den netop i de senere Aar har naaet en forholdsvis stærk Udvikling, vil det være nødvendigt at kaste et Blik paa nogle Sider af Landbrugets Udvikling i de senere Aar.

Landbruget er konservativt og langsomt bevægeligt, og de ledende Tanker trænge her langsommere igennem end paa andre Erhvervsgrenes Omraade. At ogsaa Associationsprincippet har været lang Tid om at gøres frugtbringende i Landbruget, er saa meget lettere forklarligt, som den spredte Beliggenhed af de enkelte Landbrug, de mindre Jordbrugeres Mangel paa Bevægelighed og maaske ikke mindst en indgroet Følelse af Mistro netop blandt de mindre Landbrugere særlig maatte lægge Hindringer i Vejen paa dette Omraade.

I denne almindelige konservative Tendens hos Landbruget ser jeg altsaa én væsentlig Faktor til, at Foreningslivet i en saa vigtig Retning indtil for kort siden kun havde en ringe Udvikling. En anden Grund søger jeg deri, at den egentlige Pengeøkonomi saa sent trænger igennem i Landbruget og deri, at den

økonomiske Forbindelse, i hvilken det enkelte Landbrug, særlig det lille, traadte med andre Erhvervsgrene, fra gammel Tid var ringe og egentlig først i den sidste Menneskealder har naaet et betydeligt Omfang.

Det er bekendt, at hvert Landbrug, særlig blandt de smaa, indtil langt ned mod vor Tid i produktiv Henseende næsten dannede et afsluttet Hele. Hvad Beboerne brugte, og hvad der krævedes til Bedriftens Førelse, produceredes for den allerstørste Del paa Gaarden, og selv ved Afgifterne til det offentlige, traadte Naturalpræstationer tildels i Stedet for Penge. Men selv efter at Pengeøkonomien i Landbruget til en vis Grad var trængt igennem, var dog den lille Landbrugers Pengeomsætning ringe, fordi han arbejdede med en lille Kapital og i det Hele ikke producerede meget.

I den sidste Menneskealder er imidlertid den i Landbruget anvendte Driftskapital stegen overordentlig stærkt, samtidig er Pengeøkonomien mere og mere traadt i Naturaløkonomiens Sted, og paa Grund af den mere sammensatte Karakter af Landbrugets Teknik har Landbruget stærkt forøget sin Pengeomsætning. Det er tilstrækkeligt her at minde om den store Udvikling i Landbrugets Bygninger, den forøgede Forbrug af Arbejdskraft, som krævedes til Grundforbedringer, fuldkomnere Behandling af Jorden, Kreaturerne og af de større Afgrøder; om den store Udbredelse af forbedrede Maskiner, Anvendelsen af indkøbte Foderstoffer, Oliekager, Klid osv., af Kunstgødning, Kul m. m.

I det sidste Par Menneskealdre er der i det danske Landbrug indført en lang Række tekniske Forbedringer, som bragte de derpaa anvendte Penge ind med gode Renter, og samtidig havde i det Hele Konjunkturerne

været opadgaaende. Af saadanne tekniske Fremskridt kan nævnes Opdyrkningen af tidligere mindre stærkt benyttet Jord, Mergling, bedre Behandling af Jorden, Dræning, den almindelige Indførelse af Maskiner, Omsvinget fra Kornsalg til Salg af Husdyrprodukter, Husdyrracernes Forædling, de mange Forbedringer paa Mejerivæsnets Omraade. Alt dette gjorde det muligt at forøge Nettoindtægten af Landbruget stærkt gennem en Forøgelse af Bruttoudbyttet, og man vænnede sig derved til at være mindre nøjeregnende med Udgiftssiden, bl. a. ogsaa med Priserne paa de indkøbte Produktionsfornødenheder og Mellemhandlernes Fortjeneste. Under saadanne Forhold opstaar da en talrig Klasse Mellemhandlere, til hvilke Landmanden har særlig Trang, saalænge han er lidet vandt til en stærk Pengeomsætning og ikke er tilstrækkelig uddannet paa dette Omraade.

Imidlertid indtraadte en Standsning i Rækken af stærkt og hurtigt virkende Fremskridt, under hvilke Prisen paa Jord var stegen til det 6- eller 7-dobbelte, medens Gælden var voxet enormt, og da man ikke mere saa let som tidligere kunde forøge Bruttoudbyttet, begyndte man mere og mere at undersøge Regnskabets Udgiftsside og fandt, at der her var adskilligt at gøre.

Den hele sociale Udvikling i den sidste Menneskealder havde imidlertid bidraget meget til at aabne Landbefolkningens Øjne for Associationsprincippets Betydning, og det var naturligt, at man tyede hertil ogsaa for at opnaa Fordele paa Produktionens Omraade og for at styrke Stillingen i den økonomiske Omsætning, hvor den enkelte Jordbruger ofte staar forholdsvis svag. Allerede for en Snes Aar siden optog enkelte Landbo-

foreninger Fællesindkøb blandt deres Formaal, hist og her traadte større eller mindre Kredse af Landmænd sammen i lignende Øjemed og valgte en Forretningsfører. Det er dog egentlig først i 80erne, at der kommer Fart i Bevægelsen.

En stor Betydning fik her Nøgningen i Konjunkturerne, som bevirkede, at man begyndte at undersøge Regnskaberne langt skarpere end tidligere, og at søge at indføre Besparelser i Driftsomkostningerne. Der begynder da en livlig Agitation, som ogsaa tages i den politiske Strids Tjeneste, for Oprettelse af Andelsforetagender af alle Slags og for Fællesindkøb, og den hele Bevægelse faar stærk Vind i Sejlene derved, at en enkelt Art af disse Foretagender, Andelsmejerierne, lykkedes saa mærkværdigt godt.

Jeg skal ikke forsøge at komme ind paa en systematisk Fremstilling af alle de forskellige Former for Andelsvirksomhed og Fællesomsætning paa Landbrugets Omraade, men nævne nogle af de vigtigste og derefter fremdrage de Former, der hidtil have naaet den største praktiske Betydning her i Landet.

Blandt de egentlige Produktionsforeninger kan nævnes: Foreninger til Andelsdrift af Mejeri, Bryggeri og Bageri, Slakteri; Roesukkerfabriker; Fabriker til videre Behandling af Frugt. Blandt de Varer, som indkøbes i Fællesskab af Foreninger af Landmænd, maa nævnes: Foderstoffer, Kunstgødning, Markfrø, Sædekorn, Husdyr af forskellig Art, Maskiner. Blandt Genstande for Fællesafsætning kan nævnes: Mejeriprodukter, Slagtekvæg, Avlsdyr, Frø og Sædekorn, Æg, Frugt.

Endnu kan nævnes som særlige Former: Foreninger

til Grundforbedringer, f. Ex. Engvanding, samt de saakaldte Kvægavls- og Hesteavlsforeninger.

Ved Andelsmejerier forstaas saadanne Mejerianlæg, som ejes og drives af flere Jordbrugere i Forening ved Hjælp af en lønnet Bestyrer og saaledes, at Mejeriet betaler en vis Pris for Mælken kort efter Modtagelsen, medens det eventuelle Overskud af Driften senere fordeles. Ved Fællesmejerier forstaas Mejerier, der ejes af en enkelt Mand, som i Reglen ikke selv er Jordbruger; han køber Mælken af de omboende Jordbrugere og behandler den for egen Regning.

Efter Meddelelse fra Konsulent B. Bøggild findes der i Øjeblikket henved 1000 Andelsmejerier her i Landet, altsaa omtrent lige saa mange Andelsmejerier som Præstegaarde; en Del af dem ere dog temmelig smaa. Af Fællesmejerier findes kun et Par Hundrede. Ret almindeligt er det, at store Gaarde købe Mælk fra de omliggende mindre Jordbrugere og behandle denne Mælk sammen med deres egen.

Fordelene ved, at Mælken fra flere mindre Jordbrug behandles under Et, ere saa store og iøjnefaldende, naar det drejer sig om at fremstille Varer af god Kvalitet og tjenlige til Export, at man allerede for mange Aar siden har forsøgt derpaa og bygget Fællesmejerier. Disse havde imidlertid kun en temmelig ringe Fremgang; der manglede ofte Kapital, det var vanskeligt at kontrollere Godheden af den købte Mælk og at faa Jordbrugerne til at sælge til Priser, der sikrede Mejeristen en passende Fortjeneste; især maatte man dog kæmpe med tekniske Vanskeligheder. Mælken maatte køres en længere Strækning, ofte uden at være

tilstrækkelig omhyggelig behandlet, og dette var Aarsag til, at man ofte hverken kunde faa det fulde Produktionsudbytte eller den fineste Kvalitet. Andelsmejerierne have derimod haft en langt gunstigere Fremgang. Det angives almindelig, at de første Andelsmejerier i Danmark anlagdes i Vardeegnen 1882, og snart fandt Systemet Efterlignere Landet over, saa at man nu er naat op til det før nævnte betydelige Tal, 1000 i en forholdsvis kort Aarrække. En meget betydelig Kapital, som jeg anslaa til henved en Snes Millioner Kroner, er medgaaet til disse Anlæg. Et mægtigt Stød fremad fik den hele Fremgangsmaade ved Centrifugens Forbedring og almindelige Udbredelse. I 1881 skal der have været omtrent 100 Centrifuger i Brug i danske Mejerier; men allerede 1886 var der over 1700 Centrifuger i daglig Anvendelse her i Landet*). Centrifugens Hovedbetydning er, at der ved dens Anvendelse opnaas en fuldstændigere og hurtigere Udskillelse af Fløden fra Mælken, og særlig den hurtige Udskillelse faar Betydning for Behandling af den Mælk, der er samlet sammen fra mange Steder og ofte saaledes behandlet, at den ikke taaler lang Henstand.

Ligeledes er den hurtige Udbredelse af Andelsmejerierne i høj Grad lettet ved den Stab af sagkyndige Mejerikonsulenter, som tidligere var uddannet og er forøget betydeligt i de senere Aar. Andels- og Fællesmejerierne kunde bygge sikkert paa de Erfaringer, der forelaa fra de større Mejeriers Drift.

Andels- og Fællesmejeriernes Betydning ses bedst

*) B. Bøggild: Andelsmælkerier. København. 1887.

af den Mængde Mælk, de behandle. Konsulent Bøggild har i saa Henseende meddelt mig, at han antager, at Mælken af $\frac{5}{7}$ af alle egentlig mælkeproducerende Køer i Landet behandles i Andels- eller Fællesmejerier, og regner man Landets samlede Smørproduktion for Tiden til noget over 1 Mill. Centner, leverer Fællesmejeridriften aarlig Smør til en Værdi af henved 70 Mill. Kr.

Fordeleene ved Andelsmejerierne have været store; de have gjort det muligt, at den hele store Mængde af Landets mindre Jordbrugere — og det er selvfølgelig for dem, at disse Mejerier have den store Betydning — kunne levere fint og ensartet, til Udførsel tjenligt Smør, og at de kunne udvinde mere Smør af samme Mængde Mælk; de have aabnet Øjnene paa den lille Jordbruger for Betydningen af en stærk Mælkeproduktion og derved givet Stødet til en langt skarpere Kontrol med de enkelte Dyrs Produktionsevne og en ivrig Arbejden for Forbedring af denne. De have endelig givet Stødet til en meget stærkere Fodring og dermed til en Forøgelse af Jordens Gødningskraft.

Den Forbedring i Kvaliteten af Smør fra mindre Kvæghold, som har fundet Sted samtidig med Andels- og Fællesmejeriers Udvikling, belyses ret godt af Priserne. I Kapitelstaxten har man et nogenlunde brugeligt Udtryk for Hovedmassen af Smør fra Bøndergaardene og endnu mindre Brug, medens højeste Notering tidligere væsentlig gjaldt de større Gaardes Smør, Herregaardssmørret.

Disse Priser stille sig saaledes:

	Højeste Notering pr. 100 Pd.	Kapitelstaxt (Ribe Stift) pr. 100 Pd.
1875—79	116 Kr.	85 Kr.
1880—84	115 -	91 -
1885—89	95 -	90 -
1890	92 -	94 -

Det fremgaar heraf, hvorledes der har været en betydelig Nedgang i »Højeste Notering«, medens Kapitelstaxten har været i Stigen; i 1875—79 er højeste Notering 31 Kr. højere end Kapitelstaxten, 1890 er højeste Notering lavere end Kapitelstaxten; medens altsaa Herregaardene og de mere fremskredne blandt de mindre Producenter har haft en Nedgang i Prisen paa deres Smør i den sidste halve Snes Aar paa omtr. 20 pCt., er Smørret fra den store Hovedmængde af smaa Jordbrugere steget 6 pCt. Hvad dette betyder, naar de $\frac{3}{4}$ af Køerne findes i mindre Besætninger, er let at se. Denne Fremgang skyldes ikke udelukkende, men dog for en væsentlig Del Andelsmejerierne.

Den samtidig med Andelsmejeriernes Udvikling stigende Smørproduktion ses af Overskudsudførslen af Smør. I de første Aar af 80erne var denne kun en Snes Mill. Pd., men i de 4 sidste Landbrugsaar (Okt.—Septb.) har den været henholdsvis 35, 47, 52 og 65 $\frac{1}{2}$ Mill. Pd. Her maa dog tages Hensyn til den tiltagende Anvendelse af Margarine, i det sidste Aar henved 10 Mill. Pd. Anvendelsen af Kraftfoder har ligeledes været i stærk Stigen samtidig med Andelsmejeriernes Udvikling, idet den store Indtægt af Mælken, som naaedes derved, animerede til at producere mere, og paa

den ene Side til at udvikle Køernes Produktionsevne, paa den anden Side til at fodre stærkere. I Begyndelsen af 80erne indførtes kun for 5—6 Mill. Kr. Klid og Oliekager, men i de sidste Aar for henved en Snes Mill. Kr., foruden at der indføres meget Korn, som anvendes til Kreaturfoder.

Den betydelig forøgede Indtægt, som Mejeridriften som Andelsforetagende bragte de mindre Jordbrugere, har vakt og skærpet Sansen for denne Art Foretagender hos dem, og dette har vistnok været en stærkt medvirkende Aarsag til, at Oprettelsen af Andelssvineslagterier gik saa let.

Ligesom Centrifugen gav det stærkeste Stød til Anlæget af Andelsmejerierne, gav den smitsomme Sygdom, der udbrod blandt Svinene i Efteraaret 1887, Stødet til Anlæg af Andelssvineslagterier. Tyskland, som havde absorberet den største Del af vor Svineudførsel, lukkede pludselig, og for at kunne benytte England som Afsætningsplads maatte man herhjemme slagte den Del af Svinene, der tidligere vare gaaede levende til Tyskland. Denne Udførsel var i Aaret umiddelbart før Svinesygdommens Udbrud mere end $\frac{1}{4}$ Mill. Svin, saa at der i Virkeligheden paa en gang blev Brug for flere Svineslagterier. I 1887 oprettedes 1 Andelsslagteri, i 1888 oprettedes 6 og i 1889 et lignende Antal, saa at der ved Slutningen af 1889 var 14 Andelsslagterier, som formentlig repræsenterede en Værdi af et Par Millioner Kroner. Medens Andelslagteriernes Antal var omtrent lige saa stort som de andre Svineslagterier her i Landet, kan det ikke antages, at de leverede lige saa stort Produkt, da flere

Privatslagterier ere meget store; man vil neppe fejle meget, naar man antager, at de leverede omtrent $\frac{1}{3}$ af den hele Masse Flæsk.

Medens Andelsmejerierne væsentlig have hævet Værdien og Mængden af det Landbrugsprodukt, som de behandle, og haft en ikke uvæsentlig Indflydelse paa hele Landbruget, gælder noget saadant ikke om Andels-svineslagterierne. Disse have nærmest deres Betydning over for manglende Konkurrence i Svinehandlen, hvorved Landmanden faar for lave Priser; hvilken Betydning de have paa dette Omraade, ligger neppe endnu klart nok for. Hvis de virkelig skulle komme til at spille en virksom Rolle paa dette Omraade, maatte der sandsynligvis kræves en stor og vel ledet Samarbejden blandt Landmændene.

Da Indførselsforbudet mod Svin fra Danmark til Tyskland var hævet i 1890, gik i dette Aar en stor Mængde levende Svin til Tyskland, hvilket maatte fremkalde ugunstige Forhold for mange Svineslagterier, saa meget mere, som deres Antal allerede var for stort til, at de alle kunne have Arbejde nok.

Andre Andelsslagterier end for Svin bestaa, saavidt mig bekendt, ikke her i Landet. Tanken har været fremme, og i Udlandet har der allerede i en Del Aar været agiteret stærkt for Dannelsen af saadanne Slagterier. I en Del Byer i Tyskland og England har man oprettet saadanne Andelsslagterier, og nogle af dem skulle gaa ret godt; andre have dog igen maattet standse, og det synes som denne Art Andelsforetagender har særlige Vanskeligheder at kæmpe med. Fordelen ved Slagterier for Hornkvæg, Faar osv., der ejedes og

dreves af Landmænd, skulde dels være, at man undgik overflødige Mellemmænd, men dels ogsaa en retfærdigere Betalingsmaade, saa at hver Landmand fik Betaling i Forhold til Slagtevægten af Dyret, medens han nu ofte sælger efter levende Vægt eller paa Slump.

Det heldige Resultat af Andelsmejeriernes Virksomhed har direkte og indirekte fremmet Dannelsen af Foreninger sigtende til at fremme det danske Malkekvægs Udvikling, de saakaldte Kvægavlsforeninger, der sikkert ville faa en meget gavnlig Indflydelse. En saadan Kvægavlsforening dannes ved Sammenslutning af flere, i Reglen mindre, Landmænd, der i Fællesskab anskaffe en Tyr; tillige virkes ved Vejledning i Avlen. Det bliver derved muligt at komme ud over den Vanskelighed, som ligger i, at de mindre Landbrugere meget ofte benytte daarlige Tyre til Avl, hvorved Racens Udvikling hæmmes. Da disse Foreninger imidlertid i Reglen ikke have anden Ejendom end Tyren, gaar deres Virksomhed mindre ud paa direkte økonomisk Virksomhed end paa Frugtbargørelse af Sagkundskaben.

Noget lignende gælder om de saakaldte Hesteavlsforeninger.

I Jylland var der i Efteraaret 1890 200 Kvægavlsforeninger. Den største Del af disse vare atter grupperede i Fællesforeninger, af hvilke fandtes 8, omfattende ialt 168 Kvægavlsforeninger. Omtr. 4000 Kvægholdere ere Medlemmer af de jyske Kvægavlsforeninger, kun 3—4 pCt. af det hele Tal af Kvægholdere. Paa Øerne findes henimod 150 Foreninger, der kunne antages at omfatte 8000—9000 Køer. Flere af disse Foreninger

ere sammensluttede under Fællesledelse; nylig er der for hele Sjælland dannet en Centralforening*).

Den første Hesteavlsforening stiftedes i 1887; det nuværende Antal i Jylland udgør omtr. 50; nogle heraf ere dog Aktieselskaber. Disse Foreninger eje i Reglen en Hingst; de virke ikke alene ved Indkøb af denne, men tillige vejledende ved Hesteavl. Flertallet af Hesteavlsforeningerne i Jylland ere Medlemmer af »de samvirkende Hesteavlsforeninger«.

Paa Øerne er der godt en Snes Hesteavlsforeninger; men Tallet er lidt usikkert, da flere Foreninger, der egentlig ere Aktieselskaber, kalde sig Hesteavlsforeninger**).

Før jeg kommer til de egentlige Fællesindkøbs- og Afsætningsforeninger, er der endnu at nævne nogle Foreninger, der gaa ud paa Samvirken til Iværksættelse af Grundforbedringer, Engvanding, Plantning m. m. Da Hedeselskabet har spillet en stor Rolle ved disse Foreningers Dannelse, har jeg henvendt mig til Formanden for det nævnte Selskab, Oberstløjtenant E. Dalgas om Oplysning, og den Meddelelse, han har haft den Godhed at sende mig, lyder i det Væsentlige saaledes:

»Af Foreninger har Hedeselskabet dannet en overmaade stor Mængde, nemlig:

1) Vedk. Anlæg af Engvandingskanaler og disses senere Benyttelse. De kaldes Kanalinteressent-

*) Efter Meddelelse fra Statskonsulent Mørkeberg.

**) Efter Meddelelse fra Statskonsulent Jensen.

skaber, og deres Antal er netop 100 for de fuldførte Kanalers Vedkommende; de andre Interessentskaber ere endnu ikke traadte i Virksomhed. Medlemmernes Antal kan jeg ikke opgive; hele vort Kanal-Arkiv brændte ifjor Sommer i Hesselvig; ved de største Kanaler er der 50 à 100 Medlemmer, ved de mindste 2 à 3 do.; i Gennemsnit er der vel 20, og ialt 2000 Medlemmer. Kanalerne, som ere byggede, have ialt en Længde af 48 Mil og have kostet over 1 Mill. Kroner; de vande ca. 12,000 Tdr. Land, og disse Enges Værdi er ca. 5 Mill. Kroner. Kanalinteressenterne have selv betalt Udgifterne, naar undtages et mindre Tilskud fra Hedeselskabet (20,000 Kr.) og Udgiften ved Selskabets gratis Vejledning, der ganske vist i Løbet af 25 Aar udgør henved 200,000 Kr.

2) Af de 571 større Plantager, som Hedeselskabet nu styrer, ejes en Del af Aktieselskaber, hvis enkelte Medlemmer have Anpart i Forhold til deres Aktiebeløb, en anden Del af Interessentskaber, hvis enkelte Medlemmer have sluttet sig sammen om Tilplantning af deres egne Lodder, der støde op til hinanden, saaledes at Medlemmerne hver for sig beholde Ejendomsretten over disse deres egne Lodder. Her fra Hovedkontoret kan der ikke gives aldeles nøjagtig Oplysning om, hvilke Plantager der ere Aktie- eller Interessent-Foretagender, og især ikke hvor mange Medlemmer, der er i hver Forening. Nøjagtig Oplysning herom kan vel erholdes, men igennem Funktionærerne, og det vil tage Tid. Efter Hovedkontorets Bøger er der: a) 47 Plantageaktieselskaber, som tilplante ialt 8275 Tdr. Land, b) 97 Interessentskaber, som tilplante 7524 Tdr. Land, og i alt væsentligt er

dette rigtigt. For Aktieselskabernes Vedkommende kan omtrentlig gaas ud fra, at der et Medlem for hver 3 à 5 Tdr. Land, altsaa ialt c. 2000 Medlemmer. For Interessentskabernes Vedkommende kan antages, at der er i Gennemsnit 3 Medlemmer i hvert Interessentskab, altsaa ialt 300 Medlemmer. For begge Slags Foreninger kan der omtrentlig angives, at der er tilplantet Halvdelen af Arealet med en Udgift af mellem 20 og 80 Kr. pr. Td. Land (foruden Jordværdi), altsaa at der ialt omtrentlig er anvendt c. 300,000 Kr., hvoraf Staten har tilskudt en Fjerdedel eller 75,000 Kr. De Plantager, som ejes af Enkeltmand, udgøre Resten af de 571 førnævnte, altsaa 427 Plantager indeholdende 31,000 Tdr. Land.

3) Hedeselskabet har i de sidste 3 Aar stiftet 38 Have- og Plantningsforeninger, hvis Formaal er at plante omkring Gaarde og Haver og især levende Hegn. Foreningerne omfatte Jyllands vestlige 300 Kv.-Mil, og i dem findes 170 Bestyrelsesmedlemmer, 772 Kredsforstandere og c. 15,000 Medlemmer. Foreningerne erholde Statstilskud gennem Hedeselskabet, saaledes at Tilskudet anvendes til Halvdelen af Udgiften ved Indkøb af Planterne, altsaa saaledes, at Medlemmerne selv betale den anden Halvdel. Statstilskudet har i 1890 været 35,000 Kr., i 1891 bliver det 36,000 Kr. I 1890 er der anskaffet og plantet for c. 70,000 Kr. Planter, især Fyr og Hvidgran. En nøjagtig Liste over hele denne højst interessante Virksomhed hos disse Foreninger er under Arbejde.

Alle disse mange forskellige Foreninger danne i Forbindelse med Hedeselskabet paa en Maade en stor Forening. Hedeselskabet selv har c. 3700 Medlemmer,

der aarligt bidrage c. 25,000 Kr. til Hedesagens Fremme.

Andelsbagerier findes enkelte Steder, men synes dog kun at være tilstede i ringe Mængde; i Stevns findes nogle, vistnok en halv Snes, Andelsbagerier og ligeledes et Andelsbryggeri; ogsaa i Fredericia findes et Andelsbageri.

Af Andels-Roesukkerfabriker findes kun en eneste, den af afdøde Gehejmekonferensraad Tesdorpf ved Nykøbing paa Falster i Midten af 80erne anlagte Fabrik.

Blandt Indkøbsforeninger forbigaar jeg de egentlige Brugsforeninger, der ere vel kendte, og indskrænker mig til at omtale de Fællesindkøb, der gaa ud paa at skaffe Landmændene deres Produktionsfornødenheder.

De vigtigste Genstande for disse Foreningers Virksomhed er Foderstoffer (Oljekager, Klid osv.), Kunstgødning samt Kløver- og Græsfrø. Bedømmelsen af disse Varer, der ere af meget forskellig Kvalitet og undertiden forfalskede, fordrer en Sagkundskab, som almindelig ikke kan ventes hos den mindre Jordbruger, hvorimod denne Bedømmelse og en passende Kontrol uden Vanskelighed kan foretages, naar Indkøbet foretages i det Større af særlig sagkyndige Folk og med Benyttelse af de Kontrolmidler, man nuomstunder har let Adgang til. Ved et saadant Fællesindkøb opnaar Landmanden derfor, at han faar Varer, der staa i et passende Forhold til Prisen; men der følger tillige en anden stor Fordel med, idet en saadan Omsætning foregaar kontant; herved bidrages til, at der ikke foretages

letsindige Udgifter, og dernæst til, at Landmanden ikke saa let taber sin økonomiske Uafhængighed ved at faa Forskud hos den Handlende.

For saa vidt mulig at belyse det Omfang, som Fællesindkøbene for Øjeblikket have, har jeg henvendt mig til de større Forretninger, der omfatte denne Op-gave og aarlig offentliggøre deres Omsætning; ligeledes har jeg søgt Oplysning hos de Foreninger, der kun have mindre Omsætning eller virke mere i Stilhed, og hvis Adresser velvillig ere mig meddelte af Landhus-holdningsselskabets Konsulent i Kontrollen med Foder-stoffer og Kunstgødning, Professor Stein, samt af Direk-tøren for Markfrøkontrollen Lektor Rostrop. De fleste af disse Foreninger, ialt henved 30, have meget bered-villig meddelt mig de ønskede Oplysninger, men nogle have ikke ønsket Offentliggørelse deraf, saa at jeg ikke kan give en almindelig Fortegnelse.

Den samlede Sum, for hvilken disse Foreninger aarlig i det sidste Forretningsaar have indkøbt, var for Foderstoffer henved 1 Million Kr., for Kunstgødning omtr. $\frac{1}{4}$ Million Kr., for Markfrø 200,000 Kr. Dette udgør kun nogle faa Procent af det hele Forbrugs Værdi og forholdsvis mindst for Foderstoffer, af hvilke der nu alene indføres for en Snes Millioner Kroner. Mange af disse Foreninger gøre dog meget smaa Om-sætninger. Blandt de større kan nævnes:

De samvirkende sjællandske Landboforeningers Ind-købsforretning af Foderstoffer har ifølge Meddelelse fra Formanden i vedkommende Udvalg af Bestyrelsen, Kaptajn Dons, indkøbt Foderstoffer for følgende Beløb:

1888	153,000 Kr.
1889	278,000 -
1890	262,000 -

Landmandsforeningen paa Lolland og Falster til samlede Indkøb. Ifølge Aarsberetningen for 1889—90 omfattede Foreningen 1400 Medlemmer med henved 80,000 Tdr. Land. Det samlede Fællesindkøb havde udgjort godt $\frac{1}{4}$ Mill. Kr. fordelt saaledes:

Foderstoffer	187,000 Kr.	} 245,000
Kunstgødninger...	41,000 -	
Markfrø	17,000 -	

Beløbet er større end i noget foregaaende Aar siden Foreningens Stiftelse 1870.

Holbæk Amts Indkøbsforening for Kunstgødning har i de sidste 20 Aar (1871—90) fordelt for omtr. $\frac{3}{4}$ Mill. Kr. Kunstgødning, altsaa aarlig for en Værdi af henved 40,000 Kr. I de senere Aar har der været nogen Aftagen i Beløbet.

Landmandsforeningen i Jylland til Indkøb af kunstig Gødning (ledes fra Viborg) har i de sidste Aar fordelt for følgende Beløb:

1888	99,000 Kr.
1889	102,000 -
1890	103,000 -

Den er stiftet 1869 og har tidligere haft en større Om sætning, i Aarene 1875—80 dobbelt saa stor som nu.

Saavidt jeg skønner vil den foranførte samlede Sum for Fællesindkøb af Kunstgødning og Markfrø nogenlunde give en Forestilling om det virkelige Omfang; for Foderstoffernes Vedkommende er dette derimod ikke

Tilfældet. I de senere Aar er det nemlig bleven ganske almindeligt, at Andelsmejerierne besørge Fællesindkøbet af Foderstoffer for deres respektive Kredse, og fra flere af de førnævnte Foreninger meddeles, at deres Indkøb ere aftagne i de senere Aar, fordi Distriktets Andelsmejerier have overtaget dette Arbejde. Undertiden foretages Fællesindkøb for flere Andelsmejerier under Et; saaledes findes for Fyn en Centralforening af Andelsmejerier, der iøvrigt foruden Foderstoffer køber Kul og andre Produktionsfornødenheder for Mejerierne. Paa lignende Maade virker den saakaldte Exportforening, der omfatter henved 100 Andelsmejerier, hvis Omsætning ledes fra København. Efter Meddelelse fra denne Forening har den i det sidste Regnskabsaar købt for 200,000 Kr. Foderstoffer foruden Kul m. m.

Fællesindkøb af Kreaturer, der i Tyskland i visse Egne med smaa og fattige Jordbrugere har haft en meget gavnlig Indflydelse paa den der herskende Aager har her i Landet kun spillet en Rolle ved Indkøb af Avlsdyr; allerede i en Aarrække have flere Landboforeninger indkøbt værdifulde Avlsdyr ved sagkyndige Mænd; de indkøbte Dyr sælges senere til Medlemmerne ved Avktion.

Fællesindkøb og fælles Brug af Maskiner har hidtil kun spillet en lille Rolle, endskønt denne Form af Samvirken fortjente en større Udbredelse, da mange Maskiner i det enkelte Landbrug benyttes saa kort Tid, at de meget godt kunne tjene til fælles Afbenyttelse for flere.

Hvad Afsætningsforeningerne angaar, maa man lægge Mærke til, at det er overordentlig vanskeligt for den lille Jordbruger at holde sig à jour med

Markedets Fordringer, og han har ofte ikke Ide om den Fordring, der i den store Handel stilles til Varernes Ensartethed, Godhed, Indpakkingsmaade, ligesom det ofte skorter paa Initiativ til at gøre Forandringer i saa Henseende.

Hovedfordelene ved Afsætningsforeningerne for Landmanden, særlig den mindre, er derfor (naar Foreningerne ere organiserede som de bør være) for det første, at Foreningerne bidrage væsentlig til at afhjælpe foran nævnte Mangler, og dernæst, at det ved Samvirkningen bliver muligt at virke for Varernes Afsætning i Kredse, hvor de hidtil ikke ere nok kjendte, og endelig, at mulige overflødige Mellemandlere spares og at Ringe mellem Forhandlerne kunne brydes.

Blandt Afsætningsforeninger for Mejeriprodukter indtager her i Landet den saakaldte Exportforening for Smør i København, den mest fremtrædende Plads, og der findes, saa vidt mig bekendt, ikke andre Afsætningsforeninger af Betydning for Mejeriprodukter. Denne Forening traadte i Virksomhed i Slutningen af 1888 og naaede snart en stor Omsætning. Den sælger for Tiden Smør fra henvend 100 Andels- og Fællesmejerier til en Værdi af godt 8 Mill. Kr.*) om Aaret. Det er bekendt, at Foreningens Virksomhed har været Genstand for stærk Kritik, og at der er fremkommen mange Udtalelser om, at den Maade, paa hvilken den afsætter Smørret i England, har skadet den danske Smørhandel; men der mangler Udenforstaaende et tilstrækkeligt Materiale af klare Kendsgeninger til at

*) Efter Meddelelse fra Højesteretssagfører Alberti.

dømme i denne Sag. Det er tidligere omtalt, at Foreningen ogsaa beskæftiger sig med Fællesindkøb.

Foreninger til Afsætning af Slagtekvæg ved en fælles Kommissionær eller paa anden Maade findes hist og her i Udlandet, men saavidt vides ikke herhjemme.

Det samme gælder om Afsætningsforeninger for Avlsdyr; disse faa en særlig Betydning, for det første fordi der ikke findes et saa almindeligt Marked for disse som for mange andre Landbrugsprodukter, saa at det ikke er saa let for Køber og Sælger at finde hinanden, hvorved en vis Reklame maa anvendes, navnlig naar Markedet er i Udlandet; dernæst har netop for vore Forhold Afsætning af forædlede Avlsdyr en særlig Betydning; endelig bevares derved bedre en saadan Forretning, end naar de enkelte Landmænd operere hver for sig. Et Tilløb til Dannelsen af saadanne Foreninger er i det sidste Aar sket ved Oprettelse af Bureauer for Salg af Avlsdyr, af hvilke findes et i Odense og et i Aarhus. I Udlandet har Afsætning af Avlsdyr til andre Lande bragt betydelige Fordele, men ogsaa undertiden skadet Avlen i Landet selv, fordi Salget ikke har været ledet tilstrækkelig godt. Det er tilstrækkeligt at minde om Englands og Hollands Afsætning af Avlsdyr til Evropa og Amerika. I Holland (Friesland) eksisterer en Afsætningsforening blandt Kvægavlere med det Formaal at holde Handelen med hollandsk Kvæg i et sundt Spor.

Noget lignende som om Afsætningen af forædlede *improved* Husdyr gælder om Afsætningen af forædlede Frø- og Kornvarer til Saasæd. Af Foreninger, der omfatte dette Formaal, kender jeg dog kun en, »De samvirkende Sogneforeningers Frøhandel«. Den er beregnet særlig

paa at lette Afsætningen for ganske smaa Jordbrugere, og Virksomheden paa dette Omraade er en Gren af de samvirkende Sogneforeningers Virksomhed, der omfatter flere andre Formaal; gennem disse Foreningers Bestyrelse udøves en Kontrol med det Frø, der skal afsættes. Afsætningen udgjorde for

1889 omtr.....	1,500 Kr.
1890 —	4,000 -
1891 —	21,000 -*)

En Vare, for hvilken Afsætningsforeninger for mindre Kredse vilde være særlig paa sin Plads, er Æg; det er sandsynligt, at den Kontrol, som derved kunde øves, vilde kunne gøre megen Gavn ved at hæmme de Misbrug, som true med at skade vor Æggeudførsel til England i høj Grad. Det er mig dog ikke bekendt, at der eksisterer Foreninger af denne Art; men der er nylig af en engelsk Agent her i Landet fremsat Forslag i lignende Retning, gaaende ud paa at lade Andelsmejerierne fungere som Samlingssteder for Æggene.

For Afsætning af Frugt og Havesager findes i Udlandet flere Foreninger blandt Jordbrugere, og der er ogsaa her i Landet begyndt paa Sagen; med Hensyn til disse Varers Ensartethed, Godhed og rigtige Pakningsmaade for Udførslen trænger den mindre Jordbruger i Reglen til Vejledning og Kontrol, og Foreningerne kunne derfor i denne Henseende udøve en meget gavnlig Indflydelse. Paa den anden Side ville saadanne Foreninger have at henvende deres Opmærksomhed paa, at der ikke kommer Overproduktion. En Forening

*) Efter Meddelelse fra Formanden, Redaktør Øehlerik.

væsentlig bestemt til at fremme Udførslen er stiftet i de senere Aar under Navn af »Foreningen til Udførsel af Havesager«.

Foreningen til Udførsel af Havesager er stiftet i Midten af 80erne, ved Initiativ af den nuværende Formand, Mads Johansen paa Fyn, og har nu flere Tusende Medlemmer Landet over. 1889 udførte Foreningen for henved 100,000 Kr., mest Æbler, Tomater, Ribs, Solbær. Foreningen staar i Forbindelse med et Aktieselskab, der har en Kapital af 300,000 Kr. og ejer de 3 Frugtkonservesfabriker ved Faaborg, Svendborg og Nørre-Aaby paa Fyn*).

Til Slutning skal jeg berøre Udviklingen af Andelsvirksomhed og Fællesindkøb paa Landbrugets Omraade i England, Frankrig og Tyskland.

I England har Foreninger til Fællesindkøb længe eksisteret. De saakaldte Landmandsklubber (farmers clubs) have iblandt deres Hovedopgaver den at gøre fordelagtige Indkøb af Gødnings- og Foderstoffer til deres Medlemmers Forbrug; disse Klubber staa i Forbindelse med en Centralforening (central farmers club) i London, og der findes en saadan Klub i næsten hvert Grevskab, undertiden endog flere i et Grevskab. Efter at der er gjort Overslag over Medlemmernes Behov af de nævnte Stoffer, slutter Bestyrelsen Kontrakt med Fabrikkerne eller de Handlende om Leverance til en gros Priser og under Garanti for et vist Indhold af de værdifulde

*) Efter Meddelelse fra Formanden, M. Johansen.

Stoffer, idet der udtages Prøver, efter at Varerne ere samlede i Klubbernes Magasiner. Klubber af denne Art ere meget talrige, især i det nordlige England, hvor hvert Distrikt ofte har sin Klub. Disse Klubber tilsigte ikke nogen Gevinst paa Omsætningen, men sætte deres Hovedformaal i at skaffe gode Varer til passende Priser.

En ligefrem Forretning drive derimod de saakaldte cooperative associations, der foruden Foder- og Gødningsstoffer tillige levere deres Medlemmer Frø samt Maskiner og Redskaber; disse Foreninger levere ogsaa Varer til andre end deres Medlemmer. De have imidlertid en langt mindre Udbredelse end farmers clubs og skulle ikke have udrettet meget.

Foreninger mellem Landmændene til Køb eller Salg af Kreaturer, Korn eller Frugt af større praktisk Betydning findes ikke i England; lige saa lidt findes virkelige Foreninger mellem Landmænd til Afsætning af Mælk, Smør eller andre Mejeriprodukter.

Andelsmejerierne have heller ikke nogen Betydning i England; derimod findes et betydeligt Antal Fællesmejerier*).

I Frankrig har Loven af 21. Marts 1884 fremkaldt en stor Mængde Foreninger, som beskæftige sig med Indkøb af Landbrugets Produktionsfornødenheder (*syndicats agricoles*). Det hedder om disse Foreningers Formaal, at det udelukkende er at undersøge og forsvare Landbrugets økonomiske Interesse. Ifølge de franske landøkonomiske Tidsskrifter var der i Frankrig

*) I Irland er man begyndt Anlæg af Andelsmejerier efter dansk Mønster.

allerede i 1888 400 saadanne Foreninger med 300,000 Medlemmer, og et Par Hundrede af disse Foreninger vare sammensluttede til en Centralforening under Ledelse af la société des agriculteurs i Frankrig.

I Tyskland have de forskellige Foreninger til fælles Omsætning af Landbrugets Produkter eller Forbrugsgenstande (hvorved ses bort fra de egentlige Forbrugsforeninger) allerede en betydelig Udbredelse. Ifølge de seneste Oplysninger, der ere komne mig i Hænde, var der i Begyndelsen af indeværende Aar i Preussen henved 1000 Foreninger for Fællesindkøb og fælles Salg foruden ligesaa mange Fælles- eller Andelsmejerier. Ved en Lov af 4. Juli 1868 tilvejebragtes et Grundlag for saadanne Foreninger, hvorved dog var den Mangel, at saakaldte »eingetragene Genossenschaften« kun kunde dannes ved solidarisk Forpligtelse for de enkelte Medlemmer. I de første Aar efter 1868 er det nærmest Kreditforeninger, der dannes. Saadanne mindre Foreninger opstode i stort Antal og gjorde stor Nytte overfor den Aager, under hvilken det lille Landbrug i Tyskland har lidt saa meget. En nyere Lov af 1. Maj 1889 har fjernet Vanskeligheden med den solidariske Forpligtelse, og det synes, som om de forskellige Foreninger derved have faaet mere Vind i Sejlene.

Det gjælder i Tyskland som overalt, at disse Foreninger have deres største Betydning for det lille og det middelstore Landbrug. Det har derfor mest udbredt sig i Egne, hvor der findes store Mængder af smaa Jordbrug samlede. Særlig er Storhertugdømmet Hessen bekendt for en stor og vel organiseret Udvikling af disse Foreninger.

Det Maal, som Forkæmperne for denne Sag i Tysk-

land stræbe hen imod, ses ret godt af en Resolution, som blev vedtaget paa et Møde, en saakaldet »Landwirthschaftlicher Genossenschaftstag« i Berlin den 19. Jan. d. A., hvortil var mødt Repræsentanter fra forskellige Egne af Tyskland. Resolutionen lyder i det væsentlige saaledes:

Det almindelige Møde for Landbrugets Andelsvæsen anser det for at være paatrængende nødvendigt, saavel i landøkonomisk, som i social Henseende, at Landbrugets Andelsforretninger faa den største Udbredelse, og anbefaler med dette Formaal for Øje:

a) Dannelsen af lokale Andelsforretninger over hele Landet. For hver særlig Forretningsgren dannes en særlig Andelsforretning.

b) Alle de Andelsforretninger, som saaledes tjene Landbrugets Interesser, sammensluttet til et Forbund, hvis Opgave er Revision, Repræsentation udadtil og Udvikling af Andelsvæsenets Organisation. Sammenlutningen bør helst være provinsvis eller i Tilslutning til Landbrugets Centralforeninger eller andre lignende Korporationer.

c) Indenfor hvert Forbund forenes de Andelsforretninger, der beskæftige sig med samme Gren, til en Fællesforretning.

d) For alle Andelsforretninger i et Forbund oprettes en Fælleskasse, som skal besørge Pengeomsætningen og lette Krediten.

e) Alle Forbundene for de forskellige Provinser forenes til en Centralforening.

f) Fælleskasserne forenes til en Bank.

g) Til Fremme af disse Formaal opfordres Landbrugets Centralforeninger eller lignende Korporationer i

Egne, hvor Landbrugets Andelsforretninger endnu ikke ere organiserede, til at nedsætte Kommissioner, der skulle virke til Fremme af Sagen.

Andelsbevægelsen vil, udviklet paa rette Maade, kunne medføre betydelige Fordele for det danske Landbrug; den vil kunne bidrage til, at den lille Jordbrugers økonomiske Selvstændighed sikres, og til, at han faar et passende Udbytte af sit Arbejde; den vil lette tekniske Fremskridt og spare overflødige Mellemmænd. *facilitate* *middelen*

Paa den anden Side vil den, naar den ikke føres i det rette Spor, kunne medføre betydelige Ulemper. Den vil kunne gribe forstyrrende ind i den sunde Handel, den kan give sig i Lag med Opgaver, den ikke magter, og man ser ofte en Tendens til at lægge Hovedvægten paa billige Varer, hvorved den samvittighedsfulde Handlende trykkes.

Betragter man den hele Bevægelse i Forhold til dens Opgave og det Program, der fra forskellige Sider opstilles, maa man sige, at den endnu er i sin Barndom, og at den kan antage store Dimensioner. Man maa derfor haabe, at den kan blive ledet ad en rigtig og sikker Vej, hvorved en Samvirken mellem Handlens og Landbrugets Repræsentanter vilde være af den største Betydning.

Regering og Forvaltning ⁱ Amerikas Forenede Stater.

Westel W. Willoughby and William F. Willoughby:
Government and Administration of the United States. [Johns
Hopkins University Studies in Historical and Political Science.
IX. 1-2. January and February, 1891.] (143 S.)

De tretten amerikanske Kolonier, som i 1775 vovede at trodse den britiske Vælde og som efter en haardnakket Kamp tilkæmpede sig Uafhængighed, havde en fælles Oprindelse, stod alle i Afhængighedsforhold til England og vare befolkede af britiske Undersaatter, men vare dog ikke direkte politisk sammenknyttede. De vare tværtimod adskilte fra hverandre og uafhængige af hverandre. Det Forhold, i hvilket de stod til England, var heller ikke af samme Art: imellem tre Typer af Kolonier maatte der skelnes.

Først de provinsielle eller kongelige Kolonier (provincial or royal colonies). De styredes næsten helt af England, saaledes som England endnu styrer mange af sine Kolonier. I Spidsen for deres Styrelse stod en Guvernør, der udnævntes af den engelske Konge. Han støttedes af et Raad, der ogsaa udnævntes af Kongen. Den engelske Regering meddelte Guvernøren den fornødne Instrux. Ved den be- myndigedes Guvernøren til at indkalde en repræsentativ

Forsamling. Den lovgivende Magt laa saaledes hos Guvernøren, hans Raad, udnævnte af Kongen, og et Underhus, valgt af Folket. Guvernøren havde Veto og Ret til at opløse Folkeforsamlingen. De Love, den lovgivende Forsamling vedtog, maatte ikke stride mod de britiske Love og udkrævede Kronens Stadfæstelse. Guvernøren kunde efter sit Raads Tilskyndelse indrette Domstole, udnævne Dommere, udskrive Soldater osv. Fra Koloniernes Højesteret kunde der appelleres til den engelske Konge.

Dernæst Ejendoms-Kolonierne (proprietary colonies). Den engelske Konge gav ofte Privatpersoner store Landomraader i den ny Verden. Foruden Ejendomsretten erhvervedes i mange Tilfælde Ret til at indrette en Civil-Regering. Ejeren kunde udnævne og afskedige Guvernøren og kunde give ham Ret til at indkalde en lovgivende Forsamling, med Forbehold af Veto-Retten.

Endelig Fribrevs-Kolonierne (charter colonies). Disse Kolonier havde af Kongen faaet Forfatninger eller Fribreve, ved hvilke der indrømmedes visse Begunstigelser og en vis Ret til Selvstyre, som den engelske Regering ikke med Rette kunde tage tilbage. En af de uretfærdige Handlinger, der bidrog saa meget til at vække Kolonierne til Modstand, var netop den engelske Regerings Forsøg paa i 1774 gennem den saakaldte »Regulation Act« at annullere Massachusetts' Fribrev: kunde dette Fribrev annulleres, vilde ingen af de øvrige Kolonier kunne vide sig sikker. Fribrevene vare i det hele meget liberale, tilstod et næsten fuldstændigt Selvstyre. Den udøvende Magt laa, som i de kongelige Kolonier, hos en Guvernør, den lovgivende hos en Forsamling bestaaende af to Kamre. I Massachusetts udnævntes Guvernøren af Kongen og havde Veto; Raadet eller Overhuset valgtes af det folkevalgte Underhus, men Guvernøren kunde forkaste Valgene. I Connecticut og Rhode Island valgtes Guvernør, Raad,

Underhus og alle Embedsmænd ved Folkevalg; Guvernøren havde her intet Veto og Lovene udkrævede ikke kongelig Stadfæstelse.

Syv af de oprindelige Kolonier begyndte som Ejendoms-Kolonier — New York, Pennsylvania, Delaware, Nord og Syd Carolina, Maryland og New Jersey. Nogle af dem, saaledes New York, New Jersey, Nord og Syd Carolina, blev dog lejlighedsvis kongelige Kolonier, og ogsaa Marylands Forfatning blev forandret.

Tre af Kolonierne, Massachusetts, Connecticut og Rhode Island, begyndte som Fribrevs-Kolonier og udleverede aldrig deres Fribreve.

Endelig besad Virginia, Georgia og New Hampshire en Stund Fribreve, men blev senere kongelige Kolonier.

Trods disse Regeringsforskelligheder havde alle Kolonierne meget fælles. Alle hørte de under den britiske Krone; alle Kolonisterne betragtede sig som britiske Borgere og fordrede Rettigheder som saadanne.

Men Kolonisterne hævdede, at det kun var den britiske Konge, ikke det britiske Parlament, som de skyldte Troskab: Kongen var det eneste Baand, der knyttede dem til England; Parlamentet bestod kun af Repræsentanter fra England og kunde følgelig ogsaa kun give Love for England. Senere indrømmedes det imidlertid, at i Sager af almen Interesse for det hele forenede Rige havde Parlamentet Myndighed; men i indre Sager, i Sager, der kun angik Kolonierne, skulde Kolonierne kunne raade for sig selv, og blandt disse Sager hørte Beskatningen. Paa den saakaldte »Stamp Act Congress«, som ni af Kolonierne afholdt i New York 1765, udtaltes det saaledes bl. a.: »Kolonierne ere ikke og kunne ifølge deres stedlige Forhold ikke være repræsenterede i det britiske Underhus. Disse Koloniers eneste Repræsentanter ere Personer valgte af dem og i dem. Ingen Skat kan forfatningsmæssigt paalægges dem uden af deres respektive lovgivende

Forsamlinger.* Den engelske Regering mente derimod, at Parlamentet havde Myndighed til at binde Kolonierne i enhver Henseende, og at Kolonierne ikke havde nogen Rettighed, som Parlamentet ikke kunde annullere.

Ved Revolutionskrigens Begyndelse forlangte Kolonierne ikke fuld Uafhængighed. Dertil dreves de først 1776. Ved Uafhængigheds-Erklæringen af 4. Juli 1776 kastede Kolonierne deres Afhængighed som Kolonier overbord og traadte nu op som Stater. Dette skete ganske simpelt ved, at de selv overtog den Myndighed, Kongen og Parlamentet hidtil havde udøvet. I de Statsforfatninger, mange af Kolonierne udarbejdede i Aarets Løb, fulgtes de gamle koloniale Regeringsformer nøje. Connecticut og Rhode Island indskrænkede sig faktisk til blot at erklære deres Lydigheds-Forhold til England at være ophørt og de beholdt deres gamle Fri-breve uforandrede som Grundlove. I Connecticut antoges ingen anden Statsforfatning før 1818, i Rhode Island ikke før 1842.

Før 1774 bestod der ikke nogen indbyrdes Regerings-Forbindelse mellem Kolonierne. Ethvert Forsøg paa Sammenslutning fra deres Side uden den engelske Konges eller det engelske Parlaments Samtykke vilde være blevet betragtet som Insubordination imod den engelske Regering. Vel sluttede i 1643 fire af Kolonierne den saakaldte »New England Confederation«, der holdt fyrretyve Aar; men denne Sammenslutning vedrørte ikke Lovgivningen eller Regeringen, men var blot en defensiv Alliance, et gensidigt Beskyttelsesforbund, ligeoverfor de fælles Fjender, Fransk-mændene, Hollænderne og Indianerne. I 1754 holdt syv af Kolonierne et Møde, »the Albany Convention«, hvor Benjamin Franklin foreslog en Forening af alle Kolonierne under én Regering. Men »Franklins Plan« gik ikke igennem; den behagede hverken Kongen, for

hvem den var for meget af en Union, eller Kolonierne, der forlangte mere.

Den Forbitrelse, Englands Forsøg paa at beskatte sine Kolonier, uden at tilstaa dem nogen Stemme i Parlamentet, vakte, gav i 1765 Anledning til, at et Flertal af Kolonierne samledes til den ovennævnte »Stamp Act Congress«. Den forhadte Stempelskat toges tilbage, — men England vedblev at beskatte sine Kolonier. Saa opfordrede Virginia alle Kolonierne til at sende Delegerede til et Møde, hvor man i Forening kunde forhandle om de mest hensigtsmæssige Forholdsregler. Saaledes samledes i 1774 den første »Continental Congress«, hvor alle Kolonier paa Georgia nær var repræsenterede. Kolonierne hævdede her, at saalænge de ikke vare repræsenterede i Parlamentet, kunde Skatter kun paalægges dem af deres egne lovgivende Forsamlinger, og at de havde Krav paa de samme Rettigheder som fri Borgere i det øvrige britiske Rige. Snart efter stod Slaget ved Lexington, og da den anden »Continental Congress« samledes i 1775, var Kolonierne rede til med Vaaben at forsvare deres Rettigheder. I en Række Aar laa nu Forbundsmagten hos den »kontinentale Kongres«; den udskrev Soldater og Skatter, stiftede Gæld, sluttede Traktater, erklærede Krig og sluttede Fred; den lovgivende Magt og den udøvende Magt laa hos den.

I 1783 sluttedes Freden med England, og Koloniernes Uafhængighed var nu en fuldbyrdet Kendsgerning. Men deres økonomiske Stilling var sørgelig nok: Finanserne i Uorden, Statskassen tom, Gælden tryk-kende. Og ikke saa snart var Faren for den fælles Fjende fjernet, før indre Splid brød ud: fælles Fare havde samlet Kolonierne, nu begyndte de at falde fra hverandre. Selv under Krigen havde Unionens Svaghed ofte gjort sig gældende, og Washington havde uden Betænkning erklæret, at det var Savnet af en tilstrækkelig centraliseret Myndighed, der havde medført,

at Krigen trak saa meget i Langdrag. I 1783, da Kongressen var samlet i Filadelfia, havde den været saa svag, at en lille Folkehob havde været i Stand til at true den bort fra Hovedstaden til Princeton. Kongressen var ikke engang i Stand til at faa sine Skattepaalæg respekterede; Staterne vægrede sig ofte ved at betale den dem paalagte Del, og Renterne af Statsgælden kunde ikke betales. I 1785 gjorde Kongressen et sidste Forsøg paa at faa sine Skatter respekterede: New York vægrede sig, og ikke en Fjerdedel af hvad Kongressen forlangte, fik den ind. Handlen var i en sørgelig Forfatning; den ene Stat var skinsyg paa den anden, og vedtog Love, der skadede de andre. Massachusetts var i Oprør, og den franske Gesandt skrev hjem: »her er ingen Regering, intet Overhoved, ingen Kongres, ingen Administration«. De »Articles of Confederation«, Kongressen havde vedtaget, vare alt andet end fyldestgørende. Selve Kongressen løb Fare for en fuldstændig Oplosning: adskillige Stater undlod at sende Delegerede for at spare Udgifter. Alle tænkende Borgere saa, at en bedre Union var fornøden, men at den — paa Grund af Forskellighederne mellem Staterne indbyrdes — vilde være vanskelig at faa tilvejebragt. Efter flere forgæves Forsøg lykkedes det endelig at faa samlet en »Constitutional Convention«, hvor alle Stater, med Undtagelse af Rhode Island, var repræsenterede. Femoghalvtredsindstyve Delegerede mødte, næsten lutter dygtige og maadeholdne Mænd: Virginia sendte Washington, der blev Konventets Præsident, og Madison, Pennsylvania Franklin, New York Alexander Hamilton osv. Hver Stat havde kun én Stemme. Konventet delte sig strax i to Partier, det ene repræsenterende de smaa, det andet de store Stater. Hoveduenigheden drejede sig om, hvorledes Repræsentationen i den lovgivende Forsamling skulde fordeles mellem de enkelte Stater, om Repræsentationen — fordelt mellem to Kamre — skulde staa i Forhold til Folkemængden, hvad de store

Stater naturligvis forlangte, eller om der kun skulde være ét Kammer, hvor hver Stat skulde gælde lige meget, — hvad de smaa Stater vilde have. Striden afgjordes ved et Kompromis: det vedtoges, at der skulde være en lovgivende Forsamling, bestaaende af to Huse: et Senat eller Overhus, den mindre talrige Afdeling, og et Repræsentanternes Hus, et Underhus, den mere folkelige og talrige Afdeling. I Senatet skulde hver Stat have lige stor Repræsentation, saa at de smaa Stater stilledes paa samme Fod som de store; — i Repræsentanternes Hus skulde Repræsentationen staa i Forhold til Folkemængden, saa at de store Stater her fik den overvejende Indflydelse. — Et andet Punkt, hvorom der ogsaa stredes, var Slavehandlen: ogsaa det afgjordes ved et Kompromis: det vedtoges, at Slavehandlen endnu i tyve Aar (o: indtil 1808) skulde være tilladt, men at Slaveimporten derefter skulde ophøre. — Et tredje Tvistepunkt drejede sig om, hvorvidt Slaverne ved Beregningen af Staternes Befolkning, hvorefter deres Repræsentation bestemtes, skulde tælles med eller ej. Atter her et Kompromis: det vedtoges, at fem Slaver blev sat lig tre Hvide. — De andre Stridspunkter kom man lettere ud over, og den 17. Septbr. 1787 kunde Konventet slutte sine Arbejder.

Da Konventet endelig var blevet enigt om den ny Forfatning, forelagdes denne Kolonierne til Ratifikation. Det var blevet vedtaget, at Forfatningen skulde træde i Kraft, saasnart ni af de tretten Kolonier havde godkendt den. Men det viste sig at være ikke saa let at samle disse ni Stemmer. To store Partier opstod: »Føderalisterne«, der holdt paa Forfatningen, fordi den muliggjorde det nødvendige Sammenhold mellem Staterne, og »Anti-Føderalisterne«, der nærede partikularistiske Interesser og befrygtede, at den ny Centralmagt vilde knuse Enkelt-Staternes Selvstændighed. Fra den anti-føderalistiske Side udtaltes der endog Frygt for, at da Forfatningen ikke satte nogen Grænse for Præsi-

dentens Genvalg, vilde den samme Præsident kunne blive genvalgt Gang efter Gang og saaledes erhverve en Magt, en Indflydelse, en Stilling som en Monark. Rygter udspreddes endog om, at Føderalisterne havde til Hensigt at indkalde en evropæisk Prins og gøre ham til nominel Præsident, men til faktisk Konge. Imidlertid har det siden Washingtons Dage været fulgt som en ufravigelig Regel — skønt Forfatningen ikke siger noget derom — at en Præsident kun kan genvælges én Gang, altsaa kun kan fungere i to Gange fire Aar*). Vel forsøgte General Grants Venner at faa ham tre Gange valgt til Præsident; men hvor populær Grant end den Gang var, — Folkemeningen, at den samme Mand kun to Gange kan være Præsident, kunde dog ikke trodses.

Endelig efter ni Maaneders heftig Kamp samledes

*) De Forenede Staters Præsidenter:

George Washington	1789—1797
John Adams	1797—1801
Thomas Jefferson	1801—1809
James Madison	1809—1817
James Monroe	1817—1825
John Quincy Adams	1825—1829
Andrew Jackson	1829—1837
Martin Van Buren	1837—1841
Will. H. Harrison	Marts-Apr. 1841 (†)
John Tyler	1841—1845
James Knox Polk	1845—1849
Zachary Taylor	1849—1850 (†)
Millard Fillmore	1850—1853
Franklin Pierce	1853—1857
James Buchanan	1857—1861
Abraham Lincoln	1861—1865 (†)
Andrew Johnson	1865—1869
Ulysses S. Grant	1869—1877
R. B. Hayes	1877—1881
J. A. Garfield	Marts-Spt. 1881 (†)
Ch. A. Arthur	1881—1885
Grover Cleveland	1885—1889
Benjamin Harrison	1889

de fornødne Stemmer: i Juni 1788 sluttede den niende Stat sig til Forfatningen, og dennes Vedtagelse var nu en Kendsgerning. Kongressen berammede Valget af Valgmænd, Præsident-Vælgerne, til den første Onsdag i Januar, Valget af Præsidenten til den første Onsdag i Februar og Præsidentens Tiltrædelse til den første Onsdag i Marts 1789. Dette var nu den 4. Marts, og denne Dato har siden da altid været Præsidentens Tiltrædelsesdag. (Paa Grund af en Forsinkelse tiltraadte Washington dog først den 30. April 1789.)

Saaledes kom da de Forenede Staters Forfatning i Stand, og den har nu holdt over et Aarhundrede*). Nu omfatter den ikke 13, men 44 Stater (foruden 5 Territorier). Den begyndte med at omfatte nogle Stater mellem Atlanterhavet og Allegheny Bjergene med knap tre Millioner Mennesker; nu rækker den fra det ene Verdenshav til det andet og gælder for over tresindstyve Millioner Mennesker.

De Forenede Staters Forfatning sondrer mellem den udøvende, den lovgivende og den dømmende Magt.

Den udøvende Magt er hos Præsidenten, der (tilligemed en Vice-Præsident) vælges (i November) for et Tidsrum af fire Aar af Valgmænd, valgte af hver Stat, saamange Valgmænd som enhver Stat har Senatorer og Repræsentanter paa Kongressen. Præsidenten har Veto, men kun et suspensivt Veto: et Lovforslag bliver trods Præsidentens Veto Lov, naar Kongressen paa ny vedtager det med et Flertal paa $\frac{2}{3}$. Vice-Præsidenten er Senatets Formand; i Tilfælde af Præsidentens Død eller Fratræden bliver han Præsident

*) Modificeret ved nogle »amendments« i 1791 og flere Aar (sidst i 1870).

for Resten af Fireaars-Perioden*). — Præsidentens aarlige Gage er 50,000 Dollars, Vice-Præsidentens 10,000.

Unionens lovgivende Forsamling, Kongressen, bestaar af Senatet og Repræsentanternes Hus.

Senatet bestaar af to Repræsentanter for hver Stat (altsaa nu 88 Medlemmer), valgte af de enkelte Staters lovgivende Forsamlinger for et Tidsrum af 6 Aar, saaledes at $\frac{1}{3}$ af dem aagaar hverandet Aar. Senatørerne skulle være mindst 30 Aar gamle.

Repræsentanternes Hus, der selv vælger sin Formand ved hver Samlings (»Session«) Begyndelse, bestaar for Tiden af 332 paa to Aar valgte Medlemmer, der mindst skulle være 25 Aar gamle (Territorierne repræsenteres af ikke-stemmeberettigede Delegerede). De mindste Stater kunne kun vælge 1 Repræsentant, de største 20, 30, indtil op imod 40. Valgret opnaas ved det fyldte 21. Aar. Siden 1870 gør (ifølge det 15. »Amendment«) Race eller Farve ingen Forskel med Hensyn til Valgret (Slaveri-Institutionen afskaffedes i 1865 ved det 13. »Amendment«). I nogle Stater er Valgretten betinget af, at man svarer Skat.

Enhver af Kongressens Afdelinger afgør selv Gyldigheden af sine Medlemmers Valg. Med en Majoritet af $\frac{2}{3}$ kan et Medlem udstødes.

Senatorer og Repræsentanter modtage i aarligt Vederlag 5000 Dollars (foruden Dækning af Rejseomkostninger). Formanden i Repræsentanternes Hus faar 8000 Dollars.

Kongressen samles hvert Aar i Begyndelsen af December. Hver Kongres varer to Aar, og falder i to Samlinger, »Sessioner«, en lang og en kort. Den lange Session varer fra December i det ulige til Midsommer i det lige Aar; den korte fra December i det lige til

*) Ifølge foranstaaende Note er dette Tilfælde indtraadt fire Gange: i Aarene 1841, 1850, 1865 og 1881.

4. Marts i det ulige Aar. Saa ophører Funktionstiden for alle Medlemmer af Repræsentanternes Hus og for $\frac{1}{3}$ af Senatets Medlemmer. I Begyndelsen af November vælges Repræsentanterne; men de da valgte Kongresmedlemmer indtage deres Sæde først 13 Maaneder senere, d. v. s. naar Kongressen mødes i det næste Aars December, — medmindre Præsidenten har indkaldt en overordenlig Samling, hvad han kan gøre i paatrængende Tilfælde.

En Kongres for et Landomraade som de Forenede Staters maa selvfølgelig have et uhyre Arbejde for sig; men Størstedelen af Arbejdet besørges af de specielle Udvalg, hvori hvert Hus er delt. Dog heller ikke Udvalgene kunne overkomme at behandle alle de Lovforslag, der forelægges dem, og Størstedelen af de indbragte Lovforslag begravnes, »are killed in committee«. Har et Udvalg afgivet en ugunstig Betænkning, hører det til Sjeldenhederne, at det paagældende Lovforslag vedtages. Ændrer et Hus et Lovforslag, som det har modtaget fra det andet, vender Lovforslaget tilbage til dette, og undertiden kan det løbe mange Gange frem og tilbage, inden de to Huse have fattet samstemmende Beslutninger. Naar dette er sket, forelægges Lovforslaget Præsidenten til Vedtagelse; vægrer han sig ved at underskrive o: bruger han sit Veto, bliver Lovforslaget dog Lov, hvis Kongressen derefter vedtager det med $\frac{2}{3}$.

Senatet er for Tiden delt mellem 50–60 Udvalg, Repræsentanternes Hus i omtrent det samme Tal. Begge politiske Partier ere altid repræsenterede i Udvalgene, skønt Flertallet naturligvis besætter de fleste Pladser med sine Folk. I Senatets Udvalg besættes Pladserne sædvanlig i Henhold til Beslutninger paa særlige Partimøder; i Repræsentanternes Hus vælger Formanden Udvalgsmedlemmerne, saa at han faar en overordenlig Indflydelse paa Lovgivningsværket; han er i Virkeligheden næst Præsidenten den vigtigste Mand i de Forenede Staters politiske Samfund.

I den 51. Kongres's lange Session (1889—90) indbragtes der i Repræsentanternes Hus 12,402 Lovforslag og Resolutioner, i Senatet 4,570, tilsammen 16,972. Af Love gennemførtes ialt 1335, medens der i den 50. Kongres's tvende Sessioner gennemførtes 1790 Love.

Møderne, der indledes med Bøn, aabnes i Almindelighed ved Tolv-Tiden og varer til Kl. 4 eller 5; i den travle Tid mod Sessionernes Slutning kunne de dog vare til langt ud paa Aftenen. Om Lørdagen holdes i Almindelighed ikke Møde.

En stor Rolle spiller den saakaldte »caucus«, private Partimøder: en stor Mængde Sager afgøres paa »the caucus«, altsaa ved hvad man kalder »Udentings-Beslutninger«.

De administrative Regeringsforretninger ere fordelte mellem 9 Departementer, nemlig: Stats-, Finans-, Krigs-, Marine-, Indenrigs-, Post-, Justits-, Agerdyrknings- og Arbejds-Departementet. Cheferne for de otte førstnævnte udgøre i Forening Cabinettet. Departementerne ere skabte fra Tid til anden, efter Omstændighedernes Krav. Det yngste er Arbejds-Departementet, der i 1888 fremstod af det siden 1884 bestaaende og fra 1884—88 under Indenrigs-Departementet sorterende Arbejds-Bureau*). Cheferne for Departementerne, altsaa efter vor Terminologi »Ministre«, vælges af Præsidenten, der i Amerika virkelig er »Chief Executive«. Cheferne for Post-Departementet og Justits-Departementet kaldes henholdsvis General-Postmester (Postmaster-General) og Attorney-General. Ellers kaldes Cheferne for de otte første Departementer »Secretary«. Den Embedsmand, der nærmest svarer til, hvad vi kalde »Departements-Chefer«, vil i de Forenede Stater sædvanlig hedde »Commissioner«.

Præsidenten vælger, som sagt, selv sine Ministre (og nogle af de andre øverste Embedsmænd), og Præsi-

*) Jfr. Nationaløkonomisk Tidsskrifts tidligere Artikler derom.

denten og Ministrene udnævne alle Regeringskontorernes Embedsmænd. Da deres Personalkundskab imidlertid har sine Grænser, er den Skik opstaaet, at alle Embeder, der ikke høre ind under »the Civil Service Commission«, besættes efter Kongresmænds Anbefaling. Før Jackson blev Præsident, betragtedes Udnævnelserne som livsvarige, men i 1828 indførte Jackson det saakaldte Rovsystem, hvorefter »Rovet tilhører Sejrr Herren«. Fra 1789 til 1828 havde kun 74 Afskedigelser af Embedsmænd fundet Sted; men Jackson afskedigede ved sin Tiltrædelse 2000 Embedsmænd. Fra da af og indtil 1883 har det sejrende Parti afskediget saa godt som alle de Embedsmænd, der hørte til Modpartiet, og erstattet dem med sine egne Folk. I 1883 gennemførtes den saakaldte »Civil Service Act«, ifølge hvilken Poster under de ni Departementer i Washington, under de Toldembeder og Postkontorer, hvor der er ansat 50 eller flere Embedsmænd, og under endnu nogle Kontorer, tilsammen omtrent 28,500 Poster, kun maa besættes med Personer, der ved at bestaa Examen have godtgjort deres Duelighed. Derved ere de demoraliserende Virkninger af det politiske Rovsystem blevne begrænsede.

The Secretary of State (8000 Dollars i aarlig Gage) betragtes som den første i Rang mellem Ministrene, altsaa som »Premierminister«. Under ham høre de udenrigske Sager, dog ogsaa visse indenrigske Sager, f. Ex. saadanne som i andre Lande vilde høre under »Conseilpræsidenten«.

Overhovedet kan der under de forskellige Ministerier være henført Sager, som man ikke vilde vente at finde netop paa de Steder.

Under Krigsministeriet finder man saaledes Sager, der i andre Lande i Almindelighed henhøre under »Ministeriet for offentlige Arbejder« (forsaavidt et saadant findes), f. Ex. Bygning af Broer, Havne, Forbedringer af Floder osv., fordi saadanne Arbejder ofte

føres under Tilsyn af Hærens Ingeniører. Hæren kommanderes af 1 Generallieutenant med 3 Generalmajorer og 6 Brigadegeneraler; den tæller omtrent 26,000 Mand. (Den regulære Armés Fredsstyrke; — men den samlede Krigsstyrke sættes til 8 Millioner Mand). Et af de Spørgsmaal, hvormed Krigsdepartementet særligt er beskæftiget, er Spørgsmaalet om, hvorledes Tallet af Desertører kan bringes ned: det udgør for Tiden aarlig 10 à 15 pCt. af Hærstyrken. (Den regulære Armés Rekruttering sker ved Hværvning). Et andet Spørgsmaal er Spørgsmaalet om Forstærkningen af Kystforsvaret.

Under Marinedepartementet hører af aktive Officerer 1 Admiral, 1 Viceadmiral, 6 Kontreadmiraler, 10 Kommandører samt Flaadens ørrige Mandskab, ialt c. 12,000 Mand.

Finansdepartementet har i de senere Aar navnlig været optaget af Spørgsmaalene om Toldtarifen, af Sølvsørgsmaalet, Spørgsmaalet om det nationale Bankvæsen, der staar under Tilsyn af »the Comptroller of the Currency« osv.

Indenrigsdepartementet har især været optaget af Pensionsspørgsmaalet. Pensionsvæsenet hører nemlig under dette Departement. Ved en Lov af 1818 tilstodes der Pension til alle dem, som havde tjent $\frac{3}{4}$ Aar i Revolutionskrigen, og de senere Krige ere efterhaanden blevne inddragne herunder. Borgerkrigen i Begyndelsen af Treserne forøgede i en uhyre Grad Pensionsbyrden. I 1889 udgjorde Antallet af Pensionister over $\frac{1}{2}$ Million, og de udbetalte Pensioner løb op til omtrent 100 Millioner Dollars, hvoraf kan ses, at det just ikke er rene Smaasummer, som det drejer sig om. Men endnu yderligere vil Pensionsbyrden stige ifølge en Lov af 27. Juni 1890, efter hvilken der vil blive tilstaaet gamle Soldater Pensioner i Anledning af »disabilities«, som ikke kunne bevises at hidrøre fra Tjenesten. Formanden i Repræsentant-

ernes Hus erklærede om denne Lov, at den var »det mest ædelmodige Stykke Pensions-Lovgivning, der nogensinde er bleven vedtaget af nogen Nation.« — Under Indenrigsdepartementet hører ogsaa Undervisningsspørgsmaal. — Fremdeles den offentlige Jord: the public lands. Før 1781 havde kun nogle af Staterne nøjagtigt bestemte Grænser; andre gjorde Fordringer paa ubestemt store Landomraader, der kunde strække sig lige hen til Stillehavet. Men et Hovedstridspunkt var netop disse Landomraader: Staterne med liden eller ingen Jord var misundelige paa Staterne med de store Landomraader. Den definitive Sammenlutning mellem Staterne kom først i Stand, efter at der var opnaaet Overenskomst om, at al offentlig Jord skulde afstaas til Forbundet. Forbundet kom saaledes i Besiddelse af uhyre Landomraader. Imidlertid indrømmedes det, at de Indianer-Stammer, der uden at opdyrke disse Landomraader dog havde befolket dem og drevet Jagt paa dem, havde en vis partiel Ejendomsret over dem, og som Erstatning for denne gaves der Indianerne enten Smaasummer eller indrømmedes dem visse Rettigheder, inden Jorden overlodes den hvide Mand til Opdyrkning; men det forbødes Indianerne at sælge denne partielle Ejendomsret til andre end Forbundet. Forbundet har paa sin Side disponeret over den offentlige Jord paa forskellige Maader: store Strækninger ere blevne overladte til Skoler og Universiteter, til Jernbaneselskaber, til forskellige økonomiske Formaal, og betydelige Mængder ere ogsaa for en meget billig Betaling blevne overladte til private Kolonister.

Under Postdepartementet hører et overordenligt stort Personale, — men et meget usikkert ansat: for Størstedelen høre Postmestrene ikke under »the Civil Service Commission«, — og i 1820 vedtoges en Lov, hvorefter Postmestrenes Funktionstid begrænsedes til 4 Aar.

Helt udenfor de nævnte ni Departementer ligger

nysomtalte »Civil Service Commission«, endvidere en »Interstate Commerce Commission« (der behandler de mange Tvistepunkter angaaende Jernbanernes Tarifvæsen m. m., forsaavidt Jernbanerne gaa gennem mere end én Stat), en Fiskerikommission, Regerings-Trykkeriet og nogle videnskabelige Institutioner.

Foruden de individuelle Staters Domstole bestaar der i de Forenede Stater Forbunds-Domstole med den Op-gave: at sikre en ensartet Fortolkning af Lovene udover den hele Union; at afgøre Stridigheder mellem de forskellige Stater eller Borgere af forskellige Stater; at fortolke selve Forfatningen, og at afgøre Spørgsmaal, der maatte opstaa om, hvorvidt de enkelte Staters Love ere stemmende med Unions-Forfatningen, overhovedet om Staterne holde sig indenfor de Grænser, Unions-Forfatningen har draget for deres Magtomraade. Disse Forbunds-Domstole ere baade Underdomstole og en Højesteret.

Sidstnævnte, the Supreme Court, bestaar af en »Chief Justice« og ni Dommere. Den har efterhaanden faaet saa mange Sager at kende i, at den bestandig er betydeligt agterud: det tager i Almindelighed tre eller fire Aar, inden en Sag naar frem til Paakendelse. Domstolen har stadig været en meget væsenlig Støtte for Forbunds-Magten, et mægtigt Bolværk imod Enkeltstaternes Forsøg paa at svække den føderale Forbindelse. Et Par Exempler paa Domstolens Kendelser skulle her anføres, for derigennem at give en Antydning af dens Indflydelse i nævnte Retning:

I 1793 kom Sagen *Chisolm vs. Georgia* for Retten. Chisolm, en Mand fra Nord-Carolina, stævnedes Staten Georgia for Betaling af en Sum Penge, og i Henhold til Forfatningens Art. III, der siger, at de Forenede

Staters Domsmyndighed ogsaa gælder Stridigheder mellem en Stat og en anden Stats Borgere, dømte Retten i hans Fævor. Denne Kendelse vakte saa megen Misfornøjelse, at det 11. »Amendment« vedtoges, hvorefter de Forenede Staters Domsmagt ikke skal gælde i Sager, der anlægges mod en af de Forenede Stater af Borgere i andre Stater. Følgen heraf er bleven, at en Stat kan vægre sig ved at honorere sin Gæld. — I 1819 fældedes Dom i Sagen *McCulloch vs. Maryland*. De Forenede Stater havde oprettet en Nationalbank, som mange af Enkeltstaterne ikke holdt af. Maryland forsøgte at ødelægge Banken ved at lægge en høj Skat paa en Filial af den indenfor Statens Grænser. Havde Maryland Lov til at gøre sligt, vilde en Enkeltstat kunne ødelægge en Institution, som Forbundsregeringen havde skabt. Retten stillede sig paa Forbundsregeringens Side og erklærede det for stridende mod Forfatningen, at en Stat vedtog Love, der kolliderede med Forbundslovene. — I 1857 afgjordes Sagen *Dred Scott vs. Sandford*. Dred Scott, en Negerslave i Missouri, var bleven ført over til Territoriet Minnesota, hvor ifølge Missouri Kompromis'et af 1820 Slaveriet ikke eksisterede. Efter af sin Herre at være bleven ført tilbage til Missouri, forlangte Scott sin Frihed, idet han gjorde gældende, at han frivilligt var bleven ført over til et Territorium, hvor Slaveriet ikke var tilladt. Højesteret kendte, at Kongressen aldrig havde haft Magt til at vedtage Love, hvorved det forbødes Slaveejere at ned-sætte sig i Territorier og dog beholde Magten over deres Slaver. Hele Landet var dengang netop meget ophidset i Anledning af Spørgsmaalet om, hvorvidt Slaveriet skulde forbydes ved Territorierne Kansas's og Nebraskas Optagelse som Stater, og Højesterets Kendelse, hvorved »the Missouri Compromise Act« faktisk annulleredes, og som direkte pegede henimod at faa Slaveriet indført i de ny Territorier, forøgede Ophidselsen i høj Grad. I denne Kendelse stod der, at dengang da Forfatningen

vedtoges, havde det været den almindelige Mening, at Negerne ikke havde nogen Ret, som den hvide Mand var forpligtet til at respektere. En direkte Følge af denne Sag blev det, at Norden nu indtog et mere udpræget Standpunkt mod Slaveriet: det republikanske Anti-Slave-Parti vandt i Styrke, dets Kandidat, Abraham Lincoln, valgtes til Præsident i 1861, og Borgerkrigen fremskyndedes. — Endelig kunne anføres forskellige Sager angaaende Papirspenge-Spørgsmaalet kort efter Borgerkrigen. For at skaffe sig Betalemidler havde Regeringen udstedt ufunderede Papirspenge, som erklæredes at være »legal tender«, d. v. s. Loven gjorde dem til tvunget Betalemiddel; de skulde betragtes som lige med Guld og Sølv. Der opstod Spørgsmaal om, hvorvidt Forfatningen gav Regeringen Ret til at gøre sligt. Højesterets Kendelse gik ud paa, at Regeringen havde saadan Ret.

Medens ifølge Forfatningen nogle Sager strax gaa til den føderale Højesteret, fungerer denne tillige — og især — som øverste Appellinstans, dels for de Sager, der komme til den fra de lavere føderale Domstole (Circuit Courts), dels for de Sager, som komme fra Staternes øverste Domstole, naar det drejer sig om Spørgsmaal af føderal Betydning, om Fortolkning af en Forbundslov. — Der er fire Grader af Love i de Forenede Stater: øverst de Forenede Staters Forfatningslov (»the Constitution«); dernæst de Forenede Staters Love (»Statutes«), vedtagne af Kongressen; fremdeles Staternes Forfatningslove; endelig, nederst, Staternes Love, vedtagne af Staternes lovgivende Forsamlinger. I Tilfælde af Konflikt viger den lavere Lov for den højere.

Da de tretten Kolonier forenede sig til en Union, afstod de til den almindelige Regering det store ikke-optagne vestlige Landomraade. Ud af dette blev der efterhaanden dannet Stater. Andre Stater kom til paa anden Maade, f. Ex. ved Annexion eller ved Adskillelse af Landomraader af de bestaaende Stater. For Tiden omfatter Unionen 44 Stater, 4 Arealer under saakaldt territorial Regering (Utah, Arizona, New Mexiko og Oklahoma), Distriktet Columbia og de to ikke organiserede Territorier, det indianske og Alaska.

I »Territorierne« er, som i Staterne, Forbundsforfatningen Grundloven; men i Modsætning til Staterne have Territorierne ikke selv nogen Forfatning, men styres af Kongressen, til hvilken de hverken sender nogen Senator eller nogen Repræsentant, men kun en ikke-stemmeberettiget »Delegeret«. I hver af de fire organiserede Territorier findes: en Guvernør, udnævnt af Præsidenten paa fire Aar, forskellige andre exekutive Embedsmænd, og et vist Antal Dommere, udnævnte af Præsidenten; endvidere en lovgivende Forsamling, bestaaende af et Raad paa 12 og et Repræsentanternes Hus paa 24 Medlemmer, valgt af Territoriets Befolkning paa 2 Aar; — men de Beslutninger, den hvert andet Aar sammentrædende Forsamling vedtager, udkræve Kongressens Stadfæstelse for at blive til Love. Naar Territoriet er blevet tilstrækkeligt folkerigt, kan det optages som »Stat«, forudsat at Kongressen gaar ind derpaa, og at den ny Stat faar sig en Forfatning, der godkendes af Folket, er republikansk i sin Form, yder Borgerne, uden Hensyn til Race eller Farve, lige politiske og borgerlige Rettigheder, tilstaar Religionsfrihed og øvrige sædvanlige borgerlige Friheder, og ikke staar i Strid med Forbundsforfatningen.

Som anført er Tallet af »Stater« nu voxet op til 44. En enkelt af dem (Texas) har et Landomraade, der er betydeligt større end det tyske Riges, — en anden er ikke større end t. Ex. Fyn. Den folkerigeste blandt dem (New

York) har en Befolkning paa 6 Millioner, — den folkefattigste (Nevada) kun 44,000. Der er saaledes stor Forskel paa dem i disse Forhold. Men alle have de deres Forfatningslov, deres øvrige Love, lovgivende Forsamling, udøvende og dømmende Myndigheder, og overhovedet de fleste af de Rettigheder, som en suveræn Stat sædvanlig er i Besiddelse af; — dog have de ikke Ret til at træde ud af Unionen, og Unionsforfatningen har forbeholdt Unionen alene visse Beføjelser og draget sine Grænser for Staternes Magtomraade.

Den lovgivende Forsamling bestaar i alle Staterne af to Kamre, et Overhus (»Senat«) og et Underhus (i de fleste Stater kaldet »Repræsentanternes Hus«). Almindelig Valgret for alle Mænd over 21 Aar er Reglen; i otte Stater er Almissenydende dog udelukket fra Valgret, og i nogle faa kræves et vist Dannelsesminimum (i Almindelighed dog ikke mere end sædvanlig Læsefærdighed). Senatet tæller i Delaware kun 9, i Illinois derimod 51; Repræsentanternes Hus tæller i Delaware 21, i New Hampshire 321 Medlemmer (henholdsvis Minimum og Maximum af Medlemstal). Sessionerne afholdes i 38 af Staterne kun hvertandet Aar og deres Længde er fastsat til et vist Antal Dage. I alle Stater, paa fire nær, maa de af Forsamlingerne vedtagne Lovforslag stadfæstes af Guvernøren for at blive Love; men Guvernørens Veto er kun suspensivt: i de fleste Stater kan det omstødes af et $\frac{2}{3}$, i to af et $\frac{3}{5}$ Votum, og i nogle af et simpelt Flertal i begge Huse.

Den udøvende Magt ligger hos en Guvernør, valgt paa 1 à 4 Aar. I fire Stater har han ikke noget Veto mod Legislaturens Beslutninger. Næst Guvernøren er der i Almindelighed en »Lieutenant-Governor«, der er Senatets fødte Formand. De fleste Embedsmænd vælges ved Folkevalg.

Dommerne vælges ogsaa i de fleste Stater af Folket,

i otte dog af Guvernøren og i fem af den lovgivende Forsamling.

Ligesom Unionen deles i Stater, saaledes deles Staterne i Kommuner. Den kommunale Enhed i Ny-Englands-Staterne hedder »town« eller »township«, og tæller i Almindelighed under 3000 Indbyggere: Det rene Demokrati hersker her: den øverste styrende Magt ligger ikke hos en repræsentativ Forsamling, men umiddelbart hos Folket, der hvert Aars Foraars samles til et »town meeting«. Her aflægges Beretning om Forvaltningen i det foregaaende Aar og Embedsmænd vælges for det kommende, Skatter og Afgifter m. m. bestemmes. De kommunale Anliggender ere hovedsagelig Skole-, Politi-, Sundheds-, Fattig- og Vejvæsen. Flere »towns« forenes til et Grevskab, »county«, hvorunder dog kun Sager af forholdsvis mindre Betydning sortere. — I de sydlige Stater bestaar ikke town-Systemet; men den kommunale Enhed er her større og kaldes »county«. Her finder man atter ikke det rene Demokrati, men det repræsentative System. Den øverste udøvende Embedsperson er Sheriff'en. — I de vestlige Stater findes town- og county-Systemerne blandede sammen under meget afvejlende Former. — Forskellige fra Landkommunernes Organisation er By-Kommunernes. »The Chief Executive« i »the City« er »the Mayor«. Han vælges direkte af Folket paa 1, 2, 3 eller 4 Aar. Han har næsten altid et Veto ligeoverfor Kommunalrepræsentationens Forsamlinger, men kun et suspensivt Veto, der kan omstødes ved et $\frac{2}{3}$ Votum. De øvrige kommunale Embedsmænd vælges undertiden af Folket, undertiden af Mayor'en, undertiden af den kommunale Legislatur. Denne, kaldet »the City Council«, bestaar i de større Byer i Almindelighed af to Kamre (»the Board of Aldermen« og »the Common Council«), i de mindre af et. Forsamlingen vælges af Folket; dens Forordninger kaldes »ordinances«. De kommunale Dommere vælges af Folket. — Den municipale Ordning

er det svageste Punkt i de Forenede Staters Forfatning: næsten i alle de Forenede Staters store Byer florerer Bestikkelighed blandt de kommunale Myndigheder. Spørgsmaalet om en Reform af »the city government« hører for Tiden blandt de vigtigste offentlige Diskussions-Emner i Amerika.

I 1889 opkrævede Unionen som Netto-Indtægt en Sum paa 387 Millioner Dollars. Deraf skyldtes næsten $\frac{3}{5}$ Tolden, nemlig c. 224 Mill., medens de saakaldte »internal revenue duties« indbragte noget over 130 Mill. (hvoraf atter næsten 100 Mill. var Afgifter af Spirituosa og gærede Drikke, og over 30 Mill. Afgift af Tobak). Endvidere har Unionen nogen Indtægt ved Salg af Land m. m.

Udgiften til Unionens Postvæsen dækkes omtrent af Porto-Indtægten.

I Staterne maa der ikke opkræves Told; — dette forbyder Forbundsforfatningen. Staterne ere derfor for Størstedelen henviste til at faa deres Udgifter dækkede gennem direkte Ejendomsskatter. Disse opkræves, af Nemhedshensyn, samtidigt med og ved de samme Personer som Kommunernes Skatter (men uafhængigt af Forbundsskatterne). Tingen ordnes i Almindelighed saaledes:

Naar Statens lovgivende Forsamling har bestemt, hvilken Sum der skal opkræves, fordeles denne Sum mellem de enkelte Grevskaber (eller i Ny England direkte mellem »the townships«) i Forhold til Værdien af den i Grevskaberne værende Ejendom, eller der fastslaas en vis Procent, hvormed Skatten skal opkræves. Paa samme Maade fordeler Grevskabet mellem de mindre kommunale Afdelinger (»townships«, »cities«) ikke blot, hvad disse have at erlægge til Staten, men

ogsaa hvad de skulle yde til Grevskabs-Formaal. Naar altsaa Myndighederne i »the township« eller »the city« opkræver Skatterne hos de enkelte Borgere, opkræve de paa en og samme Tid tre forskellige Skatter: Skatten til Staten, Skatten til Grevskabet, Skatten til Sognet eller Byen. Sognet eller Byen holder saa tilbage den Del, der tilkommer den, og fremsender de to øvrige Dele til Grevskabet, der derefter holder sin Del tilbage og fremsender Statsskatten til Staten. Disse Skatter ere overvejende Ejendomsskatter og atter især Grund- og Bygningsskatter. Det, Staterne faa, er forholdsvis det mindste: Borgerne maa væsenlig svare paa den ene Side til Unionen, paa den anden Side til de kommunale Underafdelinger. Alle Staterne tilsammen har en Indtægt, der kun udgør $\frac{1}{3}$ af Forbundsindtægten. For Byerne blive Sporvejs-Linjer, Gas- og Vandværk o. lgn. efterhaanden stedse mere en Indtægtskilde.

Udgifterne dækkes i Staterne og Kommunerne meget jævnlign ikke fuldt af de ordinære Indtægter: her maa ofte leves paa Kredit. Derimod naa Forbunds-Udgifterne nu langt fra Indtægterne: i 1889 løb de kun op til c. 300 Millioner Dollars. Deraf gik c. 40 Mill. til Gældens Forrentning, c. 90 Mill. til Pensioner, c. 80 Mill. til »Civil Service«, c. 66 Mill. til militære Formaal, c. 7 Mill. til Indianerne. Postvæsenets Udgifter dækkes, som sagt, væsenligst ved Porto-Indtægten. Staternes Udgifter ere forholdsvis ikke store, men Kommunernes desto større og stigende efter en stærkere Maalestok end Befolkningen. — Bevillingsmaaden er i Forbundet og i Staten omtrent den samme: for Kongressen forelægger Præsidenten hvert Aar sit Finanslovforslag under Navn af det »aarlige Brev«, »Annual Letter«. Hvad der her forlanges, ned sættes altid af Underhuset — i hvilket alle Bevillingslove først skulle forelægges —, men naar det saaledes reducerede Forslag kommer til Senatet, forøger dette atter Summerne, og sluttelig kommer Repræsentanternes

Hus og Senatet efter Konferencer i Fællesudvalg overens om et Kompromis-Forslag, der saa gaar igennem. Kongressen bevilger altid betydelige Summer til Fremme af lokale Interesser, særligt Forbedringer af Floder og Havne. Det vides, at mange af de saaledes bevilgede Udgifter uden Skade kunde spares, men Medlemmerne enes dog om at bevilge dem, og deres Formaal er i en væsenlig Grad at gøre de respektive Medlemmer populære i deres Valgkredse, der sætte Pris paa, at de størst mulige Beløb af offentlige Midler komme til Udbetaling i dem.

En Hovedrolle paa Udgiftsbudgettet spiller Gældens Forrentning. Forbundets Gæld skriver sig hovedsagelig fra Borgerkrigen: den havde sin største Højde i i 1865, nemlig 2,382 Millioner Dollars (den 31. Avgust), hvortil svarede en aarlig Rente af 151 Mill.; i de senere Aar er der blevet afdraget betydeligt paa den, saa at den rentebærende Del af Gælden i 1889 var nedbragt til 830 Mill. Dollars, i aarlig Renteudgift 34 Mill. — Staternes Gæld er af meget forskellig Størrelse i de forskellige Stater, — enkelte Stater ere gældfrie, andre stærkt forgældede; tilsammen udgjorde Staternes Gæld den 1. Juni 1890 238 Mill. Doll. Nu vise Staterne nogen Tilbøjelighed til at trække sig tilbage fra Pengemarkedet, — men Kommunerne indtage saa deres Plads: den kommunale Gæld er nu meget betydelig og er i stærk Stigning. — Foruden den ovennævnte rentebærende Gæld har Forbundet under Form af Papirpenge en yderligere Gæld, vi nu strax skulle nævne.

Af Mønter cirkulerer: I Guld 20-Dollars-Stykker (double eagle), 10-Dollars (eagle), 5-, 2½-, 3- og 1-Dollars. Endvidere »gold certificates«, en Seddel, af Udseende som en almindelig Banknote, der attesterer,

at et tilsvarende Beløb (20 Dollars), i Guld er blevet deponeret i Forbundskassen og paa Anfordring udbetales til Ihændehaven af Guld-Certifikatet mod dettes Udlivering. Disse Certifikater forøge altsaa ikke Mønt-Cirkulationen. I Sølv Dollars-Stykker; endvidere Sølv Certifikater af samme Art som Guld-Certifikater. Af Skille-Mønt dels »subsidiary coins«, der ere lovligt Betalingsmiddel indtil 10-Dollars, og »minor coins«, der ere lovligt Betalingsmiddel indtil et Beløb af 25 cents.

Dernæst: »Treasury Notes«. Herunder høre de ufunderede Papirspenge, der sædvanlig kaldes »greenbacks« paa Grund af deres grønne Ryg. De udstedtes oprindelig under Borgerkrigen, og udgøre i Virkeligheden en Del af Statsgælden (den ikke rentebærende Del). De ere tvungent Betalingsmiddel. Oprindelig var de uindløselige, men siden 1879 ere de gjorte indløselige, og Statskassen holder for at sikre deres Indløselighed en Metalbeholdning paa 100 Millioner. Nu antages de derfor for den Værdi, de lyde paa.

Endelig: »National Bank-Notes«. Disse Banknoter udstedes ikke af Staten, men af de nationale Banker. En »National Bank« kan stiftes af Privatmænd med en Kapital paa mindst 100,000 Dollars. En Tredjedel af Kapitalen skal i Form af Statspapirer deponeres i Forbundskassen. Banken kan derefter udstede Sedler indtil et Beløb af 90 pCt. af Depositum'ets Størrelse. Regeringen indestaar for Betalingen, og Sedlerne circulere derfor aldeles trygt. Sedlerne skulle være indløselige paa Anfordring; gaar Banken fallit, betaler Regeringen, der paa sin Side bliver dækket ved Depositum'et. Forskellen mellem disse Banksedler og ovennævnte »Greenbacks« er denne: sidstnævnte indeholde et Løfte fra Staten om at betale og ere tvungent Betalemiddel; førstnævnte ere udstedte af et privat Selskab og ere ikke tvungent Betalemiddel; — Banknoten er indløst, naar Banken giver Greenbacks eller Mønt for

den; en Greenbacks er kun indløst, naar Regeringen giver Guld for den.

Ifølge Finansministerens Beretning af 1889 var der i Statskassen, i Bankernes Kasser og i fri Cirkulation af

Guldmønter (og Guldbarer).....	680	Mill. Dollars,
Sølvmonter (og Sølvbarer).....	344	— —
Treasury Notes	347	— —
National Bank-Notes	211	— —
Subsidiary Coins	77	— —

Tilsammen omtrent 1660 Millioner Doll. eller c. 27 Doll. pr. Hoved (Guld- og Sølvcertifikater selvfølgelig ikke medregnede).

Ved »the Compromise Silver Bill« af 14. Juli 1890 bemyndigedes Finansministeren til hver Maaned at opkøbe $4\frac{1}{2}$ Million Unser Sølv, og derfor udstede indløselige Skatkammer-Noter.

De Forenede Staters Forbunds-Regering er »a government of enumerated powers«, og afviger forsaa-
vidt principielt fra Regeringen i de individuelle Stater. Alle ere enige om, at Forbundet kun besidder den Myndighed, som Forfatningen specielt indrømmer det, medens Staterne besidde hele den Myndighed, som ikke er enten forbeholdt Forbundet alene eller forbudt Staterne ved Forfatningens Ord. Naar Forbundet vil udføre en Handling, maa det bevises, at Forfatningen giver det Lov dertil; — naar Staten vil gøre det, behøver det blot at bevises, at den paagældende Handling ikke er forbudt. Opstaar der Strid om en Kongres- eller Stats-Lovs Forfatningsmæssighed, afgør Forbundets Højesteret Striden.

Men lige siden den amerikanske Forfatnings Ved-

tagelse har der altid været to store politiske Spørgsmaal fremme, og i de modstridende Svar paa disse Spørgsmaal ligger de store politiske Partiers respektive Trosbekendelser. Det ene Spørgsmaal er dette: Hvorvidt rækker den Magt, Forfatningen indrømmer Forbundet? Det andet dette: Af hvad Natur er i Virkeligheden Unionen? hvorvidt ere Staterne berettigede til at modsætte sig saadanne Forbunds-Handlinger, som de betragte som forfatningsstridige? kan en Stat endog som sidste Udvej melde sig ud af Unionen?

1. Det nordamerikanske Forbund var Resultatet af tretten uafhængige Staters Sammenslutning, — frivillige Sammenslutning formelt set, men dog en Sammenslutning, der blev paatvungen ved Erkendelsen af, at det var blevet nødvendigt at skabe en Centralmagt, der kunde skaffe sig Lydighed indadtil og Respekt udadtil. Det konstituerende Konvent havde at bestemme, hvilke Beføjelser der skulde tilkomme Centralmagten, — et yderst vanskeligt Arbejde. Paa den ene Side var det nødvendigt at skabe en Centralmagt af en saadan Styrke, at den kunde opfylde sin Opgave; — paa den anden Side maatte den ikke blive saa stærk, at de enkelte Staters fri Selvstyre kunde komme i Fare: Forbundsmagten maatte kun række saa vidt som Hævdelsen af en effektiv Nationalregering krævede; Staterne skulde, saa vidt muligt, beholde deres Regeringsrettigheder ubeskaarne; Forbundsmagt og Statssuverænetet skulde, med andre Ord, bringes i Samklang. For at løse dette Problem greb Konstitutionens Forfattere til den Udvej: at benytte sig af meget elastiske Ord, der — efter Tidsomstændighederne — vilde kunne udvides eller indskrænkes. De lod, for Exempel, Forfatningen udsige, at »Repræsentanternes Hus vælger selv sin Formand og andre Embedsmænd«, — men det blev Eftertidens Sag at ordne Forholdet saaledes, at denne Mand blev den mægtigste Mand i Legislaturen. De overlod til Eftertiden at

skabe alle de enkelte administrative Departementer. De indskrænkede sig til om Domsmagten at bruge rent summariske Udtryk. Og endelig, efter at have opregnet Forbundslegislaturens forskellige Beføjelser, lod de Forfatningen udsige: »og skal Forbundets lovgivende Magt have Ret til at vedtage alle Love, der ville være nødvendige og skikkede (»necessary and proper«) til at gennemføre de forannævnte Bemyndigelser og al anden Ret, som ved denne Forfatning er bleven overdragen til de Forenede Staters Regering.« I Kraft af denne Bestemmelse har de Forenede Staters Regering da efterhaanden udviklet sig til at blive noget meget forskelligt fra, hvad den var, da Forfatningen i 1787 vedtoges. Vel er det, som nævnt, den almindelige Regel, at Forbundet kun besidder den Magt, der specielt er bleven det tilstaaet; men ved den nysciterede Bestemmelse gives der Forbundet Ret til at gennemføre alle saadanne Love, som anses »necessary and proper« for Uøvelsen af de specielt nævnte Beføjelser. Hvem skal afgøre, hvad der er »necessary and proper«? Derom have Folk naturligvis ikke kunnet enes, og Striden derom har skilt Befolkningen ad i de store politiske Partier. Der har altid været et Parti, der holdt paa Staternes Rettigheder fremfor Forbundets, et Parti, hvis Medlemmer kaldes »strict constructionists«, strenge Fortolkere af Forbundsforfatningens Ord, — og et modstaaende Parti af »loose constructionists«, slappe, liberale Fortolkere af Forfatningens Ord, Folk, der gerne ville udvide Forbundsmagtens Kompetence.

2. At Afgørelsen af Spørgsmaalet om en Forbundslovs eller en Statslovs Forfatningsmæssighed er henlagt til Forbundets Højesteret, maa erindres, naar man kommer til det andet ovenfor nævnte Spørgsmaal. Men mere end én Gang er et praktisk Svar blevet forlangt paa Spørgsmaal om, hvad en Stat skal gøre, naar Forbundet efter den paagældende Stats Skøn overskrider sin Kompetence. Efter Omstændighederne har Svaret været:

Lydighed eller Nullifikation eller endog Udtrædelse af Unionen. Efter Nullifikations-Theorien betragtes Forbundsforfatningen som en Overenskomst (»compact») mellem Staterne paa den ene Side og Forbundet paa den anden Side: overtræder Forbundet Overenskomsten, have Staterne Ret til at erklære den omdisputerede Forbundsakt som ikke gældende indenfor de respektive Staters Grænser. Dog har Nullifikations-Methoden formet sig forskelligt efter Tid og Sted. Jefferson gjorde gældende, at ligesom der til en Forfatningsforandring udkrævedes Samstemning mellem tre Fjerdedele af Staterne, saaledes maatte et tilsvarende Antal af Stater kunne forene sig om at »nullificere« Forbundslovene; men indtil en saadan Nullifikation var opnaaet, maatte Lovene adlydes. Langt videre gik Calhoun. Efter hans Opfattelse maatte enhver Stat øjeblikkeligt kunne suspendere en Forbundslov indenfor sine Grænser, og først naar tre Fjerdedele af Staterne, samlede til et nationalt Konvent, havde forkastet Nullifikationen, skulde Staten kunne tvinges til at adlyde den omdisputerede Lov. Derefter vilde i Virkeligheden en Fjerdedel af Staterne faa Ret til at standse Forbundet i dets Magtudfoldelse, faa Ret til efter Forgodtbefindende at forandre Forbundsforfatningen. En logisk Konsekvens af denne Nullifikationstheori maatte Ret til Udtrædelse af Forbundet blive. Forbundslove maa ifølge deres Natur, naar de ere bindende nogetsteds, være bindende overalt. Hvis et Mindretal af Stater insisterer paa Retten til at kunne nullificere, vil Forbundsregeringen enten blive nødt til at erkende, at en Forbundslov ingen Magt har i en eller nogle Stater, før Befolkningen i de respektive Stater havde givet sit stiltiende Samtykke, eller ogsaa maa den med Vaaben i Hænde tvinge Lovens Godkendelse igennem. Men en Udfoldelse af Forbundsmagten i dette Øjemed vilde være Indledningen til en »Secession«, Udmeldelse af Forbundet. Og da Syd Carolina søgte at bringe Calhouns Theori til Anvendelse imod Tariflovene

af 1828 og 1832, erklærede Staten ogsaa, at den vilde træde ud af Unionen, hvis Forbundet ikke tog Tariflovene tilbage; den vilde i ethvert Fald ikke anerkende nogen Forpligtelse til at finde sig i de forhadte Skatter. — Efter den unionistiske Opfattelse har derimod den individuelle Stat i intet Tilfælde Ret til at modsætte sig en Forbundslov; langt mindre har den Ret til at vedtage en Lov, der berører dens Forhold til Unionen. Unionisterne fortolke Forbundsforfatningen derhen, at denne ikke er nogen Overenskomst mellem Staterne og Nationalregeringen. Deres Theori gaar ud paa, at Forbundet skabtes af Folket, ikke af Staten. De betragte Unionen paa en vis Maade som ældre end Statsregeringerne, idet Unionens Udspring ligger i den fælles Rejsning i Kolonierne mod England, hvorimod Statsregeringerne først kom i Stand efter Uafhængighedserklæringen, og de mene, at da Staterne i 1788 accepterede Konstitutionen, var dette Samtykke uigenkaldeligt. Denne unionistiske Opfattelse har ogsaa Forbundets Højesteret i flere Sager godkendt.

Om nu Nationen faktisk var ældre end Staterne, om Forfatningen var en Overenskomst, om Unionen er uopløselig, — alt dette er Spørgsmaal, om hvilke der aldrig vil kunne opnaas Enighed. Naar man hævder, at Unionen er ældre end Staterne, maa man bevise, at den »kontinentale Kongres« var af en saadan Art, at man kan sige, at der eksisterede en virkelig national Regering før 4. Juli 1776, at altsaa Uafhængighedserklæringen og den derefter følgende Omdannelse af Kolonierne til Stater ikke skyldtes de enkelte Kolonier, men det hele til en Nation forenede Folk. Og videre maa man bevise, at Staterne aldrig stod udenfor Unionen, men at de individuelle Kolonier blev Stater, blot fordi de hørte til Unionen. Lincoln skrev i sit Budskab af 4. Juli 1861: »Staterne have deres Status i Unionen, og de have ingen anden legal Status. Unionen er ældre end nogen af dem og skabte dem faktisk som Stater.« — Omvendt, hævder man Overenskomsttheorien, »the Compact Theory«, maa man vise,

at den »kontinentale Kongres« ikke var nogen virkelig national Regering, og at Kolonierne, da de skilte sig fra England, forblev uafhængige af hverandre, fordi de som Kolonier havde været indbyrdes uafhængige. Man maa bevise, at naar Forfatningsloven begynder saaledes: »We the people of the United States«, saa betyder dette Udtryk ikke Befolkningen i de Forenede Stater som en Helhed, men Befolkningen i de forskellige Stater. — Endelig, naar man, hvad alle gør, erkender, at den »kontinentale Kongres« var en revolutionær Forsamling, saa opstaar Spørgsmaalet: Var den eller var den ikke en *de jure* saa vel som en *de facto* national Regering, — og dette er et Spørgsmaal, der ikke kan besvares absolut.

En Borgerkrig paa fire Aar skaffede den unionistiske Opfattelse en faktisk Sejr: de udtraadte Sydstater maatte atter træde ind i Unionen; deres Secessions-Erklæring blev erklæret »null and void«; paa ethvert Krav paa at kunne udtræde af Unionen maatte de give Afkald; den Gæld, de havde gjort for at støtte Oprørskrigen, blev erklæret »null and void«; Slaverne blev frigivne: Negerne skulde i borgerlig og politisk Henseende stilles lige med de Hvide. Men bestandig er der mellem Norden og Syden en Modsætning i de vigtigste politiske Spørgsmaal; og denne Modsætning kan ikke vel bringes til at forsvinde: den er væsenligt begrundet i Nordens og Sydens aldeles forskellige fysiske Beskaffenhed og de dermed nødvendigt sammenhængende forskellige økonomiske Forhold.

A. P.-St.

Krisen i Argentina.

Buenos-Aires, den 20. Februar 1891.

At den økonomiske Krise, der for Tiden har lamslaaet den argentinske Republik, er af den alleralvorligste Natur, lader ingen Tvivl tilbage, og det navnlig fordi Ondets Rod ikke saa meget er at søge i ydre Tilfældigheder som i selve Nationens gennem Generationer erhvervede ejendommelige Karakter og den indvandrede Befolknings sydlandske æventyrlige Naturel. Det er derfor ogsaa utænkeligt, at Tilstanden i en Fart skulde kunne bedre sig helt, eller at nogensomhelst Finansminister med et Slag skulde kunne besvære dette mangelhovede Uhyre, hvis grinende Fjæs benævnes kommerciel Misere, monetær Forvirring, finansiel Ruin og moralsk Afsindighed. Og naar Union Civica har sat almindelig Moralisation i sit Banner, saa er dette i rigtig Erkendelse af, at det først og fremmest gælder at opdrage Landets Beboere i moralsk som i økonomisk Henseende.

Lidt efter lidt, men med stadig sikker Fremadskriden, har Forholdene, navnlig i den sidste halve Snes Aar, mere og mere tilspidset sig til den nuværende Krise, lidt efter lidt var Befolkningen bleven greben af denne Storheds- og Rigdomsberuselse, der har bragt Landet til Afgrundens Rand, og lidt efter lidt var det lykkedes at drage den gamle Verdens æventyrligste og

dristigste Spekulation til det ulykkelige Argentina. Det første synlige Skridt paa denne skæbnesvangre Vej eller ialfald det, der først ret aabnede dens straalende Fata Morgana for Blikket, blev vistnok traadt, da i 1882 den daværende Guvernør for Provinsen Buenos-Aires, Rocha, anlagde den nye Hovedstad La Plata. Midt ude i Camp'en blev en Storstad stukken ud, en Stad af offentlige Bygninger med Boulevarder, brede Gader og mægtige Pladser, og Grunde, der tidligere havde været næsten værdiløse, og som næppe havde kostet deres Ejere mere end den primitive Indhegning, blev pludselig efterspurgte og kunde sælges til høje Priser. Vel kan man søge den første Spire til Ulykkerne i det første Laan i 1823 eller i den første ekstraordinære Bevilling til Regeringen faa Aar efter, men det er dog Anlægget af La Plata med dens mægtige Havn i Ensenada, der betegner det første Udslag af det omsiggribende Storhedsvanvid, og det er ikke før efter dette Anlæg, og efterat man herved havde lært, hvad der uden det mindste Arbejde kunde tjenes ved Grundbesiddelse, at den vilde, utøjlede Spekulation ret bemægtigede sig Befolkningen.

Besejringen af Englænderne, Uafhængighedskampen mod Spanierne og de sejrige Krige mod Brasilien, Uruguay og Paraguay havde vakt Aspirationer hos Folk og Regering. Omgivet af svage, inertiske Magter, med den store, livløse brasilianske Kolos mod Nord og atter Nord for denne de i Tropesønnen hensunkne Smaastater, hvad var da naturligere end at tænke sig Argentina som Sydamerikas økonomiske og moralske Hersker ligesom de Forenede Stater i Nordamerika? Men for at bringe denne stolte Tanke til Virkelighed, gjaldt det først og fremmest om at befolke de store ubeboede Landstrækninger og at aabne Landet for Civilisationen ved at tilvejebringe de fornødne Kommunikationsmidler indadtil saavel som udadtil. Fremmed Kapital maatte tiltrækkes og med den fremmed Intelligens og Foretagsomhed,

Jernbaner og Havne maatte projekteres og bygges, Kolonier stikkes ud og Emigrantstrømmen ledes til Landet. Alt dette kunde imidlertid kun opnaas ved at byde de Fremmede store Fordele, desto større, jo hurtigere man ønskede at naa det satte Maal. Staten maatte derfor i Koncessionerne garantere en Minimums-rente af den anbragte Kapital, afstaa Terræner ved Siderne af Banen, Kanalen eller Havnen, som skulde anlægges, og fritage Selskabet for alle Slags Skatter og Afgifter, Told paa Bygningsmaterialier og Exploitations-materiel. Man bød Kolonisten paa tilsyneladende saa gunstige Betingelser som muligt Terræn og Redskaber og en udstrakt Kredit, man underholdt de nylig til Buenos-Aires ankomne Indvandrere i flere Dage paa Statens Bekostning og sendte dem derefter gratis til hvilket som helst Sted i Landet, de maatte ønske, ja man gik endog saa vidt at betale Emigrantens Overrejse fra Evropa eller egentlig at give ham Forskud til denne, forsaavidt han ikke selv maatte kunne betale den. Samtidig sendtes Agenter til alle Evropas Lande for ved alle Midler at bevæge Udvandrere til at søge til Argentina, blændende, fantastiske Beskrivelser af Landet, dets uudtømmelige Rigdomskilder og de uhørte Fordele, det frembød for Emigrationen, offentliggjordes paa Statens Bekostning og paa alle mulige Sprog, ved Verdensudstillingerne straaledede stedse den argentinske Sol og den røde frygiske Hue i det blaa og hvide Skjold, kort sagt, man søgte ved enhver som helst Lejlighed og paa enhver som helst Maade at tiltrække sig Verdens Opmærksomhed og at drage Evropas Overbefolkning til sig.

Intet Under da, at Argentina skred frem med Kæmpeskridt. Intet Under, at Projekter fulgte paa Projekter eller at Udvandringsstrømmen, som man netop samtidig søgte at stemme noget op for i de Forenede Stater, kastede sig over dette forjættede Land. Jernbaner, Kanaler, Havne, Byer og Kolonier, Udtørnings-

og Vandingsanlæg projekteredes, hvor der kun bød sig en Lejlighed, og paa alt søgtes Koncessioner, saa at sige altid med Rentegaranti af Staten; og ikke faa af disse Anlæg udførtes, hvor intet Menneske kunde tænke paa anden Profit i den første Fremtid end de af Statskassen betalte garanterede 5—7 pCt. Ingeniører og Arkitekter, Entreprenører og Leverandører, Formænd og Daglejere, fandt alle Beskæftigelse ved disse Arbejder, Agerdyrkere behøvedes til Kolonierne, Handlende til hele denne Befolknings Forsyning, ja selv Lærdommens mer eller mindre forulykkede Repræsentanter fik med Lethed Ansættelse ved de mange Skoler og Undervisningsanstalter, der oprettedes rundt om i Landet. Dampskibslinier rettedes fra næsten alle Europas Stater, alle mod det samme Maal, Konkurrencen mellem Selskaberne tvang Taxterne ned, og hvert nyankommet Skib spydede sit Indhold af Tusinder af Evropatrætte ud over Argentina.

Men hvad var det for en Befolkning, som man saaledes modtog? Klima og Naturforhold, Sprog og Religion, Karakterbeslægtethed og den kortere Afstand, alt gjorde det naturligere for Sydevropas Nationer, for den romanske Race, at udvandre til Argentina end for Germaneren og Anglosaxeren, og Følgen blev derfor ogsaa, at Emigrantstrømmen til de Forenede Stater væsentlig bibeholdte sine nordevropæiske Elementer, men for en stor Del skilte sig af med sine romanske. Spaniere, Italianere, Østerrigere, Schweizere og Sydfranskmænd — det blev Hovedbestanddelen af Indvandringen og kun for en ringere Del udgjordes denne af Tyskere, Nordfranskmænd, Skandinaver og Englændere. Og saaledes kom da Landets Befolkning til væsentlig at bestaa af Spaniere, Italianere og indfødte Argentinere.

Spanieren er som bekendt ikke nogen Fremskridtsmand; doven, uvidende, fordringsfuld og indbildsk, en Don Ranudo i sine Laser. Italianeren er intelligent og vaagen, godmodig og nøjsom og til visse Slags Arbejder fortrinlig, men han mangler fysisk Kraft, er uvidende,

letsindig som et Barn, upaalidelig og løgnagtig; hans Fordringer til Livet er yderst smaa, og netop derfor arbejder han kun lige det tilstrækkelige til at kunne faa sit Maaltid af Makaroni eller Polenta, han er som Liljerne paa Marken, bekymrer sig i Reglen om Intet, og dog sparer han lidt efter lidt en lille Sum sammen, for naar en Gang ad Aare hans dristigste Drøm er naaet, den at eje 1000 Pesos, da at vende tilbage til la bella Italia. Argentineren endelig, den spanske Erobrers og Kreolens Ætling — og tildels ogsaa Sønnen af den indvandrede Evropæer — saa med Foragt ned paa denne Indvandrerskare af »Gringo'er«, der udmagrede og forsultne ankom til hans Land for at fede sig op, og han trak sig stolt tilbage i sin egen Fornemhed. Doven og indbildsk, sangvinsk og letsindig, uvidende, udsvævende og løgnagtig, legemlig svag og aandelig degenereret gad han ikke beskæftige sig med noget Arbejde, selv om der kunde tjenes en Formue derved. Gaucho'en ude i Campen anede ikke, hvad Civilisation og Arbejde betød, og Portenoen i Buenos Aires følte sig overanstrengt med en Times dagligt Arbejde som Underordnet i et Kontor. Som Avktionsholder eller underordnet Embedsmand eller ved mindre Terrænspekulationer kunde han ved lidt Humbug og lidet eller intet Arbejde tjene ret godt eller ialtfald tilstrækkeligt til et sorgfrit Liv, til at klæde sig efter Moden, parfumere sig og tilbringe Dagen i Konditorierne eller endnu hellere staaende udenfor disse i Calle Florida for med nærgaaende Bemærkninger at forulempe de forbi-passerende Damer.

Det var denne Befolkning, der skulde optage Konkurrencen med Nordamerikas dygtige og arbejdsomme Sønner af den germaniske og anglosaxiske Race. Vel havde ogsaa Argentina modtaget sit Kontingent af Nord- og Mellem-Europas Nationer, men, i Tal forsvindende sammenlignet med den italienske Oversvømmelse, bestod det for en Del ikke af Emigranter, men af en Skare

dristige, dygtige og energiske Spekulanter, i hvis Hænder mere eller mindre alle de større Foretagender i Landet vare, og som satte sig til Maal saa hurtigt som muligt at tjene sig saa stor en Formue som muligt, for derefter at vende tilbage og nyde denne i Evropa, — saafremt da ikke et eller andet mørkt Punkt i den lykkelige Ejers europæiske Forhistorie maatte umuliggøre noget saadant. Alle Jernbanerne i Landet vare engelske, anlagte for engelske Penge af engelske Ingeniører og drevne med engelsk Personale af Aktieselskaber grundede i London. Havne, Kanaler etc. projekteredes, lededes og udførtes af Englændere og Hollændere. Alle større Handlende i Buenos-Aires vare Englændere, Tyskere eller Franskmænd, kort sagt, overalt saas den sydevropæiske og den indfødte Befolknings Underlegenhed.

Men Landet udviklede sig paa en Maade, som man aldrig før havde set Magen til, og gjorde Dag for Dag enorme Fremskridt. Alle fandt Arbejde, alle tjente Penge, — thi Døglønnen var høj og Livet ikke særdeles dyrt, — og alle vare tilsyneladende rige. Statistikerne viste de mest glimrende Resultater. Indvandringen tiltog stedse, Ind- og Udførselen ligeledes, Agerbruget og Kvægavlen blomstrede, Industrier grundedes og i Mineegnene fandtes ukendte Rigdomskilder: Guld og Sølv, Kul og Petroleum. Den ene Sparebank oprettedes efter den anden, Kompagnier startedes, og mægtige Arbejder paabegyndtes. Cordillererne skulde gennembøres af en Pacifikbane og Chile saaledes sættes i umiddelbar Forbindelse med Landet, Buenos-Aires skulde forsynes med en ny stor Havn, og sanitære Anlæg o: Vandforsyning og Kloaker skulde foretages over hele Byen. Grundenes Værdi var stegen, og Spekulations- og Foretagelsesaanden havde grebet Befolkningen.

Og dog begyndte enkelte Symptomer paa Uvejr at vise sig i Luften: Papirspengene kunde ikke holde deres Kurs. Man var imidlertid ikke uvant med dette

Fænomen, thi lige fra Diskontobankens Oprettelse i 1822 havde man set de suksessive til Emission berettigede Banker udstede Sedler til langt større Beløb end hvad der stod i rimeligt Forhold til den metalliske Reserve, og man bekymrede sig derfor ikke væsentligt om disse Symptomer. Spekulationen blev mere og svimlende og Luxusen antog ukendte Dimensioner. I ingen af Evropas Hovedstæder, end ikke i Luxusens Centrum Paris, findes Juvelerbutiker som dem i Calle Florida, og den væsentligste Fordring til en Vare var ikke, at den var god, men at den var dyr nok. Theatrene blomstrede. Væddeløbsbaner oprettedes, de kostbareste Væddeløbsheste købtes i Evropa, og Argentineren blev Sportsmand, dog kun passiv. Gauchoen drømmer, tænker og taler kun om sin Pampahest, Floridalapsen koketterer med sit Kendskab til Væddeløbsheste, og større og større Summer omsattes ved Væddemaal ved de i det mindste ugentlige Løb. Spekulationen havde naaet Højder, hvor alt kun var Spil, hvor Kapitalerne vare fingerede, Dataene falske og Terrænerne maaske slet ikke eksisterende, og for Befolkningen, der lidt efter lidt havde vænnet sig hertil, maatte al Slags Lykkespil, hvad enten som Lotteri, Roulette, Trente et un eller hvad de alle hedde, blive en anden Natur.

I 1866 var Rocca gaaet af og Juarez Celman bleven Republikens Præsident. Regeringsskiftet havde som sædvanlig ført Hundreder af hungrige Munde op til Statens nybesatte Bord for at tage de Pladser, som det afgaaede Partis alt mættede Tilhængere hidtil havde holdt besat. Men havde disses og deres Herres Hunger i sin Tid været stor, saa var nu Celmans og hans Venners glubende.

Vel kunde i de første Aar Skinnet endnu bevarer, og Landets Trivsel og Udvikling syntes at skulle naa sit Apogæum. Man følte sig alt paa Højde med de Forenede Stater, og endnu paa den panamerikanske

Kongres i Washington optraadte man som Sydamerikas ukronede Konge.

Men saa begyndte Guldagioens stadige Stigen at blive foruroligende. I Slutningen af 1889 var den allerede naaet til betænkelige Højder o: imellem 100 og 140, og i Begyndelsen af 1890 fortsatte den stigende og stigende uden Udsigt til Forbedring. Da pludselig fik man Øjnene op for, at der var noget galt paa Færde, og at Tilstanden i Virkeligheden ikke var saa ganske sund. De enorme Papiremissioner af Bankerne, deriblandt ogsaa hemmelige og falske Emissioner, Statens meget usikre finansielle Status og de store Bedragerier i Administrationen, alt det begyndte man netop at ane uden dog at have den ringeste Ide om Ulykkens sande Omfang. Den med almindelig Moralisation for Øje stiftede Union Civica holdt i Marts Maaned et stort Protestmøde mod Regeringen og den økonomiske Tilstand, Guldagien var over 200. Et Ministerskifte blev Følgen, og Forholdene syntes et Øjeblik at skulle bedre sig lidt. Men da den nye Minister, Uriburu, snart efter atter indgav sin Dimission, og Underslæbene i Regeringen derefter fortsattes skamløse end tidligere og samtidigt begyndte at blive bekendte for Offentligheden, saa maatte Revolutionen komme. Dennes tvivlsomme Resultat og Juarez Celmans Abdication ere bekendte. Pellegrini, Sønnen af en italiensk Ingeniør, blev Republikens Præsident for den resterende Del af Præsidentperioden, og den sangvinske Befolkning jublede i Forhaabningen om, at nu med et Slag Krisen skulde være overvunden. Men man stod kun ved Indgangen til, hvad Fremtiden skulde afsløre.

Nationens nye Finansminister Lopez var en ældre Mand, hæderlig og anset, men maaske noget doktrinar, og man knyttede vistnok med Rette stor Tillid til ham og til hans gode Vilje. Guldagioen var strax i de første Dage efter Revolutionen sunket til 120—130, men var ganske vist atter begyndt at stige noget, hvad man

dog væsentlig tilskrev Spekulationen, de Handlende satte en Subskription i Gang for at yde Staten et indenlandsk Laan, og Underhandlinger, som vare aabnede i England om et nyt udenlandsk Laan, syntes at skulle føre til et lykkeligt Resultat. Dog forblev alt kun som Muligheder, og intet faktisk blev realiseret.

Revolutionsbevægelsens Bølger kunde ikke ret lægge sig, og Kanon- og Geværssalverne fra Buenos-Aires' Gader gav Ekko fjernere og fjernere i Provinserne. Men svagere og svagere var Moralisationspartiets Stemme, jo længere man kom fra Hovedstaden og ved voldsommere og voldsommere Optræden, lovløser og lovløser Midler søgte Regeringspartiet at knuse sine Modstandere. Revolutionens Resultater ud over Hovedstadens Grænser vare umærkelige. Vel abdicerede Guvernørerne i Cordoba og Tucuman, men deres Efterfølgere fulgte det gamle Regimientos Spor, vel bredte Union Civica sig i sine Forgreninger mere og mere over hele Landet, men ud over Frasernes og de konstituerende Møders, Hyldningernes og Demonstrationernes Omraade naaede man ikke. I selve Provinsen Buenos Aires vedblev den udelige og vankelmødige Guvernør Costa at regere med Bajonetterne ved sin Side og imod den offentlige Mening, der tydeligere og tydeligere gav sig til Kende, som da det ansete Dagblad »La Nacion« aabent erklærede hans Regering for værre end selve Celmans.

Imidlertid gik den saakaldte Moralisation, som skulde udgaa fra Nationalregeringen, stille sin Gang. Kun nødtvungent Skridt for Skridt indlod denne sig paa at undersøge overfladisk og rode lidt op i forskellige Grene af den tidligere Administration, og dog opdagedes Dag for Dag nye Dyb. Man syntes aldrig at skulle lodde fast Bund i al denne Elendighed, og med den bedste Vilje vidste man ikke, hvor man skulde begynde Oprensningen i denne Augias-Stald. Det var i Sandhed fabelagtige Summer, som Juarez Celman og hans Stab

havde besveget Statskassen for, og Aviserne og den offentlige Mening fordrede kriminelts Sagsanlæg imod dem og Konfiskering af, hvad konfiskeres kunde, for saaledes at ophjælpe Statskassen lidt; men Nationalregeringen, hvis Medlemmer med Præsidenten i Spidsen for en stor Del havde hørt til dette samme Parti, og med den alle Provinsialregeringerne ønskede af let forklarlige Grunde ikke at indlade sig herpaa eller at røre for meget op i disse svundne Tiders Bedrifter. Ogsaa Bankernes Tilstand, forsaavidt man virkelig af deres løse Opgørelser kunde gøre sig nogen Forestilling derom, var noget ganske enestaaende. I et af de sidste Numre af det i London udkommende »Bankers insurance managers and agents magazine« behandles denne »Gauché Banking« ret indgaaende. Den ubegrænsede Kredit, som tilstodes, havde væsentlig bidraget til Nødvendigheden af de altfor store Papiremissioner, baade af Nationalbanken og endnu mere af Provinsialbankerne, efter at disse ifølge Loven af 1887 vare blevne berettigede til Emission. Cordobas Bank bragte det i saa Henseende videst. Først sattes Sedler, der vare indtagne og bestemte til Tilintetgørelse, atter i Omløb, og da dette blev bekendt og det besluttedes, at Nationalbanken skulde træde hjælpende til, sendtes herfra ligeledes inddragne og til Brænding bestemte Sedler til Cordoba, med den Betingelse, at de for anden Gang udstedte provinsielle Sedler skulde inddrages og tilintetgøres. De inddroges saa ogsaa meget rigtigt, men sattes kort efter atter o: for tredje Gang i Omløb. Saa begyndte ogsaa de forskellige Handlende, Restavratører, Barberer etc. at udstede deres Sedler »vales libres« af Værdier à 5, 10, 20 centavos, og de modtoges ligesaa let som Bankens. De 160 Millioner Papirpesos, som udgjorde den lovmæssige Cirkulation, var af de forskellige Banker overskredet med ialt 50—60 Millioner, og Cordobabankens Cirkulation var omtrent dobbelt saa stor som tilladeligt.

Det er indlysende, at efterhaanden som alt dette blev bekendt, maatte Misstemningen og Mistilliden blive større og større, og Guldagioen steg og steg, indtil den blev næsten stationær over 225. Fra, som Celman havde gjort, at kaste en Del af Bankernes Beholdninger ind paa Markedet for saaledes at holde Guldagioen nede i en kortere Tid, var man af lovlige Grunde forhindret, og et saa forkasteligt Middel vilde den nye Finansminister ogsaa næppe have grebet til. Men under disse Omstændigheder avancerede naturligvis kun meget lidt Forhandlingerne om det nye Laan, som man havde betroet Dr. Plaza at afslutte i London. Og at en international Kommission fra Evropa af skulde kunne undersøge de argentinske Finanser til Bunds, var jo utænkeligt.

Imidlertid begyndte man ogsaa ret at føle Krisen og dens Følger i Buenos Aires, Handelshusene begyndte at falde sammen. Og værre blev det, da midt i November det store Bankhus Baring Bros. i London maatte standse sine Betalinger, væsentlig som Følge af de store Laan, det havde fortrakt Argentina med. Et Øjeblik saa det ud, som om Nationalbanken, Banco Constructor o. fl. a. og mer eller mindre hele Handelsstanden skulde følge den mægtige Pengefyrste i Faldet, men den Undsætning, som bragtes denne af Bank of England og engelske Bankierer, reddede enkelte foreløbigt. De forskellige Jernbaneanlæg i Landet vare alt tidligere standsede, og de store Jernbaneentreprenører som Clark & Co. og Hume Bros. gjorde nu enten Fallit eller vare lige ved det. — Guldagioen naaede endog op til 250, og Følgen var stort Slagsmaal paa Børsen; man talte stadigt om Existensen af en Guld-ring, der bragte Guldets Pris til at stige, og Regeringen fandt sig foranlediget til at forbyde al Handel med Guld paa Børsen og kun tilstede Notering af Vexler paa Udlandet. — Indvandringen havde allerede længe været i Aftagende og Udvandringen — enten tilbage til

Evropa eller til Brasilien — tog foruroligende Dimensioner. — Og under alt dette sendte da yderligere Naturen Ulykker over det saa haardt hjemsøgte Land. Store Oversvømmelser fandt Sted i Cordoba og Græshoppeplagen, som man i adskillige Aar havde været fritaget for, truede med at tilintetgøre Høsten.

Der maatte handles uden at spille Tid, og Lopez, der imidlertid havde udarbejdet sin Finansplan og faaet Kongressen sammenkaldt til ekstraordinære Sessioner, forelagde da i Midten af December Maaned denne sit Projekt. I næsten uforandret Skikkelse blev dette i Slutningen af Januar Maaned dette Aar vedtaget af Kamrene, der derefter hjemsendtes, og Finansministeren, trods sine Aar sangvinsk som en Yngling, udtalte som sin Overbevisning, at allerede inden Maj Maaned vilde Tilstanden være væsentlig forbedret herved. Trods alle de Beparelser, som man havde søgt at indføre i Budgettet, saasom Indskrænkning af Gesandtskaberne i Evropa, Nedsættelse af Lønningerne med fra 5 til 20 pCt. for alle nationale Embedsmænd lige op til Præsidenten og hans Ministre o. s. fr., hvorved man havde reduceret dette med omtrent en Sjattedel, var dog Statens Udgifter større end dens Indtægter, og det var derfor nødvendigt at forøge disse. Det er dette, den nye Finanslov tilstræber, idet Toldafgifterne, Stempelafgiften og forskellige Fabrikations- og Borgerskabs-Afgifter ere blevne forøgede. — Tolden, der ifølge en tidligere vedtagen Lov skulde betales halvt i Guld og halvt i Papir, skal for Fremtiden udelukkende betales i Guld eller dets Ækvivalent i Papir efter en af Staten fastsat Type, der med indtil 10 pCt. Tolerance skal følge Agioens Svingninger paa Markedet. Indførselstolden, som alt tidligere var betydelig — som almindelig Regel 25 pCt. af den i Lager oplagte Vares Værdi, men for visse Varer indtil 60 pCt. af denne — er bleven skærpet for forskellige Artikler, navnlig Vin og Spirituosa, Tobak, Spillekort, Voxsvovlstikker og visse Apotheker-

varer. Endvidere er Exporttold bleven indført for tørret Kød, Ben, Horn, Talg, Skind og Huder, Uld og Strudsfjeder, der alle skulle betale 4 pCt. af Værdien. — Stempelloyen fordobler gennemgaaende det Beløb, som tidligere fordreides i Stempler, en Del af Sparebankerne skulle betale 2 pCt. aarlig af deres Deposita og Emissionsbankerne 1 pCt. aarlig af deres cirkulerende Emission. — Næringsloven beskatter Forsikringsselskaber, der ikke have mindst Halvdelen af deres Kapital anbragt i Landet og en Bestyrelse i dette, endvidere Cigarfabriker og Cigarhandler, Konditorier, Restavranter, Kaféer og Hoteller, ambulante Forhandlere af Drikkevarer og Tobak, alle Slags Væddeløbsbaner, Auktionslokaler, Kontorer for Væddemaal af forskellig Art, og Fartøjer, der drive Kabotage. Endelig paalægges der al Fabrikation af Spirituosa, Øl og Svovlstikker en særlig Beskatning, og de private Banker betale 10 pCt. af deres Ejendele og Dividender, de anonyme Selskaber 7 pCt., forsaavidt de ikke bestyres og have deres Kapital anbragt i Landet, og — under samme Betingelse — betale Forsikringsselskaberne 7 pCt. af de udbetalte Policer. Undtagne fra disse Afgifter ere kun Fabrikerne til Konservering af Kød ved Frysning og Jernbanekompagnierne.

Omtrent samtidig med eller lidt førend Vedtagelsen af disse Love havde ogsaa Dr. Plaza i London i Hovedsagen ordnet det meget omtalte Laan paa indtil 15 Mill. Pd. Sterl. eller 75 Mill. Pesos Guld, tilstrækkeligt til at dække alle Forpligtelser for Laan — kun undtaget et enkelt — og Jernbanegarantier i 3 Aar. Det er et 6 pCt. Laan, garanteret delvis ved Toldindtægterne, og Regeringen forpligtiger sig til i disse 3 Aar ikke at optage noget nyt Laan i Udlandet eller at paatage sig nogen ny Garanti ligeoverfor Udlandet; derimod kan den til en vis Grad garantere de provinsielle Laan. Endelig skal den aarlig i 3 Aar inddrage af Cirkulationen 15 Millioner Pesos.

Med dette Laan, der trods senere fremkomne Vanskeligheder i Øjeblikket synes paa Nippet til at realiseres, er imidlertid kun et af de tre Hverv tilendebragte, som man havde overdraget Dr. Plaza at udføre i Evropa. Det andet bestaar i Ophævelsen af Kontrakten for Udførelse og Drift af de sanitære Anlæg i Buenos Aires. Koncessionen for disse, der ere projekterede af den bekendte engelske Ingeniør Bateman, skriver sig fra adskillige Aar tilbage og er et af de sørgeligste Mindesmærker, som tidligere Tiders slette Finansstyrelse har efterladt sig. Alt forinden Krisen fordrede Buenos Aires Beboere, at Staten skulde tilintetgøre denne Plage for dem, og nu synes det som om man virkelig skulde opnaa at frikøbe sig derfor. Basis for Ophævelsen er den, at Kompagniet mod en Godtgørelse af 11 Millioner Pesos skal fuldføre Anlægene, og at Staten derefter overtager Driften af disse samt oppebærer Indtægten deraf. Den skal da udbetale de 16 Millioner Pesos, som Kompagniet har deponeret, og for at kunne fyldestgøre disse Krav udstedes et Laan paa c. 34 Millioner Pesos, der kun udbetales med 80 pCt. af den nominelle Værdi, og som forrentes med 5 pCt. og amortiseres med 1 pCt. De 2 Millioner Pesos, som dette Laan vil koste Staten aarlig i 37 Aar, regnes let at kunne faas ind ved Driften, og dog vil Stadens Beboere derved spare 2 Millioner aarlig, idet Koncessionærerne vare berettigede til en Indtægt af 10 pCt. aarlig af deres Kapital paa 40 Millioner eller altsaa 4 Millioner Pesos. Koncessioner som denne kunne nok være trykkende for en By!

Den tredie af de finansielle Planer bestod i en Konvertering af Provinsen Buenos Aires Hypothekbanks »Cedulas«, hvorved den nominelle Totalværdi af disse skulde reduceres til det halve. Om dette virkelig gennemføres og da hvorledes, er imidlertid tvivlsomt, da Modstanden derimod er stor.

Med disse Regeringens nye Projekter skal man nu

altsaa gaa Fremtiden imøde, og var blot først de politiske Spørgsmaal endeligt løste, turde man maaske dog haabe paa noget Resultat deraf. Men Ulykken er, at Præsidentvalget stunder til, at Revolutionens Dønninger endnu ikke ret have lagt sig, og at man stadig befinder sig som paa en Vulkan, hvert Øjeblik beredt paa Udbrudet af nye Uroligheder. Rundt om finde Smaarivninger Sted mellem Partierne, Regeringerne ængstes og væbne sig til Tænderne, og mystificerede ved alle disse Forberedelser spørge Beboerne den ene den anden: hvad er der dog paa Færde? Vel syntes de politiske Vanskeligheder foreløbig at være stillede i Bero, da Union Civica paa et Møde i Rosario med stor Enstemmighed valgte at opstille den tidligere Præsident og populære Fantast General Mitre som Partiets Kandidat. Men i Virkeligheden er Union Civicas Betydning ikke saa stor, som man forsøger at gøre den, og det væsentlig fordi den mangler en fremragende Fører. Præsidenten Alem har for længere Tid siden offentlig brudt med sin tidligere Forbundsfælle, Finansministeren Lopez, og fornylig ligeledes med Revolutionens General Campos, og begge have i Aviserne sagt ham adskillige bitre Sandheder. Maaske vil Mitre, som man forleden i en Avis kaldte Sydamerikas Napoleon Bonaparte (sic!), naar han i Slutningen af næste Maaned ankommer fra Evropa, kunne samle Partiet om sin Fane, men han vil neppe være i Besiddelse af den fornødne Energi og Resoluthed. Paa den anden Side vil sikkert General Rocca, Juarez Celmans Forgænger i Præsidentværdigheden, trods alle sine Manifeste og Løfter søge at vinde Magten for sig, og mere resolut og intrigant end Mitre agiterer han stærkt i Provinserne for sit Valg og tør vistnok regne paa Armeens Bistand. Endelig lader det ogsaa til, at et Parti, navnlig af katholsk kirkelige, vil opstille den forrige Udenrigsminister Sañs Peña som sin Kandidat. Der vil saaledes blive rigelig Lejlighed til Strid og Blodsudgydelse, og Forspillet er allerede i fuld Gang.

38 af Officererne fra Revolutionen, som forleden af Regeringen vare blevne forsatte til Grænsestationerne, vistnok paa Grund af Opdagelsen af en militær Konspiration, have deserteret til Uruguay og ville utvivlsomt, naar Lejligheden byder sig, derfra vende tilbage i Spidsen for Misfornøjede. Et Attentat, som en 14 Aars Dreng igaar forsøgte mod General Rocca, der for Tiden er Indenrigsminister, har endelig bragt Regeringen fuldstændig fra Koncepterne, og idag er Byen Buenos Aires bleven erklæret i Belejringstilstand. Et Rygte vil vide, at Attentatet kun var et Paaskud, og at det i Virkeligheden blot gjaldt at hindre enhversomhelst Demonstration, naar Mitre om en Maaned ankommer fra Barcelona; det skulde altsaa være Rocca, der bærer Ansaret for denne nye Forholdsregel, som vil bringe Guldagioen yderligere til Vejrs og maaske Dr. Plazas Mission i Evropa til at strande. Der tales alt om saadanne Muligheder og om da at afbryde al Forhandling, standse Betalingen af den ydre Gæld, afbryde Kontrakten for de sanitære Anlæg, udstede en ny Emission paa 100 Millioner Pesos og indføre tvungen Kurs. Saa glider man videre nedad!

Den almindelige Mening er derfor langt fra saa sangvinsk i sine Forhaabninger som Lopez, og det er indlysende, at de politiske Tilstande umuliggøre en Synken af Guldpræmien. Provinsregeringerne ere alle i stor finansiel Forlegenhed, og flere af dem underhandle om Laan fra Nationalregeringen for i alt Fald at kunne betale Embedspersonalet. Provinsen Buenos Aires solgte allerede fra Begyndelsen af Juli Maaned forrige Aar sine Jernbaner for 41 Millioner Pesos Guld, men Offentligheden aner, trods Interpellationer i Kamrene, intet om, hvad disse Penge ere forbrugte til. Man underhandler nu, som det lader til, med et engelsk Kompagni om Salget af Havnen i Ensenada, og gaar dette ikke i Orden, ville Anlægene her rimeligvis ikke kunne blot delvis fuldføres. Arbejdsløsheden er al-

mindelig, og i Byen Buenos Aires skulle c. 60,000 Mennesker gaa ledige. Endnu have en Del af disse fra tidligere Tider sparet lidt sammen, og derpaa leve de nu, men snart, og navnlig naar Vinteren kommer, vil Nøden blive stor. Selvmord og Forbrydelser tiltage, Handel findes næppe mere, og alt ligger dødt hen. Saa vidt er dette forjættede Land sunket!

Det vilde være trættende for danske Læsere her at se Rækker af Tal anførte, men et Par ville ogsaa være tilstrækkelige til at vise Størrelsen af denne Krise, som den egentlig med Urette kaldes, idet en Krise er en akut Face af Sygdommen, hvor Faren er eminent og kun ved en hurtig Indgriben kan afvendes, medens Tilstanden her er den af den Deliriumssyge, der trods alle sine Forsætter ikke kan lade være at beruse sig, og som kun lidt efter lidt ved en streng Behandling kan bringes tilbage til Menneskeheden.

Guldagioen, der i Begyndelsen af 1887 var 26, er nu 250, og dens aarlige Gennemsnitsværdi var i 1887 36, i 1888 47, i 1889 86, i 1890 148 og i den forløbne Tid af 1891 222.

Grundsalgene i Buenos Aires beløb sig i 1887 til 84 Millioner Pesos, i 1888 122, i 1889 304 og i 1890 104. — De i anonyme Selskaber anbragte Kapitaler udgjorde i de samme 4 Aar henholdsvis 78, 124, 374 og 85 Millioner Pesos. Disse Tal vise, hvorledes Foretagelsesaanden i det sidste Aar er døet hen.

Hvorledes Livet er blevet dyrt og Pengenøden trykende, vise følgende Opgivelser over Kødforbruget pr. Hoved i Staden: i 1884 var det 122 Kg., i 1885 133, i 1886 131, i 1887 130, i 1888 122, i 1889 126 og i 1890 80.

Om hvorledes ved Siden heraf Spillesygen har antaget store Dimensioner ses af, at der i 1890 i Byen Buenos Aires har fundet 282 Væddeløb Sted paa Hovedbanen og et ligesaa stort Antal rimeligvis paa de andre Baner, samt at der ved disse Væddeløb er spillet for

over 30 Millioner Pesos. Samtidig er der i ny oprettede særlige Spillehuse i de sidste Maaneder af 1890 gennemsnitlig spillet for 8000 Pesos pr. Dag.

Selvfølgelig har denne Tilstand bevirket en Førmindskelse af Immigrationen, medens Emigrationen til Evropa og Brasilien — som alt ovenfor bemærket — har antaget foruroligende Dimensioner. Endnu i Januar Maaned forrige Aar var Overskudet af den første over den sidste c. 15,000 Indvandrere, men allerede i Juni var Underskudet omtrent 4000, i September 3000 og for Tiden noget lignende.

Men, vil man spørge, har da nu dette saa rigt begavede Land virkelig ingen Udsigter i Fremtiden? At ville rivalisere med de Forenede Stater maa nu vistnok foreløbig opgives, men selv om Suprematiet i Sydamerika kan Kappelstriden blive tvivlsom. Thi Faren er den, at Brasilien, vaagnet op af et halvt Aarhundredes lethargiske Søvn, nu som Republik gaar fremad med fuld Vind i Sejlene, og Brasilien hader Argentina og vil ved alle Midler søge at knuse denne arrogante Nabostat. Men Krisen breder sig over flere og flere af de sydamerikanske Republiker; Uruguay er alt lammet deraf, Chile, der efter at have rustet sig til Kamp mod Argentina nu har vendt sine Vaaben mod sig selv, vil snart følge efter, forsaavidt den ikke i Forvejen allerede havde økonomiske Vanskeligheder at bekæmpe, Bolivia, hvor ogsaa Revolutionen er udbrudt, vil neppe gaa fri, og i Brasilien begynder man ogsaa at føle Sygdommens Symptomer.

Det er utvivlsomt, at Argentina rummer store naturlige Rigdomme. Klimaet er i de sydlige og mellemste Provinser ret sundt og behageligt og fortrinligt for Agerbrug og Kvægavl; i de nordligere næsten tropiske Provinser er det mindre sundt og temmelig tørt, saa at Agerbrug der er vanskeligt, hvor ikke kunstig Vanding finder Sted. Jordbunden er i mange af Provinserne særdeles frugtbar; i den største af dem, Buenos Aires, er dog Muldjordslaget som Regel temmelig tyndt, og den

egner sig derfor mindre til Agerbrug. Derimod er det navnlig her og i de op til Cordillerne og Chiles Grænse stødende Dele af Landet, at Kvægavlen er blomstrende. De egentlige Agerdyrkningsprovinser ere Santa Fé, Entre Rios etc., og Sukkerrør, Vin, Tobak o. s. v. dyrkes i de nordligere Provinser. Skovene, navnlig i Misiones og de nordlige Dele af Landet, indeholder store Rigdomme af haarde Træsarter, og Minerne, der kun ere lidet undersøgte og exploiterede, indeholde Jern, Kobber, Bly, Svovl, Sølv, Guld, daarlige Kul og Petroleum.

Engang vil derfor sikkert Argentina atter rejse sig, men Folket maa først i den haarde Nøds Skole have lært, hvad Livet fordrer, have lært, hvad Arbejde er, have lært at æde sit Brød i sit Ansigts Sved og ikke som før i Paradisets Have kun at plukke Frugterne af Træet. Og først da skal det vise sig, om den romanske Race her skulde kunne tage Kampen op mod Angelsaxere og Germaner. Man maa lære at krybe, før man kan gaa, og ingen Nation kan, som man har villet her, springe Aarhundreders langsomme, gradvise Udvikling over og med et Slag tro sig paa Højde med den gamle Verdens lidt efter lidt erhvervede Civilisation.

Og saa til Slut blot endnu dette mit præterecenseo: den danske Udvandrer bør for Tiden ikke søge herover. Arbejde findes saa at sige ikke, og Arbejdsnøden er derfor stor, de Penge, der muligen kunde tjenes, har kun ringe Værdi udenfor Landets Grænser, Arbejdslønnen er ringe, Livet dyrt til Overmaal, og hvad man maatte have at købe og lade bringe ud fra Evropa, f. Ex. Landbrugsmaskiner o. desl., er næsten uoverkommelige. Thi Toldtariferne ere enorme, ikke egentlig paa Grund af protektionistiske Tendenser, men af rent fiskale Hensyn. Til alle Tider er det en stor Ulempe for vore Landsmænd at skulle arbejde med Folk af en Race, som de ikke forstaa og derfor ikke kunne sympathisere med, at skulle tale et Sprog, der er vort eget saa fjernt og at skulle omgaas Mennesker, der

moralsk og legemligt ere saa underlegne og som ved enhversomhelst Lejlighed vil vide at exploitere og bedrage dem. Men navnlig nu, hvor alt er dødt eller i Opløsning, og hvor Landet gaar en urolig Periode og maaske Borgerkrige i Møde, er det Vanvid for enhversomhelst at udvandre til Argentina.

P. Vedel.

Kommunernes Størrelse Februar 1890.

En Sammenstilling

ved

Cand. polit. **Thorvald Kørnerup.**

Som Bilag til Lovforslaget om en forandret Fordeling af Folketingsvalgekredsene, fremsat i Folketinget den 10. Jan. d. A., findes i Rigsdagstidende Tillæg A. Spalte 3274—3316 en Fortegnelse over samtlige de i Februar 1890 eksisterende Kommuner her i Landet med Angivelse af deres Indbyggerantal ved sidste Folketælling. Henregnes Handelspladserne til Bykommunerne, bliver Antallet af Sognekommuner (indbefattet de uselvstændige Kommuner: Købstædernes Landdistrikter) ialt 1098, hvortil kommer de 7 Præstegæld paa Færøerne. Efter Størrelse fordele disse Kommuner sig saaledes:

Amt	under 200	200—500	500—1000	1000—1500	1500—2000	2000—2500	2500—3000	3000—4000	4000—10000	10000 el. over	Antal Sognekommuner ialt
Københavns	1	3	8	18	9	2	-	2	4	1	48
Frederiksborg	1	4	11	10	9	3	2	2	-	-	44
Holbæk	-	1	11	20	13	8	4	-	-	-	57
Sorø	2	5	16	17	16	3	-	-	-	-	59
Præstø	3	9	15	22	8	8	2	1	1	-	69
Bornholm	2	1	3	6	1	5	-	-	-	-	18
Maribo	1	4	25	20	10	5	2	-	-	-	67
Svendborg	1	4	19	22	13	9	3	-	-	-	71
Odense	-	9	24	24	15	3	3	1	-	-	79
Øerne..	11	40	132	159	94	46	16	6	7	1	512

Amt	under 200	200—500	500—1000	1000—1500	1500—2000	2000—2500	2500—3000	3000—4000	4000—10000	10000 el. over	Antal Sogne- Kommuner ialt
Vejle	1	4	12	26	13	8	-	-	-	-	64
Aarhus	1	4	14	23	17	7	4	1	-	-	71
Randers	2	2	25	23	18	4	-	-	-	-	74
Aalborg	1	3	25	16	9	6	3	1	-	-	64
Hjørring	2	2	9	12	9	7	1	1	2	-	53
Thisted	-	4	17	18	9	2	2	-	-	-	52
Viborg	1	4	22	38	6	4	1	-	-	-	76
Ringkøbing	2	8	28	23	12	5	2	-	-	-	80
Ribe	-	10	12	10	8	8	1	2	1	-	52
Færø	-	-	2	1	2	-	1	1	-	-	7
Jylland m. m...	10	41	166	187	106	53	21	6	3	-	593
Danmark..	21	81	298	346	200	99	37	12	10	1	1105

Samlede i større Grupper fordele Kommunerne sig som i nedenstaaende Tabel angivet, hvor Københavns, Frederiksborg og Holbæk Amter (med Samsø) betegnes ved Nord-Sjælland, Sorø og Præstø Amter (med Møn) ved Syd-Sjælland, samt for Jyllands Vedkommende: Vejle, Aarhus og Randers Amter ved S.-Ø.-Jylland, Aalborg, Hjørring og Thisted Amter ved N.-Jylland, Viborg, Ringkøbing og Ribe Amter ved S.-V.-Jylland.

	Antal Sognekommuner					Procent				
	under 1000	1000—2000	2000—4000	4000 el. over	ialt	under 1000	1000—2000	2000—4000	4000 el. over	
N.-Sjælland	40	79	23	7	149	27	53	15	5	
S. —	50	63	14	1	128	39	49	11	1	
Bornholm	6	7	5	-	18	33	39	28	-	
Lolland-Falster	30	30	7	-	67	45	45	10	-	
Fyn	57	74	19	-	150	38	49	13	-	
Øerne..	183	253	68	8	512	35½	49½	13½	1½	

	Antal Sognekommuner					Procent				
	under 1000	1000—2000	2000—4000	4000 el. over	Ialt	under 1000	1000—2000	2000—4000	4000 el. over	
S.-Ø.-Jylland.....	65	120	24	-	209	31	57	12	-	
N.- —	63	73	31	2	169	37	43	19	1	
S.-V.- —	87	97	23	1	208	42	47	11	-	
Færøerne	2	3	2	-	7	-	-	-	-	
Jylland m. m...	217	293	80	3	593	36½	49½	13½	½	
Danmark..	400	546	148	11	1105	36	49½	13½	1	

Ialt 100 pCt.

Halvdelen af samtlige Sognekommuner havde alt-saa fra 1000 til 2000 Indbyggere i 1890, en Syvende-del over 2000. Imellem Jylland og Øerne som Helhed er Fordelingen væsentlig ens, kun at der findes flere Sognekommuner med over 4000 Indbyggere i Nord-Sjælland end i hele det øvrige Land. Indenfor Øerne har Nord-Sjælland forholdsvis flest store Kommuner, Lolland-Falster forholdsvis flest smaa (under 1000 Indbyggere). Indenfor Jylland findes flest store Kommuner i de sydøstlige Amter — flest smaa i de sydvestlige; men iøvrigt er Forskellighederne ingenlunde særdeles store, idet smaa og store Kommuner fordele sig gennemgaaende temmelig ensartet.

Dette har blandt andet sin Grund i, at i de svagere befolkede Egne ere ikke blot Sognene større i Areal, men Kommunerne dannes der hyppigere af 2 eller 3 Sogne. Dette sidste Forhold belyses af nedenstaaende Tabel over Antallet af Kommuner, der bestaar af 1, 2 eller 3 Sogne:

Amt	Antal Kommuner				Antal Sogne	Antal Kommuner				Antal Sogne
	1 Sogn	2 Sogne	3 Sogne	Ialt		1 Sogn	2 Sogne	3 Sogne	Ialt	
København	18	30	-	48	78	76	72	1	149	223
Frederiksborg	26	17	1	44	63					
Holbæk	32	25	-	57	82					
Sorø	31	28	-	59	87	81	47	-	128	175
Præstø	50	19	-	69	88					
Bornholm	-	-	-	-	-	17	1	-	18	19
Maribo	-	-	-	-	-	40	25	2	67	96
Svendborg	48	23	-	71	94	98	52	-	150	202
Odense	50	29	-	79	108					
Øerne..						312	197	3	512	715
Vejle	43	21	-	64	85	86	112	11	209	343
Aarhus	24	39	8	71	126					
Randers	19	52	3	74	132					
Aalborg	26	29	9	64	111	65	88	16	169	289
Hjørring	25	27	1	53	82					
Thisted	14	32	6	52	96					
Viborg	18	39	19	76	143	95	90	23	208	344
Ringkøbing	49	28	3	80	124					
Ribe	28	23	1	52	77					
Jylland..						246	290	50	586	976
Danmark uden Fær- øerne						558	487	53	1098	1691

Medens paa Øerne Sognekommunernes Antal udgjorde 72 pCt. af Sognenes Antal, var i Jylland det tilsvarende pCt.-Tal: 60. Særlig i Randers, Thisted og Viborg Amter ere Kommunerne hyppigt dannede ved Sammenlutning af flere Sogne.

Over eller henved 3000 Indbyggere havde følgende Sognekommuner:

Taarnby (Københ. Amt) ..	16924	Jerne-Skads-Esbjerg	5781
Gentofte (do.) ..	7449	Brønshøj-Rødovre (Kbh.) ..	5672
Tikøb-Hornbæk-Hellebæk.	6733	Lyngby (do.)	5416
Dronninglund (Hjørr.) ..	6564	Asminderød-Grønholt(Frb.)	5179

Faxe-Hylleholt (Præstø)..	4516	Hjarup-Vamdrup (Ribe)..	3158
Hvidovre med Valby.....	4350	Birkerød (Frbg.)	3153
Albæk-Voer (Hjærr.).....	4116	St. Jørgensbjerg (Kbh.)..	3135
Aaby-Birsted (Aalb.).....	3966	Søllerød (do.)	3122
Odder (Aarh.)	3670	Gjerlev-Draaby (Frbg.)...	3118
Vissenbjerg (Odense)	3381	(Østersø paa Færøerne)...	3008
Føvling-Holsted (Ribe) ..	3316	Herning (Ringk.).....	2935
Herfølge-Sædder (Præstø)	3268	Højby (Holb.)	2929
Flade-Gjærum (Hjærr.)...	3159	Vrejlev-Hæstrup (Hjærr.)	2906

De mindste Sognekommuner vare:

blandt de selvstændige	blandt de uselvstændige
Kommuner:	Kommuner:
Gudum (Sorø) 193	Næstved St. Peders Landdistr. 68
Elev (Aarhus) 191	Viborg Graabrødre do..... 53
Øen Anholt (Randers)... 174	Skelskør Købstads do. 40
Øen Veng (Ringk.) 116	Vejle Købstads do. 37
Øen Egholm (Aalborg)... 115	Ringkøbing Købstads do. .. 27
Øen Hirtsholmen (Hjærr.) . 103	Roskilde Domkirkes Sogns do. 23

De øvrige Kommuner under 200 Indbyggere ere alle uselvstændige. — Købstæderne og Handelspladserne fordele sig efter Størrelse saaledes:

	under 1000	1—2000	2—3000	3—4000	4—6000	6—10000	over 10000	I alt
N.-Sjælland	-	3	-	4	-	1	2	10
S.- —	-	4	2	1	2	1	-	10
Bornholm	1	3	1	-	-	1	-	6
Lolland-Falster	-	4	1	-	-	2	-	7
Fyn	-	2	1	4	1	2	1	11
Øerne..	1	16	5	9	3	7	3	44
S.-Ø.-Jylland	1	1	3	-	1	2	4	12
N.- —	-	4	1	1	2	1	1	10
S.-V.- —	-	-	2	2	2	1	-	7
Færøerne	-	1	-	-	-	-	-	1
Jylland m. m...	1	6	6	3	5	4	5	30
Danmark..	2	22	11	12	8	11	8	74

Om de enkelte Købstæders Størrelse henvises til Natøk. Tidssk. 1890, 3. Hefte.

Ny Literatur.

G. Schleisner: Samsø og dens Befolkning. En Fremstilling af Levevilkårene samt Undersøgelse af Fødsels- og Dødelighedsforholdene 1815—1889. København 1891. 116 Sider.

Forfatteren af dette Arbejde er gaaet ud fra den rigtige Forudsætning, at Studiet af Befolkningsforholdene paa et isoleret Omraade som Samsø i flere Retninger maa kunne give et interessant Udbytte. Han har for at opnaa sit Formaal med stor Flid samlet et statistisk Materiale, som strækker sig over et langt Tidsrum, og han har tillige draget adskillige Forhold ind i Fremstillingen, som ville give Bogen Interesse udenfor den snævre Kreds af Læsere, som have Sans for Statistik. Han gennemgaar saaledes Samsøes geologiske og meteorologiske Forhold, skildrer Øens Dyre- og Planterverden, dens Bebyggelse og Boliger osv. Denne indledende Del af Fremstillingen har Forfatteren vistnok magtet tilfulde, men dette kan trods den anvendte Omhu ikke siges om den statistiske Del af Bogen. Forfatteren synes at savne et dyberegaaende Kendskab til den statistiske Literatur, og han anvender flere Gange uden Kritik altfor smaa Tal, som intet kunne bevise, saaledes Antallet af Blinde (4) og af Døve (2). Manglen paa Evne til at tumle med et statistisk Materiale lægger sig bl. a. for Dagen ved Behandlingen af Dødsårsagerne, som Læseren intet virkeligt Overblik faar over, men navnlig viser den sig ved Beregningen af Dødeligheden efter Alders-

klasser (p. 74—85). Det interessante Materiale til Studie af Dødelighedens Bevægelse i dette Aarhundrede er kun diletタントmæssig benyttet, og særlig savne de Beregninger, der anstilles Side 78—80, ganske videnskabeligt Grundlag: Forfatteren forhøjer her vilkaarlig Dødelighedskvotienterne for hver af de undersøgte Perioder ved at gaa ud fra, at Dødsfaldenes Antal mellem 1 og 74 Aars Alderen for hvert Køn er 1000; saaledes multipliceres i Perioden 1820—29 Dødelighedskvotienterne for Mænd med $1000/495$, i 1880—89 med $1000/359$. Trods de anførte Mangler, og skønt man kunde ønske, at Forfatteren havde behandlet Materialet fra flere Synspunkter, vil man imidlertid kunne afvinde den statistiske Del af Bogen Interesse. Jeg skal saaledes nævne Oversigten Side 54—55 over Tilgang og Afgang fra Øen.

H. Westergaard.

Harald Westergaard: Indledning til Studiet af National-økonomien. København 1891. P. G. Philipsen. 88 S.

I en meget sammentrængt Form fremstilles National-økonomiens Grundbegreber paa den Basis, som er skabt af den matematiske Skole og af de nyere østerrigske National-økonomer. Det er ikke Hensigten at levere noget nyt Bidrag til Løsningen af noget økonomisk Problem, men at give den begyndende nationalekonomiske Studerende et Grundlag, der skal fastholdes under hans senere Studium. Der gives en Fremstilling af det, der for de nævnte Skoler er Økonomiens Alfa og Omega: Læren om Grænsenyttten, og en Paavisning af, hvorledes denne Lære kan danne Udgangspunktet for Betragtningen af ethvert af Økonomiens Grundproblemer: Værdi, Jordrente, Kapital, Arbejde, Produktion og Omsætning, Fordeling. Forfatterens Partistandpunkt — hvis man tør bruge dette Udtryk — er ubetinget det, som har Fremtiden for sig. Det er det Standpunkt, som med al Anerkendelse af den historisk-statistiske Forsknings Betydning og Uundværlighed, hævder Nødvendigheden af den deduktive Vej til at finde Aarsags-

sammenhængen mellem Fænomenerne, og som i Henseende til denne Undersøgelsesmethode fordrer for Deduktionens Vedkommende Stringens og sejt Fastholden af det givne Udgangspunkt, og for Forudsætningernes Vedkommende en Indtrængen i Forholdene, der ikke bliver staaende ved Fænomenernes Overflade. Det er jo det karakteristiske ved Theorien om Grænsenyttten, og det, der garanterer dens Holdbarhed, at den er i nøje Overensstemmelse med, hvad den moderne Psykologi og Fysiologi stræber at godtgøre for hele det menneskelige Følelses- og Sanselivs Vedkommende.

Bogen er paa Grund af sin Sammentrængthed ikke let læselig, og den Begynder, der vil benytte den, vil næppe kunne gøre det uden Vejledning af Lærer. Men er Formen end ikke letflydende, saa er den paa intet Punkt uklar. Kræver Læsningen end, at man altid maa holde sine Tanker stærkt sammen, saa har man til Gengæld den Tilfredsstillelse, som Betragtningen af en logisk fejlfri Tankebygning giver. En Smule mere Liv over Fremstillingen, en lidt rigeligere Brug af Exempler vilde dog ikke have skadet.

Ligesom Jevons er den af de moderne Theories Tilhængere, der har haft den største Indflydelse paa Indholdet af Bogens vigtigste Afsnit, saaledes har Westergaard ogsaa sluttet sig nærmest til ham i Henseende til de for Fremstillingsformen betydningsfulde Spørgsmaal om Brug eller Ikkebrug af det matematiske Tegnsprog, idet han har undgaaet de Yderpunkter, der betegnes af den østerrigske Skole paa den ene og af Walras og hans nærmeste Tilhængere paa den anden Side. Det kan ikke nægtes, at den førstnævnte Gruppe ved sin fuldstændige Given-Afkald paa at bruge Mathematiken og den grafiske Fremstilling tvinges til at beskrive med en trættende Bredde, der ofte er til Skade for Klarheden og den overbevisende Kraft — om end Westergaard sikkert overdriver de Mangler, der følge deraf. I Modsætning hertil benytter Walras Mathematiken paa en saadan Maade, at hans Skrifter ere ganske

utilgængelige for enhver, der ikke har helliget et større Afsnit af sit Liv til Studiet af den højere Mathematik. Westergaard har som Jevons valgt at give saameget af Formler og grafiske Fremstillinger, som absolut udfordres for at Sætningerne kunne fremstilles i Korthed og paa en saadan Maade, at der ikke bliver Tvivl om deres Almen-gyldighed, men ikke mere, end at Fordringen til Læserens mathematiske Kundskaber indskrænker sig til det mest elementære.

E. Meyer.

V. J. Madsen-Mygdal: Frihed. En Belysning af Social-politikens Veje og Maal. Kbhvn. 1891. P. G. Philipsen. 188 S.

Denne Bog er, saavidt vides, en Debut og maa be-
tragtes som lovende. Dens Forfatter rører en ikke al-
mindelig Evne til abstrakt Tænkning og til Behandling af
saadanne økonomiske Problemer, ved hvilke det gælder om
med Energi at holde en Tanke fast og drage logisk kor-
rekte Slutninger fra givne Forudsætninger. Bogens Hoved-
mangler ere hastig sete. Den er ikke alene som saa
mange andre Skrifter, der kritisk behandle Nutidens
sociale Tilstande, præget af Ensidighed i Betragtningen af
den moderne Samfundsudvikling og i Troen paa, at Læge-
midlet findes i en enkelt bestemt Fremgangsmaade. Der
er tillige noget ufærdigt ved den, noget uensartet i den
Tone, der gaar igennem den, idet den snart paa en noget
vel journalistisk Maade omtaler Spørgsmaal af almen Inter-
esse, snart med videnskabelig Grundighed behandler funda-
mentale theoretiske Problemer. Det er lidt vanskeligt at
sige, hvilken Læsekreds den egentlig henvender sig til.
For den nationalekonomiske Fagmand indeholder den i For-
hold til sit Omfang for mange kendte Ting, og den Læser,
der gaar til den uden synderlige nationalekonomiske
Forudsætninger, vil let blive skræmmet tilbage af enkelte
Afsnit, hvis Affattelsesform er en saadan, at de kræve en
ret stærk Tankeanspændelse for at forstaaes tilbunds og en

ikke ringe Mængde Forkundskaber for at kunne læses med fornøden Kritik.

Naar Bogen kalder sig »Frihed«, ligger der i denne Titel snarere en Henpegen paa Forfatterens sociale Formaal end en Angivelse af selve Bogens Indhold. Indledningen varierer i en livlig og tiltrækkende Form det af saa mange sociale Kritikere fremhævede Forhold, at Arbejderens, den ikkebesiddendes, Vederlag for hans Ydelse ikke fastsættes i Frihed, saa længe han faktisk kun har Valget mellem at arbejde for den Løn, der bydes, eller at gaa til Grunde. At arbejde for at fremme virkelig Frihed — og Forfatteren er en begejstret Frihedsmand — er altsaa at arbejde for en social Tilstand, hvor Arbejderens Kaar ere saadanne, at han virkelig er i Stand til i Frihed at fastsætte de Betingelser, hvorunder han vil arbejde.

Blandt dem, der angribe eller kritisere Nutidens Samfundsordning og Samfundsforhold, gør der sig to Hovedstrømninger gældende, idet nogle navnlig fæste Blikket paa den frie Produktions Planløshed, dens Omvæltninger, dens Svingninger fra rastløs Spekulation og Virksomhed til Stilstand og Arbejdsløshed, medens andre mere se paa dens dybe Sondring mellem besiddende og ikkebesiddende. Nogle nærme sig til Socialismen, fordi de se Samfundets Hovedfejl i den private Ledelse af Produktionen, der forekommer dem slet, og andre, fordi de harmes over den private Kapitalbesiddelse og dermed følgende Rentenydelse — Indtægt uden Ydelse af Arbejde. Forfatteren hører til den sidste Klasse. Han forstaar og anerkender det private Initiativs Betydning paa det økonomiske Omraade — uden at være ukendt med Indvendingerne mod det — og naar han stævner den private Driftsherregevinst og den private Renteindtægt ind for sin Domstol, frikender han den første og fordømmer den sidste. Det forekommer mig, at Dommen falder lidt vel hurtigt, og at der lægges for ringe Vægt paa den spekulerende og hasardiøse Form, som megen af vor Tids Produktion og Omsætning har taget, og som gør, at den ved Siden af den legitime Driftsherregevinst — Lønnen for en

forstandig Beregning af Markedets Tilstand og en klog og dygtig Ledelse af en samfundsnyttig Produktion — fremkommer saa mange mindre lystelige Driftsherregvinster (d. v. s. Konjunkturprofiter) og tilsvarende Tab, i Sammenligning med hvilke en stor Mængde Kapitalisters regelmæssige Renteoppebørsler sikkert have en socialt set langt heldigere Karakter. — Dette udelukker jo imidlertid ikke Berettigelsen af social Kritik overfor den rene Kapitalrente. Denne er en Indtægt i Kraft af Besiddelse. Privatrenten i Forbindelse med Arveretten giver den, der ejer Formue, og hans Efterkommere en stedsevarende Indtægt og dermed forbunden Nydelse af endel af Samfundsproduktionens Udbytte, medens deres Ydelse kun er den negative, at de undlade at forringe Samfundets Kapital ved at forbruge Hovedstolen. Kapitaldannelsen og Bevaringen af den engang dannede Kapital ere nødvendige Samfundsfunktioner, for hvilke Renten socialt set er en Belønning, men det socialt uheldige er, at Muligheden for at udøve disse Funktioner og oppebære Lønnen derfor i en ganske væsentlig Grad er indskrænket til dem, der i Forvejen eje noget. At tjene sig en Formue uden at have en Formue i Forvejen er i vore Dage en vanskelig Sag. Den private Kapitalejendom i Forbindelse med den private Rentenydelse frembringer derfor en Tendens til, at Formuerne og Indtægterne samles paa faa Hænder. At en saadan Tendens er tilstede, indrømmes fra mange Sider; derimod hersker der stor Uklarhed om, i hvor stort Omfang den virker, og hvor stærkt den modarbejdes af andre Tendenser i Samfundsudviklingen, hvis Existens ikke kan benægtes. Kun indgaaende historiske og statistiske Undersøgelser vilde kunne bringe Klarhed tilveje i disse Spørgsmaal, men til saadanne Undersøgelser er der en lang Vej frem.

Madsen Mygdal lader sig imidlertid ikke nøje med den Kritik af Renteindtægten, som fremkaldes ved, at denne er en Indtægt, som gennem Tiderne tilfalder den, der engang — ligegyldig paa hvad Maade — er kommen i Besiddelse af en Formue; han søger yderligere til Støtte for sit An-

greb at give en theoretisk Forklaring af Rentens Opstaaen og Rentefodens Højde, og dette Afsnit indeholder det i theoretisk Henseende nye i Bogen. Her giver hans Skarp-sindighed sig et godt Udslag, og i hans Kritik overfor forskellige Anskuelser findes der meget af Værdi, om den end paa Grund af mangelfuldt Kendskab til den paagældende Literatur langtfra er udtømmende. Det positive Resultat, hvortil han kommer, forekommer mig derimod ikke fyldestgørende. Kapitalrenten skal være begrundet paa den private Monopolindtægt, særlig Jordrenten, og han søger at genoptage den fysiokratiske Tankegang, hvorefter al Kapitalrente udledes af Jordens Frugtbarhed, saaledes at den Produktion, der ikke er knyttet til Jorden, maa give Rente, fordi Kapitalisterne ellers vilde bruge al deres Kapital til at købe Jord for — idet han forøvrigt modificerer Tanken derhen, at han i Stedet for »Jord« indsætter enhver Produktion, der nyder godt af et naturligt eller socialt Monopol. Han er ikke blind for, at Rentens Udledning af Jordrenten ikke kan ske umiddelbart, idet der maa gives en Forklaring af, at et Stykke Jord, der giver en vedvarende aarlig Afkastning, overhovedet faar en endelig Værdi og kan købes for en bestemt Pris, der er mindre end samtlige Afkastninger tilsammen. Denne Forklaring ligger i »den hos de forskellige Individuer stærkere eller svagere Lyst til at nyde strax fremfor senere«, et Udtryk, der til en vis Grad er rigtigt, men dog for snævert, da den gennemgaaende forskellige Vurdering af en Vare, der er disponibel strax, og den samme Vare, naar den først kan blive disponibel paa et senere Tidspunkt, beror paa meget andet end »Lyst« (jfr. min Artikel om Kapitalrentens Theori i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1889 Side 484—518). Forfatterens Tankegang er nu i Hovedsagen den, at ihvorvel en saadan Forskel i Vurderingen er tilstede og theoretisk set kunde begrunde Kapitalrente, selv om der ingen Jordrente eller anden Monopolindtægt eksisterede, saa vilde imidlertid denne Rente uden privat Monopol formodentlig være meget lille — maaske 0 — medens Monopolet stadigt sikrer en positiv Rentefod og

holder den oppe paa dens nuværende Højde: »Var Rentefoden ∞ , blev Monopolets Værdi 0, og til den Pris vilde alle sælge. Var den meget lille, blev Monopolværdien meget stor; var den f. Ex. $\frac{1}{100}$ pCt., blev et Monopol, der giver Udbyttet 200, 2,000,000 værd. De allerfleste vilde ogsaa her foretrække at nyde helt eller delvis for 2,000,000 strax fremfor at nyde for 200 aarlig.« — Med andre Ord: medens det kan tænkes, at Produktionsoverskudet er saa rigeligt, at der er Personer nok, der vilde spare blot for at opbevare til senere Tider, selv om de ikke fik Rente, og Rentefoden saaledes godt kan gaa ned til 0, udelukkes denne Mulighed, fordi Monopolets Salgsværdi derved vilde blive saa umaadelig stor, at ingen Monopolejer vilde kunne staa for Fristelsen til at forsøge paa at sælge sit Monopol.

For at forstaa Betydningen af dette Ræsonnement, maa man undersøge, hvad Forudsætningen overhovedet er for, at Rentefoden kan synke ned imod 0. En Hovedgrund til Kapitalrenten er ved Siden af andre mindre Aarsager, som i denne Sammenhæng kunne forbigaaes, følgende: Enhver Produktion — monopoliseret eller ikke monopoliseret — kræver Tid, og jo mere Produktionen i teknisk Henseende skrider frem, desto flere Omveje bruger den, desto flere Mellemlid skydes der ind mellem den første Begyndelse og det til Forbrug færdige Produkt. Den kapitalistiske Produktion betyder derfor, at man for at opnaa et større og bedre Udbytte udskyder Tiden for Produktets Færdiggørelse. I hvor stort Omfang en saadan Udskyden af Tiden vil finde Sted, afhænger af to Faktorer, nemlig paa den ene Side Muligheden af under de givne Produktionsforhold at opnaa et samfundsmæssigt Udbytte ved at benytte Produktionsomveje, og paa den anden Side Tendensen (Lysten eller Trangen) til at benytte de forhaandenværende økonomiske Kræfter til at frembringe Varer, der kunne være Genstand for øjeblikkeligt Forbrug i Stedet for at fastgøre dem i Produktionen. Tænke vi os den første Faktor konstant, vil det være den anden, der bestemmer Rentefodens Højde,

og der kan nu for Tanken ikke være noget til Hinder for, at Tendensen til øjeblikkeligt Forbrug i Forhold til de tilstedeværende Rigdomme er saa ringe, at Rentefoden synker ned imod 0. Saalænge der i Samfundet er ikke-besiddende Arbejdere, vil ganske vist for disse Trangen til at erholde Subsistensmidler altid være saa stor, at de ere villige til for en Arbejdsløn, der udbetales strax, at præstere et Arbejde, hvis Produkt engang i Tidernes Løb kan have en Værdi, der overstiger den Løn, der udbetales nu, men denne rentefrembringende Tendens kan modvirkes ved Kapitalisternes indbyrdes Konkurrence for at faa deres Kapital anbragt. Det maa jo nemlig bemærkes, at den Regel, at en nuværende Vare har større Værdi end den samme Vare, naar den først faas en Gang i Fremtiden, ikke har Gyldighed for hvert enkelt Individ. Den, der ejer saa store Rigdomme, at deres Beløb overstiger, hvad han har Evne eller Lyst til at forbruge nu, men som ønsker at sikre sig Adgang til fremtidigt Forbrug for sig selv eller Efterkommere, vil i og for sig sætte mere Pris paa en sikret Adgang til Besiddelse af en Vare i Fremtiden, end til dens Besiddelse nu, og han vil opspare Kapital, selv om han ingen Rente fik — ja selv om han skulde give Betaling for Opbevaringen. Til en vis Grad kan en saadan Opsparing finde Sted ved at man anbringer Kapitalen i ufortærlige Genstande — navnlig Penge —, men naar Rigdommen voxer ud over visse Grænser, slaar en saadan Anbringelsesmaade ikke til, og Kapitalisterne tvinges da til selv uden Rente blot for at faa deres Formue bevaret til senere Tider at anbringe den i Produktionens Tjeneste enten ved at købe og lade opdyrke Jord eller ved at anlægge den i anden produktiv Virksomhed. Naar Samfundet er naaet til en saadan embarras de richesse, synker Rentefoden til 0.

Vende vi nu tilbage til Madsen Mygdal, er hans Mening altsaa, at dette Maal ikke kan naas, saa længe det private Monopol eksisterer, medens han synes at hælde til den Opfattelse, at det uden Privatmonopolet allerede vilde

være naaet: Imod hans Fremstilling er nu for det første at indvende, at de tænkte Monopoler, hvis Værdi vilde være ∞ , hvis Renten var 0, ikke have noget tilsvarende i Virkeligheden. Noget saadant kunde der kun være Tale om, i Fald Monopoludbyttet var uendeligt i Henseende til Tiden, men herpaa haves ingen Exempler i det virkelige Liv. De vekslede Konjunkturer kaste Monopolet frem og tilbage. Den Jord, der idag giver Jordrente, kan om 10 Aar være hørt op dermed, om 20 Aar giver den maaske ikke engang den almindelige Rente af de nedlagte Kapitaler og om 100 Aar kan den maaske være værdiløs. Muligheden af en saadan Udvikling er aldrig udelukket, og det samme er Tilfældet med alle Arter af Monopoler, baade naturlige og sociale. En Jordlod, der giver Jordrente, vilde derfor, naar Rentefoden var 0, ikke have en uendelig, men kun en meget høj Værdi. Om denne høje Værdi vilde friste Ejeren til Salg, vilde nu simpelthen afhænge af, om han hørte til dem, der følte Trang til et større Forbrug af færdige Varer end der i Øjeblikket stod til deres Raadighed, eller han hørte til dem, der følte Trang til at opbevare deres Rigdom. I det første Tilfælde vilde han sælge, i det andet ikke. Og i Fald han vilde sælge, vilde han ogsaa nok finde en Køber. Forudsætningen for den uendelig lave Rente er jo nemlig den, at Samfundsrigdommen er voxet saa stærkt, at Kapitalisterne i indbyrdes Konkurrence maa bringe ethvert Offer for at faa deres Kapital anbragt paa en saadan Maade, at den ikke gaar til Grunde for dem. Selv under den urimelige Forudsætning, at der fandtes uendelige Monopoler, vilde dette ikke gøre nogen Forandring. Under Rentefodens nedadgaaende Bevægelse vilde disse nemlig for den langt overvejende Dels Vedkommende være komne i Hænderne enten paa de store Rigmænd, Milliærdærene, eller paa store Korporationer (Aktieselskaber, Sparekasser o. lign.) og ingen af disse to Klasser vilde have Anledning til for nogensomhelst Pris at skille sig af med dem. (For saa vidt der af og til rent undtagelsesvis fandt et Salg Sted, vilde dette

ikke betyde, at Rentefoden kom op igen; det vilde være et Salg under den virkelige Værdi, som jo saa ofte forekommer i det økonomiske Liv.) Sætninger som disse: »Monopolet begrundes i og for sig Rente og Rentefod« og »Privatmonopolet forhindrer absolut Rentefoden 0« ere derfor urigtige.

Værdien af det paagældende Afsnit ligger i, at den Betydning, som Monopolet kan have i Henseende til Rentefodens Højde, er fremdraget; men naar man vil undersøge, hvor stor denne Betydning er, maa man gaa en anden Vej. Man maa ræsonnere som følger: Adgangen til at faa Rente afhænger paa den ene Side af Rigdommen paa saadanne Ting, der kunne give Adgang til øjeblikkeligt Forbrug (eller Muligheden for øjeblikkeligt at skaffe dem tilveje) og paa den anden Side af Muligheden for at anlægge Rigdommen paa en saadan Maade, at de paa et fjernere Tidspunkt give Udbytte. Dette sidste kan ske enten ved at foranledige en produktiv — ikke monopoliseret — Virksomhed eller ved at købe et Monopol. Vil man vide, hvor stærkt denne sidste Faktor virker, saa maa man simpelthen anstille en statistisk Undersøgelse, der kan vise, hvilken Betydning Jordrenten og lignende Monopolafkastning rent faktisk har i Forhold til Afkastningen af anden produktiv Virksomhed (derunder den Afkastning af Jorden, som ikke er ren Jordrente). Dette er et Størrelsesforhold, om hvilket vi i Virkeligheden intet-somhelst vide. Det er muligt, ja endogsaa højst sandsynligt, at en saadan statistisk Undersøgelse slet ikke lader sig udføre, at Problemet ikke lader sig løse. Men i saa Fald maa man hellere lade det ligge, end man maa betragte det som løst, naar det ikke er det.

I og for sig har hans Theori ikke nogen Indflydelse paa de praktiske Resultater, da det tilgrundliggende i den sociale Kritik af Renten dog er den Indvending, at det er en Indtægt, hvis Aarsag er Besiddelse og ikke Virksomhed, men der har dog været Anledning

til at gaa ind paa den dels af rent theoretiske Grunde, dels fordi hans Opfattelse ikke er uden Indflydelse paa den Bitterhed, hvormed han betragter Privatrenten, og de haarde Ord, han bruger imod den, og derfor gennemsyrrer hele hans Fremstilling ogsaa i de Afsnit, hvori han fremsætter sine praktiske Forslag. Til disse naar han gennem en Kritik saavel af de almindelige socialistiske Krav om Samfundets Overtagelse af Produktionen og Appropriation af den private Kapital som særlig af Henry Georges Projekter, og de gaa i Korthed ud paa, at medens Staten bør lade enhver beholde den engang erhvervede Kapital, skal den appropriere Renten gennem en Skat af f. Ex. 3 pCt. af al Formue. Denne Skats Udbytte skal efter Fradrag af hvad der er nødvendigt til at tilfredsstille Statens egne Fornødheder — idet alle andre Skatter bortfalde — fordeles blandt Borgerne. Han indser nu vel, at en saadan Fordeling ikke strax lader sig foretage, idet den simpelt hen vilde føre til, at Arbejdslønnen faldt med Fordelingsbeløbet, og den almindelige Rentefod steg med Skattens Beløb, og for at hindre dette lader han foreløbig Staten opsamle Skattens Beløb som Kapital, hvorved den som Kapitalejer i Konkurrence med de private Kapitalejere holder Rentefoden nede, saa at Fordelingen først finder Sted, naar Statens Kapitalejendom er bleven tilstrækkelig stor til at holde de andre Stangen. At dette maa ske internationalt, er selvfølgelig, da Kapitalerne ellers vilde vandre ud af Landet. Maaden, hvorpaa Skatten fastsættes, er særdeles original og skarpsindig, og Enhver vil have Fornøjelse af at gennemlæse det paagældende Afsnit; dog forekommer det mig, at hvor stor Værdi den foreslaaede Vurderingsmaade end kunde have for den faste Kapitals Vedkommende, er det vanskeligt at se, hvorledes den skulde bringes i Anvendelse ved de fleste Former af flydende Kapital. — Idet hans Forslag om Appropriation af Renten tvinger ham til at gøre Staten til stor Kapitalejer, nærmer han sig til den egenlige Socialisme, som han imidlertid adskiller sig fra dels ved sin Tro paa, at der

endnu for lange Tider er Plads for den private Driftsherrevirksomhed ved Siden af Statens, dels ved sin Hævd af det socialt uretfærdige i at berøve Kapitalejerne deres engang erhvervede Formue og endelig ved sin Paavisning af Umuligheden af at opbygge en saadan Organisation, som det socialistiske Samfund kræver, paa en pludselig social Omvæltning. Iøvrigt aabne Slutningsafsnittene i Bogen Perspektiver til Samfundstilstande, der ere vidt forskellige fra dem, vi kende. — Men lige saa vel som fuldt gennemførte socialistiske og anarkistiske Tilstande, selv om man tænker sig dem mulige, ligge ude i en Fremtid, om hvilken vi — som Jørgen Tesman ikke ganske med Urette bemærker — slet ingen Ting vide, saaledes er det samme Tilfældet med Forfatterens Rentekonfiskation, baade fordi den ad fredelig Vej ikke har nogen rimelig Udsigt til at gennemføres, og fordi den nødvendigvis maatte være international. Forfatteren stiller den derfor heller ikke op som et Maal, der direkte skal gennemføres, men som et Ideal, henimod hvilket man skal bevæge sig med smaa Skridt. Som et saadant lille Skridt, man allerede nu kan gaa, anbefaler han en beskeden direkte Formueskat. Dette er et Forslag, som man kan tiltræde uden iøvrigt at være enig med ham. Om det virkelig vil føre henimod de af ham tilstræbte Formaal, kan omtvistes, men i ethvert Tilfælde er det heldigt, at han ved at opstille det betræder den praktiske Politiks Omraade, og ved Overvejelsen af Muligheden for dets Gennemførelse kommer han ind paa en Kritik af de forskellige politiske Partier — Højre, Venstre og Socialdemokrater —, der indeholder mange træffende Bemærkninger.

Overhovedet træffes der spredt igennem hele Bogen værdifulde Betragtninger over sociale Forhold, og som Helhed maa den betegnes som et tankevækkende Arbejde, der med Udbytte kan læses af Enhver, der nærer Interesse for de Problemer, der sætte saa mange af Evropas bedste Hoveder i Bevægelse.

E. Meyer.

Den kommunale Beskatning i København.

Af

En Kameralist.

I sidste Rigsdagssamling forelagdes der i Landstinget et Lovforslag, der gik ud paa, at den nuværende Ordning af de kommunale Skatter i København skulde forblive uforandret. Flertallet i det Udvalg, der blev nedsat af Landstinget for at overveje denne Sag, kom derimod til det Resultat, at Maximumsgrænsen for Indkomstskatten, der nu er 3 pCt., skulde forhøjes til 5 pCt.

Dette Forslag, at forhøje Maximumsgrænsen for Indkomstskatten, medens man ellers lod den hele Ordning forblive i alt væsentligt uforandret, anser jeg for at være mindre heldigt, og da der kan anføres Grunde imod Forslaget, som ikke kom frem under Behandlingen i Landstinget, vil jeg tillade mig at gøre nogle Bemærkninger om denne Sag.

Den københavnske Indkomstskat hviler paa Forudsætningen om, at Skatterne skulle fordeles over Borgerne i Forhold til disses Skatte-Evne, og at Borgernes Netto-Indkomst er det rette Udtryk for deres Skatte-Evne. Men begge disse Forudsætninger ere ikke ubetinget

rigtige. Det er ikke rigtigt, at Borgerne altid bør betale Skat i Forhold til deres Skatte-Evne, og det er heller ikke rigtigt, at Netto-Indkomsten er et korrekt Udtryk for Borgernes Evne til at betale Skat.

Jeg skal ikke indlade mig paa nogen vidtloftig theoretisk Undersøgelse om det rette Grundlag for Skatternes Fordeling; en saadan er i dette Tilfælde ikke nødvendig, og den vilde desuden næppe virke synderlig overbevisende for Nogen. Jeg skal nøjes med at gøre nogle faa almindelige Bemærkninger om Sagen.

For den sunde Fornufts umiddelbare Opfattelse synes den naturlige Fordeling af Skatterne at være den, at enhver Borger betaler Skat i Forhold til, som han har Nytte af det Offentliges Virksomhed og Udgifter. Det er jo lignende Principer, der ligge til Grund for Fordelingen af Byrder og Udgifter i andre menneskelige Forhold, hvorfor skulle disse da ikke ogsaa ligge til Grund for Fordelingen af de Byrder, som Staten og Kommunen maa paalægge? De fleste Forfattere, der have behandlet Spørgsmaalet om Skattefordelingen, indrømme ogsaa Rigtigheden af denne Tankegang; men de gøre gældende, at den ikke kan anvendes overfor Staten, fordi det er umuligt at udmaale den Nytte, Borgerne have af denne. Det er jo f. Ex. aldeles umuligt, at udmaale den Nytte, de enkelte Borgere have af Statens øverste Myndigheder, eller af Hær og Flaade, eller af Statsgældens Forrentning osv. Og da det saaledes er umuligt for de fleste og største Udgifters Vedkommende at foretage en speciel Udmaalning af den Nytte, de enkelte Borgere have af dem, maa man opgive at fordele efter en saadan speciel Udmaaling og i Stedet derfor fordele efter et Fælles-Udtryk for Nytten, og et

saadant Fælles-Udtryk er Borgernes Indkomst eller deres Evne til at svare Skat. Andre Forfattere kommer til det samme Resultat gennem en lidt anden Argumentation; de erklære, at enhver Udmaalen efter Nyttens er umulig, man maa derfor ligesom opgive Ævret og nøjes med at fordele Skatterne lige paa Alle, o: fordele Skatterne saaledes, at de udøve et lige Tryk paa alle Borgerne (idet de saa paa en Maade gaar ud fra, at Staten er lige uendelig nødvendig for Alle); men en saadan ligelig Fordeling paa Alle er en Fordeling i Forhold til Skatte-Evnen, og denne er atter lig med Borgernes Indkomst og Formue. Dette er den sædvanlige Maade, hvorpaa en Skattefordeling i Forhold til Skatte-Evnen forsvares. Det vil imidlertid ses, at Forsvaret hviler paa den Forudsætning, at man ikke kan fordele efter den Nytte, Borgerne har af Staten, og det er kun subsidært, fordi den bedre og retfærdigere Maalestok efter Nyttens svigter, at man anbefaler at fordele efter Skatte-Evnen. Men hvor man kan fordele efter Nyttens, der bør man altsaa benytte denne Fordeling, og den kan benyttes i ret betydelig Udstrækning ved den kommunale Beskatning; og selv om den her ikke kan benyttes som eneste Fordelingsprincip, saa kan og bør man dog tage et vist Hensyn til den.

Fra Theoriens Standpunkt kan det saaledes meget vel forsvares, at Skatterne i visse Tilfælde ikke fordeles ligeligt efter Skatte-Evnen, men derimod tager Hensyn til den Nytte, Borgerne have af de offentlige Virksomheder og de Udgifter, disse foranledige, og i Praxis er dette fuldt ud anerkendt. I ældre Tid, det vil sige indtil for 40 à 50 Aar siden, havde den al-

mindelige, ligelige Fordeling efter Skatte-Evnen kun et forholdsvis ringe Omraade; i de fleste Tilfælde gjaldt det Princip, at det Offentliges Udgifter skulde dækkes ved Skatter, der blev fordelt paa dem af Statsborgerne, der havde Gavn af Udgifterne og i Forhold til den Gavn, de havde af dem. Omtrent fra 1848 trængtes dette Beskatningsprincip mere og mere til Side, man forlader denne tilsyneladende »smaalige Udmaalen« og man paalægger Skatterne ligeligt paa alle Borgerne i Forhold til Skatte-Evnen. Men helt opgiver man ingenlunde det gamle Skatteprincip; man erkender, at dette har sin Berettigelse ved Siden af det nye, og at det paa adskillige Omraader bør indtage en mere fremtrædende Plads. Dette gælder navnlig om Kommunens Skatter. I Kommunen kan man langt bedre end i Staten overse, hvem af Borgerne det er, der har Gavn af de kommunale Foranstaltninger, og man kan derfor i videre Udstrækning end i Staten tage Hensyn dertil ved Skattefordelingen. Selve den Omstændighed, at en Udgift er paalagt Kommunens Kasse og ikke den almindelige Statskasse, hviler jo ogsaa paa den Forudsætning, at det er Kommunen, der har Gavn af denne Udgift, og at denne bør dækkes af dem, der har Gavn af den. Naar f. Ex. Københavns Kommune selv maa betale Udgiften til Asfaltering af sine Gader, i Stedet for at denne Udgift fordeles over alle Landets Borgere i Forhold til deres Skatte-Evne, saa er det fordi man er gaaet ud fra, at det fortrinsvis er København og Københavnerne, der have Gavn af Asfalten, og at det derfor ogsaa er dem, der bør betale den. Og denne Tanke er utvivlsomt ogsaa rigtig. Men det ligger da ogsaa ret nær, ikke at lade alle Københavnerne i lige

Grad bære denne Udgift, men fortrinsvis ligne den paa dem, der har mest Gavn af den, nemlig Grundejerne ved de asfalterede Gader. Og paa lignende Maade forholder det sig med mange andre af de kommunale Udgifter. Det er ingenlunde min Mening, at alle kommunale Udgifter bør fordeles efter dette Princip; thi ved en stor Mængde, ja ved de fleste af Udgifterne, kan det ikke gennemføres i Praxis. Ved mange af Kommunens Udgifter maa man derfor fastholde det Princip, at de fordeles lige paa Borgerne i Forhold til disses Skatte-Evne. Men at fordele alle Udgifterne paa denne Maade, det er at gaa for vidt, det kan ikke siges at være billigt og retfærdigt. Og det er heller ikke ganske retfærdigt og billigt, naar man, saaledes som det foreslaas af Landstingsudvalget, bestemmer, at de Skatter (Ejendoms-Skatterne), der særligt hvile paa visse Klasser af Befolkningen (Grundejerne), fordi de har særlig Gavn af Kommunen, at disse Skatter skulle forblive uforandrede, medens derimod den Skat, Indkomstskatten, der fordeles ligeligt over alle Borgerne i Forhold til deres Indkomst skal være stigende. En saadan Ordning af Forholdet mellem Ejendomsskatterne og de personlige Skatter er ikke alene af en tvivlsom Berettigelse set fra et almindeligt Retfærdigheds-Standpunkt, men den er tillige i Strid med det Skatteprincip, som har været raadende i Staden København i mere end 200 Aar. Jeg skal kortelig paavise dette. Det var i ældre Tid saa langt fra, at man i København fordelte de kommunale Skatter ligeligt paa alle Stadens Indvaanere i Forhold til deres Indkomst eller andre Udtryk for deres Skatte-Evne, at man tværtimod slet ikke benyttede nogen saadan Fordeling. Lige indtil Aaret 1812 lagde

man i København alle de kommunale Skatter paa Stadens Grundejere. Jeg har vel ikke havt Lejlighed til direkte at undersøge de Motiver, som laa til Grund for denne Skattefordeling; men naar man ser hen til de Principer, der plejede at være de ledende i Datidens Beskatning, kan det antages, at Tanken i den benyttede Skattefordeling har været den, at da Stadens Fremgang eller Tilbagegang i Folkemængde, Velstand og Næring ligesom alle kommunale Foranstaltninger til at fremme disse, i sidste Instans kom Grundejerne tilgode, da disse jo var det faste, blivende Element i Byen, saa burde det ogsaa være Grundejerne, der betalte Stadens Udgifter. At dette virkelig var Tanken i Stadens kommunale Beskatning, ser man bl. a. ogsaa deraf, at de enkelte Dele af de faste Ejendommers Skatter blev fordelt efter som vedkommende Ejendomme havde mer eller mindre Fordel af den Udgiftspost, der skulde paa-lignes, og man ser det deraf, at de Personer, der drev Næring i Staden, maatte betale særlige Paalæg i Form af Grundskat.

I Aaret 1812 indførtes den første personlige Afgift i København, det var Næringsskatten (An. 21. April 1812). Denne Skat skulde ligesom den nuværende Indkomstskat anvendes som Supplementsskat til at dække Bykassens manglende Indtægter, men der var den store Forskel, at medens Indkomstsskatten opkræves af alle Borgerne, saa opkrævedes Næringsskatten kun af de Personer, der drev borgerlig Næring i København. Altsaa atter her Principet om Fordeling efter Nyttens, ikke efter den almindelige Skatteevne. Man gik ud fra, at de Næringsdrivende i Staden havde særlig Interesse i, at Byen gik frem, at den voxende »Næring« særlig kom

dem tilgode, og at det omvendt ogsaa var dem, der i særlig Grad foraarsagede Byen Udgifter ved deres Bedrift, idet de baade mest benyttede de offentlige Institutioner, og tillige benyttede de Arbejdere, der gav Anledning til Kommunens Skole- og Fattigudgifter. De Personer, der levede i København af andre Indtægtskilder end borgerlig Næring, der dreves i Staden, de var derimod fri for personlig Kommuneskat. Man gik aabenbart ud fra, at Personer, der hverken havde Grundejendomme i København eller drev borgerlige Næring der, at de ikke forvoldte Kommunen synderlig Udgift, hvorimod de bragte Penge og Næring til Byen til Fordel for Grundejerne og de Næringsdrivende. Da de saaledes bragte Kommunen mere Fordel end Udgift, burde de heller ikke bidrage til at betale de kommunale Skatter, undtagen forsaavidt dette kunde ske paa indirekte Maade, f. Ex. derved, at Grundejerne kunde lægge noget af Grundskatten over paa Lejerne. Karakteristisk for den daværende Opfattelse af Skattepligten som hvilende paa den Nytte, man havde af Kommunen, er det ogsaa, at medens Næringsskatten fritog de Personer i København, der ikke drev borgerlig Næring der i Byen, saa beskattede den derimod de Personer, der ikke boede i København, men som drev Næring der og som altsaa igennem denne Næring havde Fordel af Kommunen og forvoldte denne Udgift og Ulejlighed.

Det moderne Skatteprincip, at fordele Skatterne ligeligt over Borgerne, kom først frem i Aaret 1855, ved Lov 14. April 1855 om Nærings- og Hjelpekast i København. Ved denne Lov blev det nemlig bestemt, at en Tredjedel og eventuelt Halvdelen af de Udgifter,

der hidtil havde hvilet særskilt paa de Næringsdrivende, for Fremtiden skulde lignes paa samtlige Byens Indvaanere efter deres Formue og Lejlighed, medens Resten fremdeles skulde lignes paa de Næringsdrivende efter deres Næringsbrugs Beskaffenhed og Omfang. Altsaa her kommer for første Gang det Princip frem i den københavnske Kommunebeskatning, at en Del, om endog kun en lille Del, af Skatterne skal fordeles paa alle Stadens Indvaanere i Forhold til deres Skatte-Evne. Ved Loven af 19. Febr. 1861 gik man lidt videre i samme Retning. Man udvidede den Del af Skatterne, som blev paalignet efter Borgernes Skatteevne, idet man indførte Indkomstskatten, hvilken Skat fik et videre Omraade end den tidligere personlige Skat, og man indskrænkede Omfanget af de Skatter, der hvilede paa det Princip, at Skatterne skulle fordeles efter Nyttens, idet man ophævede Næringsskatten og bestemte, at Ejendomsskatterne ikke skulde forhøjes.

Skatteprincippet i Loven af 19. Febr. 1861, der endnu er det gældende, er dette, at en Del af Skatterne i København skulle hvile specielt paa dem, der i særlig Grad have Gavn af Kommunens Udvikling, nemlig Grundejerne, det er Ejendomsskatterne, og at en anden Del af Skatterne skulle fordeles lige- ligt paa alle Borgerne i Forhold til deres Skatte-Evne, det er Indkomstskatten. Loven nøjedes imidlertid ikke med i al Almindelighed at fastslaa dette Princip, men den bestemte ogsaa, hvormeget der skulde hvile paa enhver af de to Grupper. Den bestemte nemlig, at Skattesatserne for Ejendomsskatterne skulde forblive uforandrede og at Indkomstskattens Procent ikke maatte overstige 3 pCt.

Dette Grundprincip i Loven af 19. Febr. 1861 vil efter Landstingsudvalgets Forslag formelt blive overholdt, idet man vedblivende lader Ejendomsskatterne være uforandrede, medens man beholder en Maximumsgrænse for Indkomstskatten og kun sætter denne op fra 3 til 5 pCt. Men reelt er denne Forhøjelse af Procenten en virkelig og indgribende Forandring i Skattefordelingen efter Loven af 19. Febr. 1861. Thi naar man saaledes sætter Indkomstskattens Maximumsgrænse op, saasnart der trænges til flere Indkomster, saa er der jo faktisk ikke nogen Maximumsgrænse, og dernæst er denne Forhøjelse fra 3 til 5 pCt. saa betydelig, at naar den naas, og det vil desværre rimeligvis snart ske, saa vil det tidligere Størrelses-Forhold imellem Ejendomsskatterne og Indkomstskatten i væsentlig Grad forandres; og dette vil faa saameget mere at sige som allerede under den nuværende Ordning, med den faste Grænse af 3 pCt., voxer Indtægten af Indkomstskatten stærkere end Indtægterne af de faste Ejendommers Skatter, saa at altsaa Ejendomsbesidderne slippe med at betale en bestandig mindre og mindre Del af de samlede kommunale Skatter. Dertil kommer endnu, at de andre personlige Skatter (især Afgiften af Brændevinshandel og Brændevinsudskænkning) er stigende, saa at stadig en større og større Del af Skatterne blive personlige Skatter, en bestandig mindre Del blive Ejendomsskatter. Fordelingen mellem Ejendomsskatter og personlige Skatter er derfor allerede nu bleven en helt anden end i 1861, da Skatteordningen blev vedtaget. I 1861 udgjorde Ejendomsskatterne to Tredjedele, de personlige Skatter derimod kun en Tredjedel af den samlede

kommunale Skatteindtægt. Efter den Tid ere de personlige Skatter voxede saameget hurtigere end Ejendoms-skatterne, at nu indbringe disse ikke engang Halvdelen af den hele Skatteindtægt. I 1861 indbragte Ejendoms-skatterne dobbelt saa meget som de personlige Skatter, nu indbringe de personlige Skatter mere end Ejendoms-skatterne. Og hvad særlig Indkomstskatten angaar, saa er den siden 1862 voxet fra ca. $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. til henimod $2\frac{1}{2}$ Mill. Kr., altsaa til det 5-dobbelte, medens Ejendomsskatterne kun ere voxede fra 1.₄ Mill. Kr. til 3.₃ Mill. Kr. Indkomstskatten er altsaa voxet omtrent dobbelt saa stærkt som Ejendomsskatterne. Og siden 1880, da Indkomstskatten naaede sit Maximum, 3 pCt., er den voxet fra $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr. til 2.₄ Mill., Ejendomsskatten i samme Tid kun fra 2.₄ Mill. Kr. til 3.₃ Mill. Kr.

Altsaa allerede under den nuværende Ordning, og selv om Hensyn kun tages til den Periode, i hvilken Indkomstskatten har naaet sit Maximum 3 pCt. og ikke maa forhøjes yderligere, gaar Udviklingen i en saadan Retning, at en bestandig større Del af Skattebyrden glider over paa Personen og den personlige Skat. Og naar man nu desuden vil ophæve den ved Loven af 1861 satte Grænse for Indkomstskatten, er det indlysende, at Udviklingen vil fortsættes i samme Retning, kun med en endnu stærkere Fart. Den Fordeling af Skattebyrden mellem de faste Ejendomme og mellem Personen og den personlige Skat, som Loven af 1861 gik ud fra, vil derved i høj Grad blive yderligere forrykket, og det forekommer mig, at dette er en saa vigtig Sag, at den ikke burde gennemføres uden nøje Overvejelse.

Den gamle Ordning i København, at alle Kommuneskatterne blev lagt paa de faste Ejendomme, fordi det særlig var dem, der havde Gavn af Kommunens Udvikling, var ensidig, og det var rigtigt og billigt, at Lovene af 1855 og 1861 lagde en Del af Skattebyrderne over paa Beboerne i Almindelighed og fordelte denne Del ligeligt paa dem i Forhold til deres Evne. Det var retfærdigt, thi alle Beboerne har dog nogen Nytte af Kommunen og forvolder denne nogen Ulejlighed og Udgift, og en Del af Udgiften bør derfor fordeles paa alle Borgerne. Men naar man nu vil lade den ene Side af Skatteordningen fra 1861 forblive staaende uforandret, idet man undlader at røre ved Ejendomsskatterne, medens man vil lade hele Forøgelsen af de kommunale Byrder vælte ud over Beboernes almindelige Skatte-Evne igennem Indkomstskatten, saa forekommer det mig, at man begaar den modsatte Ensidighed af den, man begik i Fortiden.

En stor Del af Kommunens stigende Udgifter staar i Forbindelse med Forhold, som ere af særlig Interesse for Kommunens Grundejere. En Mængde af de kommunale Udgifter virke til at fremme Folkemængde, Velstand og Næring i Staden, og alle disse Udgifter bidrage til at forhøje Grundejendommenes Værdi, eller bidrage til at forhindre en Tilbagegang, som ellers vilde have fundet Sted og som vilde have formindsket Grundejendommenes Værdi. Det synes da ikke mere end billigt, at Grundejerne, der have en saadan særlig Interesse i Kommunens Udgifter, bidrage til disse i Forhold til denne Interesse, og at de ikke nøjes med de en Gang for alle bestemte Beløb, men at deres Bidrag voxer med de samlede Kommunaludgifter. I Modsæt-

ning dertil er det ubilligt, at Personer, der ikke have nogen saadan særlig materiel Interesse i Kommunens Fremgang, som maaske endog undertiden have Skade og Tab af Fremgangen, f. Ex. derved, at Livet bliver fordyret for dem, at de skulle betale de kommunale Udgifter, som staa i Forbindelse med denne Fremgang og betale lige med Grundejerne. Det er især overfor Folk som Landejendomsbesiddere, der bo i København, Rentiers, Embedsmænd, Pensionister og Forretningsmænd, der bo i København, men have deres Næringsomraade udenfor København, at denne Ubillighed er stærkt fremtrædende.

Af Hensyn hertil forekommer det mig, at Landstingsudvalgets Forslag om ensidig Forhøjelse af Indkomstkatten er ubilligt. Vil man forhøje den ene Side af Skatteordningen fra 1861, Indkomstkatten, bør man ogsaa forhøje den anden Side af denne Skatteordning, nemlig Skatterne af de faste Ejendomme.

Der er et Argument, som man plejer at anføre mod at forhøje Ejendomsskatterne og mod overhovedet at røre ved disse Skatter, det er, at ved de faste Ejendomes Omsætning fra Haand til Haand har man fastsat Købesummerne for dem under Hensyn til Skatternes Størrelse, saa at disse Skatter derved ere gaaede op som et Moment i de faste Ejendomes Værdi; at forandre disse Skatter vilde derfor medføre en Forstyrrelse af Ejendomsforholdene. Denne Indvending forekommer mig dog ikke at være afgørende. Thi det er ingenlunde altid rigtigt, at en Forandring i Skatternes Beløb vil paavirke Ejendommenes Værdi, i mange Tilfælde vil den kun paavirke Huslejens Størrelse. Men selv om en

Skatteforandring ogsaa paavirkede Ejendomsværdierne, saa er dette ikke noget afgørende Argument. Den Omstændighed, at Folk, i Tillid til, at en eller anden Bestemmelse ikke vil blive forandret, have betalt mere eller mindre for en fast Ejendom, end de ellers vilde have gjort, kan ikke betage Staten eller Kommunen deres juridiske eller moralske Ret til at forandre den paagældende Bestemmelse. Ellers vilde jo næsten enhver Reform blive umulig; ikke alene vilde de fleste Skattereformer da være udelukkede, f. Ex. Forandringer af Toldtarifen, der navnlig ogsaa paavirker de faste Ejendommers Værdi, men ogsaa en Mængde andre Reformer. Den offentlige Myndighed vilde være hindret i næsten alle Forandringer af engang tagne Beslutninger. En forandret Retning af en Gade, en Boulevard, et Parkanlæg el. lign. paavirker jo ogsaa i høj Grad de omliggende faste Ejendommers Værdi og forandrer den Situation, i Tillid til hvis Uforanderlighed Ejendoms-handler mulig ere afsluttede.

En Forpligtelse til ikke at foretage en Forandring af Ejendomsskatterne indtræder kun, naar Staten eller Kommunen har givet et Tilsagn om, at en Forandring ikke vil ske, eller naar de, der have købt Ejendomme, paa anden Maade have faaet berettiget Forventning om, at der ikke vil ske Forandring. Men et saadant Tilsagn eller en saadan berettiget Forventning om, at Ejendomsskatterne i København stadig ville blive uforandrede, kan ikke siges at være bleven givet. Loven af 19. Febr. 1861 betragter ikke Ejendomsskatternes Satser som mere uforanderlige, end den betragter Indkomstskattens Maximum af 3 pCt. som uforanderlig. Og naar man kan forhøje Indkomstskatten efter Loven af 1861, saa kan man ogsaa

forhøje Ejendomsskatterne. Under Behandlingen af Loven af 1861 i Rigsdagen (f. Ex. i Folketings-Udvalgets Betænkning) er den Tanke heller ikke fremmed, at Ejendomsskatterne i Fremtiden kunde omreguleres og eventuelt forhøjes. Og i Københavns Kommunalbestyrelse har man haft den samme Opfattelse. Dette kan bl. a. ses deraf, at der i 1865 blev nedsat en Kommission, bestaaende af Medlemmer af Magistraten og Borgerrepræsentationen, for at tage Skatteforholdene i København under Overvejelse. Denne Kommission afgav i Aaret 1873, altsaa 8 Aar efter, en Betænkning, hvori den foreslog at omregulere Ejendomsskatterne. Baade Betænkningen og Forslaget er et overordentligt interessant og værdifuldt Arbejde, efter min Opfattelse den bedste Betænkning, der i lange Tider er afgivet om noget Skattespørgsmaal her i Landet. Om denne Betænkning er bleven behandlet i Kommunalbestyrelsen, mindes jeg ikke, den førte i alt Fald ikke til noget Resultat. En af Grundene hertil turde maaske være den, at i den lange Tid, Kommissionen sad sammen, døde eller bortflyttede de fleste af dens Medlemmer og navnlig ogsaa de to Borgmestre, der vare Medlemmer, nemlig Gammeltoft og Larsen, hvilken sidste var Formand og Ordfører. Nu er der i Kommunalbestyrelsen kun et af Kommissionens Medlemmer tilbage, nemlig Kayser, og han indtog en Særstilling i Kommissionen og motiverede med en interessant og skarpsindig Udvikling sit Mindretals Votum. Jeg skal anføre en enkelt af Kaysers Ytringer:

»Mindretallet (Kayser) maa udtrykkelig fremhæve, at det ikke vil hævde nogen Køber af en Ejendom Ret til at vente, at de Skatter, der hvile paa Ejendommen,

naar han køber den, ikke skulde kunne forhøjes; det vil kun gøre gældende, at Forhøjelsen skal finde Sted for at skaffe det Offentlige Indtægt, men ikke til Fordel for andre Ejere, der ved Erhvervelsen af deres Ejendomme ikke have været stillet mindre gunstigt end han.*

Dette er Kaysers Opfattelse, og han var endda den af Kommissionens Medlemmer, der havde mest Betynkelse ved at røre ved Ejendomsskatterne.

Det maa da sikkert indrømmes, at den Indvending mod en Forandring af Ejendomsskatterne, at man derved vilde paavirke Ejendommenes Værdi, ikke er af nogen afgørende Betydning, den kan ikke udelukke en Reform, som iøvrigt maa anses for retfærdig og hensigtsmæssig, den kan kun føre til, at man i en Sag som denne maa gaa frem med Forsigtighed og Hensynsfuldhed, men ikke helt standse Reformen.

En anden Indvending, der kunde anføres mod at forhøje Ejendomsskatterne, er den, at det vilde gaa ud over Beboerne i Almindelighed, da det kun vilde føre til, at Huslejen blev forhøjet med Skattens Beløb. Om dette vil blive muligt eller ej, afhænger imidlertid af Skattens Form. Bygningsskatterne ere af en saa ejendommelig og bøjelig Karakter, at man kan faa dem til at hvile enten paa Ejeren eller paa Lejeren eller til at dele sig mellem begge Parter, eftersom Formaålet er. Dette Spørgsmaal, om og hvorledes en Bygningsskat overvælttes fra Ejer til Lejer, er imidlertid af en temmelig omfattende Art, og jeg finder ikke Anledning til at omhandle det ved denne Lejlighed, da det er behandlet andet Steds, nemlig af Prof. Falbe Hansen i Danmarks Statistik 4de Bind S. 250 til 251, jfr. 5te Bind S. 241

og af Kontorchef Rubin i Nationaløkonomisk Tidsskrifts 10de Bind S. 177 og 257. Uagtet Rubin og Falbe Hansen ere gaaede ud fra forskellige Synspunkter, ere de i Hovedtrækkene komne til de samme Resultater.

Endnu maa jeg bemærke, at man næppe kan hente noget Argument mod at forhøje Ejendomsskatterne fra den Omstændighed, at de formelt allerede ere højere i København end i Købstæderne; thi Forholdene i København og Købstæderne ere saa forskellige, at det er meget betænkeligt at drage Sammenligninger mellem dem, og det turde derhos være meget tvivlsomt, om Ejendomsskatterne i København, naar Hensyn tages til de der-værende faste Ejendommers højere Værdi, i Virkeligheden ere højere end Købstædernes Ejendomsskatter.

Den ene Række af Indvendinger, som kan rejses mod at forhøje den københavnske Indkomstskats Maximums-Procent, er de foran fremhævede, at Billighed taler for, at en Del af Byrden ved de stigende Udgifter lægges paa Ejendomsbesidderne. Den anden Række af Indvendinger mod Indkomstskattens Forhøjelse hentes fra den ufuldkomne Maade, hvorpaa denne Skat er ordnet. Jeg skal imidlertid ikke komme videre ind herpaa, thi denne Side af Sagen er alt omtalt i en Afhandling i dette Tidsskrift for 1887 1ste Hefte, og denne Række af Indvendinger blev fremdraget under Sagens Behandling i Landstinget. Jeg skal kun ganske kort rekapitulere disse Indvendinger.

Hovedfejlen ved den københavnske Indkomstskat er, at den til Grund for Skatteligningen lægger ikke det

videnskabelige Begreb virkelig Indtægt, der er enstydigt med de ny fremkomne Værdier, men at den derimod beskatter efter det bogholdermæssige Indkomstbegreb »Netto-Indkomst«, hvilket er et blot formelt Regnskabsudtryk, der i sig indbefatter flere Arter af Indkomst, som hver for sig have en forskellig Værdi og en forskellig Skatte-Evne. Der begaas derved en Uret mod alle kortvarige Indtægter, især mod Arbejdsindtægter, til Fordel for de vedvarende Indtægter, særlig Renter af Formue, og ligeledes blive en stor Mængde af de saakaldte Netto-Indtægter beskattet fuldt ud, uagtet de indeholdt megen Kapital-Amortisation.

En anden Fejl ved den københavnske Indkomstskat er den, at den ikke tager Hensyn til Familiens Størrelse, uagtet selvfølgelig Familieforsørgeren har mindre Skatte-Evne end den enlige Person, der har den samme Indtægt.

Den tredje Fejl ved Skatten er den, at Skalaen er uheldigt ordnet; den var urigtig ansat fra første Færd, og i de 30 Aar, den nu har været gældende, ere Manglerne blevne forstørrede.

Naar man endda kunde forsvare alle disse Ubilligheder ved Indkomstskatten med, at man ikke havde nogen praktisk Maade, hvorpaa de kunde afhjælpes; men det kan man ikke; thi rundt om i Evropa anvendes der i Nutiden Fremgangsmaader, hvorved Uretfærdighederne ved Indkomstskatten afhjælpes.

Naar man paa en eller anden Maade afhjælp de Ulemper og Ubilligheder, der klæbe ved den nuværende Ordning af Indkomstskatten, vilde det selvfølgelig være mere berettiget end det nu er, at

forhøje Skatteprocenten; men selv da, vilde dette have sine Betænkeligheder. Indkomstskatten er en Skat, som kan være god, saalænge den er lav; men saasnart den forhøjes, fremtræder de praktiske Vanskeligheder ved dens Anvendelse uforholdsmæssig stærkt. Det bliver navnlig vanskeligere og vanskeligere at faa Indkomsterne frem; Fristelsen til ved allehaande Midler at undgaa Skatten bliver forøget, og det er om en saadan Indkomstskat med for høj Skatteprocent, at det gamle Ord gælder, at »den er en Skat ikke paa Indkomst, men paa Redelighed og Ærlighed«. I vore Provinsbyer har man uden større Ulemper kunnet sætte Indkomstskatten op til 5 pCt. og derover, men om dette lader sig gøre i en saa stor Kommune som København uden at de nævnte Ulemper komme for stærkt frem, turde i alt Fald være noget tvivlsomt.

Foruden de i det Foregaaende fremhævede reelle Mangler ved Loven af 19. Febr. 1861 har denne Lov ogsaa formelle Mangler, som det næppe er heldigt at lade blive staaende, naar man alligevel tager Loven op til Behandling og Ændring. Disse formelle Mangler blev allerede fremhævede i Landstinget. Det er, som det der med Føje blev fremhævet af Højesterets-sagfører Octavius Hansen, en Mangel ved Loven, at den ikke giver nogen Definition paa, hvad den forstaar ved Indkomst, men kun som Vejledning opregner en Række Tilfælde, hvor der skal beskattes. Og disse Tilfælde eller Exempler ere derhos uheldigt og irrationelt valgte. Der er nævnt smaa ubetydelige Indkomstarter og der er nævnt Indkomstarter, hvorom der ingen Tvivl kan være. Men tvivlsomme og vigtige Tilfælde, hvor man netop behøvede Angivelse af, om der skulde be-

skattes eller ej, de ere udeladte. Formue-Forøgelse ved Salg af en fast Ejendom eller Salgsavance og Kurs-avance paa Værdipapirer ere f. Ex. slet ikke omtalte, uagtet det er overordentlig vigtige Indkomstarter og der netop her kan være Tvivl. Naar Loven omarbejdes, bør forstandigvis saadanne Tvivl fjernes.

En anden formel Mangel, der nærmest bør gaa ind under Rubriken »Kuriosa«, er den, at det i Lovforslaget § 2 hedder:

»Arealsskatten udredes med Bygningsskattens oprindelige Beløb taget $4\frac{1}{2}$ Gange«. Men dette er urigtigt. Ifølge Forordn. 1. Oktbr. 1802 § 31 var Bygningsskattens oprindelige Beløb $1\frac{1}{2}$ Sk. Kurant af Forhus m. m. og 1 Sk. Kurant af Side- og Baghus m. m., og tager man det $4\frac{1}{2}$ Gange, bliver det adskilligt mere end den nuværende Arealsskat, hvis Satser Lovforslaget dog vil bibeholde. Denne Uoverensstemmelse skyldes den Omstændighed, at man er gaaet ud fra, at de Skilling, der omtales i Fr. 1802, var Rigsmønt-Skilling, men det var i Virkeligheden Kurant-Skilling (hvoraf $\frac{5}{8}$ Skilling var lig med 1 Skilling Rigsmønt). Forvexlingen, eller hvad man vil kalde det, hidrører fra Statsbankerotten i 1813, idet man den Gang dels for Nemheds Skyld, dels for at skjule Bankerottens virkelige Størrelse satte den mindre Rigsmønt i Stedet for den større Kurant. Dette kan i sin Tid have været berettiget, men at bibeholde det i Nutiden, ser baade underligt ud og kan medføre Misforstaaelser. Det naturligste synes dog at være, at man benytter Lejligheden til at ansætte Skatten i Øre. Og dette kunde i dette Tilfælde ske saameget lettere, som man ikke behøver at miste de 4 pCt., som vilde fremkomme, naar 1 Skilling Rigs-

mønt ansættes i hele Tal til 2 Øre; thi allerede nu er Skatten ansat i Brøkdele af Skilling og kan ligesaa godt være ansat i Brøkdele af Øre.

Det ligger udenfor nærværende lille Afhandlings Plan at fremsætte Forslag om, hvorledes den københavnske kommunale Beskatning burde ordnes. Det skal kun bemærkes, at forsaavidt de i det Foregaaende gjorde Bemærkninger godkendes i Principet, da maatte det føre til, at de Skatteforhøjelser, der skulle indføres for at dække de stigende Udgifter, bleve fordelte efter et forud givet Forhold mellem Ejendomsskatterne og Indkomstskatten. Den Del, der maatte tilfalde Ejendomsskatterne, burde maaske fordeles over de faste Ejendomme efter disses Værdi, der blev udfunden ved periodiske Omvurderinger. Muligen vilde det være rigtigt at dele Skatten i to Dele, en paa Bygningen og en paa Grunden; det er jo navnlig Grundenes Værdi, der paavirkes af Kommunens Fremgang eller Tilbagegang, og særlig ved Grundene er det ønskeligt, at Kommuneskatterne kunne falde og stige med Værdien.

En anden og maaske heldigere Beskatningsform var den, at man beholdt de nuværende Ejendomsskatter uforandret, men ved Siden af dem indførte en ny Grundskat, der kun skulde ramme Byggegrundenes fremtidige Værdiforøgelse og tage en forud fastsat Andel af denne. For nærværende Tid, da Byggegrundenes Værdistigen er standset eller dog er af en noget problematisk Art, kunde en saadan Skat synes at være ubetimelig; men det maa erindres, at Skatten jo skal virke i Fremtiden, ramme den Værdistigen, der maatte komme udover de nuværende trykkede Værdier.

Og i en stor By er det jo dog det normale, at Byggegrundene stige i Værdi. Værdistigningen maatte findes ved periodisk gentagne (f. Ex. 5aarige eller 10aarige) Vurderinger, der foretages efter nøje bestemte forud givne Regler. Kommunen vilde derved faa Del i de store Værdier, der voxe frem især i visse Dele af Byens Udkanter, hvor Grundene have været i rask Værdistigen. Hvis en saadan Ordning var bleven indført for 25 Aar siden, da Spørgsmaalet var under Drøftelse, vilde Københavns Kommune nu have været heldigere stillet i finansiell Henseende. Af de Millioner af Kroner, som siden da ere fremkomne som repræsenterende Grundenes Værdistigen og som ere skabte ved Konjunkturerne og saa at sige kastet i Grams blandt vedkommende Grundejere, vilde Kommunen, det vil sige alle Borgerne, have faaet sin Del gennem den i tilsvarende Grad stigende Grundskat, og det havde da næppe været nødvendigt at sætte Indkomstskatten op.

Til Slutning endnu en Bemærkning: Naar man en Gang kommer til at overveje det hele kommunale Skattevæsen, burde det vistnok tillige tages under Overvejelse, om man ikke burde ty til at benytte helt nye Skatteformer, derunder saadanne, som nærmer sig de indirekte Skatter (f. Ex. i Form af Lisens-Afgifter paa Luxusgenstande eller til Gøteborgssystemet ved Beskatning af Spiritussalg). En af Grundene til, at man i de fleste af vore Kommuner saa haardt føler Trykket af de kommunale Skatter, skyldes netop den Omstændighed, at man saa ensidig anvender nogle enkelte Skatteformer. Skattetrykket bliver ligesom koncentreret paa enkelte Punkter og bliver derved saameget føleligere. Det er med Skatterne som med en legemlig Byrde, det

gælder om at fordele Byrden og Trykket saa meget som muligt. I den Henseende har Statsbeskatningen et Fortrin, den er fordelt over en stor Mængde Skatte-Former og Skatte-Maader, og uagtet den er langt større end Kommunebeskatningen, føles Trykket mindre. Staten er vistnok gaaet for vidt i denne Henseende, idet den har beholdt for mange Skatteformer, deriblandt nogle, der i og for sig ere uhensigtsmæssige og uretfærdige, men Kommunen er gaaet for vidt i den modsatte Retning, i Retning af Ensidighed, og navnlig vil dette blive Tilfældet, naar den vil benytte Indkomstkatten som den eneste Skattebasis, der forhøjes. Det fortjente dog maaske nok en Overvejelse, om der ikke skulde kunne findes helt nye Skatteformer, der med Held kunde anvendes til at skaffe Kommunen forøgede Indtægter.

Minimum af Kostudgiften.

Af

Th. Sørensen.

Blandt de Husholdningsregnskaber fra Arbejdere og andre Ubemidlede, der endnu af og til komme mig ihænde, er der et enkelt, som jeg maaske i kort Ud-
drag tør meddele, fordi dette Regnskab har været mig
en Opfordring til at undersøge Minimum af Kost-
udgiften.

M. J., Enke, 63 Aar gammel, Asylmoder i en lille
Købstad (Hobro). Indtægt: 120 Kr. om Aaret, fri Bolig
og Brændsel. Af Udgiftposterne behøver kun at be-
røres Kostudgiften. Denne er 80 Kr. om Aaret, for
hvilket Beløb hun faar fuld Kost hos sin Datter, der
er gift med en mindre Haandværksmester. Da jeg fra
min Stilling som denne Families Læge vidste, at dens
Kost ikke hørte til de tarveligste, forespurgte jeg, om
det nævnte Beløb virkelig kunde slaa til. Svaret lød,
at der ganske vist ikke blev gjort Regning paa noget
Overskud, men at man dog ansaa sig for dækket.

Tvivlende herom, foresatte jeg mig da at faa op-
lyst, hvor Grænsen nedad maa sættes for Kostudgiften.
Tidligere har jeg — ved Undersøgelsen af vore Ar-

bejderes Kost — benyttet en Art Grænse opad, idet jeg refererede til Kostudgiften i en vel stillet Haandværksmesters Familie*), men noget andet er jo Grænsen nedad. Denne sidste kan findes ved at beregne, hvor stor Kostudgiften maa være for et voxent Individ, naar Føden tilvejebringes paa den billigst mulige Maade, men dog saaledes, at Vedkommende erholder de nødvendige Næringsstoffer. Man bedes bemærke, at dette ingenlunde falder sammen med, at Kostens Kvantitet er tilstrækkelig til at skaffe Følelsen af fuldt tilfredsstillet Sult, thi hermed er ikke givet, at den indeholder tilstrækkelig Næring.

Det er til Fysiologien man maa søge, for at faa et paalideligt Grundlag for den omtalte Beregning. Jeg skal derfor tillade mig at fremdrage et Par fysiologiske Oplysninger, som allerede blev berørt paa det citerede Sted. En tilstrækkelig nærende Kost bør (efter Voit) for en jævnt arbejdende, middelstor, Mand indeholde: 100 Gram Æggehvidestof, 58 Gram Fedtstof og 500 Gram Kulhydrater (Melstof og Sukker) daglig. Dog maa tilføjes, at der for Tiden ikke stilles saa store Krav til Mængden af Æggehvidestof, men her blive vi foreløbig staaende ved Voit. Har Manden ikke legemligt Arbejde af Betydning, kan Behovet reduceres med omtrent $\frac{1}{3}$, medens det paa den anden Side maa forøges, naar han har anstrengende Arbejde.

De anførte Kvantiteter af de 3 Næringsstoffer vil en Mand nu rigelig erholde ved følgende Sammensætning af den daglige Kost, som her i Landet turde nærme sig til at være den billigst mulige:

*) Nationaløkonomisk Tidsskrift, Aargangen 1888, 5te Hefte.

- 1 $\frac{1}{4}$ Pund Rugbrød,
- $\frac{1}{2}$ Pund Byggryn,
- $\frac{1}{10}$ Pund Svinefedt,
- 1 Pot skummet Mælk,
- $\frac{1}{6}$ Pund mager Ost.

Denne daglige Kost vil altsaa være tilstrækkelig nærende, naar man ikke har meget anstrengende Arbejde. En anden Sag er, at Ganen maa være fuldstændig uforvænt, for ikke at finde den yderst tarvelig. I Virkeligheden indskrænker Sammensætningen sig nemlig til at give Fedtebrød med Ost ved de tørre Maaltider, og Vandgrød eller Mælkemad til Middag. Uden Forhøjelse af Udgiften — og med Bibeholdelse af Næringsværdien — kan dog Ærter eller Kartoffelmos afvexle med Byggroden som Middagsmad.

Gaar man ud fra de nuværende Priser i Detailudsalg (Februar 1891), vil en Mands aarlige Udgift til en saadan Kost være 95 Kr. i Hobro og 80 Kr. i de omliggende Landdistrikter, idet der daglig medgaar resp. 26 Øre og 22 Øre*). Hvorledes det vilde stille sig i København, tør jeg ikke med Bestemthed afgøre. Men dersom man gaar ud fra Detailpriserne i 1885, som jeg tilfældigvis kender, blev Udgiften 111 Kr. i Hovedstaden; for Øjeblikket (Februar 1891) kan den da vistnok her ansættes til at være omkring 115 Kr. Hvad angaar en voxen Kvindes Forbrug, vil dette, forsaavidt hun ikke har legemligt Arbejde af Betydning — altsaa f. Ex. ikke er beskæftiget udenfor den sædvanlige

*) At Beløbet bliver mindre paa Landet end i Byen skyldes dels Mælken, dels Rugbrødet; for det sidstes Vedkommende blandt andet fordi der paa Landet som Regel bages hjemme gennem alle Samfundslag.

Husgerning —, være omtrent $\frac{2}{3}$ af den jevnt arbejdende Mands*). For hende bliver saaledes den aarlige Udgift til en saadan Kost: 63 Kr. i Hobro, 53 Kr. i de omliggende Landdistrikter, og formentlig 77 Kr. i København. Er hendes Legemsvæxt mindre kraftig end Mandens, vil Behovet og Udgiften maaske endnu kunne reduceres lidt.

Lad os et Øjeblik fæste Opmærksomheden specielt paa det Beløb, som i Hobro vilde medgaa til den billigst mulige Kost for en Kvinde, der ikke har legemligt Arbejde af Betydning. Dette var jo 63 Kr. aarligt. Det bliver da nogenlunde forstaaeligt, at den omtalte Asylmoder kunde hos sin Familie faa fuld Kost for 80 Kr. om Aaret, uden at denne hørte til de tarveligste; af Nydelsesmidler var blandt andet Kaffe indtraadt i dens Sammensætning, ligesom Flæsk og fersk Fisk ingenlunde var udelukket.

Jeg agter dog ikke at blive staaende ved denne meget begrænsede Anvendelse af de fundne Tal. Analogi-slutninger til de øvrige smaa Købstæder, ligesom ogsaa til største Parten af Landdistrikterne, turde nemlig ikke være utilstedelige. Drages saadanne, ville de paa-gældende Oplysninger have deres praktiske Interesse f. Ex. for Alderdomsforsørgelsen af Ubemidlede. Vel er Diskussionen om denne Sag foreløbig bragt til Afslutning ved den bekendte Lov, der ligesaa lidt fastsætter nogen Understøttelse af en bestemt Størrelse, som den kræver nogen Selvhjælp. Men alligevel vil det næppe være ørkesløst, om der skaffes Klarhed over, hvad

*) Jeg beder bemærket, at her er tænkt paa ældre Kvinder, der ikke længere have Børn at passe, forsaavidt de ere gifte — altsaa kun med en ubetydelig Husholdning.

der i By og paa Land strengt nødvendig udfordres til de Gamles Underhold.

Naar en Mand efter det 60de Aar tænkes at tilbringe Resten af sin Levetid uden at arbejde, behøver hans Forbrug af Fødemidler kun at være $\frac{2}{3}$ af den jevnt arbejdende Mands (jfr. tidligere). Det samme vil ogsaa paa det nærmeste være Tilfældet med en Kvinde under lignende Omstændigheder. Maaske burde nok Kvindens Forbrug sættes lidt lavere end den ferierende Mands, idet man vil mindes, at ikke alene Arbejdet, men ogsaa Legemsvæxten betinger Størrelsen af det nødvendige Forbrug. Men jeg undlader dette med Forsæt, i Betragtning af, at de to Køns Legemsbygning næppe differerer saa meget i Arbejderklassen, som Tilfældet er i andre Samfundslag. Herefter skulde da den aarlige Udgift til en tilstrækkelig nærende Kost, sammensat paa den billigst mulige Maade, være for hver af dem: 53 Kr. i Landdistrikterne, 63 Kr. i smaa Købstæder, og 77 Kr. i København. Vel at mærke, støtter Beregningen sig jo til et bestemt Tidspunkts Priser paa de Fødemidler, som indgik i den beskrevne Kost, men blandt disse sidste vil navnlig Rugbrødet ved sine Prissvingninger kunne fremkalde ikke ubetydelige Ændringer af Beløbene. Endvidere maa bemærkes, at her ikke er medtaget Nydelsesmidler (Brændevin og Kaffe).

Lad os med hine Tal for Øje genkalde i Erindringen den Alderdomsforsørgelse, som det Berg-Hørupske Forslag stillede i Udsigt. Understøttelsen skulde være til en enlig Kvinde: 100 Kr. paa Landet, 120 Kr. i Provinskøbstæder, 150 Kr. i Hovedstaden; til en enlig Mand: 120 Kr. paa Landet, 150 Kr. i Provins-

købstæder, 200 Kr. i Hovedstaden; til et Ægtepar: 200 Kr. paa Landet, 240 Kr. i Provinskøbstæder, 300 Kr. i Hovedstaden.

Hermed kan man selvfølgelig ikke strax sammenholde mine ovenfor anførte Tal, thi først og fremmest maa da Bolig og Brændsel rykkes omtrent op i Linie med Kosten som Fornødenhedsgenstand.

De af mig i sin Tid offentliggjorte Arbejderregnskaber viste nu, at i de undersøgte Landkommuner var den billigste Husleje 20 Kr., og Brændselsudgiften mindst af samme Størrelse; i Hobro var den billigste Husleje 30 Kr. og den mindste Brændselsudgift ligeledes ca. 30 Kr.*). I København synes den billigste Leje af Etværrelseslejligheder at være 60 Kr.**), medens den mindste Brændselsudgift her vel omtrent kan sættes til henimod 40 Kr. Lægges da sammen de 3 Hovedudgiftsposter, hvormed vi hidtil have beskæftiget os, faa vi følgende Beløb, hvortil i Parenthes er føjet Understøttelserne efter det Berg-Hørupske Forslag:

Naar Vedkom- mende ikke arbejde	Landdistrikter	mindre Købstæder	København
for en enlig Kvinde	93 Kr. (100 Kr.)	123 Kr. (120 Kr.)	177 Kr. (150 Kr.)
for en enlig Mand	93 Kr. (120 Kr.)	123 Kr. (150 Kr.)	177 Kr. (200 Kr.)
for et Ægte- par	146 Kr. (200 Kr.)	186 Kr. (240 Kr.)	254 Kr. (300 Kr.)

*) Bidrag til Belysning af Købstadarbejderes Vilkaar, samt Markarbejderes Vilkaar i jyske Hedeamter.

**) Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 9.

I Anledning af denne Sammenstilling maa dog bemærkes, at for Provinsbyernes Vedkommende vedrøre mine Tal kun de mindre, medens B.-H.s Tal omfatte alle Provinskøbstæder.

Under den opstillede Forudsætning, at de Gamle ikke arbejde mere og altsaa heller intet fortjene, samt endvidere under Forudsætning af, at de ikke tingede sig ind hos Familie, men førte egen Husstand, vil det ses, at de foreslaaede Understøttelser lige kunde slaa til. Forsaavidt i alt Fald, som de gjorde det muligt at gennemføre den tarveligste Levemaade, og der endda som Regel blev et Overskud tilbage til Beklædningsgenstande og Nydelsesmidler. For de enlige Kvinder vilde dog dette Overskud være forsvindende, eller snarest substitueres af et Underskud. Men dersom vedkommende Gamle tingede sig ind hos en nær beslægtet, og denne paa Grund af Familieforholdet ikke forlangte at have noget Udbytte ud deraf, turde samtlige Beløb ogsaa nok slaa endel bedre til. Da kunde vel nemlig de to Poster: Husleje og Brændselsudgift bortfalde for største Delen, og i saa Tilfælde behøvede Kosten særlig for de Gifte ikke at være sammensat paa den billigst mulige Maade.

Gaar man paa den anden Side ud fra, at en Mand eller Kvinde af Haandarbejdernes Klasse endnu en Tid efter det 60de Aar kan paatage sig Arbejde — idetmindste lettere —, forsaavidt Sygdom ikke har tilintetgjort Arbejdsevnen, da behøvede Satserne ikke at være saa høje. En saadan Forudsætning turde nu være en hel Del naturligere end den først opstillede. Hvor mange af Aandens Arbejdere opgive vel deres Livsgerning ved den nævnte Alder? Efter mit Skøn

vilde det derfor være en Støtte, som ikke var til at kaste Vrag paa, om Kommunerne i Henhold til Alderdomsforsørgelsesloven, saaledes som denne er kommen til at lyde, give de dertil kvalificerede Trængende følgende aarlige Hjælp efter det 60de Leveaar, forsaavidt der endnu er Arbejdsevne tilstede. Til en enlig Kvinde: paa Landet 55 Kr., i Smaabyer 65 Kr., i København 80 Kr.; til en enlig Mand: paa Landet 80 Kr., i Smaabyer 95 Kr., i København 115 Kr.; til et Ægtepar, naar begge eller dog Manden (den naturlige Forsørger) er over 60 Aar: paa Landet 135 Kr., i Smaabyer 160 Kr., i København 195 Kr. I de middelstore Provinsbyer maatte de respektive Beløb vel sættes mellem de for Smaabyer og for København anførte, hvilken Henstilling ogsaa i det følgende bedes erindret.

Disse Tal ere, som man vil have lagt Mærke til, ikke grebne ud af Luften. Ved en saadan Understøttelse var nemlig Vedkommende sikret en i alt Fald tilstrækkelig nærende Kost. Men forhaabentlig vilde Arbejdsindtægten tilstede Tilføjelser til den af mig beskrevne Kost, foruden at kunne dække de øvrige Udgiftsposter.

Bliver den paagældende derimod efter det 60de Aar arbejdsudygtig, enten paa Grund af daarligt Helbred eller paa Grund af Alderdomssvaghed, da vilde jeg finde følgende Satser passende. For en enlig Mand eller Kvinde: paa Landet 120 Kr., i Smaabyer 150 Kr., i København 200 Kr.; for et Ægtepar, naar det er Manden, som er arbejdsudygtig: paa Landet 200 Kr., i Smaabyer 240 Kr., i København 300 Kr. Jeg tænker mig nemlig, at de

fleste arbejdsudygtige Gamle ville foretrække at slaa sig ned hos en nær beslægtet, hvad der jo, som berørt, formentlig maatte medføre, at der for de nævnte Beløb kunde ydes en Kost, som ikke behøvede at være sammensat paa den billigst mulige Maade. Iøvrigt henvises til den tidligere Tabel og de dertil knyttede Bemærkninger, som forklare Grunden til, at jeg her paa det nærmeste har kunnet slutte mig til de Berg-Hørupske — eller maaske rettere Rubinske — Satser*).

Lad mig dog gentagende minde om, at mine Tal helt igennem referere sig til et bestemt Tidspunkts Priser paa Fødemidler, saaledes at de selvfølgelig maa variere noget efter Prissvingningerne. Men Tanken med denne Henstilling har hovedsagelig ogsaa kun været at give Kommuneraadene nogle Vink om, hvorledes Understøttelsessatserne lade sig beregne, særlig med Henblik paa den væsentligste Udgiftpost — Kosten.

Som det foregaaende vil have vist, er der ved eventuel Understøttelse til et Ægtepar kun taget Hensyn til Mandens Alder og Arbejdsevne, eftersom hin er den naturlige Forsørger. Naar der specielt er set bort fra mulig Arbejdsudygtighed hos Hustruen, skyldes saadant den Betragtning, at da vi kun have at gøre med ældre Folk, maa vi som Regel vente at staa overfor et Hjem uden Børn, hvorfor ikke engang Husførelsen vil stille synderlig Krav til Hustruen. Imidlertid har jeg ikke til Hensigt at komme nærmere ind paa disse eller andre Spørgsmaal, som vedrøre Lovens Fortolkning. Denne maa jo blive Kommuneraadenes og Administrationens Sag.

*) Det er en bekendt Sag, at de statistiske Data, hvorpaa hint Forslag hvilede, væsentlig skyldtes Kontorchef Rubin.

Skilsmisse-Problemet,
belyst af de Forenede Staters Statistik.

Under Fællestitlen »Studies in History, Economics and Public Law« agter »the University Faculty of Political Science of Columbia College« (New York), med Professor Edwin R. A. Seligman som Leder, at udgive en Række Afhandlinger med det Indhold, som ovenanførte Fællestitel angiver. Den første af disse Afhandlinger hedder »The Divorce Problem. A Study in Statistics« (New York, 1891, 74 S.) og har til Forfatter Dr. W. F. Willcox, der er »Seligman Fellow in Political Science, Columbia College« og »Instructor in Philosophy, Cornell University«. Talstoffet til denne Afhandling er øst af den bekendte »Report on Marriage and Divorce«, som det arbejdsstatistiske Bureau i Washington udgav for et Par Aar siden; men Dr. Willcox har selvstændigt bearbejdet det store Stof, og i Metode og Synsmaader afviger han betydeligt fra det nævnte arbejdsstatistiske Bureaus ansete Leder, Hon. Carroll D. Wright. Forfatterens Afhandling er i det hele af stor Interesse, og vi ville ikke undlade her at meddele adskilligt af den.

Skilsmisse-Antallet i Amerikas Forenede Stater udgjorde i 1885: 23,472. Det er sandsynligt, men lader sig ikke statistisk bevise, at dette Tal er større end Tallet af Skilsmisser og Separationer i hele den øvrige Kristenhed tilsammen i samme Aar. Ifølge de foreliggende Beretninger udgjorde Skilsmissetallet nemlig i nævnte Aar:

i Frankrig	6245
i Tyskland	6161
i Rusland	1789
i Østrig	1718
i Schweiz	920

Lægges hertil Tallene for det øvrige kristne Evropa (med Undtagelse af Spanien, Portugal og Grækenland) samt for Avstralien og Canada, naar man kun lidet højere end 20,000, og det er kun lidet sandsynligt, at Tallene for Spanien, Portugal, Grækenland, Mexico, Central- og Sydamerika tilsammenlagte vilde naa op til det Overskud paa mere end 3000 Skilsmisser, som de Forenede Stater have at opvise. Saa meget kan man i alt Fald sige med Sikkerhed, at efter den faktisk foreliggende Statistik have de Forenede Stater et betydeligt større Skilsmisse-Tal end hele den øvrige Verden under Et. I Forhold til Befolkningen er Skilsmissetallet vel paa enkelte Steder, navnlig nogle schweiziske Kantoner, ikke bedre end i de Forenede Stater; men paa andre Steder er det omvendt aldeles forbavsende lavt, saaledes i Rusland, Italien, Storbritannien og Irland, de britiske Besiddelser, Canada og Avstralien.

Skilsmisse-Spørgsmaalet berører imidlertid »den sociale Dynamik« mere end »den sociale Statik«. Skilsmisse-Bevægelsen er en stigende Strøm, der ikke

saa meget interesserer ved sin øjeblikkelige Stand, men mere ved sin Stignings Hurtighed. Intetsteds staa Strømmen saa højt som i de Forenede Stater; intetsteds er Floden saa rivende som i de Forenede Stater. Dog er det vanskeligt, eller umuligt, med Nøjagtighed at angive Stigningens Grad. Stigningen er ikke fuldt saa stærk som den synes: i de senere Aar noteres de bevilgede Skilsmisser utvivlsomt med større Fuldstændighed end tidligere. Ogsaa maa det tages i Betragtning, at adskillige af de Protokoller, hvori Skilsmisser officielt indregistreres, i Tidernes Løb ere gaaede tabte: ved den store Ildebrand i Chicago brændte adskillige, ligesaa i Cincinnati og paa endnu flere Steder.

I de Forenede Stater paakendes Skilsmissesager sædvanligvis af Grevskabsretter. Nogle faa Grevskaber have to Skilsmissemestere; et noget større Antal af Skilsmissemestere gælde for to Grevskaber. Altsaa svarer Tallet af Mestere omtrent til Tallet af Grevskaber, er kun lidt mindre. Nu viser det sig, at i 1867 skete der omtrent 10,000 Skilsmisser, hvilket svarer til 4.₆ pr. Mester, men i 1886 omtrent 25,000 Skilsmisser eller 9.₇ pCt. pr. Mester. Altsaa er Tallet af Skilsmisser voxet godt og vel to Gange saa stærkt som Tallet af Mestere. Disse Mestere have imidlertid ogsaa at gøre med andre Sager, hvis Mængde ligeledes er voxet stærkt i de tyve Aar: Mesternes overlæsses mere og mere, og staa Fare for at komme agterud med deres Sager. Der møder her den samme Vanskelighed, som har plaget Kongressen i de senere Tider. Kongressen har, for Exempel, været overlæsset med private Pensionsansøgninger: Sagerne skulle bringes fra Haanden — og Forsamlingen skulde

tillige diskutere dem. Domstolene og Kongressen have, tilsyneladende, forstaaet at gøre alle Parter tilpas: Pensions-Ansøgerne ønske at faa Pengene hurtigst muligt, de Forenede Staters Forbunds-kasse ønsker at komme af med noget af sit Overskud, og Kongressen at spare Tid; — alle have faaet, hvad de ønskede. Paa samme Maade ere i Almindelighed de skilsmissegående Ægtefæller enige om at faa Skilsmissegdekretet snarest muligt i Orden, og Dommeren betragter ofte Sagen som en Privatsag og vil gerne spare sin Tid til de Sager, der ere af offentlig Interesse, eller hvor der bestaar en virkelig Interesse-Konflikt.

Befolkningens Tilvæxt i de Forenede Stater kan sættes til omtrent 28 pCt. i ti Aar, Skilsmissetallets Stigning til omtrent 70 pCt. i samme Tid: Skilsmissetallet er saaledes voxet 2 à 3 Gange stærkere end Folketallet; men medens Befolkningens Tilvæxtprocent i de enkelte Aar ikke svinger langt bort fra Gennemsnittet, c. $2\frac{1}{2}$ pCt., ser man Skilsmissetallet i ét Aar kun stige med 0.9 pCt., i et andet derimod med 15.1 pCt.

Nu kan man sige, at mere Interesse end Skilsmisstigningen i Forhold til Befolkningen har Skilsmisstigningen i Forhold til Tallet af bestaaende Ægteskaber. Uheldigvis kender man i de Forenede Stater nok Tallet af Skilsmisser, men ikke Tallet af bestaaende Ægteskaber. Forholdet mellem Skilsmisse- og Ægteskabs-Tallet lader sig saaledes ikke nøjagtigt angive. Det kan imidlertid nogenlunde kalkuleres, at omkring Aar 1870 ophævedes af de Ægteskaber, der da ophævedes, $96\frac{1}{2}$ pCt. ved Død, $3\frac{1}{2}$ pCt. ved Skilsmisse; men omkring Aar 1880 var det sidstanførte Forholdstal steget

til 4.₈, og ved Aar 1890 endog til 6.₂ pCt. Skulde Stigningen blive ved efter samme Maalestok, vilde ved næste Aarhundredes Udgang flere Ægteskaber opløses ved Skilsmisse end ved Død, — men saa galt vil det naturligvis ikke gaa: Indflydelser af den ene eller den anden Art ville gøre sig gældende og standse Stigningen.

For c. 93 pCt. af de Ægteskaber, der opløstes ved Skilsmisse, havde man Oplysning om, hvorlænge Ægteskabet havde varet. Det viser sig, at disse Ægteskaber gennemsnitligt havde varet 9.₁₇ Aar. Men et saadant Gennemsnitstal siger selvfølgelig slet ikke noget om, hvorlænge de fleste af de ved Skilsmisse opløste Ægteskaber havde varet. Forholdet var nu det, at af de opløste Ægteskaber havde Halvdelen kun varet 6.₅₆ Aar. (En Fjerdedel opløstes, førend 3½ Aar var gaaede efter Brylluppet.) Men faktisk opløstes de fleste Ægteskaber, der endte med Skilsmisse, hurtigere, idet der sædvanlig hængaar en ikke saa ganske kort Tid mellem det Øjeblik, da det ægteskabelige Samliv faktisk ophører, og Udstedelsen af Skilsmissegdekretet. Mellem de enkelte Stater er der ogsaa i dette Forhold en ret betydelig Forskel: i de sydlige Stater er Ægteskabets Gennemsnits-Varighed før Skilsmissen i det hele kortere, 6, 7, 8 Aar, — i de nordøstlige betydeligt længere, i New York og flere Nabostater f. Ex. over 10, i Massachusetts endog over 12 Aar. Forskelligheder i Lovgivningen have i dette Forhold en Del at betyde. Blandt de vigtigste legale Skilsmissegrunde staar »desertion«; men Massachusetts forlangte meget længere end sine Nabostater, at »desertion« skulde have varet mindst fem Aar for at blive lovlig Skilsmissegrund, og som en

Følge deraf naaede Ægteskaberne i Massachusetts en højere Alder end i de andre Stater, før den legale Op-
løsning fandt Sted.

Atter og atter hører man den Paastand, at »de fleste Skilsmisser skyldes Ægtefællernes eller i alt Fald den ene Ægtefælles Agt at prøve Lykken i et nyt Ægteskab«. Noget statistisk Bevis herfor er dog aldrig blevet leveret, og i de Forenede Stater kan det ikke leveres, da de Forenede Stater som anført oven-
hovedet ikke have nogen Ægteskabsstatistik. Altsaa maatte man da i ethvert Fald søge de statistiske Bevisdata udenfor de Forenede Stater. Man kunde da gribe Sagen saaledes an: Ægteskaber ende enten ved Død eller ved Skilsmisse. Opløses nu Ægteskabet ved Død, saa kan dette ikke i noget mærkbart Omfang skyldes den efterlevende Ægtefælles Ønske at indgaa nyt Ægteskab. Mellemrummet mellem den ene Ægtefælles Død og den andens Indtræden i nyt Ægteskab tør da betragtes som den normale Mellemtid, og en Formindskelse af denne Tid for Fraskiltens Vedkom-
mende vilde vidne om den Indflydelse paa Skilsmisse-
hyppigheden, som Ønsket efter nyt Ægteskab øver. Bertillon har i en Artikel af 1884, »Du sort des divorcés«, undersøgt denne Sag. Her meddeles nu nogle af hans Tal, hentede fra den schweiziske Skilsmissestatistik.

Antal af Fraskilte, der atter giftede sig i Schweiz:

Tid mellem første Ægteskabs Ophør og andet Ægteskabs Begyndelse	Af 1000 Enkemænd, der atter giftede sig inden 10 Aars Forløb, giftede sig igen	Af 1000 saadanne fraskilte Mænd giftede sig igen	Af 1000 saadanne Enker giftede sig igen	Af 1000 saadanne fraskilte Kvinder giftede sig igen
under 1 Aar	323	300	95	194
1 Aar ...	260	255	264	282
2 — ...	136	151	152	166
3 — ...	82	106	132	127
4 — ...	48	53	91	68
5-9 — ...	108	101	196	125
10 — ...	43	34	70	38
Tils...	1000	1000	1000	1000

De Enkemænd, der gifte sig igen, synes saaledes snarest at have mere Hast end de fraskilte Mænd, der gifte sig igen. Og de fraskilte Kvinder betænke sig ogsaa ret antageligt, inden de paany indtræde i Ægtestanden. Bertillon giver ogsaa nogen Statistik, hvorefter fraskilte Personer under 35 Aars Alder forholdsvis mindre ofte gifte sig igen end Enkemænd og Enker; efter 35 Aars Alderen synes Forholdet at være omvendt.

Ejheller nogen Trosbekendelses-Statistik have de Forenede Stater. Fra andre Lande med brogede Religions-Forhold vides det imidlertid, at Skilsmisser mellem Katholiker ere langt mindre hyppige end blandt Protestanter. I Schweiz, for Exempel, falder der aarlig paa 100,000 katholske Ægtepar kun 73 Skilsmisser, paa 100,000 protestantiske Par 283 og paa 100,000 blandede Ægteskaber endog 605 Skilsmisser.

Om Farven har nogen Indflydelse paa Skilsmisse-

hyppigheden, om der er nogen Forskel paa Negres og paa Hvides Skilsmissetilbøjeligheder, er et andet Spørgsmaal. I Nordamerikas Sydstater er det den almindelige Mening, at det aldeles overvejende er Negrene, der lade sig skille. Dr. Willcox mener, at det skulde man i alt Fald ikke *a priori* tro: det er i det hele ikke de mest fattige og mest uvidende Klasser af Befolkningen, der fortrinsvis løbe til Øvrigheden for at faa deres Ægteskab ophævet; de bære sig ad paa en nemmere Maade, trænge ikke til saa mange Ceremonier; og hvad specielt Negrene angaar, saa var deres ægteskabelige Forhold i Slaveriets Dage underkastede Slaveejernes Luner, og nu er det deres egne Luner, der raade: en Legalisation kan næppe antages at være særlig eftertragtet af Negrene. Spørger man Statistiken, saa siger den, at Skilsmissehyppigheden ingenlunde stiger med Negerprocenten. For det første er Skilsmissetallet lavere i Stater som Louisiana, Georgia og endnu flere Sydstater med en Negerbefolkning paa mellem 40 og 60 pCt. af hele Statens Befolkning end i Arkansas, Tennessee, Texas og Kentucky med en Negerbefolkning, der kun udgør henholdsvis 26, 26, 25 og 16 pCt. For det andet oplyser den, at indenfor den samme Stats Grænser er Skilsmissetallet i Almindelighed størst i de Grevskaber, der have den mindste Negerbefolkning. I Virginia og i Georgia var saaledes det aarlige gennemsnitlige Tal af Skilsmisser pr. 100,000 Par:

	i Grevskaber med 1-7 pCt. Negre	i Grevskaber med 7-17 pCt. Negere	i Grevskaber med 17-35 pCt. Negre	i Grevskaber med 35-60 pCt. Negre	i Grevskaber med over 60 pCt. Negre
	i 1867-76				
Virginia ...	149	68	36	27	24
Georgia	156	92	74	79	44
	i 1877-86				
Virginia ...	132	98	65	55	48
Georgia	103	101	96	92	61

Det synes saaledes, at det gennemsnitlige relative Skilsmissetal for Negrene snarest er lavere end Tallet for de Hvide i Sydstaterne; men hint voxer langt stærkere end dette, og er paa nogle Steder vel passeret forbi.

Mellem By og Land er der, efter den evropæiske Statistik, stor Forskel i Henseende til Skilsmissehyppigheden: efter Bertillon er Skilsmissehyppigheden 3 à 5 Gange større i Byerne end i de omgivende Landdistrikter. Den amerikanske Statistik viser ikke dette Forhold klart: forskellige Indflydelser gribe forstyrrende ind og maskere det sande Forhold. For Exempel drages Skilsmissetallet i adskillige Byer, sammenlignet med Skilsmissetallet paa Landet, væsenligt ned derved, at Katholikerne, der forholdsvis kun er lidet tilbøjelige til at lade sig skille, samle sig i Byerne.

Af stor Betydning for Skilsmissspørgsmaalet er det, om Ægteskabet er barnløst eller ikke barnløst. De amerikanske Stater, der give Oplysning om den Rolle, dette Moment spiller, oplyse, at det relative Skilsmissetal er 3 à 4 Gange større for barnløse Ægte-

skaber end for Ægteskaber med Børn. Det aarlige Skilsmissetal var saaledes i New Jersey 45.⁸ og 165.⁵, i Minnesota 96.⁹ og 369.³, i Maryland 40.³ og 140.³, henholdsvis for 100,000 Ægtepar med Børn og for 100,000 Ægtepar uden Børn.

Næsten to Tredjedele (65.⁸ pCt.) af Skilsmisserne skete efter Hustruens Forlangende, en Tredjedel efter Mandens. Den Part, der søger Domstolenes Hjælp, er i Almindelighed mere uskyldig end den anden. Manden er oftere mere end Hustruen Skyld i, at det ægteskabelige Baand brydes. Loven skal beskytte de Svage mod de Stærkere; men et vist Lavmaal af Oplysning og Mod forudsættes, for at Loven kan bruges. Nu er Forholdet imidlertid det, at Svaghed, Frygt for hvad Folk ville sige, Umuligheden af at erhverve Udkommet, naar hun staar uden Mand, ofte faar Hustruen til at taale en Behandling af en saadan Art, at Skilsmisse vilde blive hende tilstaaet, om hun forlangte den. Derfor afgiver det Antal Skilsmisser, der bevilges, ligesaa lidt nogen Maalestok for den Uret, Hustruen maa lide, som det Antal af Straffe, der idømmes Forældre for Mishandling af Børn, afgiver nogen Maalestok for den Grusomhed, der udvises mod Børn. Det Antal Skilsmisser, der tilstaaes Hustruer, er et Maal for Hustruernes Modstand, men slet ikke for deres Byrder. I Sydstaterne ere Hustruerne nu aabenbart langt mere resignerede, i de vestlige Stater og i Nordstaterne ere de langt mere modstandskraftige. I de nordlige og de vestlige Stater ser man, at de tre Fjerdedele af Skilsmisserne bevilgedes ifølge Hustruens Begæring; men i de sydlige Stater ere Hustruerne langt mindre handledygtige, og kun 60, 50, ja i nogle

Stater endog kun c. 40 pCt. af Skilsmisserne skete efter Hustruens Initiativ.

Af det Foregaaende fremgaar da tilstrækkeligt tydeligt, at Skilsmissehyppigheden i de enkelte Stater maa stille sig meget forskelligt. Tager man de gennemsnitlige aarlige Antal af Skilsmisser for hver enkelt Stat for Syvaarene 1867—73 og 1877—1883; dividerer man disse Tal med det kalkulerede Antal af Ægtepar i hver enkelt Stat, og multiplicerer man de saaledes erholdte Kvotienter med 100,000, faar man det aarlige Antal af Skilsmisser pr. 100,000 Ægtepar. I de to Tidsrum viser det sig saa, at Skilsmisse-Tallene stillede sig saaledes:

Omkring Aar 1870:

Syd Carolina ... 3	Minnesota..... 111	<i>New Hampshire</i> 280
Nord — ... 15	Texas 113	California..... 289
<i>Louisiana</i> 26	<i>Columbia Di-</i>	<i>Maine</i> 326
Virginia 33	<i>strikt</i> 123	<i>Indiana</i> 349
New Jersey.... 47	<i>Florida</i> 124	Colorado 371
<i>Alabama</i> 56	Arkansas..... 130	Idaho..... 376
Delaware..... 57	Dakota 132	Montana..... 448
Georgia 58	Tennessee..... 133	<i>Connecticut</i> ... 453
Maryland 60	<i>Massachusetts</i> . 133	Oregon 460
<i>Mississippi</i> 65	Kentucky 148	<i>Rhode Island</i> . 470
New York 86	Missouri..... 153	Washington ... 525
Vest Virginia .. 95	Forenede	Wyoming..... 528
Pennsylvania ... 96	Stater 155	Nevada 611
	Nebraska 169	
	Ohio 196	
	Wisconsin 202	
	Michigan 253	
	Kansas 257	
	<i>Vermont</i> 263	
	Iowa 264	
	Illinois 274	

Omkring Aar 1880:

Syd Carolina ..	5	Alabama	143	Maine.....	399
Nord — ..	30	Minnesota.....	145	Idaho.....	433
Virginia	58	Mississippi.....	157	New Hampshire	439
Delaware.....	60	Massachusetts.	161	Washington...	441
Maryland	64	Columbia Di-		California'.....	459
New Jersey... 68		strikt.....	177	Rhode Island..	476
Louisiana	75	Kentucky.....	188	Oregon	538
Georgia.....	77	Tennessee.....	191	Nevada	606
New York	81	Forenede		Wyoming	633
Pennsylvania..	111	Stater	203	Montana	685
Vest Virginia .	130	Missouri	216	Colorado	781
		Wisconsin.....	218		
		Kansas	235		
		Nebraska	235		
		Ohio	249		
		Vermont.....	260		
		Texas	263		
		Arkansas.....	270		
		Florida	287		
		Dakota	294		
		Iowa	316		
		Connecticut ...	333		
		Illinois	357		
		Indiana.....	369		
		Michigan	379		

Som det ses, er der en overordenlig stor Forskel mellem de enkelte Stater: Skilsmissetallet begynder med 5, 30, 60 osv. og naar næsten 800 pr. 100,000 Ægtepar. Særligt interessant er det at se, hvorledes Staterne ordne sig efter deres geografiske Beliggenhed: i Rækken tilvenstre med de lave Skilsmissetal findes Atlanterhavsstaterne; i Rækken tilhøjre med de store Tal Stillehavsstaterne; i den mellemste Række Centralstaterne. Ganske vist er der Undtagelser fra Reglen, men ikke særligt mange: Undtagelserne ere de Stater,

hvis Navne ere trykte med *kursiv* Skrift. I Rækken tilvenstre har saaledes Louisiana indsnøget sig, skønt denne Stat er en af Centralstaterne; at den har faaet et lavere Tal, end der var at vente efter dens geografiske Beliggenhed, kan skyldes dels ufuldstændige Opgivelser for denne Stats Vedkommende, dels det katholske Elements Indflydelse. Omvendt mangler i Atlanterhavsrækken Florida og sex Ny Englands Stater. Men Undtagelserne ere tildels lette at forklare: Rhode Island er kommet saa højt op, fordi det er den Stat, der relativt set har den største Bybefolkning. Ingen anden Stat har en saa stor Byprocent. Ja, Columbia-Distriktet er jo i Grunden kun en By — 83 pCt. af Distriktets Befolkning lever i Byen — og derfor har dette Distrikt ogsaa faaet et Skilsmissetal, der er tre Gange større end Tallet i Nabostaterne Virginia og Maryland. Saaledes er det tildels let nok at forklare, hvorfor adskillige af Staterne ere komne enten længere ned eller højere op i Rækken, end man efter den geografiske Beliggenhed vilde have ventet. Men man kan spørge om, hvad Grunden er til, at Atlanterhavsstaterne i det hele have en lav, Stillehavsstaterne en meget høj og Centralstaterne en forholdsvis mere moderat Skilsmisefrekvens. Om maaske den i de forskellige Stater forskellige Skilsmissegivning skulde have noget dermed at gøre.

Dette Spørgsmaal er Genstand for Forfatterens Undersøgelse i hans Bogs andet Afsnit.

At Lovgivningen saa vel som andre Aarsager over Indflydelse paa Skilsmissehyppigheden, er givet. Men naar man forsøger at gaa videre og bestemme Lovgivningens Indflydelse i Forhold til de andre Aarsagers, blive Meningerne delte. Et Parti mener, at Lovgivningen er en relativt mindre vigtig Faktor; et andet, at det i en overvejende Grad kommer an paa den.

Lad os se, af hvilke legale Grunde Skilsmisse tilstodes i de Forenede Stater i de tyve Aar, Materialet omfatter. Det samlede Tal af Skilsmisser var 328,716; men i 10,315 Tilfælde var den legale Grund ubekendt. I andre 2854 forelaa der ikke nogen egenlig »Skilsmisse«, 3: legal Opløsning af et legalt bestaaende Ægteskab: Ægteskabet erklæredes slet ikke at bestaa, fordi en eller anden legal Betingelse (tilstrækkelig Alder, tiladelig Slægtskabsgrad osv.) manglede. Fjernes altsaa disse 13,169 Tilfælde, blive 315,547 tilbage. I disse 315,547 Tilfælde var den legale Skilsmissegrund enten af almindelig Art (»general causes«), d. v. s. en saadan Grund, at den anerkendtes i mindst 27 Stater, eller af lokal Art (»local causes«), d. v. s. en saadan, som kun anerkendtes i en eller to Stater. Som saadanne »local causes« kan anføres »neglect of duty«, »incompatibility of temper«, »misconduct«, »voluntary separation«, »violent temper«, »vagrancy«, »supervient insanity«, »gross misbehavior and wickedness«. Alle disse »lokale Grunde« tog tilsammen kun 1.₆₀ pCt. af samtlige Tilfælde. Derimod tog de »almindelige Grunde« 96.₉₇ pCt. I 1.₃₁ pCt. af Tilfældene var almindelige og lokale Grunde kombinerede. Resten, 0.₁₂ pCt., falder paa »minor causes«. Altsaa knytter Interessen sig da næsten udelukkende til de »almindelige Grunde«, der jo

næsten tog alle Tilfældene. Fordelingen af de 96.⁹⁷ pCt. mellem dem var saaledes:

Desertion	40. ¹⁵
Adultery.....	21. ⁴⁵
Cruelty	16. ³⁵
Drunkenness	4. ⁴⁰
Neglect to provide.....	2. ⁵²
Imprisonment	0. ⁸⁷
Kombination af alm. Grunde ...	11. ²³
	96. ⁹⁷

Enhver af disse Grunde er anerkendt over et stort Omraade, men ingen af dem over de Forenede Staters hele Omraade, da Syd Carolina nemlig overhovedet ikke har nogen Skilsmisselov. Der findes 48 Jurisdiktioner og Lovsystemer i de Forenede Stater (exclusive Alaska). 47 anerkende Hor som gyldig Skilsmisseggrund, 45 »Desertion«, 41 Grusomhed, 39 Fængsling, 37 Drikfældighed, 27 »neglect to provide«. Kaster nu Fordelingen af de legale Skilsmissegrunde noget Lys over den ovenfor meddelte geografiske Skilsmissefordeling?

De sex almindelige Grunde genfindes temmeligt ligeligt i Staterne af den vestlige og af Midtgruppen. Lovgivningerne her ere ikke saa forskellige, at der i dem kan søges nogen Forklaring af Forskellighederne i disse Staters Skilsmissetal. Derimod er der store Lov-Forskelligheder i Staterne af den østlige Gruppe. Her findes Syd-Carolina, der slet ikke anerkender nogen Skilsmisseggrund, medens de andre Stater snart anerkende 1, snart 2 eller 3 eller 4 eller 5 eller 6 Grunde. Her er der da nok af Forskelligheder. Vi ordne her de elleve Stater efter deres relative Skils-

misshyppighed og anføre det Antal Skilsmissegrunde, deres respektive Love anerkende:

	Anerkendte alm. Skilsmissegrunde
Syd Carolina.....	0
Nord Carolina.....	1
Virginia.....	3
Delaware.....	6
Maryland.....	2
New Jersey.....	2
Louisiana.....	5
Georgia.....	5
New York.....	1
Pennsylvania.....	4
Vest Virginia.....	3

New York, for Exempel, anerkender af almindelige Skilsmissegrunde kun Hor, New Jersey derimod baade Hor og Rømning, og Pennsylvania foruden disse to Grunde baade Grusomhed og Fængsling. Altsaa bevilges der i New York for Hor relativt flere Skilsmisser end i New Jersey for Hor og Rømning og næsten ligesaa mange som i Pennsylvania for Hor, Rømning, Grusomhed og Fængsling. At Ægteskabsbrud skulde spille større Rolle i New York end i Nabostaterne, er der aldeles ingen Rimelighed i at antage; — men den sande Forklaring er den, at naar Lovgivningen nægter at anerkende et større Antal Skilsmissegrunde, saa falder der et saa meget større Antal Skilsmisser paa de Grunde, der blive tilbage, uden at det samlede Tal af Skilsmisser bliver videre afficeret. Naar Ægtefolkene vil fra hinanden, saa maa de angive en Grund, som Loven anerkender. Saaledes bliver Skilsmisernes Fordeling mellem Skilsmissegrunde afficeret af Loven, men deres Totaltal afficeres derimod neppe i noget større

Omfang. I Delaware har man et ganske interessant Exempel paa Lovgivningens Ikke-Indflydelse, om man saa maa sige. Delaware er den eneste amerikanske Stat, hvor den gamle engelske Skik at tilstaa Skilsmisser ved specielle Parlamentsakter endnu bestaar. I de fleste andre amerikanske Stater ere saadanne Parlamentsakter ligefrem forbudte, og hvor dette ikke er Tilfældet, praktiseres de i alt Fald ikke. Men i Delaware tilstaar Legislaturen omtrent 80 pCt. af alle Skilsmisser, og altsaa, theoretisk taget, af en hvilkenksomhelst Grund. Desforuden have Domstolene Ret til af alle de sex almindelige Grunde at bevilge Skilsmisse. En saa stor Slaphed i Lovgivningen medfører da vel et stort Antal Skilsmisser? Aldeles ikke! Delaware horer tværtimod til de Stater, hvor Skilsmisse forholdsvis meget sjældent forekommer. Skilsmissehyppigheden i Delaware er omtrent som i de to Nabostater Maryland og New Jersey, kun lidt lavere. De mange Skilsmissegrunde, de skilsmissesøgende Ægtefolk have at vælge imellem, have ikke medført, at Skilsmisse finder hyppigt Sted, men have medført, at Ægteskabsbrud kun relativt sjældent bliver opgivet som Grund.

Nord Carolinas lave Skilsmissetal forklares da heller ikke derved, at Nord Carolinas Lov kun anerkender en Grund; men lignende Indflydelser gøre sig her gældende som i Nabostaten Syd Carolina: den offentlige Mening er imod Skilsmisse, og det har mere at sige end den skrevne Lov.

Tre Skilsmissebelter have vi set; men vi have ikke kunnet opdage nogen Forbindelse mellem hin Gruppering og Skilsmisselovgivningens Forskelligheder. — Vi have set, at Stater, der geografisk høre sammen, som New

York og Pennsylvania, som Delaware, Maryland og New Jersey, omtrent stille sig ens med Hensyn til Skilsmissehyppighed, — uden at denne Lighed forklares ved nogensomhelst Lighed i Loven. Loven synes saaledes at være en forholdsvis mindre vigtig Faktor for Variationerne af Skilsmissetallene.

En anden Maade, hvorpaa Lovens Indflydelse paa Skilsmissehyppigheden kan undersøges, bestaar i en Sammenligning mellem enhver Lovforandring og Skilsmissetallene. Carroll D. Wright tror paa hin Indflydelse. Han anfører i sin Statistik fjorten Tilfælde, hvor Lovforandringer strax fulgtes af Talforandringer, og han tror, at hine var Aarsagen til disse. Han hentyder imidlertid ogsaa til, at der var sket Lovforandringer, som ikke vare blevne fulgte af Talforandringer. Han anfører dog ikke noget om disse Tilfældes Talrigbed, og dog kunne, som Dr. Willcox fremhæver, disse negative Tilfælde være ligesaa betydningsfulde som hine positive, og deres Tilstedeværelse maa der da regnes med ved Balancens Opgørelse: der er saa stadige Forandringer i Tallene, at det skulde gaa mærkeligt til, om Talforandringer ikke lejlighedsvis indtraadte sammen med Lovforandringer.

De fjorten positive Tilfælde grupperes saaledes: i to Tilfælde indførtes ny Skilsmissegrunde (Syd Carolina og Alabama); i to tilbagetoges tidligere anerkendte Skilsmissegrunde (Syd Carolina og Connecticut); i fem (Dakota, Vest Virginia, Massachusetts og to i Vermont) modificeredes Grundene eller Procesmaaden; i fem (Maine, Indiana, Mississippi, Colorado og Utah) var Forandringen af mere sammensat Art. Vi skulle nu

betragte disse Tilfælde, eller de vigtigste af dem, lidt nøjere:

Syd Carolina fik i 1872 en Lov, der tillod Skilsmisse. Følgen var naturligvis, at enkelte lod sig skille; men Folk bestormede dog ikke Retten med Skilsmisseandragender: efter sex Aar naaedes det højeste Tal, 39.

Alabama fik i 1870 en Lov, hvorefter habituel Drikfældighed blev anerkendt som gyldig Skilsmissegrund. En anden Lov, af uvis Beskaffenhed, udkom samme Aar, men tilbagetoges allerede 1873, og Mr. Wright mener, »at disse to Love maaske forklare Skilsmissestigningen fra 1870—73«, og hele denne Stigning udgjorde 29, hvoraf 1 eller 2 paa Drikfældighed. Hvis man medtager de Tilfælde, hvor Drikfældighed angaves som medvirkende Aarsag, bliver Forholdet ikke væsenligt forandret. Her anføre vi Tallene for 10 Aar, hvor Drikfældighed enten var Ene-Grund eller medvirkende Grund (Den lodrette Linje markerer Lovforandrings-aaret):

	1867	-68	-69	-70	-71	-72	-73	-74	-75	-76
Drikfældighed alene	0	0	0	0	0	2	1	1	1	1
— sammen										
med andre Grunde	4	3	3	2	0	6	5	3	2	5

Men hele Stigningen i Tiaaret var 105! Hvad Indflydelse paa Skilsmissestigningen havde saa denne Alabamas Lov!

Det var de to Tilfælde, hvor ny Skilsmissegrunde indførtes. De to Tilfælde, hvor tidligere anerkendte Skilsmissegrunde annulleredes, var disse:

Loven, der i 1872 tillod Skilsmisse i Syd Carolina, toges tilbage i 1878. Følgen var naturligvis, at Skils-

missetallet strax sank til 0. Saaledes maa det jo være: medens en Lov, der letter Adgangen til Skilsmisse, muligvis først i Tidernes Løb vil afføde Virkninger, maa en Lov, der spærrer Adgangen, virke strax: det kan være, at Samfundet kun langsomt lærer at benytte sig af, at Skilsmissegæren lukkes højere op; men hvis der skydes lidt til, maa Virkningen — hvis der overhovedet er nogen Virkning — være, at nogle spærres ude.

I Connecticut bestod der en Lov, hvorefter »en saadan daarlig Opførsel (»misconduct«), der varigt ødelægger Skilsmissegærens Lykke og tilintetgør den ægteskabelige Forbindelses Hensigt«, anerkendtes som gyldig Skilsmissegrund. Denne Lov ophævedes i 1878, d. v. s. i Aarets Begyndelse, Marts. Skilsmissetallene stille sig nu saaledes:

1874 -75 -76 -77	-78 -79 -80 -81 -82 -83 -84 -85 -86
531 498 380 412	412 325 346 428 401 423 344 398 420

Kan man i disse Tal læse Lovens Virkninger? Strax, samme Aar, er der intet Fald; derimod kan man maaske mene, at »en Stigning er forebygget«; men baade før og efter Lovforandringen er der en saadan Vexlen af Fald og Stigning, at nogen Virkning af Loven vist neppe lader sig konstatere af disse Tal. Men lad os dele det samlede Skilsmissetal i to Grupper: Skilsmisser tilstaaede for »misconduct«, og Skilsmisser af andre Grunde. Saa bliver Forholdet saaledes:

	1877	-78	-79	-80	-81	-82
Skilsm. p. Gr. af »misconduct«	242	143	25	3	1	0
— af alle andre Grunde.	170	269	300	343	427	401
	412	412	325	346	428	401

Loven har drevet Skilsmisser ud gennem den ene Dør, — men de er vandrede ind igen gennem en anden Dør. Totalresultatet synes ikke afficeret.

Af Tilfælde, hvor Loven hverken indførte ny Skilsmissegrunde eller helt fjernede de bestaaende, men blot modificerede dem noget, anføre vi følgende:

Medens det tidligere havde været Lov i Dakota, at der, for at Rømning kunde blive gyldig Skilsmissegrund, maatte være forløbet to Aar, blev denne Tidsfrist i 1882 nedsat til et Aar. Tallene ere disse:

	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884
Skilsm. formedelst Rømning	8	18	35	30	74	85	98
— af alle andre Grunde	9	12	37	47	49	68	74

Stigningen er ubestridelig, — men de af andre Grunde tilstaaede Skilsmisser steg jo rigtig ogsaa meget stærkt i de syv Aar, saa meget stor Vægt kan man ikke tillægge dette Tilfælde.

I Vest Virginia udkom i 1882 en Lov, der forlangte, at et Ægtepar skulde, om det vilde opnaa Skilsmisse, have opholdt sig mindst et Aar forud for Skilsmisseandragendet i Staten, medens det tidligere var tilstrækkeligt, at det blot i det givne Øjeblik opholdt sig paa Statens Grund. Meningen var aabenbart at forhindre, at Folk blot tog til Vest Virginia for at opnaa Skilsmisse. Skilsmissetallet faldt efter Loven fra 204 til 176; — men Nedgangen ramte lige saa stærkt Ægtepar, hvis Ægteskab var blevet sluttet i Vest Virginia og som sandsynligvis havde levet der Aar og Dag, eller længere, som Ægtepar, hvis Ægteskab var sluttet i andre Stater. Dette Tilfælde kan da ikke tages til Indtægt for Theorien om Lov-Indflydelse.

En lignende Lovændring gennemførtes i Vermont i 1879. Skilsmissetallet faldt, — men det faldt med 36 pCt. for Ægteskaber fra Staten selv, og kun med 26 pCt. for Ægteskaber andetsteds fra.

I samme Stat vedtoges i 1884 en anden, ligeledes indskrænkende Lovændring, der ogsaa var ledsaget af Nedgang; men Tilfældet er for lidet oplyst, til at der kan slutes noget fra det.

I Massachusetts krævede Loven før 1873, at 5 Aar skulde være forløbne, før Rømning kunde blive gyldig Skilsmissegrund. I 1873 nedsattes Tidsfristen til 3 Aar, og i 1875 sattes den atter op. Mr. Wright mener, at den store Stigning i 1874 sandsynligvis skyldtes Forandringen fra det foregaaende Aar: det samlede Skilsmissetal steg nemlig fra 337 i 1872 til 611 i 1874; — men rigtignok er derved at bemærke, at Skilsmisser paa Grund af Rømning kun steg med 69 pCt., Skilsmisser af andre Grunde derimod med 92 pCt.

Endelig skulle vi kortelig berøre Lovforandringen i Utah. Her fandtes en meget slap Lov, men dog — indtil 1875 — ikke noget stort Tal af Skilsmisser. I dette Aar begyndte Sagførere i New York, Chicago og Cincinnati at sende Skilsmissesager, som de ikke kunde faa hurtigt nok drevne igennem i de nævnte Byer, til Utah, hvis Domstole for at paakende saadanne Sager kun forlangte en Erklæring om, at de paagældende Personer havde i Sinde at bosætte sig i Utah, og hvor en Attest for, at Ægtefolkene »ikke passede for hinanden«, blev betragtet som tilstrækkeligt Grundlag for et Skilsmissekret. Dette gik i fire Aar; saa blev man ked deraf i Utah, og ændrede Loven paa en saadan Maade, at Misbrug som de ovenantydede ikke mere blev mulige.

Utahs Skilsmissetal, der særligt i 1876 og 1877 havde været overordenligt høje, sank nu strax og stærkt; men til Gengæld steg de i New York og Chicago (og Cincinnati): da Strømmen ikke mere kunde komme frem i Utah, vendte den tilbage til sit tidligere Leje.

Dr. Willcox kommer da, efter at have undersøgt alle de Tilfælde, hvor Mr. Wright mente at se Lovens Indflydelse paa Skilsmissetallene, til det Resultat: et Par af Lovændringerne have haft en klar og betydelig Indflydelse, men det langt overvejende Antal af Lovændringer have enten slet ingen kendelig Indflydelse haft eller i alt Fald kun en tvivlsom, en kortvarig, en ganske svag Indflydelse.

Man kan indvende, at de amerikanske Lovforandringer have været for overfladiske, og at de derfor ere forblevne uden synderlig Virkning. I Syd Carolina greb man Sagen alvorligt an: man ligefrem forbød Skilsmisse, — og dèr ser man da ogsaa Lovens Indflydelse. Men dette radikale Middel vil neppe mange Steder være praktisk gennemførligt. Det er vel saa, at der ogsaa kan være andre, mindre radikale Lovændringer, der ville kunne vise sig virksomme, men heller ikke de turde være anbefalelsesværdige. Der kan bl. a. nævnes et Middel, der ganske sikkert vilde vise sig virksomt: man kan gøre det til en bekostelig Sag at opnaa Skilsmisse. I England maatte man før 1858, hvis man vilde opnaa Skilsmisse, ofre meget betydelige Summer, Tusinder af Kroner, og kun ganske faa vare derfor i Stand til at lade sig lovformeligt skille; — efter 1858 blev det betydeligt billigere, og Skilsmissetallet steg stærkt, — men det er endnu i det hele kun lavt i England, og Grunden er den, at en Skilsmisse dèr endnu koster meget mere

end i andre Lande. Her har man altsaa et utvivlsomt Middel, — men, hvis Loven ikke blot skal være for den Rige — et meget forkasteligt Middel.

Hvis man mener, at det er uheldigt, at Skilsmisse-lovene ere saa forskelligartede som i den amerikanske Unions enkelte Stater, saa kan man have Ret deri; men man skal dog ikke vente sig for store Resultater af en ensartet Lovgivning paa dette Omraade. Skilsmisse-forskellighederne skyldes i Hovedsagen ikke Lovforskellighederne, og maa derfor heller ikke ventes at forsvinde ved en Omordning af Lovene. Schweiz's Exempel lærer os i saa Henseende noget. De enkelte Kantoner havde her tidligere hver sin Lov. Den 1. Jan. 1876 blev Skilsmisselovgivningen gjort ensartet over hele Edsforbundet. Men Skilsmissetallene i de enkelte Kantoner blev ikke berørte deraf. Gennemsnitstallet af Skilsmisser pr. 100,000 Par var 1876—85 i Unterwalden ob d. Wald, i Uri, i Valais, Ticino, Unterwalden nid d. Wald, Schwyz, Luzern, Freiburg, Appenzell inner Rhoden, kort sagt i disse næsten rent katholske Kantoner resp. 9, 10, 15, 22, 24, 42, 62, 66, 71, — men derimod i næsten rent protestantiske Kantoner som Zürich og Appenzell ausser Rhoden 379 og 440. I det katholske Appenzell inner Rhoden kun 71, i det protestantiske Appenzell ausser Rhoden 440! De almindeligt herskende Anskuelser om, hvad der er tilladeligt eller ikke-tilladeligt, have aabenbart mere at sige end den skrevne Lov.

Man kan (foruden ved, som i Syd Carolina, rent ud at forbyde Skilsmisse) søge ad Lovens Vej at indskrænke Skilsmissehyppigheden 1) ved at vanskeliggøre Indgaaelsen af Ægteskab; 2) ved at vanskeliggøre Op-

naaelsen af Skilsmisse; 3) ved at vanskeliggøre Indgaaelsen af nyt Ægteskab. — 1. Naar man vanskeliggør Adgangen til Ægteskab, er det rimeligt, at man ogsaa opnaar at faa Skilsmissernes Tal formindsket. De Forholdsregler, der her kan være Tale om, ville særligt ramme Befolkningens laveste og fattigste Klasser. Man har prøvet dem i forskellige Lande, — og opnaaet for Befolkningens Sædelighedstilstand uheldige Resultater. — 2. Indskrænkningerne i Adgangen til Skilsmisse synes at have forholdsvis mindre Virkning. Forskellen mellem de tre Belter i de Forenede Stater forklares ikke ved Forskelligheder i Lovgivningen; den almindelige sociale, økonomiske, moralske Forfatning, — paa den er det, at det kommer an. De schweiziske Kantoner lære det samme. Gør man det til en bekostelig Sag at opnaa Skilsmisse, — ja, saa har man valgt et virksomt Middel, men ikke noget smukt Middel. — 3. Skilsmisse søges næppe i noget stort Omfang med det udtrykkelige Formaal: at indgaa nyt Ægteskab. Indskrænkninger i Adgangen til Indgaaelsen af nyt Ægteskab vil næppe væsenlig reducere Skilsmissetallet og vil være ledsaget af de samme Misligheder som Indskrænkninger i Adgangen til at indgaa Ægteskab.

En Agitation for en Ændring af Skilsmisselovgivningen kan have sin »opdragende« Betydning; men denne lader sig ikke statistisk maale. Hvad Loven direkte kan udrette, er ikke store Sager.

Skilsmissspørgsmaalet er et saa sammensat socialt Fænomen, at Grænsen for den statistiske Bevisførelse snart naas. Men naar man følger denne Bevisførelse, kan der hos Betragteren opstaa Anskuelser, der trænge sig paa med større eller mindre Kraft, selv om Statistiken ikke ligefrem kan bevise dem eller gendrive dem.

Der er saaledes Spørgsmaalet om Religionsforskellens Betydning. Den katholske Opfattelse er den idealistiske: Loven skal hævde Ægteskabet som en ubrødelig Forbindelse, fordi Herren vil det saaledes, uden Hensyn til Samfundets skiftende økonomiske og moralske Forhold. Protestantismens mere realistiske Opfattelse tager noget Hensyn til Samfundets moralske Niveau og finder det ikke saa let at løse Skilsmisseproblemet blot med et: »Saaledes siger Herren«. Det ægteskabelige Ideal er tilvisse en livsvarig Forbindelse mellem Mand og Hustru, — men faktisk ser man denne Forbindelse opløses, og Spørgsmaalet bliver da, om Loven tør anerkende den faktiske Opløsning. Hvis Samfundet mener, at Loven ubetinget skal hævde Idealet, vil den aldrig kunne anerkende Skilsmisse. Men siden Reformationen har den realistiske Opfattelse mere og mere trængt den idealistiske tilside.

Der er dernæst dette: De Fordele, Loven tilbyder, trænge efterhaanden dybere ned i Befolkningen. Fordelene tilflød tidligere udelukkende de Rige og de Dannede; Fattigdom og Uvidenhed holdt Befolkningens brede Lag borte fra Benyttelsen af Loven. Naar man ser Skilsmissetallene stige, maa man da som en ikke uvigtig Aarsag mærke sig: Oplysningens større Udbredelse.

Der kan ogsaa spørges, om den Alder, i hvilken

Ægteskab indgaas, ikke har nogen Betydning for Skilsmissehyppigheden. Statistiken har hidtil ikke kunnet besvare Spørgsmaalet, men den synes at give Antydninger, hvorefter man maa helde til denne Opfattelse: hvor Alderen for Indgaaelse af Ægteskab er lavere, synker Skilsmissehyppigheden.

Spiller Alderen en Rolle, er det rimeligt, at Kvindens sociale Stilling ogsaa gør det. Lad os høre, hvad Dr. Willcox mener herom:

Ogsaa Kvinden lærer efterhaanden at benytte Loven. Hun bliver mere og mere økonomisk og aandeligt uafhængig af Manden, være sig som Fader eller som Husbond. Hvis Samfundets Organisation i høj Grad hindrer Kvinden i at hævde sig en Stilling, maa hun finde sig i megen Uret, ligefrem fordi hun, naar hun forlod sin Mand, vilde gaa Sult og Nød imøde. Efterhaanden som hun lærer at skaffe sig sit Udkomme, slappes dette økonomiske Baand. Naar adskillige af Ny-Englands Staterne, af de nordlige amerikanske Atlanterhavsstater have et større Skilsmissetal, end man efter deres geografiske Beliggenhed skulde vente, hænger dette maaske tildels sammen dermed, at Kvinderne her forholdsvis ere mere uafhængige.

En fraskilt Kvinde kan skaffe sig Brødet enten ved eget Arbejde eller ved at gifte sig igen. Derfor er det naturligt, at Skilsmisse er hyppigst, hvor Kvinden har lettest ved at finde et Erhverv — og tillige hvor Hustruer ere mest efterspurgte. Dette er Tilfældet i de transmississippiske Stater, og kan, tildels, maaske forklare det store Antal Skilsmisser i de vestlige Stater, det store Procenttal af Skilsmisser, der dør tilstaas efter

Hustruens Begæring, den forholdsvis ringe Taalmodighed, Hustruen dør viser sin Mand.

Kvindens Frigørelse hænger ogsaa nøje sammen med den gennemsnitlige Vielsesalder. Kvinderne gifte sig tidligst dør, hvor de ikke ere økonomisk frigjorte. Kvinden gaar fra Forældrenes Kontrol næsten umiddelbart over til Mandens; her har ikke været nogen Mellemtid, i hvilken hun har faaet Smag for Frihed, i hvilken hendes Aand og Karakter selvstændigt har kunnet udvikle sig; hun bøjer sig under Mandens Herredømme, og tænker kun sjældent paa at bryde dette. Der maa være en vis Mellemtid mellem det Øjeblik, da hun forlod Forældrenes Tugt, og det Øjeblik, da hun indtraadte i det ægteskabelige Liv, for at hun skal føle sig uafhængig og lige berettiget.

Og ogsaa i den Henseende har Kvindernes økonomiske Frigørelse sin Betydning, at den oplærer saa mange af dem til et Arbejde, der er ligt Mandens Arbejde. Men det ægteskabelige Liv er netop baseret paa Forskellen mellem de to Parter. Jo mere Kvinder opdrages som Mænd, desto mindre passe de for det ægteskabelige Liv; den Kvinde, der er blevet vant til mandligt Arbejde, hendes Evne til at gøre Hjemmet lykkeligt svækkes. Særligt i de arbejdende Klasser ses dette: Kvinden gaar ved Ægteskab ikke mere i samme Omfang som tidligere over fra et Hjem til et andet. Hun gaar fra Fabriken til et Hjem, — men savner Betingelserne for at gøre dette hyggeligt. Her haves da en af Grundene til, at Skilsmisshyppigheden særligt stiger i de arbejdende Klasser.

Spørgsmaalet om Kvindernes Frigørelse er saaledes

af meget sammensat Natur. Men utvivlsomt bidrager Kvindernes Frigørelse paa flere Maader til at forøge Skilsmissehyppigheden.

I Forbindelse med de her berørte Forhold staar ogsaa det hele økonomiske Livs Udvikling, specielt den moderne Industrialisme. Industrialismen har Tendens til at svække Forskellighederne mellem de to Køn, undtagen de fysiske, ja selv disse til en vis Grad. Industrialismen samler Befolkningen i Byerne, hvis Skilsmissehyppighed er større end Landets. Industrialismen er i de Forenede Stater særligt trængt igennem i Ny-Englands Staterne, der have større Skismissetal, end efter deres geografiske Beliggenhed var at vente. Industrialismen har bragt Uro i Sindene, Feberagtighed ind i det økonomiske og sociale Liv, og derved forøget Anledningerne til ægteskabelige Stridigheder. Og lad os særligt huske paa, at den vigtigste af alle Skilsmisseaarsager er den: at Manden forlader sin Hustru, og lad os dermed sammenholde det Faktum, at Industrialismen og Udviklingen af det hele Samfærdselsvæsen staa i uadskillelig indbyrdes Sammenhæng. Kvindens aandelige og materielle Frigørelse har svækket de Baand, der bandt hende til Manden; — Pressens Efterretninger om Vestens rige Guldmarker og Jernbanernes hurtige og billige Transport have forøget Mandens Tilbøjelighed til at løbe fra Hus og Hjem.

Den moderne Industrialisme og den moderne Pessimisme gaa Haand i Haand. Skilsmisse, Vanvid, Selvmord ere nu langt hyppigere end tidligere. Selvmord er Pessimismens stærkeste Udtryk. I ethvert Selvmord ligger et Svar paa Spørgsmaalet: »er Livet værd at leve?« I enhver Skilsmisse ligger en Forkastelse af

Theorien om Ægteskabet som en uløselig Forbindelse. Selvmord-Statistiken og Skilsmisse-Statistiken gaa parallelt sammen. Skilsmisse og Selvmord langt hyppigere blandt Protestanter end blandt Katholiker, langt hyppigere i Byerne end paa Landet, langt hyppigere blandt Germaner end blandt andre Nationaliteter. Pessimismen, Misfornøjelse med det Bestaaende viser sig paa alle Omraader. Den bestaaende sociale Ordning duer ikke, skal bort, lære Socialisterne; men ogsaa de, der ikke tro sig selv berørte af Socialisme, ere grebne af den almindelige Misfornøjelse, af den almindelige Længsel efter Forandring, — og ogsaa Ægteskabs-Institutionen er bleven revet med i Malstrømmen.

A. P.-St.

Rousseau-Literatur.

III. *)

Inden Möbius skrev sin »Rousseaus Sygdoms-Historie«, havde andre Læger forsøgt sig i samme Retning, omend kun paa en mindre indgaaende Maade, baade den i forrige Artikel nævnte L. A. Mercier og endnu andre, og efter at Möbius's Værk er udkommet, have atter flere Læger haft

*) I »Rousseau-Literatur II«, Nationaløk. Tidsskr. 1890 p. 384 fg., have vi, idet vi have ladet os føre paa Vildspor af Vapereau i Grand-Carterets Værk, bemærket: »Moderen døde ved Fødslen — siger Möbius, følgende Traditionen, skønt hun først skal være død nogle Maaneder efter.« Hun døde imidlertid i Virkeligheden d. 7. Juli 1712. Altsaa har Rousseau, egenlig Ret paa dette Punkt. Derimod er hans Tidsangivelse for Mme de Warens's Fødsel ikke nøjagtig: hun fødtes i 1699, var altsaa 13 Aar ældre end Rousseau. Men langt vigtigere Fejl i »les Confessions« og hos dem, der følge disse, har F. Mugnier rettet i sit udmærkede Værk: »Madame de Warens et J.-J. Rousseau. Etude historique et critique« (Paris, 1891, 443 S.). Mugnier har paapeget baade adskillige Fejl i det rent faktiske og desforuden Fejl i Opfattelserne. Mugniers Værk er af største Betydning for Rousseau-Forskningen; men de Fejl, han korrigerer, berøre for Størstedelen ikke, hvad vi have anført. Vi bemærke blot, at Livet hos Mme de Warens i les Charmettes ikke har været saa idyllisk som skildret af Rousseau, og at Rousseaus Karakteristik i »Bekendelserne« af Wintzenried sandsynligvis er i høj Grad uretfærdig.

fat paa samme Emne. Saaledes har det til en vis Grad bekræftet sig, hvad Rousseau to Aar før sin Død forudsagde*): »Privatfolkene dø, men de kollektive Lav dø ikke. De samme Lidenskaber ville dør holde sig, og deres brændende Had er altid lige virksomt. Naar alle mine private Fjender ville være døde, ville Lægerne og de Klerikale endnu leve, og skulde jeg kun have disse to Lav som Forfølgere, kan jeg være vis paa, at de ikke ville lade mit Minde efter min Død være mere i Fred, end de have ladet min Person være i Fred, medens jeg levede. Maaske ville Lægerne, hvem jeg virkelig har fornærmet**), med Tiden kunne formildes; men de Klerikale, Kirkens Folk og Halvmunke, hvem jeg holdt af, hvem jeg agtede, til hvem jeg havde fuld Tillid, og som jeg aldrig fornærmede, ville altid forblive uforsonlige.« Det sidste, om de Klerikale, har slaaet til. Hvad Lægerne angaar, saa have de ganske vist ikke ladet Rousseau hvile i Ro i Graven; men hvis de

*) Réveries du promeneur solitaire. I.

**) Rousseau sigter bl. a. til forskellige Steder i »Emile«, hvor det f. Ex. hedder: »Et svagt Legeme svækker Sjælen; derfra hidrører Lægekunstens Magt, en for Menneskene mere ødelæggende Kunst end alle de Onder, den gør Paastand paa at helbrede. Jeg véd ikke, hvilken Sygdom Lægerne helbrede hos os; men jeg véd, at de skaffer os meget ødelæggende Sygdomme, Fejhed, Frygtagtighed, Rædsel for Døden; hvis de læger Legemet, dræber de Sjælen. Hvad nytter det, at de kan faa Lig til at gaa! Det, vi trænger til, er Mænd, og jeg ser ikke, at de skaber saadanne . . . Af Lægens Fejl er der hundrede Gange mere at frygte, end der er at haabe af Lægekunstens Hjælp . . . Lev i Overensstemmelse med Naturen, vær taalmodig og jag Lægerne paa Døren! Du vil ikke undgaa Døden; men Du vil kun føle den én Gang, medens Lægerne hver Dag fremmaner den for din urolige Fantasi; deres løgnagtige Kunst berøver Dig Nydelsen af Livet uden at forlænge det . . . Fornuftige Mand! spil ikke i dette Lotteri, hvor altfor mange Chancer ere imod Dig!«

Jfr. ogsaa »Réveries du promeneur solitaire« VII, forskellige Breve og flere Steder i »les Confessions«.

nogensinde have været ham fjendtligt sindede, saa ere de i ethvert Fald med Tiden blevne fuldstændigt formildede; thi de fleste af de mange Læger, der i vor Tid have beskæftiget sig med Rousseau, have været udprægede Rousseau-Venner.

Blandt disse Læger maa, næst Möbius, nævnes Sinds-sygelægen Dr. Chatelain. Hans Værk*) gaar i samme Spor som Möbius's og supplerer det paa nogle Punkter. Han omtaler kort Rousseaus Barndom, siger rigtigt, at den Opdragelse, Rousseau fik, var »tout ce qu'il y a de plus incomplet, de plus décousu et de plus étrange«. Først Romanslugeriet og den øvrige Læsning sammen med Faderen, saa drivende om uden Tilsyn i Genf, saa paa Landet hos Præsten, saa Skrivedreng og Haandværks-lærling, inden han endnu har naaet de sexten Aar; saa paa Vandring til fremmede Byer, saa Snyltegæst hos en fornem Dame, Lakaj, Kammertjener, Seminarist, Tolk for en falsk Arkimandrit, Kontorassistent, Musiklærer, Hus-lærer, Gesandtskabssekretær i Venedig osv. Og alt dette i Løbet af et ringe Spand af Aar. Det er rimeligt, at al denne Uro ikke har været gavnlig for en udpræget nervøs Natur. Den har ogsaa virket forstyrrende ind paa hans Karakter; man har de mest forskellige Skildringer af hans Karakter, og Forklaringen ligger i, at han var »l'homme des contrastes, l'inconséquence faite chair.« Paris's Erkebiskop, Mgr. de Beaumont, havde ikke Uret, da han skrev: »En Mand er fremstaaet, der taler Filosofiens Sprog, uden i Sandhed at være Filosof; en Aand udstyret med en Mængde Kundskaber, der ikke have oplyst den og som have udbredt Mørke hos andre; en Karakter, der hengiver sig til det Paradoxale i Anskuelser og Handlemaade, der forener Tarvelighed i Sæder med Bram i Tankegangen, der forener Iver for de gamle Maximer med rasende Lyst efter

*) Chatelain (ancien Médecin en Chef de la Maison de santé de Préfargier): La folie de J.-J. Rousseau. Paris, Fischbacher. 1890. (235 S.)

at indføre Nyt, der sværmer for det tilbagetrukne Livs Mørke og dog ønsker at kendes af Alle; — en Mand, som man har set rase mod Videnskaberne, som han selv dyrker, en Mand, der forkynnder Evangeliets Fortræffelighed og samtidigt ødelægger dets Dogmer osv.» Og Rousseau, der begyndte som det mest tillidsfulde Menneske, slaar om og jages af uophørlige Forfølgelsesideer. Men man vil indvende: Rousseau havde Ret til at beklage sig; man havde handlet uret imod ham; misundelige Medbejlere havde fortrædiget ham; hans »Emile«, som han havde udgivet med mægtige Personers, med Mme de Luxembourgs og M. de Malesherbes's Assistance, blev strax efter sin Offenliggørelse proskriberet og han selv truet med Arrest; Raadet i Genf lod Bogen brænde ved Bødlen uden at have læst den; Forfatteren selv blev jaget fra Land til Land som et vildt Dyr; han blev stenet og hans Hus stormet, — og hvis han beklager sig over en saadan Fremfærd, følger deraf dog vel ikke, at han har mistet Forstanden. Dr. Chatelains Stilling ligeoverfor denne Indvending er omtrent som Möbius's; kun tør Chatelain ikke, saaledes som Möbius, benægte, at Rousseau lejlighedsvis havde Hallucinationer. Han indrømmer, at Rousseau havde Fjender. Han indrømmer, at der i og for sig ikke er noget abnormt i, at Rousseau tror sig forfulgt. Men de Træk, Sindssygelægen hver Dag har Lejlighed til at observere hos de Personer, der lide af Forfølgelsesvanvid, hvadenten nu disse Personer virkeligt have været eller aldrig have været Genstand for Forfølgelse, genfindes hos Rousseau. Det er de samme Udtryk, der bestandigt kommer igen. Rousseau sætter, som andre Sindsforvirrede, alt i Forhold til sig; han ender med at betragte sig som et Centrum, om hvilket alt bevæger sig; han betragter sig selv som en »Undtagelse«; hans »Stilling er enestaaende«; hans »Tilfælde er uhørt«; hans »Eksempel er uden Sidestykke, saalænge Verden eksisterer«; han er som den Gale, der troede sig død og paa Indvendingen, at Døde ikke kunne tale, svarede: »jeg véd nok, at de Døde ikke kan tale; men jeg er ikke som de

andre: jeg er en Død, som kan tale.« Hundreder af Gange har Rousseau ladet tilsvarende Ytringer falde. Og Chatelain anfører saa meget, at han tror, at der ikke kan være Tvivl om Rousseaus i System bragte Forfølgelsesvanvid. Ogsaa Rousseaus Handler vidne om hans mentale Forfatning. Men behøver ikke at lægge synderlig Vægt paa saadanne Excentriciteter som den rousseauske Koncert i Lausanne eller paa andre Symptomer paa, at Rousseau end ikke i Ungdommen var i Besiddelse af fuld Sindsligevægt; men efterhaanden som han rykker frem i Alder, gør han sig oftere skyldig i Handler, der øjensynligt have et pathologisk Præg. Ganske vist hører han blandt dem, der under deres Forfølgelsesvanvid forholde sig passive. Adskillige formentligt Forfulgte gribe, naar deres Taalmodighed er udtømt, til Voldsmidler, som de betragte som berettigede ligeoverfor deres Forfølgere. Andre undlade at hævne sig: de lide — ikke i Tavshed, tværtimod: de skribe højt, — men de gribe ikke til Revolveren eller Dolken; Pennen er deres Vaaben; de bestorme Politiet, Domstolene, Myndighederne og andre med deres skriftlige Fremstillinger af deres Lidelser; de bruge Papir og Blæk imassevis. Og blandt dem hører Rousseau. Han beklager sig i Bøger, i Breve, i Skrivelse paa Skrivelse; han anraaber om Retfærdighed, — men han søger ikke selv at skaffe sig den. For saa vidt forholder han sig passiv. Men som Handler, der vidne om hans Sindsforfatning, kan nævnes hans Forsøg paa at faa sine »Dialoger« overleverede til »Forsynet«, hans Uddeling paa Gaden af Rundskrivelse til det franske Folk osv. Ogsaa hans Flakken om fra Sted til Sted, i en vis Periode af hans Liv, er pathologisk: som andre Forfulgte befinder han sig kun vel, hvor han ikke er. Hans Skrifter bære, indtil hans Flugt fra Frankrig, i høj Grad Præg af hans excentriske Temperament, hans Tilbøjelighed for det Extreme, det det Paradoxe, men heller ikke mere. Efter Flugten bliver det anderledes. Han kan fremdeles færdes i Verden, opføre sig som en fornuftig Mand og holde sig i Tømme lige-

overfor Fremmede; men rører man ved hans »corde sensible«, saa løber han løbsk. Taler han om ligegyldige Ting eller rettere: om Ting, der ikke berøre ham personligt, saa er han den fornuftige Mand; kommer han til at berøre sine personlige Forhold, kan han ikke mere styre sig. Hans »Brev til Mgr. de Beaumont« (1762) og hans »Breve fra Bjerget« (1764) ere Mønstre paa Veltalenhed; men hans Forfølgelsesvanvid spores allerede i dem: hans Klager overskride alle fornuftige Grænser; han taler om sine uhørte Ulykker og paastaar, at man i Frankrig om Aftenen vilde snigmyrde ham paa Gaderne. Hans »Confessions«, hvis første Del nedskreves 1766—68, anden Del 1768—70, ere af en saadan Beskaffenhed, at Möbius, der aldrig havde læst noget af Rousseau, før han læste »Bekendelserne«, efter at have læst dem udbød: »denne Mand var sindssyg!« Men medens »Bekendelserne« dog kun ved deres Indhold, ikke ved deres Form, røbede deres Forfatters Sindssygdом, ere de derefter følgende »Dialoger« ogsaa ved deres Form et uforkasteligt Vidne om Sindsforvirringen: man mærker, hvorledes den Gale, med Sveden paa Panden, arbejder og arbejder for at finde de rette Udtryk; man ser ham fortabe sig i Detailler og løbe rundt i sin Tankegang som et vildt Dyr i et Bur. Endelig det sidste Skrift, »Drømmerierne« synes vel atter fornuftigere; men det er ikke, fordi Vanviddet skulde have fortaget sig; de falske Forestillinger ere der fremdeles; kun har den Syge vænnet sig til deres Selskab; Resignation, en relativ Ro har han vundet, i alt Fald tilsyneladende, og dette er i fuldkommen god Overensstemmelse med de Iagttagelser, Lægen hver Dag kan gøre hos den Art Syge. Endelig dør han, men at Døden skulde være hidført ved Selvmord, det er i og for sig slet ikke rimeligt.

Og Vanviddets Aarsager?

Lægen Morin, en af Rousseaus ivrigste Forsvarere, der i 1851 offentliggjorde en, i medicinsk Henseende rigtig nok svag, men i andre Henseender udmærket Bog: »Essai sur la vie et le caractère de J.-J. Rousseau«, tror, at det

Komplot, der efterstræbte Rousseau, blandt andre Forfølgelsesmidler har brugt det, at udbrede i Publikum den Tro, at Rousseau var gal, og at den foregivne Galskab efterhaanden hos den ulykkelige, forfulgte Mand er gaat over til virkelig Galskab. Men Vanviddets Form staar slet ikke i noget nødvendigt Forhold til dets Aarsager: et Forfølgelsesvanvid behøver ikke at have sit Udspring i de Forfølgelser, den Vanvittige har været Genstand for. De fleste af dem, der lider af Forfølgelsesvanvid, have aldrig været forfulgte, og omvendt hjemfalder de Folk, der med Grund kunde klage over Forfølgelse, kun sjældent til Forfølgelsesvanvid. Forøvrigt skildres ogsaa Rousseau af adskillige Venner paa en Tid, da der endnu ikke kunde være Tale om Forfølgelser, som »un caractère impossible«, som en Mand, hos hvem det kommende Vanvid kunde forudsiges.

Andre søge Vanviddets Aarsag i Rousseaus Hovmod. Saaledes, i alt Fald tildels, Brunetière*), og endnu mere Bougeault**). Chatelain kan ikke tiltræde denne Opfattelse. Rousseaus Samtidige var ingenlunde enige om at betragte ham som saa hovmodig. Man maa ogsaa tage Rousseaus store Aabenhjertighed i Betragtning: gode Egenskaber, som adskillige kloge Folk tillægge sig selv, men uden at sige det højt, hævdede han for sig med en overdreven Ærlighed. Naar han senere betragtede sig som det Centrum, hvorefter Verden bevægede sig, var dette Hovmod ikke en Aarsag til, men en Følge af Vanviddet.

Nogle Læger, saaledes Kirurgen Lallemand og den tidligere nævnte L. A. Mercier finder Aarsagen til Rousseaus Sindsforfatning i hans legemlige Lidelser, i hans Svaghed i Kønsganerne og hvad dertil hører. Om Dr. Roussel, der ogsaa kommer noget ind paa dette Omraade,

*) Revue des deux mondes. 1. Febr. 1890.

**) Bougeault. »Etude sur l'état mental de J.-J. Rousseau«. Paris 1883. Bougeault, Ikke-Læge, skildrer Rousseau som rent ud gal, og vil bevise, at han døde ved Selvmord. Skriftet bringer intet nyt, og er i det hele ubetydeligt.

nedenfor et Par Ord. Chatelain indrømmer den betydelige Indflydelse, saadanne Svagheder har paa Humøret og Karakteren: den Syge kan blive Hypokonder, Melankoliker, Selvmorder, — men der er derfra og til det fuldstændige systematiserede Forfølgelsesvanvid et stort Spring. Melankolikeren forbliver klar over sin Forfatning, og hvis han ved en frivillig Død søger at ende sine utaalelige Lidelser, saa er denne Forsyndelse imod den guddommelige Lov i og for sig ikke noget Tegn paa, at han har mistet Forstanden. Endelig er at bemærke, at Rousseaus legemlige Lidelser netop synes at være blevne mindre smertefulde paa det Tidspunkt, da Vanviddet brød løs.

Nej, man maa gaa længere tilbage, mener Chatelain, naar man vil finde Vanviddets Grund. Chatelain støtter sig her navnlig til E. Ritters Undersøgelser om Rousseaus Familieforhold. Chatelain mener som Ritter: »En retfærdigere Vurdering af denne Mands Karakter vil fremgaa af alle de Dokumenter, der ville give os Underretning om hans første Omgivelser og hans Slægts moralske Niveau. Der er huslige Arner, hvor man aander Uskyldens Luft. Det har ikke lidet at betyde, siger Sainte-Beuve, at være udgaaet af de Retfærdiges Race. Ulykkeligvis har vor Jean-Jacques et temmeligt plumret Udspring.« Chatelain formener at kunne sige om denne Familie, »frondeuse et bataillarde«, som den var, at dens moralske Niveau var lavt. Rousseaus Fader havde ikke blot med hin Officer den noksom bekendte Konflikt, som en Følge af hvilken han maatte forlade Genf; han modtog ogsaa offentlig Irettesættelser paa Grund af natlige Skandaler. Han virkede en Tid lang som Danselærer, — et i Genf paa den Tid meget lidet estimeret Erhverv. Moderen modtog som ung Pige, i 1695, Irettesættelse af Konsistoriet for at have tilladt en gift Mand, M. Vincent Sarrazin, en af Genfs »Store«, at aflægge hende hyppige Besøg, — i lige Maade for at have forklædt sig som Bondepige, i det Øjemed ukendt at kunne overvære nogle Gøgleres Forestillinger paa Place du Molard.

Ægteparrets førstefødte Søn skejede, som bekendt, ud. Ogsaa Rousseaus Tanter modtog offentlig Advarsel, for offentligt at have spillet Kort paa en Søndag. Om en af sine Fastre, Theodora Rousseau, og om sin Morbroder Gabriel Bernard, Ingeniøren, fortæller Rousseau følgende: »Gabriel Bernard, min Moders Broder, blev forelsket i en af min Faders Søstre; men hun gik kun ind paa at ægte Broderen paa Betingelse af, at hendes Broder (Jean-Jacques's Fader) ægtede Søsteren . . . De to Bryllupper fandt Sted samme Dag . . . Efter et Aars Forløb fødtes et Barn hos begge Parter.« Men i Virkeligheden havde Gabriel Bernard ægtet Theodora Rousseau fem Aar tidligere, i 1699, og deres Førstefødte fødtes allerede otte Dage efter Brylluppet. Paa Grund af »anticipation scandaleuse« og fordi Frøken Rousseau »s'estoit épousée avec la couronne« udtalte Konsistoriet en alvorlig Irettesættelse, og Ægtefællerne fik foreløbig ikke Adgang til Herrens Bord.*)

Rousseau var saaledes udgaaet af en i moralsk Henseende tvivlsom Familie. Hans egen Karakter var sammensat af Modsætninger, Excentriciteter, en Blanding af fantastiske Indbildninger og sund Fornuft, Løgn og Sandhed, Stolthed og Selvforglemmelse, Lidenskab for alt Godt og Svaghed, naar det gjaldt at udføre det. Med andre Ord: Sindslikevægt manglede han fremfor alt. I fysisk Henseende var hans Forfatning i Bund og Grund nevropathisk. Det mindste lille Stød vilde faa ham til at tabe Ligevægten. Forfølgelserne var ikke Vanvidnets Grund; de afgav kun en Anledning: de bragte hans Hjerne i Forvirring, fordi de forefandt en modtagelig Jordbund. Havde han haft en Moder ved sin Vugge, havde han i sin Ungdom haft det, som han lader sin Emil mangle, den moderlige Indflydelse og Skolekammerater, maaske var han saa sluppet bedre gennem Livet; det er umuligt at sige det, — men sikkert er det, at Sæden

*) Jfr. Mugnier, l. c., ch. II.

laa i hans Sjæl, skjult men levende, og at den kun ventede paa Regnen for at spire.

Den ovennævnte Læge, Dr. J. Roussel, har i Grand-Carterets Værk*) fremsat Anskuelser, der betydeligt afvige fra de ovenfor anførte. Han indrømmer, at Rousseau ofte kom Vanvidet nær, men benægter, at han var virkelig gal. Hans Hjerne havde ondt ved at bevare Ligevægten; hans Fantasi løb ofte løbsk med ham, — men derfra og til at betegne ham som helt sindsforvirret, er der dog en betydelig Afstand. Det er rigtigt, at hans Slægt paa forskellige Omraader skejede ud, og at han selv havde vagabonderet; men for at forklare de aandelige Kriser, han gennemgik, behøver man dog ikke at opsøge i ham Spor af en personlig Sygdom eller de nedarvede Affektioners medfødte Mærker. »Er der i vor Tid nogen, som føler sig tilstrækkelig sikker paa sin Sindsligevægt til at turde paa-staa, at han, naar han har haft Geni nok til at skabe et absolut epokegørende Værk, at han da, uden at oprøres, vil finde sig i, at der for dette Værks Skyld udstedes et Arrestdekret imod ham, eller at han maa gaa i Land-flygtighed, og saa derefter faa at vide, at selve dette Værk — hele hans Liv — tilintetgøres og brændes af Bøddlen som et Skændselsværk? At finde sig i alt dette, smilende at finde sig i det, at sige Tak dertil, vilde være overmenneskeligt.« Rousseau var ikke i Besiddelse af nogen overmenneskelig Natur; tværtimod hæftede der ved hans aandelig og legemlige Natur, som ved alt menneskeligt, store Ujævnheder og Ufuldstændigheder.

Medens Læserne ville kunne følge Dr. Roussel til et vist Punkt; medens de ville være tilbøjelige til at give

*) S. 144—188. J. Roussel: J.-J. Rousseau, son état pathologique, sa mort, ses enfants.

ham Ret i mangt og meget og navnlig ville finde meget træffende i hans Bemærkninger om Selvmords-Legenden, — saa turde de fleste ville sige Stop, hvor Roussel naar frem til Spørgsmaalet om Rousseaus Børn. Rousseau har ikke, udvikler Dr. Roussel, anbragt sine Børn i Hittebørns-hospitalet, — ganske simpelt: fordi han ingen Børn havde; og han havde ingen Børn, — ganske simpelt: fordi han ikke kunde have Børn. Bevisførelsen herfor er af en saadan lægevidenskabelig Art, at den ikke her kan gengives eller resumeres. Men hvorfor i Alverden har Rousseau da fortalt, at han havde saa og saa mange Børn med Therese? Fordi han, da han gav sig til at skrive sit Livs Historie, Historien om en Mand, der skulde kunne tjene alle andre til Mønster, ikke kunde lade denne Mand være defekt paa det vigtigste Omraade: denne Mand maatte ikke være barnløs. Afmagt var fremfor alt noget, han ikke kunde være bekendt. Men hvis han, vil man indvende, endelig vilde tillyve sig Egenskaben af Fader, hvorfor rejser han saa den Anklage mod sig selv at have forladt sine Børn? hvorfor lod han dem ikke dø ved Fødslen? »Ja, her tror jeg,« svarer Roussel, »at bemærke Sporet af en Tilbøjelighed til at overdrive, der grænser op til, hvad man nutildags kalder Højhedsvanvid.« Rousseau vilde for Efterverdenen præsentere sig som en Mand, der i alle Retninger var forskellig fra almindelige Dødelige. Han vilde vise sig som Stoikeren, men ikke som en Mand uden Hjærte, for han paastod jo at have handlet i sine Børns Interesse; han vilde bryde med alle den forfejlede Samfundsordens Vildfarelser; sin Stoicisme og sin Ringeagt for alle Fordomme vilde han, mente han, ikke kunne vise paa nogen mere iøjnefaldende Maade end ved at opgive sine egne Børn; han vilde give et Exempel, og derfor erklærer han, at han koldt, umenneskeligt har skilt sig ved de Børn, der fødtes ham. Alle de skønne Talemaader, han senere nedskrev, alt det Samvittighedsnag, som han lægger for Dagen, ere Konsekvenser af detførste Praleri, og selve dette er den naturlige Følge af hans Trang til at skjule sin Afmagt

Da han engang var kommen ind paa denne Skraaplan, saa er Tallet af de forladte Børn ham naturligvis ligegyldigt; at leve med Samvittighedsnaget er ham ogsaa ligegyldigt, da dette er forstilt; at belaste sit Minde med denne Forbrydelse har heller ikke noget at sige for ham, — naar blot det givne Exempel falder i Øjnene og naar man blot forstaar hans Standpunkt: »at handle som Borger, som et Medlem af Platos Republik.« Som en Mand, der var forud for sin Tid, og som var rede til ethvert Offer for at hævde sin Tro og omvende Verden, forkynder Rousseau, ved sit Exempel, at naar Forældrene ikke ere i Stand til at opdrage deres Børn, bør Staten træde i deres Sted. »Men Rousseau kunde visselig ikke være uvidende om, at paa hans Tid var der næsten slet ikke sørget for at sikre de forladte Børns Liv og Opdragelse, og at for næsten alle Børn var det at overgive dem til Hittebørnshospitalet det samme som at dømme dem til Døden. Naar han altsaa siger: »Jeg vilde ønske at være bleven opfødt og opdraget, som de ere blevne det,« — saa er dette for mig et Bevis for, at disse Børn ere fødte af hans Tanke, ikke af hans Legeme, og at hans Aand har udstyret dem med en exceptionel Levedygtighed, der gjorde dem i Stand til at modstaa de utallige Farer, der vare opdyngede i hans Tids Hittebørnshospitaler. Hvis disse Børn havde været af Kød og Blod, skrøbelige som andre, hvorledes kunde deres Fader have trot, at de skulde have kunnet leve i disse Asyler, hvor Dødeligheden var saa enorm, hvor de smaa Væseners Liv eller Død betragtedes som noget saa ligegyldigt, at man ikke engang talte dem! I det mindste maatte han da have udtrykt nogen Usikkerhed om, hvorvidt Børnene virkelig var i Live, have tilføjet et »hvis de ere i Live.«

Dette er Dr. Roussels Anskuelser, som han udvikler med en vis Skarpsindighed. Men naar han tilsidst gør en halv Indrømmelse af, at Børnene dog maaske nok kunde have været virkelige, kun ikke Rousseaus, men vel Thereses, om hvis Sterilitet der jo intet foreligger, — saa ser det

næsten ud, som om han ikke selv var sikker paa sin Hypothese. I alt Fald faar han ikke mange Læsere til at tro paa denne store Komædie, der skulde være bleven opført paa det 18. Aarhundredes store Theater.

Medens Möbius og Chatelain og endnu flere af de i det foregaaende nævnte Læger paa den ene Side fastslaa, at Rousseaus Forfølgelsesvanvid ikke skyldtes de Forfølgelser, han havde været Genstand for, men paa den anden Side dog indrømme, at han virkelig havde været Genstand for Forfølgelser, og at disse kunne have, indenfor visse Grænser, virket med, — gaar Dr. Julius Hildebrand, hvis Skrift*) Möbius ikke synes at have kendt, et Skridt videre, og paastaar, at Rousseau, naar Hensyn tages til Tidsforholdene, hvilket Hensyn selvfølgelig maa tages, i Grunden ikke havde noget videre at beklage sig over. Sandt nok: hans »Emile« blev opbrændt af Bøden. Men det var, naar Hensyn tages til Tidsforholdene, slet ikke noget saa extraordinært. »Rousseau vidste, ligesaa godt som vi vide det, hvilken Medfart utallige hæderlige, tilmed ofte meget uskyldige, Forfattere i det daværende Frankrig maatte finde sig i, og at han i Sammenligning med dem slet ikke havde Grund til at beklage sig, men snarere kunde ønske sig til Lykke. Af Buckles meget omfattende Undersøgelser (i hans Civilisationens Historie) vide vi nemlig, at i de paa Ludvig XIV.s Død følgende halvfjerdsindstyve Aar led blandt alle nogenlunde betydelige Skribenter af ti mindst ni en haard Medfart fra Regeringens Side, og at de fleste af dem endog kom i Fængsel. Blandt de Straffede findes Navnene paa næsten alle de Franskmand,

*) Hildebrand: J.-J. Rousseau vom Standpunkt des Psychiatrie. Ein Beitrag zur Beurtheilung seines Characters. Wissenschaftliche Beilage zum Program des kgl. Gymnasiums zu Cleve 1884 (48 S. in 4to).

hvis Skrifter overlevede deres Tid. Buckle optæller, med Navns og Aars Nævnelse, ni og fyrretyve Skribenter, som Justitsen tog under Behandling i Aarene 1715—85. Derhos var Grundene til, at de uskyldigste Skrifter forbødes eller opbrændtes, eller til at deres Forfattere kastedes i Fængsel, saa sælsomme og vilkaarlige, at Rousseau maa siges at være sluppen naadigt derfra. Imberts Oversættelse af Clarkes Breve om Spanien undertrykkes i 1770, fordi Værket indeholdt Bemærkninger om Karl III.s Lidenskab for Jagten, — Bemærkninger, der maatte betragtes som krænkende for Ludvig XIV.s Minde, da denne Konge havde været en lidenskabelig Jæger. La Bletterie udstødtes af Akademiet, fordi han havde vowed at gøre gældende, at Kejser Julian trods sit Affald dog ikke havde manglet gode Egenskaber; osv., osv. »Og Rousseau, der havde oplevet alle disse Vilkaarligheder og nøje maatte kende dem, Rousseau, som med sine omvæltende Skrifter tilkastede et helt Aarhundrede Handsken, — han skulde særlig være forfulgt, fordi man 1762 brændte hans »Emile«, efter at man i det katholske Frankrig et Aar før endog havde kastet fremragende Jesuiter-Skrifter paa Baalet!« Hildebrand vil ikke blot ikke høre noget om, at Forfølgelser, Had og Miskendelse skulde kunne have bragt Rousseau ud af Ligevægten. Han gør gældende, at hvad der af haard Medfart vederfores Rousseau, det fik han af sine talrige og tildels mægtige Venner og Beundrere mere end erstattet: saa ofte en Dør lukkede sig for ham, formedelst hans egne Hensynsløsheder, aabnede ti andre sig. Ej heller havde Rousseau at kæmpe med daarlige økonomiske Forhold: Hildebrand søger at vise, at han snarere maa betragtes som ret velhavende.

Rousseaus Psychose betegner Hildebrand, i nøje Tilslutning til forskellige ansete Alienister, saaledes: »Primäre Verrücktheit mit Verfolgungswahn«. Rousseau var prædisponeret herfor: Arv, nevropathisk Konstitution, forkert Opdragelse. Forøvrigt søger Hildebrand Bevismaterialet særligt i Rousseaus Breve. »Bekendelserne« benytter han ikke; dem betragter han som »eine höchst trübe fliessende

Quelle der wahren Erkenntniss Rousseaus«. Det er, som sagt, Brevene han benytter. Han meddeler en udførlig, og nyttig, Oversigt over de Steder i Rousseaus talrige Breve, som her komme i Betragtning. Spørgsmaalet om Dødsmaaden indlader han sig ikke paa; kun lader han forstaa, at han snarest holder paa Selvmords-Hypothesen.

Selvmords-Hypothesen, der ligefra 1778 og ned til 1890 har sat saa mange Penne i Bevægelse, støttes af nogle Forfattere ved Henviisning til Rousseaus — forøvrigt meget betingede — Udtalelser dels om Selvmords Berettigelse i og for sig, dels om hans egen mulige Tilbøjelighed til selv at ville frivilligt ende sit Liv. Andre Forfattere henvise derimod til Rousseaus Udtalelser i Skrifter og Breve imod Selvmords Tilladelighed. Men hverken Udtalelserne *pro* eller Udtalelserne *contra* bevise nogetsomhelst om, hvorvidt Rousseau selv i det givne Øjeblik faktisk har begaaet eller ikke begaaet Selvmord: den, der i Almindelighed er imod Selvmord, kan dog selv gøre sig skyldig deri; den, der theoretisk holder paa Selvmord, behøver dog ikke selv at ende som Selvmorder. Vi lade derfor alle Rousseaus Udtalelser *pro* og *contra* ligge som intet afgørende med Hensyn til det faktiske Spørgsmaal, og indskrænke os til kortelig at nævne, hvad der af faktisk anføres som Støtte for den Antagelse, at Rousseau endte som Selvmorder.

De Læger og Kirurger, der den 3. Juli 1778, Dagen efter Rousseaus Død, obducerede hans Lig, attestere, at der i Panden befandtes »une légère déchirure«. Ogsaa fra anden Side berettes det, at Rousseaus Lig fremviste et Hul i Panden, hvoraf der var flydt Blod. Obducenterne udtale den Formening, at dette Saar skyldtes Rousseaus Fald mod Gulvet i det Øjeblik, da han rantes af Døden. Men andre udtale andre Formeninge.

En Version gaar ud paa følgende: Mellem Rousseau og hans Therese kom det undertiden til huslige Scener; hun var (eller rettere: skal have været) en forfalden Person, var (maaske) ejheller sin Ægtefælle tro, — og han gjorde hende Bebrejdelser i den Anledning den 2. Juli 1778. I sin Forbitrelse herover, og fuld som hun var, støder hun til ham, og han falder over imod Kaminen, slaar sig et Hul i Tindingen, — og dør. Saaledes skulde Therese, ganske vist uden at have villet det, have dræbt Rousseau*). Alt dette er udklækket af en sindrig Hjerne, — men har intet faktisk at støtte sig til.

Men dette var nu i alt Fald ikke: Selvmord. Den første Selvmords-Fortælling har følgende Udspring: Strax ved Efterretningen om Rousseaus Død iler hans Ven Corancez, ledsaget af sin Svigerfader, Genferen Romilly, til Ermenonville. Undervejs fortæller en gammel »maitre de poste«, Payen, dem, at Rousseau har dræbt sig ved et Pistolskud. Ankomne til Slottet, udtale de deres Beklagelse, men Hr. de Girardin, Slotsherren, erklærer, at Rousseau er død en naturlig Død, og tilbyder dem at vise dem Rousseaus Lig. Dette Tilbud afslaaes — for ikke at saare »Følelserne«, — men lignende sarte Hensyn afholder ikke Coraneez fra senere at udsprede det Rygte, at Rousseau havde dræbt sig ved et Pistolskud. Alle de Personer, der have været hos ham i Dødsøjeblikket, eller som have set hans Lig — Therese, Girardin, alle de obducerende Læger**) — protesterer. Ingen har hørt Knaldet. Ingen har set noget til Pistolen, skønt man skulde tro, at et Vaaben, der var blevet berømt ved Rousseaus Død, ikke vilde have saa let ved at forsvinde, men vilde være blevet opbevaret af en eller anden som en sjelden Relikvie. Men en Postmester fra Louvres, 4 $\frac{1}{2}$ Lieues fra Ermenonville, har strax efter Døden fortalt, at den skyldtes et Pistolskud,

*) Jfr. Dr. Roussel hos Grand-Carteret.

**) Ved det officielle Ligsyn og ved Obduktionen den 3. Juli var ikke mindre end elleve Personer tilstede.

og han har vel ikke selv opfundet det, og faktisk er det i alt Fald, at Rousseaus Lig fremviste en Blessure i Panden.

Skyldtes Blessuren en Pistolkugle, saa turde det være en given Sag, at Lægerne med Bevidsthed have givet falsk Forklaring i deres Obduktions-Rapport. Om Blessurens Omfang kan man forøvrigt danne sig en Forestilling. Ganske vist har man ikke mere selve Rousseaus Cranium. Rousseau blev først jordet paa en lille Ø, Poppeløen, i en Sø i Ermenonvilles Slotspark, den 4. Juli 1778, blev derefter under Revolutionen med stor Pragt bisat i Panthéon, den 20. vendémiaire Aar III (1794), men fik kun i en Snæs Aar Lov til at hvile der: i 1814 lod Reaktionen hans jordiske Levninger, sammen med Voltaires, hemmeligt fjerne fra Panthéon, — og fjerne som man fjerner Skarn. Forsvandt end paa denne lidet værdige Maade »corpus delicti«, saa er man dog endnu den Dag idag i Besiddelse af en Slags Erstatning.

Strax efter Rousseaus Død lod Girardin den berømte Billedhugger Houdon hidkalde, og han tog et Gipsaftryk af Rousseaus Ansigt, hvorefter han har udført sin berømte Rousseau-Buste. Om Girardin har man ellers sagt, at han, som Rousseaus Vært, har ladet de Spor forsvinde, der kunde vidne om et Selvmord: han har ikke villet have, at man skulde vide, at Rousseau i hans Hjem havde dræbt sig; derfor har han ladet Pistolen forsvinde, derfor har han faat Lægerne og alle de andre Øjenvindner til at benægte Selvmordet. En Forhørsdommer, der har beskæftiget sig med denne Sag, bemærker nu herom*): Girardin, der siges at have Interesse i at skjule Selvmordet, lader Liget syne af flere Øvrighedspersoner og obducere ikke af én, men af et helt Kollegium af Læger og Kirurger, tilbyder Corancez at se Liget, ja lader Houdon tage et Aftryk af Ligets Hoved. »Enten maa de mange Aar, jeg har tilbragt med retslige Forhør have været lige saa mange spildte Aar for

*) St.-A. Berville, Du prétendu suicide de J.-J. Rousseau.

mig, eller denne Girardins Adfærd er uforklarlig, naar man antager, at der foreligger et Selvmord, og at Girardin har den Hensigt at skjule det.*

Af Houdon vil Corancez imidlertid have hørt, at »Hullet var saa dybt, at han (Houdon) var i Forlegenhed med at faa det tomme Rum fyldt.« Senere, i 1819, paa-stod Houdon aldrig at have sagt sligt, og at han ikke kunde have sagt saadant noget, da det vilde have været ligefrem umuligt for ham at være i Forlegenhed med at faa det tomme Rum fyldt. I nævnte Aar skrev Houdon til Petitain, en af Rousseaus Udgivere: »Jeg har tøvet med at tilskrive Dem, fordi jeg først vilde undersøge igen den Maske af Rousseau, jeg støbte over ham selv efter hans Død. Af denne ny Undersøgelse fremgaar det, at den Kontusion, der findes i Panden, vel kan være Følge af et voldsomt Slag, men ikke Virkningen af et Hul. Det kan nok være, at Huden har taget Skade; alligevel ser man fuldstændigt tydeligt bag Kontusionen Rynkernes ikke afbrudte Linjer.« Men om Houdon, der i 1819 var en meget gammel Mand, skønt han levede ni Aar endnu efter 1819, — siger man, at hans Vidnesbyrd fra 1819 intet har at sige: han »gik i Barndom«, kunde ikke engang selv skrive omtalte Brev, men kun underskrive det.

Adskillige Aar senere, i 1860, udtalte Houdons Barnebarn Edmond Duval sig om samme Sag i et Brev til Bladet »le Monde illustré«*): »Jeg har i min Ungdom set den omtalte Gibsmaske i min Bedstefaders Atelier. Jeg har ofte hørt Tale om Rousseaus Dødsmaade, og jeg har altid hørt absolut benægte, at der forelaa et Selvmord. Min Bedstefader fandt paa det endnu næsten varme Lig kun en ubetydelig Rift i Panden: man kan paa Masken endnu følge Rynkernes Linjer ... I 1822 solgtes Masken, ved hvilken der hæftede nogle Øjenhaar ... Køberen, Hr. Gossuin, lod den lithografere, og jeg har fundet hos mig et Exemplar af dette, nu helt sjældne Lithografi. Da De taler om den

*) Aftrykt bl. a. i Bervilles ovennævnte Skrift.

Interesse, det kunde have at offentliggøre en Tegning af denne Maske, har jeg herved den Fornøjelse at sende Dem Lithografiet.« »Le Monde illustré« meddelte ogsaa en Gengivelse heraf, der tilfulde bekræfter, hvad Duval og hans Bedstefader udtalte.

Masken gik senere over i Familien Raspails Besiddelse, og da Grand-Carteret i 1883 foranstaltede en saakaldt »ikonografisk« Rousseau-Udstilling, blev ogsaa denne Maske fremvist. Albert Jansen skriver derom*): »Da Masken toges, var Ligets Øjne ikke lukkede, og af det venstre Øjelaag blev nogle sorte Haar hængende i Gibsen. Døende faldt Rousseau ned fra Stolen paa Gulvet og saarede derved sin Pande. Den højre Side fremviser endnu som Spor deraf nogen Hudafskrabning; der findes en større Rift, hvis yderste Rand næsten naar til Pandens Midte, og og en mindre Afskrabning længere henimod det højre Øre. Men begge Hudafskrabninger gaa saa lidet dybt, at vi bag dem uafbrudt kunne følge de parallelle Rynker.«

Det samme bekræftes af Dr. Roussel, der ligeledes har undersøgt Masken.

Saaledes vil man da, da den omtalte Blessure i Panden i Virkeligheden er det eneste Faktiske, der kunde anføres til Støtte for Historien om Pistolskudet, handle forsigtigst i ikke at sætte nogen Lid til den.

Men foruden Pistolskuds-Historien er der en Forgiftelses-historie. Allerede i Juli 1778 rapporterer Grimm Rygter om, at Rousseau havde taget Gift. Og ti Aar senere, i 1788, pustede Mme de Staël nyt Liv i disse Rygter. Hun havde hørt af forskellige Personer, der atter havde hørt det af andre, at Rousseau havde drukket en Kop Kaffe, som han havde kommet Gift i, og at han som en Følge deraf var død. Til Støtte for denne Antagelse haves kun Rygter, løse Rygter. Der er aldrig blevet ført noget, der ligner et Bevis, for, at Rousseau har taget Gift. Men

*) »Die Bildnisse Jean-Jacques Rousseaus«, i »Preuss. Jahrb.« 1883, t. 52.

ganske vist kan man heller ikke bevise, at han ikke har forgivet sig.

Skønt Pistolskudet saaledes maa betegnes som usandsynligt, og skønt Forgiftningen er aldeles ubevist, har Rousseaus Biograf Musset-Pathay forfægtet den Opfattelse, at Rousseau først har taget Gift, og at han derefter, for at være dobbelt sikker paa Døden, eller for at forkorte Lidelserne, — har skudt sig en Kugle for Panden.

De fleste af de Forfattere, eller i det Mindste de fleste Læger, der i vor Tid have prøvet disse Selvmordshistorier lidt nøjere, stille sig tvivlende ligeoverfor dem. Nu og da optræder der dog endnu Forsvarere af dem. Blandt dem hører navnlig den tidligere citerede A. Bougeault, der særligt paaberaaber sig, hvad en Læge, Dr. Dubois, har udviklet i »Bulletin de l'Academie de médecine«, t. XXXI, for adskillige Aar siden.

Dr. Dubois udtaler i sine »Recherches sur le genre de mort de J.-J. Rousseau«, at der ikke kan være nogen Tvivl om Selvmordet. Hans Afhandling er imidlertid ikke særligt overbevisende: den indeholder i den Karakteristik af Rousseaus Sindsforfatning, som den giver, adskilligt urigtigt: Rousseau karakteriseres som »Melankoliker«, og det siges, at Selvmordet for Melankolikerne er en ret sædvanlig Udgang af Livet; — men Rousseau var ikke »Melankoliker«; han led af Forfølgelsesvanvid, og Dr. Roussel fremhæver, at de Personer, der lide af Forfølgelsesvanvid, vel oftere kunne søge at efterstræbe andres Liv, deres formentlige Forfølgeres, men at de kun forholdsvis sjældent lægge Haand paa deres eget Liv. Rousseaus mentale Forfatning gør i og for sig slet ikke hans Selvmord særligt sandsynligt. Dr. Dubois's Afhandling indeholder ogsaa adskilligt rigtigt, — men dette rigtige beviser kun, at Ligsyns- og Obduktions-Erklæringerne i videnskabelig Henseende ere værdiløse; det beviser derimod ikke positivt Selvmordet.

Det officielle Ligsyn foretoges den 3. Juli 1778, omtrent 24 Timer efter at Døden var indtraadt, af to Kirurger i et Par Øvrighedspersoners Overværelse. I det Aktstykke,

der opsattes efter Ligsynet, omtales Døden som »surprenante«; Dødsårsagen betegnes som »apoplexie séreuse«; Saaret i Panden nævnes aldeles ikke; Kirurgerne afgive deres Erklæringer med en vis Højtidelighed, »en leur âme et conscience«.

Nævnte Dags Eftermiddag, Kl. 6, noget over tredive Timer efter Dødens Indtræden, lod Girardin Liget obducere. Obduktionen foretoges af eller i Overværelse af fem Læger og Kirurger. I det i den Anledning opsatte Aktstykke siges det, at Obduktionen foretoges, fordi Rousseau selv havde udtalt Ønske om, at man vilde aabne hans Lig for om muligt at opdage Aarsagerne til de forskellige Lidelser og Besværligheder, han havde været plaget af (— mere mistroiske Folk, som Dr. Dubois, mene, at Girardin lod foretage Obduktionen, fordi han »voulait donner le change à l'opinion« og have et Dokument, — af tilsyneladende videnskabelig Værdi, men i Virkeligheden uden al officiel Betydning — hvormed han kunde imødegaa de udsprede Selvmordsrygter). Obducenterne nævne, hvad de have bemærket og hvad de trods Undersøgelsen ikke have kunnet finde. De have observeret en dobbelt Broksskade og en ubetydelig Rift i Panden, »forårsaget« sige de — skønt de ikke af personlig Erfaring kunde vide noget derom —, »ved den Afdødes Fald mod Værelsets Gulv i det Øjeblik, han rantes af Døden.« Forøvrigt have de ikke fundet ydre Tegn paa Sygdom. Aabningen af Brystet har heller ikke aabenbaret dem noget abnormt eller usundt. I Underlivet og i Urinvejene have de ligesaa lidt — trods særlig opmærksom Søgen derefter — kunnet opdage noget sygt. I Maven have de kun fundet »den Kaffe med Mælk, som Hr. Rousseau, efter sin Sædvane, havde drukket til Frokost, henimod Kl. 7, sammen med sin Kone« (— en Sag, hvorom Obducenterne ligesaa lidt som om Faldet mod Gulvet kunde vide noget af personlig Erfaring). Ved Aabningen af Hovedet have de opdaget en meget betydelig Mængde »sérosité« mellem Hjernesubstansen og de den dækkende Hinder. Aktstykket nævner de Smerter, Rousseau klagede over i den sidste Time før Døden, stikkende Fornemmelser

i Fodsaalen, derefter Kuldefornemmelser, særligt nedad Ryggen, fremdeles heftige Smerter i Brystet, endelig stærke Smerter i Hovedet), — men i Stedet for bestemt at konstatere Dødsaaarsagen, slutter Obducenterne deres Erklæring med at opstille det Spørgsmaal, om man ikke »med megen Sandsynlighed« kan antage, at Døden skyldes Trykket af den omtalte »sérosité«.

At disse Aktstykker ere af liden Værdi, ere alle enige om. Den som sandsynlig angivne Dødsaaarsag anerkender Videnskaben ikke mere. Den Omstændighed, at Ligsynsmændene fastslaa »l'apoplexie séreuse« som Dødsaaarsag, skønt de ikke havde obduceret Liget, og at Obducenterne, der først bagefter træde til, søge at gøre den paa Forhaand angivne Dødsaaarsag sandsynlig, kan nok gøre Sagen noget mistænkelig, ligesom der uimodsigeligt ogsaa er noget mistænkeligt deri, at de fremsætte som Fakta Ting, hvorom de personligt ikke kunne vide noget. Men dette berettiger dog ikke til at paastaa eller insinuere, at alle disse mange Mænd med Bevidsthed og for at behage den Mand, M. de Girardin, der »betalte dem Honorar for Undersøgelsen«, skulde have skjult den sande Dødsaaarsag, og angivet som »sandsynlig« en Dødsaaarsag, som de vidste ikke var Dødsaaarsagen^{*)}.

Dr. Dubois kan have Ret, naar han hævder: »hvad der konstateredes paa Liget, kan ikke forsones med Hypotesen om en »apoplexie séreuse« som Dødsaaarsag«; — men dermed har han ikke bevist, at Døden skyldtes Selvmord. Dr. Dubois kan ogsaa have Ret, naar han siger, at de konstaterede Symptomer »ikke udelukke« Muligheden af en Forgiftning ved en vegetabilsk Substans^{**)}; — men »ikke

*) En af disse Mænd, Lægen Le Bègue de Presle, har noget senere, i 1778, bestemt erklæret: »Jeg har overbevist mig om ved den mest samvittighedsfulde Undersøgelse af alle de Omstændigheder, der ledsagede, gik forud for og fulgte efter Døden, at denne var naturlig og ikke fremkaldt ved Selvmord.«

**) Dr. Dubois mener, at denne »vegetabiliske Substans« har været Skarntyde. En anden Læge, Dr. Roussel, gør det i høj

udelukke Muligheden« er langt fra det samme som at »bevise Virkeligheden«, og det var det, Dr. Dubois vilde.

For yderligere at bestyrke Troen paa Selvmordet, har man henvist til, at Øjenvidnet Therese og ligeledes Hr. de Girardin i deres Udtalelser imod Selvmordet dels have fremsat vitterlige Urigtigheder, dels ere geraadede i indbyrdes Modsigelse. Men om end ogsaa dette maa indrømmes, saa bevises Selvmordet dog heller ikke derved. Desuden have Urigtighederne og Uoverensstemmelserne i det Hele kun en ringe Vægt.

I 1798, den 15. Juni (27 prairial Aar VI), skrev Therese et Brev til Corancez for at protestere mod de af ham udsprede Selvmordsrygter. »Rousseaus Død staar endnu og vil altid staa tydelig for min Erindring, saalænge jeg lever, og jeg kan skildre alle de dermed i Forbindelse staaende Omstændigheder.« Det er dog tvivlsomt, om den næsten 80aarige Kvinde, der aldrig i intellektuel Henseende havde staat højt, og nu i flere Henseender var meget stærkt reduceret, havde en saa klar Erindring, og endnu mere tvivlsomt, om hun vilde være i Stand til at give en ordenlig Fremstilling af, hvad hun mente at huske. Videre hedder det i Brevet: »Den 3. Juli 1778, og ikke den 2. Juli, stod min Mand op paa sædvanlig Maade, og gik ikke ud . . . Han nød ingen Frokost; han havde den foregaaende Dag dineret paa Ermenonville Slot; maaske fordi han havde spist for meget, følte han sig ikke vel.« Men Rousseau døde netop den 2. Juli; efter Girardins Skildring havde han netop spaseret en Tur, og Obducenterne fandt Kaffe med Mælk i hans Mave. Videre giver Therese en Skildring af hans Ildebefindende, der heller ikke helt stemmer med, hvad

Grad usandsynligt, at det kunde have været Skarntyde. Dr. Roussel tror overhovedet ikke paa, at Rousseau har taget Gift; men har Rousseau forgiven sig ved at komme nogle af ham indsamlede giftige Plantedele i en Kop Kaffe, saa har han, i Betragtning af de lokale Forhold, og at dømme efter de formentlige Forgiftnings symptomer, snarere benyttet sig af Akonit.

man ellers har hørt derom. »Han døde, holdende mine Hænder i sine, uden at sige et eneste Ord.« Og dette »uden at sige et eneste Ord« har man, men i Virkeligheden med Urette, trot stod i Strid med Girardins Beretning (hvis Kilde, hvis den ikke er Girardins Fantasi, maa have været Therese), efter hvilken Beretning Rousseau lige før sin Død skal have holdt en lille Tale til Therese, og bl. a. udtalt disse Ord, som Girardin lod indskrive paa sit Hus: »Se, hvor Himlen er klar, der er ikke en Sky; ser Du ikke, at Himlens Dør er aabnet for mig, og at Gud venter mig.«

Girardins Beretning findes i et langt »Brev til Sofie, Grevinde af ***«, dateret »Ermenonville, Juli 1778.« Brevet skildrer Rousseaus Liv i Ermenonville og hans Død dér. Stilen er sentimental i høj Grad, og Fremstillingen gør ikke helt igennem noget troværdigt Indtryk; tværtimod faar man det Indtryk, at Girardin har »arrangeret« vel meget, af den ene eller den anden Grund. Men selv om man altsaa kan have sine Tvivl om, at alt er gaaet til, saaledes som Girardin fremstiller det, saa vilde det dog være for meget vovet, om man beskyldte ham for at have stillet sin Beretning op i det Øjemed at dække over det virkelige, sande, ham bekendte Forhold.

A. P.-St.

Notitser.

Norges Folkemængde. — Den svenske nationalsøkonomiske Forening. — Træmasseindustrien. — Vort Valutaforraad.

Norges Folkemængde.

Norges hjemmehørende Folkemængde den 1. Januar 1891 udgjorde en Ubetydelighed over 2 Millioner. Efter den foreløbige Optælling af de indkomne Folketællingslister var Folketallet den 1. Jan. 1891 vel kun 1,999,176; men ved de fuldstændigere Oplysninger, som man vil erholde ved Hjælp af den Tælling, der er foretaget ombord paa norske Skibe i Udlandet, vil den hjemmehørende Befolkning sandsynligvis vise sig at overstige 2 Millioner med nogle Tusinder*).

Siden den forrige Folketælling i 1876 er Folkemængden voxet med 10.₂ pCt., hvilket svarer til en aarlig Gennemsnitstilvæxt af 0.₆₅ pCt. I 1866—75 havde den aarlige Gennemsnitstilvæxt ligeledes været 0.₆₄ pCt., men i de foregaaende Tiaar havde den sædvanlig været næsten dobbelt saa stor.

Af de 1,999,176 faldt

paa Norges Landdistrikter ..	1,525,537
— — Byer	473,639

*) Foreløbige Resultater af Folketællingen i Kongeriget Norge d. 1. Jan. 1891. Udgivne af det statistiske Centralbureau. Kristiania. 1891. (H. Aschehoug & Co.)

I Byerne har Tilvæksten, som man véd, og som nederstaaende Tal præcisere, været betydeligt større end paa Landet:

Den gennemsnitlige aarlige Tilvæxtprocent udgjorde:

	i Landdistr.	i Byerne	i hele Riget
	pCt.	pCt.	pCt.
1876—91 ..	0.33	1.83	0.65
1866—75 ..	0.27	2.29	0.64
1856—65 ..	1.02	3.11	1.33
1846—55 ..	0.99	2.22	1.15

Som en Følge af denne Forskel i Tilvæxtprocenten for By og for Land ere Byerne nu naaede op til at tage 23.7 pCt. af hele Rigets Befolkning, medens de i 1876 knap tog 20 pCt.

Norge havde den 1. Januar 1891 nitten Byer med over 5000 Indbyggere, nemlig:

Kristiania	circa 150,000
Bergen	— 54,000
Thronhjelm	— 25,000
Stavanger	— 24,000
Drammen	— 21,000
Kristiansand	— 13,000
Frederikstad	— 12,000
Larvik	— 11,000
Frederikshald	— 11,000
Kristiansund	— 10,000
Skien	— 9,000
Aalesund	— 8,000
Moss	— 8,000
Tønsberg	— 7,000
Horten	— 7,000
Tromsø	— 6,000
Haugesund	— 6,000
Kragerø	— 6,000
Kongsberg	— 5,200

Befolkningstilvæksten i Kristiania udgjorde i Tidsrummet 1876—91 57 pCt.

Den svenske nationaløkonomiske Forening.

Ifølge »Nationalekonomiska Föreningens Förhandlingar, 1890», Stockholm 1891, 153 S.) holdtes der i 1890 i den svenske nationaløk. Forening Foredrag over den svenske Træmasseindustri af Bureauchef, Grev H. Hamilton, om det svenske Bankvæsen af Redaktør Herslow m. Fl., om Zonetarifer ved Jernbaner af Literat Svensén m. Fl., om Alderdomsforsikringsspørgsmaalet af Justitieraad Hammarskjöld, om Terminshandlen af Dr. I. Heckscher, om den svenske Søfartsnæring af Auditor Östberg m. Fl.

Foreningens Formand er nu Præsident C. Fr. Wærn. Den tidligere. mangeaarige Sekretær v. Herredshövding C. Westman er bleven Næstformand, og er som Sekretær bleven afløst af Bureauchef, Grev H. Hamilton.

Træmasseindustrien i Sverig.

Af Bureauchef, Grev H. Hamiltons ovennævnte Foredrag i den svenske nationaløkonomiske Forening anføre vi her nogle Data:

For omtrent femten Aar siden beregnedes Verdens Forbrug af Papir til omtrent 900 Millioner Kilogram aarligt — en meget betydelig større Mængde end tidligere; — men allerede i 1885 antoges Forbruget at være steget til næsten halvanden Milliard Kilogram, og alligevel have i de derefter følgende Aar næsten alle papirproducerende Lande forøget deres Papirsproduktion betydeligt, uden at endnu Konsumenternes Evne til at absorbere den producerede Masse synes at være svækket. Hvis man tænker sig, at de halvanden Milliard Kilogram Papir udelukkende bestod af Sorter som svensk Avispapir, skaaret i »Aftonbladets« Format, hvoraf $17\frac{1}{2}$ Ark gaa paa 1 Kilogram, vilde man ved at lægge Aftonblad ved Aftonblad med de korte Sider ved hverandre faa et Papirbaand paa 33,469,000 Kilometers Længde, — og et Iltog med en Fart af 60 Kilometer

i Timen maatte da for at løbe langs Baandet fra den ene Ende til den anden løbe uafbrudt Nat og Dag i 63 Aar.

Den umaadelige Stigning i Papirsforbruget, der i en saa væsenlig Grad skyldes Dagspressens enorme Væxt, er som bekendt kun derved bleven mulig, at det er lykkedes at finde andet Raastof for Papirstilvirkningen end det oprindelige, Klude, hvoraf Tilbudet længe har været aldeles utilstrækkeligt. Allerede for mere end halvandethundrede Aar siden var Manglen paa dette Raastof selv i Sverig, hvor Papirsforbruget dengang dog kun var, efter Nutidens Begreber, meget ringe (— det fortælles om Provst Samuel Wiesel, at i hans Pastoratsexpedition slog en Bog Papir til for to Aar), — bleven saa stor, at Regeringen saa sig foranlediget til at gribe til overordentlige Forholdsregler. Ikke nok, at man strengt forbød al Udførsel af Klude — et Forbud, der som bekendt holdt sig langt ind i dette Aarhundrede —, i en Del af det attende Aarhundrede var det i Sverig endog ligefrem en almindelig statsborgerlig Pligt at samle Klude til Papirfabrikerne. Denne Pligt paa-hvilede hele Husstanden, Høje som Lave, men især ramte den dog Tjenestepigerne. Af en Forordning af 13. Jan. 1738 faar man at vide, at i enhver Husstand skulde en Pige have den særlige Opgave at samle Klude. Svigtede hun i denne Henseende, havde Husbonden at afkorte hendes Løn med 2 Daler Sølv aarligt. Den Husbond, som ikke ved tilbørlig Kvittering fra Stedets legitimerede Kludesamler kunde bevise at have afleveret Klude til ham i Aarets Løb, skulde bøde 4 Daler, og de Papirfabriker, som »efter at denne Indsamling er kommen i Stand«, ikke producerede Papir efter yderste Evne, skulde miste deres Privilegier.

Den Mangel paa Papirraastof, der i et Land som Sverig fremkaldte en saadan Lovgivning, føltes naturligvis endnu stærkere i de store Kulturlande. I Midten af det attende Aarhundrede se vi da ogsaa Opfinderne i disse Lande ivrigt beskæftigede med at lede efter et Surrogat for Klude, og snart begyndte man at prøve paa at anvende Træ dertil. Allerede i 1752 fremkom Superintendent

Schaeffer i Regensburg med Forslag i den Retning. I 1801 fik Mathias Koops i England et Patent, hvor det hedder, at man kan faa et godt Raastof, naar man koger visse, ikke meget harpixholdige Træarter i en Løsning af Soda og Kalk. Her har man den første Henvisning til den for Papirproduktionen senere saa betydningsfulde Natron-cellulosemethode. Koops synes dog snart fortrinsvis at have interesseret sig for et andet Raastof, Halm, og det varede endnu omtrent et halvthundrede Aar, inden Problemet om Anvendelsen af Træ praktisk løstes. Saa var det nærmest Schaeffers Ide, der kom til Udførelse: Træmasse holdt sit Indtog i Papirproduktionen først under Form af saakaldt mekanisk eller slebet Masse. En Sachser ved Navn F. G. Keller, en Mand, der endnu lever, men under beskedne Forhold, gav Tanken om Anvendelsen af Træ et vigtigt Stød fremad omtrent ved Aar 1840; men først efter at han var traadt i Forbindelse med Württembergeren H. Voelter, løstes Opgaven praktisk. Allerede i 1846 fik Voelter i adskillige tyske Stater Patent paa et af ham konstrueret Slibeværk for Fremstillingen af slebet Træmasse; men det varede yderligere 10 Aar, inden hans Opfindelse var bleven saaledes fuldkommengjort, at den kunde finde almindelig Anvendelse. Det var i 1856, at Voelter i flere Lande, deriblandt Sverig, fik Patent paa sin saaledes fuldkommengjorte Opfindelse, og allerede i 1857 anlagdes Sverigs første Træmassefabrik, ved Trollhättan, endnu et af Sverigs største Sliberier, nu — efter at have skiftet Ejer — kendt under Navnet »Önans Fabrik«.

I den første Tid efter at Træmasse var kommen til Anvendelse, regnede man, at kun omtrent 50 pCt. af det benyttede Raastof turde være Træmasse, hvis Papiret skulde blive blot nogenlunde brugbart. I 1878 angaves det dog af Sagkyndige, at ved tarveligere Trykpapirsorter kunde man nok lade 75 pCt. være slebet Masse, og i 1886 var man endog kommet op til at bruge 90 pCt. Fremstillingen af den slebne Masse var i Virkeligheden efterhaanden bleven perfektioneret; men en endnu vigtigere

Faktor har det dog vel været, at man efterhaanden har slaaet af paa sine Fordringer til Papirets Holdbarhed.

Den slebne, hvide Træmasse er og bliver dog, trods alle Fuldkommengørelser, ikke andet end et tarveligt Surrogat, som man blot anvender i Mangel af et bedre og paa Grund af dets Prisbillighed. Kort efter at Voelter havde konstrueret sine Slibeværk, fremkom der da ogsaa adskillige Forsøg paa ad kemisk Vej bedre at udnytte Træets Cellulose, og det er da særligt Natroncellulosemetoden, der har faaet Betydning. Allerede i Begyndelsen eller Midten af Halvtredserne begyndte man i Frankrig, England og Nordamerika at fremstille Træmasse ved under stærkt Tryk at koge Træet i en Opløsning af Natron. I Sverige indførtes Natroncellulosemetoden i Begyndelsen af Halvfjerdserne af Frants Flensburg i Gefle, Grev Sten Lewenhaupt og Ingeniør A. Seberg. Grev Lewenhaupt skal være bleven ført ind paa Træmasseindustrien derved, at han tilfældigt fik at vide, at det Omslagspapir, det bekendte Firma Huntley & Palmer benyttede til sine verdensberømte Biscuits, var tilvirket af Natroncellulose. Efter at han i 1871 havde undersøgt Metoden ved Huntley & Palmers Træmassefabrik i Leeds og senere faaet den yderligere prøvet af Ingeniør Seberg, fik han den i 1872 indført i Sverige. En af hans fire Natroncellulosefabriker, Bruzaholm i Smaaland, nedlagdes snart, men de andre tre — Wermbohl i Södermanland, Delaryd i Smaaland og Krontorp (nu Bäckhammar) i Halland — arbejde fremdeles og med en Fremgang, som deres energiske Grundlægger ikke i sin Levetid opnaaede at se.

Ogsaa Natroncellulosemetoden blev i Aarenes Løb Genstand for en Række af Forbedringer, og endnu anlægges der ny Fabriker efter denne Methode, — skønt den har faaet en Konkurrent i Sulfitmetoden. Allerede i 1866 fik en Amerikaner ved Navn Benjamin Chew Thilgman i England et Patent, i hvilket han antydningssvis angav Hovedtrækkene i denne Methode, hvorefter Træmassen fremstilles ved Træets Kogning i en Opløsning sur svovlsyrlig Kalk.

I en i sin Tid meget omtalt Proces mod den bekendte tyske Opfinder, Professor Alexander Mitscherlich, som senere havde faaet Patent paa en Sulfitmethode og faaet sin Fremgangsmaade indført i flere Lande, statuerede det tyske Riges øverste Domstol udtrykkeligt, at Thilgman var Sulfitmethodens egenlige Opfinder, — men Mitscherlichs Fortjenester af Metoden ere dog ubestridelige, og ogsaa en Svensker, Ingeniør C. D. Ekman, har rejst sig med sine Krav paa Anerkendelse som Opfinder, og selv Tyskerne, der ikke pleje at være meget villige til at anerkende Andres Prioritet, have indrømmet, at Ekman var den første, der i stor Maalestok bragte Sulfitmetoden til Anvendelse og paa en virkelig tilfredsstillende Maade løste Problemet. Ved Bergvik bragte Ekman, efter mangeaarige Experimenter, Metoden frem, i lang Tid dog hemmeligholdt: det var først i 1882, efter at Mitscherlich og andre vare traadte frem, at Ekman tog Patent paa sin Opfindelse, hvorefter han ved Kogningen anvender Magnesia i Stedet for Kali. En anden Svensker, der ogsaa har store Fortjenester af Sulfitmetoden, er Ingeniør C. W. Flodqvist. Efter hans Patent ere flere svenske Sulfitfabriker anlagde, bl. a. Forsbacka i Elfsborgs Len og den af et engelsk Selskab drevne store Fabrik ved Hjerpen i Jemtland.

Næsten al svensk Træmasse fremstilles nu af Gran. Enkelte Fabriker (deriblandt Forsvik i Vestergötland) anvende dog fremdeles udelukkende Esp, som var den Træsart, til hvilken Træmasseindustrien i Begyndelsen fortrinsvis holdt sig. Ogsaa adskillige andre Træsarter benyttes, bedst forskellige Poppelarter, mindre godt Fyr.

Den mekaniske og den kemiske Masse ere ikke blot meget forskellige, forsaavidt Anvendeligheden angaar. Ogsaa deres Udseende er forskelligt. I den slebne Masse kunne de korte, overskaarne Trævler neppe skelnes med blotte Øjne, og særlig Espmassen lader sig let sønderbryde Stykke for Stykke. Den kemiske Masse er derimod utrolig sej, med lange Trævler. Men mellem de forskellige Arter af kemisk Masse er der atter store For-

skelligheder, og hver enkelt af dem giver Papiret sit særlige Præg.

Træmassen sælges enten »vaad«, med omtrent 50 pCt. Fugtighed, eller »tør«, enten tørret ved Luftens Indvirkning, hvor Forholdene tillade det, eller ved Hjælp af særlige Tørreapparater. Næsten al slebet Masse, der hidtil udførtes fra Sverige, var »tør«; kun nogle faa Fabriker med særligt gunstige Transportforhold, deriblandt Onans, kunde udføre »vaad« Masse. I Norge var Forholdet ganske modsat, og Størstedelen af den tørre Masse, der exporteredes fra Norge, var rimeligvis svensk Masse, der gik over Norge. I de senere Tider har Forholdene forandret sig i Sverige: de svenske Fabriker have i den Grad forøget deres Produktion, at de ikke have formaaet at faa hele Produktionen tørret i Tørreapparaterne, og en stor Mængde er derfor bleven udført i vaad Stand.

De vigtigste Producenter af Træmasse ere de skandinaviske Lande og Finland, Tyskland (især Sachsen) og Nordamerika; men ogsaa i Østrig, Schweiz, Frankrig, Belgien og England er Produktionen ikke uanselig. For Sverige er særlig den mekaniske Træmasseindustri et i høj Grad naturligt Erhverv: Hovedbetingelserne herfor er nemlig bekvem Adgang til passende Træsorter og tilstrækkelig Vandkraft, og paa ingen af Delene skorter det i Sverige. I 1890 taltes i Sverige 117 Træmassefabriker; deraf var 13 Natroncellulosefabriker, 22 Sulfitfabriker og 82 Sliberier. Af 117 bestaaende Fabriker anlagdes:

1857	1
1866	1
1867	1
1868	4
1869	2
1870	5
1871	4
1872	13
1873	1
1874	0
1875	1

1876	1
1877	0
1878	0
1879	2
1880	2
1881	2
1882	3
1883	6
1884	4
1885	2
1886	6
1887	9
1888	14
1889	33

Vel rækker Industrien, som de ovenstaaende Tal udvise, tilbage til Begyndelsen af Halvfjerdserne, ja Slutningen af Treserne, ja endnu længere, — men over Halvdelen, nemlig 62, af de bestaaende Fabriker var dog anlagde i 1886—89. Af disse 62 var 3 Natroncellulosefabriker, 17 Sulfittfabriker og 42 Sliberier.

Karakteristisk er det at se, at denne stærke Tilvæxt af Træmassefabriker i Sverig har fundet Sted trods et meget betydeligt Prisfald. I Halvfjerdserne og Firserne sank Prisen næsten uafbrudt, og saa stærkt, at f. Ex. for lufttør slebet Granmasse var Prisen i 1890 netop kun $\frac{1}{4}$ af, hvad den havde været i 1870, — men rigtignok var Produktionsomkostningerne, væsenligst formedelst indførte Forbedringer i Produktionsmethoderne, gaaede ned i netop samme Grad.

Den svenske Træmassefabrikation arbejder kun tildels for Export: en stor Mængde af den svenske Træmasse forædles i Landet selv, og udføres som Papir, Avis- og Tapetpapirer, Pap og Paparbejder; flere store engelske Dagblade ere allerede i adskillige Aar blevne trykte udelukkende paa svensk Avispapir; fra Begyndelsen af Halvfjerdserne til Slutningen af Firserne voxede den svenske Pap- og Papir-export fra 2 til 14 Millioner Kilogram. Navnlig de ældre Træmassefabriker have efterhaanden fundet det fordelagtigt

at lade sig mer eller mindre omdanne til Papirfabriker. Dog har dette ikke medført nogen Nedgang i Sverigs Export af Træmasse; tværtimod er denne gaaet endnu stærkere frem end Exporten af Papir: af Træmasse udførtes der fra Sverig — foruden hvad der gik over Norge — 1872—78 5 à 7 Millioner Kilogram, 1879—84 10 à 11 Mill. Kg., og i 1885, 1886, 1887, 1888 og 1889 henholdsvis 16, 26, 29, 39 og 52 Millioner Kilogram. Storbritannien er Sverigs vigtigste Kunde. Derefter kommer Danmark og Frankrig.

De 117 Træmassefabriker antages at kunne producere 150 Millioner Kilogram, hvoraf lidt over 100 Mill. paa slebet Masse, c. 24 Mill. paa Natron- og ligeledes c. 24 Mill. paa Sulfitcellulose.

A. P.-St.

Vort Valutaforraad.

Nedenstaaende Tabel viser de Beholdninger af ædelt Metal og Valuta paa Udlandet, som ved Udgangen af Maj Maaned i de sidste 10 Aar have været tilstede i de 4 store københavnske Banker og Finansministeriet. Til Sammenligning vedføjes Nationalbankens Minimumsdiskonto paa samme Tid. (Jfr. Tidsskriftets tidligere Aargange).

Beholdning af ædelt Metal og Valuta paa Udlandet		Nationalbankens Minimumsdiskonto
Den 31. Maj 1882.....	Kr. 77,527,000	4 pCt.
- - - 1883.....	- 81,395,000	4 -
- - - 1884.....	- 69,443,000	4 -
- - - 1885.....	- 62,690,000	3 1/2 -
- - - 1886.....	- 81,655,000	3 1/2 -
- - - 1887.....	- 126,922,000	3 -
- - - 1888.....	- 109,713,000	3 -
- - - 1889.....	- 105,544,000	3 -
- - - 1890.....	- 87,720,000	3 1/2 -
- - - 1891.....	- 93 658,000	4 -

Medens forrige Aar viste en betydelig Nedgang i Valutaforraadet, er der iaar en Fremgang paa omtrent 6 Millioner. Som anført i den ifjor meddelte Oversigt var Nedgangen i en væsentlig Grad fremkaldt ved den daarlige Høst i 1889 og den deraf foraarsagede store Indførsel af Foderstoffer. Derimod har en saa betydelig Foderstofindførsel ikke været nødvendig efter Høsten i 1890 paa Grund af dennes større Rigelighed og navnlig paa Grund af det store Udbytte af Høhøsten. Nedgangen i Indførselen af Foderstoffer kan formentlig anslaaes til 15 à 20 Millioner Kroner, og naar Valutabeholdningens Fremgang trods denne betydelige Besparelse ikke er bleven fuldt saa stor som man kunde have ventet, maa dette tilskrives forskellige Forhold, blandt hvilke det kan fremhæves, at det allerede tidligere paabegyndte Tilbagekøb af danske Papirer fra Udlandet paa Grund af Udlandets lave Fondspriser er blevet fortsat, og at der formentlig ogsaa ligesom i tidligere Aar er sket Indkøb af Skibe og Anskaffelse af Fæstningsmateriel fra Udlandet i større Omfang.

M. L.

Nationalekonomiens Vilkaar i Danmark.

Af

Julius Schevelln.

I.

Det er saa sin egen Sag at studere Nationalekonomi i Danmark.

Med det statsvidenskabelige Universitets-Studium gaar det endda an. Ganske vist er Lærestoffet og dets Ordning saa langt fra tilfredsstillende som vel muligt. Men det fortræffelige Læreapparat bøder i høj Grad paa disse Mangler. Saaledes som de personlige Forhold ere for Øjeblikket, er der vistnok intet andet Fakultet, hvor der fra Professorernes Side — saavel de juridiske som de økonomiske — tages saa omfattende og individualiserende Hensyn til de unge Studerende. Have de Universitetssøgende Interesse for deres Fag, ville de for Tiden kunne regne paa en direkte Vejledning af den kyndigste og elskværdigste Art. Herom hersker der almindelig Enighed.

Saaledes som den statsvidenskabelige Examen endnu stedse er ordnet, lærer man imidlertid meget for lidt Nationalekonomi eller rettere, man faar for liden Lejlighed til at lære økonomisk Tænkning.

Men tifold vanskeligere er det dog heri Landet at erhverve sig økonomisk Forstaaelse og økonomiske Kundskaber udenfor Universitets-Studiet.

Og just hertil er der en vaagnende og voxende Trang. Genoptagelsen af Lovgivningsarbejdet og Livets stigende økonomiske Vanskeligheder maa med Nødvendighed skabe en saadan Trang hos alle tænkende Mennesker.

Hidtil har det været anderledes. I de store europæiske Kulturlande har Nationaløkonomien allerede forlængst været Modevidenskab. Men herhjemme hører end ikke den tarveligste økonomiske Kundskab endnu til almindelig Dannelse. Folk, hvis hele Tilværelse drejer sig om Penge, ane ikke, hvad Penge er, medens de samme Mennesker godt kunne være fuldt fortrolige med Naturens Vidundere, Marsbeboerne og Maanens Overflade, for ikke at tale om Musik, Kunst og Litteratur. Man kan ofte se juridiske og æsthetiske Spørgsmaal drøftede med virkelig Sagkundskab i vore Dagblade; men i hele vor Presse er der næppe en eneste fast økonomisk Medarbejder af Rang. Ja endogsaa Interessen har indtil for ganske nylig manglet, — naar man da undtager hos Herman Bang. Og er ikke dette Fænomen tilstrækkelig betegnende, at den eneste i den ganske Presse, som til Stadighed og med Udholdenhed gider skrive om økonomiske Sager, som altid er, hvor det rigtig kniber, og har saa grumme meget i sit Hoved og passer paa os alle sammen, just skal være en ung Literat, hvis økonomiske Uvidenhed er ligefrem himmelraabende eller dog mindst lige saa stor som hans ærlige Vilje og gode Hensigt? Selv om Trangen til økonomisk Kundskab endnu ikke skulde

være følt, — være der maa den. Have vi vel mere Vidnesbyrd behov?

Men det kan ikke være andet, end at den ogsaa Dag for Dag vil blive mere og mere følt, komme mere og mere til Bevidsthed. Livet skal nok i vore Dage paatvinge alle virkende og tænkende Mennesker en Trang til økonomisk Kundskab. Det er denne Trang ude i det store Publikum, hos Købmænd og Industri-drivende, Landbrugere og Haandværkere, ja hos alle dannede Mennesker, — det er den, som netop skal mættes, retledes, bringes ind paa nye Baner.

II.

Man kan ikke vente, at Pressen vil eller kan paatage sig denne Opgave i den nærmeste Tid. Dette siges ikke som nogen Bebrejdelse. De danske Blade er nu engang, som Folk vil læse dem. Og er de ikke det, gaar de ind. Men hidtil har det været haabløs Gerning at søge Folk interesserede for økonomiske Spørgsmaal, alene af den simple Grund, at man jo vidste, det ikke blev til noget alligevel.

Blandt den megen Fortrød, som vor golde politiske Kamp har gjort os, er ikke det det mindste, at Pressen er blevet vænnet af med den saglige Behandling af reale Spørgsmaal, fordi den udelukkende har kunnet begaa sig ved at være underholdende. Pressen er bleven ført i Armene paa Sensationen og bort fra sin naturlige Opgave: at vejlede den offentlige Mening ved klart og letfatteligt at oplyse den om, hvorledes Tingene virkelig forholde sig. Hvad den har vundet i Morsomhed, har den tabt i Værdighed.

Men i hvert Fald kan det dog kun blive Pressens Sag at belyse de enkelte økonomiske Spørgsmaal, som til enhver Tid staa paa Dagsordenen. Hvad der imidlertid er nok saa vigtigt er, som allerede sagt, at indføre den store Mængde af dannede Læsere i den økonomiske Videnskab. Dette kan selvfølgelig ogsaa delvis ske gennem Pressen, kun bliver det ikke Journalisternes, men Fagmændenes Opgave. Det er os, der paa en eller anden Maade have Lejlighed til indgaaende og stadigt at sysle med Nationalekonomi, som det naturlig paahviler gennem Skrift og Tale at lægge Videnskabens Begyndelsesgrunde tilrette, at udbrede økonomisk Kundskab og Forstaaelse af Økonomiens Methode, — i det hele at give den dannede Almenhed Smag for den nationalekonomiske Forskning.

Hertil turde altsaa Tidspunktet nu være fortrinlig egnet.

III.

Under disse Omstændigheder fortjener det særlig Opmærksomhed, naar Universitetets yngste statsvidenskabelige Professor, den baade i Ind- og Udland højt ansete Statistiker, Harald Westergaard, udgiver en »Indledning til Studiet af Nationalekonomien«.

Allerede Titlen viser, hvad der er tilsigtet, og vi have altsaa netop her et Forsøg i den rigtige Retning paa det rette Tidspunkt.

For saa vidt er alt i den skønneste Orden.

Til Overflod har en Anmeldelse i nærværende Tidsskrift fra Kontorchef Emil Meyers kyndige

Haand slaaet fast, at der her er givet »den begyndende nationalekonomiske Studerende et Grundlag, der skal fastholdes under hans senere Studium«.

Men just dette Udtryk er saa lidet rammende, at det alene — som hele Anmeldelsen — har givet mig Lyst til at nedlægge en Forvaring.

Hvis det maa være mig tilladt at bruge et Billede, saa vil jeg sige, at der for at klare Livets økonomiske Skær først og fremmest kræves Kendskab til Havets Geografi — foruden til Sejladsens Historik —, altsaa den Kundskab, som et Søkort kan give, — uden at man, som bekendt, derved bliver sat i Stand til et Skib at styre. En saadan theoretisk Kundskab maa være Grundlaget for alle senere Studier, hvilke da atter maa faa en mere topografisk o: speciel Karakter. Men Westergaards »Indledning« giver netop ikke dette. Den giver højst et Kompas.

Allerede dette, tror jeg, bør siges og begrundes.

Men ikke nok hermed. Det nye Kompas har desuden en Misvisning, som endnu ingen Anmeldelse har søgt at paapege, muligvis fordi sligt maaske ogsaa vilde ligge udenfor en Anmeldelses Rammer.

Men denne Misvisning er for mig saa skæbnesvanger, at jeg har følt det som en uimodstaaelig Trang at faa den paavist og nærmere bestemt. Thi i modsat Fald ligger der efter min Formening heri en Fare for vor nationalekonomiske Forskning, vort nationalekonomiske Studium, den hele opdragende Vejledning af vort Lands dannede Almenhed i nationalekonomisk Kundskab.

Jeg skal søge at sige hvorfor.

IV.

Det vil herfor være nødvendigt at gaa nærmere ind paa Westergaards Bog.

Derefter ogsaa paa E. Meyers Anmeldelse. En slig Anmeldelse i et Tidsskrift som dette er aldrig nogen ligegyldig Sag, men i Tilfælde som nærværende er det særlig paaagtellesværdigt, naar ogsaa Anmeldelsen misviser, endog stærkere end den anmeldte Bog. Man maa jo dog nødig ende i et helt andet Verdenshjørne. Og for mig, maa jeg tilstaa, lyde Svarene helt henne i Vest, naar jeg endnu ikke er kommet videre end til at spørge i Øst.

Vi tage Westergaards »Indledning« først.

Westergaard udvikler heri klart og overbevisende, hvorledes den ældre — den engelske, saakaldte klassiske — Nationaløkonomi vel ved første Øjekast gjorde Indtryk af at være en saa godt som fuldt færdig Tankebygning, men hvorledes dette senere har vist sig at være en Illusion. »Der stod vel en Bygning, men den manglede Fundamenter«. Eller rettere, den havde vel et enkelt, højst ufuldstændigt Fundament, idet man udelukkende gik ud fra Samfundstilstande, i hvilke der herskede den mest uhindrede Bevægelighed i alle Forhold, og hvor alle Samfundsmedlemmer ej alene vare besjælede af en stærk Selvinteresse, men ogsaa forstod at varetage den fuldt ud.

»Man vidste vel, at disse Forudsætninger ikke passede paa det virkelige Liv«. Man kunde umulig være blind for, at der i dette er mangfoldige andre Aarsager i Virksomhed. Men man opfattede disse som kun øvende Gnidningsmodstand, saaledes at de alminde-

lige Love, man udledede af de ovennævnte snevre Forudsætninger, vel kunne svækkes noget derved, men ikke omstødes.

For den senere, saakaldte historiske Skole og dens Efterfølgere maatte det derfor gælde om »at kritisere denne Bygning, at uddybe Forstaaelsen af Nationaløkonomiens Grundbegreber og at hævde de Forholds selvstændige Berettigelse, som den ældre Økonomi snarest havde opfattet som uvæsentlige, perturberende Aarsager (saasom Sædvane, Samfundsmoral o. s. v.).« Det er navnlig paa dette sidste Punkt, at den engelske Videnskab »havde sin Grundskade«, og saa snart der opstod Tvivl om, hvorvidt disse Perturbationer ikke i Virkeligheden førte til de modsatte Resultater af de valgte Forudsætningers, »maatte man selvfølgelig blive usikker overfor alle de praktiske Opgaver«. Denne Tvivl førte vel tilsyneladende til en Tilbagegang, men »denne tilsyneladende Tilbagegang var i Virkeligheden en Fremgang, idet man blev sig bevidst, at man ikke var færdig med Systemet, før man havde underkastet alle de fremsatte Aarsager en grundig Prøvelse. Der forelaa her en uhyre Erfaringsopgave, hvis Løsning vilde kræve en Mængde historiske, statistiske og psykologiske Erfaringer, som man ikke hidtil havde tænkt paa at indhøste«. Og Forfatteren tilføjer her- efter med Rette: »Efter at være kommen til denne Erkendelse har Nationaløkonomien da ogsaa et langt større Krav paa at kaldes en Videnskab end tidligere.«

Meningen hermed synes at være tydelig nok. Næppe nogen Læser vil kunne forstaa denne Udvikling anderledes end, — for at tale med Forfatterens egne Ord, — at den ældre Nationaløkonomi »hvilede paa

Forudsætninger, som først maatte begrundes, og at denne Begrundelse maa kræve et betydeligt Erfaringsarbejde. Det vilde da næppe være uberettiget eller unaturligt herefter at vente en Fremstilling af Nationaløkonomiens Grundsætninger, hvorved der netop toges vedbørligt Hensyn til de senere Aarings empiriske Undersøgelser af »de mange forskelligartede Aarsager«, som sætte Samfundsmaskineriet i Bevægelse.

Hvor forbavset bliver man da ikke ved allerede Side 7 at erfare, at Forfatteren efter denne Indledning tværtimod vil gøre et Forsøg paa at fremstille de Resultater, som visse nyere Skoler ere komne til, der »væsentlig« have »bygget paa den samme Forudsætning som den ældre Nationaløkonomi, idet de ere gaaede ud fra« — ja, hvad tror man vel — »Selvinteressen som den vigtigste bestemmende Faktor«. Til Forsvar herfor anføres intet andet end en Bemærkning om, at disse Skoler særlig have kastet sig over Værdilæren, og at der »nu ikke kan være Tvivl om (!), at Værdilæren er det Punkt, hvor der er mindst Betænkkelighed ved at bygge paa denne Forudsætning«. Og denne simple Tilbagevenden til den lige i Forvejen saa skarpt kritiserede ældre Nationaløkonomis Undersøgelsesmethode motiveres kun ved den mulige Udsigt til »at komme et Spadestik dybere, end man hidtil er naaet«, — utvivlsomt et af dette lille Skrifts mest vellykkede Udtryk.

Nu har jeg selvfølgelig ikke overset, at Forfatteren Side 5 og 6 hævder, at et saadant Arbejde, som han her selv har givet sig i Lag med, ikke skal være det eneste, men at der jævnsides hermed bør gaa »et empirisk Arbejde«, hvorved man »efterhaanden ad Induk-

tionens Vej faar Klarhed over de forskellige Aarsagers Styrke og Retning«. Men just hvad herom udvikles, er mig ganske uklart.

Det hedder, at Nationalekonomien skal have »en dobbeltsidig Opgave«, nemlig »dels ved Deduktion at udklare Forholdene paa Grundlag af de givne Forudsætninger, dels ved Induktion at gøre dette Grundlag rigere og rigere, saaledes at de Slutninger, man kommer til, komme til at passe bedre og bedre paa det virkelige Liv.«

Det er vel næppe tilfældigt, at disse tvende Opgaver ere opstillede i en Orden, som er omvendt af den, man paa Forhaand skulde vente sig. Den induktive Tænknings Methode bestaar, som bekendt, i 1) først at indsamle et Erfaringsmateriale af omhyggeligt bestemte og ordnede Kendsgerninger, dernæst i 2) hypotetisk at opstille en Forklaring, altsaa give en foreløbig Aarsagsbestemmelse, og først derefter 3) gennem Deduktion ud fra denne som valgt Forudsætning at prøve, om Følgeslutningerne svare til de indsamlede Erfaringer, for endelig i bekræftende Fald 4) gennem en Paavisning af, at ogsaa nye Erfaringer frembyde de samme Kombinationer, at søge Hypotesen stadfæstet (verificeret) og altsaa fastslaa Loven. Derfor ser det underlig bagvendt ud at begynde med at ville »udklare Forholdene« paa Grundlag af en enkelt Forudsætning, hvis fuldkomne, erfaringsmæssige Utilstrækkelighed man i Forvejen har søgt omhyggeligt at godtgøre — nemlig Selvinteressen —, og dernæst overlade det til andre bagefter »ved Induktion« (skal vel være empirisk Iagttagelse) efterhaanden at gøre »Grundlaget rigere og rigere«, for at de Slutninger, man

altsaa først senere, efter at dette er sket, kan komme til, kunne »passe paa det virkelige Liv«. I det hele taget kan Deduktion og Induktion ikke i denne Sammenhæng saaledes uden videre modsættes. Ingen induktiv Tænkning er selvfølgelig mulig uden Deduktion. »Al Induktion beror, hvad Bevisførelse angaar, paa en Deduktion«^{*)}. Lad være, at de forskellige Arbejder indenfor Induktionen, Indsamlingen af Erfaringsmaterialet paa den ene Side og Deduktionen paa den anden Side, mulig hensigtsmæssigst kunne udføres af forskellige. Utvivlsomt bliver det dog, at den induktive Tænkning ikke alene søger Klarhed over »de forskelligartede Aarsagers Styrke og Retning«, men først fuldendes ved en deduktiv Tankevirksomhed, som sætter Undersøgeren i Stand til gennem Hypotesens Begrundelse at konstatere Loven. — Derefter bliver der selvfølgelig atter i det enkelte praktiske Tilfælde, hvor Økonomiens Svar afæskes, Spørgsmaal om en deduktiv Anvendelse af de fundne (almindelige) Love.

Striden mellem de tvende Hovedretninger indenfor Nationaløkonomien bestaar altsaa ingenlunde deri, at man fra den realistisk-historiske Skoles Side skulde bebrejde den abstrakt-manchesterlige Skole, at denne anvender Deduktion. Selvfølgelig maa ogsaa den førstnævnte Skole saavel anerkende som bruge Deduktionen, nemlig for det første som Led i den empiriske (induktive) Eftersøgelse af Aarsagerne (Loven) og dernæst ved disses Anvendelse til Forklaring af det virkelige Livs enkelte praktiske Spørgsmaal. Modsætningen mellem de tvende Retninger kan derfor heller ikke løses eller over-

^{*)} Har. Høffding: Formel Logik. 2den Udg. 1889.

vindes ad den af Westergaard anviste Vej, nemlig ved baade at bruge Induktion og Deduktion. Enten maa han nemlig derved mene netop den Methode, som Logikerne benævne induktiv Tænkning, — og som altsaa bestaar i først gennem Erfaringen at søge fastslaaet det nødvendige »Grundlag« af virkelig tilstedeværende Forudsætninger (Aarsager), dernæst at prøve, om de heraf ved Deduktion udledede Slutninger »komme til at passe paa det virkelige Liv« —, eller ogsaa maa hans Mening være den, at økonomiske Love lade sig umiddelbart finde ved Deduktion ud fra en vilkaarlig valgt, bevidst hypothetisk Forudsætning. Men her staar netop Valget.

Ogsaa den østrigske Skole (Menger) taler vel ligesom Westergaard om tvende Veje, som Nationalekonomien maa betræde, nemlig den realistisk-empiriske og den exakte. Men jeg formaar dog ikke at se andet, end at Meningen hermed er en ganske anden. Menger udvikler nemlig, hvorledes den første af disse kun kan give de enkelte, individuelle økonomiske Fænomener uden nogensinde at naa frem til Love i Ordets strenge Forstand. Ifølge denne Forfatter udelukker selve den realistiske Methode (Induktionen) Muligheden af at naa frem til den exakte (theoretiske) Erkendelse. Da imidlertid en saadan maa være den økonomiske Videnskabs sidste og sande Maal, ere vel Bestræbelserne for at konstatere de konkrete, enkelte Fænomener ikke overflødige. Men Hovedsagen maa dog for den økonomiske Forsker blive den: gennem Deduktion ud fra de simplest mulige Grundelementer at naa frem til Fastsættelsen af egentlige Love, hvilket da ogsaa kun lader sig naa ad denne Vej. Naar man derfor gør den

Indvending mod disse Loves Gyldighed, at deres Følgeslutninger ikke stemme overens med den praktiske Virkelighed, saa tager Menger i Modsætning til Westergaard Konsekvensen helt ud ved udtrykkelig at udtale, at netop ethvert Forlangende herom ogsaa vilde være en uvidenskabelig Naivitet, der røbede det fuldkomneste Ubekendtskab med videnskabelig Methode. Medens Westergaard synes at fordre, at de Slutninger, man kommer til »ved gennem Deduktion at udklare Forholdene paa Grundlag af de givne Forudsætninger«, efterhaanden skulle passe »bedre og bedre paa det virkelige Liv«, saa er Mengers Mening næppe nogen anden end den, at man ved at tilvejebringe en saadan Overensstemmelse netop vilde berøve de fundne Love deres videnskabelige (exakte) Gyldighed. For Menger staar det saaledes, at da den theoretiske Nationaløkonomi paa ingen Maade har den Opgave at forklare os de økonomiske Fænomeners almindelige Natur, men kun at sprede Klarhed over en af de vigtigste Sider af det økonomiske Menneskeliv, saa er det simpelthen en Latterlighed at ville gaa ud fra andre økonomiske Motiver end Egennytten. Enhver virkelig videnskabelig Undersøgelse maa, for at naa et Resultat, nøjes med at betragte en enkelt Side af Sagen og altsaa bevidst og forsætlig bortse fra alle de andre.

Overfor denne Betragtningssmaade har man imidlertid gjort opmærksom paa, at det dog nok turde være en skæbnesvanger Misforstaaelse, at man gennem den methodiske Bearbejdelse af Masse-Erfaringer ikke skulde kunne naa frem til en exakt-theoretisk Erkendelse, til virkelige Love, men at dette kun var muligt gennem deduktive Slutninger ud fra simple Grundelementer.

En saadan Paastand er ogsaa i sig selv midt i Naturvidenskabernes og Induktionens Aarhundrede ligefrem ubegribelig. I sine Konsekvenser fører den nemlig til en omfattende Tvivl om samtlige Naturloves Gyldighed, saa vist som disse netop ere fundne ad Induktionens og Generaliseringens Vej og i de fleste Tilfælde heller ikke kunne findes paa anden Maade. Naar Menger hævder, at en selv nok saa paalidelig Iagttagelse af Virkeligheden ikke kan indeholde nogen Garanti for Tilfældets uforandrede Gentagelse, saa kunde vel en saadan Bemærkning have haft sin Værdi i Humes Dage. Men nutildags skulde man dog tro, at alle Erkendelsestheoretikere kunde samles i Enighed om, at netop de til Grund liggende (subjektive) Forudsætninger eller Love for hele vor Tænkning ligefrem paanøder os Overbevisningen om denne Garanti eller i sig selv indeholder denne Garanti. Ja, Sagen er vel endogsaa denne, at selv de exakte Slutninger, der ifølge den Mengerske Betragtning udelukkende ere at anse som videnskabelige, som f. Ex. i de matematiske Discipliner, erkendelsestheoretisk bygge paa ganske de samme Forudsætninger, der nødsage os til at tro paa Muligheden af at kunne naa almengyldige Love gennem induktiv Tænkning.

Hvad man nu ganske vist maa indrømme den østrigske Skole er dette, at hvis man paa det økonomiske Omraade var stillet ligesom i Mathematiken, saaledes at de oprindeligste Grundelementer i al deres Simpelhed vare engang for alle givne eller fastslaaede, saa vilde den eneste naturlige videnskabelige Methode være den med logisk Skarphed at deducere sig Reglerne til gennem forskellige Kombinationer af disse Elementer. Men det er netop dette sidste, som den historisk-realistiske Skole,

efter min beskedne Mening med Rette, benægter. I de Videnskaber, der omfatte Resultaterne af menneskelig Tænken og Tragten, menneskelige Følelser og Handlinger, er der endnu saa langt tilbage, inden vi kunne naa disse sidste Grundelementer, at man alene derfor i en uoverskuelig Tid maa være udelukkende henvist til den empiriske (induktive) Methode. Den videnskabelige Psykologi har endnu langt tilbage, inden den naar saa vidt, at den Mengerske Methode med Held lod sig anvende. —

Men, kunde man sige — og dette er en hyppig Indvending mod lignende Tankegange —, hvorledes skulde man overhovedet kunne løse saa vanskelige Opgaver som dem, det økonomiske Liv frembyder, naar det paa Forhaand skulde være En forment at begrænse dem paa passende Vis. Man maa have Lov til netop i et Forhold som det anførte, at vælge sine Forudsætninger saa simple som muligt, at undersøge Virkningerne af den enkelte Aarsag i dens Renhed ved at se bort fra (eliminere) alle iøvrigt medvirkende Omstændigheder. Det gælder netop ved Løsningen af ethvert Problem om at kunne isolere det.

Nu kan vel en saadan Betragtning i sin Almindelighed være rigtig nok. Men just derfor dur den heller ikke som Indvending. Hvad Ingen vil bestride, kan der heller ikke blive Strid om. Et er imidlertid, at det ved en Undersøgelse kan være rigtig eller nødvendigt at begrænse (isolere) Opgaven, et Andet er, om det derfor er berettiget stadigt og ubetinget at gaa ud fra en enkelt vilkaarlig Forudsætning — i dette Tilfælde: Egennytten — uden nogensinde at drage andre Forudsætninger, andre Antecedenter ind under Under-

søgelsen. Det skal villig indrømmes, at der ved denne Fremgangsmaade netop af de ældre Nationaløkonomer er vundet betydningsfulde Resultater for den økonomiske Forskning. Det vilde derfor ogsaa være bornert uden videre at benægte Muligheden af, at der ligeledes fremtidigt kunde naas noget værdifuldt ad denne Vej, hvad alene mange af den østrigske Skoles virkelig skarpsindige Undersøgelser tilstrækkelig synes at tyde paa. Men hvad man paa det allerbestemteste maa forvare sig imod er denne samme Skoles Tro paa, at hin Methode er den egentlig saliggørende, den eneste virkelig videnskabeligt mulige, eller dog — som den ærede Anmelder af Westergaards Bog her i Tidskriftet udtrykker sig — den, som »ubetinget« har »Fremtiden for sig«. Og her komme vi da endelig til den afgørende, uforsonlige Modsætning mellem Manchester-Økonomiens Epigoner paa den ene Side, og den realistisk-historiske, saakaldte kathedersocialistiske Retning paa den anden Side.

Fra sidstnævnte Side har man altid taknemmelig erkendt, at det netop paa Værdiundersøgelsernes Omraade havde været — og kunde være — særdeles nyttigt at gaa ud fra Selvinteressen »som en tilsyneladende fast Størrelse« for at forklare de allersimpleste Markedsforhold. Men naar man nu synes at tro, at man for stedse og overalt skal kunne blive staaende herved, eller med Westergaard hævder, at man herved kan naa frem til et »Enhedsprincip, hvorved de forskellige Afsnit af Nationaløkonomien kunne knyttes sammen«, saa maa man være berettiget til af al Magt at gøre Indsigelse.

For det første synes det besynderligt at forlange eller blot tro paa Rimeligheden af, fordi man til en

enkelt Række Undersøgelser med Held har kunnet benytte den Methode at se bort fra alle andre psykiske Aarsager end Selvinteressen, denne Fremgangsmaade derfor skulde være uafviselig nødvendig ved alle Undersøgelser. Saa meget mere maatte det da i og for sig synes naturligt eller nødvendigt derefter at skride til Undersøgelsen af de økonomiske Fænomener under helt andre Forudsætninger, fra helt andre Sider. Hvor megen Nytte end et Tanke-Experiment —, thi saaledes bør rettelig denne Methode benævnes, — er i Stand til at byde Forskeren, saa er det dog en ret forbløffende Fordring og et højst ejendommeligt Program for en Videnskab, at der altid skal vælges det samme Tanke-Experiment.

Men dernæst kan et sligt Experiment være aldeles vildledende. Schmoller nævner det Tilfælde, at en Kemiker ved Undersøgelsen af den atmosfæriske Luft efter den Mengerske Grundsætning udelukkende vilde tage Kvælstoffet i Betragtning som Luftens overvejende Bestanddel, og tilføjer, at man da selvfølgelig strax vilde jage ham ud af Laboratoriet. Endnu værre stiller det sig dog i de mange Tilfælde, hvor selv en løselig Betragtning er tilstrækkelig til paa Forhaand at sige En, at den saakaldte Selvinteresse ingenlunde kan ventes at ville være den vigtigste Faktor. I saadanne Fald tør man selvfølgelig ikke nægte, at de Slutninger, der saaledes drages ud fra vilkaarlig valgte Forudsætninger, kunne have logisk Gyldighed. Men denne Gyldighed er vel at mærke af ren hypothetisk Art. Det er det, som man endelig maa holde fast ved.

Menger indrømmer nu ikke alene for sit Vedkommende dette, men anser det endogsaa for et Fortrin mere,

eftersom det jo dog vilde være fuldstændigt uvidenskabeligt at vente sig Overensstemmelse med det praktiske Liv.

Dette Standpunkt er i sig selv uangribeligt. Men til Gengæld er det kun lidet frugtbart. Thi hvorskarp-sindig man end kan drage sine Slutninger, til en Forklaring af Virkeligheden vil man ikke naa frem, — og skal man altsaa heller ikke naa frem. Men netop dette sidste er det saa hartad umuligt at faa almindelige Mennesker til at holde fast paa. Uvidenskabelige Naturer, som de fleste ere, lade de Godtfolk sig friste af de opstillede Sætningers imponerende Klarhed og fare med disse ophøjede videnskabelige Læresætninger lige midt ud i det plumpe, praktiske Liv for uden videre at bringe dem til Anvendelse, som om det var almindelige Tommestokke og Alenmaal. Men disse hellige Love ere skøre Sager, som man skal lade staa i Templerne. Kun der ere de smukke at se til og nemme at faa Forstand af, Berøring af profane Hænder taale de ikke.

Videnskaben fremstiller f. Ex. Frihandelens Fortræffelighed, vel at mærke mellem Idealstater og under Forhold, som aldrig have existeret, — og strax anvender en flink Manufakturhandler det uden videre paa Danmark i 90erne. Naturligvis kan man ikke bebrejde Videnskabens Ypperstepræster denne Lægmandens uvidenskabelige Misforstaaelse. Men ikke desto mindre synes den at være højst tilgivelig. Praktiske Folk ville altid have saare vanskeligt ved at begribe, at Videnskaben ikke skal være til nogen Nytte i det praktiske Liv, men kun et sindrigt Tankespil at ligne med Løsningen af Skakopgaver og Logogrifer.

Og her staa vi da ved Sagens Kærne, det afgørende Skillepunkt mellem den »moderne« : ældre National-økonomi og den realistiske Skole. Den sidste giver den praktiske Mand Ret: en Theori skal prøves paa, om den slaar til i Virkeligheden. Og gør den ikke det, er det Praxis, som har Ret, og Theorien, som har Uret.

At finde og fastslaa det Løsen, jeg en Dag hørte Brentano udtrykke i de Ord: »Das Leben hat immer Recht«, — det har i Virkeligheden været National-økonomiens Historie fra Adam Smith-Ricardo og indtil vore Dage.

Den ældre engelske (klassiske) Nationaløkonomi forsøgte ved at drage Slutninger ud fra visse enkelte, vilkaarligt valgte Forudsætninger at danne sig en Række (ideale) Billeder af, hvorledes Forholdene vilde forme sig. De vundne Resultater bleve derved paa engang Lovene for, hvorledes det økonomiske Liv var, og Fordringen om, hvorledes det burde være. Saa langt som de valgte Forudsætninger rakte, viste det sig ogsaa, at disse Tænkere havde Ret, d. v. s. at de havde deduceret med rigtig Logik. Heller ikke kan man nægte, at selve Valget af disse Forudsætninger for sin Tid var genialt truffet. Menneskeslægten trængte dengang til et Kursus i Individualisme. Og hine Tænkeres store Fortjeneste er da netop den mægtige Ensidighed, hvormed de satte Postulatet om Individets naturlige Frihed, Ret og Evne ind i Verden, ved uden videre at slaa det fast som det selvfølgeligste, ja eneste mulige Udgangspunkt.

Men efterhaanden som Tiden er gaaet siden da, ere ogsaa de skæve Følger af Ensidigheden komne mere og

mere for Dagen. Mange have de Tilfælde været, hvor Forudsætningerne have vist sig bristende og Lovene altsaa magtesløse. Theori efter Theori har lidt Skibbrud, er strandet paa det virkelige Livs Skær. Og da Livet altid har Ret, har Opgaven for den følgende Tids Nationaløkonomi altsaa stadig maattet være den at tage Theori efter Theori op til ny Behandling og omforme dem efter Virkeligheden. Som Knappestøberen i »Per Gynt« har den stadig maattet bruge Støbeskeen.

Men da dette er en besværlig og omstændelig Sag, saa have nogle Økonomer paa den sidste Tid forsøgt at bryde ud og tage det hele paa en ganske anden Maade.

Den ældre (klassiske) Nationaløkonomis Styrke var netop dens Kulsviertro paa sine Forudsætningers reale Almengyldighed. Men da det virkelige Liv nu engang ubarmhært har tilintetgjort eller dog rokket ved denne Illusion, saa er dette naive Troens Standpunkt for en »moderne« »Videnskabsmand« blevet en Umulighed. Skal da Udgangspunktet alligevel fastholdes, saa maa det ske par dépit, — hvilket sikkert ogsaa er den psykologiske Forklaring for Mengers Vedkommende. Og saa maa altsaa Manøvren blive den, at man vender op og ned paa hele Sagen og siger: Ja, naturligvis har de Love, vi opstille, kun hypothetisk Gyldighed, men de skal heller ikke have anden. De skulle nemlig være exakte, og exakte kunne de kun blive, naar man kan gaa ud fra visse simple Grundelementer som givne og saa deducere sig Lovene til. Til Ordet Lov i dets videnskabelige Betydning knytter sig altid Forestillingen om en Nødvendighed, og en saadan have netop vore Love, nemlig en logisk Nødvendighed. Og anden Lov-

gyldighed, anden lovmæssig Nødvendighed anerkende vi ikke som videnskabelig.

Den sidste Paastands erkendelsestheoretiske Besynderlighed har jeg allerede ovenfor berørt. Om hele Standpunktet skal jeg kun tilføje følgende.

Som man ser, er det i Virkeligheden den gamle Historie, den gamle Strid mellem Theori og Praxis. Vi kende allesammen den undskyldende Talemaade, som overbærende og velvillige Praktikere stundom have paa rede Haand overfor Theorier. Theori, sige de, er ét, Praxis et andet; Theorien kan jo være god for sig, men i det praktiske Liv slaar den naturligvis aldrig til.

Der ligger heri ganske ubevidst det samme, som Menger hævder for sin »Videnskab«: man maa ikke forlange, at hans Theorier skulle slaa til i det virkelige Liv, — dertil ere de meget for fine. En rigtig fornem, videnskabelig Theori skal netop kendes paa, at aldrig noget Menneskebarn med sund Sans i Livet vilde falde paa at anvende den i det praktiske Liv.

Men just dette er det, som er pinegalt. Mellem Theori og Praxis skal der ikke være uforsonlig Modsætning, men fuld Overensstemmelse. Og mangler denne, er det Theorien, som er gal, — ej alene praktisk, men ogsaa theoretisk taget.

Og saalænge man ikke kan faa Theorien til at slaa til i det praktiske Liv, er der intet andet at gøre end at lave Theorien om og om igen.

Netop dette er den induktive Tænkningens Vej. Som vi alt have set, bruger ogsaa denne Hypothesen, men vel at mærke som et foreløbigt Forklarings-Forsøg. Den bruger Hypothesen, fordi der

ingen anden Vej er at gaa end at prøve sig frem, naar man skal finde en Sætning, som udtrykker det i de vundne Erfaringer liggende Forhold mellem Begreberne. Hypothesens videnskabelige Karakter beror da paa, om den er det logiske Udtryk for alle givne Erfaringer. Men til en Lov bliver den først ved at stadfæstes (verificeres), hvilket kun kan ske ved Paa-visning af, at alle nye Erfaringer frembyde de samme Kombinationer som de, paa hvilke Hypotesen byggedes. De skiftende Hypotheser ere altsaa de nødvendige Gennemgangsled til Opnaaelsen af den almene lovgyltige Forklaring af Virkeligheden, som er Under-søgelsens Maal. Men den saakaldte moderne national-økonomiske Skole vil derimod, kuriøst nok, bruge Hypotesen til fornemt at tage Afstand fra selve Virkeligheden, til at slippe bort fra selve Opgaven: Forklaringen af Virkeligheden.

Dette er altsaa Sagen. Vil man vide Besked med det virkelige Liv eller vil man det ikke? Her staar Valget, — her skal der springes.

V.

Forgæves vil derfor Westergaard søge som Kolossen paa Rhodos at staa med et Ben i hvert Standpunkt.

Emil Meyer vil ogsaa trække det andet Ben over til »de nyere østrigske Nationaløkonomers« Standpunkt. »Det er det Standpunkt«, siger han (Side 213), »som med al Anerkendelse af den historisk-statistiske Forsknings Betydning og Uundværlighed,

hævder Nødvendigheden af den deduktive Vej til at finde Aarsagssammenhængen mellem Fænomenerne«.

I disse sidste Ord have vi naaet Kulminationen. Naar man er kommen saa vidt, at man vil finde Aarsager ad deduktiv Vej, ja endog slet ikke erkender, at der gives nogen anden Vej, men at denne er den eneste (den nødvendige) til at finde Aarsager, saa hører for mig al Forstaaelse op. Jeg maa ærligt tilstaa, at jeg i min Ukyndighed er ude af Stand til at begribe, hvordan man bærer sig ad med at finde Aarsager ad deduktiv Vej. Med mindre Deduktionen er et Led i en induktiv Undersøgelse. Men dette er dog vist næppe Meningen, — i hvert Fald er den da udtrykt paa højst usædvanlig Vis.

Efter at Emil Meyer har draget Westergaard helt og holdent over til denne ejendommelige »Undersøgelsesmethode«, er det ikke mere end billigt, at han sørger for at overtyde Folk om, at der paa hans Side er godt at være. »Dette Partistandpunkt«, siger han, derfor, »er ubetinget det, som har Fremtiden for sig.« Man kunde i Sandhed fristes til at spørge, om mindre ikke kunde gøre det. End ikke om nogensomhelst Betingelse vil han høre Tale. Efter at alle filosofiske Forsøg paa at begribe det Ubetingede hidtil ere strandede, er det endeligt fundet, — det er den Mengerske Undersøgelsesmethodes Fremtid, et »Partistandpunkts« Fremtid. »De saa og de saa, og saa var det ikke andet end en lille Stump af et Straa.«

— Naar nu E. Meyer videre om Formen i Westergaards Bog bemærker, at den »paa intet Punkt er uklar«, saa er jeg atter her saa uheldig at være uenig med den ærede Anmelder. Eller maaske

rettere: saa heldig, — i hvert Fald giver netop den Uklarhed, som Bogens Indledning efter mit Skøn lider af, mig Haab om, at Emil Meyer ogsaa har Uret med Hensyn til Westergaards »Partistandpunkt«. Naar der engang falder Lys over de første 7 Siders Dunkelhed, saa nærer jeg en sikker Fortrøstning til, at Westergaard er bleven ked af sin umagelige Stilling, og vil ses at befinde sig staaende med bægge Fødderne plantede i Jorden paa min Side.

Lad mig sige, hvad der synes mig at tyde herpaa.

VI.

Under selve Værdiundersøgelsen klarer Westergaard sig stolt med den nye Methode. Kun til Slutning, da han kommer ind paa den objektive Værdi, begynder han at føle Trang til »statistiske Iagttagelser«. Og derefter bliver denne Trang til Indsamling af Erfaringsmateriale føleligere og føleligere. For »Kapitalens« Vedkommende ender han med at slaa fast, at »Opgaven« endnu er »i ringe Grad belyst«, og at »dens Løsning vil kræve en overordentlig Mængde Iagttagelser og Beregninger«. — For »Arbejdets« Vedkommende hedder det efter en længere Udvikling, at »før der foreligger et meget udførligt og indtrængende Iagttagelsesmateriale, vil det (derfor) være meget vanskeligt at udtale sig paa tilfredsstillende Maade om de Love, der faa Indflydelse paa Arbejdslønnens Højde« (S. 69). — Om den Virkning, som Konjunkturer, Held, personlig Dygtighed o. s. v. udøver paa Fordelingen, hedder det Side 82, at den »uden et meget omfattende Iagttagelsesmateriale er umulig at bestemme«. Og om det endnu vigtigere

Spørgsmaal, Fordelingen mellem Kapitalrente og Arbejdsløn, siger han endelig, endogsaa rent program-mæssig, paa Bogens sidste Side: »Økonomien maa ind paa en Række udførlige statistiske Undersøgelser for at faa Materiale til Spørgsmaalets Besvarelse«.

Westergaard vil saaledes ikke bort fra Virkeligheden, han mener det alvorligt med at faa »Klarhed« over »de forskellige Aarsagers Styrke og Retning« ad »Induktionens Vej«, uden at nære nogen videnskabelig Mistillid til denne Tækningsarts Paalidelighed. Besynderligt vilde det jo ogsaa være, om netop vor Statistiker par excellence, Danmarks eneste videnskabelige Statistiker, skulde tvivle om Empiriens og Induktionens Gyldighed og Magt. Endog den Indvending mod denne Methodes Anvendelse paa dette Omraade, at det praktiske Liv er meget for broget og sammensat til, at det skulde være muligt at »isolere de forskellige Aarsager«, afviser han udtrykkelig selv med de Ord, at Opgaven vel er indviklet, »men umulig synes den paa Forhaand ikke at være«.

Naar han derfor alligevel vil skyde Genvej til Maalet og synes i alt Fald for en Del at have Lyst til at springe det nødvendige Arbejde over, saa kan jeg ikke tænke mig, at Grunden kan være nogen anden end en Slags videnskabelig Utaalmodighed.

Induktionen er ham for »langsom«.

VII.

Det kan tænkes, at Westergaards Mening er den, at det dog vilde være det sikreste, det rationelleste, om man kunde have et Par enkle, simple, erfarings-

mæssig godtgjorte Grundelementer at deducere ud fra. Endnu ere vi ganske vist langt fra saa vidt, men de faa, vi alt have, maa vi foreløbig lade os nøje med og bruge saa langt, vi kunne.

Mulig er det noget saadant, han tænker paa, naar han kræver, at man efterhaanden »ved Induktion« skal gøre »Grundlaget af de givne Forudsætninger« »rigere og rigere«, og naar han saa nøjes med Selvinteressen, er det blot rent foreløbigt og begrænset. Men i saa Fald burde det udtrykkelig være sagt, at denne Induktionsvirksomhed ikke, saaledes som man skulde tro efter det Side 6 sagte, tænkes faldende paa det økonomiske, men derimod paa det (empirisk)-psykologiske Omraade. Og dernæst turde selv som blot foreløbigt Grundlag den saakaldte Selvinteresse være en saare spinkel Basis, eftersom endog dette Begreb ingenlunde til Dato er blevet klart afgrænset og bestemt af den videnskabelige Psykologi. Selv hvor der er Tale om »Børsspekulationer eller om Handel paa Verdensmarkedet«, maa jeg for mit Vedkommende erkende, at jeg ingen ret god Mening kan forbinde med Westergaards Udtalelse om, at »Selvinteressen der vil være saa godt som eneraadende«. Maa man end indrømme dette i ubestemt Almindelighed, saa indser jeg ikke, hvorledes man derved er kommen Sagen synderlig nærmere. Hvad skal derved i det hele forstaaes? Hvilken Oplysning er dermed givet? Mener man f. Ex., at alle Deltagerne udelukkende ledes af et velforstaaet Hensyn til at tjene saa mange Penge som muligt i Øjeblikket. I saa Fald er Sætningen utvivlsomt gal. Kurserne og Priserne influeres, ja bestemmes ofte af Indflydelser, hvis Ophavsmænd vilde tage endog et positivt Tab

strax for senere at vinde. Alene denne Omstændighed, at hele Skønnet over, hvad der i et saadant Tilfælde kan være rigtigt, er og maa være fuldstændig individuelt forskelligt, uden at der i det hele gives et objektivt rigtigt Skøn, gør det i det praktiske Liv temmelig haabløst at ville regne sig til noget ud fra Begrebet Selvinteressen. Alle bedømme og maa, selv bortset fra Klodrianerne, hver efter sine Kilder bedømme deres Interesser saa forskelligt, at man i Virkeligheden ikke bliver stort klogere — udenfor »de simpleste og lettest overskuelige Tilfælde« i hvert Fald —, fordi man vælger Selvinteressen til Udgangspunkt. Et mere overfladisk og intetsigende Begreb end Selvinteressen skal man i det hele lede længe efter. At tale om Selvinteressen er kun at give Vanskeligheden et Navn, ikke at løse den.

Westergaard synes da ogsaa stadig selv at have en Følelse af det svage ved sit Udgangspunkt, det utilfredsstillende i sine Resultater. I Stedet for, som man skulde vente sig efter Forfatterens egne Ord Side 5, at se »et afgørende Forsøg paa at fastslaa positive Resultater«, faar man hvert Øjeblik den Slags Udtalelser som, at enhver Person har sin egen individuelle Værdiskala, og at det vilde være »en Opgave, der grænser til det umulige, at finde alle disse Skalaer«, og at »saalænge der mangler Iagttagelser vedrørende den subjektive Værdi (sic!), vilde alle (saadanne) Tal-exempler tage sig mere eller mindre fantastisk ud« o. s. v. Ved Sidebemærkninger, som f. Ex., at »det naturligvis for en Del kommer an paa, hvem der er den bedste Handelsmand«, »paa den enkeltes Handels-

talent«, peges der desuden stadig udover Forudsættningens Ramme.

Hvad Resultaterne angaar, ere de just heller ikke overvættets nye eller forbløffende. Der synes næppe at udkræves noget matematisk Apparat*) eller en hidtil uanet Skarpsindighed for at fastslaa, at »som Regel Brugsværdien af en Vare vil voxe med Mængden«, men at »Tilvæksten bliver forholdsvis mindre og mindre efterhaanden som Forraadet voxer«. Og naar han kommer til »Hovedopgaven« og løser denne ved at paapege, at Ligevægtpunktet mellem Udbud og Efterspørgsel er naaet, naar Grænsenyttens af de enkelte Varer forholde sig som Priserne, saa er heller ikke dette overvældende.

Med Rette opkaster da Forfatteren ogsaa her det Spørgsmaal selv, »om der er vundet noget ved hele denne Tankerække« (?). Og hertil svares der, at det allerede er noget at faa at vide, at den objektive Værdi er afhængig af den subjektive. Dette har nu ganske vist sin ubestridelige Betydning, men man skulde ogsaa synes, at det var hurtigt set og hurtigt sagt. Og trøstesløst er det at høre, efter at have betragtet saa mange Rektangler og Kurver, at man ved denne simple Sætning er »kommen saa langt ind i Værdispørgsmaalet, som man for Øjeblikket kan naa«. Vil man videre, maa man have — »statistiske Iagttagelser«.

Endnu glimter der dog en Trøst frem. Man har »allerede nu et Overblik over visse almindelige For-

*) For Fremstillingsformens Vedkommende maatte W. efter mit Skøn hellere have fulgt Menger end Jevons, hvis Lære desuden i det hele taget ikke giver nogen almen Værdilov.

hold« og kan fastslaa en »vigtig Sætning« ved Hjælp af denne Lære om Grænsenyttten. Og hvad tror man det er for en? Ingen anden end den gamle Sætning, »at naar to Parter handle med hinanden, ville de som Regel bægge vinde derved«. Forklaringen er den, at »de faa den størst mulige subjektive Værdi«. Dette er imidlertid ikke overraskende Side 31, naar man Side 13 og Side 28 har hørt, »at Vedkommende altid vil søge at faa den størst mulige subjektive Værdi«.

For de øvrige Afsnits Vedkommende formaar jeg endnu mindre at opdage de »nye Tanker« og den »dybere Forstaaelse«. Behandlingen af Jordrenten adskiller sig ikke synderlig fra ældre Økonomers, i Afsnittet om Kapitalen skyldes den mest slaaende Bemærkning Wagner, og naar han om Arbejdslønnen ender med at »være tilfreds« med at at kunne paavise visse »Tendenser«, saa maa man ogsaa herom sige, at man har set saa galt før. Mig minder det paafaldende om de Skoler, der blive »staaende ved de almindelige Betragtninger«.

Og med »Enhedsprincippet« gaar det saaledes, at det nærmest synes stadig at være til Ulejlighed.

VIII.

Hvad der da ligger mig paa Hjærte at faa sagt, er dette: det er ikke den Vej, vi skal.

Hvis Sagen blot var den, at Westergaards Bog kunde være en bedre Vejledning, fik det endda at være. Vi er ikke her i Landet forvænt med gode systematiske Fremstillinger af Nationaløkonomien.

Men den vildleder snarere, end den vejleder.

Og Danmark er for lille og for fattigt et Land til at have Raad til at holde en Luxusvidenskab, som hører hjemme i Skyerne eller endog oven over Skyerne, der, hvor Himlen altid er blaa. Vi skulle tværtimod have en taalmodig, empirisk Arbejdsvidenskab med bægge Fødderne paa Jorden. Har Danmarks Lidenhed ikke andre Fortrin, det har den dog, at Landet er til at magte i deskriptiv og statistisk Henseende, — Arbejdet er dog i hvert Fald overkommeligt.

Tysklands økonomiske Udvikling i det 10de til 12te Aarhundrede.

Dr. K. Th. v. Inama-Sternegg: Deutsche Wirthschaftsgeschichte des 10. bis 12. Jahrhunderts. Lpzg. 1891. (518 S.)

Ovennævnte Bog, der er Resultatet af mange Aars omfattende og grundige Studium, fremtræder tillige som anden Del af et stort og omfattende Værk, hvis første Del alt er udkommet for 12 Aar siden og omhandlede Tysklands Udvikling i Tiden indtil Karolingerperiodens Slutning. Den begynder derfor med Skildringen af Tilstanden paa dette Tidspunkt, der var højst forskellig i Rigets enkelte Dele. I Rhinegnene, fra Flodens Munding og op til Højfjældene, havde allerede en forholdsvis talrig Befolkning sat sig fast og med den en ikke ubetydelig materiel og aandelig Kultur. Ogsaa de tilgrænsende Distrikter af Lothringen, Østfranken og Alemannien kunne ved Paavisning af talrige Byer og Landsbyer med et virksomt økonomisk Liv karakteriseres som godt befolkede. Ligeledes kan idetmindste den Vest for Weser liggende Del af Sachsen, samt Donau-gebetet i Bajern og, saa vidt Bjærgnaturen tillod det, den sydlige Del af det karantaniske Hertugdømme, Alpernes sydlige Skraaning, i det Væsentlige antages at have

været kultiveret. Men disse Landskaber omfattede dog store ubebyggede og ubeboede Strækninger. Vogeserne og Ardennerne, Hundsrück, Hochwald og Idarwald, Odenwald, Spessart, Frankenwald, Thüringerwald, Harzen og mangelnden anden Skovstrækning afbrød paa mange Punkter og paa længere Strækninger Bebyggelsens Sammenhæng. Og alt det Land, der laa Øst for disse Distrikter, den bajerske Østmark og den karantaniske Mark (Kärnthen), Landene Øst for Saale og Elben samt Østersølandene, for saa vidt de allerede stode under de tyske Kejseres Regimenter, var ikke blot ved Begyndelsen af det 10de Aarh. svagt befolkede, men blev endog mere og mere øde paa Grund af Ungarernes uafslidelige Indfald og Krigene med Slaverne.

Det var da særlig disse vidt strakte Lande, som i det 10de—12te Aarhundrede bleve Genstand for en forøget Kolonisation og en stærkt tiltagende Bebyggelse. Umiddelbart efter Slaget ved Lech (955) optog de tyske Konger med stor Energi denne Opgave, som fornemmelig gennemførtes ved udtrakte Forleninger og Dotationer til Bispedømmer og Klostre, og her fuldbyrdedes da i Løbet af nogle Aarhundreder en Kolonisation i Former, som bleve typiske for hele Middelalderens Kolonisationer overhovedet og som i sig selv frembyde en betydelig Interesse, fordi de i saa høj Grad bleve bestemmende for hele den følgende Tids økonomiske og sociale Ordning. De udgøre derfor en væsentlig Genstand for de i det foreliggende Bind indeholdte Undersøgelser og Studier, som dog ikke udelukkende begrænse sig hertil.

Efter i Bogens første Afsnit at have gjort nærmere Rede for de forskellige Arter af Kolonisation, berører

Forf. i Afsnittets Slutning ganske kort Spørgsmaalet om Folkemængdens Tilvæxt i disse Aarhundreder. Han fremhæver, at der til det uafbrudte og omfattende Kolonisationsarbejde behøvedes »et temmelig betydeligt overflødigt Menneskemateriale«, naar ikke Resultatet deraf skulde blive en Affolkning af de tidligere bebyggede Egne. Om dette sidste er der dog i det 10de og 11te Aarhundrede ikke Tale; tværtimod vise endnu i det 12te Aarhundrede de frankiske og nedersachsiske Distrikter sig saa mættede med Befolkning, at der ved Siden af de store Kolonisationer imod Øst gik en Opblomstring af Byerne, hvor netop da et nyt, ejendommeligt Liv var ifærd med at danne sig. Ganske vist savnes desværre sikre Holdepunkter for en egentlig Beregning af Folkemængden ved Periodens Begyndelse og Slutning; men fra enkelte større Omraader — saaledes særlig fra Mosellandet — foreligger dog en fra gamle Dokumenter hentet topografisk Statistik, som viser, at Bebyggelsen ikke blot i det 9de, men i det 10de—11te Aarhundrede er voxet overordentlig, idet der omtrent Aar 1200 nævnes næsten 4 Gange saa mange »Ortschaften« som ved Aar 900, medens derhos Antallet af disses Navne i hele Perioden tiltager jævnt*).

I Bogens andet Afsnit omhandles udførlig »Stændernes og den sociale Organisations Omdannelse«. I Karolingertiden havde Tyskernes gamle Socialordning, der bestod i en Række Samfund af lige berettigede og selskabeligt saa vel som økonomisk lige betydende frie

*) For Aar 900 nævnes 250 »Ortschaften«, for Aar 1000 derimod 350, og derefter stiger Antallet for hver 50 Aar til henholdsvis 470—590—810—990.

Mænd, vejet Pladsen for en ny Ordning. Tidligere frembragte den temmelig ligelig fordelte Grundbesiddelse med simple Driftsformer og fælles Brug af de store Almindinger en stor Ensartethed i Livsformerne og forholdsvis ligelig Andel i den nationale Husholdning og dens Udbytte, og under disse Forhold maatte Personligheden langt mere end Besiddelse og Indkomst bestemme den Enkeltes Indflydelse og Betydning. Nu lagdes derimod Tyngdepunktet i den store Grundbesiddelse, som blev Midtpunktet for alle de Befolkningskredse, der saavel retlig som økonomisk vare afhængige af den. Opad til organiserede den store Grundbesiddelse, hvad enten den var i Hænderne paa Adelige eller Gejstlige, sig til en Magt, der kappedes med Kongernes, og nedad til trykkede de stedse stærkere ikke blot paa de den direkte undergivne Grundbesiddere, men ogsaa paa de tidligere frie Grundejere. Disses Betydning og Indflydelse svandt mere og mere, ikke blot fordi Andre voxede dem op over Hovedet, men ogsaa fordi deres tidligere Sammenhold og Organisation var bristet. Men medens saaledes Karolingertiden havde trykket den tidligere saa betydningsfulde frie Bondestand ned og berøvet den dens Betydning, og denne Udvikling fremdeles fortsattes i de følgende Aarhundreder, hvor yderligere Momenter i nedadgaaende Retning kom til de alt forud virkende, saaledes Bestræbelserne for at skabe en ordnet og sikret Retstilstand, der lagde en betydelig Magt i de retshaandhævende Myndigheders Haand, hvilke netop overvejende toges af de store Grundbesidderes Klasse, — saa betegne disse Aarhundreder paa den anden Side en betydelig Udvikling og Fremgang for de tidligere ufrie

Klasser, som ved at træde i de store Grundbesidderes Tjeneste, modtage Forpagtninger og Forleninger af dem og paa forskellig Maade knytte sig til dem, opnaaede en tidligere ukendt social Betydning. Den udførlige og grundige Paavisning af de Momenter, som i saa Henseende gjorde sig gældende, og af den forskellige retlige Stilling, som hver enkelt Klasse af Grundbesiddere saa vel som af de ikke grundbesiddende Arbejdere indtog, udfylder største Delen af dette Afsnit.

Et særligt Afsnit, det tredje, er derimod helliget Fremstillingen af den økonomiske Stilling og Virksomhed, som tilfaldt hver enkelt Klasse af Grundbesiddere, støttet til en stor Mængde Detailler, uddragne af gamle Dokumenter og lignende Kilder. De her omhandlede Aarhundreder tilendebragte og gennemførte den Udvikling, som alt var begyndt i Karolingertiden, og som i det Væsentlige gik ud paa istedenfor den tidligere ensartede, selvstændige Produktion paa de ensartede og lige store Ejendomme at samle og forbinde disse til større Helheder, arbejdende sammen til et fælles Maal og efter en fælles Plan, som muliggjorde en større Leddeling af Virksomheden og dermed en rigere og fyldigere Produktion, der atter i sin Tid virkede tilbage paa Besiddelsesforholdene. Sparsomst ere Meddelelserne om Udviklingen af Kongernes Grundbesiddelser. Det karolingiske Kongegods var efterhaanden blevet betydelig forringet og spredt paa forskellige Hænder; men hvad der saaledes var gaaet tabt, erstattedes i disse Aarhundreder rigeligt, dels ved de betydelige Familjegodser, som Kongerne af det sachsiske og det saliske Hus underlagde Kronen, dels ved Tilbagefordring af tidligere Krongodser, dels ved Inddragning af arveløst

Gods, Konfiskation af utro og oprørske Lensherrers Besiddelser, Inddragning af kirkeligt Gods m. v., samt ikke mindst ved Hævdelse af Kronens Ret til øde og herreløst Land, hvorunder adskillige af de uhyre Skovstrækninger henførtes. Paa den anden Side benyttedes Adskilligt heraf til nye Forleninger og Dotationer, særlig af Kejserne Otto I og II; det fremhæves saaledes, at medens der fra Konrad I's og Henrik I's Tid kun foreligger i Alt 36 Gave- og Forleningsbreve, hvorved 17 større og 30 mindre Godser bortgaves, foreligger der fra Otto I ikke mindre end 238, fra Otto II derhos 107 saadanne Dokumenter, hvorved 103 store og 825 mindre Godser bortskænkedes. Uagtet det langt overvejende Tal af disse Gavebreve vare for Kirken, — hvad der dog maaske for en Del hidrører fra, at denne omhyggeligere har bevaret slige Dokumenter —, er det notorisk, at ogsaa den verdslige store Grundbesiddelse voxede stærkt baade i Antal og i Udstrækning. I de erobrede og nybebyggede Landomraader erholdt en stor Del af de Familjer, der alt vare blevne store og mægtige i de gamle Stammelande, nye og udstrakte Besiddelser, hvorved Tyngdepunktet ofte blev forlagt fra hine til Rigets nye »Marker«, hvor de mægtige Markgrever fik deres Residens. Hvor talrige og vidtstrakte Besiddelser der kunde samles paa enkelte Slægters Haand, fremgaar tilstrækkeligt af en Række Exempler; det anføres saaledes bl. a., at der berettes om Grever, som forenede 10—15 Grevskaber paa én Haand, at Greverne af Luxemburg Aar 1140 vare i Besiddelse af mere end 35 Borge, at Grev Falkenstein i Bayern i 1180 raadede over 39 Herregaarde, henimod 450 afgiftspligtige og hørige Landsbyer (Orten) og henimod 100 enkelte

Gaarde, samt at Pfalzgreve Friedrich i sit Testamente disponerede over 90 forskellige Godser, hvoraf de 64 tilfaldt Bispedømmer og Klostre.

Efter en Række Angivelser af, hvad der saaledes er bleven tildelt dels verdslige Fyrster, dels Kirken, fremhæver Forf. som Hovedresultat, at de tre store Magter i Riget, Kongen, de verdslige og de gejstlige Grundherrer, utvivlsomt i denne Periode betydeligt have udvidet og forøget deres Herredømme over Grund og Jord, men at tillige det indbyrdes Forhold imellem dem er bleven ikke uvæsentlig forandret. I de gamle Rigslande er Kongens Grundbesiddelse for største Delen indskrumpet til et økonomisk lidet værdifuldt Lensherredømme eller til en ikke mere betydende Over-Ejendomsret til Kirkegodset, der begge stadig tabe i Betydning ved Lensafgifternes Emancipation og Investiturstriden, og selv de udstrakte Erhvervelser i »Østmarkerne« komme lidt efter lidt ind under de samme Betingelser som Følge af Forleninger og Dotationer. Ogsaa Kirkegodset taber efterhaanden i økonomisk Betydning, idet der dels paahvilede det betydelige Byrder og det dels efterhaanden mere og mere bortforlenes eller overlades til verdslige Beneficier. Derimod er den verdslige store Grundbesiddelse voxet baade extensivt og intensivt, og i dette Tidsrum have Hertugerne og Rigsfyrsterne lagt Grundlaget til deres Magt, samtidig med, at den yngre Rigs- og Landadel har udviklet sig af de talrige »Ministeriales« og Fogeder, som Forvaltningen af de store Len krævede.

Forf. gennemgaar nu udførligt de faktiske Besiddelsesforhold og de Former, hvorunder Grundejendommen udnyttedes, Godsforvaltningen og de store Ejendommers

Drift m. v., og gaar derefter i det fjerde Afsnit over til at omhandle Jordudbyttets Produktion og Fordeling og i Forbindelse dermed Produktionens forskellige Art og Omfang. I de tre her omhandlede Aarhundreder staar saa temmelig ligelig i alle tyske Egne Havren øverst i Kornproduktionen; den anvendes ikke blot til Kreaturfoder, men ogsaa til menneskelig Føde og til Ølbrygning. Rug anvendes dog ogsaa til Brød samt til Melspiser, hvorimod Hvede fortrinsvis dyrkes som Luxuskorn paa de Gaarde, der direkte levere Korn til Stormændene, paa hvis Borde »die Semmel« var det udsøgte Brød. Byg dyrkes kun meget lidet og nærmest kun til Ølbrygning, hvortil iøvrigt ogsaa Hveden benyttes*). Ved Siden af disse Kornsorter dyrkedes — og vistnok overalt, skønt direkte Oplysninger i saa Henseende ikke foreligger — Bælgfrugter og Grøntsager, der fandt megen Anvendelse under de langvarige Fastetider. Endvidere dyrkedes paa de herskabelige Jorder Hør og Hamp, medens det kun er sandsynligt, men ikke lader sig godtgøre, at ogsaa Humle, Krap, Farve- og Olieplanter først dyrkedes paa disse Jorder og efterhaanden fik Indgang ogsaa i det mindre Landbrug. Frugtavl synes ikke at være drevet i større Omfang; derimod fik Vinavlen hurtigt stor Betydning; men Uddannelsen af en egentlig selvstændig Vingaardsdrift var dog i denne Periode kun i sin første Begyndelse.

Derimod begyndte der temmelig tidlig at opstaa

*) I efternævnte Distrikter var Procentforholdet imellem de forskellige Kornafgifter:

	Havre	Rug	Hvede	Byg	Blandingakorn
Regensburg ...	70	15	8	-	7
Tegernsee	72	14	10	4	-
Osnabruck	79,4	17	3	0,6	-

egne Kvægavls- eller Mejerigaarde. Thi i de herskabelige Kredse fandt efter hele Datidens Levemaade et betydeligt Kødforbrug Sted, og da der fra de dem underlagte Bøndergaarde kun ydedes Afgifter af hine, men ordentligvis ikke af andre Kreaturer eller af Kvægavlsprodukter, maatte den fornødne Forsyning tilvejebringes fra deres egne Ejendomme, og det tiltagende Herredømme, de tiltog sig over betydelige Dele af Almindingerne, særlig i Bjærgegnene, gav dem da Lejlighed til at drive særlig Fædrift og Mejeridrift paa egne Gaarde. Men ellers optraadte Kvægavl og Mejeri kun som det naturlige Appendix til Agerbrug og stod derfor ogsaa, da de kun vare beregnede paa at fyldestgøre Bøndernes eget Forbrug, vedblivende paa et lavt Standpunkt. I enkelte Retninger fandt endog Tilbagegang Sted; saaledes bevirkede den stedse mere indskrænkede Adgang til Almindingskovene en Aftagen af Svineholdet, ligesom Indskrænkningen af de fælles Græsgange førte til en Begrænsning af Faareholdet. Derimod fik Faareavlen paa de store Ejendomme et betydeligt Opsving, efterhaanden som Bearbejdelsen af Ulden fik Fremgang og blev en egentlig industriel Bedrift, saa at Anlæg af særlige »Schæferier« blev ret almindelige.

I Bogens femte Afsnit omhandles de begyndende, selvstændige industrielle Virksomheder, som efterhaanden udvikledes i Landbrugsbedriften: Mølleri, Bagningen, Brygningen, Vinavlen, Driften af Kalkovne og Tjærsyderier samt Udviklingen af selvstændig Haandværksdrift paa de store Ejendomme, Smedning, Væveri m. m., og disses Udsondring fra Landbruget og Overgang til Bybedrift. Af de herhenhørende Meddelelser kan fremhæves, at Brugen af Humle og dermed Adskillelsen

imellem bittert og sødt Øl først blev almindeligere i det 11te Aarh., men at samtidig den tiltagende Brug af Vin i hele Distrikter fortrænger Ølbrygningen, som først atter naaede til en forbedret Drift, da den knyttedes til Stæderne og kom i Bybefolkningens Hænder. Endvidere fremhæves det mærkelige i, at der først saa sent fremkom en særlig Textilindustri, uagtet allerede i Karolinger-tiden en rigelig og mangfoldig Beklædning med vævede Tøjer havde fundet Indgang ikke blot i de højere Stænder, men i hele Befolkningen, og i alt Fald i Herskabshusene baade Duge og Lagener hørte til det daglige Behov. Alt dette, baade uldne og linnede vævede Tøjer, vedblev imidlertid at være Husflidsprodukter; kun i Klostrene, særlig i Cistercienserklostrene, synes der at have været selvstændige Væverier.

Medens Tysklands økonomiske Virksomhed ved Indgangen til det 10de Aarh. i alt Væsentligt var en Natural-Husholdning og -Omsætning og Pengeomsætninger saa vel som Pengemængde vare begrænsede til et Minimum, hørte ved Begyndelsen af det 13de Aarh. Besiddelse af Penge og Pengeomsætninger ikke mere til Sjældenhederne og hele den økonomiske Virksomhed havde dermed faaet et andet, mere kompliceret og storartet Præg. Blandt de forskellige Omstændigheder, som har fremkaldt denne Forandring, maa i første Linie nævnes selve den Forandring, som den store Grundbesiddelse med den hele dertil sig knyttende økonomiske Organisation efterhaanden maatte frembringe i Samfundshusholdningen i dens Helhed, idet der først paa disse store Ejendomme fandt en Produktion Sted, som gik betydeligt ud over Besiddernes eget Forbrug og altsaa krævede en regelmæssig Afsætning og Omsætning. Paavisningen heraf

er Genstand for Bogens sjette Afsnit, der tillige giver Oplysninger om Udviklingen af Veje og Transportvæsen samt Markedsforhold og navnlig en meget udførlig Fremstilling af Penge- og Møntvæsenet med hvad dertil knytter sig, Prisforhold, Laane- og Kreditforhold m. m. At gaa nærmere ind paa disse langt rækkende Emner vilde føre os for vidt. Hvad her er antydet, vil være tilstrækkeligt til i Forbindelse med den foranstaaende korte Redegørelse for de foregaaende Afsnit at give en Forestilling om Værkets rige Indhold, som ganske vist paa mange Punkter omhandler saa specifikke tyske Forhold, at de kun i ringere Grad ville interessere danske Læsere, men som dog ved Siden heraf giver klare og fyldige Oplysninger om en Udvikling, der i sit hele Væsen næppe har været ejendommelig for Tyskland, og som derfor bidrager til at sprede Lys over den tilsvarende Udvikling i andre Lande og vel ikke mindst i Danmark. Men hvad enten det direkte Udbytte, som Læseren vil faa af Bogen, bliver større eller mindre, vil næppe Nogen kunne undlade at anerkende det grundige og flittige Studium, hvorom hver Side i Bogen giver Vidnesbyrd og som dobbelt maa beundres hos en Forfatter, der staar i Spidsen for en stor og omfattende Virksomhed af mere praktisk Natur.

W. S.

Den nye tyske Næringslovs Bestemmelser vedrørende Arbejderlovgivningen.

Ved

Cordt Trap.

I nærværende Tidsskrifts Aargang 1890 3dje Hefte har jeg omtalt det Forslag til en Forandring i Næringslovens Bestemmelser vedrørende Arbejderlovgivningen, som i Maj Maaned 1890 blev forelagt den tyske Rigsdag. Lovforslaget har siden da været Genstand for en meget indgaaende Drøftelse, saa vel udenfor Rigsdagen, som i denne, hvor det endelig lykkedes Regeringen, efter at Forslaget havde været underkastet en Kommissions Betænkning og efter Forhandlinger, som strakte sig over fulde 33 Møder, og som frembød Interesse ikke alene ved den Sagkundskab, som de tilførte Forslaget, men ved at give et tro Spejl af de sociale Kampe, som førtes Landet over, at gennemføre det i en Form, som paa væsenlige Punkter afveg fra det oprindelige Udkast. Under 1. Juni 1891 erholdt Forslaget Lovskraft.

Loven fastslaaer i § 105 i Overensstemmelse med den tidligere gældende Ret Kontraktsfriheden mellem Arbejdsgiver og Arbejder som sit Hovedprincip, fra

hvilket der imidlertid gives dybt indgribende Undtagelser.

For voxne Arbejdere er den betydningsfuldeste af disse Forbudet mod Søndagsarbejde. Loven har her optaget Udkastets Bestemmelser med den Række af Undtagelser, som Produktionen, Forbrugernes eller det Offentliges Interesse har nødvendiggjort.

Medens Loven saaledes som Hovedregel yder Arbejderen et langt kraftigere Værn end tidligere, hvor man nøjedes med at give ham Ret til at afslaa at arbejde om Søndagen, indtager Loven nu paa den anden Side, til Trods for modstaaende Betæneligheder ved at fremtvinge Arbejde, hvor dette af religiøse Grunde er Arbejderen imod, det Standpunkt, at naar Søndagsarbejdet er tilladt, bør Arbejderen ej kunne vægre sig ved at udføre det.

Forbudet mod Arbejde paa Søn- og Festdage kommer ikke til Anvendelse paa Samfærdselserhvervene, paa Beværtnings- og Udspekningsssteder, Musikpræstationer, Skuespil og Theaterforestillinger.

En betydningsfuld Forandring er foregaaet i Søndagshvilens Udmaalning. Efter Udkastet kunde denne, der skulde vare i 24 Timer, begynde tidligst Lørdag Eftermiddag Kl. 6 og senest Søndag Morgen Kl. 6, og Arbejdet kunde da optages igen henholdsvis Søndag Aften eller Mandag Morgen ved samme Tid. Mod denne Afgrænsning af Søndagshvilen rejstes der alvorlige Betæneligheder. Fra en Side fæstede man fortrinsvis Øjet paa Søndagens religiøse Betydning som den af Gud indstiftede Hviledag. Ved Dagens Frembrud skulde alt Arbejde hvile, for at Arbejderen i Ro og Andagt kunde holde Søndagen hellig. Dette Synspunkt

førte til Fastholdelsen af Kalendersøndagen fra Lørdag til Søndag Midnat. Fra anden Side blev gjort gældende, at det, Loven burde sikre, var en virkelig Fridag, hvor Arbejderen aandelig og legemlig kunde hvile ud fra Ugens anstrengende Arbejde. Denne Forudsætning kunde ikke opfyldes, naar Arbejdet varede lige til Søndag Morgen eller begyndte Søndag Eftermiddag, der krævedes tværtimod, at en vis Hviletid gik forud for og fulgte efter den frie Søndag. Det var saa meget mere nødvendigt at fastslaa dette ved Loven, som Dagene forud for Søn- og Festdage af Arbejdsgiverne med Forkærlighed anvendtes til Overarbejde i Mod-sætning til, hvad der fandt Sted i England og i Schweiz, hvor Arbejdstiden endog ved Lov var sat 1 Time kortere end den sædvanlige Maximalarbejdsdag paa 11 Timer. Der stillede derfor Forslag om, at den tvungne Hvile skulde udvides til at omfatte 30 (36) Timer.

Mod begge Forslag, men dog særligt mod det sidste, blev der med Styrke gjort gældende, at de ikke vilde kunne gennemføres uden i høj Grad at skade Industriens Produktionsevne. Dette gjaldt navnlig for den Del af den store Industri, der arbejdede med afvejlende Dag- og Nathold; da Afløsningstiderne vare 6 Morgen og 6 Eftermiddag, vilde der i det hele om Ugen kun kunne arbejdes af 11 Hold.

Loven, der nærmest slutter sig til Kalendersøndagen, bestemmer, at Arbejdshvilen paa en Søn- og Festdag skal vare 24, for to paa hinanden følgende Søn- og Festdage 36, for Jule-, Paaske- og Pinsefesten 48 Timer. Hviletiden skal regnes fra Kl. 12 Nat og strækker sig for to paa hinanden følgende Søn- og Festdage til

Klokken 6 Aften den anden Dag. I Forretninger med regelmæssige Dag- og Nathold kan Hviletiden dog begynde tidligst den foregaaende Hverdag Klokken 6 Aften, senest Klokken 6 Morgen den paafølgende Dag, naar hele Bedriften hviler de derpaa følgende 24 Timer.

For Personalet i Handelsforretninger ere Reglerne om Søndagsarbejde blevne skærpede derhen, at Medhjælpere, Lærlinge og Arbejdere overhovedet ikke maa beskæftiges paa Jule-, Paaske- og Pinsedagene; for andre Søn- og Festdage fastholdes ganske vist 5 Timers Beskæftigelse som den almindelige Maximumsgrænse; men det staar Kommunen eller Kommunalforbundet frit for yderligere at indskrænke Tiden. Et Forslag om obligatorisk at henlægge Fritiden til Søndag Eftermiddag fandt ikke Bifald, da der maatte tages Hensyn til de lokale Forhold. For de store Byer var det vel den heldigste Ordning, med hvilken man i Tidens Løb vilde finde sig godt til Rette; anderledes for de mindre Købstæder, hvor Landbefolkningen, navnlig den fjernere boende, var henvist til at gøre sit Indkøb efter endt Gudstjeneste. For at udelukke ubillig Konkurrence fra Forretninger, der drives udelukkende ved egen eller Familiens Hjælp, bestemmer Loven, at Forbud mod Handel om Søndagen skal træffe alle Forretninger lige og forbyder samtidig Omløben med Varer.

Den Bestemmelse i Udkastet, der fakultativt indfører den sanitære Maximalarbejdsdag, idet den for Bedrifter, hvor Arbejdernes Sundhed sættes i Fare ved en overdreven lang Arbejdstid, giver Forbundsraadet Ret til at regulere saa vel denne, som Arbejdspausernes Længde, blev uden synderlig Modstand fra nogen Side optaget i Loven. Striden stod derimod om Indførelsen

af en almindelig tvungen Maximalarbejdsdag; Centrums-partiet havde foreslaaet at følge Schweiz og Østrigs Exempel med Indførelsen af den 11 Timers Maximalarbejdsdag; det socialdemokratiske Parti havde til en Begyndelse foreslaaet den fastsat til 10 Timer, fra 1. Januar 1894 til 9, fra 1. Januar 1898 til 8 Timer; for Arbejdere i Bjergværkerne skulde den 8 Timers Maximalarbejdsdag indtræde strax.

Diskussionen i Rigsdagen, der aldeles fortrinsvis havde den 8 Timers Maximalarbejdsdag for Øje, frembød vel ikke absolut nye Synspunkter, men havde dog særlig Interesse dels ved, at nogle af de betydeligste Repræsentanter for de modstaaende socialpolitiske Anskuelser kom til Orde, og den mundtlige Forhandling mellem krasse socialpolitiske Modstandere, for hvilke Rigsdagen er saa godt som det eneste fælles Mødested, gav Argumentationen en egen Aktualitet, idet hver Part førte sine bedste Grunde i Ilden.

Fra socialistisk Side blev da gjort gældende, at Retfærdigheden fordrede, at den nyere Tids uhyre Fremskridt paa Naturvidenskabens og Teknikens Omraade, der havde muliggjort en langt større Produktion med det samme Arbejde, blev benyttet til at reducere den daglige Arbejdstid ikke blot for bestemte Samfundsklasser, men for hele Menneskeslægten, til et Maal, som lod Tid aaben til at deltage i det fremskridende Kulturarbejde. Dette kunde fuldt ud kun ske gennem den socialistiske Samfundsordning; men Maximalarbejdsdagen var allerede et godt Skridt fremad. Den første Virkning af Indførelsen af en saadan vil blive denne, at Arbejdsgiveren tvinges til at anskaffe bedre Maskiner, hvorved Arbejdet bliver mere produktivt.

Til Trods for denne Forøgelse i Arbejdets Produktivitet vil Maximalarbejdsdagen — og der lægges ikke Skjul paa, at heri søges dens Hovedbetydning — føre til, at det Arbejde, Produktionen kræver, ikke vil kunne besørges af den nuværende Arbejdsstyrke. Herved vil ikke alene den ledige Arbejdskraft, denne Reservearmé af Arbejdere, som Samfundet underholder i Industriens Interesse, selv finde lønnet Beskæftigelse; men den vil samtidigt unddrages det aabne Arbejdsmarked, som den hidtil har trykket ved sit Udbud til enhver Pris, og Resultatet vil blive en almindelig Stigning i Lønnen. En særlig gavnlig Indflydelse vil Maximalarbejdsdagen øve under en nedadgaaende Prisbevægelse; thi Erfaringen viser, at Fabrikanterne under den herskende Frihed søge Erstatning for de lave Priser ved at afskedige en Del af deres Arbejdere og erstatte dem ved et forceret Overarbejde fra de tiloversblevne, hvis Organisation under en nedadgaaende Prisbevægelse kun er i Besiddelse af ringe Modstandskraft.

Som den almindelige (ikke sanitære) Maximalarbejdsdags Modstandere stod i første Række det den gamle liberale Samfundslære nærmeststaaende Fremskridtsparti, som overhovedet vilde bekæmpe ethvert Forsøg paa at bryde den naturlige økonomiske Udvikling ved ad Lovens Vej at indvirke paa det Forhold, i hvilket Kapital og Arbejde deltage i Udbyttet. Den større Del af Huset var ikke principielt stemt imod en Maximalarbejdsdag, men mente, at man foreløbigt burde blive staaende ved de Resultater, der kunde opnaas ved Forbundsraadets diskretionære Myndighed til at begrænse Arbejdstidens Længde og Reglerne om Maximalarbejdsdagen for Kvinder og unge Mennesker, der for Fabrikker,

hvis Virksomhed er baseret paa disse — og herunder hører netop Størstedelen af dem, som endnu maa siges at arbejde med en overdreven lang Arbejdstid, saaledes Textilfabrikkerne — vil medføre en tilsvarende Indskrænkning i de voxne Mænds Arbejde. At sætte en fast Maximumsgrænse for alt Arbejde vilde være i høj Grad uhensigtsmæssigt; thi hvad der for et Erhverv er en overdreven lang Arbejdstid, er for et andet kun lige tilpas; fra en Side blev den Tanke kastet ud til videre Overvejelse, om man ikke hellere skulde betro det organiserede Fag, som var Herre over at tage alle de konkrete Forhold i Betragtning, Retten til at ordne de herhenhørende Forhold.

Men dernæst vilde en stærk Indskrænkning i Arbejdstidens Længde i og for sig være forbunden med store Betæneligheder. Henvisningen til, at der i Arbejdets større Intensitet i den kortere Arbejdstid skulle ligge et udjævnende Moment, har nu, da Arbejderen ofte kun er et Hjul i Forretningens hele Maskineri og afhængig af dettes Tempo, langt mindre Berettigelse end tidligere, og Anskaffelsen af bedre Maskiner staar i hvert Fald kun de rigere Arbejdsgivere aaben. Fik Socialisterne Ret i deres Paastand, at der med Indskrænkningen i Arbejdet vilde følge en lige saa stor eller større Stigning i Lønnen, vilde dette umuliggøre Konkurrence med Udlandet og navnlig være et knusende Slag mod den lille Industri, der ikke har de Ressurcer som de store Fabrikherrer. Hele Ræsonnementet til Fordel for Maximalarbejdsdagen hviler imidlertid paa den naive Forudsætning, at det Arbejde, som kan finde Beskæftigelse i en Stat, er en fast Størrelse, som det kun gælder om at fordele mellem flere eller

færre Arbejdskrafter, medens Sandheden er den, at det i høj Grad er afhængigt af den Sum af Betingelser, under hvilken der arbejdes, og — kunde der tilføjes — af disse er atter Arbejdets Pris \propto Arbejdslønnen den allervigtigste. Indskrænkes Arbejdsudbudet, vil Arbejdets Pris utvivlsomt stige, men samtidig aftager Efterspørgselen og reagerer mod den Tendens til yderligere Prisstigning, som ellers vilde være tilstede. I hvilket Forhold Stigningen i Lønnen vil udligne det mindre Arbejde, der daglig præsteres, vil afhænge af, hvor langt Efterspørgselen kan følge med. I Lande med en kapitalkraftig Industri og navnlig i Tider med et højt Prisniveau og lønnende Beskæftigelse vil Arbejdet have de gunstigste Chancer, anderledes, hvor en stor Del af Industrien udøves af det lille Erhverv og under daarligere Tider, hvor der i det hele kun er ringe Overskud; dér vil en kunstig Forøgelse i Produktionsomkostningerne i stor Udstrækning bringe Fortjenesten ned under Nulpunktet og bevirke en Lammelse i hele den nationale Produktion, der ikke alene vil være en Ulykke for de Arbejdsgivere, den rammer, men for Arbejderne selv kan være forbundet med en betydelig Nedgang i den samlede Løn. Under saadanne Omstændigheder vilde Lovens Konsekvenser med ubøjelig Magt føre Staten til ogsaa at tage Lønnens Regulering i sin Haand, et System, som vel har været gældende under andre Samfundsforhold — jeg henviser her til den Elisabethske Lærlingelov i England, hvorefter Loven bestemte Arbejdstidens Længde og Øvrigheden fastsatte Lønnens Størrelse — men som under den herskende internationale Prisdannelse og Konkurrence kun vilde kunne bringes til Udførelse af den socialistiske Stat.

Fra flere Sider udtaltes der iøvrigt den Anskuelse, at Maximalarbejdsdagen kun vilde komme til at staa paa Papiret. Allerede i Schweiz med den 11 Timers Arbejdstid var man slaaet ind paa en meget kulant Bevillingspraxis, der ikke gik til Undersøgelse af det enkelte Tilfælde; saa meget mere vilde under en 8 Timers Maximalarbejdsdag det uhyre Pres, ikke alene af Arbejdsgiver-, men ofte af parallelt dermed løbende Arbejderinteresser, vise sig stærkere end Lovens Bogstav og ved en gennem Tiderne sig stadigt udvidende Bevillingspraxis, som det dog ikke gik an helt at udelukke, gøre Loven illusorisk. Man vilde da kun have opnaaet Indførelsen af et stort Tilsynsapparat, en Del hæmmende Baand uden virkelig Garanti for det, man vilde sikre.

Efter at Centrum havde taget sit Forslag tilbage, blev den 8 Timers Maximalarbejdsdag forkastet med overvældende Majoritet.

Loven har i det hele optaget de Forskrifter, som Udkastet fandt det nødvendigt at give til Beskyttelse for Arbejdernes Liv, Sundhed og Sædelighed. I sidstnævnte Henseende er det saaledes Hovedregelen, at de to Køn skulle arbejde adskilt, for saa vidt Opretholdelsen af gode Sæder ikke i Forvejen er tilstrækkeligt sikret ved Bedriftens Indretning, skønt der paa dette Punkt hævede sig Stemmer for, at netop den daglige Samværen mellem de to Køn under Arbejdets Tugt, langt fra at indeholde en Fare for Sædeligheden, var i dennes velforstaaede Interesse. Gik saaledes de materielle Beskyttelsesregler paa dette Omraade uberørte gennem Forhandlingernes Skærsild, afvege Meningerne stærkt om, hvilke Myndigheder der skulde føre dem ud i

Livet. Fra en Side ønskede man at lægge den bestemmende Indflydelse paa denne Arbejderbeskyttelse i snævreste Forstand fra Politimyndighederne over til de ved Ulykkesforsikringsloven skabte Fagforbund, Foreninger af Arbejdsgivere indenfor samme Fag med en delvis Tiltrækning af Arbejderelementer. Ikke alene stod den Ret til at paalægge Forskrifter til Forhindring af Ulykkestilfælde, som Loven havde lagt i Forbundenes Haand, i den nøjeste Forbindelse med de Foranstaltninger, hvorom der her var Tale, og det var derfor i og for sig naturligt at lette en organisk Sammenhæng mellem det hele System af Bestemmelser ved at lade alle Traadene løbe sammen i ét Centrum; men dertil kom, at Arbejdsgiverne i Forbindelse med en nøje Kendskab til disse Forhold gennem Udredelse af Syge- og Invaliditetspræmier havde en ganske anderledes vaagen Interesse for, at der blev grebet kraftigt ind, end offentlige Embedsmænd kunde have. Mod disse Forhold stod Faren for, at ensidige Arbejdsgiversynspunkter kunde faa en dominerende Indflydelse paa denne Arbejderbeskyttelse i snævreste Forstand, og Loven lader derfor, i Overensstemmelse med Udkastet, Tilsynet med denne hvile i Politimyndighedernes Hænder. Fagforbundet faar kun Ret til at indanke saadanne Bestemmelser, som staa i Modstrid med dets egne Forskrifter, for den højere administrative Myndighed, og de underordnede eller overordnede administrative Autoriteter ere, før de udstede almindelige Forskrifter, forpligtede til at indhente det paagældende Fagforbunds Betænkning.

Her bør omtales, at Loven yderligere har bestræbt sig for at regulere det vigtige Spørgsmaal om Lønnens

Udbetaling under en med Arbejdernes sande Interesser stemmende Form. Hovedregelen er da, at Lønnen kun maa beregnes og udbetales Arbejderen i Rigsmønt. Under dette Forbud falder ikke Levnedsmidler til Anskaffelsesomkostninger, Bolig og Brug af Jord mod sædvanlig Afgift. Brændsel, Belysning, Kost og Lægemidler, Raamaterialier samt Værktøj for de Beløb, de staa Arbejdsgiveren i eller ved Akkordarbejde for de to sidstnævnte Genstandes Vedkommende til den sædvanlige Pris. Lønnen maa ikke uden den lavere administrative Myndigheds Samtykke udbetales paa Beværtninger, Udskænkningsteder eller Salgslokaler. Endelig faar Kommunen eller Kommunalforbundet Ret til for alle eller visse Arter af Erhverv at bestemme, at Lønnen skal betales for regelmæssige Perioder, ikke over en Maaned og ikke under en Uge. Ved denne Bestemmelse haaber man at ramme den i høj Grad ubeldige Uskik, der søgte sin Undskyldning i, at Arbejderen ofte først modtog sin Løn længe efter at han havde fortjent den, at Standen for en stor Del levede paa Borg, hvilket baade ødelagde dens økonomiske Selvstændighed og lod den betale sine Fornødenheder langt over Prisen.

Loven har i det hele søgt at begrænse Rækkevidden af de til Beskyttelse af Arbejdsgivernes Interesser foreslaaede Forholdsregler. Bestemmelsen om, at Brud paa Arbejdskontrakten skulde belægges med Straf af indtil 6 Ugers Dagløn, havde fra forskellige Sider mødt den stærkeste Modstand. Arbejdskontrakten stod helt paa Civilrettens Grund, og man brød her ud af alle hidtil gældende Regler, naar man beskyttede en privatretlig Kontrakt ved Straffeforskrifter. Der var saa meget mindre Anledning hertil, som de egenlige Grunde til

de store Arbejderstriker maatte søges i økonomiske og sociale Bevægelser af en saadan Styrke, at den enkelte Arbejders Vilje og Skyld traadte ganske i Baggrunden. Det vilde derfor ogsaa vise sig virkningsløst at kaste Straffen imellem som Hindring, hvorimod Bestemmelsen kun vilde vække Uvilje som en ensidig, mod Arbejderne rettet Forholdsregel. Herimod anførtes det fra Regeringsbordet, at de almindelige civile Kontrakter i Regelen kun var en Sag mellem Parterne, hvis Haandhævdelse var tilstrækkeligt sikret ved de til Civilprocessens Raadighed staaende Midler, medens de med Kontraktbrud forbundne Striker, omfattende Hundredetusinder af Arbejdere, som de seneste Aar havde været Vidne til, bredte sine Virkninger langt ud over de stridsførende Parters Kreds, og i det hele var en Kalamitet af dybt indgribende Betydning for Samfundet, som dette derfor havde Ret til at værne sig imod ved Straf. Der indeholdtes i Bestemmelsen intet Attentat paa Koalitionsfriheden; men man kunde dog fordre af Arbejderne, at de i Kampen for Lønningsbetingelserne holdt sig indenfor Lovens Ramme. Trods disse Grunde var Rigsdagens Flertal bestemt paa ikke at bringe Arbejdskontraktsbruddet ind under Strafferetten, hvorimod man mente at imødekomme alle berettigede Fordringer fra Arbejdsgivernes Side ved i Tilfælde af Brud paa Arbejdskontrakten at sætte en fast Erstatningssum uden Hensyn til de sædvanlige civilretlige Bevisregler.

Loven bestemmer nu, at en Arbejdsgiver, naar hans Arbejder har brudt Kontrakten, og omvendt en Arbejder, naar han kontraktstridigt er afskediget, i Stedet for at søge Erstatning efter almindelige Regler, kan indkræve et Beløb, svarende til den almindelige

Dagløn for hver af de følgende Dage, dog ikke udover en Uge, uden at der behøves noget Bevis for lidt Skade. Denne Regel kommer dog ikke til Anvendelse paa Fabrikker med over 20 Arbejdere; Arbejdsgiveren maa her gaa den Vej at stipulere en lignende Ret i Arbejdskontrakten. For at gøre denne Erstatningsret effektiv vil det være af Interesse for Arbejdsgiveren at tilbageholde en Del af Lønnen, og for at hindre Misbrug maa der ved en Lønningsbetaling ikke tilbageholdes mere end en Fjerdedel af Fortjenesten og i det hele ikke over én Uges Løn. For at tilskynde Arbejdsgiveren til at anvende disse Beløb til Arbejdernes Bedste skal Arbejdsordningen indeholde Forskrifter om deres Anvendelse.

Loven har ikke optaget Udkastets stærkt skærpede Bestemmelser for dem, der søge at paavirke Arbejderne til Arbejdsnedlæggelser. Paa dette Punkt forberedes der en særlig Lov.

Den obligatoriske Arbejdsordning er bibeholdt, men kun med Fabrikker paa over 20 Arbejdere. Paa den store Produktion komme de Grunde, der tale for en saadan, Vigtigheden af et uomtvisteligt Retsgrundlag for Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder og Betydningen af, at samtlige Arbejdere have en vis Indflydelse paa Kontraktsforholdet, som efter Sagens Natur maa være ens for alle og derfor unddraget den enkelte Arbejders Selvbestemmelse, frem med ganske anderledes Styrke end i de smaa Fabrikker med personlig Berøring mellem Fabrikherre og Arbejder og Arbejdskontraktens Afslutning ved direkte Aftale mellem Parterne. Derimod ere Bestemmelserne om Arbejdsordningens Indhold i det væsentlige forblevne uforandrede. De Straffe,

som kunne idømmes i Henhold til denne, maa i Regelen ikke overstige Arbejdsfortjenesten for en halv, for alvorligere Forseelser for en fuld Dag. Med Rette har Loven, i Modsætning til Udkastet, lagt den individuelle Løn til Grund for Straffens Udmaaling i Stedet for den almindelige Dagløn, der ofte kun udgør et forholdsvis ringe Procentbeløb af de højere lønnede Arbejderes virkelige Løn.

Et Forslag om, at Arbejdsordningen, med Samstemning fra et Arbejderudvalg, skulde kunne indeholde Bestemmelser om de voxne Arbejderes Forhold udenfor Bedriften, gav Anledning til en meget varm Strid. Fra en Side blev gjort gældende, at Arbejdskontrakten var andet og mere end et Køb og Salg; ogsaa for Virksomheden i Erhvervet var det ikke ligegyldigt, om Arbejderen ødelagde sig selv og Medarbejdere ved Svir og Udsvævelser; mod Misbrug var Arbejderudvalgets Medvirkning tilstrækkeligt Værn. Fra modsat Side blev denne Udvidelse bestridt, fordi den vilde lade Arbejdsgiverens Indflydelse over Arbejderen strække sig over sit naturlige Maal — Arbejderens private Liv hørte ham selv udelukkende til — og Døren vilde aabnes for Genindførelsen under en anden Form af Arbejderens feudale Afhængighed af Arbejdsherren. Denne Betragtning gav Loven Medhold, idet den bestemmer, at Arbejdsordningen, med Samstemning fra et staaende Arbejderudvalg, kan træffe Forskrifter om Arbejdernes Benyttelse af de med selve Fabrikken forbundne Indretninger i Arbejdernes Interesse og for mindreaarige Arbejderes Forhold udenfor Bedriften.

Medens det fra alle Sider blev anerkendt, at Arbejderne burde høres, før Arbejdsordningen udstedtes,

knyttede Hovedinteressen paa dette Punkt sig til Forhandlingerne om, gennem hvilke Organer de skulde gøre deres Anskuelser gældende, ikke saa meget paa Grund af selve Sagens direkte Betydning i Øjeblikket — der er jo kun indrømmet Arbejderne en raadgivende Medvirkning paa dette Forhold — som fordi den paavirker Arbejderorganisationens Retning, der i saa høj Grad er et Magtspørgsmaal mellem Partierne og derfor særligt egnet til at sætte Lidenskaben i Bevægelse. Fra socialistisk Side blev der anført, at Arbejderne kun kunde bevare den nødvendige Uafhængighed, naar de organiserede sig som Klasse eller Stand og, støttende sig til denne Masseorganisation, traadte i Forbindelse med Arbejdsgiverne. Fra anden Side havde man de for de enkelte Fabrikker oprettede Arbejderudvalg for Øje. Ikke alene vilde Arbejdsgiveren ved Meningsudvexling med Repræsentanter for sine Arbejdere bedst lære disses Interesser, der ingenlunde vare fælles for Standen, men havde sit Særpræg i hver enkelt Fabrik, at kende, og Arbejdsgivernes overlegne Standsfølelse vilde ved den personlige Berøring med Arbejderne forsvinde; men Hovedsagen var dog, at der skabtes en Institution, med hvilken Arbejdsgiveren kunde træde i Forhandling om Arbejdernes Interesser, og som man efterhaanden kunde give en større og større Indflydelse paa Arbejderforholdets Opbygning, paa Spørgsmaalet om Lønning og Arbejdstid, paa de med Fabrikkerne forbundne Velgørenhedsanstalter, ja selv paa Medarbejderes Antagelse og Afskedigelse, og som kunde komme til at danne Broen til en paa en rolig Forhandling mellem de to Parter baseret Genoprettelse af den sociale Fred. Fra en Side blev det foreslaaet at

gøre Oprettelsen af Arbejderudvalg obligatorisk, og naar Loven ikke vilde gaa med dertil, laa det i den Betragtning, at Arbejderudvalgets Værdi beror paa, at Arbejdsgiver og Arbejder mødes i gensidig Velvilje, og denne Forudsætning kan kun udvikles i Frihed, ikke skabes ved Tvang. Loven bestemmer derfor kun, at hvor der i en Fabrik er oprettet et særligt Arbejderudvalg, fungerer dette som Arbejdernes Repræsentant ved Arbejdsordningens Tilblivelse. Som Udvalg i Lovens Forstand gælde, 1) saadanne Bestyrelser for Fabriksygekasser eller andre til Arbejdernes Vel bestaaende Kasseindretninger, hvis Flertal er valgt af Arbejderne, 2) de »Ældste« (Arbejderrepræsentanterne) for Bjergværkernes Vedkommende og 3) Repræsentationer, der vælges af den enkelte Fabriks fuldmyndige Arbejdere ved umiddelbart og hemmeligt Valg. Disse særlige Bestemmelser vedrørende Valgmaaden kræves ikke for Arbejderudvalg, oprettede før 1. Januar 1891.

Loven medfører, i Overensstemmelse med Udkastet, en stærkt forøget Beskyttelse for Kvinder, Børn og unge Mennesker.

For Kvinder har Loven saaledes optaget Bestemmelsen om Forbud mod Natarbejde og en 11 Timers Maximalarbejdsdag, der for Dagene forud for Søn- og Festdage er nedsat til 10 Timer. For Kvinder, der forestaa et Husvæsen, bibeholdtes Retten til, dog nu kun efter derom udtalt Ønske, at faa en halv Time fri før deres Medarbejdersker.

I de saakaldte Sæsonindustrier, hvor Arbejdet ophober sig paa bestemte Tider af Aaret, er en Opretholdelse af de fastslaaede Grænser forbundet med sær-

lige Ulemper ogsaa for Arbejderne, idet Arbejdsgiverne i de travle Tider tvinges ind i at erstatte den manglende Arbejdskraft ved nye Arbejdere, der da kastes paa Gaden i de flove Perioder, og en stærkere Anspændelse af Kræfterne til en Tid er ej heller saa betænkelig. Loven har her udvidet Udkastets Bestemmelser derhen, at den højere administrative Myndighed kan give Dispensation for mere end to Uger ad Gangen og 40 Dage i et Aar, naar blot den gennemsnitlige daglige Arbejdstid i hele Aaret ikke overstiger den ved Loven fastsatte Maximumsgrænse.

Forbundsraadets i høj Grad udvidelige Ret til at meddele Undtagelser fra Bestemmelserne om Maximalarbejde og Natardejde er lagt indenfor fastere Grænser, idet den er indskrænket til følgende Tilfælde: 1) Fabrikker, som drives med stadig Ild eller som ved Bedriftens Art er henvist til et regelmæssigt Dag- og Natarbejde eller ere udelukkede fra en Inddeling i regelmæssige Arbejdshold af lige Længde eller indskrænkede til at arbejde paa bestemte Aarstider. 2) Fabrikationsgrene, i hvilke der regelmæssigt til visse Tider af Aaret indtræder en forøget Arbejdstrang; dog maa den daglige Arbejdstid ikke overstige 13, om Lørdagen 10 Timer.

For Barselkvinder er Regelen nu, at de overhovedet ikke maa beskæftiges i de første 4 Uger efter Nedkomsten og i de paafølgende 2 Uger kun mod Erklæring fra en Læge om, at deres Helbred ikke er til Hinder derfor.

Loven har i det hele optaget Udkastets Bestemmelser om Børn og unge Menneskers Beskæftigelse, kun for de første skærpet derhen, at den Ret, som Udkastet

havde lagt i Forbundsraadets Haand, til at tillade, at Børn, der havde fuldendt deres Skolegang, kunde beskæftiges som unge Mennesker, er bortfaldet. For unge Mennesker skal Arbejdstiden falde mellem Kl. 5½ Morgen og 8½ Aften, og mellem Arbejdstimerne skal der tiltaas Pauser, for Børn paa mindst en halv Time, for unge Mennesker ved Middagstid 1 Time, For- og Eftermiddag en halv Time. Forbundsraadet er berettiget til at gøre Undtagelser fra denne Inddeling af Arbejdstiden, hvor Bedriftens Natur eller Hensynet til Arbejderne gør det ønskeligt.

Arbejderbeskyttelsen for Børn, unge Mennesker og Kvinder har ved Loven fundet en omfattende Udvidelse. Inddragne er da først en Del Anlæg, som nærmest maa stilles i Klasse med Fabrikker, Hytteværker, Tømmerpladser, Værfter, saadanne Teglværker, Brud og Gruber, som ikke blot drives midlertidig eller i ringe Omfang; om dette er Tilfældet, afgør den højere Forvaltningsmyndighed. Men af størst Betydning er det, at den særlige Beskyttelse er udvidet til en Del af Haandværket og Husindustrien. Efterhaanden som de herhen hørende Bestemmelser bleve skærpede for Fabrikkernes Vedkommende, tilspidsedes Spørgsmaalet om Lovgivningens Stilling til den mindre Industri. Den Fare laa nær, at Produktionen vilde søge at unddrage sig de strenge Arbejderbeskyttelsesregler ved med Hjælp af smaa Motorer at fortsætte Virksomheden under Haandværkets eller Husindustriens Skikkelse, hvor Udbytningen af Arbejdet kunde drives fuldstændig ugenert, fordi det unddrog sig Offenlighedens Opmærksomhed. Paa den anden Side stemmede en ensartet Regulering af Arbejdstiden og Pauserne ikke med Haandværkets

Natur. Dette var ganske anderledes end Storindustrien afhængig af Kunderne, snart nødsaget til at sætte alle Sejl til, for til andre Tider at ligge stille; ogsaa be-
frygtedes det, at Loven vilde gribe forstyrrende ind i det patriarkalske Forhold, som endnu ofte bestod mellem Mestrene og deres Undergivne. Lovgivnings-
magten har paa Grund af Spørgsmaalets eminente Betydning ikke ment at burde slaa sig til Ro med denne Betragtning. De særlige Beskyttelsesregler skulle finde Anvendelse paa Værksteder, der ikke blot forbi-
gaaende tage de elementære Kræfter (Damp, Vind, Vand, Gas, Luft, Elektricitet o. s. v.) i deres Tjeneste. I disse Tilfælde er der dog givet Forbundsraadet en langt videregaaende Dispensationsmyndighed. Ved
kejserlig Forordning, med Forbundsraadets Samtykke, kan Beskyttelsen udvides til andre Værksteder, dog ikke til saadanne, hvor der udelukkende beskæftiges
Personer af Indehaverens Familie.

En indgaaende Drøftelse fandt Spørgsmaalet, hvilke Autoriteter der skulde føre den ved Loven skabte for-
øgede Beskyttelse ud i Livet; Udkastet havde her haft en Samvirken mellem Politimyndighederne og Fabrik-
inspektionen, hvis Rammer betydeligt skulde udvides, for Øje. En Række Forslag tilstræbte nu kun en videre Opbygning af denne Institution. Den maatte
udstyres med Ret til at underkaste Arbejdere og Arbejdsgivere Forhør og til at give sine Paalæg forøget Styrke ved Myndighed til at ikende Straf. Ogsaa burde
der dannes en Centralbestyrelse, som skulde sammen-
arbejde Fabrikinspektørernes Beretninger, sammenkalde disse til Konferencer, afgive Betænkning til Forslag om

Love, Forordninger og internationale Aftaler der vedrørte Arbejderbeskyttelsen. Disse Forslag lykkedes det dog ikke at sætte igennem.

Et andet Forslag gik ud paa en Omdannelse fra Grunden af Tilsynsmyndighedernes hele Organisation paa Basis af det repræsentative System. For Distrikter paa ikke over 400,000 og ikke under 200,000 Indvaanere skulde der oprettes et Arbejdsamt og et dermed sideordnet Arbejdskammer. Som øverste Instans fungerer Rigsarbejdsamtet. Af Arbejdskammerets Medlemmer, hvis Tal ikke maa være under 24 og ikke over 36, vælge Distriktets fuldmyndige Arbejdsgivere og Arbejdere hver Halvdelen ved direkte og hemmeligt Valg. Arbejdsamtet bestaar af et Arbejdsraad, som vælges af Rigsarbejdsamtet efter Forslag fra Arbejdskammeret og mindst 2 Embedsmænd, der vælges af dette. Rigsarbejdsamtets Sammensætning bestemmes ved særlig Lov. Arbejdskammeret paahviler det nu først og fremmest at føre Tilsyn med Arbejderbeskyttelseslovenes Opretholdelse, og det skal derfor udstyres med dertil fornøden Myndighed, men skal ved Siden heraf organiseres som Arbejderanvisningsbureau. Arbejdskammeret skal træde hjælpende til ved Gennemførelsen af Arbejderbeskyttelsen, anstille Undersøgelser om økonomiske Forhold og indbringe Besværinger, hvor der er Grund til Klage.

Den foreslaaede Organisation fandt ikke Billigelse hos Rigsdagens Flertal, der besluttede at bibeholde den bestaaende Ordning med dens Samvirken mellem Politimyndighederne og de af de enkelte Stater udnævnte Fabrikinspektører. Arbejdsgiverne ere forpligtede til at give de tilsynshavende Myndigheder saadanne statistiske

Meddelelser om deres Arbejderes Forhold, som Forbundsraadet fastsætter.

Loven er gaaet videre ad den Bane, Udkastet havde betraadt, at styrke Forældrenes Auloritet overfor deres mindreaarige Børn ved at forøge deres retlige Myndighed over disse. Ved Siden af, at Arbejdsmøgen, der nu er Betingelse for alle mindreaarige Arbejderes Beskæftigelse, for Arbejdere under 16 Aar altid, og ellers paa Forlangende, skal udleveres til Faderen, har Kommunen eller det videre Kommunalforbund Ret til for alle eller visse Klasser af Erhvervsdrivende at bestemme, at de mindreaarige Arbejderes Løn skal udbetales Forældre eller Formyndere og kun med disses skriftlige Samtykke eller Erklæring om, at den sidst udbetalte Løn er modtaget, til de mindreaarige selv, samt at de Erhvervsdrivende inden visse Frister skulle give Forældre eller Formyndere Meddelelse om den til de mindreaarige Arbejdere udbetalte Løn.

Loven er bestemt til at træde i Kraft den 1. April 1892.

Den nye Arbejderbeskyttelseslov stiller i Forbindelse med det Komplex af Forsikringslove, som nu er traadt i Kraft, hvad Arbejderlovgivningen angaar, Tyskland i første Række blandt Evroperas Stater.

Blandt Lovens Bestemmelser indtage utvivlsomt de, der vedrøre Arbejdstidens Regulering, en dominerende Rolle. Ved Bedømmelsen af, hvorvidt Lovgivningsmagten paa dette Omraade bør gribe ind, maa det erindres, at den vel indenfor vide Grænser er Herre over, hvad den kræver udført, derimod kun i ringe Grad over de økonomiske Kræfter, som den

sætter i Bevægelse. Ved Valget af det rette Maal bør til den ene Side tages Hensyn til den Beskyttelse, som i og for sig er ønskelig for Arbejderklassen, først og fremmest til Bevarelse af Liv og Sundhed, videre, og dette gælder særlig for Kvinder, for at muliggøre Udvølsen af Pligterne paa Familielivets Omraade, endelig for at levne Arbejderen Tid til at dyrke aandelige Interesser, til at blive andet og mere end en Arbejds-maskine. Til den anden Side bør Blikket rettes paa de Virkninger, Beskyttelsen vil have for Arbejderne selv, paa den Formindskelse i Arbejdslønnen, som ofte er forbundet med en Indskrænkning i Arbejdstiden, særlig hvor denne kun omfatter enkelte Klasser af Arbejdere. I et lille Arbejderbudget vil et Afbræk i Indtægterne ofte kunne mer end opveje det, der kan opnaas paa en anden Kant. Derfor vil det nok kunne lykkes en Arbejderorganisation i Kraft af Korporationsaanden at faa Arbejdernes Flertal til at stille vidtgaaende Fordringer paa Arbejderbeskyttelsens Omraade; men de enkelte Arbejdere ere ofte mere konservative end Loven selv. Hertil føjer sig Hensynet til Produktionsbetingelserne, derunder Arbejderlovgivningen, i de konkurrerende Lande, hvilket har ledet Tanken hen paa en international Regulering af disse Forhold. Endelig vil ogsaa Arbejderorganisationens Udvikling være at tage i Betragtning; hvor denne er stærk, vil den, der er Herre over at tage Hensyn til Produktionens stadigt vexlende Forhold, ofte langt bedre end Lovgivningsmagten kunne udføre det Arbejde, som det bliver en Pligt for denne med en svag Arbejderorganisation at tage paa sine Skuldre. For Tysklands Vedkommende vil der være at tage

Hensyn til, at Koalitionsfriheden først skriver sig fra Næringsloven af 1869 og tilmed i over et Decennium har været gennembrudt paa mangfoldige Punkter af Undtagelseslovens Bestemmelser.

Det vil nu være Lovgivningsmagtens Opgave at træffe Afgørelsen ved en Afvejning af disse mangesidede Hensyn, og det forekommer mig, at den tyske Lov har været heldig i sin Løsning. Den har i det hele og store sikret Søndagshvilen for alle Arbejdere, og lagt det i Forbundsraadets Haand at indskrænke Arbejdstiden, hvor den var overdreven lang; den har indskrænket unge Menneskers og Kvinders Arbejde til et Maal, der svarer til deres Udvikling og Styrke og bragt Børns Arbejde og Kvinders Natarbejde indenfor meget snævre Grænser. Og særlig Betydning har det, at det Offentlige paa de to sidstnævnte Punkter har kunnet gribe ind paa et Tidspunkt, hvor statistiske Undersøgelser havde godtgjort, at der var Fare paa Færde, medens Arbejdet dog endnu ikke havde naaet et saadant Omfang, at dets Indskrænkning kunde volde Industrien større Afbræk.

Loven er i det hele baaret af en ret frisindet Aand — jeg henviser saaledes til Reglerne om Arbejdsordningens Indhold og Arbejdernes Medvirkning ved dens Tilblivelse; intet er i Virkeligheden uretfærdigere end Beskyldningen for at være »en Arbejdsgiverlov«, tværtimod ere de Bestemmelser, som særlig vare foreslaaede i Arbejdsgivernes Interesse, saaledes de, der medførte Straf for Brud paa Arbejdskontrakten og skærpet Ansvar for Opfordring dertil, blevne fjernede fra Loven, fordi de mentes at indeholde en Fare for Arbejdernes frie Organisation.

Ved Bestemmelserne om Arbejderudvalgene har Loven valgt den rette Mellemvej. Den har undgaaet, ved med haard Haand at gribe ind, at forrykke det naturlige Grundlag for saadanne Institutioners Fremkomst, et ud af det praktiske Livs bitre Erfaringer voxende Ønske hos Arbejdere og Arbejdsgivere om at finde andre Veje til at afgøre Tvistighed end Kamp, medens den paa den anden Side ved at anvise Udvalgene bestemte Opgaver og ved at give Regler for de Betingelser, som de maa opfylde for at betros disse, har givet Institutionen et Stød fremad og en fast Ryggrad, som den ellers vilde have savnet. Det er formentlig en Misforstaaelse, at den ensidige faglige Arbejderorganisation bør træde i Arbejderudvalgenes Sted. De to Institutioner have væsenlig forskellige Opgaver. Set i Forholdet udadtil, overfor Arbejdsgiverne, er det Fagforbundets Hovedopgave at danne den Magtbaggrund, ud fra hvilken Arbejderne gøre deres Interesser gældende; Arbejderudvalgets Sag er det at jævne Forstaaelsen. Den ene Institution overflødiggør ikke den anden, men de supplere gensidig hinanden.

Derimod er der næppe vundet stort ved at henlægge Retten til at give almindelige Bestemmelser om Forældrenes Dispositionsret over deres mindre-aarige Børns Løn fra Arbejdsordningen til de kommunale Myndigheder. Ligeoverfor Faren for, at den ganske unge Arbejders frie Raadighed over sin forholdsvis betydelige Løn i Forbindelse med hans store personlige Uafhængighed skal føre ham ud i et tøjlesløst Liv, tidligt Ægteskab m. m., staar paa den anden Side den ikke fjerntliggende Mulig-

Schweizisk Statistik.

Statistisches Jahrbuch der Schweiz. Herausgegeben vom
Statistischen Bureau des eidg. Departements des Innern. Erster
Jahrgang 1891. Bern 1891. (265 S.)

Areal og Folkemængde — Produktivt og uproduktivt Areal
— Befolkningstilvæxt — Udlændinge — Trosbekendelser — Moder-
sprog — Største Byer — Fødsel- og Dødelighedstal — Studenter
— Rekrutprøver — Klostre.

I 1891 har det schweiziske statistiske Bureau i Bern for første Gang offentliggjort et Sammendrag af Schweizets officielle Statistik. Idet vi anbefale Værket til Statistikernes Opmærksomhed, uddrage vi i det Følgende nogle faa Notitser.

Areal og Folkemængde.

Kanton	Qkm.	Folkemængde 1. Dec. 1888	Indb. pr. Qkm.
Zürich	1725	339000	197
Bern	6884	539000	78
Luzern	1501	136000	90
Uri.....	1076	17000	16
Schwyz.....	909	50000	56
Obwalden	475	15000	32
Nidwalden	291	13000	43
Glarus	691	34000	50
Zug	239	23000	97
Freiburg	1669	120000	72
Solothurn.....	784	86000	109

Kanton	Qkm.	Folkemængde	
		1. Dec. 1888	Indb. pr. Qkm
Basel-Stadt.....	36	74000	2074
Basel-Land.....	422	62000	147
Schaffhausen...	294	38000	129
Appenzell A. Rh.	261	54000	208
Appenzell I. Rh.	159	13000	81
St. Gallen.....	2019	229000	114
Graubünden....	7185	96000	13
Aargau.....	1404	194000	138
Thurgau.....	988	105000	106
Tessin.....	2818	127000	45
Waadt.....	3223	251000	78
Wallis.....	5252	102000	19
Neuchâtel.....	808	109000	135
Genf.....	279	107000	382
Schweiz: 41390		2983000	71

Befolkningstætheden er altsaa ret betydelig i de nordlige, tildels ogsaa i de vestlige Kantoner; — derimod er den kun ringe i de østlige og sydlige Kantoner. For Sammenligningens Skyld erindres om, at medens der i Schweiz paa hver Kvadrat-Kilometer gennemsnitligt lever 71 Mennesker, er Forholdstallet i Danmark c. 56. Paa de danske Øer lever der omtrent 70 Mennesker, i Jylland endog kun 37 Mennesker gennemsnitligt paa 1 Kvadrat-Kilometer.

Produktivt og uproduktivt Areal.

Af Schweiz's c. 41,000 Kv.-Kilometer beregnedes c. 72 pCt. at være »produktivt Areal« (3: Ager, Have, Eng, Skov og Vinland), c. 28 pCt. »uproduktivt Areal« (Gletschere Klippegrunde, Floder og Søer, Byplan, Jernbaner og Veje).

Af det »produktive Areal« var

22,000 Kv.-Kilometer	Ager, Eng, Have
7,700	— Skov,
305	— Vinland.

Næsten alle Kantonerne have lidt Vinland, men de fleste rigtignok et kun meget lille. Mest findes der i Tessin og Waadt.

Skovarealet er saaledes tre à fire Gange større i Schweiz end i Danmark, uagtet hint Lands hele Areal ikke er betydeligt større end vort Fædrelands.

Af det uproduktive Areal er den største Del Klipper. Deraf falder atter Broderparten paa Kantonerne Graubünden, Wallis, Bern, Tessin og Uri.

Gletscher-Arealet er beregnet til 1839 Kv.-Kilometer, hvoraf paa Wallis over Halvdelen, nemlig 972, paa Graubünden 359, paa Bern 289 og paa Uri 115. Den ubetydelige Rest er fordelt imellem ni Kantoner.

Medens, som anført, det »uproduktive Areal« er beregnet til at udgøre c. 28 pCt. af Schweiz under Et, er der selvfølgelig stor Forskel mellem de enkelte Kantoner. I Zürich udgør det kun 6, i Schaffhausen og Aargau kun $4\frac{1}{2}$, i Basel-Land endog knap 4 pCt af de respektive Kantoners Total-Areal. Omvendt udgør det i Graubünden over 46, i Wallis 54 og i Uri endog over 55 pCt. af Total-Arealet. Det lille tyndtbefolkede Uri har sit Areal saaledes fordelt:

Skov	65	Kv.-Kilometer
Ager og Eng	413	—
Gletschere	115	—
Søer	20	—
Byplan	0,8	—
Veje	1,7	—
Floder og Bække	3,4	—
Klippegrund	457	—

(Tilsammen 1076 Kv.-Kilom., hvoraf 478 produktive og 598 uproduktive).

Den aarlige Befolkningstilvæxt

udgjorde

1850-60 gennemsnitlig.....	0.44 pCt.
1860-70 —	0.88 —
1870-80 —	0.44 —
1880-88 —	0.88 —

Udlændingeprocenten

er i stadig Stigning, idet den udgjorde

i 1850.....	3.0 pCt.
- 1860.....	4.0 —
- 1870.....	5.7 —
- 1880.....	7.4 —
- 1888.....	8.1 —

Men i Kanton Genf er omtrent 40 pCt. af Befolkningen Udlændinge, og i adskillige andre af Kantonerne ved Grænsen er Udlændingeprocenten ligeledes betydeligt over det gennemsnitlige, medens omvendt f. Ex. Skovkantonerne og andre Kantoner i Landets Midte kun rumme forholdsvis faa Udlændinge.

I Forbindelse hermed kan anføres følgende Tal, der illustrere, hvorledes Edsforbundets Indbyggere mere og mere flytte om mellem de enkelte Kantoner: Procenttallet af Schweizerborgere, der levede i andre Kantoner end Hjemkantonet, var ved Tællingerne

i 1850.....	6.8 pCt.
- 1860.....	9.0 —
- 1870.....	11.0 —
- 1880.....	13.2 —
- 1888.....	15.2 —

Trosbekendelser.

Af Befolkningen var

58.8 pCt.	Protestanter,
40.8 —	Katholiker,
0.3 —	Jøder,
0.3 —	spredte.

I Genf er Tallet af Protestanter næsten — Tallet af Katholiker.

Udpræget katholske Kantoner ere Tessin, Wallis, Skovkantonerne, Appenzell I. Rh., Zug, Freiburg; i noget mindre Grad Solothurn, St. Gallen.

Overvejende protestantiske ere Appenzell A. Rh., Waadt, Zürich, Schaffhausen, Neuchâtel, Bern, Glarus, Basel, Thurgau og Graubünden.

Jøderne (ialt noget over 8000) findes især i Zürich, Bern, Basel og Aargau. I nogle Kantoner findes der enten ikke en eneste Jøde (saaledes i Urkantonerne) eller dog et særdeles ringe Tal af Jøder. Der er saaledes tolv Kantoner, hvor Tallet af Jøder ikke naar 50, ja for Størstedelen endog er langt fra at naa saa højt.

Modersproget

er for

71. ₃	pCt. af Befolkningen	Tysk,
21. ₈	—	Fransk,
5. ₃	—	Italiensk,
1. ₃	—	Romansk,
0. ₃	—	andre Sprog.

Den »romanske« Befolkning, der er i Aftagen, findes næsten helt i Graubünden: af noget over 38,000 »romansk«-talende fandtes c. 37,000 i Graubünden; Resten, noget over 1000, spredt over alle de andre Kantoner. — Af den italiensktalende Befolkning, c. 160,000, fandtes 125,000 i Tessin, 14,000 i Graubünden, 4000 i Waadt osv. — Af den fransktalende Befolkning, c. 640,000, fandtes c. 85 pCt. i de væsenligt franske Kantoner Vaud (220,000), Genf (90,000), Neuchâtel (84,000), Valais (69,000) og Fribourg (82,000); endvidere i Bern c. 86,000. I de nysnævnte fem væsenligt franske Kantoner findes der ogsaa endel Tyskere: i Genf saaledes 13,000, og i hver af de fire andre mellem 20- og 40,000. Derimod have de

resterende, væsenligt tyske Kantoner kun en ringe fransktalende Befolkning.

Største Byer.

Ifølge Tællingen den 1. Decbr. 1888 levede der

i Byen Basel	c. 70,000 Indv.
- - - Genf.....	- 52,000 —
- - - Bern.....	- 46,000 —
- - - Lausanne.....	- 33,000 —
- - - Zürich.....	- 28,000 —
- - - St. Gallen....	- 27,000 —
- - - la Chauxdefonds	- 26,000 —
- - - Luzern.....	- 20,000 —

Dog maa herved bemærkes, at Forstæderne ikke ere medregnede, saa at f. Ex. sammen med Byen Genfs Befolkning er ikke talt Carouges (c. 6000), Eaux-Vives's (c. 8000), Plainpalais's (c. 12,000) osv.

Blandt Byer med over 3000 Indv. er Davos (henved 4000 Indv.) den højest liggende, nemlig 1559 Meter over Havfladen.

Fødselstallet,

procentvis udtrykt, har været i stadig Nedgang, som disse Tal udvise:

Fødsler pr. 100 Indb.

1876—80 gennemsn.	3.38
1881—85 —	2.96
1886	2.89
1887	2.89
1888	2.87
1889	2.87

Lavest er det i Genf, kun lidet over 2 pCt. (i 1887—88—89 2.10), højest i Appenzell, adskilligt over 3 pCt.

Dødelighedstallet,

ligeledes procentvis udtrykt, har i samme Tidsrum bevæget sig saaledes:

Dødsfald pr. 100 Indb.

1876—80 gennemsn.....	2.31 pCt.
1881—85 —	2.11 —
1886	2.06 —
1887	2.01 —
1888	1.98 —
1889	2.03 —

Nedgangen i Dødelighedstallet skyldes især en aftagende Børnedødelighed.

Tallet af immatrikulerede Studenter

ved de schweiziske Universiteter og Akademier har i den sidste halve Sneds Aar været c. 2000, i 1890—91 2315, hvoraf i

Basel.....	388
Zürich.....	538
Bern.....	546
Genf.....	468
Lausanne.....	186
Freiburg.....	138
Neuchâtel.....	56

Næsten en Tredjedel af de immatrikulerede Studenter ere Udlændinge, i 1890—91 726, hvoraf 282 i Genf, 171 i Zürich, 124 i Bern, 69 i Basel, 44 i Lausanne, 34 i Freiburg og 2 i Neuchâtel.

Omtrent en Tiendedel af de immatrikulerede Studenter ere Kvinder, i 1890—91 229, deraf i Bern 79, i Genf 76, i Zürich 69, i Lausanne 4 og i Basel 1. Forholdsvis flest kvindelige Studenter findes der altsaa i Genf, hvor endog en Sjettedel af samtlige immatrikulerede Studenter var Kvinder. Tallet af kvindelige Studenter udgjorde

Semestre	
i 1887.....	121
- 1887—88.....	162
- 1888.....	153
- 1888—89.....	162
- 1889.....	159
- 1889—90.....	190
- 1890.....	184
- 1890—91.....	229

Af samtlige 2315 immatrikulerede Studenter i 1890—1891 var

265 protestantiske Theologer,	
72 katholske	—
423 Jurister,	
943 Medicinere,	
612 Filosofer.	

Udlændinge fandtes i alle Fakulteter, Kvinder derimod væsenligt kun i det medicinske og det filosofiske, i hint i 1890—91 156 (en Sjettedel af samtlige immatrikulerede Medicinere), i dette 67 (en Niendedel af de immatrikulerede Filosofer).

Elevantallet ved Forbundets polytekniske Skole er sædvanlig 5 à 600, i 1890—91 622. Tallet af Udlændinge udgør her meget jævnlgt over Halvdelen af det samlede Tal: i 1890—91 kun 279 Schweizere ligeoverfor 343 Udlændinge ved den polytekniske Skole.

Pædagogiske Rekrutprøver.

Hvert Aar afholdes der i Schweiz, i Henhold til den den 19. Febr. 1875 i Kraft traadte Militærorganisation, saakaldte pædagogiske Rekrutprøver, der ere det eneste Middel til at konstatere, om Kantonerne efterkomme den dem ved Forbundsforfatningen paalagte Forpligtelse til at sørge for en fyldestgørende Primærundervisning. Ved Prøverne prøves i Læsning, Stil, Regning, Fædrelandskundskab. Rekruternes Præstationer betegnes ved »Noter«

i hvert af Fagene, 1, 2, 3, 4, 5, saaledes at 1 i Læsning betyder: »flydende Læsning med forstandig Betoning og formelt og reelt rigtig Genfortælling«; i Stil: »et med Hensyn til Indhold og Form (Orthografi, Interpunktion, Kalligrafi) korrekt mindre skriftligt Arbejde«; i Regning: »Færdighed i de fire Species med hele og brudne Tal (Decimalbrøker inclusive), Kendskab til det metriske System«; i Fædrelandskundskab: »Forstaaelse af Schweiz's Kort, tilfredsstillende Fremstilling af Hovedmomenterne i Fædrelandshistorien og i Forbundsforfatningen«. De øvrige Noter betegne lavere Grader, saaledes at 5 betegner den fuldstændige Uvidenhed.

Resultaterne i 1880, 1885, 1888 og 1889, procentvis udtrykte, var nu saaledes: af 100 prøvede Rekruter fik

i Læsning:				
	1880	1885	1888	1889
Note 1	31. ₉	32. ₁	34. ₉	37. ₈
— 2	32. ₇	34. ₅	36. ₂	37. ₁
— 3	23. ₄	23. ₁	21. ₃	19. ₃
— 4	9. ₅	8. ₅	6. ₄	5. ₀
— 5	2. ₅	1. ₃	1. ₂	1. ₀

I Stil:				
	1880	1885	1888	1889
Note 1	21. ₄	20. ₀	21. ₅	21. ₇
— 2	22. ₁	28. ₅	29. ₀	30. ₁
— 3	31. ₄	33. ₃	33. ₅	35. ₆
— 4	17. ₉	13. ₅	12. ₄	10. ₈
— 5	7. ₂	4. ₄	3. ₂	2. ₃

I Regning:				
	1880	1885	1888	1889
Note 1	26. ₀	24. ₄	24. ₂	22. ₅
— 2	26. ₄	29. ₅	29. ₇	30. ₆
— 3	28. ₃	27. ₇	31. ₇	32. ₁
— 4	16. ₃	16. ₃	13. ₅	14. ₀
— 5	3. ₀	2. ₂	0. ₉	0. ₈

I Fædrelandskundskab:

	1880	1885	1888	1889
Note 1	17. ₀	12. ₀	15. ₃	16. ₄
— 2	17. ₂	21. ₀	24. ₂	26. ₀
— 3	27. ₂	31. ₉	34. ₃	34. ₃
— 4	26. ₆	25. ₄	20. ₆	19. ₈
— 5	12. ₀	9. ₁	4. ₇	3. ₀

At der mellem de enkelte Kantoner bestaar betydelige og interessante Forskelligheder med Hensyn til Rekruternes Dannelsesstandpunkt, udvise følgende Tal, der gælde Aaret 1889:

Af 100 Rekruter bestod Af 100 Rekruter bestod
 »meget godt« (o: fik Noten 1 . . . »meget slet« (o: fik Note 4
 i mere end 2 Fag) eller 5 i mere end et Fag)

Zürich	29	8
Bern	13	19
Luzern	13	25
Uri	7	29
Schwyz	11	26
Obwalden	17	12
Nidwalden	15	18
Glarus	23	10
Zug	18	19
Freiburg	12	18
Solothurn	20	10
Basel-By	44	5
Basel-Land	21	12
Schaffhausen	28	3
Appenzell A. Rh. .	14	12
Appenzell I. Rh. .	5	31
St. Gallen	19	11
Graubünden	16	20
Aargau	15	12
Thurgau	26	4
Tessin	13	28
Waadt	17	12
Wallis	8	27
Neuchâtel	28	10
Genf	34	7

For Schweiz under Et var Forholdet det, at 18 pCt. af Rekruterne i det Hele bestod Prøven »meget godt«, 15 pCt. »meget slet«. Det absolute Tal af prøvede Rekruter var i 1889 23,752.

Klostre.

Af Klostre fandtes der i 1888 i Schweiz ialt 85, fordelte over femten Kantoner. Ingen Klostre fandtes i Zürich, Bern, Basel, Schaffhausen, Appenzell A. Rh., Thurgau, Waadt, Neuchâtel og Genf. Flest fandtes der i Freiburg (16 med 630 Beboere), St. Gallen (14 med 485), Schwyz (7 med 603), Luzern, Solothurn, Graubünden, Wallis (6 i hvert Kanton), Appenzell I. Rh. og Tessin (5 i hvert) osv. I Klostrene levede der ialt 903 Munke og 2214 Nonner (tilsammen 3117 Personer).

— — Aarbogen indeholder yderligere Afsnit om Landbrug, Skovbrug, Fiskeri, Bjergværk, Industri, Handel og Omsætningsforhold, Sundhedsvæsen, Fattigvæsen, Ulykkestilfælde, Undervisnings-, Finans-, Fængsels- og Militærvæsen m. m., der levere et meget værdifuldt Stof.

A. P-St.

Ny Literatur.

Handelsberetning for Aaret 1890. Udgiven af Grosserer-Societetets Komité.

Den af Grosserersocietetets Komité udgivne aarlige Handelsberetning tiltager for hvert Aar i Omfang og Interesse, og man maa vide Komitéens Formand og Sekretær Tak for den Energi og Dygtighed, der bringer Beretningen til at staa paa Højde med de bedste udenlandske Handelskammerberetninger. Beretningen for 1890 indeholder foruden de sædvanlige Komitémeddelelser (Responsa, Voldgiftskendelser, Slutseddelbestemmelser etc.) en almindelig Oversigt over Danmarks Ind- og Udførsel — sammendragne efter Statistisk Bureaus Kvartalsoversigter for de tre første Kvartaler og en Bearbejdelse af Materialet for det sidste Kvartal — en kort Oversigt over Pengemarkedet og endelig detaljerede Beretninger om Handelen i de enkelte Vareartikler paa Grundlag dels af Konsulatsberetninger og dels af Indberetninger fra de paa de forskellige Omraader sagkyndige Fagmænd. Atter iaar er dette Afsnit — det betydningsfuldeste i Beretningen — forøget ved Optagelse af Artikler, der ikke have været behandlede de foregaaende Aar. For Købmænd og Producenter ville vistnok især Uddragene af Konsulatsberetningerne have Betydning ved de deri indeholdte Vink om de Fordringer, som Udlandets Markeder stille (f. Ex. Bemærkningerne om de engelske Fordringer til Smørs, Ægs og Frugts Kvalitet, Indpakning o. s. v.). Komitéen mener,

vistnok med Rette, at Nyttens af disse Beretninger vil blive endnu større, naar den, hvad den haaber, for Skibsfartens Vedkommende faar fastsat et almindeligt Skema, hvorefter Meddelelserne herom skulle afgives fra alle Konsulater, hvorved der vil kunne tilvejebringes en nøjagtig og fuldstændig Statistik over den danske Skibsfart paa udenlandske Pladser. — Den, der uden at være Købmand søger Belæring om Handelens Gang, vil i den anden Gruppe af Beretninger om de enkelte Varer finde en sand Rigdom paa fortræffelige Oplysninger, som han forgæves vil søge i egentlige national-økonomiske Værker eller i Tabelværker.

Søger man i Beretningen at faa et Indtryk af, hvorledes Aaret i det hele har stillet sig for Danmarks Produktions og Omsætnings Vedkommende, bliver dette Indtryk i de store Hovedtræk ret gunstigt navnlig for Landbrugets Vedkommende. Naturligvis er der adskillige enkelte Forretningsgrene, om hvilket det ikke gælder, og navnlig har ét stort nationalt Erhverv arbejdet under ugunstige Forhold, nemlig Skibsfarten; men i denne Henseende har Danmark delt Skæbne med den øvrige Verden. — Medens i tidligere Aars Beretninger mere almene Spørgsmaal, f. Ex. Spørgsmaalet om Beskyttelse og Frihandel ere komne frem og af de forskellige Medarbejdere behandlede fra forskellige Synspunkter, har Forholdene i 1890 ikke givet Anledning til saadan Diskussion. Kun det stadig brændende Spørgsmaal om den københavnske Smørnotering har i Beretningen faaet en udførlig Behandling.

E. M.

The Economic Journal. The Journal of the British Economic Association. Edited by F. Y. Edgeworth. London. Macmillan and Co.

Af det ny engelske Tidsskrift, hvis Udgivelse vi tidligere bebudede, indeværende Aargang S. 119, foreligge nu Marts- og Juni-Hefterne, to Hefter paa tilsammen 448 Sider, stort Format. Den britiske økonomiske Association staar

aaben for alle Skoler og Partier; ingen Person udelukkes paa Grund af sine Anskuelser. »The Economic Journal«, der udgives under Associationens Auspicier, skal ledes i den samme tolerante Aand. Den vil staa aabent for Forfattere af forskellige Skoler. De mest modsatte Doktriner kunne mødes her paa fri Mark. Saaledes vil »Socialismens Vanskeligheder« blive belyste i det første Hefte, »Individualismens Vanskeligheder« i det andet. Ikke blot lader Tidsskriftet de forskellige Anskuelser komme til Orde; det bestræber sig ogsaa paa anden Maade for Alsidighed. De to første Hefter indeholde rent theoretiske Artikler (om Værdilæren, Jordrentetheorien osv.) og praktiske Artikler (om Indretningen af Folketællingen i Amerika, om MacKinley Toldloven, om engelske Jernbaneproblemer osv.), Artikler om Nutidsspørgsmaal (om den moderne Boycotting, om Otte-Timers-Bevægelsen, om Sælvspørgsmaalet osv.) og Artikler af historisk Interesse (om R. Cantillon, om Nationaløkonomien i England i det 18. Aarhundrede osv.), længere instruktive Artikler og korte »notes and memoranda«, længere og ganske korte Boganmeldelser, Artikler af engelske og af ikke-engelske Forfattere osv.

A. P.-St.

Hr. Distriktslæge G. Schleisner, Samsø, tilskriver os under 4. Juli 1891 Følgende:

Hr. Prof. Westergaard har i »Natøk. Tidsskrift« 1891, 2det Hefte, vist mig den Ære at anmelde min lille Bog om Samsø, hvorved jeg føler mig meget smigret. Naar Hr. Professoren frakender mig Evne til at »tumble med et stat. Materiale«, maa jeg selvfølgelig ligeoverfor hans store Avtoritet akkviescere ved hans Dom, selv om jeg finder den lidt haard in terminis, og trøster mig med, at Bogen kan have nogen Betydning som blot og bart Materiale, hvis omhyggelige Samling skyldes mit Arbejde. Naar det derimod i Anmeldelsen skrives, at Læseren intet virkeligt Overblik faar over Dødsarsagerne, da forekommer det mig dog, at

Sammenstillingen mellem Medicinalberetningerne og Dødstabellen giver al den Oplysning, som overhoved er mulig, om de epidemiske Sygdommes Betydning som Dødsaaarsag i tidligere Tider, medens Bearbejdelsen af Dødsattesterne for 1876—79, 80—84 og 85—89 giver det Resultat, at de kroniske Sygdomme i dette Tidsrum medførte 56, 61 og 63 pCt. af samtlige Dødsfald, deraf de særlig konstitutionelle Sygdomme 22.₂, 25.₇ og 26.₉ pCt. Før 1876 findes ingen Diagnose paa Dødsattesterne, saa at man er afskaaren fra at give nogen samlet Oversigt over Dødsaaarsagerne; for Dødsfaldene efter 1876 har jeg givet en fuldstændig Mortalitetstabel for de enkelte Aar med 52 Rubriker for Dødsaaarsagerne. Hr. Professorens Anke, at jeg »flere Gange uden Kritik anvender altfor smaa Tal, som intet bevise«, støttes ved, at jeg har opført Tallene paa Blinde (4) og Døve (2); jeg har jo imidlertid ikke villet bygge nogetsomhelst Resultat paa de noterede 2 smaa Tal, men kun fundet det passende i Bogens første, om jeg saa maa kalde den almindelige Del, at opføre Tallene paa Blinde og Døve ved Siden af Redegørelsen for Antallet af Idioter, Sindssyge og Døvstumme, idet jeg har ment, at en samlet Redegørelse for de abnorme Individuers Mængde ikke vel kunde savnes i en medicinsk-topografisk Afhandling som den foreliggende.

Jeg beder Dem velvilligst give Plads for ovenstaaende Bemærkninger i deres ærede Tidsskrift.

Nogle Bemærkninger om Økonomiens Methode.

Af

Emil Meyer.

En Diskussion om methodologiske Principer har af gode Grunde ikke let ved at vinde Publikums Øre. De fleste Læsere ville med Rette mene, at det er de videnskabelige Resultater, det kommer an paa, at naar hver enkelt Forsker vælger den Undersøgelsesmaade, der passer bedst for hans Begavelse og øvrige Forhold, saa vil herved i Længden naas de bedste Resultater. Alligevel ere saadanne Diskussioner ikke altid helt ørkesløse. Der kan jo være Tendenser oppe i Tiderne, der lede Forskningen ind paa falske Baner, og det kan til Tider være nyttigt at advare mod den Fare, der herved afstedkommes. En saadan Fare har nu Hr. Kontorchef Schovelin fundet gemt i de første syv Sider af Professor Westergaards: »Indledning til Studiet af Nationaløkonomien« og i et lignende Antal Linier i min Anmeldelse af denne Bog i nærværende Tidsskrift. Han nedlægger i denne Anledning i en Artikel betitlet »Nationaløkonomiens Vilkaar i Danmark« en Forvaring, og denne giver mig atter Anledning til et Par Modbemærkninger. Idet jeg i disse vil søge at imødegaa det reelle Indhold af hans

Indvendinger, kan jeg ikke undlade til Slutning at ofre et Par Ord paa den Form og Tone, hvori de ere fremsatte.

I.

I enhver Strid kan det være nyttigt først at klare til Side saadanne Misforstaaelser, der ere egnede til at lade Modsætningerne synes større eller andre end de i Virkeligheden ere. — Efter min Mening misforstaar Schovelin Hensigten med Westergaards Bog og bedømmer derfor saavel Bogen som Anmeldelsen ud fra urigtige Synspunkter, og han læser og kommenterer mine Ord paa en saadan Maade, at hans Læsere vanskeligt kunne undgaa at faa en urigtig Opfattelse af hvad jeg har ment.

Misforstaaelsen af Bogens Hensigt lægger sig for Dagen i Artiklens Begyndelse. Der udvikles, hvorledes det almindelige dannede Publikum mangler nationaløkonomiske Kundskaber og Betingelserne for økonomisk Tænkning, hvorledes Pressen forsømmer sin Pligt i Retning af at udbrede slig nyttig Kundskab, og hvorledes det er de fagmæssige Nationaløkonomers Opgave »at lægge Videnskabens Begyndelsesgrunde tilrette, at udbrede økonomisk Kundskab og Forstaaelse af Økonomiens Methode, — i det hele at give den dannede Almenhed Smag for den nationaløkonomiske Forskning.« Som et Bidrag til Løsningen af denne Opgave hilses Westergaards Bog velkommen, men efter Læsningen af den er S. i høj Grad skuffet. Denne Skuffelse kommer imidlertid for en stor Del af, at Bogen slet ikke tilsigter at løse den af S. stillede Opgave. Den henvender sig aldeles ikke til den dannede Almenhed men til de

nationaløkonomiske Studerende, ikke til dem, der ville tilegne sig nogen nationaløkonomisk Kundskab ved Siden af de mange andre Kundskaber, som det for den dannede er nødvendigt eller ialtfald nyttigt at besidde, men til dem, der vælge Økonomien som Specialstudium, og vistnok ganske særligt til dem, der gøre dette ved Universitetet under videnskabeligt uddannede Læreres Vejledning. Paa Nødvendigheden af saadan Vejledning har jeg i min Anmeldelse gjort opmærksom. Baade i Henseende til Form og Indhold maa det forskellige Formaal gøre sig gældende. Bøger, der tilsigte at belære den dannede Almenhed, maa forbigaa meget af det, som den Studerende beskæftiger sig med, og de maa skrives saaledes, at de selv af dem, der mangle specielle Forudsætninger, kunne benyttes uden Lærers Vejledning. Westergaards Bog tilsigter derimod noget andet, nemlig i yderst kortfattet Form først at give dem, der ville drive Økonomi som Specialstudium, et Begreb om de forskellige Methoders indbyrdes Værdi og dernæst at analysere nogle af Økonomiens vigtigste Grundbegreber og at udvikle og fremstille nogle vigtige elementære økonomiske Love. Alle tre Dele — Methodologien, Grundbegreberne og de elementære Love faar Nationaløkonomen Brug for paa ethvert Stadium af sit senere Studium.

Det er dette, jeg i min Anmeldelse har givet det Udtryk, at medens det ikke er Bogens Hensigt at levere noget nyt Bidrag til Løsningen af noget økonomisk Problem, saa er Hensigten derimod »at give den begyndende nationaløkonomiske Studerende et Grundlag, der skal fastholdes under hans senere Studium«. Jeg udtalte mig kun om Hensigten, ikke om hvorvidt denne

var naaet — hvad jeg ganske vist i det hele og store tror, at den er — fordi jeg gerne vilde overlade Dommen om, hvorvidt mere burde være medtaget, nogle Enkeltheder anderledes behandlede o. s. v. til mere kyndige. Mit Udtryk om Grundlaget finder imidlertid Schovelin saa lidet rammende »at det alene — som hele Anmeldelsen — har givet mig (ham) Lyst til at nedlægge en Forvaring«, men denne Dom begrundes saa atter i Konsekvens af det foregaaende ud fra den Forudsætning, der hverken er Westergaards eller min. Det maa ved Bedømmelsen af Bogen stadig fastholdes, at den hverken er en Skolebog eller en Bog til Læsning for alle, og heller ikke en færdig systematisk Læsebog, men kun hvad den kalder sig — en Indledning til Studiet.

Hvad Læsningen og Kommenteringen af mine Ord angaar, maa jeg anføre et Par Exempler. Jeg bruger etsteds om Westergaards methodologiske Standpunkt, om hans Fremhæven af, at saavel Indsamlingen af historisk-statistisk Erfaring som abstraherende deduktivt Ræsonnement ere nødvendige, følgende Ord: »Forfatterens Partistandpunkt — hvis man tør bruge dette Udtryk — er ubetinget det, som har Fremtiden for sig.« Denne Sætning citerer Schovelin med Udeladelse af de efter min Mening ingenlunde betydningsløse Ord: »hvis man tør bruge dette Udtryk«, og dertil føjer han ordret følgende: »Man kunde i Sandhed fristes til at spørge, om mindre ikke kunde gøre det. End ikke om nogensomhelst Betingelse vil han høre Tale. Efter at alle filosofiske Forsøg paa at begribe det Ubetingede hidtil ere strandede, er det endeligt fundet, — det er den Mengerske Undersøgelsesmethodes Fremtid, et »Partistandpunkts« Fremtid.« — Hertil føjes saa et Ordsprog,

der skal karakterisere mit Syn paa Sagen, nemlig: »De saa og de saa, og saa var det ikke andet end en lille Stump af et Straa«.

Men det forekommer mig, at følgende burde være taget i Betragtning: Jeg har i denne Sammenhæng ikke talt om den Mengerske Undersøgelsesmethode, men om Westergaards Mellemstilling overfor extreme methodologiske Retninger. Idet jeg har betegnet denne Stilling som et Partistandpunkt, har jeg tilføjet en Indskrænkning, der viser, at Udtrykket ikke maa forstaaes bogstaveligt. Og naar jeg skrev, at det var det Standpunkt, der ubetinget havde Fremtiden for sig, gik jeg ud fra, at ingen tænksom Læser i denne Sætning vilde finde andet eller mere end Udtalelsen af, at jeg ansaa det for ganske utvivlsomt, at Standpunktet vilde arbejde sig frem til almindelig Anerkendelse.

Det, som egentlig har fremkaldt Angrebet mod min Tro paa Standpunktets Fremtid er imidlertid min paafølgende nærmere Udklaring af dettes Indhold. S. finder i den et Forsøg paa at drage W. over fra hans Mellemstandpunkt til de »østerrigske Nationalekonomers« — hvis Synspunkter overfor det her berørte Spørgsmaal i Parenthes bemærket ere indbyrdes afvigende. Hvad jeg om Standpunktet har skrevet, er følgende: »Det er det Standpunkt, som, med al Anerkendelse af den historisk-statistiske Forsknings Betydning og Uundværlighed, hævder Nødvendigheden af den deduktive Vej til at finde Aarsagssammenhængen mellem Fænomerne, og som i Henseende til denne Undersøgelsesmethode fordrer for Deduktionens Vedkommende Stringens og sejt Fastholden af det givne Udgangspunkt, og for Forudsættningernes Vedkommende en Indtrængen i Forholdene

der ikke bliver staaende ved Fænomenernes Overflade.« Det er Ordene: »Nødvendigheden af den deduktive Vej til at finde Aarsagssammenhængen«, der har vakt Modsigelsen. I disse Ord have vi naaet Kulminationen, mener S. Hvad indvender han nu imod dem? Han erklærer, at for ham hører al Forstaaelse op, naar man vil finde Aarsager ad deduktiv Vej, og navnlig, naar man paastaar, at denne Vej er den eneste — med mindre Deduktionen er et Led i en induktiv Undersøgelse, hvad jeg efter hans Mening ikke kan have ment.

Jeg har nu hverken sagt det ene eller det andet af hvad der tillægges mig. Jeg har ikke talt om at finde Aarsager, men om at finde Aarsagssammenhængen mellem de økonomiske Fænomener d. v. s. at udklare det kaotiske Væv af mangfoldige samtidige Aarsager og Virkninger, saaledes at man lærer at kende den nødvendige Aarsag til de Fænomener — eller, hvad der er det samme, den nødvendige Virkning af de Aarsager — som man vil gøre til Genstand for Undersøgelse. Jeg har med andre Ord talt om hvad man ellers kalder at finde økonomiske Love. En videnskabelig Lov er jo kun Udtrykket for en nødvendig Aarsagssammenhæng. Det er til dette Arbejde, at jeg anser Deduktion for at være nødvendig, og jeg stiller ikke denne i Modsætning til »induktive Undersøgelser« i vidtstrakt Betydning, men til historisk-statistiske Undersøgelser, Indsamling af historiske og statistiske Kendsgerninger. For saa vidt der i min Udtalelse er en polemisk Braad, da er den rettet mod enkelte, særlig tyske, Lærde »Mikrologer« og »Kleinmeister« som Wagner kalder dem, der ikke alene tro, at de selv have gjort nok for deres Tid, og altsaa ifølge Digterens Ord for alle Tider, naar de fra Ar-

kiverne have opgravet nogle ubetydelige Fakta angaaende svundne Aarhundreders Erhvervsliv paa en lille Plet af Tyskland, men som ogsaa trække haanligt paa Skuldrene ad ethvert Forsøg paa at arbejde paa en fra deres forskellig videnskabelig Basis. Til denne Klasse henregnes selvfølgelig hverken Schmoller eller andre af den historisk-statistiske Retnings store Banebrydere. — At Forudsætningerne for Deduktionen i sidste Instans skyldes Iagttagelse af Kendsgerninger, ja at den paa ethvert Trin maa optage Forudsætninger, der enten hentes direkte fra Erfaringen eller ialtfald indirekte udspringe fra denne, er noget saa selvfølgeligt, at jeg aldrig kunde falde paa at nægte det. Kun maa jeg hævde, at Erfaringerne langtfra alene hentes fra Historie og Statistik, men at ogsaa f. Ex. Erfaringspsykologien og Naturvidenskaberne og navnlig det rent praktiske Kendskab til Landbrug, Industri og Handel kunne levere Nationaløkonomen et rigt Materiale.

Det ses vanskeligt, hvad det egentlig er, der ved denne Lejlighed har kulmineret. Jeg har ikke tænkt paa at trække Westergaard bort fra hans Standpunkt, og hvor jeg andetsteds sammenstiller ham med de østerigske Nationaløkonomer (og med Jevons) gælder Sammenstillingen ikke hans Vurdering af Empiri og Deduktion, men Lighed i Fremgangsmaaden indenfor Deduktionens Omraade. Angaaende det methodologiske Spørgsmaal tror jeg ikke, at Tanken i den ovenfor citerede Sætning afviger synderligt fra hans, naar han som den ene af de to Opgaver, han tildeler Nationaløkonomien, nævner den: ved Deduktion at udklare Forholdene paa Grundlag af de givne Forudsætninger.

II.

Det maa fastholdes, at det kun er den ene af Nationaløkonomiens Opgaver, til hvilke Deduktionen betegnes som nødvendig, og at det Standpunkt, som hvis Talsmand jeg er optraadt, betegner den anden Side af Sagen, den historisk-statistiske Virkeligheds-Skildring som ligesaa nødvendig (uundværlig). Da det imidlertid kun er Paastanden om Deduktionens Nødvendighed, der er bleven angrebet, skal jeg i det følgende kun holde mig til denne. Hvad selve Deduktionen angaar, er det i det foregaaende vist, at jeg ikke ved denne tænker mig noget i Luften svævende, løsrevet fra al Erfaring og Iagttagelse, og paa den anden Side fremhæver S. for sit Vedkommende, at al Induktion, hvad Bevisførelsen angaar, beror paa en Deduktion. Det er derfor klart, at her som saa ofte drejer Striden mellem Induktion og Deduktion sig ikke om et absolut Enten-eller men om et Mere-eller-mindre. Selv efter denne Begrænsning kan Uenigheden naturligvis være stor nok, og den forekommer mig i dette Tilfælde ikke saa ringe.

Naar man vil undersøge, hvor stor og nødvendig en Rolle Deduktionen spiller i Henseende til at finde Love indenfor en bestemt Videnskabs Ramme, er det selvfølgelig nyttigt, at man er klar over, hvorledes enhver videnskabelig Udfinden af Love gaar for sig. Men herved kan man ikke blive staaende. Det gælder om at se, hvorledes de almindelige Regler modificeres overfor de særlige Tilfælde. S. nøjes med at opstille et almindeligt Skema for den induktive Tænkning's Methode, der i forkortet Form ser omtrent saaledes ud: 1) Indsamling af omhyggelig bestemte og ordnede Kendsgerninger, 2) Opstillen af Hypothese til foreløbig Forklaring

og Aarsagsbestemmelse, 3) Deduktion fra Hypotesen for at prøve om Følgeslutningerne svare til Erfaringerne og 4) Verificering af Hypotesen ved Paavisning af, at ogsaa nye Erfaringer frembyde de samme Kombinationer. Først naar dette er sket, kan Loven fastslaaes.

Man kan rejse Indvendinger mod, at dette Skema særlig skal betegnes som Mønster for induktiv Tænkning. Snarere vilde man vel kalde det et Skema for den Blanding af Induktion og Deduktion, som gør sig gældende i alle Videnskaber. Hvad der imidlertid er sikkert, er, at Skemaet med Held kan benyttes, naar man vil se, hvorledes de forskellige Videnskaber hver for sig maa arbejde, naar de ville finde Love, og hvorvidt deres Undersøgelsesmethode i denne Henseende derefter nærmest maa kaldes deduktiv eller induktiv — eller nærmer sig til at blive rent empirisk. Anlægger man Skemaet paa forskelligartede Undersøgelser, forskyde Leddene sig, og snart det ene, snart det andet svulmer op til en dominerende Størrelse, medens andre næsten kunne forsvinde. Ved visse Arter af kemiske Undersøgelser kan f. Ex. Hypotesen og Deduktionen svinde ind til omtrent Intet. Vil Kemikeren prøve et — maaske tilfældig fundet — Stofs Indflydelse paa andre Stoffer eller Organismer kan han strax skride til Experimentet, isolere Stoffet og lade det virke. Resultatet kan bagefter verificeres ved nye Experimenteer af samme Art. Ved andre kemiske og i det hele naturvidenskabelige Undersøgelser kunne Hypothese og Deduktion spille en større Rolle; men ialtfald ved de fleste af dem tildeles der dog Skemaets fjerde Led, Verificeringen, en Hovedrolle.

Anderledes er det med de økonomiske Love. Verificeringen i denne Forstand er for disses Vedkommende

ikke alene vanskelig, men ofte umulig. I hvert Fald er Resultatet af Verificeringen altid usikkert. Man maa ikke lade sig forvirre af, at Nationaløkonomer ofte tale om en Verificering, hvorved man skal prøve, hvad Betydning Lovene have i det virkelige Liv. Thi hermed mener man noget andet, nemlig, at naar man har fastslaaet en Lov, der siger, at visse Aarsager frembringe visse Virkninger, saa maa der i mange Tilfælde tages fat paa en anden Art af Undersøgelser, der gaa ud paa at se, hvorlangt det virkelige Liv svarer til det Billede, man har dannet sig. Men de Uoverensstemmelser, man ad denne Vej kan finde, behøve ikke i mindste Maade at berøve Loven dens Gyldighed; de vise kun, at der er andre Aarsager i Virksomhed end de, hvis Virkning man har fastslaaet. Ved den naturvidenskabelige Verificering er det derimod selve Loven, hvis Rigtighed skal prøves.

Umuligheden af en sikker Verifikation paa mange af den økonomiske Videnskabs Omraader er let set. Den udspringer af det økonomiske Livs Mangfoldighed og Foranderlighed. Hver Gang man paa Virkeligheden vil prøve det fundne Udtryk for en bestemt Aarsags Virkninger, finder man en Mængde andre Aarsager i Virksomhed, og man kan ikke ved umiddelbar Anskuen se, hvad der skyldes hvad. Heller ikke kan man altid fjerne (eliminere) de forstyrrende Aarsager. Man vil f. Ex. ved Virkelighedsiaagttagelse undersøge Rigtigheden af Stuart Mills Lov om Overvæltning af Huslejeskatten. Denne gaar som bekendt ud paa, at naar der paalægges en Skat af en vis Procent af Huslejesummerne, saa vil — under Forudsætning af at Lejesummernes Størrelse fastsættes uden andre Hensyn end de, der dikteres af

Konkurrencen — den Del af Skatten, der kan betegnes som en vis Procent af Grundens Monopolindtægt, blive liggende paa Ejeren, medens den øvrige Del væltes over paa Lejeren. Man støder da strax paa Masser af Forhindringer. Først finder man maaske næppe en Skat, der er lagt ganske efter de Principer, som den Millske Lov gaar ud fra, og selv om dette er Tilfældet — og bortset fra Vanskeligheden ved at fastslaa, hvor der er Monopolindtægt og hvor ikke — lader det sig i bedste Tilfælde kun konstatere, om og hvormeget Lejesummerne ere stegne siden Skattens Paalæg. Men Iagttagelsen kan hverken med Sikkerhed sige os, hvorvidt en eventuel Stigning udelukkende eller i det hele skyldes Skatten, eller om dens mulige Udebliven skyldes andre Aarsager. Foruden Skattepaalæget har der været et helt Mylder af Aarsager i Virksomhed, der paavirke Lejens Størrelse: Befolkningens vaxende Velstand, Ind- og Udvandring, Handels- og Produktionsforholds Udvikling, Trafikvejenes Forandring, Opstaaen af Sædvaner, der hindre Konkurrencen i at virke frit o. s. v. Lignende Forhold komme selvfølgelig frem, hvor der er Tale om Toldsatsers Virkning paa Priserne, om den Virkning, som en Forøgelse af de ædle Metaller øver paa Pengenes Værdi, om Priserne i den internationale Handel o. a. l., og de nævnte Forhold ere endda langt fra de mest udviklede. Endnu mere forviklede Kombinationer kan man maaske støde paa, naar Spørgsmaalet drejer sig om visse Foranstaltningers eller visse industrielle Fremskridts Indflydelse paa Arbejdslønnens eller Kapitalrentens Højde o. l.

For mange af Naturvidenskabens Love gælder det selvfølgelig ogsaa, at en umiddelbar Anskuen af Naturen ikke kan vise Forskeren den undersøgte Aarsags

Virkning i dens Renhed; men han har en Verifikationsmethode, som Økonomien ikke kender, nemlig Experimentet. Den Fysiker, der beregner Loven for Faldhastigheden, behøver ikke at nøjes med en Betragtning af Naturen, hvor en Mængde andre Aarsager ere i Virksomhed ved Siden af Tyngdekraften, saasom Luftens Modstand o. s. v. Han har det i sin Magt ligefrem at fjerne alle andre Aarsager end den, hvis Virkning han søger. Han anstiller ikke sin Iagttagelse i Naturen, i den atmosfæriske Luft, men i sit Laboratorium og ved Hjælp af Luftpumpen. Det er gentaget indtil Trivialitet, men er derfor dog ikke mindre sandt, at Nationaløkonomen er udelukket fra at foretage egentlige Experimenter, og at han derfor i langt højere Grad end Naturforskeren maa beskæftige sig med Tankeexperimenter og gøre disse saa omhyggelige og nøjagtige, at han kan stole paa dem ogsaa uden en egentlig Virkelighedsprøve.

Det er nu imidlertid sandt, at der foruden det naturvidenskabelige Experiment og Deduktionens Tankeexperiment ogsaa findes en tredje Isoleringsmethode, nemlig den, som Befolkningsstatistiken benytter. Det er derfor af Interesse at se, hvor langt denne kan finde Anvendelse paa de økonomiske Love. Befolkningsstatistikens Methode bestaar som bekendt i, at man deler et givet Talmateriale saaledes, at man naar ned til Tal, om hvilke man kan sige, at saafremt disse vise, at en vis Virkning er indtraadt, saa skyldes den en bestemt given Aarsag og ingen anden. Vil man f. Ex. undersøge, om visse Erhverv frembringe en forøget Dødelighed, kan man ikke nøjes med at dele Befolkningen i Erhvervsklasser og undersøge Dødeligheden indenfor

disse. For at være vis paa, at det ikke er en forskellig Aldersfordeling indenfor Klasserne, der er den virkende Aarsag, maa man dele Materialet efter Alder og se, om Virkningen ogsaa viser sig indenfor de enkelte Aldersklasser. Vil man forvisse sig om, at det ikke er en forskellig Kønsfordeling indenfor Erhvervsklasserne, der er Aarsagen, maa man paa samme Maade dele efter Køn o. s. v. — For at denne Methode med Held kan anvendes, maa man have et dertil indrettet Talmateriale. Ikke alene maa dette være yderst korrekt; det maa ogsaa være tilstrækkelig stort, og de Aarsager, der skulle elimineres, tilstrækkelig faa, til at man efter at den fortsatte Deling er tilendebragt, indenfor de enkelte Rubra har Tal, der ikke ere altfor smaa. Men først og fremmest udkræves det, at alle Aarsager, baade den, der skal isoleres, og de andre, der skulle elimineres, have deres nøjagtige talmæssige Udtryk i Materialet. At disse Fordringer nu ikke opfyldes af en Mængde af de historisk-statistiske Data, der kunne bringes tilveje vedrørende det økonomiske Liv, er indlysende. At de historiske Overleveringer angaaende Fortidens Erhvervsforhold — hvor stor videnskabelig Betydning de end iøvrigt have — dog i talmæssig Henseende ere altfor mangelfulde til at kunne underkastes denne Art af Behandling, behøver næppe nogen særlig Paavisning. Men selv hvor der er Tale om et med alle de Hjælpe-midler, der staa til vor Raadighed, indsamlet Nutidsmateriale, vil det vise sig, at Mængder af vigtige Aarsager, der skulde elimineres, for at Loven i sig selv kunde prøves, aldeles ikke kunne finde noget talmæssigt Udtryk i Materialet. Man kan f. Ex. nævne psykologiske Motiver, Smagsretninger, Lovgivningsforanstalt-

ninger, Sædvaner, forskelligartede Konjunkturer o. s. v. ja det gælder endogsaa om en Mængde rent materielle Forhold, der i og for sig yderst let lade sig udtrykke i Tal, men som ere og i mange Tilfælde maa være de vedkommende Personers Privathemmeligheder.

Nu siger Westergaard ganske vist — og han vinder i denne Henseende Schovelins Bifald — at de positive Opgavers Krav for en Del kunne tilfredsstilles ved omhyggelige statistiske og historiske Iagttagelser. Ligesom man ad denne Vej har kunnet godtgøre »at et eller andet Erhverv er særlig skadeligt for Sundheden, saaledes kan der være Haab om at fastslaa den Retning, Virkningerne af en eller anden økonomisk Aarsag ville tage. Opgaven er maaske langt mere indviklet, fordi det vil være langt vanskeligere at isolere de forskellige Aarsager, der kunne gribe med ind, men umølig synes den paa Forhaand ikke at være«. Jeg glæder mig ved heller ikke paa dette Punkt at være uenig med W. Men der er en hel Del at lægge Mærke til. For det første er der kun udtalt et Haab og givet Anvisning paa en maaske fjern Fremtid, der ikke bør forhindre os fra at gøre det Arbejde, som vi i Nutiden kunne præstere, saa vist som der endnu ad den angivne Vej ikke er fundet en eneste egentlig økonomisk Lov eller blot en Antydning af en saadan, medens de væsentlig deducerende Nationaløkonomer dog i denne Hensende ogsaa efter Modstanderes Mening have naaet betydningsfulde Resultater. For det andet ere de Resultater, som W. venter sig ad denne Vej selv i Fremtiden, ikke saa overordentlig store og omfattende. Dette ligger allerede i de citerede Ord, og særlig fremgaar det af, at de danne Indledningen til en Paavisning af, hvorledes man

i Fremtiden skal fortsætte ad den deduktive Vej for at finde, hvorledes hele Samfundsmaskineriet virker. Endelig tvivler jeg ikke om, at de Resultater, som findes ad den omtalte induktive Vej, ville komme til at staa i stor Gæld til den forudgangne Deduktion. Naar man paa de vedkommende Undersøgelers Omraade skal til at foretage sit Isoleringsarbejde, vil det sikkert vise sig, at der er visse vigtige og indgribende Aarsager, der kun lade sig eliminere derved, at man ved Deduktionens Hjælp har konstateret deres særlige Virkning.

III.

Naar det virkelige økonomiske Liv paa ethvert Punkt frembyder et saadant Væv af ind i hinanden gribende Aarsager, er der intet forbavsende i, at det Billede, som en Videnskabsmand opruller af nogle enkelte af disse Aarsagers Virkning, kan fjerne sig meget stærkt fra hvad der ude i Virkeligheden frembringes af alle de kombinerede Aarsager tilsammen. Det er derfor heller ikke mærkeligt, at Lægmanden ved at sammenholde de to Ting kan komme til et af to lige fejlagtige Resultater, nemlig enten, at Theorien i sig selv maa være fejl, siden hans praktiske Iagttagelse af Virkeligheden ikke stemmer dermed, eller at det, som er rigtigt i Theorien, ikke behøver at være rigtigt i Praxis. Det er derimod mærkeligt, naar den, der har gennemtænkt Spørgsmaalet, giver Lægmanden Ret, idet han f. Ex. indrømmer Rigtigheden af den første Betragtning. Og jeg kan ikke se, at Schovelin har undgaaet dette Skær. Netop i Tilslutning til Om-talen af den praktiske Mands Mangel paa Forstaaelse af den tilsyneladende Uoverensstemmelse mellem den

enkle Lov og den brogede Virkelighed lader han den »realistiske« Skole give Manden Ret, og siger: »En Theori skal prøves paa, om den slaar til i Virkeligheden. Og gør den ikke det, er det Praxis, som har Ret, og Theorien, som har Uret.« Og senere hen: »Mellem Theori og Praxis skal der ikke være uforsonlig Modsætning, men fuld Overensstemmelse. Og mangler denne, er det Theorien, som er gal, — ej alene praktisk, men ogsaa theoretisk taget.«

Hvis en Lægmand, der i en Lærebog i Fysik havde læst om Tyngdeloven og Formlen for Faldhastigheden, derefter ved sin Iagtagelse af Virkeligheden fandt, at Formlen ikke slog til, men at de forskellige Genstande faldt med en Hastighed, der var forskellig fra den i Formlen angivne, ja at en med Brint fyldt Ballon endogsaa i uforsonlig Modsætning til Tyngdeloven gik lige op i Vejret, og han i denne Anledning henvendte sig til Schovelin, vilde denne saa sikkert som noget svare ham med Ord, der omtrent gik ud paa følgende: »De tager fejl. Der er aldeles ingen uforsonlig Modsætning, ingen virkelig, men kun en tilsyneladende Uoverensstemmelse. Fysikeren er nødsaget til at anstille sine Undersøgelser over Tyngdekraftens Virkning paa Tingene under den Forudsætning, at Kraften virker uden Forstyrrelse af andre Aarsager, f. Ex. ogsaa uden Hensyn til de Virkninger, der frembringes af en Atmosfære, der ikke alene selv har en vis Vægt, men hvis Vægtfylde endogsaa kan være større end enkelte af de Tings, der findes i den. Naar de Forudsætninger, under hvilke Lovens Virkninger ere beregnede, ikke ere tilstede, bliver Resultatet naturligvis modificeret, men Lovens Gyldighed

rokkes ikke det mindste derved.* Og han vilde ikke forlange, at Theorien om Faldhastigheden skulde gøres om og om igen. At han maaske vilde forlange, at Fysikeren, naar han havde ført sine Undersøgelser til Ende — men først da — skulde optage de andre Aarsagers Indflydelse til Undersøgelse, er noget helt andet. Selv efter at dette var sket, vilde den elementære Lov staa urokket. Ingen begyndende Fysiker vilde kunne overspringe det Arbejde, der bestaar i at lære den paa en saadan Maade, at han fastholdt Lærdommen under hele sit senere Studium. Men hvad der i denne Henseende gælder i Naturvidenskaben, gælder paa ethvert andet Omraade, ogsaa i Nationaløkonomien.

Paa et langt mindre angribeligt Stade stiller Lægmanden sig, ifald han om en theoretisk Undersøgelse, hvis Anvendelse paa den praktiske Virkelighed ikke er ham klar, siger, at den er unyttig. Om Nytte og Unytte lader der sig altid hævde forskellige Meninger. Og det vilde være ganske urimeligt at nægte, at der er Forfattere, der have udspundet theoretiske Deduktioner af tvivlsom praktisk Nytte; ligesom der ganske vist paa den anden Side mellem Aar og Dag fremkommer mange statistiske og historiske Undersøgelser, der uden stort Tab kunde have været sparede.

Hvad Schovelin særlig tager Sigte paa ved sine Betegnelser af den deduktive Økonomis Theorier som fejle og unyttige, er den Særegenhed, at man ved Opførelsen af Lærebygningen gaar ud fra, at de handlende Personer ere ledede af Selvinteresse. Dette skal være en vilkaarlig valgt Forudsætning; man kunde ligesaa godt vælge andre. Saavidt jeg kan forstaa af Frem-

stillingen, menes der, at man — med al Anerkendelse af hvad der navnlig af den klassiske Nationaløkonomi er præsteret ud fra denne Forudsætning — ogsaa med samme Nytte kunde tage fat paa en Række Undersøgelser, der gik ud fra den Forudsætning, at det bestemmende Motiv i Menneskets økonomiske Handlinger var noget helt andet. For at se det berettigede i Kritiken, maa man undersøge, om den omhandlede Forudsætning virkelig er vilkaarlig valgt, eller om den ikke snarere er paatvungen af selve Undersøgelsens Natur.

Det maa først og fremmest erindres, at forsaavidt Nationaløkonomien vil give sit Bidrag til Forstaaelsen af Aarsagssammenhængen i det virkelige Liv — hvilket er noget andet end at give et fotografisk nøjagtigt Billede af dette Liv — saa er det ikke alle mulige Fænomener i Samfundslivet, den giver sig af med at forklare. Den er ikke Videnskabernes Videnskab. Dens Undersøgelsesobjekt er ikke den hele Samfundstilstand og den hele menneskelige Virksomhed, men kun en enkelt Side deraf, den økonomiske. De menneskelige Handlinger, den analyserer, ere de økonomiske, de der gaa ud paa at tilvejebringe de materielle Betingelser for de menneskelige Fornødenheders Tilfredsstillelse. Den Forudsætning som den gaar ud fra, er egenlig kun, at det ledende Motiv ved disse Handlingers Foretagelse er det, som er i Overensstemmelse med Formaalets Natur, at det er et økonomisk Motiv. Man gaar aldeles ikke ud fra, at alle menneskelige Handlinger bunde i dette Motiv, men man beskæftiger sig med de Handlinger, der bunde deri. Man ved ogsaa, at der ved enhver Handling kan være blandede Motiver i Virksomhed, men saa længe man ved Udviklingen af Lovenes første Elementer

maa holde sig til et enkelt, er man nødsaget til at vælge det, der er i Overensstemmelse med Handlingens Natur. Paa Analysens senere Stadier kan der være Tale om at tage ogsaa andre op.

Naar man kalder det økonomiske Motiv Selvtinteresse, er dette et mindre heldigt Udtryk, der kan give Anledning til Misforstaaelser. Men i selve Deduktionen gør et saadant Ordvalg i Reglen ingen Skade, naar blot den, der benytter det, er paa det rene med, hvad han i hvert enkelt Tilfælde skal forstaa derved. Endnu uheldigere er Ordvalget, naar man taler om Egoisme eller Egennytte. Den psykiske Stemning, der ligger til Grund, behøver slet ikke at have denne Karakter. En Mand er ikke Egoist, fordi han, naar han f. Ex. skal købe en Vinterfrakke eller leje en Lejlighed og har Valget mellem to lige gode, vælger den billigste, eller naar han af to lige dyre vælger den, der forekommer ham bedst svarende til hans Behov. Det samme gælder om Kapitalisten, der af to lige sikre Kapitalanbringelser vælger den, der giver højest Rente, om Arbejderen, der søger at faa sin Arbejdskraft anvendt dér, hvor der betales højest Løn, og om Driftsherren, der søger at faa sit Arbejde besørget saa godt og billigt som muligt og at faa saa meget som muligt for sine Varer o. s. v.

Overfor en saadan Betragtning af Forudsætningen tror jeg, at mange af de Indvendinger, der gøres imod den, svinde bort. Dette gælder f. Ex. om Schmollers skarpsindige Bemærkning, som Schovelin optager, at naar Erhvervsdriften eller Egoismen skulde være et sidste Element i stræng videnskabelig Betydning maatte den være strængt afgrænset som saadan i en videnskabelig Psykologi. Denne Indvending synes mig at miste sin Betydning,

naar man ikke gaar ud fra Erhvervsdrift i al Almindelighed og endnu mindre fra Egoismen, men kun fra den Forudsætning, at Menneskene ved økonomiske Handlinger ledes af økonomiske Motiver. Endnu mindre Vægt forekommer der mig i denne Sammenhæng at maatte lægges paa Schovelins Bemærkning om Kursernes Paavirkning af de Børsspekulanter, der gerne ville tage et Tab nu for senere at vinde. Dette siger jo ikke andet, end at der gives komplicerede Forretninger, hvor et enkelt Led kan tage sig ud som uøkonomisk, naar man ikke ser det i Sammenhæng med de øvrige Led. At der gives saadanne Komplikationer, bør Økonomen selvfølgelig ikke være uvidende om, og han bør studere dem, hvor han træffer dem. — Selv Schmollers ved første Øjekast saa bestikkende Sammenligning mellem den fra Selvinteressen deducerende Økonom og den Kemiker, der ved Undersøgelse af den atmosfæriske Luft udelukkende vilde tage Kvælstoffet i Betragtning, fordi det er den fremherskende Bestanddel (weil er vorherrschend), taber ved nærmere Betragtning sin Kraft. Kvælstoffet er kun fremherskende i den Forstand, at det er den kvantitativt største Bestanddel. Et Stof bliver ikke til atmosfærisk Luft, fordi omtrent $\frac{4}{5}$ af dets Volumen er Kvælstof; det er en lige saa væsentlig nødvendig Betingelse, at omtrent $\frac{1}{5}$ er Ilt. Det økonomiske Motiv vælges derimod som Forudsætning, ikke fordi det rent kvantitativt tager mest Plads op, men fordi det er det væsentlige Motiv, d. v. s. det, der er i Overensstemmelse med Handlingens Væsen.

Man kan nu sige, at selv om Forudsætningen er rigtig valgt, naar det gælder at udvikle de »rene« økonomiske Love, saa er nu dette Arbejde engang gjort,

eller der er ialtfald forholdsvis lidt tilbage at gøre, og der maa derfor nu omtrent udelukkende tages fat paa at udvikle, hvorledes andre Motivers Indgriben modificere Resultaterne i det praktiske Liv. I en Kritik af en Lærebog, der kun vil give en Indledning til Studiet, er denne Indvending selvfølgelig uden Betydning. En saadan Lærebog maa nøjes med netop at give de elementære Love og overlade det øvrige til Studiets senere Stadier. Men iøvrigt er Indvendingen heller ikke rigtig. Den paa Forudsætningen af det økonomiske Motiv hvilende Lærebbygning er langt fra færdig. I de klassiske Økonomers Undersøgelser er der mange Huller og mange Fejl, og de blive for mange vigtige Spørgsmaals Vedkommende staaende ved Problemets Begyndelse i Stedet for at trænge ind i det. Der er derfor paa dette Omraade i vore Dage og ogsaa senere et stort Arbejde at gøre, og Ingen nægter, at hvad der netop i vore Dage er gjort, er ret respektabelt. Westergaard taler i Anledning af disse Arbejder om Muligheden af at komme et Spadestik dybere, og Schovelin finder Udtrykket vellykket. Naar der i denne Anerkendelse ligger en Antydning af, at dette er lovlig lidt, synes dette mig at bunde i hvad S. bebrejder W. — Utaalmodighed. Naar ikke store Genier opstaa, gaar Videnskaben frem med langsomme Skridt. Men hvad der er udrettet i de sidste 20 Aar — længere siden er det jo ikke, at Jevons og Menger fremsatte deres Ideer om Værdilæren for Offentligheden — er dog ikke saa lidt. Mig forekommer i det mindste saadanne Ting som Sax's Anvendelse af Værditheorien paa visse finansvidenskabelige Problemer og Böhm-Bawerks Rentetheori at være ret dybe Spadestik; ja

jeg betænker mig end ikke paa at kalde ialtfald den sidste for et stort videnskabeligt Fremskridt.

IV.

Schovelin frygter aabenbart for, at de Theorier, der opstilles, skulle blive benyttede af Folk, der drive praktisk økonomisk Politik, og som ikke ville kunne forstaa, at Lovene kun gælde under Forudsætninger, der kunne frembyde Forskelligheder fra den positive økonomiske Tilstand, som man vil reformere paa. Det er navnlig fra Modstanderne af Statsmagtens Indgriben og ganske særligt fra Frihandelsmændene, at denne Forargelse skal komme. Ja S. gaar endogsaa saa vidt, at han identificerer Modsætningen mellem dem, der deducere fra Selvinteressen, og denne Fremgangsmaades Modstandere med Modsætningen mellem Manchesterskolens Epigoner og Kathedersocialister. Men sligt er en Fordunkling af Sagens Kærne. Saavel blandt dem, der nærmest fremhæve Deduktionens Nødvendighed, som blandt dem, der særlig lægge Vægten paa de historisk-statistiske Studier, findes der baade Tilhængere af den økonomiske Liberalisme og af Statsideens Udvikling paa det økonomiske Omraade. At den store Opblomstring af den deduktive Methode i Slutningen af forrige Aarhundrede faldt sammen med den vaagnende Individualisme, og at Kritiken af denne Methode og dens Resultater faldt sammen i Tid med Kritiken af den engelsk-franske Skoles praktiske individualistiske Ideer, havde sine naturlige historiske Grunde. Men Tidens Hjul har drejet sig siden da, og det er lykkedes at klare de theoretiske og de praktiske Modsætninger ud fra hinanden.

At praktiske Mænd benytte videnskabelige Skrifter uden Kritik kan ikke forhindres. Og dette gælder uden Hensyn til hvad Skole Forfatteren tilhører. Kan et væsentlig deducerende Skrift, der paaviser de økonomiske Fordele ved Frihandelen under visse Forudsætninger, benyttes af en Mand, der kæmper for at indføre Frihandel under Forhold, hvor andre Forudsætninger gøre sig gældende, saa kan ligesaavel et væsentlig historisk Arbejde, der fremhæver visse glædelige Følger af Beskyttelsen i Frankrig paa Colberts Tid, benyttes af den, der vil paavise Beskyttelsessystemets Fordelagtighed i et andet Land og under andre historiske Forhold. Paralleler kan man altid finde. I praktiske Debatter af denne Art møde alle Partiers Agitatorer — baade Frihandlere og Protektionister, baade Liberalister og Socialister — altid frem baade med Deduktioner og med Historie og Statistik. Men skulde der, hvad jeg betvivler, særlig befrygtes Fare fra dem, der støtte sig til Skrifter af overvejende deduktiv Natur, ja saa ere saadanne Skrifter der nu engang. Den klassiske Nationaløkonomis Værker og Manchesterskolens Skrifter kunne ikke udryddes af Jordens Overflade, og den, der vil, kan altid hente Argumenter fra dette Arsenal. Den historiske Skoles Kritik gør Nytte i denne Henseende, men ikke mindre Nytte gøre de nyere deducerende Forfatters Paavisninger af de Huller, Fejl og Ufuldstændigheder, der findes i selve Klassicismens og dens Efterfølgeres logiske Tankebygning — altsaa indenfor Deduktionens Omraade. Skal der hentes praktiske Argumenter fra deduktive Tankebygninger, saa er det vel ikke uheldigt, at disse ere førte igennem med fuld logisk Konsekvens og ud fra Forudsætninger »der ikke

blive staaende ved Fænomenernes Overflade», og at Konklusionerne ere dragne med saa stor Forsigtighed, at man paa intet Punkt af Deduktionen glemmer, hvilke Forudsætninger man er gaaet ud fra. Ogsaa i denne Henseende betegne flere nyere Skrifter et Fremskridt.

Den anden praktiske Fare, S. ser, er, at vi i vort lille og fattige Land skulle spille Kræfterne paa en »Luxusvidenskab, som hører hjemme i Skyerne eller endog ovenover Skyerne, der hvor Himlen altid er blaa«, Kræfter, der kunde have været bedre anvendte paa en »taalmodig Arbejdsvidenskab« gaaende ud paa statistiske Beskrivelser af Danmarks økonomiske Forhold. Udtrykket »taalmodig« forekommer mig ikke heldigt valgt, thi man kan vel mene, at der hører ligesaa megen om ikke mere Taalmodighed og Tankeanspændelse til at fordybe sig i vanskelige theoretisk-økonomiske Problemer som til det rent deskriptive Arbejde. Og det er jo en Smagsag, om man vil betegne Udklaringen af de elementære Love for Varernes og Pengenes Værdi, Kapitalrenten, Jordrenten og Arbejdslønnen og lignende Forhold som en over Skyerne svævende Luxus. Men selv om man har en saadan Opfattelse, behøver man ikke at nære saa stor Frygt for Kraftspildet. De gyldne Ord, som Schovelin har hørt Brentano udtale: »Das Leben hat immer Recht!«, gælde ogsaa paa dette Omraade. De Opgaver, som Tidens praktiske Trang peger paa, ville nok blive tagne op til Behandling, og er det særlig statistiske Undersøgelser, der tiltrænges, saa ville saadanne nok fremkomme. Erfaringen fra de senere Aar peger ialtfald ikke i modsat Retning. Det er nemlig interessant og lærerigt at lægge Mærke til, at her i

Danmark er der til Belysning af økonomiske og sociale Forhold i de senere Aar fremkommet saa mange værdifulde historiske og statistiske Arbejder, medens det kun er yderst sjældent, at en ren deduktiv nationalekonomisk Undersøgelse har vovet sig frem for Dagens Lys.

Af Betimelighedshensyn synes det saaledes fremfor alt unødvendigt at protestere mod deduktive Undersøgelser som Westergaards eller mod selve den methodologiske Tendens i hans Bog.

Tonen og Formen i Schovelins Artikel frembringe et Indtryk af, at han har villet være uhøflig; men dette vilde være urimeligt at antage. Naar S. mener, at Westergaard har skrevet en daarlig Bog, og jeg en daarlig Anmeldelse, er der intet at dadle i, at han aabent siger sin Mening; det er tvertimod hans Pligt. Rosiflengiuser have vi jo nok af. Et andet er, at Maaden, hvorpaa det siges, er behæftet med de Mangler, der saa ofte plette hans literære Arbejder, og som bunde dybere end i det rent stilistiske. Ingen, der har gjort sig bekendt med hans forskellige Afhandlinger, vil undlade at yde hans Belæsthed og Kundskaber sin Anerkendelse; men man vil ikke kunne undgaa at faa et Indtryk af, at Kundskabens Vin ikke altid har gæret tilstrækkeligt af. Derfor magter han ikke den rolige Fremstilling, men bruger ofte en raabende, Form, benytter jævnlig et Apparat af Kraftudtryk (som »himmelraabende«, »galt«, »pinegalt«), spær-

rede Typer og haltende Lignelser, der paa mange gør et Indtryk af, at han undervurderer sine Modstanderes og Læseres Fatteevne. — Han har i sin Artikels Begyndelse nogle lidet smigrende Bemærkninger om Herman Bang, men i sin Skrivemaade synes han at have lært for meget af denne Forfatter. Thi hvad der kan passe for en Digter og Journalist, passer ikke altid i en Diskussion om theoretiske Principleer og i et Tidsskrift som dette.

Trangen til at danne sig en bestemt Mening om mange Ting og Ønsket om at udtale denne Mening fører ofte uvilkaarlig til en ensidig og hastig Betragtning af Problemerne i Stedet for en alsidig Fordybelse i dem. Man overser derved den relative Berettigelse af modsatte Meninger, ser i disses Fremsættelse et Udslag af svigtende Intelligens og fremkommer derfor med Udtryk som »at al Forstaaelse hører op« o. l. eller med Ordsprog og Sentenser, der give en nedsættende Karakteristik af Modstanderens Dømmekraft. En større Grundighed i Problemernes Behandling leder til større Forsigtighed i Bedømmelsen baade af egne og andres Præstationer. Den vil gøre En ængstelig ved at betegne sig selv som Fagmand og sin Syslen med en Videnskab som stadig og indgaaende og ved at fælde saa ubegrundede Domme om en hel Videnskabs Tilstand som den, der er udtrykt i Bemærkningen om, at Westergaard er Danmarks eneste videnskabelige Statistiker. S. ved jo meget godt, at forskellige andre Forfattere herhjemme levere grundige og videnskabelige statistiske Arbejder, men han standser ensidigt ved et enkelt Kriterium: Westergaards Anvendelse af den mathematiske Methode.

Denne Overvurdering af et ham fremmed Element ud-
 springer af den samme Mangel paa Ligevægt, der frem-
 bringer Overlegenhedsfølelsen paa Omraader, hvor han
 føler sig mere hjemme. Alt i alt maa man antage, at
 fortsat og grundigt videnskabeligt Studium vil bringe
 Ligevægten tilveje og fjerne ogsaa de formelle Mangler
 fra Schovelins Produktion. Man vil da med mere ublandet
 Glæde imødesee de Bidrag til Berigelse af vor økonomiske
 Literatur, som hans Evner og Kundskaber give Anled-
 ning til at vente fra hans Haand.

Normalskatten.

Et Bidrag til en kommunal Skattereform.

Af

F. Jensen.

De finansielle Byrder, som Loven om Alderdomsforsørgelse til værdige Trængende udenfor Fattigvæsenet har paalagt Kommunerne, hvis Budgetter allerede ere stærkt betyngede ved de stigende Udgifter til Fattig- og Almueskolevæsenet, har fremkaldt en almindelig og berettiget Frygt for, om det overhovedet vil blive muligt for Kommunerne, særlig for København og Købstæderne, at gennemføre Loven paa tilfredsstillende Maade uden at blive overbyrdede eller paa andre Omraader hæmmede i deres naturlige Udvikling. Den hele Maade, hvorpaa Lovgivningsmagten har ordnet Alderdomsforsørgelsen, navnlig den Omstændighed, at Kommunerne ikke alene administrativt skal forme denne Institution og føre den ud i Livet, men tillige maa betale rimeligvis Størstedelen af de dermed forbundne Udgifter, uden at der er anvist dem særlige Midler hertil, eller overhovedet er givet dem Sikkerhed for, at

de fornødne Midler kunne tilvejebringes, har i høj Grad præjudiceret Kommunernes naturlige Retsstilling.

For Københavns Vedkommende har Alderdomsforsørgelsesloven som bekendt allerede fremkaldt Forslag om Forhøjelse af Indkomstskatteprocenten udover den ved Loven af 19. Februar 1861 fastsatte Maximumsgrænse, og den vil utvivlsomt ogsaa nødvendiggøre, at Kommunerne udenfor København maa forhøje Borgernes Skatteydelse. Udsigten til en forøget Skattebyrde har imidlertid paany henledet Opmærksomheden paa de store Mangler, der klæbe ved den bestaaende kommunale Skattelovgivning.

De stærke Krav paa en tidsvarende Reform paa dette Omraade, der allerede tidligere have givet sig tilkende ved de Rigsdagen i 1872/73 og 1882/83 forelagte Lovforslag om den personlige Kommuneskat m. v., ere derfor atter traadte saa stærkt frem, at en Omordning vistnok ikke ret længe kan udskydes. Det maa imidlertid erkendes, at det er en vanskelig Sag at finde en tilfredsstillende Løsning af dette vigtige Spørgsmaal, og det kan vistnok tildels tilskrives denne Omstændighed, at de hidtil gjorte Forsøg have været frugtesløse.

Ved de nysnævnte Reformforslag har man særlig lagt Vægt paa, dels at faa Interessent- og Aktieselskaber samt forskellige juridiske Personer inddragne under Skattepligten, dels at faa fastslaaet, at den Enkeltes Skatteydelse ikke alene bør komme hans Opholdskommune til Gode, men ogsaa saadanne Kommuner, hvorfra den Paagældende har Indtægter igennem Næring, Embede eller Bestilling, faste Ejendomme eller Tiender. Det Rigsdagen i 1882/83 forelagte Lovforslag om den saakaldte interkommunale Beskatning var saaledes

baseret paa en Fordeling af den enkelte Skatteydere Bidrag imellem Kommunerne, bl. A. i Forhold til de Indtægter, der kunde henføres til hver af Kommunerne.

Man har ved dette Forslag fastholdt og endog skarpt præciseret det Princip, hvorpaa den nuværende personlige Kommuneskat hviler, nemlig dette, at Skatten betragtes som et naturligt Vederlag for de Goder, der ydes den Paagældende af Kommunen, eller for den Nytte han drager af samme, uden at der iøvrigt lægges Vægt paa, om han i højere eller mindre Grad har Fordeel af Kommunen, idet Skattebidragets Størrelse alene bestemmes i Forhold til den Enkeltes Indtægt eller til hans Skatteevne og den paagældende Kommunes Behov.

Det er imidlertid et Spørgsmaal, om dette Synspunkt er det rette, og om man ved en eventuel Reform bør fastholde denne Betragtning i sin Helhed, thi selv om der kunde tænkes truffet en Ordning, hvorefter Enhver, der paaviselig drager Nytte af Kommunen, kommer til at yde et passende Skattebidrag til denne, og man ser bort fra de store praktiske Vanskeligheder, der ere forbundne med en saadan Ordningens Gennemførelse, vil man dog ikke herved komme ud over de væsentligste Urimeligheder ved den bestaaende Skatte-lovgivning. Man maa vistnok — saafremt man vil øve Retfærdighed mod alle interesserede Parter — ind paa en langt bredere Basis for Skattefordelingen end den enkelte Skatteydere Forhold til Kommunerne.

I saa Henseende bemærkes:

Naar man hidtil er gaaet ud fra, at samtlige de Kommunerne underlagte Administrationsgrene ere rene kommunale Anliggender, der alene vedkomme de Borgere,

som til enhver given Tid have fæstet Bo paa det kommunale Territorium, eller som ved økonomiske Interesser ere knyttede til dette, og at Udgifterne til disse Anliggender derfor maa reparteres paa de nævnte Personer, forsaavidt Kommunerne ikke gennem andre Indtægtskilder kan finde tilstrækkelig Dækning, er denne Betragtning kun tildels rigtig, nemlig forsaavidt der er Tale om kommunale Foranstaltninger i egentlig Forstand, 1: saadanne, som Borgerne selv kunne bestemme sig for uden Paabud af Lovgivningsmagten, f. Ex. Belysningsvæsenet, Brolægnings- og Vejvæsenet, Hospitalsvæsenet og andre lignende Foranstaltninger, der strax medføre et umiddelbart Gode for Kommunens Beboere og Næringsdrivende, fremfor andre Samfundsmedlemmer; men den kan ikke begrundes, naar det drejer sig om saadanne Foranstaltninger, der ere paabudte ved Lovgivningen, og som i Reglen komme det hele Statsamfund til Gode, eller i hvert Fald ere i dettes Interesse, hvilket i Særdeleshed gælder om Almueskolevæsenet, samt Fattig- og Alderdomsforsørgelsen, tildels ogsaa om andre Institutioner, der dog — naar undtages Politivæsenet, der indtager en exceptionel Stilling — ere af mindre Betydning i finansiell Henseende. Disse Opgaver ere nemlig Samfundsanliggender; de tilkendegive sig som saadanne netop derved, at de eventuelt komme ethvert Samfundsmedlem til Gode, uanset i hvilken Kommune han bor og uden Hensyn til, om han nogensinde har skattet til Kommunen, samt at de kun kunne ordnes ved en Beslutning af hele Samfundet, 2: ved Lov, medens Kommunerne som saadanne ere ganske uden Indflydelse paa de paagældende Loves Tilblivelse og Indhold.

Lovgivningsmagten har imidlertid nu valgt, i Stedet for at henlægge de paagældende Administrationsgrene direkte under Statsstyrelsen, hvor de efter deres Natur høre hjemme, at overdrage Kommunerne den fornødne Myndighed til, hver indenfor sine egne Grænser, at fyldestgøre disse Samfundskrav efter det lokale Behov.

Denne Ordning kan i og for sig være baade praktisk og formaalstjenlig, saalænge Kommunernes Virksomhed er indskrænket til rent administrativt at optræde paa Statens Vegne — som Organer for Statsmagten — men den bliver uretfærdig og til Skade for Formaalet, naar man tillige paalægger Kommunerne Forpligtelse til selv at betale Udgifterne til disse Forvaltningsgrene, saalænge Kommunerne alene ere henviste til at søge Dækning ved Beskatning af de Personer, der have fast Ophold i Kommunen, særlig naar henses til, at dens Forpligtelser ikke ere begrænsede til de egentlige faste Beboere, men tillige til en vis Grad udstrække sig til ethvert Samfundsmedlem, der blot opholder sig i Kommunen og har Hjælp behov.

Man kan vel nu til Støtte for den nys fastslaaede Ordning af Fattig- og Alderdomsforsørgelsesvæsenet anføre, at denne er i Overensstemmelse med gammel Sædvane heri Landet, men hertil skal dog bemærkes, at da Fattig- og Almueskolevæsenet ved og i Aarhundredets Begyndelse nærmere ordnedes ved Lov, vare Samfundsforholdene væsentlig forskellige fra nu. Kommunerne vare ved forskellige Særinteresser, saavelsom ved Kommunikationsmidlernes daværende primitive Standpunkt, temmelig skarpt afsondrede fra hinanden, medens Borgene indenfor de enkelte Kommuner som Følge heraf

utvivlsomt maatte føle sig stærkere knyttede til Opholdskommunen, hvor de som oftest vare fødte og opdragne; nogen større Indvandring af fremmede Elementer var vistnok et Særsyn. Kommunernes Forpligtelser overfor Almueskolevæsenet og Fattigforsørgelsen udstrakte sig derfor hovedsagelig kun til Personer, der havde haft blivende Hjem dersteds, og som i egentlig Forstand vare Kommunens egne Børn, og Udgifterne vare — med de daværende Fordringer til Skoleundervisning og Fattigforsørgelse — næppe synderlig byrdefulde, medens paa den anden Side de skatteydende Borgere — dem, der skulde bære Byrderne — vanskelig kunde unddrage sig disse, særlig i Købstadkommunerne, hvor Skatten hovedsagelig hvilede paa Grundtaxt og Næring.

Indførelsen af den politiske Frihed, Lavsvæsenets Afskaffelse, den senere stærke Udvikling af Samfundsforholdene og dermed følgende større Humanitetshensyn overfor de Fattige, har fuldstændig forandret disse Forhold. Næringsskattens Ophævelse og Indførelsen af almindelig personlig Skattepligt alene til Opholdskommunen i Forbindelse med den lette og bekvemme Maade, hvorpaa man nu kan skifte Opholdssted og drive Erhverv hvorsomhelst, uden at have Bolig i Erhvervskommunen, har derhos i høj Grad svækket den kommunale Samfundsaaend og Solidaritetsfølelse og væsentlig forrykket de Forudsætninger, hvorpaa den bestaaende Ordning af de heromhandlede Samfundsansliggender oprindelig har været bygget. De positive Virkninger af Udviklingen vise sig navnlig i den stærke og stadige Indvandring fra Landkommunerne til København og Købstæderne af ubemidlede Personer, hvilket naturligt medfører, at Kommuneskolerne jævnl

fyldes med indvandrede skolepligtige Børn, ligesom Fattigvæsenet bebyrdes med Personer, der oprindeligt ere dragne til Hovedstaden og de større Købstadkommuner for at søge Erhverv, men som iøvrigt aldrig have ydet noget Bidrag til den Kommune, der maa forsørge dem, medens samtidig de Forretningsfolk, Selskaber og Institutioner, der paa Grund af deres større Forretningsvirksomhed drage Masser af besiddelsesløse Personer til Kommunen og tage Nytte af dem, enten efter Loven ganske ere fritagne for at betale Skat og derigennem at bidrage til vedkommende Kommunes Skole- og Fattigvæsen samt til Alderdomsforsørgelsen, eller i hvert Fald paa lovlig Maade kan unddrage sig Skattepligten ved at tage Bolig udenfor Kommunen.

Det turde være indlysende, at den bestaaende Ordning ikke alene er ganske forældet, men tillige uretfærdig, og at Kommunerne som saadanne have et berettiget Krav paa en mere betrygget Retsstilling i Samfundet.

Men hertil kommer, at hele den personlige Kommuneskat, der for Tiden opkræves i samtlige Kommuner, fuldstændig opsluges af Udgifterne til Skole- og Fattigvæsenet, hvilke Administrationsgrene desforuden kræve et betydeligt Tilskud af Bygnings- og Hartkornsskatterne samt forskellige Særindtægter, og at alt, hvad den enkelte Skatteyder udreder i personlig Kommuneskat, saaledes faktisk medgaar til disse to store Samfundsformaal.

Da Skattebidraget i de forskellige Kommuner varierer fra omkring 2 til 8 pCt. af Indtægten, og da Skatteyderne selv kun i yderste Nødsfald vil komme til at drage Nytte, enten af Almueskolen eller Fattig- og

Alderdomsforsørgelsen, idet Enhver tværtimod af yderste Evne søger at undgaa at falde det Offentlige til Byrde, er det klart, at disse Institutioner ikke for den Ydende betyde noget kommunalt Gode, men derimod paaføre ham en Forpligtelse, der kun kan motiveres ved, at han er Medlem af Statssamfundet; men det er da ogsaa ganske urimeligt, at Størrelsen af hans Skattebidrag hertil skal være ganske afhængig af, i hvilken Kommune han bor.

Men ogsaa i Forhold til de Fattige i Samfundet, — dem, den saa godt som udelukkende tage Nytten af de nævnte Institutioner — er den bestaaende Ordning i hvert Fald inhuman, fordi de ere henviste til at modtage Hjælpen aldeles som den enkelte Kommune har Evne og Vilje til at byde dem, hvorved de hjemfalde til en højst forskellig Behandling i de forskellige Kommuner, skønt Loven og naturlig Billighed tilsiger, at Behandlingen burde være nogenlunde ens.

Den simpleste Maade, hvorpaa der kan raades Bod paa de her paa pegede Urimeligheder og Ulemper og samtidig opnaaes en retfærdig og formentlig tilfredsstillende Løsning af det kommunale Skattespørgsmaal, forekommer at være den, at de almindelige Samfundsanliggende, navnlig Skole-, Fattig- og Alderdomsforsørgelsesvæsenet med Hensyn til Kasse- og Regnskabsvæsen udsondres fra de rent kommunale, og at Udgifterne, forsaa vidt de ikke kunne dækkes af Ejendomsskatte- eller de Særindtægter, der ere tillagte disse Administrationsgrene, fordeles ligelig paa alle Samfundsmedlemmer uden Hensyn til Kommunegrænser.

Det turde være en Selvfølge, at en passende Del af Udgifterne, i Lighed med hvad der nu finder Sted, bør hvile paa de faste Ejendomme, da ellers den personlige Skattebyrde vilde blive uforholdsmæssig høj.

Efter den bestaaende Ordning er imidlertid Fordeelingen af Skattebyrden paa Ejendomme og Personer højst forskellig i de forskellige Kommuner.

I København bleve Ejendomsskatterne fixerede ved Loven af 19 Februar 1861, og den tidligere Fattigskat bl. A. fastsat til Bygningsafgiftens oprindelige Beløb taget 3 Gange. Alene denne Del af Ejendomsskatterne indbringer for Tiden ca. 1.400,000 Kr. og dækker saaledes Størstedelen af Udgifterne ved Fattigvæsenet. Nogen særlig Afgift til Skolevæsenet er derimod ikke lagt paa de københavnske Ejendomme, men Udgifterne hertil udredes af Kommunens Kasse.

Ejendomsskatterne i Købstæderne ere ligeledes fixerede, se Lov 11. Februar 1863, jfr. Lov 10. September 1880, men de ere her i Sammenligning med de øvrige Kommuner uforholdsmæssig smaa, saa de yde næppe noget væsentligt Bidrag til Skole- og Fattigvæsen. Nogen særlig Del af disse Skatter ses heller ikke at være forbeholdt nysnævnte Administrationsgrene. I 1884 udgjorde samtlige Ejendomsskatter i Købstæderne kun 511,539 Kr.*), medens Formue og Lejlighedsskatten indbragte 2.830,806 Kr., og Udgifterne til Fattig- og Skolevæsen i 1886 løb op til 2,245,819 Kr.

For Landkommunernes Vedkommende ere Ejendomsskatterne derimod ikke fixerede, men Udgifterne lignes

*) De her angivne Tal ere hentede fra »Danmark i 1890«. Supplementbind til Danmarks Statistik.

under Et dels paa Hartkorn, dels paa Formue og Lejlighed efter et af Amsraadet nærmere fastsat Forhold, jfr. Lov 6. Juli 1867 § 18. For Tiden lignes vistnok over Halvdelen af Udgifterne til Skole- og Fattigvæsen paa Hartkornet, i hvert Fald var Forholdet i 1884 dette, at den samlede Udgift til disse to Forvaltningsgrene beløb sig til 8,521,699 Kr., foruden Amtsrepartitionsfondens Udgifter hertil, medens Formue- og Lejlighedsskatten i samtlige Landkommuner kun udgjorde 3,028,478 Kr. Over Halvdelen af denne Udgift, eller ialt $5\frac{1}{2}$ Mill. Kr., har saaledes været lignet paa Hartkornet.

Det er klart, at denne Ulighed i de forskellige Kommuner med Hensyn til den Del af Udgifterne, der afholdes af Ejendomsskatterne, maa fjernes, saafremt der skal opnaas fuld Retfærdighed for alle Kommuner ved Fordelingen af Skattebyrden. Man kunde nu gaa 2 Veje for at naa dette Maal, nemlig: enten fastsætte et i Forhold til de enkelte Kommuners Størrelse og Betydning afpasset Bidrag af Ejendomsskatterne til delvis Dækning af Udgifterne til Skole-, Fattig- og Alderdomsforsørgelsen, saaledes at der fra de kommunale Ejendomsskatte udsondres en fast og uforanderlig Afgift til de nævnte Administrationsgrene, hvilken for samtlige Kommuners Vedkommende maatte bestemmes i Forhold til, hvad der efter Gennemsnittet af nogle Aar kan antages at medgaa hertil, eller det kunde ligefrem paalægges Kommunerne af Kommunekassen at udrede en vis Del, f. Ex. en Tredjedel, af det paagældende Gennemsnitsbeløb, saaledes, at der gives Kommunerne den fornødne Bemyndigelse til at ligne dette Tilskud paa de faste Ejendomme, forsaavidt Ejendomsskatterne i den paagældende Kommune ikke strække

til, og de lokale Forhold maatte gøre det ønskeligt at tilvejebringe Kommunens Tilskud ad denne Vej. En saadan Bemyndigelse vilde navnlig faa Betydning for Købstæderne, fordi Ejendomsskatterne, som allerede foran omtalt, her ere saa smaa, at de næppe, medmindre de forhøjes, vilde kunne afgive et til de andre Kommuners svarende Bidrag. Den Nedsættelse af Hartkornsbidraget, der vilde være en Følge af en ligeligere Fordeling af Skattebyrden, kunde jo ske uden særlig Lov.

Hvorledes man nu end vilde ordne denne Del af Skattebyrden, er det i hvert Fald Forudsætningen, at der ialt ikke skulde hvile væsentlig mere paa Ejendommene, end hvad der allerede nu udredes af disse. En Omordning skulde altsaa kun gaa ud paa at fordele Ejendomsskatterne, forsaavidt de tjene til Fyldestgørelse af de heromhandlede Formaal, ligeligere over de forskellige Kommuner.

Hvad der ikke kan dækkes af Ejendomsskatterne og de Særindtægter, der efter de gældende Regler tilfalde de heromhandlede Forvaltningsgrene, herunder indbefattet Statskassens Tilskud til Alderdomsforsørgelsen, skulde derimod tilvejebringes ved en ensartet Ligning paa samtlige Samfundsmedlemmer samt paa Interessent- og Aktieselskaber og forskellige juridiske Personer.

Som Følge heraf maatte den personlige Kommuneskat (Indkomstskatten og Formue- og Lejlighedsskatten) afløses med en for alle Kommuner fælles Skat, der skulde ramme Skatteevnen, denne nærmere udtrykt ved Begreberne: Indtægt, Formue og Lejlighed.

Skatteevnen har fra de ældste Tider her i Landet

været det normale Skattegrundlag for Ligning af en stor Del af Udgifterne til almindelige Samfundsformaals Fremme, og den er det endnu den Dag idag, om man end kun ufuldkomment rammer denne igennem de bestaaende Skatteformer. Den nye Skat skulde paa en langt fyldigere Maade end nu hvile paa og afpasses efter den Enkeltes Evne til at skatte. Man kunde formentlig derfor, saavel som ogsaa for at antyde Skattens særlige Karakter og Anvendelse alene til Fyldestgørelse af almindelige Samfundsformaal, kalde den Normal-skatten.

Betegnelsen »Formue- og Indtægtsskat« kunde vel ogsaa benyttes, men denne Benævnelse er noget besværligere, og den vil derhos ikke altid være et nøjagtigt Udtryk for Skatteevnen, eftersom denne ikke er betinget af, at den enkelte Skatteyder er i Besiddelse af baade Indtægt og Formue.

Da det som nævnt er Forudsætningen, at Normal-skatten skulde hvile ligelig paa alle Skatteydere i Forhold til Skatteevnen, vilde den komme til at virke som en Statsskat, men da den maatte paalignes og opkræves af Kommunerne og udelukkende anvendes af disse, dog kun til de udtrykkelig nævnte Formaal, vil den altsaa paa meget væsentlige Punkter kunne slutte sig til den tilvante Ordning af den personlige Kommuneskat; kun skulde Skattens Fordeling imellem Kommunerne ske summarisk i Forhold til den enkelte Kommunes Behov, ikke efter den enkelte Skatteydere Forhold til Kommunerne.

Paa Grundlag af det under de forskellige tidligere Reformforslag tilvejebragte Materiale vil der utvivlsomt kunne udfærdiges en Skattelov, der med Hensyn til

Reglerne om Skattepligten og den nærmere Præcisering af Skatteevnen maatte kunne tilfredsstille alle billige Fordringer. Jeg skal derfor her kun beskæftige mig med Spørgsmaalet om Skattens Fordeling imellem Kommunerne, idet der dog forudskikkes nogle almindelige Bemærkninger.

Det er klart, at man, hvis Ordningen af den personlige Kommuneskat gennemføres efter det her antydede Fordelingsprincip, med ét Slag vilde komme ud over de mange og store Vanskeligheder, der nu frembyde sig ved Fordelingen af den enkelte Skatteydere Bidrag, og som yderligere vilde blive forøgede ved en eventuel Gennemførelse af den tidligere foreslaaede interkommunale Beskatning. De mange Tvivlsspørgsmaal om Skattepligten til en bestemt Kommune maatte for en stor Del bortfalde, eftersom Omflytninger i Skatteaarets Løb vilde blive ganske uden Betydning, da Skattebidragets Størrelse vilde blive ens i alle Kommuner, og en Skatteyder derfor kunde tage Bolig hvor som helst inden Riget uden at generes af Skattefordelingsspørgsmaalet. Ligningen skulde nemlig gælde for hele Skatteaaret, uanset Omflytning eller Dødsfald, og Skatten tilfalde den Kommune, hvor den Paagældende maatte være ansat til Skat og har haft Hovedopholdssted paa det Tidspunkt, da Ligningen blev lagt; det vilde være af mindre Betydning hvilken Kommune, der i Tvivltilfælde faar Skatten, eftersom Kommunernes Tarv vil blive varetaget ved Hovedfordelingen. Endelig vil de store Tab af Skat, som nu er en Følge af Omflytninger, kunne undgaaes.

Normalskatten maatte baseres paa Selvangivelses-

princippet med obligatorisk Reklamationspligt overfor for lave Ansættelser, i hvert Fald forsaavidt den virkelige Indtægt og Formue overstiger et vist Minimum; men enhver Offentliggørelse af Ansættelserne maatte afskaffes, herunder ogsaa Fremlæggelsen af Ligningslisterne. Ved den obligatoriske Reklamationspligt vilde Arbejdet for Ligningsmyndighederne i høj Grad lettes og simpel Retfærdighed blive vist de Skatteydere, hvis Skatteevne er let at træffe. Ved Formuens Inddragning under Skattepligten indvindes et nyt Skatteobjekt til Lettelse for Skatteydelsen af Indtægter, der udelukkende skyldes personligt Arbejde.

Paaligningen og Opkrævningen af Normalskatten vilde næppe volde Kommunerne større Vanskeligheder end den nuværende Kommuneskat; man tør tværtimod gaa ud fra, at der paa flere Punkter kan opnaas Lettelser.

Fordelingen af Skatten imellem Kommunerne kunde formentlig i Hovedtrækkene ordnes paa følgende Maade:

Naar de kommunale Budgetter ere vedtagne, affatter hver Kommune en Oversigt over, hvad der for det paagældende Aar er blevet bevilget til hver af de 3 Administrationsgrene: Almueskolevæsenet, Fattigvæsenet og Alderdomsforsørgelsen. De Beløb, der kan paaregnes at ville indkomme i Ejendomsskatter og Særinttægter til delvis Dækning af Udgifterne til Skole- og Fattigvæsenet, bringes til Afdrag i de til disse to Konti budgetterede Udgifter, saaledes, at det af Oversigten tydelig fremgaar, hvormeget der yderligere behøves hertil, samt til Alderdomsforsørgelsen.

Disse Oversigter indsendes inden en nærmere fast-

sat Frist gennem vedkommende Amtmand til Indenrigsministeriet, ledsaget af en af Amtet affattet Oversigt over, hvad der for samtlige Kommuner i Amtet behøves til de 3 nævnte Administrationsgrene. København betragtes i denne Henseende som et Amt, og Oversigten sendes af Magistraten direkte til Ministeriet.

Paa Grundlag af disse Amtsoversigter foranstalter Indenrigsministeriet udfærdiget en Opgørelse over, hvad der for samtlige Kommuners Vedkommende udkræves til Dækning af de nævnte Udgifter, efterat Statskassens Tilskud til Alderdomsforsørgelsen er fradraget. Restbeløbet er da den Sum, der skal tilvejebringes ved Paaligning af Normalskatten. Ansættelsen af den skattepligtige Formue og Indtægt skulde være tilendebragt inden en nærmere fastsat Frist, der for København og de større Kommuner kunde være noget længere end for de mindre Kommuner, men naar Ansættelsen er tilendebragt, indsender Kommunerne paa samme Maade som ovenfor angivet en Indberetning til Indenrigsministeriet om Totalbeløbet af den i hver Kommune udfundne Skatteværdi, Formue og Indtægt opgjort hver for sig. Disse Indberetninger, der altsaa ligeledes forelægges Ministeriet sammendragne amtsvis, vil, naar deres Totalbeløb sammenlægges, udvise Hovedsummen af den for hele Landet udfundne skattepligtige Formue og Indtægt. Naar det saaledes er opgjort, hvor stort et Beløb, der skal tilvejebringes gennem Normalskatten, og hvormeget den samlede Skatteværdi udgør, vil det fornødne Materiale være tilvejebragt til Fastsættelse af den Procent, hvormed Normalskatten vil være at beregne af Indtægt og Formue. Skatteprocentens Fastsættelse burde maaske rettest ske ved Kgl. Resolution.

Det er klart, at naar de heromhandlede Udgifter ved en for alle Kommuner fælles Skatteprocent fordeles ligelig paa alle Samfundsmedlemmer, og Paaligningen sker kommunevis, vil nogle Kommuner faa mere ind af Normalskatten end nødvendigt til Dækning af de budgetterede Beløb, andre mindre; men paa Grundlag af de Indenrigsministeriet foreliggende Oversigter, vil Ministeriet være i Stand til, saasnart Skatteprocenten er fastsat, at foretage Fordelingen af Skatten imellem Kommunerne. Dette kunde ske paa den Maade, at Ministeriet, samtidig med Bekendtgørelsen om Skatteprocenten, fastsætter, hvor stort Beløb af Normalskatten førstnævnte Kommuner skulle afgive, for at de sidstnævnte kunne faa Dækning for de manglende Beløb. Denne Fordeling kan for Ministeriets Vedkommende ske amtsvis, saaledes, at Amdsraadene foretage Fordelingen indenfor de paagældende Amdsraads kredse. Den Del af Normalskatten, som de paagældende Kommuner i Henhold til Ministeriets Afgørelse skal afgive, henlægges til et kommunalt Fællesfond, hvortil ligeledes henlægges Statskassens Bidrag til Alderdomsforsørgelsen, samt de ved Overtrædelse af Skatteloven indkomne Bøder.

Fonden sættes under Indenrigsministeriets Kontrol og Administration, og af dens Midler udredes de Tilskud, som ifølge Fordelingen tilkommer de Kommuner, i hvilke Normalskatten ikke vil kunne strække til.

Der synes ikke at kunne rejses nogen væsentlig principiel Indvending imod den her foreslaaede Fordeling, der jo vilde være i alle Parter Interesse, og i ingen Henseende vilde indskrænke Kommunerne i deres frie Selvbestemmelsesret paa de heromhandlede Om-

raader, men selv om det ved nærmere Overvejelse maatte vise sig formaalstjenligt, at der fra Regeringens Side paa enkelte Punkter føres nogen Kontrol med Skattens Paaligning og Anvendelse — hvad dog næppe vil blive nødvendigt — maatte dette Hensyn i hvert Fald vige for Hensynet til det Heles Vel.

Det kan heller ikke ses, at der ved Fordelingen vil være større praktiske Vanskeligheder at overvinde.

Man kunde maaske indvende, at den Omstændighed, at Kommunerne efter denne Ordning altid vilde være sikre paa at faa de fornødne Midler til Udgifternes Bestridelse, kunde friste til Flothed eller til at vise mindre Omhyggelighed ved de lokale Skatteligninger, men hertil skal bemærkes, at da Skatten rammer alle Samfundsborgere ligelig, og altsaa enhver af de nævnte Eventualiteter vilde gaa ud over den paagældende Kommunes egne Beboere, er det sandsynligt, at Ordningen snarere vilde føre til, at de Trængende i Samfundet, saavel med Hensyn til Skoleundervisning som Forsørgelse, efterhaanden faar en nogenlunde ensartet human Behandling i alle Kommuner.

Det eneste Punkt, hvor der fra Regeringens Side nødvendigvis maatte udøves nogen Indflydelse paa Kommunernes Beslutninger, er med Hensyn til Opførelsen af Nybygninger, idet det er Forudsætningen, at de fornødne Summer hertil maatte tilvejebringes enten direkte gennem Normalskatten for det enkelte Aar eller ved Hjælp af Laan, som forrentes og amortiseres af de ved Skatten tilvejebragte Midler. Men en saadan Kontrol fra Regeringens Side vilde forøvrigt ikke være noget Nyt, da Kommunerne ogsaa efter den nugældende Lovgivning paa forskellige Omraader maa have højere

Autoritetens Samtykke til Iværksættelsen af deres Beslutninger.

Hvor stor kan Skatteprocenten antages at blive for den nærmeste Fremtid, naar den heromhandlede Fordelingsmaade tænkes gennemført? Til Besvarelse af dette Spørgsmaal savnes vel paalideligt Materiale, men paa Grundlag af de i Danmarks Statistik og i Staden Københavns Regnskab for 1889 foreliggende Oplysninger kan der dog opstilles en Kalkule, der formentlig tilnærmelsesvis vil kunne give en Forestilling om, hvor meget Udgifterne til Fattig- og Skolevæsenet kan antages at udgøre for hele Landets Vedkommende, samt hvormeget der i de nærmeste Aar vil behøves til Dækning af disse Udgifter igennem den personlige Skat.

For Københavns Vedkommende stiller Forholdet sig for 1889 som følger:

Administrationsudgifterne til Fattigvæsenet har ifølge Beretningen til Regnskabet for 1889, p. 75 (Beløbene afrundede til lige Tusinder) udgjort	1,805,000 Kr.
Hertil maa imidlertid lægges et Beløb til Forrentning og Amortisation af de i Bygninger og Materiel anbragte Kapitaler. Berregnes 6% af ca. 7,532,000 Kr., hvormed Fattigvæsenets Stiftelser m. v. ere opførte i Kommunens Status for 1889, udkommer ca. .	452,000 „
	ialt 2,257,000 Kr.

Transport 2,257,000 Kr.

Heri maa dog fradrages:

Fattigvæsenetssærlige Indtægter, samt

Renter af Fattigvæsenets Formue 186,000 „

Tilbage at dække gennem Skatterne ca. 2,071,000 Kr.

Udgifterne til Skolevæ-

senet har udgjort,

ifølge Bilag 18 . . . 1,304,000 Kr.

Pensioner og Understøt-

telser vedkommende

Skolevæsenet, Bilag 13 47,000 „

1,351,000 Kr.

Heri fragaar Renter af

Skolevæsenets Legat-

midler, Bilag 7 . . . 1,000 „

1,350,000 Kr.

Skolevæsenets Bygninger

og Materiel ere i Status

ansatte til en Værdi

at ca. 4,430,000 Kr.

Beregnes 6% til For-

rentning og Amortisa-

tion heraf, udkommer 266,000 Kr.

ialt Udgifter til Skolevæsenet 1,616,000 Kr.

Tilsammen Udgifter ved Fattig-

og Skolevæsen 3,687,000 Kr.

Fattigskatten (en Del af

Arealskatten) samt Skat

af Friboliger er indgaaet

med ca. 1,341,000 „

Altsaa tilbage at dække

af Kommunens Kasse 2,346,000 Kr.

Transport 2,346,000 Kr.

Indkomstskatten er i 1889 — efter

Fradrag af en ekstraordinær Ind-

tægt ved Bøder for urigtig Selv-

angivelse — indgaaet med ca. . 2,308,000 Kr.

og har saaledes ikke fuldt ud kunnet dække ovenstaaende Udgift. Man kan naturligvis beregne et mindre Beløb til Forrentning og Amortisation end 6% og derved faa Indkomstskatten til at strække til, men hertil skal bemærkes, at der i en Række af Aar er anvendt temmelig betydelige Summer til Opførelse af Skolebygninger og Anskaffelse af Inventarium; i 1889 er saaledes anvendt ca. 166,000 Kr. af Stadens løbende Indtægter (foruden ca. 126,000 Kr. af Stadens Laan), hvilke Beløb ere holdte udenfor ovenstaaende Beregning.

Hvad Udgifterne til Fattig- og Skolevæsenet i Landets øvrige Kommuner har udgjort i 1889 kan ikke nøjagtig angives, men i 1886 var Udgiften for Københavns Vedkommende paa det Nærmeste en Femtedel af den samlede Udgift for hele Landet, naar — for København — Forrentning og Amortisation af de i Bygninger og Materiel anbragte Kapitaler holdes ude af Betragtning. Benyttes samme Forholdstal for 1889, kan Udgiften for samtlige Landets Kommuner anslaaes til ca. 15 Millioner Kr., eller, naar de ovennævnte Forrentnings- og Amortisationssummer medregnes, ca. 16 Millioner Kr.

I 1884 indgik den personlige Kommuneskat i samtlige Landets Kommuner med ca. 8,160,000 Kr.*), hvoraf Indkomstskatten udgjorde ca. 2,001,000 Kr., alt-

*) For Handelspladserne, for hvilke der ikke foreligger specificerede Oplysninger, er kalkuleret ca. 300,000 Kr.

saa paa det Nærmeste en Fjerdedel af det samlede Skattebeløb. Siden 1884 er dette Forhold næppe blevet forrykket i nogen væsentlig Grad, saa man kan formentlig nu gaa ud fra, at Indkomstskatten i København repræsenterer ca. en Fjerdedel af den personlige Kommuneskat for hele Landet. Herefter skulde der i 1889 til Dækning af de ovennævnte ca. 16 Mill. Kr. være indkommet i personlig Kommuneskat højst $9\frac{1}{2}$ Mill. Kr., medens de resterende ca. $6\frac{1}{2}$ Mill. Kr. væsentlig ere dækkede af Ejendomsskatterne. Opførelsen af Nybygninger vil dog, da man maa regne nogle Aar frem i Tiden, bevirke nogen Tilgang, saa man kan maaske under Hensyn hertil paaregne omtrent 7 Mill. Kr. gennem Ejendomsskatterne m. v. Da imidlertid Udgifterne til Skole- og Fattigvæsen ligeledes maa forudsættes at ville stige, efterhaanden som man kommer længere frem i Tiden, maa den samlede Udgift ogsaa kalkuleres noget højere end de 16 Mill. Kr., der antages at være medgaaede i 1889.

Paaregner man imidlertid, at der i de nærmest kommende Aar for hele Landets Vedkommende vil medgaa omkring 17 Millioner Kroner til Skole- og Fattigvæsen, og at ca. 7 Millioner Kroner vil kunne tilvejebringes ved Bidraget fra de faste Ejendomme og forskellige Særindtægter, skulde altsaa de 10 Millioner dækkes af Normalskatten, hvoraf tillige skulde tilvejebringes det Beløb, der maatte komme til at paahvile Kommunerne til Fyldestgørelse af Alderdomsforsørgelsespligten.

Hvormeget der vil medgaa til Alderdomsforsørgelsen lader sig ikke for Tiden beregne, men efter den Fortolkning, som Loven lader til at ville faa, kan man

næppe foreløbig kalkulere mere end ca. 2 Millioner Kroner foruden Statskassens Tilskud.

Det Beløb, der altsaa skulde dækkes af Normal-skatten, vilde saaledes blive omkring 12 Millioner Kroner. For at udfinde, hvor stor Skatteprocenten bliver, naar denne Sum skulde tilvejebringes ved Ligning paa Borgernes Formue og Indtægt, maa man ligeledes søge at udfinde, hvormeget Indtægt og Formue hver for sig for Tiden kan kalkuleres til.

Ifølge Danmarks Statistik I, p. 780, er den samlede Indkomst i Danmark for skattepligtige Personer i 1870 opgjort til 241,¹⁴⁸ Millioner Kroner. Ser man hen til, at den antagne Indtægt i København fra 1870 til 1890 er stegen fra 47½ til 106½ Millioner Kr., altsaa med ca. 124%, og at en lignende Stigning utvivlsomt har gjort sig gældende i Landets øvrige Kommuner, vil man formentlig kunne gaa ud fra, at de skattepligtige Personers Indtægt for Tiden kan anslaaes til omkring 540 Millioner Kr. Hertil maa endnu lægges et Beløb, hvormed Indtægten vil stige, naar Interessent- og Aktieselskaber samt juridiske Personer inddrages under Ligningen, ligesom ogsaa Hensyn maa tages til, at Indførslen af tvungen Reklamationspligt overfor for lave Ansættelser utvivlsomt vil bringe en større Skatteindtægt for Dagen. Paa den anden Side maa imidlertid paaregnes en Reduktion ved Skattelempelser paa de mindre Indtægter, men det tør dog antages, at den samlede Skatteindtægt, med fornøden Hensyntagen til disse Forhold, maa kunne anslaaes til omkring 500 Mill. Kroner. Hvis denne Sum maatte vise sig nogenlunde rigtig, vilde man altsaa kunne fyldestgøre de for Tiden stillede Krav med en forholdsvis ringe Skatteprocent.

Hvormeget den skattepligtige Formue kan anslaaes til, haves der ingen begrundet Mening om, da der savnes det fornødne Materiale til derpaa at kunne bygge nogen Kalkule. Kun er det oplyst, at Nationalformuen omkring 1870 blev anslaaet til henimod 7000 Mill. Kroner., men nu antages at være noget mindre. Ved Udfindelsen af dette Tal er imidlertid regnet med Værdier, hvoraf betydelige Dele paa Forhaand maa betragtes som undtagne fra eventuel Beskatning, særlig Statens og Kommunernes Ejendomme og en stor Del uproduktive Værdier, endelig Summen af alle de Smaiformuer, der vilde falde under det Beløb, der ved en eventuel Formueskat vilde blive sat som Minimum for Beskatning.

Man kan imidlertid gaa ud fra, at der ved Paaligningen af en Formue- og Indtægtsskat vil blive fastsat et vist Forhold, i hvilket Formueskatten skal staa til Indtægtsskatten. I Lovforslaget om den interkommunale Beskatning var foreslaaet $\frac{1}{10}$ pro mille af Formuen for hver 1%, der lignes paa Indtægten. En saa ringe Formueskat vilde imidlertid næppe faa synderlig Betydning, i hvert Fald ikke komme til at staa i et rimeligt Forhold til det Arbejde, der maatte anvendes paa Skattens Paaligning og Indkrævning. Vil man overhovedet beskatte Formuen, maa man herigennem kunne paaregne en Indtægt, som kommer til at spille en virkelig Rolle i den hele Skatteordning. Naar der er Tale om at udligne 12 a 13 Millioner Kroner paa Indtægt og Formue, burde man idetmindste have 2 Mill. Kroner ind i Formueskat, hvilket Beløb, hvis man turde, paaregne en skattepligtig For-

mue af ialt ca. 4000 Mill. Kroner, vilde svare til $1\frac{1}{20}\%$ heraf.

Hvis man imidlertid forudsætter, at Formueskatten vil indbringe mindst 2 Mill. Kroner af de 12, der haves Brug for, maatte Resten, 10 Millioner, altsaa lignes paa Indtægten. Da denne antages at andrage ca. 500 Mill. Kroner, vilde man, ved at sætte Indtægtsprocenten til 2, lige netop faa de 10 Millioner. Da der imidlertid ved Skatteprocentens Fastsættelse maa tages Hensyn til, at en Del Skat vil gaa tabt ved Skatteyderes Insolvens eller af andre Aarsager, samt at der ved Fordelingen imellem Kommunerne ikke bør regnes med for knebne Beløb, maatte Indtægtsprocenten efter foranstaaende Kalkule sættes noget over 2, men det er dog næppe rimeligt, at man behøvede at komme ud over $2\frac{1}{2}\%$.

Spørgsmaalet om, hvorfra Kommunerne skal faa Midler til Dækning af Udgifterne ved de egentlige kommunale Foranstaltninger, naar den personlige Skat udelukkende skal anvendes til Fyldestgørelse af Samfundsopgaver, vil ikke let komme frem, eftersom en stor Del af de kommunale Indretninger ere beregnede paa at skulle bære sig selv, og Kommunerne — maaske paa enkelte Undtagelser nær — hidtil have klaret sig uden at ty til den personlige Skat. For Københavns og de større Købstadkommuners Vedkommende er det imidlertid ikke udelukket, at Udviklingen kan

medføre Trang til yderligere kommunal Beskatning, men man maatte i saa Fald holde sig til Skatteobjekter, der paa en varig Maade ere knyttede til Kommunen, fordi man herved vilde ramme de Personer, der fortrinsvis drager Nytte af de kommunale Goder. Det forekommer at ligge meget nær, at man ved Siden af Ejendomsskatterne genindfører en Næringskat, saaledes som denne i sin Tid blev foreslaaet ordnet ved det oprindelige Lovforslag om Indkomsskatten i København, nemlig som en fast aarlig Afgift paa de forskellige Klasser af Næringsbrug.

Om Finland.*)

I.

Finland er et Exempel paa den gamle Sætning, at det ikke er de frugtbareste, men de bedst regerede Lande, der gaa mest frem. Paa anden Maade kan man ikke forklare den store Fremgang i det fattige Finland i Sammenligning med det rige Rusland; dette Land med sin Rigdom paa frugtbar sort Jord, Miner og Skove, Stenolje, allehaande Produkter fra de arktiske Landes til det kolde Klimas, kort, med en naturlig Rigdom, der neppe staar tilbage for den, der i Nordamerika tiltrækker Millioner af Mennesker fra alle Lande.

Finland er i det Hele ikke et frugtbart Land. Dets Skove af Naaletræer, Birk og Asp give tilligemed de utallige Søer Landet Skønhed; men en Undergrund af Granit, hvis smuldrede Dele ere gode nok til at give Næring til Naaleskovene, men kun daarlig Føde for Kornsorterne, Sand og Grus og Moser efterlader kun forholdsvis faa udstrakte Sletter vel skikkede til Agerbrug. En Tiendedel af Arealet er Søer, en Fjerdedel af Landet Mose. Dertil er Klimaet usædvanlig

*) Denne Artikel har paa Grund af Pladsmangel maattet henligge i nogle Maanedes. Red.

haardt, ofte Frost langt ind i Juni Maaned, Tørke om Sommeren og tidlig Frost i Avgust eller i alt Fald først i September, saa Agerbrugeren maa regne med idelig Misvæxt. I saadanne Aar er det, at Bønderne reduceres til Brødbestaaende til mere end Hælften af Fyrrebark. I Aarene 1696—99 døde af Hungersnød og dens Følger over $\frac{1}{6}$ af Befolkningen, endnu i 1867—68 halvt saa mange, 138,000 Mennesker eller 8 pCt. af Befolkningen, 3 Gange saa mange som der dør i sædvanlige Aar. Man har ment at kunne regne ikke mindre end hvert 5te Aar for et Misvæxtaar.

Selvfølgelig er Landets Tilstand ikke blot en Følge af det nuværende Regimente. Ogsaa dets svenske Fortid og dets lutherske Religion ere mellem de vigtigste Aarsager til dets nuværende Overlegenhed over Rusland.

Finland dansede ikke paa Roser under sin For-
ening med Sverig. Det har altid været udsat for
Hærjninger af Russerne. De begyndte allerede et Par
Menneskealdre, før Marsken Thorkel Knutson omkring
Aar 1300 fuldendte Landets Erobring for Sverig og
anlagde den hellige eller viede Borg, Viborg, og Lands-
krona nær det nuværende St. Petersborg, den Gang da
Paverne prædikede Korstog for at hjælpe Biskop Tho-
mas af Finland, og da Svenske og Nordmænd drog ud
for 1240 at blive slagne ved Nevaen af Alexander
Newski af Novgorod. Finland havde egentlig kun Fred,
saa længe Russerne havde nok at gøre med Mongolerne.
Under Gustav Wasa var der en Gang slæbt saa mange
Fanger til Rusland, at finske Mænd solgtes for 10 og
finske Kvinder for 15 Kopeker eller henholdsvis 40 og
60 Øre pr. Hoved. Allerbedst kende vi fra Topelius'

Romaner Historien om, hvorledes Finland forsømtes af Sverig, ødelagdes af Russerne og udsugedes for Mennesker og Midler under alle Sverigs Krige.

Landets Kultur var svensk. Rigtignok er kun omtrent $\frac{1}{7}$ af Landets Befolkning af svensk Oprindelse og svensktalende, nemlig Bønderne paa en Del af Kysten i Østerbotten, paa det sydligste af Kysten og det saakaldte egenlige Finland, paa Kysten af Nyland længere inde i den finske Bugt foruden paa Åland samt en Del af Bybefolkningen og af de højere Klasser i andre Dele af Landet. Resten af Befolkningen, Tawasterne i Midten af Landet, hvortil ogsaa i Race hører det meste af Befolkningen i det lille egenlige Finland i det sydvestlige Hjørne, Folk med lyst Haar, men med brede Ansigter og regnede for at være noget trøge og tunge i Karakter, som ogsaa Karelerne i det østlige og nordlige med længere Ansigter, mørkere i Farve og livligere, er i Race langt nærmere beslægtede med Russerne end med Skandinaverne. De forskellige Stammer, der befolkede Finland, var saavel efter deres fysiske Ejendommeligheder som i Følge de iblandede Ord i Sproget, tidlig paavirkede af tevtoniske, gothiske eller skandinaviske Naboer, men dog, baade efter deres Type, de forholdsvis brede Hjerneskalder, og deres Sprog, væsenlig de samme som de andre finske Folk i Rusland, nærmest lig de talrige Esther og de faa Liver syd for den finske Bugt, ogsaa Brødre af alle de andre finske Stammer gennem Mellemrusland ned til det kaspiske Hav. Saa talrig har den finske Urbefolkning været, at f. Ex. en saa udmærket Lærd som den afdøde Henri Martin har kunnet antage, at Massen af hele den store russiske Nation var Finner, der af slaviske Kolonister og

Erobrere var forvandlede til et slavisk talende Folk. Derfor, fordi Sproget var noget tillært, ingen Dialekter som hos Lillerusser og andre slaviske Folk, og derfra mange andre Ejendommeligheder.

Men Historien og dens Udvikling har mere at sige end den oprindelige Race. Den hele Civilisation er kommen fra Sverig. Da Kong Erik den Hellige i Midten af det 12te Aarhundrede foretog sit Korstog over til Finland for at slaa Finnernes Legemer, men vinde deres Sjæle, var deres Samfund endnu ikke udviklede til Stater, og videre var heller ikke Tawasterne og Karelerne, da de i Midten og i Slutningen af det 13de Aarhundrede blev underkuede af Birger Jarl og Thorkel Knutson. Som i en stor Del af det øvrige Norden var det endnu i Finland væsenlig engelske Gejstlige, der indførte Kristendom og Civilisation. Det skal være den engelske Kardinal Nicolaus Breakespeare, den senere Pave Hadrian den 4de, den Mand, om hvem den norske Kongesaga siger, at Ingen nogensinde udøvede større Indflydelse paa Befolkningen i Norden, som ved sit Besøg bevægede Kong Erik til hans Foretagende; og med Kongen fulgte Englænderen Biskop Henrik fra Upsala for at døbe Finnerne, medens Kongen slog dem. Henrik blev rigtignok Aaret efter slaaet ned af en Bonde, som ikke syntes om, at han havde taget sig for at opbryde hans Hus og tage hans Mad, men han blev dog Finlands store Helgen, ved hvis Efterladenskaber der skete store Undere, og hvis Navn endnu gaar igen i Navne paa Steder, Tider og Markeder baade i Finland og Sverig. En Englænder, om end mindre udmærket for sin Dyd, skal ogsaa Sortebroderen Biskop Thomas have været, som et Aarhundrede senere synes

at have forsøgt at danne en selvstændig kirkelig Magt i Finland, Mage til den en tysk Biskop dannede sønden for den finske Bugt i Riga. Det var kort efter at Biskop Thomas havde maattet flygte til Gotland, at Birger Jarl skal være den, der først har indført virkelig borgerlig Orden blandt det finske Folk, hems-, ting-, kyrko- och qvinno-frid.

Finnerne var imidlertid fra første Færd af delagtige i den nordiske Frihed. De er et mærkeligt Exempel paa en fremmed Race, der blev betvunget og som dog synes fra først af at have faaet Lod og Del i Hovedlandets Frihed. De have som Befolkningen i Sverig deres Lagmænd, folkelige Rettergang og tidlige Del i det fælles Kongevalg og i Rigsdag. Anderledes med de Landsdele, Sverig senere erhverver syd for den finske Bugt; de blive afhængige Besiddelser. Og navnlig bliver der mellem disse og Finland den store Forskel, at Bønderne i Finland, som Bønderne i det gamle Norden og senere gennem Tiderne i alle Landsdele undtagen Sjælland med Smaaøerne, ere frie Mænd, Bønderne i Østersøprovinserne derimod Livegne under de tyske Ridderordener. Denne Forskel er den Dag i Dag Grunden til, at Rusland ikke har kunnet gribe ind i Finlands Anliggender saaledes som i Esthlands, Liflands og Kurlands. Vel have disse Landsdele forholdsvis tidlig i Aarhundredet afskaffet selve Livegenskabet; men Udviklingen bærer dog endnu Præg deraf. Anderledes i Finland; i dette Land med dets fri besiddende Bondestand af samme Karakter som den paa den anden Side af den botniske Bugt er der ingen Undertrykte at beskytte, ingen Stænder at ophidse mod hverandre.

Mange af Sverigs bedste Slægter levede i Finland.

Der husede Rigsforstanderen og Kongen Karl Knutson Bonde, den danske Søren Norby, Oxenstjerner og Wasaer, Sturer, Totter og Posser, Hertug Karl, den senere Karl den 9de, og ned i Dronning Kristines Tid som en udmærket Guvernør, Per Brahe. Mange af Slægterne vare særlig finske, saasom Kurk, Boije, Banér, Fleming, ingen dog mere berømt end den ene Afdeling af den, oprindelig fra Brabant komne, Familie Horn, af hvis mange udmærkede Medlemmer den største vel var Arvid Horn i første Halvdel af forrige Aarhundrede med hans Freds- og økonomiske Frihedspolitik. Det var til Dels i Forbindelse med Hertug Karl, at saa vel finske som svenske Bønder i Slutningen af det 16de Aarhundrede i den saakaldte Klubbekrig rejste sig mod deres Herrer Klas Fleming og Arvid Staalarm, der stod paa den katholsksindede Konges Side. Finnerne, især de finske Ryttere, var de bedste Soldater med Gustav Adolf, da han reddede Troens Frihed i Tyskland, ligesom med Karl den 10de Gustav og Karl den 12te. Finner studerede tidlig i Paris, hørte der som de andre Skandinaver til »den engelske Nation« og var undertiden mellem det store Universitets Rektorer. Længere ned i Tiden skrev en Landsbypræst i Østerbotten, Anders Chydenius, i samme Retning som Adam Smith, en Del Aar før den store Tænker.

Saa let tog Finland imod Reformationen, at man deri har villet se et Bevis paa, at hele Troen kun sad løst paa det finske Folk. Det var ikke hele Biblen, der blev oversat af Luthers og Melanchtons Discipel Michael Agricola; en Del blev først udgivet paa Finsk i forrige Aarhundrede; men alligevel mener man, at det skyldes disse Bibeloversættelser, at der den Dag i Dag eksisterer

et finsk Skriftsprog. Lutherdommen har lignende Fortjenester af Kulturen i Finland som andre Steder. Den lutherske Statskirke har ikke hævet sine Folk til det samme Standpunkt som den folkelige Calvinisme. Den har dog sine særegne Fortrin og vistnok intet større end dens Virken for Folkeundervisningen. Dette har ogsaa vist sig i Finland til Trods for Præsternes svenske Uddannelse. Først Dronning Kristine gav Finland selv et Universitet. Meget er gjort for Folkeundervisningen i den nyeste Tid under Finlands Selvstyrelse. Nu om Stunder kunne alle Finner læse; ikke alle kunne skrive.

Naar man sammenligner den lutherske Religion med den græsk-katholske, er der selvfølgelig først og fremmest en uhyre aandelig Overlegenhed. Den finder sit Udtryk i Præsteskabets Stilling, de universitetsdannede kyrkoherder og komministre spredte omkring i Landet sammenlignede med de uvidende russiske Munke og Poper, kun en Grad hævede over de lavt staaende Bønder og i social Henseende temmelig foragtede. Saa er der en saadan materiel Forskel til at tage og føle paa som den, der følger med den russiske Faste, der strækker sig over de halve af Aarets Dage, og som ved sit Forbud ikke blot mod Kød, men endog mod Mælk og Mejeriprodukter for det Første har megen Skyld i, at over Halvdelen af Børnene dø i deres fem første Leveaar, en naturlig Følge af, at salt Fisk sættes i Stedet for Mælkemad, og dernæst ogsaa er en væsenlig Aarsag til, at der ikke udvikler sig noget vidt drevet Agerbrug med Kvæghold og Mejeridrift. For Tiden har den lutherske Kirke, som vi skulle komme tilbage til at om-

tale, i visse Retninger en næsten misundelsesværdig Stilling i det selvstyrende Finland.

Finland delte godt og ondt med Sverig. Forarmedes det af Krigen, saa var det samme Tilfældet med Sverig. Det havde sin fulde Del i den svenske Rigsdag og i alle dens og Raadets Rettigheder. Kun undtagelsesvis kaldtes Stænderne til særlige Møder i Finland, som det skete i Karl den 9des og Gustav Adolfs Tid. Sverig havde kun den Fejl, at det umulig med sine Par Millioner Mennesker i Længden kunde forsvare Finland, da den russiske Magt udviklede sig. Især var det klart, at Ruslands Bestræbelser maatte gaa i denne Retning, efter at St. Petersborg var anlagt. I 1721 og 1742 begyndte Russerne at erobre Dele af Landet i Sydøst for at ende med at tage det hele i 1809.

Midt i Ulykken var det et Held, at den fandt Sted i Kejser Alexanders liberale Periode. Tillige følte man Vigtigheden af udenfor St. Petersborgs Porte hellere at have et venligsindet Folk end hemmelige Fjender. Den Deputation, der, valgt af Stænderne, allerede i 1808 sendtes til St. Petersborg, bestod til Dels af Mænd, der allerede tidligere havde arbejdet for Forening med Rusland, svenske Adelsmænd, der havde mistvivlet om at bevare Landets Selvstændighed; det finske Folk var tro til det Yderste. Med finsk Forsigtighed erklærede Deputationen sig imidlertid for inkompetent og anmodede om Sammenkaldelsen af Landets forfatningsmæssige Repræsentanter. Stænderne kaldtes da, i Begyndelsen af 1809, sammen i Borgå til en almindelig Landdag »overensstemmende med Landets Forfatninger« og »paa det Vis, som Rigsdagsordningerne foreskrive«. Alexander mødte personlig i Borgå og lovede i sine gentagne Erklæringer at ville

holde Landets Forfatning og Grundlov — »evindelig
 baade for sig og sine Efterkommere« (som han senere
 udtrykker sig i et Dekret om Regeringens Benævnelse
 af Senat). Han vilde opretholde Landets Religion, Love,
 Rettigheder og Privilegier for Stænderne og for Indi-
 viderne. Han optræder som Storfyrste af Finland og
 ordner ved Overenskomst med Stænderne Foreningen
 med Rusland. En Regering, der senere faar Navn af
 Finlands kejserlige Senat, ordnes i Stedet for det gamle
 Rigets Raad, og han tillader Stænderne første Gang
 selv at vælge dens Medlemmer. Han lover at Finland
 selv maa beholde sine Indtægter, vil bevare den gamle
 af Jorden underholdte »indelta armé« og lover Folket, at
 det maa være fri for den russiske militære Udskrivning,
 som den Gang tog Soldaterne for den forfærdelige Tid af 25
 Aar. Landet beholder sit eget Pengevæsen; Stænderne
 udtale sig for en særskilt Bank i Henhold til deres
 svenske Tradition. Ved Landdagens Slutning er Alex-
 ander igen i Borgå, erklærer i sin franske Tale de
 brave og hæderlige Finner for nu at være hævede op
 mellem Nationernes Tal og haaber, at Nationen nu, fri
 indadtil og sikret udadtil, vil hengive sig til Agerbrug
 og andre lovlige Erhverv og vise sig hans gode Hen-
 sigter værdig.

Alexander indlemmede senere, i 1811, det saakaldte
 gamle Finland, Syd Karelien eller Viborg Län, der var
 afstaaet allerede 1721 og 43, i Storhertugdømmet. Det
 blev nu igen de gamle Grænser fra Gustav Adolfs Fred
 i Stålbava 1617. Det skete, fordi der først derved blev
 tilvejebragt en brugbar Toldgrænse mellem Rusland og
 Finland, den, man behøvede, for at ikke Varer skulde
 smugles gennem den finske Skærgaard ind i Rusland.

Banken blev et selvstændigt Institut, men i Begyndelsen med kun svage Midler. Alexander sammenkaldte imidlertid ikke atter Stænderne, om hvis regelmæssige Sammenkaldelse den gamle svenske Forfatning ikke indeholdt noget bestemt Bud. Han havde skiftet Anskuelser, og den udmærkede frisindede Minister Sporanski, der ogsaa særlig havde taget sig af de finske Anliggender, maatte for en Tid endogsaa gaa i Exil.

Nikolaus var for hæderlig til at ville overtræde anerkendte Rettigheder; men hans absolutistiske Grundsatninger bragte ham til at foretrække Fortolkninger i den Retning. Da han i 1826 ønskede at indføre Deportation til Sibirien for visse grove Forbrydelser, benyttede han sig af sin Benaadningsret overfor Dødsstraf, og det er under denne Form, at denne Ordning har bestaaet til den nyeste Tid. En Del Reformer lod man ligge, fordi man ikke vilde indkalde Stænderne. Faktisk overtraadtes dog ogsaa ofte Folkets Ret, omend paa ingen Maade som i Rusland.

Med Alexander den 2den oprandt endelig en ny Æra. Finansielle og økonomiske Aarsager gjorde det i høj Grad ønskeligt at sammenkalde Landdagen. Efter flere forberedende Arbejder, og efter at en første Plan om at nøjes med et Stænderudvalg til at tage Bestemmelse om Forholdenes Ordning var opgivet paa Grund af den stærke Modstand i den offentlige Mening, sammenkaldte Alexander endelig atter en almindelig Landdag i 1863. Han aabnede den selv, og en ny Landdagsorden af 1869 fastslog endelig regelmæssige Landdage og dermed et konstitutionelt Liv i denne Del af Czarens Lande.

II.

Finlands Forfatning er ikke nogen moderne fri Stats; Grundlaget er endnu den gamle svenske Regeringsform af 1772 og Forenings- og Sikkerhedsakten af 1789, ja i Adskilligt endogsaa den første svenske Forfatningslov, Bestemmelsen i Konungabalken i Landslagen af 1442. Den gamle Forfatnings bindende Kraft blev erklæret 1809; den er gentaget i nyere Love; og Kejser-Storhertugen har svoret ved sin Tronbestigelse at ville holde den.

Stænderne har Del i den lovgivende Magt. I Følge den gamle Forfatning kunde de kun petitionere om ny Love. I 1886 have de endelig ogsaa faaet Forslagsret. Kun maa de ikke fremsætte Forslag til ny Grundlov — Landdagsordningen af 1869 siger paa den anden Side udtrykkelig, hvad der da ogsaa følger af sig selv, at ingen Grundlov kan forandres, ophæves eller stiftes uden Stændernes, endog samtlige Stænders Samtykke. Heller ikke kan de foreslaa Love om Forsvarsvæsenet eller Pressen, om Kirkeordningen kun efter Kirkekonciliets Indstilling og i andre kirkelige og blandede Sager kun naar Konciliet først er hørt. Den gamle svenske Regering havde, hvad til Dels endnu er Tilfældet i Sverig, en særegen Myndighed til at udstede Forordninger om økonomiske og finansielle Sager. Det er naturligt, at en meget vidtgaaende Praxis har maattet udvikle sig i denne Retning i Finland i den lange Periode, da ingen Landdag var samlet. Den hele administrative Ordning afhænger mere end i andre Lande alene af den udøvende Magt; Stænderne blive med Hensyn dertil kun raadspurgte. Toldsatserne, Postportoene og adskillige

Gebyrer bestemmes af Regeringen alene. Iøvrigt er det Reglen, at ingen Skat kan paalægges og intet Statslaan stiftes uden Stændernes Samtykke, heller ingen Statsejendomme sælges. Kun i Tilfælde af pludseligt fjendtligt Indfald eller anden uforudselig Ulykke kan Statslaan optages uden deres Medvirkning, og Skatter kan Regeringen kun paalægge uden Landdagen, hvor det under Krig behøves for Landets Forsvar; saasnart Krigen er endt, skal Optrækningen ophøre og Landdagen sammenkaldes. Efter gammel svensk Sæd hører Banken og Pengevæsenet særlig under Lovgivningsmagten og ligeledes alle økonomiske Anliggender, forsaavidt der er Spørgsmaal om Borgernes Rettigheder. Som til Dels efter svensk Skik deler man Indtægterne i de ordenlige og overordenlige. Det er de overordenlige, Skatter bevilgede for bestemt kortere Tid og Laan, Provenu fra Banken og Jernbaneindtægter, og de Udgifter, til hvilke man har anvendt disse Midler, som i Finland fra Landdagen 1863—64 danne Indholdet af det Budget eller Finansoverslag, der voteres af Stænderne, efter Landdagen af 1872 i regelmæssig Form. Regnskab blev strax forelagt ogsaa for andre Udgifter for hele Perioden fra 1811 til 1863, da der ingen Stænder havde været samlede. Ved hver ordinær Landdag bliver der forelagt en samlet finansiel Oversigt, for at Stænderne »kunne erholde Kundskab om, hvorledes Kronens Indkomster ere blevne anvendte til Landets Fordel og Vel,« med særlige Regnskaber for det overordenlige Budget, voteret af Landdagen. Behandlingen af hele Regnskabet synes at være gaaet for sig under nogen Modstand fra oven. En særegen Fond, Kommunikationsfonden, er dannet af de af Stænderne

bevilgede Midler, og Stænderne have søgt at faa det almindelige Overskud inddraget derunder.

Toldlovgivningen er vel forbeholdt Kejseren af Hensyn til Rusland. Iøvrigt er det navnlig en rimelig Presselov, som savnes. I 1867 vilde Stænderne ikke vedtage en Lov, der kun skulde gælde til 1869, hvorefter det skulde afhænge af Pressens Holdning, om Kejseren vilde lade Loven blive i Kraft. Saa ordnedes Forholdene foreløbig administrativt, og siden har Kejseren paa Anmodning om at faa en ny Presselov svaret, at han ikke vilde fravige den bestaaende Orden, der stemmer med, hvad der gælder i andre Dele af Riget. Censur, urimelige Retssager og Undertrykkelse af Bladene, der som al periodisk Literatur kun udkomme med særlig Tilladelse, bliver derfor ved.

Efter Landdagsordningen af 1869 skal Landdagen komme sammen hvert 5te Aar og Budgetterne i Henhold dertil være femaarige. Siden 1882 har den dog været sammen hvert 3dje Aar. Stænderne er de fire gamle svenske Stænder: 237 adelige Familjer, der i Almindelighed møde i et Antal af 100—140 ved Hovederne for Slægterne eller ved andre Adelsmænd, til hvilke Hovederne have givet Fuldmagt — Gejstligheden ved Ærkebiskoppen, to andre Biskopper, 28 Deputerede fra Bispedømmernes Gejstlighed og nogle faa Repræsentanter for Universitetet og Lærerne ved de højere Skoler — Borgerskabet, henimod 60 Deputerede valgte af Byernes skattebetalende Borgere med flere Stemmer for dem, der betale højere Skat — endelig Bønderne, valgte af Ejendomsbesidderne og Domænebønderne, en for hver af Landets 61 Domsager ved indirekte Valg. Kejseren udnævner Præsidenterne og

Vicepræsidenterne i hver Stand undtagen for Gejstligheden, hvor Ærkebiskoppen eller en af Biskopperne præsiderer. I Adlen taler man Svensk, i Gejstlighed og Borgerskab begge Sprog. I Bondestanden skal Oversættelse finde Sted.

Som i Sverig har man forstaaet at faa det tilsyneladende altfor sammensatte Maskineri til at arbejde. I Sverig er Midlet de fælles forberedende Komiteer og en fælles Afstemning i Bevillingssager, hvor en Afgørelse er nødvendig — disse to Midler, som de mange moderne Forfatninger vilde have gjort vel i at efterligne, hvor man saa ofte har skabt ganske ubrugbare Maskinerier ved at indføre det engelske Tokammersystem uden at se hen til det ejendommelige Forhold, der er udviklet i England mellem de to Kamre. I Finland har man fem staaende forberedende Komiteer, for Lovgivning, økonomiske Sager, Finanser, overordentlige Skatter og for Banken, föruden mulige særlige Udvalg. I Stedet for den svenske fælles Afstemning af de to Kamre, Plenum, har man i Finland en stor fælles Komité, der afgør paa hele Landdagens Vegne. Alle Landdagens Medlemmer kunne komme sammen til fælles Diskussionsmøder; men dette synes man ikke at benytte i Praxis. Om Grundlovssager og om de enkelte Stænders Privilegier skulle alle fire Stænder være enige. Om almindelige Sager fattes Beslutning, naar tre Stænder er derfor. Staar to imod to, og man er enig om Vigtigheden af at faa Sagen fremmet, eller hvis der er partiel Uenighed, og det ikke lykkes det forberedende staaende Udvalg ved nyt Forslag at tilvejebringe Enighed, saa gaar Sagen til et stort fælles Udvalg paa 60 Medlemmer, 15 fra hver Stand, der

uden Forhandling ved hemmelig Afstemning med simpelt Flertal afgør Sagen endelig. En lignende Fremgangsmaade bruger man ved Udgiftsbevillinger og i Skattesager, hvor ikke alle Stænder ere enige. Der gaar Sagen til stort Udvalg, de forberedende Finans- og Skatteudvalg forstærkede hvert til 60 Medlemmer, og de afgør da paa hele Landdagens Vegne med $\frac{2}{3}$ Flertal. Med al det tilsyneladende Indviklede er det sandsynligt, at Finnerne, med deres Tradition fra den gamle svenske Frihed, have en Ordning, der er mere praktisk end f. Ex. vor Maade at arbejde paa med de to Kamre i Danmark, hvor man selv under ordinære Forhold afgør Sagerne efter, hvad man vil have ind i det andet Kammer, ofte for senere at tinge med det, ikke efter, hvad man anser for rettest, og hvor Resultatet saa ofte kommer til at afhænge af et sent Fællesudvalgs Tilfældighed, og hvor man endelig i senere Tider ved Uoverensstemmelsen imellem de to Kamre har naaet at løbe hele Forfatningens Maskine i Staa. Naar man ser paa Resultaterne, kan det heller ikke nægtes, at jo den rolige finske Landdag med dens gammeldags Former og overmaade begrænsede Frihed har handlet med mere Visdom end f. Ex. de franske Kamre med al deres Lidenskabelighed, Veltalenhed og Talent, men ogsaa storartede politiske og økonomiske Uvidenhed og folkelige Fordomsfuldhed. Noget kan ogsaa der ligge i Forfatningens Fejl, mere vistnok i Maaden, hvorpaa den benyttes.

Det finske Senat er to Ting, Højesteret og det regerende Ministerium, hvert bestaaende af 10 Medlemmer. Justitsafdelingen eller Højesteret gør tillige Indstilling til Kejseren ved Besættelsen af Retsembeder.

Den administrative Afdeling er delt i otte Departementer eller Ministerier under særegne Chefer, for det Indre, Finanserne, særlig for Grundskatten, Landmaalning, Skatteopkrævning og Regnskabsvæsen, saakaldet Kameralier, militære Sager, der vedrøre Borgernes Ydelser, Kirke- og Undervisningsvæsen, Agerbrug med Skovdrift, Jernbaner og Kanaler. Et Par Medlemmer assistere disse Fagministre eller ere Medlemmer uden Portefølje. Departementerne afgive Beretning om Landets Tilstand lignende, hvad der paa forskellig Maade kendes i Sverig og i Norge. Den forelægges det hele Senat og omdeles til Landdagens Medlemmer. Senatets administrative Afdeling udarbejder det aarlige ordinære Budget. I Fællesmøder af hele Senatet forberedes Forslag til Landdagen, afgives Betænkninger over, hvad der kommer fra denne og promulgeres Love og Manifeste. I Fællesmøder af otte Medlemmer, fire fra hver Afdeling, bevilges Undtagelser fra Lovene og afgøres en Del Sager vedrørende Retsadministrationen, visse internationale Sager m. m. Senatet har nedsat et staaende Udvalg til at udarbejde Lovforslag med vexlende Formand for hver enkelt Sag. Det er i de senere Aar blevet overladt Senatet, navnlig dets administrative Afdeling, at afgøre flere Sager, give Koncession til Foreninger og Aktieselskaber, fastsætte Taxter for Jernbaner og Kanaler, besætte de lavere Embeder m. m., til Dels i Kejserens Navn. Egenlig er den russiske Generalguvernør Formand, men i Praxis møder han ikke mere, men overlader Forsædet til to af Senatets Medlemmer som Viceformænd, den ældste for de fælles Møder. Senatets Medlemmer udnævnes for tre Aar, men beskikkes vanligvis paany. De skulle være født Finner,

dels adelige, dels borgerlige. Som det blev ordnet paa Rigsdagen i Borgå, efter et Forslag udarbejdet af Prof. Mathias Calonius, er det ligefrem en Fortsættelse af det gamle svenske Rikets Råd, der ogsaa baade var Højesteret og Regeringskonsejl. Dette blev udtrykkelig nægtet fra St. Petersborg, da Landdagen i 1863 klagede over, at det ny Presselovforslag ikke forfatningsmæssig var forberedt gennem Senatet; men indtil den allersidste Tid har slig Fremgangsmaade dog ikke været gentaget. Efter den gamle svenske Forfatning ere Ministrene ansvarlige; men Intet er anordnet for at kunne bringe denne i Udførelse i Finland.

Generalguvernøren er i Finland Mellemløbet mellem Kejseren og Senatet, har som dettes nominelle Præsident Indseende med dets Virksomhed og kan gøre sin særegne Indstilling, er Chef for den lokale Administration og for Politiet, indstiller til Kejseren ved Udnævnelsen af Senatorer, Generalprokurør og Guvernører over Länene og er Chef for Tropperne i Finland. Han har altid været en Russer, medens alle andre Embedsmænd i Finland skulle være Finner.

Generalprokurøren har som Generalguvernørens Medhjælper Indseende med Embedsmændenes Udførelse af Lovene, Domstole og Fængsler og meddeler hver Landdag en Beretning om Rettens Pleje og Lovenes Udførelse i den Periode, der er forløbet siden sidste Samling. Som den øverste offentlige Anklager er han dog nærmest en Generalfiskal. Stænderne have forgæves andraget om at faa indrettet noget som det ejendommelige folkelige svenske Embede, der beklædes af Rigsdagens Justitieembedsmand, en Tilsynshavende med Lovenes Udførelse.

Endelig er der Minister-Statssekretæren for Finland i St. Petersborg. Kejserens Beslutninger kontrasigneres af ham eller meddeles, hvis de kun bestaa i Notitser i Marginen paa de indsendte Sager, i Skrivelse fra ham til Generalguvernøren. Han har ved sin Side en Komité for de finske Anliggender, der foruden ham bestaar af hans Tilforordnede, ligesom han selv udnævnes af Kejseren, og tre andre Medlemmer, af hvilke de to bringes i Forslag af Generalguvernør og Senat og tages af Senatets Medlemmer eller mellem andre høje Embedsmænd.

Det følger med Realunionen med Rusland, at de udenrigske Sager ogsaa for Finlands Vedkommende behandles af den russiske Udenrigsminister, der fra den finske Minister-Statssekretær erholder Oplysninger eller gennem ham stiller Spørgsmaal til det finske Senat, hvor dertil er Anledning, ligesom de militære Sager, der ikke angaa Lovgivningen eller den økonomiske Forvaltning, sortere under den russiske Krigsminister, hvem Sagerne forelægges af en finsk Officer.

Telegrafvæsnet er til Dels russisk. Telegrafen blev først indført af den russiske Regering under Krimkrigen. Finnerne mene, at den vilde have kunnet være udvidet mere, hvis de selv havde haft den. Jærnbanelotelegrafene er som Jærnbanerne selv finsk. Om Sager vedrørende Lods- og Fyrvæsen spørges ogsaa det russiske Marineministerium, og da det til Dels er militært organiseret, hører det i visse Henseender direkte under Generalguvernørens Kommando.

Reglen er, at finske Embedsmænd ere uafsættelige. Dette gælder ikke blot Dommerne i de tre hofrætter og de enogtresindstyve häradshöfdinger, der dømme med

nämde män som Bisiddere i Domssagerne, hver inddelte i flere Tingslag eller Retskredse; det er ogsaa Tilfældet med de administrative Embedsmænd og endog med Officererne i Hæren under en Bataillonskommandør. Undtagne er de højere saakaldte förtroende-Embedsmænd, Politi, Oppebørselsbetjente og Jærnbaneembedsmændene.

En Del af Embedsværket er ordnet gennem Direktioner, der sortere under Senatet. Til vore Amter svare otte län under Guvernörer, og i Stedet for vore Amtsforvaltere findes der i hvert af de 51 härader ligesom i Sverig en kronofoged som Oppebørselsbetjent og til Dels Politiembedsmand og en häradsskrifvar som Regnskabsfører, medens Politiet i Sognene besörges af länsmän.

Der findes ingen kommunale Raad i län eller härader. Men Byer og Sogne styre væsenlig sig selv, Byerne gennem den almindelige Forsamling af alle Skatteydere, rådhusstämma, og navnlig gennem Byraad, stadsfullmäktige, der skulle vælges i alle Byer med over 2000 Indbyggere og kunne indrettes i de andre, Landsognene gennem lignende almindelige Forsamlinger, kommunalstämma, hvis Beslutninger udføres af kommunalnämnden, hvor det foretrækkes dog ogsaa gennem besluttende Sogneraad. Større Skatteydere har flere Stemmer. Ogsaa Kvinder kunne i Byerne stemme.

Betydeligt Selvstyre har Finlands Universitet. Da Åbo brændte, i 1827, flyttedes Kristinas Universitet til Gustav Wasas By, Hovedstaden Helsingfors. Alexander-Universitetet, som det nu kaldes, har i Almindelighed Storfyrst-Tronfølgeren til nominel Kansler.

Den lutherske Kirke har ved en Lov af 1869 faaet

en meget selvstændig Stilling. Den har sit Kirkeraad eller eget Parlament, bestaaende af Ærkebiskop, to Biskopper og 30 Præster samt Lægrepræsentanter fra Senat, Hofrätterne, det juridiske og theologiske Fakultet ved Universitetet samt en fra hvert Provsti. Forslag til Kirkeordning kan kun udgaa fra det og derefter kun vedtages eller forkastes af Kejser-Storhertug eller Landdag. Det bestemmer, om Psalmebøger, Katekismus, Liturgi og Bibeloversættelser. I Sager om Kirkens Forhold til Staten eller til andre Religions-samfund skal det høres. I hvert Stift er der et Kapitel bestaaende af Biskop, tre Præster og en juridisk Sekretær. Desuden er der Menigheds- eller Sogneraad, bestaaende af Sognepræst og Kapellaner og mindst 6 valgte Medlemmer. Det styrer Kirkens Ejendomme og vaager over gode Sæder og Kirkedisciplin. Vigtigere økonomiske Afgørelser træffes dog paa almindelige Sognemøder. Biskopperne udnævnes af Kejseren mellem tre Kandidater, der have faaet flest Stemmer ved Valg af Stiftets Gejstlighed. Præsterne vælges dels af Menighederne mellem tre indstillede af Stiftets Kapitel; dels, i nogle Sogne, udnævnes de af Kejseren efter Senatets Indstilling. Af Græsk-Katholske findes der ialt i hele Landet kun omtrent 40,000 eller 2 pCt. af hele Befolkningen, de fleste, vel en 30,000, i det syd-vestlige Hjørne af Landet, der i gamle Dage kristnedes fra det græsk-katholske Novgorod. De græsk-katholske Grundejere betale Tiende til den græsk-katholske Kirke, og i Byerne lønnes Præsterne af Staten. De høre i kirkelig Henseende under et Kapitel i Viborg og under den hellige Synode i St. Petersborg. De have nu ialt samme borgerlige og politiske Rettigheder som Luther-

anerne. Ogsaa for Dissidenterne er nu Retsstillingen blevet bedre. Endnu er det dog ikke frit at gaa over til anden Tro. Og endnu kræves den kristne Trosbekendelse som Betingelse for at kunne vælges til Landdagen og den samt Daab og Nadver for at kunne opnaa noget Embede. Tidligere krævedes endogsaa, at alle Embedsmænd skulde være Lutheranere. Jøder have ikke en Gang formel Ret til frit at drive Næring i Landet.

For Folkeundervisningen er der gjort meget siden 1866, blandt andet ved rigelige Bevillinger af Landdagen, ligeledes for de højere Undervisningsanstalter, for en polyteknisk Anstalt og for Universitetet, hvor de Studerendes Antal i forholdsvis faa Aar er fordoblet. Som i Sverig lønner det Offenlige Agronomer, der kunne vejlede Befolkningen, og sørger for Landbrugs- og Mejeriskoler, hvoraf der nu er flere i det lille Finland end i det hele Rusland, for Industri- og Sløjdskoler m. m.

Kampen mellem Fennomaner og Svecomaner har nu ført til begge Sprogs Ligestilling, hvad der er retfærdigt og i Befolknings Interesse. Det ligger nær at mene, at Udviklingen af det finske Sprog maatte støtte Forbindelsen med de beslægtede Elementer i Rusland og navnlig hjælpe til at glemme Ønsket om Genforening med Sverig. Saaledes har ogsaa den russiske Regering øjensynlig tænkt i nyere Tider. Men Nicolaus var saa bange for alt Folkeligt, at han endog saa sent som i 1850 aldeles forbød al Trykken af finske Bøger uden for kirkelige og økonomiske Sager. Hvor ønskelig end Udviklingen af det finske Sprog er, maa det paa den anden Side ikke glemmes, at det svenske Sprog har været og endnu er Bæreren af Landets Kultur og af

Forbindelsen med Verdens Civilisation. Endnu er Landets Dannelse fuldstændig skandinavisk. Dette gælder endog de Mænd, der mest have bidraget til at udvikle de finske Ejendommeligheder, saasom Sprogforskeren Castrén, Samleren af Kalevala Elias Lønnrot, Historikeren Yrgi Koskinen. Fuldstændig svensk var dets Digter Runeberg og dets Romanforfatter Topelius. Heldigvis ere Fennomannerne lige saa ivrige som Svecomannerne i at hævde Landets Selvstændighed. De ere mindre kosmopolitiske. Deres Blade og andre Udtalelser ere i alt Fald i den nyeste Tid fædrelandskærlige nok. De frembyde i den Henseende nu for Tiden ingen Blottelser.

Til humane Foranstaltninger kan regnes, hvad der er gjort for Fattigvæsen, for Fabrikarbejdere, mod Brændevinsdrik, vel ogsaa en slig Foranstaltning som Indretningen af en Postsparebank. Samtlige Befolkningens Indskud i Sparebanken er i de sidste 10 Aar steget med 300 pCt.

Ordningen af Brændevinsudskænkningen og dens Resultater har for nylig været skildret i det engelske »Fortnightly Review«, saaledes Kommunernes almindelige Benyttelse af deres Ret til slet ikke at tillade Udskænkning, det ved Lov stærkt indskrænkede Antal Udsalgssteder i 8 af de vigtigere Byer, Bevillingernes forstandige Bortgiven ved Avktion til de Højstbydende, saa at de ikke blive Genstand for Gunst og Gave, Opmuntringen af Afholdselskaberne og endelig Benyttelsen af det Gøteborgske System, f. Ex. i Helsingfors, hvor Udsalgene holdes af et Selskab, der har overtaget dem i det Offentliges Interesse; de ere vel holdte, ogsaa med Spisevarer og med uforfælskede Drikkevarer, vel kon-

trollerede, der tillades intet Salg til drukne Folk, og Selskabet anvender, efter at have betalt sine Aktionærer 6 pCt., Resten af sine 700 pCt. til offentlige Haver, Asyler, Tilflugtssteder for Hjemløse, en Husholdningsskole og Rejsendgifter for Arbejdere til Udlandet navnlig til Udstillingerne; der nævnes som Resultatet af det Hele i Finland, hvor der ogsaa før blev drukket meget, en nu almindelig Ædruelighed, der staar i den største Mod-sætning til den forfærdelige Drukkenskab i Rusland.

Særlig maa imidlertid fremhæves, hvad der er gjort for Landets materielle Interesser, for Samfærdselsmidler, saavel Veje som især Jernbaner, for en bedre Styrelse af Statens vidtstrakte Skove. Statslaan er i Landdagens Tid kun optaget for produktive Foretagenders Skyld, navnlig for Anlægget af Jernvejene. Næringsfrihed er indført i 1879. At der for Fremmede, med Undtagelse af russiske Adelsmænd, behøves Bevil-ling for at eje Jord, er en Form bevaret fra den svenske Lovgivning. Privilegier er afskaffede, saaledes alle Adelsens paa nær en mindre betydende Skattefrihed i Byerne, den ikke har villet opgive. Grundskatterne ere ordnede, og den Forskel, der endnu findes, er ikke nogen Forret, da de gamle Skatter maa betragtes som Prioriteter paa Jorden.

Af alt dette er atter intet mere mærkeligt end hvad der er gjort for Landets Pengevæsen. Medens store Stater som Østrig, tidligere Nordamerika og Rusland have ladet sig nøje med uindløselige Papirpenge i Stedet for ædelt Metal, det første Grundlag for en ordenlig Nationaløkonomi, og medens navnlig i Rusland stadig en fluktuerende Kurs ikke blot skader den udenlandske Omsætning, men gør næsten enhver økonomisk Opera-

tion til Hasardspil, har det lille Finland ved egne Kræfter indført et i enhver Henseende godt Omsætningsmiddel. Idet Stænderne strax paa den første Landdag 1863—64 garanterede for et udenlandsk Laan til Kreditforeningen for Finland, »Hypoteksföreningen«, paa 30 Mill. Mark, bestemte de, at heraf 12 Mill. Mark skulde deponeres i Finlands Bank til $5\frac{1}{4}$ pCt. Rente. Derved fik Banken Midler saaledes, at Sedlerne kunde gøres indløselige i 1865. Det blev Sølvmonet, en Mark lig en Sølvfrank, som allerede bestemt i 1860; men da dette krævedes af de forandrede Forhold, blev i 1877 Guld-Mønter paa 10 og 20 Mark eller Frank Grundlaget. For hvad Banken udsteder over 20 Mill. Mark, skal den have Dækning i ædelt Metal, Fordringer hos udenlandske Bankierer eller i Udlandet sælgelige Statspapirer. At man i 1886 igen afskaffede den Seddeludstedelsesret, man havde indrømmet private Banker, paa nær en enkelt Bank, Unionsbanken, som allerede havde bragt Retten i Anvendelse, var i Overensstemmelse med en Doktrin, som en Tid har været herskende, men som ikke er rigtig. Saa meget har Funderingen med ædelt Metal at sige, at det f. Ex. allerede for mange Aar siden bragte store evropæiske Bankhuse, der vilde grunde en Bank til at operere i Rusland, til at foretrække at lægge denne i Viborg i Stedet for i St. Petersborg; paa finsk Grund havde de et Grundlag for deres Operationer. Som i Skotland og Sverig have Bankerne i Finland indrettet et Net af Filialer.

Paa svensk Vis har Stænderne gjort Finlands Bank til deres. De have i 1867 ikklædt sig Garanti for den. Den styres dog efter Bestemmelser givne af Regering og Stænder i Forening og saaledes, at Stænderne vælge

Delegerede, fire som Styrende og fire som Kontrolerende, medens den egenlige Direktion udnævnes af Kejseren, baade Formand og to andre Direktører, hvilke sidste dog af Senatet vælges til at blive indstillede mellem Folk, udsete dertil af Stændernes Bankfuldmægtige.

Med Hensyn til Skatter har Stænderne afslaaet at vedtage en ny ensidig Skat paa Jorden. De vedtog strax paa første Landdag atter at optage den gamle svenske Indretning med en almindelig direkte Skat. Man indførte en Indkomstskat med en forholdsvis praktisk Beregning af Indkomsten fra de forskellige Kilder, senere navnlig indrettet for Landbrugets Vedkommende. I 1885 fandt man dog, at man kunde undvære den. Iøvrigt har man, foruden nogen Stempel-skat, en lav personlig Skat af yngre Folk og en lille Skat paa Apothekere og Landhandlere, væsenlig holdt sig til Skat paa Brændevin, Øl, Tobak og Spillekort. Det vil sige, man har i Skattesager været saa forstandig som vel mulig. Saavidt det staar til Stænderne, der jo ikke har Tolden under sig, har man udvist en økonomisk Indsigt, der ikke staar tilbage for Englands og staar over alle andre Nationers.

Klogt har man ogsaa handlet i det meget vanskelige Spørgsmaal om de saakaldte Donationsbønder. I det sydøstlige Finland, Viborg Län, det tidligere til Rusland afstaaede Stykke, havde Kejseren bortgivet Kronens Ret over store Strækninger Land, dels paa Tid, dels til Eje. Bønderne var enten Selvejere, der kun skulde yde deres Afgifter, eller hvor Kronen ejede Jorden, havde de efter svensk Lov Ret til at købe den og fra »krono«- blive »skatte-bønder«. Genforeningen

med det øvrige Finland havde friet dem for de største Farer, saasom for at komme i Berøring med russisk Livegenskab, og hvad selv efter dettes Ophævelse dermed er fulgt; men Besidderne vedblev dog at have russiske Ideer om Bøndernes Stilling. Kejser Nikolaus havde imidlertid ladet sig vildlede med Hensyn til Forholdet og havde i 1826 erklæret, at Donatarierne besad Jorden med fuld Ejendomsret, medens det virkelige Forhold var, at Bønderne besad en arvelig Ret. I 1867 har man endelig ordnet denne Sag ved at lade Staten efterhaanden, ialt for en 17 Mill. Mark, købe Besidderne ud for igen at sælge Jorderne til Bønderne. Disse blev nu lige saa fri som deres Fæller i det øvrige Finland og i de andre nordiske Lande.

En enkelt Reform er dog neppe noget virkeligt Fremskridt. Det er Militærvæsnets Ordning i 1878. Man er fristet til at sige om de finske Lovgivere, naar man sammenligner denne med, hvad der ellers er udrettet i Finland: Undertiden sover den gode Homer. Men Sagens Sammenhæng er formodenlig, at det var en nødvendig Indrømmelse til den russiske Regering. Før var Finland ligesom Sverig mellem de faa Lande, der med England og Amerika ikke paalagde Borgerne nogen militær Byrde værd at tale om, men nøjedes med Frivillige, der paa forskellig Maade betaltes. Den »indelta armé« var i det Hele ikke blevet benyttet af den russiske Regering; denne synes ikke at have skøttet om at etablere disse nationale finske Korps; den havde væsenlig kun hævet Pengeindkomsterne navnlig fra det dertil henlagde Jordegods. Hvad man nu har indført, ligner noget det preussiske System, treaarig Tjeneste og to Aar senere i Reserven, derefter i Landeværnet, dog

med en Afkortning af 2, $1\frac{1}{2}$ eller 1 Aar for dem, der have gaaet de forskellige Klasser af højere Undervisningsanstalter igennem, en stor Lettelse i Sammenligning med det ringe Tal af preussiske einjährlige Freiwilligen, ogsaa et langt mindre Tal af Udskrevne tagne ved Lodtrækning, selvfølgelig et rent Paradis mod, hvad selv nu den russiske Udskrivning er. Hæren kommanderes af finske Officerer og skal benyttes til Tronens og Fædrelandets, det vil sige Finlands, Forsvar.

Gennemgaaende synes imidlertid Alt, hvad der er blevet foretaget af den finske Landdag og Regering saare godt. At betragte det er en Lære baade i Politik og Økonomi, hvorfor vi ogsaa have dvælet derved. Det har været en Frihed med Forhindringer. Men meget er blevet udrettet, og mere kunde ventes naaet, naar man vedblev i samme Retning. Stort materielt Fremskridt havde fundet Sted. Skovene udnyttedes nu langt bedre end tidligere, da man væsenlig benyttede dem til Tjærebrænding eller hensynsløst sved dem ned. Agerbruget vil altid støde paa klimatiske Vanskeligheder i et Land, hvor man overalt finder det nødvendigt ved Indhøstningen at tørre Sæden ved Ild i de saakaldte rior. Det gamle Svedjebrug er blevet indskrænket, men er til Dels et særdeles hensigtsmæssigt Vexelbrug, hvor man skifter mellem Skov, Sæd og Græsning, for saa igen at lade Skov gro op paa de udnyttede Græsgange. Fortidens Brug er her som i saa meget andet ikke helt at foragte. Det finske Agerbrug har især gjort uhyre Fremskridt i et forbedret Kreaturhold og er derved kommet forholdsvis godt over de senere Tiders almindelige Vanskeligheder for Landbrugerne. Der udføres nu be-

tydelige Mængder Smør, ogsaa f. Ex. gode Heste. Hele den udenlandske Omsætning var fra 1857 til 1882 steget fra 63 til 287 Millioner Mark. Finanserne var saa gode som kun faa Landes. Med lave Skatter, ialt en Statsindkomst af 50 Mill. Mark mod 16 Mill. i 1868, var hele Statsgælden i 1889 kun 68½ Mill. Mark, af hvilke de 56 Mill. var Jernbanelaan, ikke Hælfte af Banernes Værdi, og de 8 Mill. Obligationer givne ud for Erhvervelsen af de omtalte Donationsgodser, der atter paa smaa Afbetalinger erhverves af Bønderne.

Befolkningen var da ogsaa forholdsvis tilfreds. Det er ikke saa længe siden, man endnu haabede paa Genforening med Sverig. Ved Studentermøderne talte man altid om Ønskerne for Finland. Under Krimkrigen vare Sympathierne i Virkeligheden nærmest mod Vestmagterne. Englænderne opførte sig ikke godt mod finsk Privatejendom, hvilket navnlig viste sig ved Tjæreoplages Brand i Uleåborg. Alligevel gav Kanonerne fra Bomarsund en glad Genlyd over hele Norden, og da Krigen var forbi, var Stemningen om mulig endnu mere imod Rusland. Man var opfyldt af skuffede Forventninger. At Nordenskiöld den Gang blev nødt til at forlade Helsingfors Universitet og gaa til Sverig var kun, fordi han moderat udtalte, hvad der følte af hele den studerende Ungdom. Nu var imidlertid alt blevet ganske anderledes. I Modsætning til alle andre russiske Lande var der i Finland ikke Spor af omvæltende Tendenser, ingen Nihilisme. Kejseren selv følte det, naar han om Sommeren sejlede i Skærgaarden og hilsedes med Glædesblus, Flag og Sang af Studenterne, og naar disse paa Kejserindens Navnedag kom til St.

Petersborg for at glæde hendes danske Øre med deres smukke svenske Sange. Alt syntes skønt og lyst.

III.

Man skulde tro, at de gode Resultater i Finland snarest maatte opmuntre til Efterlignelse af Systemet i andre Dele af det russiske Rige. Finnerne havde gjort, som Alexander den 2den bød dem at gøre, da han aabnede Landdagen af 1863, »i en praktisk Aand arbejdet paa Fremme af Landets Velfærd, saa at de fri Institutioner i Stedet for at være en Fare blev en Garanti for Orden og Lykke.«

For en Stund syntes Alt ogsaa at skulle vedblive at gaa godt. Den nuværende Kejser var øjensynlig personlig vel stemt mod Finnerne. Det syntes, som om man, under den Kamp, man ellers førte mod de liberale og selvstændige Bestræbelser, ikke havde noget imod, at der i det afsides Finland fandtes et fredeligt og roligt konstitutionelt Regimente. Men snart var det klart, at heller ikke Finnerne skulde faa Lov at være i Fred. Da den bekendte Panslavist Prof. Katkoff i 1863 under den polske Opstand begyndte at slaa sig op ved at ophidse Russerne mod Polakkerne, rettede han ogsaa strax Angreb mod de fredsommelige, lovlydige Finner. Praktisk kom Sagen især op, da man begyndte alvorlig at forhøje den russiske Toldtarif. Dette gjorde man især efter, at Bismarck havde begyndt sine Forholdsregler mod russiske Varer og russiske Indvandrere; Kamp-

politiken blev strax taget op i Rusland og i meget ført videre. Den finske Tarif afhænger vel ikke af Stænderne, men var dog gaaet sin egen Vej. Man optog saa i det hele Spørgsmaalet om Finlands selvstændige Stilling.

Ved Siden af alt det Tilfredsstillende i Udviklingen af den finske Forfatning maatte man altid have en Følelse af Usikkerhed overfor Rusland. Ruslands Overmagt i Unionen er saa stor. Finlands Stilling vil altid afhænge af Ruslands Forgødtbefindende. Forfatningen kan med alle sine Indskrænkninger være god nok; men der er ingen Sikkerhed for dens Overholdelse. Dette er saa meget værre i et Land som Rusland, som det, der der sker, afhænger mere af de Styrende i Kejserens Omgivelser end af ham selv personlig. Det er jo en af Forbandelserne ved det absolute Regimente, at det i Praxis kun i en meget indskrænket Grad er Fyrsten selv, der virkelig afgør og leder.

Det var ifjor, i Januar 1890, med mørke Tanker, at Finnerne saa det nye Aar begynde. Den 27. Januar læste man i det officielle Blad, at Kejseren havde befalet at udarbejde Forslag for at bringe det finske Told-, Mønt- og Postvæsen i Overensstemmelse med Institutionerne i Kejserdømmet, og at der i dette Øjemed var nedsat tre Komiteer med Finlands Generalguvernør Grev v. Heiden som Formand og forøvrigt bestaaende af nogle russiske og finske Senatorer.

Ved første Øjekast skulde det nu synes at være Sager, der altid ved en politisk Union burde være fælles. Det angaar alt Samfærdslen. Post- og Møntvæsen bør endog helst være helt internationalt, og

Toldskrankerne burde helst alle falde helt bort. Men man maa erindre, hvordan de særegne Forhold er i Rusland, de uindløselige Papirpenge med deres svingende Værdi overfor Finlands solide Guld fod, en Told, der næsten dræber al Omsætning, medens Finland for en stor Del lever af Søfart og i al Fald er henvist til at sælge sine vigtigste Produkter, sit Træ og sit Smør og Ost, til Udlandet og igen fra dette faa nogle af sine vigtigste Forbrugsartikler, endelig i Finland et udviklet, ærligt og paalideligt Postvæsen, for ikke længe siden forøget med den ny Postsparekasse. Ligesom Finnerne mene, at de kunde have gjort mere ud af Telegrafene, om de selv havde haft den i Hænde, ere de overbevist om, at Postvæsenet i Landet ikke vilde have været udviklet saa vidt og ikke været saa solidt, hvis det havde hørt under Rusland. Frimærkerne kunne heller ikke have samme Værdi i et Land med faste Metalpenge og i Landet med varierende uindløselige Papirpenge.

Det, der foreløbig er bestemt som en Følge af de nedsatte Komiteers Overvejelser, er i og for sig ikke meget gennemgribende. Med Hensyn til Møntvæsen er det kun dekretet, at de russiske Papirpenge skal modtages af det Offentlige efter en Kurs for de fleste Betalinger fastsat to Gange om Ugen efter Vexelkursen paa London, ved Post-, Telegraf- og nogle andre Tilfælde efter en 3 Maaneders Gennemsnitskurs. Det er der vel neppe noget at indvende imod. Selv om man ved Toldvæsenet ikke vil tage Hensyn til den finske Befolkning, dens Forbrug af fremmede Varer, dens betydelige Skibsfart, et Par Tusinde Skibe med nogle Hundredetusinde Tons, saa er der en anden Betragt-

ning, der dog vel maa gøre Russerne noget betænkelige. Det er Hensynet til den finske Smugler. Da man i Tyverne forsøgte en høj Tarif i Lighed med den daværende russiske, florerede Smugleriet i den finske Skærgaard med dens Hundredetusinder af smaa Øer saa nær ved den svenske Kyst. Med en Tarif som den nuværende russiske, ofte flere Hundrede Procent af Værdien, vil det neppe være muligt at hindre et omfattende Smugleri, og det er derfor et Spørgsmaal, om den russiske Statskasse vil vinde ved den Byrde, der blev paalagt det finske Folk. Tolden er i Rusland forhøjet uhyre, siden den preussiske Kamppolitik begyndte; Forandringerne i Rubelkurserne har flere Gange været anført som Grund, men de virkelige Aarsager har vel været dels Finansernes Behov, dels Ønsker udtalte af Private, der havde Fordel af Beskyttelse; Tolden er nu i høj Grad skadelig for Agerbrug og andre af Landets naturlige Erhverv og ligefrem ødelæggende for den udenlandske Handel. De allerfleste Artikler gaa nu toldfrit fra Rusland ind til Finland, medens der omvendt betales en temmelig betydelig Told, og Rusland udfører ogsaa allerede nu langt mere til Finland, i 1887 og 1888 for over 17 og 19 Millioner Mark mod under 11 og $11\frac{1}{2}$, medens Finland væsenlig betaler denne Forskel ved sin Udførsel til det øvrige Evropa. Allerede den nuværende Ordning skulde derfor antages at maatte tilfredsstille Russerne. Tolden i Finland er ikke forhøjet som den russiske; men allerede den stedfundne Forhøjelse har indskrænket Indførslen, fra en Middelværdi af 86.67 Mill. Mark i 1880—82 til 58.36 i 1886—1888. Hvis man gik op til de hidtilværende russiske Satser, for ikke at tale om de højere, der paatænkes

indførte, regner man, at det vilde fordyre Livs- og Erhvervsvilkaarene i Finland med over 15—20 Mill. Mark.

Det største umiddelbare Udbytte af Komiteerne har været, at Postvæsenet er lagt ind under Kejserrigets Poststyrelse. Man vil ogsaa vide, at en finsk Postmesters Vægring ved at modtage et Brev, der forleden Sommer fra Kejserens Yacht afleveredes paa et finsk Posthus med russisk Frimærke, har bidraget væsentlig til den hele Centralisationsbestræbelse. Hvad der langt mere end Spørgsmaalet om Tab ved Salg af Frimærker til Papirspengenes Kurs krænker Finnerne ved det, der her er sket, er de konstitutionelle Spørgsmaal. Forandringen er for det Første ikke vedtaget ad sædvanlig lovformelig Vej gennem Senatet og er heller ikke promulgeret af dette. Kejseren kan dernæst i Følge Forfatningen kun styre gennem finske Mænd. Embedsmændene kunne kun straffes for Forseelser efter finske Love o. s. fr. Foranstaltningen er mildnet ved Bestemmelser om vedblivende Indflydelse af det finske Senat, saaledes blandt andet ved Post-Budgettets Fastsættelse og Regnskabets Revision.

Men Ulykken er netop, at de konstitutionelle Spørgsmaal ikke forstaas eller ikke vil forstaas af Russerne. Den russiske Presse, Blade som det i sin Tid af Katkof udgivne Moskovskija Vjedomosti og Novoje Vremja beskyldte Finnerne for alt muligt, bl. A. for at have tilsneget sig konstitutionelle Rettigheder, og undertiden siges det ogsaa rent ud, selv i et Blad, der ikke er af de værste, som Grashdanin, at det er aldeles ligegyldigt, hvad Finlands Forfatning byder; Selvhersteren behøver ikke at bekymre sig om den, ikke

mere end Ruslands Czar f. Ex. i sin Tid spurgte om Sligt, da han ophævede den russiske Adels Privilegier. Spørgsmaalet er kun om Ruslands Værdighed og Fordel. Der tages ikke Hensyn til slige udtrykkelige Bestemmelser som den i Landdagsordningen af 1869, at ingen Grundlov kan ændres, forklares eller ophæves uden med alle Stænders Samtykke. Ingen Forfatter synes at have forbitret Finnerne mere end en vis Ordin, som trods en stor historisk Uvidenhed har faaet et Skrift om Finlands Erobring kronet af Videnskabernes Akademi i St. Petersborg. Rusland har efter ham hele Erobrerens Ret. En enkelt Gang har Generalguvernøren, von Heiden, fundet sig foranlediget til at udtale sig mod den russiske Presses vrang Fremstillinger. I Reglen er det kun Finnerne, man forbyder at tale. Selv nogle af deres bedste Mænds højst maadeholdne Brochurer, saaledes for ikke længe siden en skrevet af Prof. Danielson imod den nævnte Ordin, er bleven forbudt i St. Petersborg. I Finland vedbliver den urimeligste Censur, Advarsler, Retsforfølgninger og endog Undertrykkelser som for ikke længe siden af det ansete finske Blad Savo. »Nya Pressen« blev forfulgt paa Grund af en fransk Artikel under Fængselskongressen forrige Aar, hvori det til Bedste for de fremmede Besøgende anførtes, hvad Finlands Forfatning er. Selv Referater af Landdagsmøder censureres. Telegrammer til Udlandet undertrykkes. I Reglen holder den hæderlige finske Presse godt sammen, og der er, trods andre Forskelligheder, ikke stor Forskel i Holdningen hos »Hufvudstadsbladet«, »Nya Pressen«, »Finland«, og hvad de nu hedde. Da Savo blev undertrykt, og det erklæredes, at ingen af Deltagerne i Bladet vilde faa Tilladelse til at udgive en

ny Avis, blev dets 3500 Abonnenter strax forsynede ved frit at faa det andet udbredte finske Blad Päivopleti.

Blandt Embedsafskedigelser har ingen vakt en saadan Opsigt som, da det forrige Sommer blev betydet Senator Leo Mechelin, at han maatte søge sin Afsked. Foruden en betydningsfuld Virksomhed som Universitetsprofessor og Bankmand havde han ogsaa været en af Lederne af den konstitutionelle Udvikling i Landdagen først i Borgerstanden og var efter et Besøg af Alexander den 2den og Kejserinden i Helsingfors, hvor han havde haft Lejlighed til at tage imod dem som Formand for Borgerrepræsentationen, i 1876 hævet til Adelstanden; endelig var han i 1882 blevet Medlem af Senatet. Han var efter sin hele Virksomhed paa en Maade en Repræsentant for den konstitutionelle Udvikling. Ogsaa Generalprokurøren von Weissenfelt maatte samtidig tage sin Afsked, senere endnu andre saaledes som navnlig en anden konstitutionel Forfatter, Robert Montgomery, og i alt Fald har det hedt sig, at flere Senatorer søgte deres Afsked, fordi de ikke vilde udføre, hvad man forlangte af dem.

Hvor lidet selv de Styrende i St. Petersborg agte Forfatningen, har fundet sit stærkeste Udtryk i en Erklæring før sidste Aars Slutning om, at en af forrige Stændermøde vedtaget og af Kejseren underskrevet ny Straffelov for Finland, der skulde træde i Kraft 1. Jan., foreløbig suspenderes, til visse Bestemmelser, der ikke ansaas for stemmende med Kejserrigets Forhold, kunne blive forandrede. Den gamle Lov er ikke mere i lovlig Existens, og den ny sættes ud af Kraft, inden den faar begyndt! Domstolene ville vedblive at dømme efter den

gamle; men det er ikke lovligt! »Efter Befaling« beskæftiger Senatet sig nu med at finde Ændringer til den forlængst færdige Lov. Det er vistnok ogsaa i Forbindelse med tilsigtet Sammensmæltning, at det »efter Befaling« udarbejder Forslag til Akcise paa Gær, Tændstikker og Tobak i Stedet for den nu bestaaende Tobaksafgift. Der bør vel ikke lægges altfor megen Vægt paa, at det er blevet befalet Embedsmændene ved Kommunikationsanstalterne at lære Russisk, uagtet de ikke have Brug for dette Sprog, og endskønt det alt kan være besværligt nok at maatte kunne Landets egne to saa forskellige Sprog, Svensk og Finsk.

Efter det, der er sket med Straffeloven i Forbindelse med alt, hvad der forøvrigt meddeles fra russisk Side, Pressens Hoveren over, at det nu skal være Slut med Finlands Selvstændighed, at det for Fremtiden skal eksistere for Ruslands Skyld o. s. v., er det intet Under, at Stemningen i Finland har givet sig Udslag i Standsning af alle Forlystelser, i Ængstelse og undertiden i Rygter, der ganske vist ere meget overdrevne, om hemmelige Fængslinger, tilsigtet Forlokkelse til Oprør for at kunne konfiskere Ejendommene o. s. v. Forfatteren i »Fortnightly Review« siger ogsaa til Finnerne, at de maa huske paa, hvordan de gamle Azteker behandlede deres Slaver, der skulde ofres til Guderne; de fedede dem først og smykkede dem; saa først slagtede de dem. I den russiske Presse kommer der undertiden en Stemning frem, der kan berettigede til at sige Sligt; selvfølgelig tænker den russiske Regering anderledes.

Imidlertid er den Retning, der er kommet frem overfor Finnerne, desværre kun altfor vel stemmende

med Fremgangsmaaden ikke blot mod Polakkerne, men ogsaa f. Ex. mod Østersøprovinserne, deres lutherske Kirke og de store Handelsbyer med deres gamle Privilegier, lige saavel som mod den tyske Adel, mod de tyske Arbejdere, der ere blevne uddrevne med samme Barbari, som Bismarck har udvist mod de russiske Undersaatter paa den anden Side Grænsen, mod de tyske Kolonister, der i det sydlige have udmærket sig ved deres gode Agerbrug, og som nu gaa til Amerika, fordi de ikke længere maa beholde deres særegne Privilegier, mod Jøderne, selv der, hvor f. Ex. endog England var tilbøjelig til at lade Russerne have frie Hænder overfor Tyrkerne, med Hensyn til Armenierne, hvor Russerne nu ogsaa ved deres Adfærd overfor den armeniske Kirke, ved Toldtyranni o. s. v. ere komne til at blive betragtede som Undertrykkere i Stedet for Beskyttere. Selv de russiske Bønder udsuges og forarmes, saa de ofte maa forlade deres Ejendomme, ved en borneret Handelspolitik, der hindrer Afsætningen til Udlandet og derimod lader dem betale de mest ublu Priser for alt, hvad de skal bruge, som, for at nævne et enkelt Exempel, alene i Maskintold paalægger dem en ny Afgift lig tre Fjerdedele af hele Landskattens Beløb o. s. fr. Det er Alt Udtryk for den Bornethedens og Ufordragelighedens Aand, for hvilken Katkof gjorde sig til en saa fremtrædende Talsmand, og som hvis særlige Repræsentant Prokuratøren for den hellige Synode, Kejserens tidligere Lærer Pobedonosjeff, nu mere end nogen Anden nævnes. Det er lykkedes det stor-slaviske Parti til alle Sider at udsaa Mørke, Lidelser og Ulykker. Selv hvor det i enkelte Tilfælde har gjort noget godt, som ved Bulgarernes Befrielse fra

Tyrkerne, er det, som om det igen skynder sig at for-
dunkle alt det Gode og at forvandle Taknemmelighed
til Had.

Ingen tvivler om den nuværende Kejsers gode
Vilje; men desværre synes Panslavisterne og Reak-
tionen at have hans Øre. Der er en hel Modsætning
mellem den liberale Aand, der gjorde sig gældende i
hans Faders Tid, og den Vind, som nu blæser ved
Hove. Karakteristisk er den Vanskelighed, der endog
er forbundet med at naa hans Øre. Da Finnerne
sidste Sommer sendte en Deputation, bestaaende af
fire af de første Mænd i de fire Stænder, til St.
Petersborg, kunde den ikke en Gang faa Avdiens;
kun Ærkebispem fik privat Adgang til Kejseren.
Senatet er, som nævnt, det regerende Ministerium for
Finland; men selv Senatorerne have, for at faa
Kejseren i Tale, brugt saadanne Midler som at rejse
til St. Petersborg med et Maleri forestillende Kejserens
Yacht i den finske Skærgaard, og selv da naaede de
ikke særskilt Avdiens. Da Stændernes Formænd,
Adelsmarskal, Ærkebisp og Talsmændene for Borgere
og Bønder, indledede den nuværende Landdag med
Udtalelser om, hvad det loyldige finske Folk ventede
sig, Beskyttelse af dets Rettigheder, den ældgamle
Forfatnings Bevarelse o. s. fr., var man slet ikke
sikker paa, at deres Ord naaede til selve Majestæten.
Kejseren kan ikke være helt uvidende om den hersk-
ende Stemning; allerede sidste Sommer tystnede den
glade Modtagelse, der ellers mødte ham, naar han
sejlede i den finske Skærgaard, udtrykt ved Blus,
Flagning, Studenternes Sang o. s. fr.; Selskabet »De

Muntra Musikanter* opløste sig, da det ikke mere ønskede at blive anmodet om at synge for Kejseren og Kejserinden. Men at naa Kejseren med bestemte Henvendelser synes næsten umuligt. Det Lyspunkt, Finland hidtil har været i hans Riger og Lande, med dets smukke økonomiske Udvikling, gode Finanser, Oplysning og Fremgang paa alle Punkter, loyale Følelser saa modsatte, hvad der ellers møder ham, synes at skulle udslettes, uden at Monarken, i hvis Navn alt foretages, kan sættes i direkte Forbindelse med sit Folk.

Efter at Ovenstaaende er skrevet, er der meddelt et kejserligt Reskript, der forsikrer Finlænderne om Kejserens Bevaagenhed, om den fortsatte Bevarelse af deres selvstændige Forvaltning, og om Hensigten ubrødelig at holde de kejserlige Forsikringer desangaaende. Saa vidt Alt vel. Men tillige udtaler Kejseren sin Forventning om, at Finnerne ville arbejde med paa nærmere Sammenknytning til Riget. Det er vanskeligt at se, hvorledes noget saadant kan gøres uden til Folkets Skade. Og tillige tales om dem, der have villet indbilde Folket, at det havde større Rettigheder, som om Kejseren tillige gav dem Medhold, der lod haant om Landets Forfatning. Thi om Andet end om denne er der aldrig talt; Ingen har ment, at Finland var i Personalunion med Rusland, man har kun holdt paa dets Konstitution. Naar

derfor Reskriptet vel erkender den særlige Forvaltning, men samtidig udtaler sig imod dem, der udbrede »deres Vildfarelser om Landets Stilling«, varslers det ikke ubetinget godt. Der haabes og ventes, at Reskriptet maa betegne et Omslag paa allerhøjeste Sted; men efter Ordene er det dog endnu meget tvivlsomt, om Landets Fremtid er uden Fare.

F.

Kystbanen.

Hs. Exc. Indenrigsministeren har nu for tredje Gang forelagt Rigsdagen Lovforslaget om en Jernbane fra Klampenborg til Helsingør i uforandret Skikkelse, kun med et lille Tillæg til Overslagssummen, der bringer denne op til over 4,200.000 Kroner, foruden Expropriationsomkostningerne, altsaa rimeligvis henved fem Millioner.

Med Undtagelse af dem, der som Beværtere eller Udlejere af Sommerboliger eller Sælgere af Byggegrunde osv., ere særlig interesserede, er der næppe mange, som med Glæde paany se denne Genganger i uforandret Skikkelse.

Det falder vanskeligt at forsone sig med en Plan, der vil anvende fem Millioner til en Jernbane paa fire Mil, hvis Hovedformaal — en direkte Forbindelse mellem København og Helsingør — kan opnaas paa anden Maade for mindre end den halve Sum. Man spørger uvilkaarligt, om de nye Stationsslottet i Helsingør, Lyngby og Holte for Fremtiden skulle afgive Normen for vor Jernbanebygning — Alting dobbelt op? Og det gør ikke Planen mere tiltalende, at Anlægssummen skal laanes.

At det københavnske Publikum i Almindelighed føler nogen stærk Trang til at faa en Jernbane ført ind igennem Dyrehaven synes ikke rimeligt. I alt Fald er det sikkert, at hver Gang der i den sidste Menneskealder har været Tale herom — og det er mange Gange — har det just fra den Side fundet en godt skjult, med uovervindelig Modstand. Og tror man, at den nu er død fordi den er tavs, tager man sikkert fejl. Den er saa stærk, som nogensinde, stærk nok til at forhindre, at vi overhoved faa nogen Bane, saa længe den kræves ført igennem Dyrehaven. Men den støtter sig ogsaa paa Grunde, som det vil falde svært at omstøde. Man ser i Dyrehaven det herligste Klenodie, som København har forud for alle andre Hovedstæder, og vil »for ingen Pris have Højskovens Fred forstyrret af Jernbanetummel, Fuglenes Sang overdøvet af Dampbibens Hvin eller Skovbundens Duft kvalt i Kulrøg«. Man anser det tilstrækkeligt, at der baade tillands og tilvands er Overflodighed af Befordringsmidler til Skoven. Vil eller kan man ikke der bruge sine Ben, saa kan man jo lægge en Hestesporvej, om det skal være lige til det uundværlige Skodsborg, og hver Mand kan blive sat af ved sin Gadedør. Det kan dog ingen Jernbane besørge.

I Motiverne til Lovforslaget siges det forøvrigt ogsaa, at det vilde være en ikke ringe Fordel at undgaa at berøre Jægersborg Dyrehave. Det har derfor været paatænkt, at lade Banen udgaa fra Lyngby, men det er opgivet paa Grund af de mange Stigninger mellem Hellerup og Lyngby og fordi Afstanden mellem København og Helsingør derved vilde blive lidt længere. Derimod synes man, mærkelig nok, ikke at have tænkt paa, at det vil være langt lettere

og kortere, at lade Banen udgaa fra Holte, hvortil der nu er lagt dobbelt Spor og hvor der iaar er bygget en prægtig Station.

Tager man Generalstabens Kort for sig vil det ses, at en Linje ført fra Holte Station nord om Kroen, Øverød, Holte By, vesten for Malkegaard (paa Trørød Mark lige bag Vebæk) langs Vestsiden af Sandbjerg-Østerskov og Folehave Skov over Deputatvangen og videre mellem Hørsholm og Rungsted til Nivaa, Humlebæk og Snekkersten efter Planen, ingen større Vanskeligheder frembyder, ingen Viadukter og ingen kostbare Expropriationer kræver. Den er en Milsvej kortere end fra Klampenborg, her bliver kun Dobbeltspor at lægge paa Strækningen Holte—Hørsholm og her behøves kun en tarvelig Station for Hørsholm—Rungsted. Ved Malkegaard (Vebæk), Nivaa og Humlebæk vil Holdepladser være fuldkommen tilstrækkelige i en lang Fremtid.

Der er næppe Rimelighed for, at denne Linje kan koste Halvdelen af det Beløb, der forlanges til »Kystbanen«, og dog vil den ikke alene tilvejebringe den direkte Forbindelse mellem København og Helsingør, men man undgaar den utvivlsomt uheldige Kombination af Lystbane og Trafikbane, som Kystbanen forudsætter. At man under stærk Tilstømning kan fordele Masserne vil være lige saa heldigt for disse som for Jernbane-expeditionen, og man vil da foreløbig næppe faa Brug for de lange Tog, som ikke egne sig for Strækningen Hellerup—Lyngby, hvis Mangler jo iøvrigt, lidt før eller senere, dog maa afhjælpes. Og alt, hvad man ellers vilde vinde ved Kystbanen, opnaas lige saa fuldt ved Holte-Linjen. Lystrejsende, som ikke ville nøjes med Dyrehaven, men gøre længere Udflugter, faa jo her det

rigeste Udvalg. Ganske vist kan der ikke bliver Station ved Skodsborg, hvorefter man lover sig saa meget, men den vilde jo dog ikke kunne forrente et Par Millioner Kroner, selv om den blev nok saa stærkt søgt. Og lige over for en saa stor Besparelse synes en Forøgelse af Vejlængden paa nogle faa tusinde Alen, som Iltogene tilbagelægge i faa Minuter, heller ikke at kunne komme i Betragtning.

Naar Talen er om Rentabiliteten af Foretagendet er der næppe Tvivl om, at Holte-Linjen vil give et langt større Udbytte end Kystbanen. Den sidste vil væsentlig blive en Strandbane, den første i alt Fald noget mere en Landbane.

Strandvejen nord for Vebæk er saa lidet kendt, at mange gøre sig helt forkerte Forestillinger om Forholdene. Den er kun tyndt befolket og bebygget. Fortidens Strandbyer: Smidstrup, Rungsted, Nivaa, Borup, osv. ere forlængst forvandlede til Herre- eller Lystgaarde. I Rungsted er f. Ex. nu kun en Herregaard, en Kro, nogle beskedne Sommerboliger og en Snes Fiskerhuse med ialt — 130 Indvaanere. Nord for ligger endnu 6 større Gaarde*), et Par Fiskerlejer, hvorefter Sletten er det største, og enkelte Sommerlyststeder. I de fire Sommermaaneder, da Københavnerne ligge paa Landet, kan der nu vel være en ganske livlig Persontrafik, af hvilken dog Dampskibene sikkert ville beholde en ikke ringe Del, selv om Jernbanen holder sig nok saa nær Stranden, men i de otte Vintermaaneder vil der saa godt som ingenting være at køre med.

*) Sofienberg, Kokkedal, Lyngbæksgaard, Nivaagaard, Krogerup og Borupgaard.

Bedre stiller det sig med Holte-Linjen, der gaar noget længere ind i det tæt bebyggede, stærkt befolkede og i det hele velstaaende Land. Den vil Aaret rundt og ikke mindst om Vinteren give Banen meget at bestille, da København er Hovedmarkedet for den frugtbare Egn's Landprodukter; og den vil sikkert ogsaa friste mange Lystrejsende til at besøge den skønne Egn, der for de fleste Københavnerne er et helt nyt og ukendt Land. Skal Baneanlægget væsentlig beregnes paa at udbytte disses Lyst til Adspredelser, saa vil Holte-Linjen ogsaa i den Henseende vise sig overmaade formaalstjenlig.

Det forekommer mig derfor, at det i alt Fald burde tages under Overvejelse, førend Sagen endelig afgøres, om det dog ikke er bedst at spare det Par Millioner, som utvivlsomt kan spares; og det er kun derfor jeg gør denne Henstilling.

Hørsholm, 24. Oktober 1891.

C. Christensen.

Lovforslaget om Arbejdernes Sikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejdet.

Af Cand. polit. **Thorvald Kornerup.**

Gennemgaar man den Behandling, som ovennævnte Lovforslag har været Genstand for paa Rigsdagen i de 3 sidste Samlinger, vil man se, at visse Tendenser træde særlig stærkt i Forgrunden.

Tendens I: at drage saa mange som muligt af ubemidlede ind under Loven.

1) I det første Lovforslag, der forelagdes Landstinget d. 2. Okt. 1888, ere alle selvstændige Smaafolk fuldstændig udelukkede.

2) I Landstingsudvalgets Betænkning af 30. Marts 1889 foreslaar derfor Flertallet at oprette en særlig Afdeling (Nr. 4) med Statsgaranti til frivillig Sikring af selvstændige Smaafolk, der ere Medlemmer af en anerkendt Sygekasse*). Samme Udvalgs Mindretal gaar videre og foreslaar, at Husmænd med egen Jord

*) Flertallet foreslog endvidere, at kun Medlemmer af Sygekasser kunde faa Understøttelse, hvilket dog heldigvis er opgivet i Betænkningen af 6. Marts 1890.

skulle ind under Loven i Betragtning af, at deres Hartkorn medtages i Beskatningen til Dækning af Anstaltens Udgifter. Endvidere foreslaar et andet Mindretal, at Arbejdere, der ikke ere forsørgelsesberettigede her i Landet, inddrages under Loven.

3) Lovforslaget af 22. Okt. 1889 optager sidstnævnte Forslag, men ikke de andre.

4) I Landstingsudvalgets Betænkn. af 6. Marts 1890 (vedtaget 21. Marts) foreslaas, at ikke alene Husmænd, men ogsaa f. Ex. Fiskere paa Andel skulle ind under Loven, og at selvstændige Smaa-Haandværkere kunne komme ind under Lovens Afdeling 2 (altsaa ikke i en særlig Afdeling).

5) Lovforslaget, forelagt Folketinget d. 10. Nov. 1890, lader Husmænd og Fiskere m. m. være understøttelsesberettigede men opretholder en særlig frivillig Afdeling (Nr. 4) for selvstændige Smaa-Haandværkere.

6) Folketingets Betænkn. af 6. Marts 91 slutter sig hertil; Flertallet foreslaar endvidere at medtage »Arbejde paa Oplagspladser, Speditions- og Pakhusvirksomhed«; et Mindretal foreslaar yderligere »Stenhugning, Skornstensfejning og Slukning af Ildebrand«.

7) Adskillige have endvidere anket over at de saakaldte «ufarlige» Haandværk udelukkes, naar dog Havebruget medtages, ligesom mange ønske, at man inddrager

8) Ulykkestilfælde udenfor Arbejdet, samt

9) kortvarige Tilfælde; saaledes kan anføres, at medens Regeringen foreslaar 26 Ugers Ventetid, har et Mindretal i Folketingsudvalget foreslaaet 12 Uger, Flertallet 6 Uger, og et andet Mindretal endog 7 Dage.

Tendensen er altsaa at udvide Rammen, men man

har næppe endnu truffet den naturlige Grænse. Som Ex. kan anføres, at i mange mindre Bogtrykkerier drives Maskinen ved et Haandsving, og saadanne ere altsaa udelukkede af Afdeling 2 a, da man der kun har medtaget mekanisk »eller dyrisk Kraft«, altsaa ikke Menneskekraft, og ligeledes udelukket af 2 b, jfr. Ordene: »saasom Husbygning, Skibsbygning og andre Fag... væsentlig beslægtede med de nævnte«. Og dog fremvise saadanne Haand-Trykkerier endog dødelige Ulykkestilfælde, jfr. Fabriktilsynets Beretning af 31. Marts 1891 (Ministerialtidende Side 560, 564 og 569). Ligeledes anføres i denne Beretning Ulykkestilfælde ved Rundsave, »der ere overordentlig farlige, da de hurtigt løbende skærende Dele under Brugen maa være blottede paa et passende Stykke, og derfor maa betjenes med stor Forsigtighed« (Side 566); ligeledes ved »Afrettermaskinen«, Papirkniven og Glittermaskinen i Papirfabrikker, Boremaskiner ved Haandkraft o. s. v. Alle Virksomheder med saadanne farlige Redskaber drevne ved Haandkraft ere udelukkede af Loven. Men da dette vil vække Misfornøjelse, maa man ønske, at ovennævnte Tendens fortsættes, saa at man 7) indrager om ikke alle Haandværk, ogsaa de saakaldte »ufarlige«, saa dog i det mindste saadanne, hvor farlige Maskiner eller Redskaber (Høvle, Øxer etc.) benyttes, selv om de drives eller føres med Haandkraft. Dette er formentlig den naturlige Grænse, medens derimod 8) Ulykkestilfælde udenfor Arbejdet falde udenfor Loven af logiske Grunde, og 9) meget kortvarige Tilfælde af praktiske Grunde ligesaa.

Tendens II: at indrette saa mange Fareklasser, som muligt.

1) Lovforslaget af 1888 delte Erhvervene i 3 Afdelinger: 1. Landbrug m. m., 2. Industri og 3. Sønæring, og lod Erhvervene i Afd. 2 atter deles i 3 Fareklasser, saa at »i den første af disse Klasser paalignes, et i Forhold til den samlede Arbejds løn, 3 Gange saa stort Bidrag, og i den næste et 2 Gange saa stort Bidrag, som det, der paalignes for en Virksomhed i den laveste Klasse«.

2) I Landstingsudvalgets Betænkning af 30. Marts 89 foreslaas flere end 3 Fareklasser, men iøvrigt efter samme System, hvilket

3) Lovforslaget af 1889 optog.

4) I Landstingsudvalgets Betækn. af 6. Marts 1890 foreslaas, at Forholdet mellem Klasserne ikke skal være 1, 2, 3, 4 o. s. v., men gøres afhængigt af de indvundne Erfaringer, og underkastes en 5-aarig Revision; ligeledes foreslaas, at Fareklasser kunne indføres i Afdeling 3, Sønæring, »forsaavidt det efter de foreliggende Erfaringer maatte findes rigtigt«.

5) Lovforslaget af 1890 optager det første Forslag, men ikke det sidste, idet man mener, at det vilde være uretfærdigt mod de store Fartøjer, der ved Tonnagebeskatningen alt har faaet store Byrder. Det skal dog anføres, at f. Ex. det nyoprettede Forsikringsselskab for danske Fiskerfartøjer har 3 Fareklasser efter Farvandene, nemlig a) Fiskeri vest eller nord for Skagen, b) i Kattegat eller Østersøen og c) i de øvrige Sunde, Belter og Fjorde. Men — langt vigtigere end dette er, at der indføres mange, f. Ex. 50 Fareklasser for Industri og Haandværk, især hvis man medtager

alle Erhverv, hvor der benyttes farlige Haandkrafts-Maskiner og -Redskaber. Tendens I fremskynder Tendens II.

Tendens III: saa vidt muligt opgive Arbejdslønnen som Skattegrundlag.

1) I Lovforslaget af 1888 er som Skattegrundlag valgt Hartkornet for Landbruget, og Arbejdslønnen for Industri og Sønæring.

2) I Landstingsbetækn. af 1890 foreslaas at opgive Arbejdslønnen og vælge Netto-Register-Tonnage som Skattegrundlag for Afdeling 3, Sønæring — dels a) fordi Besætningens Størrelse ikke svarer til Skibenes Størrelse, tvertimod staar i omvendt Forhold hertil — dels b) fordi det er saa overordentlig vanskeligt at kontrollere (selvopgiven) Arbejdsløn.

De samme to Grunde tale imidlertid for ogsaa at opgive Arbejdslønnen som Grundlag for Industrien. Thi ikke alene er Arbejdslønnen ligesaa vanskelig at kontrollere i Industri og Haandværk som i Fiskeriet; men ogsaa her gælder, at Arbejdskraften og Maskinkraften staa i omvendt Forhold til hinanden i mange Erhverv, og dette Argument stiger i Styrke, hvis Haandkraftsmaskiner, altsaa store Grupper af Haandværket, inddrages under Loven, saa at Tendens I fremskynder baade Tendens II og III.

Men hertil kommer et tredje, hidtil formentlig upaaagtet Argument, nemlig:

c) I Lovforslaget af 1890 har man opgivet den virkelige Arbejdsløn som Grundlag for Understøttelsens Beregning, idet man (§ 4) for Lærlinge og andre, der have under 500, 400 og 300 Kr.

i aarlig Lønning henholdsvis i København, Købstæderne og paa Landet, fingerer, at de have haft de nævnte Beløb i Lønning — og dermed falder Systemet for Afdeling 2. Thi for at tage et Ex.: En Virksomhed arbejder med lutter Lærlinge, der dels intet faa i Løn (»gaa paa Prøve«), dels forsvindende lidt; Arbejdsgiveren betaler i Skat til Ulykkesforsørgelsen altsaa for nogle slet intet, for andre »forsvindende lidt«; men desuagtet udbetaler Anstalten Understøttelser efter de ovennævnte fingerede Lønninger. Herved opstaar 2 Uretfærdigheder: a) indenfor samme Erhverv betale de Arbejdsgivere mindst, der mest benytte unge Mennesker, f. Ex. Provinsbogtrykkerier, — og b) mellem Erhvervene indbyrdes betale de Erhvervsgrupper mindst, der mest bruge unge Mennesker. Det skal i den Henseende anføres, at efter Fabriktilsynets ovenfor nævnte Beretning (Ministerialtid. 552) udgør Antallet af Børn og unge Mennesker i pCt. af samtlige Arbejderes Antal: i Tobak- og Cigarfabrikker 43 pCt., i Papirvaref. 33, Glasværker 32, Tændstikf. 27 og Bogtrykkerier 22 pCt., hvilke Grupper altsaa ville betale for lidt i Skat, medens Grupper som Bryggerier og Brænderier, hvor Børn slet ikke eller kun lidet anvendes, ville delvis betale Understøttelserne til Børn og unge Mennesker — i de andre Grupper. Altsaa: opgiver man den virkelige Arbejdsløn som Grundlag for Understøttelsens Beregning (og nøjes med en fingeret), maa man ogsaa opgive den som Grundlag for Skattens Beregning. At tage Gennemsnittet af Lønnen i hvert Erhverv (saaledes som et Mindretal i Folketingsbetænkn. af 1891 har foreslaaet) er dog heller ikke nok; vel opnaas derved, »at den Arbejdsgiver, som betaler høj

Arbejdsløn, kommer til at betale mindre, og den, der giver lav Arbejdsløn, mere, end hvis Beløbet lignes paa de enkelte Bedrifter«, men dermed er man dog ikke kommet bort fra de andre Argumenter.

Det foreslaas da, at man ikke alene (I) optager Haandkraftsmaskiner, (II) indretter mange Fareklasser, men (III) tillige spalter Afdeling 2 i 3 selvstændige Afdelinger uden gensidig Solidaritet, hvorved muliggøres en forskellig Behandling af disse efter deres forskellige Natur.

Der foreslaas da følgende Afdelinger, idet Landbrug og Sønæring blive henholdsvis Nr. 1 og 5:

Nr. 2: industrielle Virksomheder, der benytte Maskiner, der drives ved anden Kraft end Menneskers Muskelkraft (»Haandkraft«, Fodkraft), f. Ex. Bogtrykkerier, hvor Maskinen drives ved Damp eller Gas,

Nr. 3: Befordringsvirksomhed til Lands, der drives ved bevægelige Dampmaskiner,

Nr. 4: Haandværksdrift, der benytter farlige Maskiner og Redskaber, der drives eller føres ved Menneskers Muskelkraft, f. Ex. mindre Bogtrykkerier, Snedkerier, — samt alle Bygningsindustrier, Teglværker o. s. v. jfr. § 2 Nr. 3 og 4 i det første Lovforslag af 1888*).

Under hver af disse Afdelinger indrettes mange Fareklasser, 20 à 30 i hver af Afdelingerne 2 og 4, og nogle Fareklasser i Afd. 3 efter Hyppigheden af Befordringer og disses Hastighed.

*) Naturligvis beror den nærmere Fastsettelse af Grænsen paa et Skøn; saaledes kan der være Grund til at overføre til Afdeling 4 Virksomheder med smaa Gasmaskiner, eller lejete Maskinkraft fra en større Fabrik. Men saadanne specielle Spørgsmaal kan det overlades Administrationen at afgøre.

Som man vil se, er § 2 Nr. 2 i Lovforslaget af 1888 delt i Afd. Nr. 2 og 3. For hver af disse kunde man da vælge **Maskinernes Hestekraft**, der indenfor samme Erhverv kan antages at staa i Forhold til Forretningernes Omfang, naar en Reduktion foretages for Gasmaskiner etc. For Erhvervene i Afdeling 4 er derimod den menneskelige Arbejdskraft det, der giver Virksomheden dens Hovedpræg — deri bestaar jo netop Forskellen mellem Storindustri og Haandværk, at hin bæres af Maskinen, af Dampen, denne af Arbejdet. Man maa da benytte **Arbejdernes Antal**, men uden Hensyn til Alder, saa at den større eller mindre Benyttelse af Børn og unge Folk ikke forstyrrer Ligevægten, idet jo de unge regnes som voxne ved Understøttelsens Beregning. Antallet tænkes beregnet ved at tage Gennemsnittet af Antallet i de forskellige Aarstider. At multipliceres Arbejderantallet med Gennemsnitslønnen for voxne i hvert Erhverv kan maaske være rigtigt, men er i hvert Fald vanskeligt af praktiske Grunde. Men Hovedsagen er, [at den saakaldte Storindustri er udsondret og bærer sin egen Risiko. Den Solidaritet, der hidtil er foreslaaet mellem Storindustrien og Haandværket, er hermed brudt som Følge af disse to Hovedgruppers grundforskellige Natur.

Hermed er de tre mest fremtrædende Tendenser, der spores i Lovforslagets Behandling, ført til en formentlig naturlig Afslutning, uden at der dog rokkes ved det væsentlige i Grundlaget for det forelagte Lovforslag, nemlig: Arbejdsgivernes Solidaritet indenfor (for 3, her 5) større Grupper.

Befolkningens tiltagende Velstand.

E. Levasseur: La population et la richesse (Annales du Conservatoire des Arts et Métiers, 2me série. T. III).

I ovennævnte Aarbog har Mr. Levasseur meddelt et Kapitel af det under Pressen værende tredje Bind af Værket: *La population française*, i hvilket han paa-viser den overordentlige Udvikling, som de fleste Produktioner i dette Aarh. have opnaaet og nærmere belyser det Forhold, hvori denne Udvikling staar til Befolkningens Tilvæxt. Skønt flere af de statistiske Paavisninger knytter sig til særlig franske Forhold, have dog de fleste af dem en almen-europæisk Interesse, og da det for adskillige af disse næppe vil være muligt at fremskaffe tilsvarende Oplysninger for Danmarks Vedkommende, fordi vor Statistik ikke kan føres saa langt tilbage som den franske, vil følgende Uddrag af dette interessante Kapitel sikkert ogsaa interessere danske Læsere.

Forf. begynder med at omhandle Textilindustriens Fremskridt og det Omfang, hvori den nu leverer Befolkningen de fornødne Beklædningsstoffer, sammenlignet med Tiden omkring 1815, i hvilket Tidsrum den franske Befolkning kun er tiltaget med 27 pCt. (for Danmark

har i dette Tidsrum en Fordobling af Befolkningen fundet Sted). For Bomuldstøjernes Vedkommende kan da særlig en fuldstændigt paalidelig Sammenligning gøres, da al Bomuld tilføres udefra, og det viser sig da, at Indførselen nu er omtrent 7 Gange saa stor som for 70 Aar siden, uagtet Bomuldsindustrien i de sidste ti Aar snarest har været i Tilbagegang. Fradrages de i forarbejdet Stand genudførte Kvantiteter, er Forbruget pr. Individ voxet fra 0.₈₅ Kilogr. til 3.₀₀ Kilogr. eller til henved det firdobbelte. I England er Forbruget af Bomuld voxet endnu langt stærkere, nemlig fra 54 Mill. Kil. i 1820 og 112 Mill. i 1830 til 691 Mill. Kil. i 1888, altsaa i de sidste halvhundrede Aar til omtrent det sexdobbelte. Derimod er Forbruget af linnede Varer af Hør og Hamp næppe steget synderligt, hvad der imidlertid tildels skyldes Tilbagegang i det Forbrug, der ikke vedrører Beklædningen (t. Ex. af Sejldug), hvorhos der ved Siden heraf er opkommet et ret betydeligt Forbrug af Jutestoffer o. a. lign.; men da Raastofferne kun delvis indføres, lader en Sammenligning imellem før og nu sig ikke gennemføre med samme Nøjagtighed som for Bomuldens Vedkommende. Derimod haves, skønt det samme gælder om Ulden, nøjagtige Oplysninger baade om den indenlandske Produktion og om Tilførslen, hvorefter Forbruget er steget fra 46½ Mill. Kil. i 1812 og 89 Mill. i 1850 til ca. 210 Mill. Kil. nu (hvoraf over 160 Mill. indføres); fradrages Udførselen af Uldgarn og Uldtøjer, er det individuelle Forbrug af Uldgarn — der dog ikke udelukkende anvendes til Beklædning — i Frankrig steget fra 1½ til 4.₃ Kil., altsaa næsten til det Tredobbelte. Der kan saaledes ingen Tvivl være om, at Befolkningens Forbrug af Beklæd-

ningstoffer nu er betydeligt større end i Aarhundredets første Fjerdedel, og at dette ikke er særegent for Frankrig, fremgaar tilstrækkeligt deraf, at den samlede Produktion — og altsaa ogsaa Forbruget — af Bomuld i de Lande, for hvilke statistisk Opgørelse overhovedet er mulig, fra 290 Mill. Kil. i 1830 er steget til 1076 Mill. i 1860 og til 2000 Mill. Kil. i 1889.

Hvad Boligerne angaar, foreligger der for Frankrigs Vedkommende forskellige Oplysninger, som muliggøre en Sammenligning imellem før og nu ogsaa for deres Vedkommende. Oplysning om Husenes Antal har i saa Henseende mindre at betyde; derimod har det mere Betydning, at Skatten af Døre og Vinduer siden Loven af 1835 er voxet til det Tredobbelte og at de saaledes beskattede Huse i 1886 gennemsnitlig havde 7.2 saadanne Aabninger imod 5.4 i 1822, thi »denne Forøgelse har sin Grund i Opførelsen af nye Huse, som indeholde mere Vaaningsrum, eller af sunde Smaahuse, istedenfor Fortidens Hytter, der vare berøvede Lys og Luft«; medens Befolkningen er tiltaget med 27 pCt., er Antallet af Døre og Vinduer i Beboelseshuse forøget med 90 pCt. »Men Tallets Tørhed giver kun en højst utilstrækkelig Forestilling om den stedfundne Forandring . . . Vi have set, at i Slutningen af *l'ancien régime* upartiske Vidner glædedes over de Fremskridt, som vare gjorte i deres Tid; Moheau f. Ex. mente, at Huse af klinet Ler vare langt mindre talrige end i de foregaaende Aarhundreder; i vore Dage ere de i Størstedelen af de franske Departementer en Undtagelse. Og Møblementet i Smaahytterne har forbedret sig ligesom Beboernes Beklædning«. Forfatteren bemærker, at Fremskridet har været mindre i de smaa

Byer, som ere forblevne udenfor den økonomiske Virksomheds Strømninger, end i Landsbyerne, men at det er allerstørst i de store Byer, hvor gamle Kvarterer ere blevne demolerede og nye opførte, hvor man nu ser langt mindre til mørke Gader og stinkende Boliger, og hvor selve Bourgeoisiets Boliger have vundet, om ikke altid i Udstrækning, i det mindste i Henseende til bedre Anordning af Lejligheden, Elegance i Udstyret og Fyldestgørelse af Hygiejnens Fordringer. »Det er tilstrækkeligt at sammenligne Retiraderne i de gamle Huse i Paris med Cabinetterne i de nye for at gøre sig en Idé om den Forandring, der er foregaaet«. Og ligeledes behøver man baade i Paris og i mange andre Byer at betragte selve Gaderne for at se en væsentlig Forskel: Gaden er bleven bredere, den er ikke mere belemret af en Rendesten i Midten af Gaden, som paa Regnvejsdage svømmede over sine Bredder; den bliver regelmæssig fejlet, har vel brolagte — stundom asfalterede — Fortouge saa vel som Kørebane og er belyst med Gas eller elektriske Lamper. Mange franske Byer ere efter Paris' Mønster blevne forsynede med luftige Torvehaller, sunde Slagtehuse, vel indrettede Hospitaler, offentlige Anlæg med Springvand og smukke Blomsterpartier samt Haveanlæg — og alle disse Forbedringer ere ikke alene et Tegn paa større Velstand, men i sig selv en af de Former, hvorunder man har naaet til langt bedre Beboelsesforhold end før.

Da det er ugørligt at sammenligne og maale de mange enkelte Forbrugsgenstandes Konsumtion, søger Forfatteren at give en Forestilling om det Omfang, hvori den almindelige Industri er skredet frem, ved at sammenligne Forbruget af nogle af dens vigtigste Raa-

og Hjelpestoffer, særlig Stenkul, Jern og Staal samt andre Metaller, Talg og Fedtstoffer samt olieholdige Frø. Da Forbruget af Stenkul siden 1820 er voxet i Forholdet 1 til 17, af Jern i Forholdet 1 til 20 og af Staal i Forholdet 1 til 81, medens Befolkningen i samme Tidsrum kun er tiltaget med 27 pCt., forbruger hver Franskmand nu i Sammenligning med 1820 13 Gange saa meget Stenkul, 15 Gange saa meget Jern og 70 Gange saa meget Staal. Ligeledes er det gennemsnitlige individuelle Forbrug af Bly voxet til over det 5-Dobbelte, af Kobber til henved det 12-Dobbelte, af Zink til det 27-Dobbelte, af Talg og Fedtstoffer til det 12-Dobbelte og af Oliefrø til det 48-Dobbelte. Selvfølgelig er der her ikke Tale om et egentligt direkte Forbrug, da disse Artikler væsentlig forbruges i den industrielle Produktion; men dennes overordentlige Fremvæxt finder et Udtryk i de angivne Tal. Et endnu stærkere Udtryk faas ved Betragtningen af de kemiske Frembringelser, som jo i vor Tid ere komne til at spille en saa væsentlig Rolle, medens de vare saa godt som uden Betydning i 1820; hertil har det naturligvis meget bidraget, at forbedrede Methoder i høj Grad have formindsket deres tidligere Kostbarhed; saaledes er alene i de 10 Aar 1877—88 Prisen paa Soda sunket til en Fjerdedel.

Endnu mere iøjnefaldende er dog Betydningen af den Forøgelse, som Industriens bevægende Kræfter have modtaget. I Frankrig findes nu 25 Dampmaskiner for hver 1, som fandtes i 1840, medens Hestekraften nu er ca. 80 Gange saa stor som da. Da en Damphest kan udrette saa meget Arbejde som 21 Arbejdere, havde Industrien og Transportvæsenet i 1840 1,185,000 saa-

danne Arbejdere til sin Disposition, »hvis Arbejde kun kostede det dertil forbrugte Stenkul og som ikke gjorde Fordring paa nogen Andel i Livets Goder og Nydelser, de ædrueligste og lærvilligste, mest utrættelige Tjenere, som man kan tænke sig, og disse Tjeneres Antal er nu steget til 98 Millioner, saa at i Gennemsnit hver Franskmand har $2\frac{1}{2}$ af dem til Tjeneste«.

Efter dernæst paa lignende Maade at have omhandlet de let paaviselige Fremskridt i Transport og Omsætning m. m., opstiller Forfatteren en tabellarisk Oversigt over de bedste og paalideligste Opgørelser over Nationalformuen i dens Helhed saavelsom dens vigtigste Bestanddele (Grundejendomme og Mobilkapital) samt Nationalindkomsten og dennes Hovedbestanddele siden 1780 og paaviser en Stigning i begge Henseender til det 4 à 6-Dobbelte i Løbet af et Aarhundrede og til det 3 à 4-Dobbelte i de sidste ca. 60 Aar. Overfor den Indvending, at denne Forøgelse er nominel, idet Pengenes Værdi nu ikke er den samme som da, bemærker Forfatteren: »Det er utvivlsomt, at man maa slaa noget af paa denne Stigning til det 3 à 4-Dobbelte siden 1820, men dog næppe saa meget, som man forestiller sig. Naar vi i næsten alle Samfundsstillinger udgiver flere Penge end vore Fædre, skyldes dette mindre de enkelte Varers Fordyrelse end den almindelige Forøgelse af Forbruget. Vore Fornødenheder ere blevne langt flere, og denne Forandring er en Følge af Fremgangen i Velstand, paa samme Tid som den er et Vidnesbyrd om forøget Velstand. I Virkeligheden er Prisen paa de fleste Forbrugsartikler nu lavere end dengang. Vanen til at have Nydelser, som vare ukendte for vore Fædre eller dog sjældne, er trængt saa dybt ind i vore Sæder,

at vi raabe paa Nødstilstand, saasnart vi blive nødt til at indskrænke Forbruget af, hvad tidligere Aarhundreder vilde have betragtet som noget ganske Overflødigt eller som en Drøm, der ikke lod sig realisere. Visse Levnetsmidler, f. Ex. Kød og Grøntsager, ere utvivlsomt stegne i Pris; men da man dog nu producerer mere deraf end tidligere, skyldes denne Prisstigning den Omstændighed, at Antallet af dem, der ere rige nok til at købe disse Forbrugsgenstande, er voxet stærkere end det forøgede Udbud deraf. Men Kornet koster ikke mere, ja, endog mindre end i Aarhundredets Begyndelse; Agerbrugerne beklage sig bittært nok derover. Og mange af den varme Zones Frembringelser ere dalede i Pris paa Grund af den meget lettere Transport. Størstedelen af Manufaktur frembringelser, Tøjer, ordinære Møbler, Fajance og Glassager, Metalgenstande ere som Følge af Industriens Fremskridt meget billigere end tidligere.

I Afhandlingens Slutning gaar Forfatteren udførligt ind paa det Spørgsmaal, om Fordelen ved denne Velstands-Forøgelse har ladet sig føle lige ned til de ubemidlede Klasser, og særlig Arbejderklassen. Efter en indgaaende Undersøgelse af Arbejdslønnens Højde til forskellige Tider og i forskellige Egne af Landet samt for forskellige Beskæftigelser, kommer han til det Resultat, at Arbejdslønnen i Frankrig i de sidste 60 Aar i Gennemsnit har fordoblet sig, og tilføjer: »Vi tro, at dette Tal er temmelig nøjagtigt; men som alle Gennemsnitstal kan det bestrides. Det er let at opstille særlige Tilfælde, som ikke stemme hermed, at anføre Exempler paa Land-Arbejdere, som man endnu til visse Tider kun betaler 1 franc om Dagen, og paa Kvinder i selve Paris, som arbejde fra Morgen til Aften med deres

Naal for at fortjene det samme Beløb, at nævne Industrigræne, hvor Indførelsen af Maskiner har bevirket Nedgang i Daglønnen, og nye Virksomheder, i hvilke Arbejdsgiverne i Begyndelsen paa Grund af Vanskeligheden ved at finde Arbejdere nødsagedes til at betale dem dyrt, og som nu med Lethed finder Arbejdere til en ringere Betaling. Men ved Siden af disse Exempler kan man stille Exempler paa Arbejdere, som tjene 15 francs og mere om Dagen. Afstanden imellem Yderpunkterne afkræfter ikke Rigtigheden af et Gennemsnitstal, naar det er bygget paa det store Flertal af Tilfælde. Arbejdslønnen er ikke en Gave fra Arbejdsgiveren til Arbejderen; det er en tosidet Kontrakt, som varierer efter Tid og Sted, efter Profession og personlige Evner, og hvis Vilkaar Kapitalmarkedets og Arbejdsmarkedets Tilstand bestemmer. Og nutildags er Kapitalen mere rigeligt tilstede og Arbejdet, takket være de Arbejdsmidler, hvormed Videnskaben har væbnet det, mere produktivt; da sidstnævnte derhos i Kraft af de indtraadte Forandringer i Politiken og i Sæderne er bedre i Stand til at forfægte sine Interesser, baade bør og kan det opnaa mere end tidligere. Paa dette Punkt modsige Kendsgerningerne Maltus' Forudsigelser og Ricardos Theori — eller i det mindste de Slutninger, som Økonomerne i 80 Aar have anset sig for berettigede til at drage fra begge.

»Huslejen er stegen og nogle Levnedsmidler ere blevne dyrere — for saa vidt er Arbejdslønnens Stigning kun en Kompensation. Men Beklædning af samme Kvalitet koster mindre, — i denne Henseende er Arbejdslønnens Stigning altsaa en dobbelt Fordel ... Naar Balancen opgøres rigtig, er der ingen Tvivl om,

at Arbejdslønnen i Løbet af de sidste 50 Aar er stegen ikke blot nominelt i det Pengebeløb, der udbetales Arbejderen, men reelt i det, som han køber for dette Beløb.

... Størstedelen af Arbejderne have ondt ved at tro, at deres Velvære virkelig er forøget, fordi de, som alle Mennesker, levende føle deres Savn i Øjeblikket, uden at mindes de Savn, som deres Fædre have følt, og fordi de have de velstaaende Klassers Luxus for Øje og sammenligne den med deres usikre Forhold. Men deres umiddelbare Følelse kan ikke tjene til Maalestok for de Forandringer, som ere foregaaede imellem Fortid og Nutid.

Den Klasse Arbejdere, hvis Løn er steget stærkest, og det baade i Paris og i Provinserne, er Tyendet, som ikke føler Trykket af, at Boligen og forskellige Levnetsmidler ere blevne dyrere, og vel endog — ved Siden af deres højere Løn — faa bedre Kost nu end før. Og den Klasse Arbejdere, som have mærket mindst til Lønnens Stigning, ere de smaa Bestillingsmænd og Funktionærer, hvad enten de staar i det Offentliges eller de Privates Tjeneste. Grunden dertil er den, at Udbudet af Arbejdskraft her er saa betydeligt i Forhold til Antallet af saadanne Stillinger, eftersom der altid er Mange, som søge en fast og sikker Stilling med et i Almindelighed mindre strengt Arbejde end Arbejdet i Værksteder og Fabriker.

Forfatteren peger til Slutning paa de forskellige Momenter, som endnu ved Siden af Arbejdslønnen maa tages med i Betragtning, naar man vil bedømme Arbejderstandens Vilkaar til forskellige Tider. Saaledes maa der tages Hensyn til, hvad der gøres for at sikre

Arbejderne i Tilfælde af Sygdom og Alderdom, og i saa Henseende er der jo ikke blot nutildags en langt lettere Adgang til at forsikre sig herimod, men hyppigt give Arbejdsgiverne et Tilskud til saadanne Understøttelses- og Forsikringskasser, som i Virkeligheden er en Forøgelse af Arbejdslønnen, ligesom i den nyeste Tid Staten ogsaa yder saadanne Tilskud. Ligeledes er der nutildags udrettet Betydeligt — om end ikke nok — for at tilvejebringe sunde og gode Arbejderboliger, af hvilke tilmed adskillige udlejes imod en forholdsvis ringe Betaling, i alt Fald kun den samme Betaling som tidligere for daarlige og usunde Boliger. Endvidere ere Hospitalerne udvidede og Adgangen til dem lettet for Ube- midlede, ligesom Sygeplejen der er langt bedre og om- hyggeligere, og Kommuneskolerne yde nu gratis de ube- midlede Klassers Børn fuldt saa god Undervisning og i langt bedre Lokaler end dem, som Smaaaborgernes Børn maa betale for. Nogle Steder er man endog gaaet saa vidt, at man — hvad Forfatteren med Føje fremhæver som misligt og betænkeligt —, yderligere forsyner Børnene baade med Mad og Klæder, ja endog giver Forældrene en Pengeerstatning for at holde dem skadesløse for den Tid, de maa undvære de større Børn, medens de passer deres Skole. Selv om man kun med Betænkelighed kan se paa den Svækkelse af Forældrenes Følelse af Ansvar et overfor deres Børn, som bliver Følgen heraf, og den forøgede Letsindighed, hvormed Ægteskab indgaas i en Alder, da ingen anden Klasse tør tænke derpaa, naar Private eller det Offentlige saaledes helt befrier dem for de Byrder, som Børnene ellers vilde blive, viser selve denne overdrevne Bestræbelse for at lette Arbejderne for Pligter og Byrder, som efter Naturens Orden skulle

og bør paahvile dem lige saa vel som alle andre selvstændige Borgere, hvor ganske anderledes Samfundet nutildags stiller sig overfor Arbejderstanden end for et halvthundrede Aar siden.

Endelig bør det heller ikke overses, at adskillige af de Fremskridt, og Forbedringer, som ere komne det hele Samfund til Gode, i Virkeligheden forholdsvis har gavnet de ubemidlede Klasser mest, saaledes t. E. Jernbanerne. »I Aarhundredets Begyndelse rejste den Rige i Portechaiser og den Fattige til Fods: nutildags befordrer det samme Tog begge med samme Hurtighed. Tidligere kendte man de forskellige Personers Rang og Formuesvilkaar af deres Dragt; nutildags har Klædernes billigere Pris og de velhavende Klassers større Smag for en simpel og bekvem Dragt i Forbindelse med Arbejdernes større Sans for at klæde sig godt givet Folk af meget forskellige Vilkaar omtrent samme Udseende. Paa Gaden kan man ikke mere paa Klædedragten adskille Arbejderen fra hans Mester; Arbejdersken søger at klæde sig efter samme Mønster som Bourgeoisiets Damer; i Paris ser man unge Piger om Morgenens begive sig til deres Arbejdssted med Skindhandsker paa og Barnepiger om Søndagen gaa med Damehat — hvad der vilde have vakt stor Forbavselse i Louis Philippes Dage, men nutildags synes ganske naturligt — og Stuepigen og Kammerpigen næsten lige saa elegant paaklædte som deres Fruer.«

Efter ved Citater fra andre Landes — Englands, Italiens, Amerikas — Statistikere at have godtgjort, at den paapegede Fremadskriden i Velstand ikke er noget ejendommeligt fransk Phænomen, men at det Samme lader sig paavise ogsaa der, hvor Befolkningen

tiltager hurtigere og stærkere end i Frankrig, og at
 saaledes dette Aarhundredes Udvikling bestemt modsiger
 de Paastande, som Malthus paa Grundlag af det 18de
 Aarhundredes Erfaringer mente at kunne fremsætte om
 Forholdet imellem Befolkningens og Levnetsmidlernes
 »Tendens« til Forøgelse, opkaster Forfatteren til Slut-
 ning det Spørgsmaal: »Hvorledes gaar det til, at Massen
 af Befolkningen har en uklar Fornemmelse af vor Tids
 forøgede Velvære og stundom endog laaner Øre til
 dem, som i deres Misfornøjelse med de nærværende
 Tilstande paastaa, at Fortiden i Henseende til Velstand
 og Velvære var lige saa god og i visse Retninger sand-
 synligvis bedre?« og svarer hertil: »Det er Psykologien,
 som maa give Svar herpaa. Mennesket er aldrig til-
 freds med sin Lod, har aldrig været det og vil aldrig
 blive det. Naar man véd, for hvor mange fysiske og
 moralske Lidelser han føler sig udsat, hvilken Plads i
 det sociale Hierarki, som Fødslen eller hans personlige
 Geni har stillet ham paa, forbavsnes man ikke derover;
 de Tilfredse og de Resignerede ere Undtagelser, som
 man kun finder blandt meget apathiske Sjæle eller blandt
 dem, hvis Sind beherskes af Religionen eller Philosophien.
 Mennesket er da mere tilbøjeligt til at beklage sig over
 de Onder, hvorunder han lider, end til at glæde sig
 ved de Goder, som han er i Besiddelse af. Han er
 glemsom; Vanen sløver lettere Følelsen af Velvære, end
 den dysser Følelsen af Smerte i Søvn. Den, der er
 bleven rig, er mere følsom for Ærgrelsen ved pludselig
 at miste 100,000 frcs., end for den Fornøjelse at besidde
 en Million, hvoraf han i sin Ungdom ikke ejede en
 Hvid. Tænker det Menneske, som lider under et eller
 andet Kors, paa at trøste sig ved Tanken om, at hans

Fædre have følt langt flere Savn? Den store Mængde er ubekendt med Historien; men hvis den kendte denne, vilde den ikke derfor bedre vide at trøste sig. Den finder i Virkeligheden, at alle de Goder, som den nyder, har den et billigt Krav paa, og den føler i Almindelighed først Behageligheden ved at besidde dem, naar den mister dem. Den ligner en Mand med god Mave og gode Lunger — han ved ikke, hvad det vil sige at fordeje godt og aande let, førend Sygdom har svækket Organerne, saa at de have Vanskelighed ved at udføre deres Funktioner.

»Naar man, idet man sukker over Nutiden, atter og atter siger: Livet er saa dyrt! tænker man ikke paa, at man burde tilføje: thi Fornødenhederne ere blevne saa store! Mennesket har til enhver Tid langt flere Ønsker, end han formaar at tilfredsstille; hans Indtægter begrænse hans Forbrug. Efterhaanden som den nationale Velstand og som Følge deraf den individuelle Indkomst voxer, stiger det gennemsnitlige Forbrug. Dette er i sin Orden; thi denne Rigdom produceres jo af Menneskene for at tjene til Tilfredsstillelsen af deres Fornødenheder... Hvor er den Tid bleven af, da den parisiske Smaaborgers hele Familie om Aftenen samledes om et eneste Lys, — da Arbejderen spiste sin Frokost i Værkstedet paa et Hjørne af Arbejdsbordet: for to sous Brød og for to sous stegte Kartofler, — da velstaaende Smaahandlere gjorde Søndags-Udflugter til Bois de Boulogne og holdt Gala-Frokost derude, hvor de selv medbragte Dug og Tallerkener og Mad og dækkede paa Græsset? Den ligger langt bag os, 60 Aar eller mere, og den nuværende Generation, som har andre Sædvaner, vil ikke føre den tilbage. Den foretrækker at søge længere bort

ad Sporveje og Jernbaner og i Omnibusser og andre Køretøjer — og den har Ret. Men naar Paris i 1889 har forsynet Omnibusser og Sporgvogne og mindre Køretøjer og Seinedampskibene med mere end 330 Millioner Passagerer, og naar Antallet af solgte Billetter til de franske Jernbaner samme Aar har oversteget 230 Millioner, kan det ikke være andet, end at denne Slægt, til Trods for, at Transporten er bleven meget billigere, betaler mere for at tilfredsstille sin Trang til Stedforandring end deres Bedsteforældre, der ikke havde Jernbaner, ikke ansaa det for nødvendigt for deres Børns Sundhed at bringe dem til Badesteder om Sommeren og ikke sendte Skoledrenge paa Ferieudflugt i Bjergene eller endog paa Smaarejser til Udlandet«.

W. S.

Vægt og Løvesandsynlighed.

I »Papers and Transactions of the Actuarial Society of America«, April 1891, har T. B. Macaulay offentliggjort et statistisk Arbejde angaaende »Weight and Longevity«, af hvilket vi her gengive det væsenligste Indhold.

I ældre Tider var det ved mange af de engelske Livsforsikringsselskaber Skik at forlange af dem, der ønskede at blive forsikrede, at de personligt fremstillede sig for Direktionen. Det formentes, at Lægeundersøgelsen ikke afgav tilstrækkelig Garanti, og Direktørerne ønskede da selv at se dem, der androg om at blive forsikrede, for at de personligt kunde danne sig et Skøn efter de Paagældendes hele, almindelige Udseende. Det hændte ofte, at Direktørerne efter at havde set de Paagældende, vægrede sig ved at antage dem til Forsikring, selv om Lægeerklæringen i enhver Henseende havde været gunstig. Lægerne, formentes det, fortabe sig ofte for meget i Undersøgelsens Enkeltheder og tro at kunne afgive en fuldt ud gunstig Attest, hvor der ikke findes noget galt ved de Undersøgte's Organer. Ikke-Fagmanden maa derimod nødvendigvis danne sig sin Mening om de Paagældendes Sundhed efter deres Udseende i det hele taget. En Mand kan være fuldstændig rask og fri for enhver organisk Fejl, og dog have et saadant Ydre, at man ikke vil tro paa, at han vil opnaa nogen høj Alder. Det var saadanne Betragtninger, der var de afgørende, naar Selskaberne i ældre Tider forlangte den personlige Frem-

stillelse — men det er klart, at et Forlangende herom i vore Dage, hvor Forretningerne have naaet et saa stort Omfang, i Almindelighed ikke vilde være praktisk. I vore Dage kan der i de allerfleste Tilfælde ikke være Tale om en personlig Fremstilling for Direktionen, — og Spørgsmaalet bliver da blot, om der kan gives nogen Erstatning herfor. Forfatteren tror, at nogen Erstatning herfor vilde man faa, om man tillagde Forholdet mellem Højden og Vægt større Opmærksomhed end den, der nu sædvanligvis ydes dette Forhold. Ganske vist er der mange Personer med mindre end normal Vægt, der dog have et kraftigt Udseende; men i Almindelighed ville dog de Personer, der i Forhold til deres Højde have en for ringe Vægt, vise sig at være svage Personer. De Tilfælde, hvor dette ikke gælder, ville være Undtagelserne.

Hvis man gaar ud fra, at det er af Interesse for Forsikringsselskaberne at faa Oplysning om de Forsikrings-søgendes Højde og Vægt, gælder det først og fremmest at komme paa det rene med, hvilken Vægt der skal siges at være den normale for den og den Højde. Man har opstillet forskellige Tabeller derover, baserede paa forskellige Theorier. Sædvanligvis, siger Forfatteren, regner man efter denne Formel:

$$\text{Vægt i Pund} = \frac{(\text{Højde i eng. Tommer})^3}{2000}$$

(1 eng. Tommer = 25 Millimeter = 0.97 danske Tommer,
1 eng. Pund = 454 Gram = 0.91 danske Pund.)

Hvad der i den nedenstaaende Tabel er betegnet som »theoretisk Norm« er udregnet efter denne Formel. En anden Norm er den saakaldte »amerikanske«. Endelig har Forf. søgt at udfinde, hvad han kalder den »sande Norm«, idet han har undersøgt det faktiske Forhold i 2000 Tilfælde, hentede fra det Selskab, han arbejder ved. Her anfares da det faktiske Gennemsnitsforhold i disse Tilfælde, Forholdet efter den »theoretiske« og efter den »amerikanske« Norm (Angivelserne i engelsk Maal og Vægt):

Højden	Sande Forhold	Theoretisk Norm	Amerikansk Norm
Fod Tommer	Pund	Pund	Pund
5 1	125	113	120
5 2	128	119	125
5 3	131	125	130
5 4	134	131	135
5 5	137	137	140
5 6	141	144	143
5 7	146	150	145
5 8	151	157	148
5 9	156	164	155
5 10	161	172	160
5 11	167	179	165
6 0	173	187	170

Det ses, at Resultaterne efter den theoretiske Formel afvige væsenligt fra, hvad Forf. faktisk fandt i de af ham undersøgte Tilfælde. Efter hans Undersøgelser var smaa Folk forholdsvis sværere, høje Folk forholdsvis lettere.

Selvfølgelig maa der ved Betragtningen af Forholdet mellem Højde og Vægt tages Hensyn til Paagældendes Alder. En Tabel over Rekruters Højde- og Vægtforhold udviser lavere Gennemsnitstal end de ovenanførte, fordi Rekruter er yngre, mindre udviklede Individer end Broderparten af de livsforsikrede. Personer i Trediveaars Alderen ville gennemsnitligt omtrent have de ovenanførte Højde- og Vægt-Forhold; for yngre Individer blive Tallene lavere, for ældre højere. Forf. undersøgte Forholdet med Hensyn til Alder for de omtalte 2000 Livsforsikrede og udfandt følgende

Gennemsnitsvægt i forskellige Aldre:

Alder	Vægt
16—20 Aar	142 Pund
21—25 —	149 —
26—30 —	153 —
31—35 —	157 —
36—40 —	158 —
41—45 —	159 —
46—50 —	163 —
51—55 —	168 —
55—60 —	172 —

Fordeler man de 2000 Tilfælde efter Livsstilling, faas følgende:

Gennemsnitsvægt i forskellige Livsstillinger

Skræddere.....	145	Pund
Kontorister og Kommis'er.....	147	—
Skomagere.....	148	—
Arbejdsmænd.....	148	—
forsk. Industridrivende	151	—
Lærere	151	—
Købmænd.....	154	—
Bankiers, Assurancedirektører.....	154	—
Grovsmæde.....	155	—
Agenter, Mæglere etc	156	—
Handelsrejsende	158	—
Sagførere	160	—
Læger.....	161	—
Landmænd.....	161	—
Murere	162	—
Præster	164	—
Hotelholdere	167	—
Slagtere	169	—

Ved disse Tal maa imidlertid ikke overses den forskellige Aldersfordeling indenfor de forskellige Erhvervsgrupper: i Reglen ville Købmænd, Bankiers, Assurance-direktører, Agenter, Mæglere, Sagførere være ældre end deres Kontorister og Kommis'er, og derfor sværere Folk end disse.

Ogsaa Klima og Nationalitet maa naturligvis tages i Betragtning ved Benyttelsen af Højde- og Vægt-Forholdet.

I »The Mortuary Experience of the Mutual Life of New York«, udgivet i 1877 af Doktorerne Winston, Gillette og Marsh, behandles Spørgsmaalet som Forholdet mellem ringe Vægt og Dødelighed med en vis Udførlighed. Forfatteren fremhæver, at næsten 80 pCt. af dem, der i det nævnte Selskab døde af Svindsot, havde haft en ringere Vægt end den normale ved Antagelsen til Forsikring. Tallet synes slaaende, men er dog ikke nødvendigvis afgørende, da det er sandsynligt, at de svindsotige Personer,

der antoges til Forsikring, ved Antagelsen havde en lavere Alder end den, der var den gennemsnitlige for alle de i Selskabet Forsikrede. Men holder man sig til de svind-
sotige Personer, der forsikredes i Alderen 30—40 Aar, saa ser man, at af 227 saadanne Personer, der ifølge deres Alder skulde have haft noget mere end den almindelige, gennemsnitlige Vægt, vare kun 48 over, 179 — eller 79 pCt. — derimod under Gennemsnitsvægt. Et saadant Resultat maa unægtelig vække Opmærksomhed, og Forfatterne mente da ogsaa, at det efter deres Tabeller maatte anses for bevist, at en Vægt under den normale er »en meget mistænkelig Omstændighed«, og at alle Personer med en for ringe Vægt burde undersøges med største Omhu.

Betydelige Erfaringer med Hensyn til det foreliggende Spørgsmaal har »the Washington Life Insurance Company« samlet. Her anføres nogle faa Data:

Forsikrede døde af	Gennemsnitshøjde	Gennemsnitsvægt
Svindsot.....	5 Fod 8 ₂ Tom.	144 Pund
Andre Dødsaaarsager	5 — 8 ₂ —	159 —
Alle Dødsaaarsager	5 — 8 ₂ —	156 —

Højden er i alle Klasser ganske den samme, — men Vægten er for de Svindsotige ganske betydeligt under de Andres.

Forhold af Dødsfald p. Gr. af Svindsot til samtlige Dødsfald

Blandt dem, hvis Vægt vare

mere end normal.....	5.47 pCt.
normal	17.88 —
mindre end normal	30.72 —

Hele Selskabet..... 17.65 —

Ved »normal« er her forstaaet Vægt efter »den amerikanske Norm« med et Spillerum af 5 Pund til begge Sider.

De følgende Tal skulle vise, hvilken Betydning der maa tillægges Vægten som et Moment. der enten accentu-

erer eller svækker personlige eller arvede Anlæg til Svindsot:

Forhold af Dødsfald p. Gr. af Svindsot til samtl.
Dødsfald:

Blandt Personer med	Personer med tuberkulose Pletter i Fa- miliens eller i egen Historie	Pletfri Per- soner
mere end normal Vægt.....	6. ₁₃ pCt.	5. ₃₈ pCt.
normal Vægt.....	27. ₂₇ —	15. ₈₄ —
mindre end normal Vægt.....	48. ₃₉ —	24. ₂₁ —
Total..	28. ₃₅ —	14. ₅₆ —

Det ses deraf, at et Sammentræf af ringe Vægt og daarlig eller tvivlsom Historie maa betragtes som yderst farlig, medens man omvendt kan haabe, at et Overskud af Vægt kan være en Modvægt mod den Udsathed for Tuberkulose, der ellers kunde befrygtes.

Forf. har nu undersøgt de samme Forhold i »the Sun Life Assurance Company of Canada«. Antallet af samtlige Dødsfald var 491, hvoraf 126, eller 25 pCt., skyldtes Svindsot. Procenten er høj; men det maa erindres, at det store Flertal af Forsikrede er unge Folk, blandt hvem Svindsoten forholdsvis hænger mere end i de højere Aldersklasser. Desuden har Forf. blandt disse Dødsfald medregnet en Del, hvor han antog, at den virkelige Døds-aarsag var Svindsot, selv om Dødsattest lod paa »kronisk Bronchitis«, »kronisk Pneumonia« etc.

	Gennemsnits- Højde	Gennemsnits- Vægt
Dødsfald p. Gr. af Svindsot.....	5 Fod 8. ₈ Tom.	150 Pund
— af andre Aarsager.....	5 — 8. ₈ —	160 —

I 32 af de 126 Svindsots-Dødsfald var Vægten over, i 94 — d. e. 75 pCt.! — under den normale.

Endvidere følgende

Forhold af Svindsots-Dødsfald til samtlige
Dødsfald

Blandt dem, hvis Vægt var

mere end normal..... 15 pCt.

normal 24 —

mindre end normal..... 34 —

Hele Selskabet..... 25 —

Endelig dette

Forhold af Svindsots-Dødsfald til samtlige
Dødsfald

Blandt dem, hvis Vægt var	Plettet eller tvivl- som Historie	Pletfri
mere end normal	22. ₉ pCt.	8. ₁ pCt.
normal	42. ₅ —	15. ₉ —
mindre end normal	43. ₇ —	29. ₀ —
Hele Selskabet.....	36. ₃ —	19. ₀ —

Forf. erkender, at hans Tal tildels ere noget smaa, saa at der ikke maa bygges altfor tillidsfuldt paa dem. Men han nærer ingen Tvivl om at de godtgøre, at forholdsvis ringe Vægt er et yderst mistænkeligt Symptom, at Faren her maa betragtes som betydeligt forøget — medens omvendt den forholdsvis store Vægt yder nogen Betyggelse. Han er overhoved overbevist om, at Statistiken vil bevise, at Vægtforholdet er et Moment, som Livsforsikringselskaberne ville gøre vel i at skænke alvorlig Opmærksomhed.

A. P.-St.

Livs-, Ulykkes-, Brand- og Sø-Forsikring i Sverig.

John May (Kamerare i Försäkrings-Aktiebolaget »Fylgia«):
Meddelanden angående Försäkringsväsendet i Sverige, År 1890.
Stockholm, Wilhelm Bille (i distribution) (40 S.).

I 1890 bestod der i Sverige af Livsforsikringsselskaber følgende:

Aktieselskab:	Sæde	Første Virksomhedsaar
Skandia (tillige Brandfors.)	Stockholm	1855
Svea (do)	Göteborg	1867
Nordstjernen	Stockholm	1872
Thule	—	1873
Victoria.....	—	1883
Skåne (tillige Brandfors.).	Malmö	1884
Norrland.....	Sundsvall	1890
Gensidige Anstalter:		
Allmänna	Stockholm	1887
Skandinavisk-allmänna	—	1887
Oden	—	1889

Medens de svenske Livsforsikringsselskabers samlede Forsikringssum ved Udgangen af 1884 kun havde udgjort 149 Mill. Kr., var den ved Udgangen af 1890 voxet op til 282 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., og medens Antallet af livsforsikrede Personer ved Udgangen af førstnævnte Aar kun var 22,234, var det ved Udgangen af sidste Aar adskilligt mere end det dobbelte, nemlig 48,889.

Mellem de enkelte Selskaber fordelte Tallene for 1890 sig saaledes:

	Forsikrings- sum	Antal forsikr. Personer
Skandia.....	57.1 Mill. Kr.	7 736
Svea	54.8 —	9 380
Nordstjernen	72.1 —	11 886
Thule	44.8 —	8 660
Victoria	17.0 —	2 987
Skåne	13.7 —	2 440
Norrländ	2.3 —	468
Allmänna	9.3 —	1 806
Skandinaviska all.....	7.7 —	2 578
Oden	3.5 —	948

I Løbet af 1890 forøgedes Forsikringssummerne med ialt ca. 30 Mill. Kr., idet der kom ca. 49 Mill. Kr. i ny Forsikringer og udgik ca. 19 Mill. Kr. Af de ca. 49 Mill. Kr. der kom til som ny Forsikringer faldt paa Thule lidt over 10 Mill. Kr., paa Nordstjernen lidt over 9 Mill. Kroner, paa Svea knap 8 Mill., paa Skandia lidt over 7 Mill., og paa hver af de andre mellem $1\frac{1}{3}$ og $3\frac{1}{4}$ Mill. Kroner.

I Sverige arbejdede i 1890 desforuden følgende 13 udenlandske Selskaber:

Deutsche Lebensversicherungsgesellschaft.
 Germania,
 Victoria (tysk).
 Alliance Assurance Company (eng.),
 English and Scottish Law Life Ass. Association,
 Liverpool and London and Globe Ins. Comp.,
 Northern Ass. Comp.,
 Royal Insurance Company,
 Caisse générale des familles,
 Caisse paternelle,
 Equitable (amerikansk),
 Mutual (do.)
 New York.

Men disse Selskabers Virksomhed er ikke stor; enkelte af dem synes slet ingen ny Forsikringer at have vundet i

Aarets Løb, og tilsammen erhvervede de kun 558 ny Forsikringer til et Forsikringsbeløb af 3.7 Mill. Kr., hvilket kun svarer til 7.5 pCt. af, hvad de 10 svenske Selskaber erhvervede af ny Forsikringer. Ved Aarets Slutning var ialt 2105 Personer forsikrede i disse udenlandske Selskaber for en samlet Sum af lidt over 16 Mill. Kroner. Heraf faldt Størstedelen paa de tre amerikanske Selskaber (især Selskabet »New York«).

De svenske Ulykkesforsikringsselskaber ere uforandret de fem her i Tidsskriftet tidligere omtalte*), nemlig

	Første Virksomhedsaar
Fylgia	1881
Skandinavien	1886
Norden	1888
Bore	1888
Röda Korset	1889

Ved Udgangen af 1890 udgjorde i

	Forsikring- beløbet	Antal forsik- rede Personer
Fylgia	105 Mill. Kr.	34 893
Skandinavien	56 —	19 839
Norden	40 —	13 234
Bore	33 —	12 157
Röda Korset	24 —	9 057
Tilsammen ca. . .	258 Mill. Kr.	89 180

Hvilket overraskende Opsving Ulykkesforsikringen har taget i Sverig i Løbet af kun faa Aar, udvise følgende Tal:

	Antal forsikrede Personer ved Aarets Slutning.	Forsikringssum ved Aarets Slut- ning	Præmieindkomst i Aarets Løb
1882	4 893	37 Mill. Kr.	115 000 Kr.
1883	10 007	68 —	200 000 —
1884	13 641	92 —	276 000 —
1885	16 706	104 —	328 000 —

*) Nationaløkonomisk Tidsskrift XXVIII S. 255 og XXVII S. 126.

	Antal forsikrede Personer ved Aarets Slutning	Forsikringssum ved Aarets Slut- ning	Præmieindkomst i Aarets Løb
1886	19 501	103 Mill. Kr.	346 000 Kr.
1887	30 792	133 —	465 000 —
1888	47 735	175 —	591 000 —
1889	73 019	220 —	766 000 —
1890	89 180	258 —	925 000 —

Antallet af anmeldte Ulykkestilfælde og Beløbet af de udbetalte Skadeserstatninger udgjorde

	Antal Ulykkestilf.	Udbetalt Skadeserstatning
1882	116	36 000 Kr.
1883	465	82 000 —
1884	943	111 000 —
1885	1241	157 000 —
1886	1496	192 000 —
1887	2217	266 000 —
1888	3462	323 000 —
1889	6169	427 000 —
1890	8623	572 000 —

Fem udenlandske Ulykkesforsikringsselskaber virke i Sverige, nemlig de to tyske »Kölnische« og »Victoria«, de to schweiziske »Winterthur« og »Zürich« og det franske »La Foncière«, — men deres Virksomhed er ikke særligt omfattende, idet kun 4686 Personer var forsikrede i dem for et samlet Beløb af knap 38 Mill. Kr.

Paa Brandforsikringens Omraade virkede i 1890 fem svenske Brandforsikrings-Aktieselskaber, nemlig de tre tidligere nævnte Skandia, Svea og Skåne, der tillige ere Livsforsikringsselskaber, og desforuden to yngre Selskaber Fenix og Norrland. Ved Aarets Slutning udgjorde i disse fem Aktieselskaber Brandforsikringssummen 2874 Mill. Kr. Brutto, hvoraf 1144 Mill. vare reassurerede, saa at Selskabernes Ansvar paa egen Risiko udgjorde ca. 1730 Mill. Kroner. Kun lidt over Halvdelen af nysnævnte Bruttosum,

nemlig 1477 Mill. Kr., var indenlandsk Forsikring. Mellem de fem Selskaber fordeles Summen saaledes

	Bruttoforsikr.	Nettoforsikr.	Indenlandsk Bruttoforsikr.
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Skandia.....	968	662	625
Svea.....	1379	792	432
Skåne.....	253	133	183
Fenix.....	227	124	190
Norrland.....	48	18	47

Navnlig Svea udøver altsaa kun for en forholdsvis mindre Del sin Virksomhed indenfor Landets egne Grænser.

Præmieindtægten var

	Ialt Præmieind- tægt	Deraf for inden- landsk Forsikr.
	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Skandia.....	2.7	1.9
Svea.....	6.1	1.7
Skåne.....	1.2	0.8
Fenix.....	0.9	0.7
Norrland.....	0.4	0.4
til..	11.3	5.5

Brandskadeerstatningen løb op til følgende Beløb:

Brandskadeerstatning:

	Brutto	Erstattet ved Reassurance	Til Indlandet
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Skandia.....	1.2	0.5	0.6
Svea.....	4.4	2.2	0.9
Skåne.....	0.5	0.2	0.3
Fenix.....	0.5	0.3	0.4
Norrland.....	0.02	0.01	0.02
tilsammen..	ca. 6.6	ca. 3.3	ca. 2.2

I Reassurancepræmier betalte Selskaberne ca. 5½ Mill. Kroner.

Paa Brandforsikringens Omraade virker endvidere et stort Antal gensidige Brandforsikringsselskaber. De fleste af disse ere imidlertid ganske smaa, gælder kun for et Sogn, et Pastorat, et Herred, eller en anden snæver Kreds, og holder man sig ene til dem, der omfatte enten hele Riget eller dog mere end ét Len eller Stockholm By, bliver der ti tilbage, nemlig fem for hele Riget, tre for mere end ét Len og to for Stockholm. Disse ti gensidige Selskaber svarede ved Aarets Slutning til en samlet Sum af 1024 Mill. Kr. I Forsikrings- og Indtrædelsesafgifter inkasserede de i Aarets Løb 3,8 Mill. Kr., i Brandskade-erstatning udbetalte de henved 700,000 Kr.

Endelig tegnede i 1890 16 udenlandske Brandforsikringsselskaber Forsikringer i Sverige, nemlig 1 dansk (Nye Danske), 1 schweizisk (Baseler), 2 tyske (Magdeburger og Preussische National) og 12 engelske. Ved disse Selskaber udgjorde ved Aarets Slutning Brutto-Forsikringssummen 234 Mill. Kr. I Aarets Løb havde de i Præmier opkrævet lidt over 1 Mill. Kr. og udbetalt i Erstatninger henved 400,000 Kr.

Ifølge det Ovenstaaende udgjorde i 1890 Ansvarssummen for de fem Aktieselskaber 2874 Mill. Kr., hvoraf dog paa Udlandet faldt 1397 Mill. Kroner, paa Indlandet altsaa 1477 Mill. Kroner. Lægges dette Tal til Beløbet for de ti gensidige Selskaber, 1024 Mill. Kroner, og for de sexten udenlandske Selskaber, 234 Mill. Kr., bliver den samlede Sum 2735 Mill. Kroner. Antager man, at de øvrige (ca. 380), væsenligt lokale og private, gensidige Selskaber ved Udgangen af 1890 havde samme Ansvarssum som ved Udgangen af det foregaaende Aar, nemlig 2334 Mill. Kroner, vil Ansvarssummen for al i Sverige brandforsikret Ejendom overskride 5 Milliarder Kroner.

Paa Søforsikringens Omraade virkede 8 indenlandske Aktieselskaber, der i Løbet af 1890 afsluttede Forsikringer til et Beløb af 571 Mill. Kr. brutto,

359 Mill. Kroner netto. Præmieindtægten udgjorde ialt 5,7 Mill. Kroner. I Skadeserstatninger for egen Regning udbetaltes 1,9 Mill. Kroner, i Reassurancepræmier 2,8 Mill. Kroner. De to største af Selskaberne ere Ocean og Ågir.

Desforuden findes endel gensidige Søforsikringselskaber. Ti saadanne sluttede Forsikringer til et Beløb af 34 Mill. Kroner brutto.

Endelig sluttede ni udenlandske Søforsikringselskaber Forsikringer til et Beløb af ligeledes ca. 34 Mill. Kroner.

A. P.-St.

Ny Literatur.

Dr. J. Carlsen. Statistiske Undersøgelser angaaende Aandsvage. Danmark 1888—1889. Kbhavn og London 1891.

Denne lille Bog er ved et engelsk Titelblad og et udførligt engelsk Resumé gjort tilgængelig for et større Publikum, og blev fremlagt for den internationale Kongres for Hygiejne og Demografi i London i Avgust Maaned d. A.

Den Opgave, Bogen behandler, er ikke let. Paa faa Omraader volder Indsamlingen af statistisk Materiale saa meget Bryderi, som her. Herom faar man en Forestilling, naar man erfarer, at der sandsynligvis i det tilvejebragte Materiale mangler henad 1000 Børn og flere hundrede Voxne, saa at det virkelige Antal Aandssvage i Danmark rimeligvis er 5—6000, i Stedet for 3900; dette fremgaar af forskellige Prøver, f. Ex. ved Betragtningen af Aldersfordelingen. Særlig er det Materialet for København, der frembyder Mangler; af 74 Børn i de Kellerske Abnormanstalter bleve f. Ex. kun 23 optagne paa de udsendte Skemaer.

Efter den officielle Folketælling i 1880 — der kun gav Oplysning om 2600 Idioter — syntes det, som om Aandssvaghed var hyppigere blandt Mænd end blandt Kvinder. Dette synes modbevist ved en nærmere Undersøgelse af det her tilvejebragte fuldstændige Materiale. Ikke heller synes der at være nogen synderlig Forskel mellem de enkelte Dele af Landet. Derimod kan jeg ikke

følge Forfatteren i hans Sandsynlighedsbevis for, at de sociale Forskelligheder indenfor Landbefolkningen ikke give sig Udslag i Idiотиens Udbredelse, og ved Anvendelsen af en mere rationel Methode faar man saa smaa Tal, at man ikke kan udtale nogen Slutning. — Meget interessante Oplysninger meddeles om den nedarvede Disposition, og det synes afgjort, hvad der ogsaa stemmer med andre Resultater af Arvelighedsstatistiken, at aandelige Abnormiteter ere hyppigere hos de Aandssvages Mødre end hos deres Fædre. Afhandlingen slutter med en Redegørelse for de Aandssvages sjælelige og legemlige Tilstand.

H. Westergaard.

Thorvald Kornerup, cand. polit.: Sygekasse-Spørgsmaalets Behandling i Danmark siden 1861, med et Tillæg. Thaning og Appel. 84 Sider. Kbhavn. 1891.

Lovforslaget om anerkendte Sygekasser er under dets Behandling i Rigsdagen undergaaet en stor Mængde Ændringer, betinget af de forskellige Synspunkter, som have gjort sig gældende. Som Følge heraf er det til Slutning blevet vanskeligt at bevare Overblikket selv for dem, som have beskæftiget sig nærmere med den paagældende Sag. Det turde derfor være alt andet end overflødigt, naar Forf. af ovenfor nævnte Skrift har sat sig som Opgave, at forfølge Sygekassespørgsmaalets Udvikling fra Lavstvangens Ophør ved Udløbet af 1861 og indtil Dato. Han tilsigter hermed »at faa de sammenfildrede Traade pillede ud fra hverandre, og derigennem muligvis bidrage til en Løsning af den Knude, som Rigsdagsforhandlingerne have strammet saa fast, at der tilsyneladende kun er ringe Udsigt til en Forstaaelse«.

Samtidig med at holde Revue over Hovedpunkterne i de stillede Forslag og Ændringsforslag, benytter Forf. Lejligheden til at kritisere det foreslaaede. Han fremkommer herunder med flere træffende Udtalelser, f. Ex. hvor han paaviser det farlige i de Bestemmelser, som skulle mulig-

gøre Overflytning fra en anerkendt Sygekasse til en anden. Men paa den anden Side er der rigtignok løbet Bemærkninger ind, som smage stærkt af Studereværelset. Man faar blandt andet gentagne Gange det Indtryk, at han er gaaet ud fra den mærkelige Forudsætning, at Bestyrelsen af Sygekasser vil savne ethvert Spor af bon sens. Imidlertid er der, som sagt, endel godt i Kritiken, saa at man vil kunne have Udbytte af at gøre sig bekendt med den.

Forf. nøjes dog ikke med denne mere negative Virksomhed, men giver ogsaa sit positive Bidrag. Han anviser — nemlig en efter hans Skøn mere »planmæssig« Ordning end den, som Regering og Rigsdag hidtil have benyttet som Grundlag, forført af den i 1885 nedsatte Kommission. Rette Vedkommende maa afgøre, om de ville betræde den saaledes anviste Vej. Dersom Pladsen tillod Anmelderen at sige sin Mening om den, vilde det ikke blive nogen anbefaling, hvilket skyldes, at jeg ønsker Sygekasseinstitutionen stillet langt mere frit, end K. tilsigter. Navnlig finder jeg det betænkeligt, at ville tvinge alle Sygekasser over i de anerkendtes Række, hvor logisk end en saadan Fremgangsmaade kan tage sig ud paa Papiret.

Et skal dog indrømmes, nemlig at Fattigloven af 1891 maa influere væsenlig paa en eventuel Sygekasselov særlig paa den Del, som vedrører det Offenliges Medhjælp. Skønt Forf. ikke kommer nærmere ind herpaa, tør jeg maaske tilføje et Par Ord i den Anledning. Som bekendt, er det ved Fattigloven fastslaaet, dels at Kommunerne skulle yde en Sygekasses Medlemmer, efterat Sygekassens Hjælp er ophørt, fortsat Kur, Pleje og Underhold i samme Varighed og Omfang, som Kassen havde paataget sig (§ 63), dels at det Offenlige kan yde fri Læge og Befordring efter denne, uden at saadant betragtes som Fattighjælp (§ 44). Dersom nu den sidst nævnte Præstation blev obligatorisk overfor Medlemmer af anerkendte Sygekasser (o: Ubemidlede), i Forbindelse med deres Hustruer og Børn, vilde disse Sygekasser have faaet en fyldig Støtte af det Offenlige, og Moderationen for Hospitalsophold kunde da overlades til fri

Overenskomst. Men i saa Tilfælde maatte rigtignok Embedslægerne, som under disse Omstændigheder næppe kunde overkomme at paatage sig privat Praxis, have en betydelig Forhøjelse af Gagen, ligesom ogsaa deres Antal sandsynligvis i Tidens Løb maatte forøges. Udsigten hertil kan, vel at mærke, ikke virke afskrækkende, eftersom det samme muligvis turde blive nødvendigt, selv om der ingen Sygekasselov udkommer. Det vil da nemlig komme til at bero paa, om Fattiglovens § 44 benyttes i stort Omfang eller ikke. Sker det første, kan man selvfølgelig ikke vælte denne Byrde over paa Embedslægerne uden passende Vederlag, forsaavidt man da ogsaa i Fremtiden ønsker disse Poster besatte.

Th. Sørensen.

Maurice Block: Følgerne af en Strejke. Oversat ved Georg Sick. Høst og Søns Forlag. 108 Pag. Kbhavn 1891.

Benyttende Novelleformen som et ganske løst Overkast, henvender den bekendte Forf. sig til Arbejderne, for at klare deres Begreber om forskellige Spørgsmaal, som mere eller mindre staa paa Dagsordenen for dem. Han indprenter saaledes Arbejderne — ikke mindst de unge — Forsynlighedens Betydning, drøfter Normalarbejdsdagens Betimelighed, advarer mod at foretage Strejker i Blinde, og kritiserer Socialismens af Taage omhyllede Fremtidssamfund. Bogen kan dog ogsaa anbefales Læsere udenfor Arbejderkredsene. Det er nok muligt, at disse ville tage et Forbehold hist eller her. Anmelderen er f. Ex. tilbøjelig hertil for Normalarbejdsdagens Vedkommende, idet Forf. ganske ser bort fra de hygieiniske Hensyn. Men alligevel lod sig vel nok opnaa Enighed om det Ønske, at den let læselige Bog kom rette Vedkommende ihænde.

Uheldigvis er der jævnlig et langt Spring fra Ønske til Virkelighed. Men for at fremme Formaalet, tilbyder den

danske Forlægger, at Fabrikanter, Bygmestre og andre, som ville uddele Bogen til deres Arbejdere, kunne faa et Fri-exemplar mod at købe ti.

Th. S.

Dr. Paul Nathan: Die Wohnungsfrage und die Bestrebungen der Berliner Baugenossenschaft. Berlin 1890. L. Simeon. 84 S.

Foruden at give en Fremstilling af et berlinsk Byggeselskabs Udvikling og Resultater, polemiserer Forf. mod den tyske Statsmand Miquels Projekt, 'som gaar ud paa at skaffe Storstædernes ubemidlede Befolkning bedre Boliger ad Lovgivningens Vej. Miquel anbefaler nemlig, at Lovgivningsmagten skal forbyde Beboelsen af Lokaler, som overhovedet ikke egne sig til Opholdsted for Mennesker, og dernæst fastsætte et Minimum af Luftrum for hvert Menneske i en Lejlighed; han mener, at herved ville de Ubemidlede opnaa bedre Boliger, uden at Huslejen i Længden vil stige. Rigtigheden af den sidst nævnte Opfattelse benægter Nathan. Boligerne ville vel nok blive bedre, men samtidig dyrere. Allerede nu er der af forskellige Grunde — Vanskeligheden ved at holde Orden i de af mange Smaakaarsfolk beboede Huse, Faren for at miste endel af Huslejen o. s. v. — mindre Tilbøjelighed til at anbringe Kapital i Huse med smaa end med middelstore og store Lejligheder. Og en Forandring til det modsatte kan da allermindst ventes tilvejebragt derved, at Forrentningen af Kapitalen blev mindre end tidligere, hvilket jo maatte ske, naar de smaa Lejligheders Gennemsnit tænkes større end forhen uden Stigning i Lejen. Men — siger Miquel — selv om højere Husleje skulde vise sig at være en uundgaelig Konsekvens, ville de arbejdende Klasser lidt efter lidt erholde Erstatning i en Forhøjelse af Lønnen. Heller ikke denne Paastand vil Forf. tillægge ubetinget Gyldighed, idet han i saa Henseende henviser til »Gnidningsmodstanden«. Med et Par Lovparagrafer er man ikke istand

til at skyde de økonomiske Love tilside; dersom saadant var Tilfældet, behøvede Staten jo kun at dekretere, at Arbejderne skulde nære sig bedre, klæde sig bedre o. s. v. Om en Forhøjelse af Huslejen lidt efter lidt kan væltes over paa Arbejdsgiverne, er under alle Omstændigheder uberegneligt. Men i Mellemtiden, indtil saadant muligvis sker, vil Arbejderen enten tvinges til at indskrænke en anden Udgiftspost, som taaler det, eller han maa søge Hjælp hos det Offenlige, dersom hans Budget paa intet Punkt taaler Indskrænkning.

Forf. foretrækker derfor den langsommere men sikre Vej, at der for en rimelig Rente stilles Kapital til Disposition for Byggeselskaber, som derved kunne blive istand til at skaffe Ubemidlede bedre Boliger til den almindelige Leje eller under denne, med eller uden Mulighed for Lejeren til at blive Selvejer. For Storstædernes Vedkommende maa disse Byggeselskaber jo søge ud til Byens Periferi, i Betragtning af Grundenes Pris. Men der maa da tillige drages Omsorg for billige Kommunikationsmidler med Byens mere centrale Dele.

Anmelderen er tilbøjelig til at stille sig paa Forf.'s Side, omend nærmest af andre Motiver. Hvad er det nemlig, som i Storstædernes mere centrale Dele betinger den daarlige Luft i saa mange Ubemidlede Boliger; er det udelukkende Lejlighedernes relative Overbefolkning? Svaret maa vistnok blive Nej! Paa Landet træffes ogsaa relativ Overbefolkning meget hyppig, men selv i saadanne Tilfælde vil man, idetmindste om Sommeren, ofte finde Luften god i Stuen af den simple Grund, at Dørens Aabning lader en ren og frisk Luft strømme ind. Hvad nytter det derimod i en Storstads centralt beliggende Lejekaserner, om man aabner Vinduer, som vende ud til en brændlignende Gaard med stagnerende uren Luft, eller om man aabner en Dør, som fører ud til mere eller mindre stinkende Korridorer; her er der ringe Mulighed for at faa ren og frisk Luft ind om Sommeren. Ikke at tale om, at de brændlignende Gaarde hindre Sollysets Adgang. Disse hygiejniske Mangler

ramme mange andre Beboere af Storstæderne end de Ubemidlede, men de ramme de sidste haardest, fordi disse paa Grund af deres Lejligheds Indsnævethed mest trænge til et livligt Skifte med ren Luft.

Efter Anmelderens Skøn gælder det derfor i Storbyer først og fremmest om, at evakuere saa stor en Del af den ubemidlede Befolkning, som muligt, ud til mere frit liggende Grunde og mindre Huse. Dette lader sig næppe realisere ad den Vej, som Miquel anbefaler, men kan derimod ske ved Byggeselskabers Hjælp. Først i anden Række turde komme Spørgsmaalet om Boligens Rumfang. — I København er man da ogsaa for længst slaaet ind paa at fremme denne Udflytning gennem det private Initiativ. Det vilde være ønskeligt, om man kraftig fortsatte i det betraadte Spor, og om alle de større Provinsbyer fulgte det af Hovedstaden givne Exempel.

Th. S.

Prof. Dr. F. Kleinwächter: Die Staatsromane. Ein Beitrag zur Lehre vom Communismus und Socialismus. Wien, 1891. M. Breitensteins Verlagsbuchhandlung. (152 S.) (3 M.)

Siden Rob. Mohl for en Menneskealder siden skrev sit berømte Kapitel om »Statsromanerne«, er denne ejendommelige Fremstillingsform af kommunistiske og socialistiske Fremtidsdrømme ikke bleven gjort til Genstand for nogen samlet og indgaaende Behandling, omend enkelte af Statsromanerne (f. Ex. Thomas Morus's »Utopia«) have været behandlede i Specialskrifter. Man troede Statsromanerne afsluttede med Cabets »Rejse i Icarien«; — men i de sidste Aar have atter et Par Statsromaner set Lyset, Bellamy's »Looking Backward« og Hertzka's »Freiland«. Netop disse to Skrifter have været en Impuls for Professor Kleinwächter til atter at tage fat paa hele Emnet. I hans Bog finder man da en ny samlet Fremstilling, der for mange vil være af Interesse.

Twenty-first Annual Report of the Bureau of Statistics of Labor. Boston 1891.

Arbejderlovgivningen i Massachusetts er af forholdsvis ung Alder. Den har dér haft at kæmpe med den samme Modstand som andetsteds. Man har indvendt imod den, at det ikke var Statens Sag at blande sig i Forholdet mellem Arbejder og Arbejdsgiver, at »Arbejdskontraktens Frihed« ikke burde krænkes. Man har spaaet, at den vilde afstedkomme de og de Ulykker, — men Erfaringen har ikke givet Spaamændene Ret, og Modstanden er da ogsaa efterhaanden saa temmelig forstummet. Man har erkendt, at Fabrikdriftens og Maskinvæsenets Udvikling, der i saa høj Grad fremmede Produktionen, var ledsaget af sociale Problemer, ligeoverfor hvilke Samfundet ikke kunde forholde sig passiv. Man har erkendt, at Arbejdslovgivningen i sin Karakter var analog med f. Ex. Statens Forholdsregler med Hensyn til Sundhedsvæsen og Oplysningsvæsen: det er ganske sandt, at Folk ikke kunne »be legislated into health and happiness«; men det er ogsaa sandt, at de sociale Omgivelser have meget at gøre med Borgernes aandelige, moralske og fysiske Udvikling. Naar det er berettiget, at Staten træffer Forholdsregler imod »nuisances« der udsætte Samfundets Sundhed for Fare, saa er det ligesaa berettiget, at der træffes Forholdsregler mod saadanne industrielle Forhold, der medføre Fare for intellektuelt, fysisk, moralsk, økonomisk Forfald, — og i Reglen har Arbejderlovgivningen ikke noget andet Formaal. Modstanden mod Arbejderlovgivningen har da heller ikke mere den tidligere principielle Karakter; man indskrænker sig i Almindelighed til at henvise til de praktiske Vanskeligheder. Man gør opmærksom paa, at i vor Tid, hvor den industrielle Verden er saa nøje sammenknyttet, kan det være farligt for et Land at gøre dybere Indgreb i den industrielle Frihed end de Indskrænkninger, de konkurrerende Landes Arbejderlovgivninger anerkende; — men selve Arbejderlovgivningens Princip tør man ikke længere angribe.

I Midten af Trediverne begyndte man i Massachusetts med Love angaaende Fabrikbørns Skoleundervisning, — men først i 1874 udkom en Lov angaaende Arbejdstiden, den saakaldte Ti-Timers-Lov, ved hvilken det bestemtes, at Kvinder, Børn og unge Mennesker under 18 Aar ikke maatte arbejde mere end 60 Timer om Ugen. Først med dette Aar begynder den egenlige Arbejderlovgivning i Massachusetts, men i Halvfjerdsene og endnu mere i Firserne, og nu videre i Halvfemserne, er den voxet saaledes op, at der nu knap nok er nogen Stat, der har en saa omfattende Arbejderlovgivning som Massachusetts. Og denne Lovgivning har vakt Opmærksomhed viden om. Det arbejdsstatistiske Bureau i Boston har da ment, at det var betimeligt at faa alle disse Love samlede, og den foreliggende Aarsberetning for 1891 indeholder en kronologisk Oversigt over den.

Som den massachusettske Arbejderlovgivnings Hovedresultat kan vel dette betegnes: Kvinder og Individer under 18 Aar maa i Fabriker ikke arbejde mere end 60 Timer om Ugen, og maa ikke beskæftiges med Natarbejde, idet deres Arbejde ikke maa begynde før Kl. 6 om Morgen og ikke vare længere end til Kl. 10 om Aftenen. Intet Barn under 13 Aar maa overhovedet arbejde i Fabriker, Værksteder og Handelsforretninger; ej heller maa noget Barn under 13 Aar for Betaling benyttes til indendørs Arbejde i Skoletiden, og Børn under 13 Aar kan ikke i Skoletiden benyttes til nogetsomhelst Arbejde, medmindre de i det tilbagelagte Aar have haft 30 Ugers Skolegang. I Loven af 1888 angaaende Børns Arbejde staar der ganske vist kun »20 Uger«, — men en Lov af 1890, der ikke hører ind under den egenlige Arbejderlovgivning, bestemmer at Børn i Alderen 8 til 14 Aar skulle besøge Skolen i mindst »30 Uger« af Skoleaaret. Børn under 14 Aar maa ikke begynde Arbejdet før Kl. 6 om Morgen og ikke arbejde længere end til Kl. 8 om Aftenen, og med Hensyn til deres Benyttelse er der desuden fastsat yderligere Ind-

skrænkninger. Unge Mennesker i Alderen 14—18 Aar maa, bortset fra visse særlige Tilfælde, ikke regelmæssigt beskæftiges, hvis de mangler Læse- og Skrivefærdighed. Personer under 18 Aar maa ikke arbejde mere end 60 Timer om Ugen i Handelsforretninger.

Det fortjener at bemærkes, at ikke blot straffes Arbejdsgivere, der mod Loven benytte Børn, med Bøder, — men ogsaa Forældre og Værger, der mod Loven tillade Børn under 14 Aar at arbejde, straffes med Bøder paa fra 20 — 50 Dollars.

Om Sikring af Arbejdernes Liv og Sundhed indeholde Lovene ogsaa Bestemmelser, fremdeles om Indretning af en Voldgiftskommission, om Fængselsarbejdets Forhold, ligesom en Fabrikinspektion forordnes. Nogen almindelig Normalarbejdsdag forordner Lovene ikke, men i de fleste Industrigræne er Ti-Timers-Dagen trængt igennem. Tendensen gaar dog i Retning af en kortere Arbejdsdag, og det kan fremhæves, at en Lov af 1891 fastsætter ni Timer som Arbejdsdag for Arbejdere i Statens og Kommunernes Tjeneste.

Blandt Love af mere speciel Karakter anføre vi eksempelvis: En Lov af 1882 paabyder, at industrielle og kommercielle Forretninger, der benytte Kvinder, skulle være forsynede med Stole til de kvindelige Arbejderes Afbenyttelse. — En Lov af 1887 forbyder, som Regel, industrielle og kommercielle Forretninger, at holde deres valgberettigede Arbejdere beskæftigede Valgdagene i et Tidsrum af to Timer, efter at Valghandlingen er aabnet, forsaavidt de paagældende Arbejdere forlange Frihed i denne Tid. — En Lov af 1887 fastsætter, at den første Mandag i September skal være offentlig Helligdag under Navn af »Arbejdets Helligdag«. — En Lov af 1872 paabyder ethvert Jernbaneselskab, hvis Linjer berøre Boston, at indrette Arbejdertog, billige Morgen- og Aftentog til og fra Boston: hver Hverdags Morgen og Aften (omtrent Kl. 6) skal der, forudsat at mindst 200 Personer forlange

det, indenfor en Afstand af indtil 15 (eng.) Mile sendes et Tog til, resp. fra Boston, til hvilke Tog der udstedes aarlige Sæson-Billetter til en Pris af højest 3 Dollars pr. Mil aarlig, saaledes at en saadan Billet gælder for en Tur hen og en Tur tilbage daglig, eller Fjerdingaars-Billetter til en Pris af 1 Dollar pr. Mil fjerdingaarlig.

— Den foreliggende Aarsberetning indeholder endvidere en Redegørelse for Folketællingen i Massachusetts i 1890, samt statistiske Oplysninger om forladte Gaarde i Massachusetts og om forskellige Industrigrenes Nettoudbytte.

A. P.-St.

The Recent Development of American Industries. By the Class of '91, Wharton School of Finance and Economy, University of Pennsylvania. [Ogsaa under Titel: Publications of the University of Pennsylvania: Wharton School Studies in Politics and Economics. Vol. 1. June 1891. No. 1]. Philadelphia. (111 S.)

I denne Bog findes samlet tretten unge Studerendes Arbejder. En har behandlet den amerikanske Staalindustri, en anden, tredje, fjerde osv. den amerikanske Handelsflaade, Tæppeindustri, Uld-, Bomulds-, Filt-Industri, de elektriske Industrigrene, Sukkerindustrien, Konserve-Industrien, Guld- og Selv-Mineindustrien osv. osv. Hver har undersøgt sin Industrigren for sig, har undersøgt dens Udvikling i de senere Aar og dens nuværende Standpunkt, og har skrevet sin Afhandling »as a graduation thesis«.

Den Forfatter, Wilmer Hershey Richter, der har behandlet Staalindustrien, bemærker, at der næppe er nogen Industrigren i de Forenede Stater, der i de senere Aar har udviklet sig saa stærkt som Staalindustrien. I 1860 løb de Forenede Staters Staalproduktion kun op til knap 12 000 Tons, — i 1890 naaede den $4\frac{1}{2}$ Million Tons; den er altsaa nu 377 Gange større end i 1860. I 1860 producerede kun tre af de Forenede Stater, Pennsylvania, New York og New Jersey, Staal, — nu produceres det i nitten af Staterne. I 1860 var kun 13, i

1870 kun 30, men i 1890 198 Forretninger beskæftigede med Staalproduktion. Det er Formindskelsen af Produktionsomkostningerne (især takket være Bessemer-Methoden), der er Skyld i denne enorme Fremgang.

I 1867 eller egentlig først i 1872 begyndte Jernskinnerne at vige Pladsen for Staalskinner. Staalskinnerne ere langt varigere og have nu i den Grad fortrængt Jernskinnerne, at i 1888 vare 72.₃ pCt. af de Forenede Staters Jernvejsstrækninger lagte med Staalskinner. Jernbanernes Forbrug af Staal er saaledes enormt.

I Skibsbygningen begyndte Jern i 1878 at vige Pladsen for Staal. Til store Skibe er Staal nu Yndlingsmaterialet. Af Staal kan der bygges langt større Skibe end af Træ; Staalskibene ere lettere og kunne derfor føre større Ladninger; de er langt varigere og Assurancen for dem lavere. Staalforbruget i Skibsbyggeriet er nu mange Gange større end Jern- og Træforbruget.

Lægge end Jernbaneskinneerne og Skibene Beslag paa langt den overvejende Del af Staalproduktionen, saa forbruges der dog ogsaa betydelige Kvantiteter Staal til svært Skyts, til Projektiler m. m. Ogsaa Jernbanevogne begynder man nu at lave af Staal: de koste omtrent det samme som Trævognene, men ere langt stærkere og veje mindre. I Form af Traad forbruger Telegraf- og Telefonvæsenet anselige Mængder. I Bygnings- og Maskinindustrien, i Værktøjsindustrien osv. er Staalforbruget ogsaa taget stærkt til.

Pennsylvania er fremdeles Nr. 1 blandt de amerikanske staalproducerende Stater: Halvdelen af de Forenede Staters Staalværker findes dér, og 62 pCt. af det amerikanske Staal produceres dér. Derefter kommer Illinois (14 Staalværker, 20 pCt. af Produktionen) og Ohio (18 Værker, 10 pCt. af Produktionen). I Syd-Staterne og i Vest-Staterne er Staalproduktionen endnu kun i sin Vorden. —

Fra Orienten indførtes Tæppefabrikationen til Evropa, og fra Evropa kom den til Amerika omtrent paa

Revolutionens Tid. Allerede paa en meget tidlig Tid omtales hjemmegjorte Klude-Tæpper, — men den første amerikanske Tæppeforretning, der kendes, er først fra Slutningen af forrige Aarhundrede og Udviklingen gik i lang Tid overordentligt langsomt for sig: endnu i 1810 angaves den hele amerikanske Tæppeproduktion kun at være 9984 Yards. I 1835 var Produktionen naaet op til 1 147 500 Yards; der produceredes nu omtrent samme Sorter som i Evropa, og de amerikanske Varer havde et godt Navn; men alt gik dog endnu smaat og langsomt, da Haandvæven endnu udelukkende herskede. Først efter at Maskinvæven omtrent fra 1850 af var trængt igennem, gik Produktionen frem med Kæmpeskridt: i 1860 naaede Produktionen 13 Millioner Yards (Værdi: 8 Mill. Dollars), i 1870 32 Mill. Yards (22 Mill. Dollars), i 1882 62 Mill. Yards (50 Mill. Dollars), i 1890 endog over 85 Millioner Yards (over 54 Mill. Dollars); af denne store Produktion falder over Halvdelen (46 Mill. Yards) paa Philadelphia, derefter følger New York, 19 Mill. Yards, og Massachusetts, 13 $\frac{1}{2}$ Mill. Yards. Af den amerikanske Produktion exporteres intet; den gaar udelukkende til Dækning af det indenlandske Forbrug; dette udgør omtrent 1 $\frac{1}{2}$ Yard pr. Hoved, — et Forbrug, til hvilket man ikke ser Magen i noget andet Land. Selv Familierne af Arbejderklassen have i de Forenede Stater gennemgaaende Gulvet dækket med Tæpper. Paa den anden Side importeres der heller ikke Tæpper til Amerika, eller saa godt som ikke: den høje Told umuliggør den Import, der ellers utvivlsomt vilde finde Sted. Forøvrigt ere Amerikanerne selv i Stand til at producere ikke blot de tarvelige Sorter, men ogsaa de fineste Brysler- og Smyrna-Tæpper.

Englands Forrang i Bomuldsindustrien skyldes i stort Omfang de epokegørende Opfindelser, der gjordes her, «the spinning Jenny», «the mule», «the power loom» etc. England vilde beholde disse Opfindelser for sig selv, og i 1770 udstedtes der f. Ex. en Lov, der forbød Udførslen af

Maskiner, Modeller osv. Denne Lov forsinkede Industriens Udvikling i Kolonierne, og først da Samuel Slater ankom i 1789 fik den et Stød fremad. Slater fik forbedrede Maskiner indførte, anlagde i 1799 Fabrikerne ved Rehoboth i Massachusetts, hvilke i et Tidsrum af syv Aar fik Skattefrihed, lagde i 1806 Grunden til Slaterville med dens uhyre Fabrik osv., og i 1810 havde de Forenede Stater allerede 248 Bomuldsfabriker, for Størstedelen spredte over Atlanterhavsstaterne, næsten alle drevne ved Vandkraft. Krigen i Aarhundredets Begyndelse hindrede Indførslen af engelske Varer, og gav Produktionen af alle saadanne Varer, der kunde produceres i de Forenede Stater selv, et mægtigt Opsving: Providence, f. Ex., havde før Krigen 17, ved Krigens Slutning 96 Bomuldsfabriker. Men ikke saa snart var Krigen forbi, før de engelske Varer svømmede ud over det amerikanske Marked. Det gjaldt for England at knuse den amerikanske Konkurrence; de amerikanske Fabriker vare komne paa Benene i stor Fart og dreves uden stor Økonomi; Folk var jo nødte til at købe de amerikanske Varer, da de ikke kunde faa andre; men saa snart de engelske Varer atter var til at overkomme, kunde de amerikanske Fabriker ikke mere holde sig. For at beskytte dem vedtog Kongressen Tarifen af 1816. Bedre virkede dog de ny Maskiner, der indførtes. I 1833 taltes der i de Forenede Stater 801 Bomuldsfabriker, i hvilke indestod 40 Mill. Dollars, medens den Mængde Raastof, de forbrugte, løb op til 77 Mill. Pund aarligt. I 1850 var Tallet af Fabriker 1094, den aarligt forbrugte Mængde Raastof 289 Mill. Pund; — men Tallet af beskæftigede Arbejdere var kun steget fra 62 000 til 92 000. De anførte Tal lade tilstrækkeligt tydeligt skinne igennem, hvorledes Anvendelsen af Maskiner og Drift i stor Stil var trængt igennem i de tyve Aar 1830—50. I 1860 gik Tallet af Fabriker en Kende ned, til 1091, men den anbragte Kapital naaede næsten 100 Mill. Doll., og den konsumerede Mængde Raabomuld 423 Mill. Pund. Efter

1860 indførtes mange yderligere Reformer: Arbejdslokalerne, der tidligere ofte havde været i høj Grad overhedede, 100° Fahrenheit og mere, blev bedre ventilerede, luftigere, køligere, befriede for Støv osv., og fra 1870 bliver Anvendelsen af Damp- i Stedet for eller ved Siden af Vandkraft almindelig. Fabrikernes Tal bliver mindre, i 1880 kun 756, men langt større: 208 Mill. Dollars staa nu i dem og de forarbejde aarligt over 750 Mill. Pund; Aarsproduktionens Værdi angives til 192 Millioner Dollars. Efter 1880 haves kun Statistik for nogle af Staterne. Massachusetts staa blandt de forreste (Aarsproduktionen i denne Stat angives i 1887 til en Værdi af næsten 70 Mill. Dollars, og Tallet af de beskæftigede Bomuldsarbejdere til 56 000). Ogsaa andre af Ny Englands Staterne staa højt; — men Sydstaterne med billigt Raastof, billig Arbejdskraft, billig Bevægkraft, trænge stærkt frem, — og de Forenede Stater smigre sig endog med Haabet om snart at kunne slaa England og de andre Konkurrenter paa Verdensmarkedet.

A. P.-St.

